

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

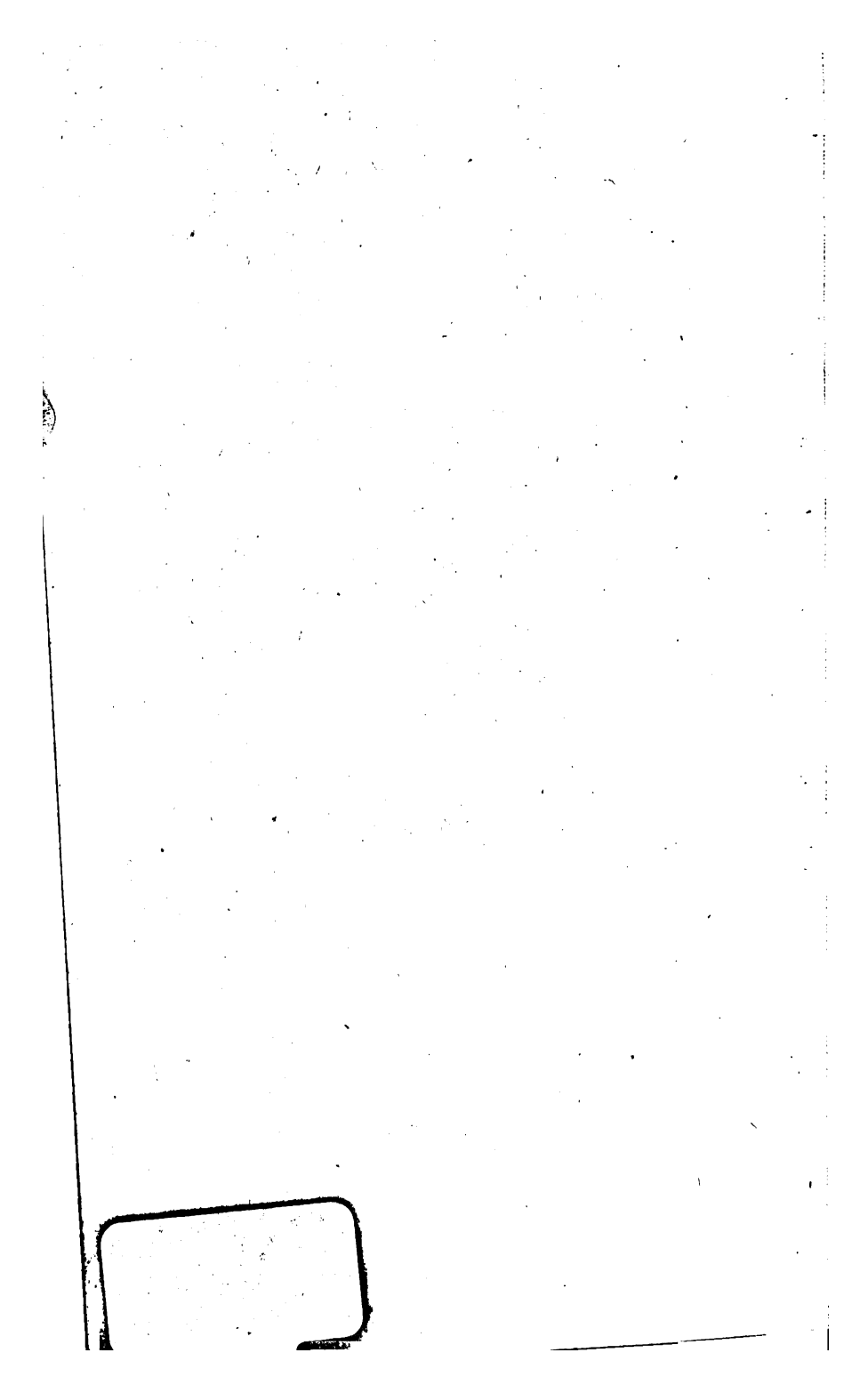
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

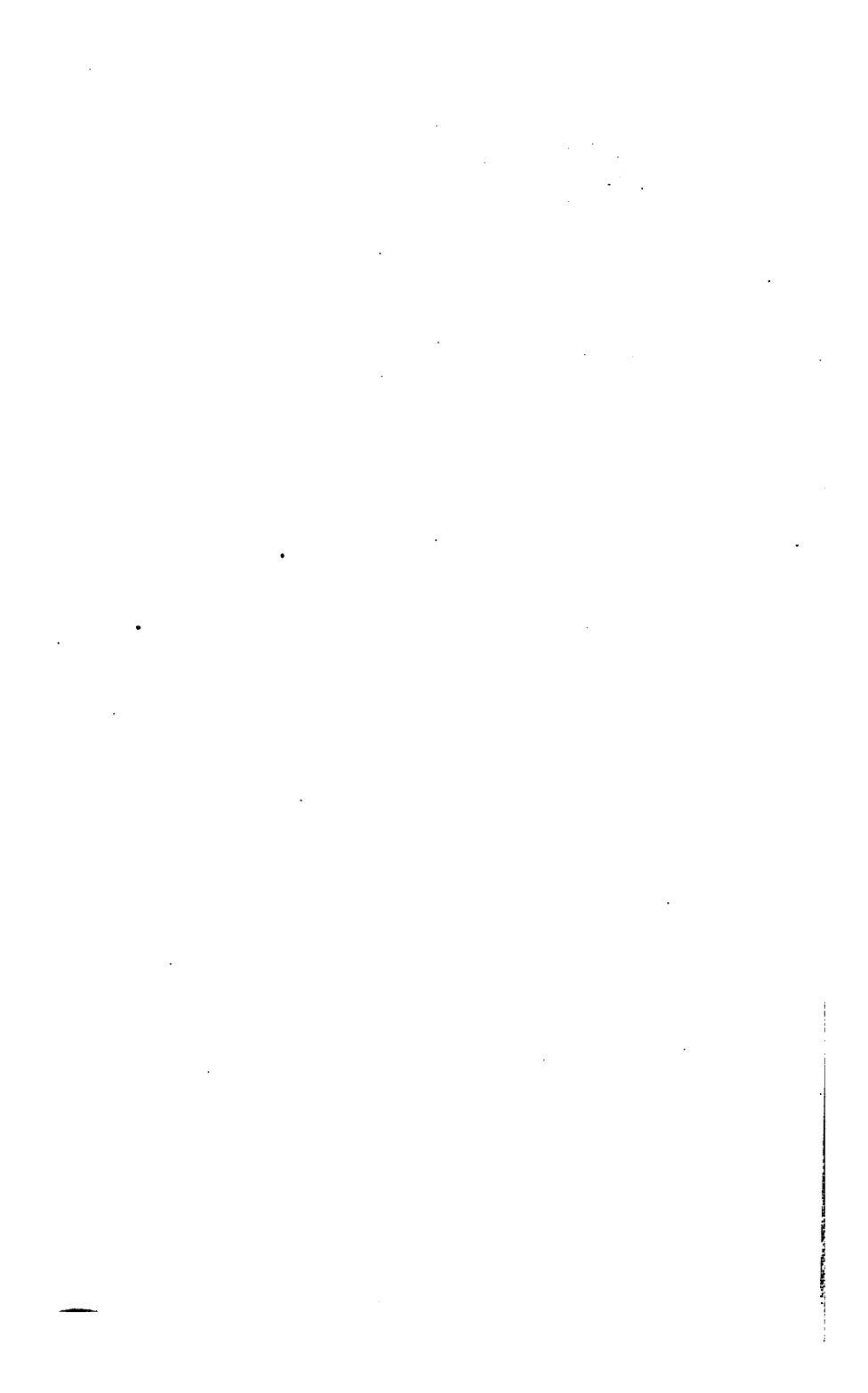
- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

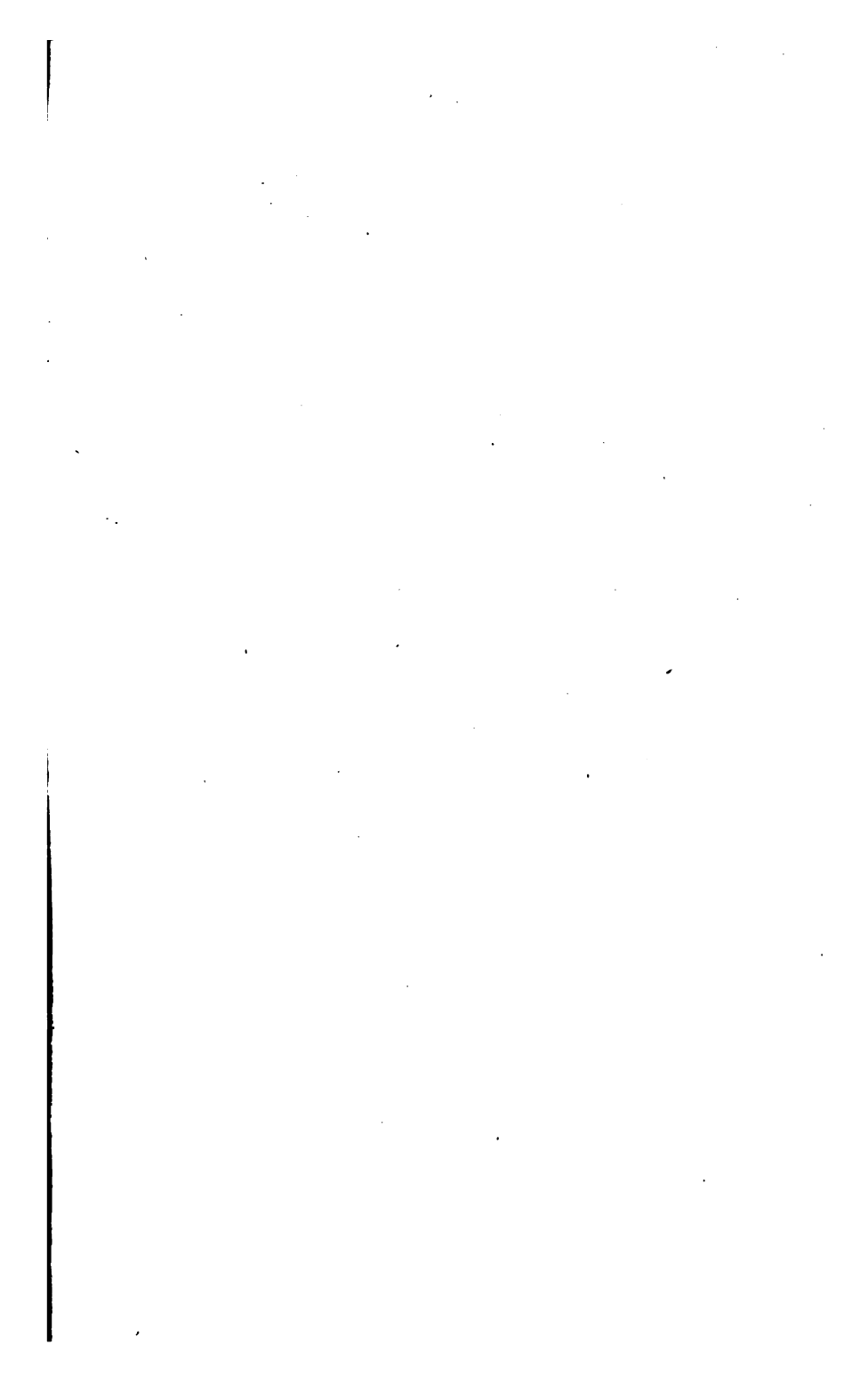
Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

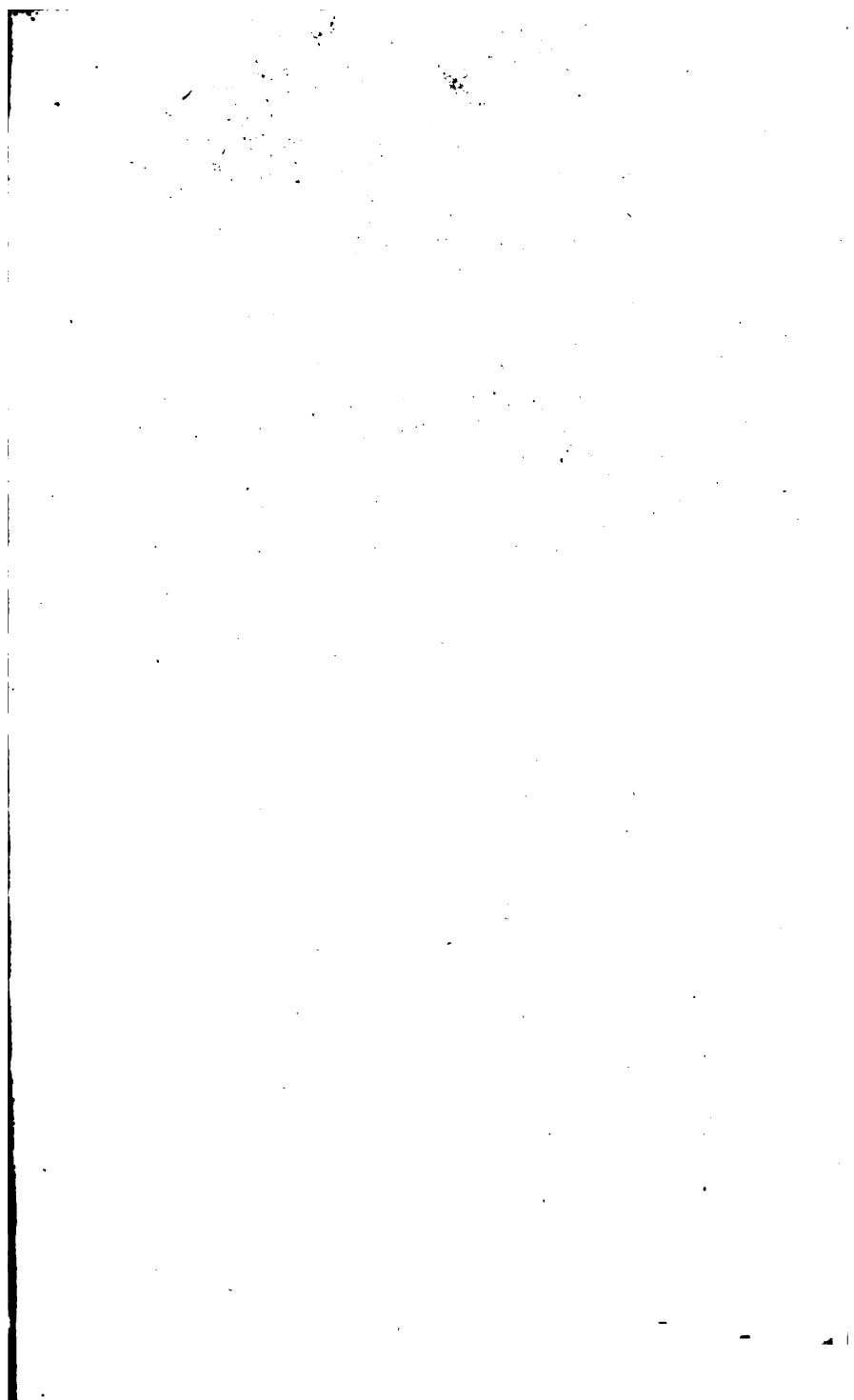

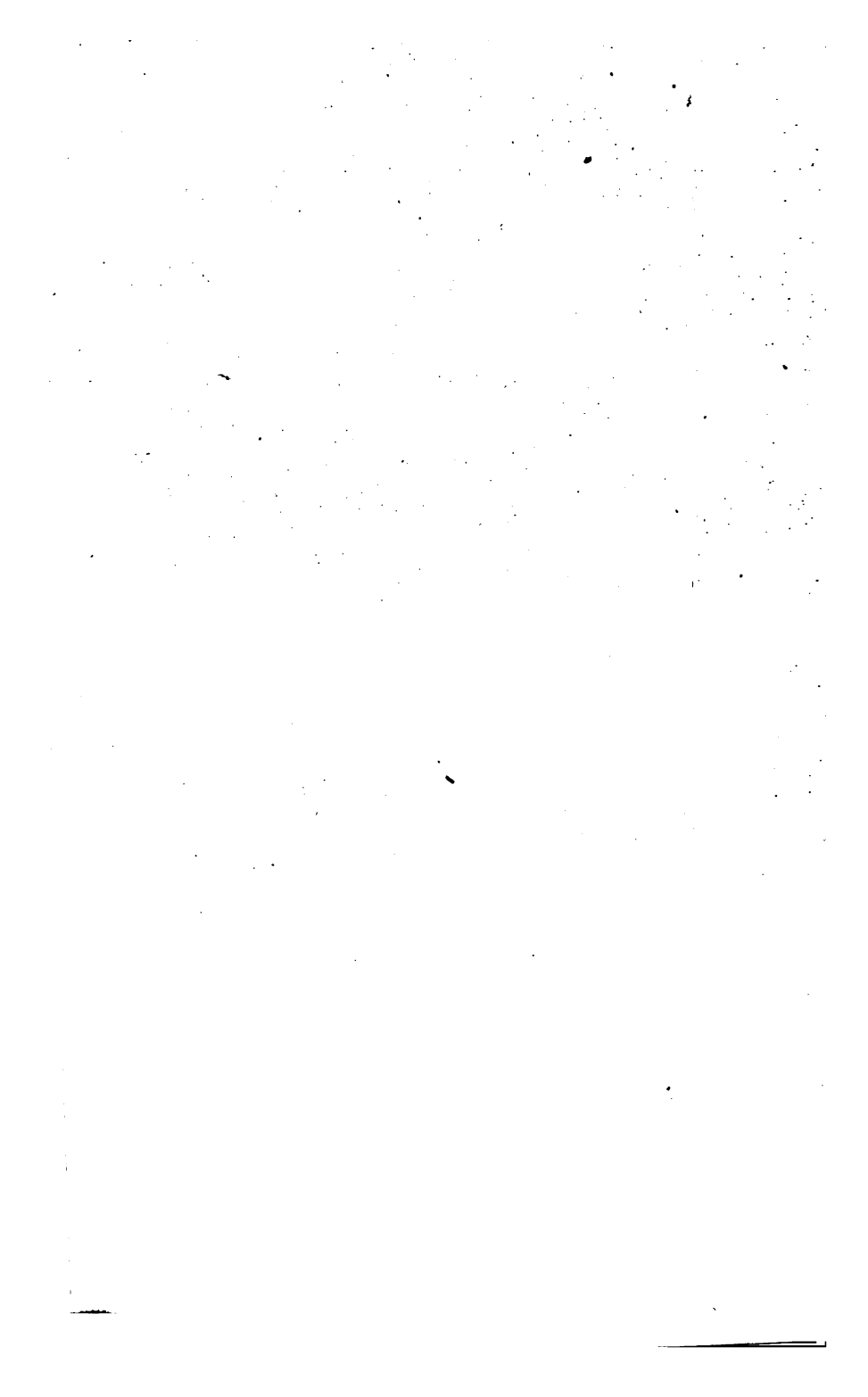
Biographie
AGF

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TJUGONDE BANDET.

FÖRSTA HÄFTET.

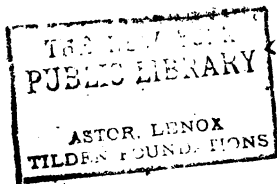
DEB-QUE

 Upsala

Wahlström & C.

1882.

På N. M. Lindes förlag.

Innehåll.

Wallqvist, Olof. — *Wallwik, Jöns Claesson.* — *Wallwik, Johan Johansson von.* — *Wandalin, Ivar.* — *Wargentin, Pehr Wilhelm.* — *Wasasläkten:* 1. Namn och vapen; 2. Ättens ålder; 3. De märkligaste af släkten i medeltiden: 1. *Erik Ketillsson*; 2. *Nils Ketilsson*; 3. *Christiern Nilsson*; 4. *Carl Christiernsson*; 5. *Nils Christiernsson*; 6. *Johan Christiernsson*; 7. *Ketill Carlsson*; 8. *Erik Carlsson*; 9. *Christiern Johansson*; 10. *Erik Johansson.* — *Wasa, Gustaf Eriks-son.* — *Wasa, Gustaf, Prins af.* — *Wasaborg, Gustaf Gustafsson af.* — *Wasaborg, Anton Adolf af.* — *Vassenius, Birger.* — *Vassenius, Torsten.* — *Vegesack, Ernst von.* — *Weidman, Thure.*

W.

(Fortsättning.)

WALLQUIST, OLOF.

Föddes den 6 Juni 1755 på Comministersbostället Snarved i Nerike. Fadren *Olof Wallquist*, född 1719 i ett Wallby nära Örebro, och gift med en *Eva Beata Qvist*, var då Comminister i Edsberg och Hackvad, men blef sedan Kyrkoherde i Mosjö och Täby *). I börd var således W. fullt jemlik med sin utmärkte efterträdare E. Tegnér. Vid 11 års ålder insattes O. W. junior i Örebro skola, då fadren befanns hafva så väl undervisat honom, att han tog förbi 3 classer vid inskrifningen 1766 och efter 2 år kunde uppflyttas på Gymnasium i Strengnäs, derifrån han begaf sig till Upsala 1773. Här upptäckte Cancelli-Rådet Ihre tidigt den fattige Nerikesbonds eldiga snille och tog honom till informator för sin äldste son Albrecht, H. Exc. f. d. Utrikes Ministerns Frih. Albr. Ihres fader. W. responderade de situ Birce Emporii in Suecia nobilissimi under Götlin 1775, der både præses och respond. utan tvifvel tappert motstridde den gängse meningen, att Sigtuna var Ansgarii Birca. Uti

*) Han, sjelf son af en Carl XII:s soldat, hade 3 söner, som blefvo Hofpredikanter, neml. utom *Olof*, sonen *Seth*, född d. 24 Febr. 1760 i Edsberg, Student i Upsala 1778, Magister 1788, Prest 1785, Ord. Hofpred. 1789, Kyrkoh. i Kuddby s. å. Prest 1792. Transporterad till Eskilstuna 1799. Riksdagsman: Th. Dr. 1818. L. W. O. Död 1836, samt sonen *Carl*, född den 3 Dec. 1764. Stud. i Upsala 1782, i Lund 1784. Mag. ibid. 1787. Disp. som præses 1788, Prest 1790, Notarius vid Hof-Consist. s. å. Legationspredikant i Spanien 1792, anställd en lärd resa i Tyskland, men dog i Leipzig 1797, "af våldlig händelse i vattnet." *Seth W.* har utgifvit åtakilliga skrifter i theologi i både originaler och öfversättningar. En fjerde broder *Adam* var Advokat-fiscal i Kgl. Svea Hofrätt. Död 1796. En son af *Seth Wallquist* är Professoren och Riddaren, Med. Doctor *Elof Wallquist*, Chemiz Laborator vid Upsala Universitet.

Ihres hus fick W. sin riktning till 'prestlighet i en hel annan anda, än tidens. S. L. Gahm Pehrsson berättar i Archiv. Smol. i Upsala, huru Ihre ofta talade med sin sons lärare i religionsämnen, och att denne gått ur det låga Commistershuset i Nerike med sådant sinne att detta glädde ynglingen, som fann ett slikt intresse för det christliga som Ihres sällsynt bland de lärde. Ihre värderade mest predikanter i forncristlig anda t. ex. Båld, tackade en gång med tårar i ögonen W. då han hållit hos länets höfding, förre Öfverståthållaren Rudbeck, en allvarligt christlig predikan, uppmuntrande honom så predika Christum. 1776 blef den 21-årige W. genom Kongl. dispens prestvigd på kallelse till huspredikant af Grefvinnan Emerentia Gyllenborg, född Delvig, som 1775 blifvit enka efter den i riksdagspolitiken namnkunnige Landtmarskalken och Riks-Rådet Grefve Hen. Ad. Gyllenborg, hvilken en tid bodde på Oby nära Wexiö, men befann sig vid sin död i torftiga omständigheter i en torftäckt byggnad på Svartsjölandet. (Enkan blef sedan Abbedissa i Wadstena). Utan tvifvel kom Wallquist genom beröring med vännerna af den snillrike och lärde Gr. H. A. Gyllenborg, hvilka visst ej alla öfvergäfvö enkans hus, i många förhållanden, derunder hans snille och insigter i politiska frågor kunde utvecklas. 1779 blef han Magister i Upsala och Adjunct vid S:t Clara församling i Stockholm hos Dr P. Nensén. Hans predikogåfvor voro utmärkta och väckte den uppmärksamhet, att han 25-årig 1780 af Kongl. Maj:t förordnades till tjenstgörande Hofpredikant hos Enkedrottningen, dit det ej var värdt att sända andra prester än på hufvudets vägnar väl utrustade.

Hvad man än må klandra hos K. Gustaf III, så måste erkännas, att han genom sympathiens trollkraft snabbt upptäckte snillen och hade mod att dem använda, utan fruktan för 1756 års tjenstebetänkande, som utgjorde då som alltid det fattiga Sveriges allmänna opinion.

K. Gustaf ville ha Wallquist så nära till hands, att han obemärkt kunde höra detta syndiga snilles tankar i svåra frågor, men intet annat rum kunde dertill utses, än ett som förut lemnats Leopold, som skulle vara nära till hands i litterära angelägenheter. Men hvarken Kungen eller Wallquist ville vinna den nya önskan genom ett öppet ord, utan efter den negotiationsmethod, hvari Konungen förälskat sig, allt sedan han i sin uppvext måste vinna allt hos alla genom mellanpersoner. Alla hofvets läkare kommo och beväsade L. den större fördelen för hans helsa att flytta in i de

rum, Wallquist nu hade i staden. Alla hofmännen funno utsigten i dessa rum hänförande. L. måste slutligen beqväma sig, men det syntes ha ännu hos den 70-årige efterlemn timer ett obehagligt intryck af W:s personlighet.

Wallquist blef snart ett föremål för gement förtal och högbetonad afund hos allmänheten, men vann allt större insteg hos Konungen. Emellertid fann han sin ställning obehaglig och önskade få i en fjerran landsort verka som prest. Alsheda i Småland hade gifvits en Kyrkoherde Bæck i Bexheda efter den namnkunnige Riksdagsm. Dr Kampfs död, men när denne Bæck dog före tillträdet, inlade W., som sannolikt hos Grefvinnan Gyllenborg fått smak på Småland, sin ansökan och utnämndes d. 30 April 1795, en dag, som 13 år derefter blef hans dödsdag. Sannolikt hade Konungen då redan önskat att snart vid riksdagarna kunna påräkna denne snillrike person såsom Biskop och ville sannolikt helst skicka honom in i ett stift, der Biskopen nu var 83 år. Domprosten dog dock först i den ort, dit W. kommit och Pastor i Alsheda utnämndes "oförmodadt" till Domprosten Dr Rogbergs efterträdare d. 19 Jan. 1786. Anekdotisterna berätta, att det tillgick på följande sätt: En Skåning J. Ekelund, som var Castellpredikant i Carlshamn, hade fått i sitt hufvud att W. var utsedd till Domprost och tänkte att med sina små meriter vid 40 års ålder taga Wexiö stifts största landtpastorat, sannolikt på det sätt man vann dylika i Schröderheims tid. Han begaf sig för "vigilansens" skull till hufvudstaden, der han hade en gammal vän, som blifvit stor såsom Aktör — Stenborg. Denne fann förslaget godt, men ansåg bäst att ej gå till den dyre Schröderheim, utan till Rungen sjelf. Han spelte nu Gustaf Wasa på ett lysande sätt, hvarigenom Rungens auctorliga anseende steg till det högsta. Då han en afton särdeles lyckats, sade Rungen efter pjecens slut till Stenborg: "Hvad begär Gustaf Wasa af Gustaf III?" Stenborg svarade straxt: "Alsheda pastorat för sin vän Castellpredikanten Ekelund." Rungen fann denna begäran mindre dyr att fylla, än mången annan, han kunnat vänta sig och biföll straxt, men derigenom måste ändring ske vid justeringen, ty redan då Stenborg framställde sin begäran var Domprosteriet i Wexiö gifvet till den lärde Samuel Heurlin, d. v. Justitie-Cancellerens Grefve Wachtmeisters förre lärare. Och E. skyndar åter till Carlshamn förbi Alsheda, dit han anlände en natt, och bultar hårdt på dörren, svarande på W:s fråga, hvem som störde folk i sin nattro: "Det är Kyrkoherden i Alsheda, som ber Dompro-

sten i Wexiö stiga upp och öppna för sig." W. var, om berättelsen är sann, alldeles oskyldig i denna sin befordran, om den gick något laglöst till. Och när Osander dog följande året, ville W. ha Prof. Floderus till Biskop*), men både Stiftet och Kungen ville ha W. Han utnämndes d. 17 Sept. 1787. Han som vid 31 års ålder fått Domprosteriet i Wexiö, fick Biskopsdömet 32 år gammal. Hans lärda arbeten utgjordes då af en predikan för Svea Hofrätt 1782. "Biskopar sådana som Lindblom, Wingård, Wallquist tillhöra Eders Maj:ts tidevarf, men icke djeknar, uppfyllda af gräl och högfärd, utan uppfostran, seder och kännedom af den tid, i hvilken de lefva", skref Schröderheim 1788.

Det var konungagunst, som påskyndade W:s befordringar, men han var fullt vuxen sin lycka.

Vid den korta riksdagen 1786 syntes W. redan som en vigtig person; men blef en hufvudagent vid 1789 års riksdag.

Härunder blef W. en historisk person, länge föremål för partiskrifters bittra anfall, blott motvägda af vanliga löftal och dessa få. Likpredikan hölls af hans fiende Domprosten Fant, som höll sig på phras-allmänningens gebit. Ingen åminnelsefest anställdes i Wexiö eller inom "Smäländska nationerna" i Uppsala eller Lund. Det var otacksamt, synnerligen under en tid, då latinska äreminnen ännu pläggade hållas öfver hvarje Professor med mycken ståt. Vi anse oss emellertid skyldige en utförligare teckning af den namnkunnige mannen.

W. har i en vigtig tidpunkt djupt ingripit i sådana frågors lösning, som öfvat inflytelse i stort på vår nation. Han tillhör vår historia såsom en stjärna åtminstone af andra storleken, som, om mordskottet ej ändrat Gustaf III:s bana så tidigt, och ett blodslag ej borttryckt W. i sina bästa år, kunnat ovedersägligen upphinna första storleken. Många brinna med full glans på vårt minnes himmel, som ej egt W:s natursgåfvor och uppöfvade skicklighet, hans hastiga blick och hans uthålliga kraft, lyckligare än han, då det gällt verksamhets-villkoren, medarbetare och fortsättare.

W:s första historiska värf var det för Sveriges och Gustafs ära ganska betydande, att sluta simonien vid prest-

*) W:s bref derom till Fl. ses i Ny Smål. Beskr. I. 573. Man kan dock säga, att W. kunde vara viss hvad Fl. skulle svara, som nyss afsagt sig tiaren i Linköping, och att han skref för att få det svaret till Floderi heder och sin ursäkt, om han sedan ej vek undan för andra.

syslors tillsättning. För detta ändamål föreslog han en Ecclesiastik-expedition, hvars chef han blef, hållande sig fri från själfsa misstanken att fortsätta den Schröderheimska handeln. Och han utförde denna reform så att Konungen dervid vann preteståndets synnerliga kärlek. Sedan W. 1792 förmått ståndet att anslå lön åt Expeditionen, så länge en prest var chef, lofvade Kongl. Maj:t att löna denna Expedition af samma statsmedel, som de öfriga expeditionerna löntes.

Vi sågo W. nära intill Konungens sida, då Säkerhets-acten genomdrefs. Här spelar han hvarken Nordins rôle som sträng rojalist, eller Fersens, såsom öppen opponent. Han synes velat till förmån för ofrälseståndens minska adelns, utan att öka Konungens, blott lagarnes makt och gick mellan partierna som en vigtig medlare. I Kongl. Maj:ts Kungörelse till samtliga undersåtarne d. 25 Maj 1789, contrasignerad af W. heter det: "Om detta riksmöte länge blir märkvärdigt af ärendernas vigt, tänkesättens stridighet och theraf följande ovanliga händelser, så tryggar Oss äfven vår egen öfvertygelse, att samtid och efterverld tillika skola erkänna vår nåd. omsorg, att utrota allt parti, som ej har vårt och fäderneslandets gemensamma bästa till föremål, att återföra all myndighet i Rikets styrelse från personer till Lagarne, att stadga medborgares allmänna rättigheter efter de i naturen och saker befintliga grunder, . . . hotande "med rättmätigt straff den eller dem som drista missbruka myndigheten af ett lagligt embete till någon undersåtes, äfven den enfaldigastes olagliga förfång." I denna anda fortfar W. att gifva Konungen råd. I ett bref af den 17 Aug. 1789 yttrade han, då förslag väl var å bane om hemliga mått och steg — dylika var mycket i Konungens smak — *Hemligheterna för en Konung här i landet äro att befrämja rättvisan och en god hushållning.* (I financerna var W. ofta rådfrågad. Han fick Konungen att slutligen öfvergifva sin egen och följa W:s finansplan. Härom se Gust. Papperen III: 193 följ.). Då Konungen för några riksdagsmän uppläste utkastet till acten i Febr. 1789, vittnar Borgaren A. Åberg från Uddevalla — en män aktad af oppositionen *) — att W. nästan var den ende, som motsatte sig något, deribland Konungens föreslagna rätt att afsätta tjenstemän utan laga ransakning och dom. Allvarligt var hans motstånd mot den

*) Då Tal d. 16 April 1823 höllos öfver afiidne liberala riksdagsmän, var Åberg den ende Borgaren, som ihågkoms.

plan Konungen antagit, man sade af bröderne Nordin, att med militäriskt våld genomdrifva acten på Riddarhuset. Han motsatte sig också bestämdt den planlösa planen, att uppskicka den 41-årige Kronprinsen och en stark deputation af ofrälsestånd, anford af Wallqvist, då Prinsen och W. skulle tala för acten. W. yttrade då: E. Maj:t har ännu mig ingenting befallt, ty i den händelsen måste jag för E. Maj:ts egen skull äfventyra att icke lyda. Konungen svarade ej. W. gick, var borta tills öfver midnatten hos en vän; hade derunder sökt af en kunglig löpare, men hörde sedan ej ett ord i ämnet. De la Gardie hörde W. den dag, då acten skulle på Riddarhuset genomdrifvas, råda till den yttersta försigtighet, hvarvid W. såg med största oro på Borgerskapets beväpnade corps, som uppställts på Slottsbacken framför rikssalen, ända tills Konungen upplyst honom att trädbitar insattes i stället för flintor i gevären. Sannolikt var detta att säga: Jag har följt ert råd.

Vi veta att Thorild fann i Säkerhetsacten en liberalism ända upp till jemnlighet med den Engelska. Om bondeståndets vigtiga privilegium, att för en slags skattebrefslösen köpa kronohemman till enskild egendom, kan man väl säga, att det uppväger adelns nu kvarvarande privilegier, tolfringningen inberäknad. I dessa friheters eröfring åt de ofrälse, när adelns rätt att genom sitt ständs grädda, Riksens Råd, utgöra en "balancerstång mellan kung och folk", bortskakades som ett damm ur Excellensernas kvarblifvande hermelinsmantlar, hade W. säkerligen en anseelig del. Han yttrar i sin Dagbok, hvarom Olof Wingqvist oss upplyst: "Som Konungen i sina tal den ena dagen på flera ställen utfört sig öfver sin föresats, att bibehålla folkets frihet, ansåg jag den föresatsen vara lämpligaste ämnet för mig, för att så medelst nästan taga fasta på hans löften." Redan i sitt första Herdabref som Biskop, yttrar W. d. 15 Oct. 1788, när han meddelade K. Maj:ts Kungörelse och förmaning rörande borgerlig enighet och undersåttlig lydnad: "Det Vällof. (?) Stiftets Presterskap . . . lär ej, efter sin pligt inför Gud, underlåta att i Christliga samt redeliga tänkesätt alltid för egn personer fortfara och vid tjenliga tillfällen hos sina ähörare implanta och stadga den känsla af laglig frihet, som styrker en Christelig Konungs Höga rätt, att regera ett lydigt och manligt folk samt bevarar undersåten ifrån alla frestelser af all slags trälldom, med hvad lätthet som helst öket och i förstone skulle lämpas på våra axlar."

Då begge Kyrkoherdarne i Nyköping Dahlberg och Granelius predikade mot trolöse undersåtare, fege och försagde, som oblygt sökte belöningar, förrådiska embetsmän, Simeibröder, som bannade Herrans Smorda, hvilken som Sveriges skyddsenkel dragit sitt svärd för att försvara religion och gudstjenst, o. m. s. så förmanade W. sina prester i offentliga Circularer, att ej visa någon politisk förslagenhet för sig sjelfva, eller någon den ringaste ovänlighet mot enskilda personer och andra stånd, helst sådant stridde mot läran, som de förde, mot embetet, som de beklädde, ja mot Konungens eget nådigast förklarade tänkesätt.

Han kunde därför enskildt umgås utan obehag med Oppositionens hufvudmän och med dem underhandla såsom med främmande makters sändebud. Konungen hade nemligen funnit nödigt "att rangera ett parti med chefer i hvarje stånd, hvilka skulle flitigt communicera med oppositionen, för att förlika stridiga tänkesätt och menniskor." W. var utsedd till chef inom 2:a ståndet och emottog det efter någon tvekan, dels på det befattningen ej måtte komma i en persons händer med mindre goda afsigter (Nordins? Fants?), dels emedan han ansåg otillbörligt att afsäga sig en så god sak som förlikning. Dock erfor W. snart att Konungens afsigt med förlikningen ej var så allvarlig. W. skillrades af en bland oppositionens hufvudmän Grefve A. L. Hamilton för denna tid: W. har mildheten i sina ögon, upprigtigheten i sitt umgängessätt, äran på sina läppar, ehuru äregirigheten i sitt hjerta, likväl utrustad med nog insigter för att veta med blomster täcka de bojor, som bereddes åt fäderneslandet och med nog slughet, för att ej mottaga dem, om ej för den enskilde smidde af guld." Den belevade hofpresten sågs munter och förekommande hos Grefve Fersen, så väl som hos Baron Wachtmeister, gerna sedd af alla. Då han närmade sig Konungen och Nordin eloignerades, märkte man moderata steg af Konungen, enligt Prosten Afzelii anteckning. W. skref sjelf till Konungen den 11 Dec. 1789 om Nordin: "det är ingen menniska på jorden, som jag så fruktar som denne man och intet beskydd emot honom är godt nog, utom E. Majsts eget." (Brevet förvaras i Konungens papper i Upsala). W:s liberalism gick dock ej så långt, att hans blick skymdes för tidsandans verkliga karakter. Han fann den frihetsanda, som nu var tidsandan, "utgången från snillen, som ofta voro gunstlingar i hof, utgöra en sträfvän att befrämja all slags frihet och upplösa all slags ordning, ställande menniskors rätt i motsats till medborgares förbin-

delser", varande viss, att om lösligheten i tänkesätten fortfor-såsom börjats, allmänna välfärden måste gå under, visande att ett consequent fullföljande af de klingande satserna skulle föra dit, man ännu ej anade. Med blicken på Nordamerikanska republikerna yttrade han i *Circuläret* d. 15 Oct. 1788, sedan han kallat Franklin en verklig filosof och Washington en hjälte: "att göra en stat är mycket mer än uttänka en och i begge fallen måste man ändå förese att proportionerna så afmätas, att kroppen får ett hufvud och att detta kan hålla sig uppe och styra lemmarna." Om England yttras: "Man kan ej skapa ett England hvar man vill. Man bör minnas, att i det landet försvinner all ensidighet, då det allmänna är i fråga. Man bör känna de engelska ministrarnes storhet och dygd. Men många dylika omständigheter finnas ej här; många kunna väntas men sent."

Tryckfriheten förfäktade W. med varm kärlek och begagnade den på ett manligt sätt. Hans *Eccles. Samlingar* höllo ljuset under många rynkade ögonbryn, som ej sällan svédades, och han lät missnöjet fritt brottas med bifallet bland allmänheten. Han dog af harm öfver att ett pretestånd kunde tveka att låta honom underrätta allmänheten, om det nej, som mött förslaget att lägga ståndets protocoller under pressen.

Det anförda torde ådagalägga att der fanns mera frihetskärlek hos denne prelat, länge ansedd som vår frihets baneman, än törhända bland de högljuddaste opponenterne i Riddarhusoppositionen. Åsigtarna om 1789 års riksdagekamp måste betydligt förändras vid mera ljus både i begreppen och historien. Anjala-förbundets liberalism och Wallquists konservatism stå begge utom vår tids politiska begrepp, men en opartisk efterverld kan redan ej skänka sin aktning till den förra, och skall ej uthållande neka den till den sednare. Det heter någorstädes om W.: "Han var den både moderataste och förståndigaste bland Gustavianska skolans politici. Han var ej så yttlig och mångtalande som Lindblom, ej så djup och tyst som Nordin, farligare än den förre, men vida mindre att frukta än den sednare. W. ville, liksom Gustaf III, snillearistokrati, och liksom Nordin, lärdoms-aristokrati; men han insåg omöjligheten, att vinna i denna nya makt en motvigt mot anornas aristokrati utan tryckfrihet, hvilken han med Höppener ansåg förenlig med envælde — en inskränkning i förståndet, som annars visar sig särdeles ljusst och skarpt hos denne man."

R. Gustaf fästade Wexiö Biskop genom många band vid hufvudstaden. Han blef d. 1 Maj 1789 Konungens bikt-fader, Öfverhofpredikant och Präses i Hofconsistorium, d. 15 Maj inkallad som ledamot af Riksbens Ärenders Beredning, som nu ersatte det upplösta Riksrådet, en institution, som hade anor från hedendomen. Inom denna beredning skulle neml. alltid en ofrälse prestman vara föredragande i Ecclesiastika mål. W. fick denna befattning och kallades hans expedition redan d. 22 Maj *Kongl. Ecclesiastik-Expeditionen*, ett namn, som sedan ej fallit. Vid fyllda 53 års ålder hade W. således hunnit på sin bana att bli "näste man intill Rungen", så som folket pläga uttrycka den högsta rangen. Instruction fick W. först den 2 Jan. 1790. För att få ersättning för resor mellan Wexiö och Stockholm och för vistelse i Stockholm, insattes han ock till Ledamot i R. Directionen öfver Ecclesiastikverket i Lappmarken och fick sin lön som Stats-Sekreterare på nämnde Ecclesiastikverks fond. Han förmådde en Expeditions-Sekreterare, en Protokolls-Sekret. och en Cancellist att tjena utan lön. Denna expeditions historia kan läsas hos Westén. Biskopen och Stats-Sekreteraren i Ecclesiastik-expeditionen ansågs vara en spiritus rector i det nya rådet eller camarillan, derinom han utan tvifvel var den som snarast kan kallas Statsman *). I egen uppgift till Hjelmers Matrikel 1799 har W. anført sina befordringar efter den Biskopliga. K. Maj:ts Öfverhofspred. 1789, Ledamot af Riksbens allm. Ärenders Beredning s. å. Föredragande af Rikets Kyrkoärender i R. Canzli s. å. Ledamot af R. Directionen öfver Eccl.-verket i Lappmarken s. å. Ordförande för R. Commissionen öfver Rikets Tabellverk 1790. Ofta kallad till R. Conseille i Kammar- och Finans-ärender 1789—92, förordnad att officiera vid R. Gustaf III:s begrafning

*) En correspondent, som litigt ransakar häfdagömmorna och meddelat åtskilliga goda upplyningar om W., har underrättat, att det i Schröderheimska anteckningarne påstås, att W. blott var ett medel i i K. Gustafs hand, underkunnig allena om hvad Konungen ville meddelas honom, och att detta blott var sådant som rörde Eccles.-Expeditionen och 1789 års riksdagsmaskineri. Märkligt nog, att Schröderheim ej antecknat värre om den som öfvertygade K. Gustaf att Schr. var omöjlig och efter Schr. visade att det var möjligt att utan simoni tillsätta pastorer. Det är tvärsäkert, att W. ej fick förtroende i mänskenet om kloka gubben i Norrland, ty der fruktade K. Gustaf W:s förstånd och uppbyggde sig hellre med Schröderheim, Axelsson, Plommonfelt, Björnram och slike phantasimän; deremot är ganska sannolikt, att W. verkligen var den förståndigaste i hela Gustafs camarilla, den ende, som kunde i stora frågor ersätta de mögne Rådsherrarne, som nu dragit sig eller skjutits undan.

1792, förrättat första gudstjensten hos K. Gustaf IV Adolph s. å. På underdån. ansökning förfäskadad från tjenstgöring med Cancelli- och andra Civila ärender s. å. Bevistat Jubelfesten i Upsala 1793. Theol. Doctor s. å. Kallad att öfvervara K. Gustaf IV Adolfs förhörande i Christna religionen] och har tecknat det deröfver hållna protocoll 1794. Har för Wexiö stift bevistat riksdagen 1786, då Ledamot af Eccl. Utsk. Riksdagen 1789 och varit Ståndets Elector och Ledamot af Hemliga Utskottet. Riksdagen i Gefle 1792, Ledamot af Heml. Utskottet. Revisor af Rikets Ständers Bancoverk 1791, Riksgäldverk 1796. Ledamot af Theol. Sällskapet i Upsala, Samfundet pro fide et Christianismo i Stockholm, K. Sällskapet Pro Patria, K. Patriot. Sällskapet, K. Ecclesiast. Comitén 1793. L. N. O. 1789, hvar till C. G. Rogberg i sitt ex. sedan tillaggt: Heders-Ledamot af K. Vet. Hist. o. Ant. Akad. 1800. Bevistat riksdagen i Norrköping 1800.

W. är dock ej märkvärdig blott som politisk person. Som Ephorus öfver sitt stifts Läroverk ansågs han bära sitt hufvud ganska högt bland sina samtida Ephorer. Han emottog dessa Läroverk, sådana Ödmann dem skildrar i sina *Högkomster ur Skolan*, sannolikt sådane de voro i Petri Jonæ tid, der examina voro ett lustspel och disciplinen ett sorgspel; men han lemnade dem, oaktadt han så ofta måste vistas i Stockholm, i ett skick, som gaf Wexiö Gymnasium och Schola anseende bland de bästa läroverken, först såsom sådane erkände vid begge Riks-universiteterna och derifrån snart i hela landet. Han insåg omöjligheten att införa en vettenskaplig anda vid läroverken utan i och genom lärarne. Desse hade ej råd att köpa enskilda bibliotheker. Främst sökte han derföre att göra Gymnasii-bibliotheket i Wexiö förtjent af sitt namn. Det bestod mest af gamla theologiska folianter, utom det Bælterska, som visst var godt i flera theologiens delar för sin tid, men mycket hade utvecklat sig sedan Bælter afsomnade. W. samlade och gaf tusentals band. (1795 hade han "tiggt tillsammans" 2300 voll., lemnande Bibliotheket med 6000 band.) Af egna medel inköpte han det äldre Archivum Smolandicum af S. L. Pehrson Gahn, en handskrift i 12 goda qvarthand, öfver hvilken W. skref ett Register på 22 ark, som nu utgör 13:de bandet. Särdeles angelägen var W. att till Wexiö Bibliothek skaffa alla på Wisingsborg tryckta böcker och sparade ej dervid egen kostnad. Myntkabinettet ökades anseeligt. Han utgaf sjelf en litterär tidning i flera år, och anmälde deri nya arbeten

med en kännarens oväld. Rothlieb nämner att han föreslog stiftande af ett lässällskap i Wexiö. Han införde premiutdelning för de bästa latinska stilproffen vid examina anni-versaria, sedan Domprosten Cronander, Lagman Bergencrutz och Rector O. Floderus gifvit en fond för detta ändamål. Sjelf egde han ett utmärkt Bibliothek, som stod de vettgirige till tjenst. I den nya biskopsbyggnaden, Östrabo, der ställets val vittnar om mycken smak, såg man två stora rum inredda för hans boksamling. Eburu nu flyttad ett godt stycke från läroverkets salar, kom han ofta dit upp. Han klandras i Blåboken, derföre att han skaffade Agrell till Lector i Bibelns grundspråk, oaktadt något yngre än Gymn.-Adjuncten. Nu "reste" från Wexiö de latinska skalderne C. A. Tiliander och I. L. Wickelgren, de latinska prosatörerne A. O. Lindfors och B. M. Bollmeer, de svenska skalderne P. H. Ling och P. Elgström, hvilken Atterbom förklarar såsom primum movens i vår nya schola, Philologen P. Sjöbring, Läkaren och Riksdagsmannen P. G. Cederschöld, Biskopen och Statsrådet Christopher Heurlin, som i så mycket efterträdt Wallquist, andra att förtiga.

Som Biskop, då man dermed förstär ett Stifts styresman, var W. en af våra förnämste, värd att ställas jemte en J. Rudbeckius, en Terserus, en Serenius, alla berömliga, ehuru ej af den halten som en Svedberg och en Spegel, en Rydelius och en Franzén. Huru djupt eller grundt W. kastat nätet ut i sin tids theologi, så tålde han dock ej ett vetenskapligt fuskeri af prester inför församlingen, der han visste, att upphbyggelse söktes af det redan i Kyrkan erkända. "Presten, skref han i ett circular, borde taga ur texten och Bibeln grunden till sina föreställningar. Så hafva Nohrborg, Fant och Bælter gjort. Derföre finner man i deras arbeten saft och kärna, ännu och i alla tider tillgänglig der de sökte dem, men aldrig till finnaendes annorstädes än i Guds ord." Då han erinrat, att starka drycker, lättfärdighet, svordomar o. d. vållade bekymmer äfven hos Prester, tillägger han: "Consist. kallar derföre samtliga sine embetsbröder inför Gud och förmanar allvarligen, att hvar och en må besinna sin pligt och ansvar, huru helig den tro är, hvilken vi predike, huru ren den lefnad skulle vara, med hvilken vi inför Guds församling må kunna bevisa, att vi höra Herran till", försäkrande att "Consist. hvarken kunde eller borde tillåta sig bruka någon mildring, som lagarne icke känna." "Accorderna" efterhöllos strängt, emedan "personen måtte bli obefläckad, embetet oförtaladt och befordringen

inför samvetet befinnas vara ett Guds verk, men icke en mennisko-tillställning." "Hvad mätthet kan man vänta af ett bröd, som man försnillat för sig sjelf för att undanhålla det för en annan?" Conservationerne eller pastorats-tillsättningar, ur synpunkt att ersätta brist på en god enke-cassa för sterbhuset, blefvo för det mesta utrotade, åtminstone såsom en Domcapitels-verksamhet. Förut hade en vink i Kyrkolagen i detta hänseende synts vara det kyrkolagsbud, hvars upprätthållande låg det Högvärdiga Consistorium ömmast om hjertat. I sin "Handbok" afslöjade Biskopen med rättvis, men skoningslös hand förra intriger och åtgärder i denna väg, så att det allmänna omdömet snart vände sig väpnadt deremot. Som visitator gick W. grundligt till väga och inskref i protokollet rent ut hvad han funnit värdt sitt bifall eller sitt ogillande. Som Kon. Gustaf III:s Bikt-fader ansågs W. ej vara lika allvarlig och djerf i sanningens tjänst; men Adels-oppositionens anekdoter äro ej tillförlitliga, der det gäller en så framstående rojalist. Baron Funck påstod, att W. läste Pulcelle d'Orleans för den dödligt sårade Konungen, då han skulle bereda honom till döden, hvarom han sedan utgaf en uppbygglig berättelse att i kyrkorna uppläsas. Skjöldebrand hade ock hört denna berättelse, men antog att den uppläsningen hade inträffat straxt efter skottet, då ingen fara för lifvet anades. Dahlberg anför i en uppsats, att W. ej hann säga hälften af hvad berättelsen om dödsberedelsen innehåller. Men mindre kunde dock knappt sägas på en "knapp halftimme." Det är ej tänkbart att W. kunnat dikta hvad flera kunnat uppenbara, hvaraf följer, att han här, som vid Sotbergs dödsbädd *), föredrog Christendom och att Konungen nu "vid lifvets dörr" ej heller ville höra om sina förtjenster, utan om "Guds lamb, hvars blod borttagit världens synder." Detta är all dödsberedelses historia, der ej slöheten är stor eller en fräck och stolt otro försöker att stå på sig. Schröderheim, som förklarar att Biskopar sådana som Lindblom, Wingård och Wallquist tillhörde K. Gustaf III:s tidehvarf, yttrade i ett bref till Konungen, deri han ville bevisa sig passa till Erkebiskop: "Biskopen i Wexiö har vuer, som gå utom Ståndets krets, är för slug att blifva Zelot, för vållustig att blifva Tartuffe, och för litet prest, att icke lemna ståndet åt vår Herre, om ståndets förmåner hindra hans enskilda. Än är alltid bättre, att en Biskop och Konungens bikt-fader eger detta förtroende, än det var förut.

*) Se härefvan XV. 58.

Man tog förvaltningen af mig och lemnade den åt en prest, med mindre religion och moral, än jag verkligen har" (Nordin). Om Biskop Wallenstråle yttrade den tilltänkta Chefen: Han är glad, vållustig, alltid behöfvande, äregirig, m. a. o. en skicklig Biskop i mitt sinne. Han är visserligen äfven välsinnad i sin politik och kanske mest orthodox der. Och i Konungens sinne var Fant en skicklig biskopscandidat, derföre att han kunde tjena Konungen vid riksdagar och hade nog många kötsens svagheter för att bli i Konungens dependance. Var således än Wallquist en Biskop i tidens anda, så har man dock försäkrat, att han gick under de nye kamraterne i "vällustighet" och brist på "zelotism." Vid Jubelfesten i Upsala 1793 framstår W. som en man af allvar och kraft, fullt förtjenande sin doctorshatt genom det underdåniga svar, han här författade å Presteståndets vägnar såsom Ledamot i Eccles. Comitén, tryckt i Jubelfestehandl. p. 178—194, hvori Presteståndet ej ändrade ett ord och som vann samtidens odelade beundran. Vål begagnas allmänna ordalag, men färgläggningen är visst ej matt, då tidsåflor tecknas. De som prisa Gustaf IIIs tid och ännu vredgas på historiens omutliga tolkar synas glömma, att en Gustavian af högsta måttet här bedömmar detta tidehvarfs förhållande så väl till tro som seder.

Som talare var W. af stort anseende i sin tid, egande jemte de yttre gåfvorna, såsom en stark och skön röst och hvad Cicero kallar sermo corporis i hög utvecklingsgrad, tankens både djup och klarhet, såsom det egnade ett smille af sådan storhetsgrad. Språket var högstämtdt och helgjutet framflytande ur en sjelfständig öfvertygelse, men ej ciseleradt af den akademiska smaken, någongång lidande af snabbskrifningens språkbrister, utaf hvilka Bergencrantz i sin "Blå bok" kunde göra ett buller, som blott för den småntäta correcturläsare-talangen kunde vara af vikt *). Vi hänvisa till Förmyndare-styrelsens placat om Klagodagen efter R. Gustaf III, contrasigneradt af W., hvilket utan den ledighet i uttrycket som utmärkte de många akademiska loftalen, närmar sig likväl vida mer än dessa den historiska stilens rang. Der möter hvarken det hoppressade eller ut-

*) Anmärkaren yttrar: "Skriftsättet, blott betraktadt såsom skrif-sätt, är också ovanligt. Kanskje, må det äfven nämnas för sjelfsväldigt, ty en hop egne och icke allmänt erkjände ord nyttjas och Grammaticaliske reglorne äro tillika på sina ställen förglömda. När en Biskop skrifver för ungdomens efterföljd; Så aföper icke eller så-dant utan skada."

flytande, hvarken svärmarens öfverdrift eller lycksökarens konst att låta de missnöjde bli nöjde genom hvad som kunde läsas "mellan raderna." Äfven den, som ej ser Gustaf ur vännens och beundrarens synpunkt, såsom W., måste antaga, att W. kunde med full historisk ärlighet så bedöma sin välgörare, som han gör. Man behöfver känna Nordins afund och inflytande i Svenska Akademien, liksom Förmyndare-regeringens afvoghet mot Gustavianerne, kanske ock den unge Konungens ynnest för t. ex. Fleming, för att förklara att W. ej innan sin död blef en af de XVIII. Mera bevisande än en stol i Akademien var dock för W. som talare, att han genom ordets makt kunde förena de hätskaste parti-fjender åtminstone så långt, att de kunde ärligt öfverlägga, att han i Stockholm vann ett ej ringa namn som predikant och t. ex. i Rydaholm, under det en stolt allmoge var uppretad, kunde besegra sinnesretelsen och väcka dem till enighet i beslut att uppföra en ny kyrka, värdig de gamla cathedraltornen, liksom att han besegrade det motstånd, han som främling lätt kunde beräkna inom stift och stiftsstad, der han vid sin bortgång sörjdes ända ned i scholans lägsta classer, under det enhvar erinrade sig något dictum aureum ur hans tal.

I conversations-vältaligheten var han stark. Genom denna tålde han ej blott, utan eftersöktes af de olika partierna. Då glömde han sjelf och kom alla att glömma de politiska söndringarne och anställde på neutral botten snillets ringrännningar, äfven belåten, om han, i många fältdomares ögon, ej sjelf eröfrade alla prisen. Var hans Domprost Cronander närvarande — 36 år äldre än W. — så delade sig lätt omdömet om hvilkendera omne tulit punctum miscens utile dulci. Kanske gick snillet hos W. någon gång för långt i frihet, liksom geniet hos en sednare Biskop i Wexiö. En gång hade gamle Prosten Nils Wieselqvist i Wieslanda funnit Blådinge kyrka så kall, då han en vinterdag under strängaste kölden dit anländt, att han begrof ett lik eller gick för altaret med vargskinspelen på. "Herrarne i Näs", stolta genom de anor, som räknades från Wieselska presthuset, och likväl hållna i behöflig tukt af Prosten, reste till Biskopen att anklaga ett sådant brott mot en förment prestlig uniformslag. Biskopen mottog dem i sittande Capitel, men när han hört deras andragande, yttrade han blott: I Skriften hafva vi fått befallning att akta oss för ulfvar i fårakläder, men ej för får i ulfvakläder; således kan Dom-Capitlet ej upptaga den saken. Och pedellen öppnade dörren

för bönderne, som afträdde och ville sedan ej tala om sin färd till Biskopen. Men allmänheten talade derom länge, mången finnande häri en lek med Guds ord, som andra svagt försvarade genom att anföra Kung Fritz' liknande resolution å en ansökan om nya fönster i en kyrka: Salige äro de som icke se, dock tro.

I frågan om lärdom kan man visserligen säga om W. såsom han anmärker om en af sina förträffligaste företrädare: Nils Knutsson: ordningen af hans uppfostran föranleder icke till begrepp om mycken lärdom. Den som prestvigdes vid 21 år och ifrån den tiden blir eftersökt som ett snille i hufvudstaden, samt indragen i politik och öfverhopad med embetspligter, kunde ej skaffa sig professors-studier i något; än mindre i flera fack, såsom en Franzén i nyare tider och en Rydelius i äldre dagar. Men snillet ersatte hvad som brast, i somliga lärdomsstycken och underlättade det hastiga uppmätandet af de fält som beträddes. I Kyrkolagfarenheten var Förf. af Handboken i Eccles. Befordringsmål sannolikt starkast bland sina samtida. I Svensk Kyrkohistoria ådagalägger Förf. till "Flockarne" en beläsenhet och blick, som då redan blifvit sällsynt och dagligen blef sällsyntare i landet. Han kunde ej väcka allmänheten, äfven den s. k. lärda, till mycken nitälskan, sjelf klagande på Dom-Capitlens likgiltighet, då han begärt bidrag *). Men utan tvifvel var det till ej ringa del hans förtjenst, att så mycken läslust i de dagarne uppstod, att Uno v. Troil kunde fortsätta att utgifva flera band gamla handlingar och Lindblom kunde börja en Journal för Prester. W:s Flockar afstannade under Förmyndare-regeringen, en tid, hvarom en forskare i våra häfder yttrar sig i ett bref: "det var då subscriptionen i Stockholm till v. Linnés staty inbragte trettiofyra Rdr." I de gamla språken hade W. utan tvifvel god grund, och synes byggt på densamma under ett flitigt användande af hvarje ledigt ögonblick. Att han flitigt läsit Tacitus synes man kunna sluta af hans svenska stil. Händelsevis tror jag mig känna, att sjelfva Nonni öfversättning af Johannis Evangelium på grekiska hexametrar ingick i hans läsning. Ett exemplar af detta arbete har kommit i min ego, som det tyckes med flera spår af förre egarens hand, än namnet på

*) Särskilt klagade han öfver Skåne. Der egde han dock en som fattat honom och som vid Biskopsvalet 1794 sökte eröfra honom ått Lund med förbigående af Theol. Facultetens gubbar Munch, Hesslin och Hellman. Det var Cons.-Not. W. Faxe, som varmt älskade och högt aktade den ovanlige mannen.

titelbladet. W. arbetade emellertid på en mera verbal öfversättning af Nya Testamentet, än den Upsaliska Bibel-Commissionen lemnat. In magnis et voluisse sat est. Han talte en rask latin och vid prestmötena — han höll lika många dylika på 12 år som hans begge efterträdare på 47 år — väckte Biskopen sina stiftsbröders beundran ej blott som snille utan ock som lärd i många stycken. Mörner led sedan mycket genom jemnförelsen. Sjelfva Sjögren erkände W. såsom utmärkt för kunskaper, vid examina nästan förlagen af Ephori närvaro.

Som from, som gudfruktig, efter det begrepp vi måste lägga under dessa orden, uppenbarade sig W. lika litet som i allmänhet de män, hvilka i statskyrkor blifvit biskopar. Både de väljande och den utnämmande måste se noggrannare efter andra egenskaper, der embetet innebär riksdagsjelskkrifvenhet, chefskap för läroverk, ordförandeskap i ett embetsverk af ganska blandad beskaffenhet o. m. s. W. hade nog förstånd för att fordra orthodoxi af edsvurna prester och för att kräva användning af det sekler bepröfvat i stället för enskildas hugskott, men hur varmt hans hjerta klappade för dessa läror, lär han dolt för världen. Då Mörner söndagligen ålade sig pligten att besöka kyrkan, kunde W., då sammanringningen hördes till biskopsgården, stiga i vagnen för att på en herregård äta middag eller njuta naturen i sitt kära Ekesås. Emellertid uppstod ingen inre motvigt mot hans stolthet. Då denna eggade känslan till vrede, och ingen känsla af ädlare halt kunde besegra den, blef förståndet lätt öfverflygladt. Vi få längre fram se att detta kostade honom lifvet, Han glömde ofta genom denna brist sin värdighet till en grad, som ej nu sjelfva tidens anda medgifver. Ty om vår tid än skulle gillat att Ephorus lade hand vid skolan, när lärarne klagat öfver ynglingarnes trotsighet (sådant kunde hända på sjelfva gymnasium); så torde numera ingen inse gagnet af att felaktige prestmän kunde sägas tuktrade som skolgossar, när de ännu beklädde embetet. Det kunde hända W. att på sjelfva stadsgatan tillita de "affictiva straffen." Efter branden 1790 var W. andan i "Byggnads-Commissionen", såsom snart sagdt i allt. Han hade lofvat en borgare Å. att en viss arbetsstyrka ej skulle tagas från hans hus, förrän der var tak uppå. Men arbetsföreståndaren, en gammal krigsbuss, lät muta sig af en annan, som väl ock ville ha tak snart, att lemna sin post. Å. klagar för W., som anländt bland nybyggnaderna och snart befann sig utanför det

öfvergifna huset. Der hölls ståndrätt och Biskopens spanska rör kom i rörelse. En dervid närvarande har fulltygat sanningen. Och dylikt gaf popularitet här och der i de dagarne. Vi erinra dock om parallelen mellan W. och Mörner häröfvan i L. Mörners biographi. Då W. begaf sig till riksdagen 1800, åkande efter fyra par oxar öfver snödrifvorna, åtminstone i trakten af Hvitlanda, kunde han underätta Landshöfding Mich. Anckarsvärd i Kalmar, att han skaffat spaka riksdagsmän från Smålands tvenne vestra län, räknande på att A. haft lika lycka i det östra. (Se häröfom vidare i Werlins biographi här nedanför.) Liksom 1789 blef han nu regeringspartiets chef inom Presteståndet, med Nordin och Fant, såsom angelägna om successionen, vid hvardera sidan. Denna succession kunde lätt vinnas, om det kunde visas, att W. ej längre regerade pluraliteten. Man spädde snart, att ändring kunde inträffa, ty W. var ej nog smidig för att kunna behålla ett chefskap, som ej hade grund i lag. Bergencrutz hade ej försummat att framhålla W:ts liberalism. Då W. anført i sin Handbok ett ord om "ohöriga välden", visade Anm. att dylika ej funnits i befordringslagarne sedan reformationen, som angifves såsom Biskopens utgångspunkt. Då W. anført några casus specialissimos i nådeansökningar post fatalia 1786—96, utropar Anm.: "Herr Biskop — vördnad för konungamakten!" Detta utrop var visst ej motiveradt af den anförda noten, men sannolikt af begäret att framställa W. hos den unge Konungen såsom en antiroyalistisk hierarch. Detta aktade W. ej nog. Då Ståndet kom till honom att instrueras, kort före hans kullvoting, besöktes han af en bland d. v. Adelsopposition, A. F. Skjöldebrand, som fann honom sittande i en soffa med nedkafad strumpa, rifvande med förnämt sjelfsvåld sitt ben, nickande nådigt, då någon ståndsbroder inträdde. Derunder var Nordin broderligt nedlåtande och förekommande. Då W. den 31 April begärde protokollernas tryckning, röstade 22 för hans — Biskopens — ja, och 27 för Nordins — Lectors — nej. Nu begärde W. protokollsutdrag af detta beslut, "som han ville låta komma till allmänhetens kunnskap." Denna begäran — lades på bordet. Detta syntes djupast sára den vid enväldets behag vande. Man åt derpå hos W., som å Konungens vägnar höll öppen taffel vissa dagar för Ståndet. W. var som vanligt en hyggelig värd, men man såg att han ansträngde sig dervid. Enligt Sh. Rosenhanes bref till Jac. De la Gardie, hade han derefter "tilltvålat Nordin, så att denne ej var värd tre ruttna lin-

gon." W. gick så hem och lade sig på sin soffa, der han fanns död af blodslag kl. 6 den 30 April 1800 — 45 år gammal.

Om W. yttrar Lindblom i personalierna: "W. var af reelig växt, hans kroppsbyggnad var stark och välbildad; i hans anletsdrag såg man omisskännligt tecknade en verksam själs lifliga rörelser. I hans talande ögon upptäcktes genast denna skarpa och genomträngande blick, som ser allt i en sak ljus och säkert, denna af en rik bildningskraft lättörda känsla; men ock, i stora faror och viktiga bekymmer, detta lugn, denna oförsagda rådighet, som finner utvägar eller skapar dem. Han röst var klar, fyllig och harmonisk, den var ljuf och intagande, då han ville beveka och röra, stark och segrande, då han ville öfvervinna och öfvertyga, och hans åtbörder, fulla af värdighet, gáfvo en ökad vikt och behag åt hans tal." Skalden och Riksmarskalken Oxenstjerna yttrade, då W:s minne firades i Landtlogen: "Sällan har någon i mera vidd förenat embetsmannens och lärarens särskilda egenskaper. Ett lifligt, men alltid säkert ögonkast åtföljdes hos honom af den lyckliga förnuftsställning att alltid röja det väsentliga af en sak och se tillika fort och rätt. Med nit för sanningen utan fördom och för ordningen utan tvång, var han i vanliga ämnen lika långt från att vilja lysa med jemnhetens onödiga afbrott, som i stora föremål fångas af småhetens betänkligheter. Född att vara förman, aktad af underhafvande ej genom vyrdighetens skugga men genom intrycket af sin öfverlägsenhet och älskad utan att nedlåta sig, syntes intet värf öfver hans förmåga och efterverlden torde ej misstaga sig i det omdöme, att i hvad kall ödet behagat föra honom hade han visat de företrädande egenskaper, som upphöjde honom öfver vanligheten af menniskor." S. Ödmann skref till mig 1823: "Hvad jag förvisso vet är, att Wexiö har haft en Wallquist, aldrig mer får någon, tadelade honom när han egdes och saknade honom vid ombytet. Han var min hjelte, osedde vän och nioårige correspondent. Men af sådane består ej flera än en på seklet." Lidén skref till Gjörvell d. 2 Jan. 1789: "Biskop Wallquist har jag förr aldrig sett, men är ganska nöjd med dess bekantskap. Han har ett ståtligt hufvud, talar och skrifver lika väl, angenäm i sitt väsende, och synes mig vara född med en ovanligt verksam själ. Han bör kunna uträtta mycket godt, som med lyckliga egenskaper försedd i sina muntraste år kommit till så viktigt embete. Mätte han icke

komma så djupt in i politican, att allt annat deröfver får hvilat."

Efter dessa fyra mäns omdömen, som alla kunde anses fullt competente, må några utdrag ur W:s egna bref anföras, benäget meddelade af Herr Domkyrko-Sysslomannen Lector J. Carlmark i Skara, Hr Al. Breant Rappe i Stockholm och Hr Domkyrko-Sysslomannen J. Forsander i Wexiö. Man skådar der in i en älskelig, sjelfständig och verksam ande, och kan icke annat än finna den uppfattning, här ofvan anförts, deraf fullt bekräftad.

Utdrag af några bref från Biskopen m. m. Doctor O. Wallquist till P. Hedenius, sist Theol. Lector och Prost i Wiby.

Wexiö d. 11 Febr. 1788.

... Mina hastiga steg hafva ej kunnat göra Dig större förundran än mig sjelf. Jag igenkänner i dem Guds underliga Försyn, som beredt det ena efter det andra, utan att jag kunnat se den för mig. Men ehuru förmånligt allt detta är, har det dock större bekymmer med sig, som ej litet trycka mig. En oförsökt ung man, så lycklig som jag, borde vara utan all svaghet, att möjligen kunna bära allmänhetens uppmärksamhet, som ej är skonsam. Jag bör vänta att hon följer mig med all stränghet, och att jag ej kan bära henne. I Stiftet är allt i oordning, både vid Scholor och Församlingar, rättelsen svår, då gamle män, som dervid äro vakne, ännu sitta i sina sysslor. Presterskapet har med allmännelig benägenhet och vänskap bemött mig och väntar af mig hastigare ändringar än möjligt är, och som till en stor del choquera dem sjelfve, om de inträffa. Du ser således, att göra eller intet göra bereder mig missnöje. Dock torde det till en stor del kunna undvikas, sedan jag med all vänlighet öfvertalt mine Camrater, att vi begynda rättelsen inom oss och sådant immerfort nu verkställas. Emellertid ser Du mina många bekymmer, och Din gamla vänskap lärer förmå Dig att be Gud för mig, att allt väl går. . . .

Stockholm d. 25 Jan. 1791.

... Under mina många bekymmer, hvilka tära den glädjen, Du vet vara min lyckliga lott af naturen, har jag få tillfällen till hugnader, utom den, att någon gång kunna tjena en vän. När jag tänker på Ditt öde i ett Scholærum, så känner jag Din tyngd; men jag skulle också härifrån kunna beskrifva Dig de bördor, som fordra Vännens medkänsla

Man respirerar lättare under höga tak, men bekymren intränga sig ock talrikare, hvar dörrarne äro höga. . . . Ledsna emedlertid icke vid Dina händelser. Det oroar mig om så sker. Med Guds hjelp lever jag den dag, då jag får se Din förtjenst och redlighet belönt. Att Prostén T. fick K. bör soulagera de förtjente Presterne. Han har alltid gått sin jämna väg redligen och visst icke har han bråkat för sin lycka på ett eller annat sätt. K. Maj:t vill gerna gifva många sådana exempel. De voro täta, om ej konsten bemödade sig att hindra, hvad man ändå säger sig önska. Förledet är var jag döden under ögonen. Sedan har jag mått väl. Det continuerar ännu. Men snart är min helse sliten. Jag faller i sombra betraktelser, om jag ej snart slutar. . . .

O. W.

P. S. När Du skrifver, så ber jag att det sker utan ceremonier. Jag är ännu icke bortskämd, och Du bör icke bidraga att jag blir det.

Wexiö d. 27 Maj 1793.

. . . . Få se huru lång lifstid är mig förvarad. Jag väntar den icke lång. Min lycka har nästan försprungit sig, och jag har blifvit född att uträtta en hop saker i min ungdom, som kunna vara nog för min tid. Lika godt. Den Guden, som styrt allt till godo, gör huru Han vill, och det blir då alltid godt. . . .

O. W.

Den 19 Jan. 1795.

. . . . Under förflutne höst har min hälsa varit tämmeligen jämn, nu åter begynner den blifva osäker. Jag fruktar ibland för tidiga krämpor, att leda till tidig förvandling, när jag ser hustru och fyra små barn omkring mig. Men Herren göre härmed huru bäst är, och mina önskningar kunna vara både onödige och fåviske. I alla mina dagar skall jag bjuda till att redeligen gå min väg fram genom mina pligter, till hvilka jag ock räknar, att vara vän af mina vänner, isynnerhet af Dig, som jag ur så många skäl älskar och agtar. . . .

Den 14 Nov. 1795.

. . . . Jag mår braf och har hälsan, samt uträttat mina saker rätt väl. På stället har jag gjort mig vänner eller åtminstone förvärfvat mig aktning, genom rättvisa och omsorg för kunskaper, så långt jag kan den åstadkomma. På litet mer än ett år har jag tiggat tillsammans ett Gymnasii-bibliotek af circa 2300 volumer, och det växer dagligen. Jag

läser flitigt nog och arbetar nu på en öfversättning af N. Testamentet, som jag torde gifva ut, antingen hel och hål-
len, eller åtminstone Pauli Epistlar. Jag har skaffat mig
nästan allt, som i denna väg i senare tider utkommit i Tysk-
land, såsom af Koppe, Moldenhaiser, Thuess, Bardt, Rull-
man, Michaëlis, cet. Vår Prof-öfversättning är både fel-
aktig och för mycket paraphrastisk. Jag tycker mig kunna
gifva en mera verbal och likväl tydlig. O. W.

Wallquist till Gjörwell.

Wexiö d. 20 April 1795.

. . . Grefve Brahe kysste Lagm. Håkansson (ögonblick-
ligen efter Gustaf III:s död) och jag omfamnades från alla
sidor. Den 30 Mars voro till Konungens bord befallde måna-
ga personer, som ej visat sig för fadren på tre å fyra år. . .
Allt detta var ganska godt.

Den 2 Oct. 1795.

. . . Hans (Gustaf III:s) död inträffade på en i hela Eu-
ropa ganska kritisk epoch. En upplysning utvidgade sig,
som mycket ändrade tänkesätten, utan att ännu fästa den vid
några vissa afgjorda sanningar. Hans person var det onda
så ofta och med den myndighet i vägen, att den ej kunde
hållas kär, och sedan illviljarena mördat honom, men hans
författningar likafullt voro hinderliga för deras afsigter, så
hafva de utfarit emot hans minne. Det är en sådan hypo-
thes, ur hvilken deras förhållande endast lärer kunna förklar-
as. Man bör icke heller neka, att flera personers dåliga
conduite; och bland dem isynnerhet den förryckte Armsfeldts,
verkat till blandade omdömen om Konungens tidehvarf. Det
är obegripligt att en människa med så mycket snille skall
hafva så litet förstånd, och så liten heder, att indraga en
mängd människor i sina galenskaper. Men vanan att vara
lycklig lärer vara en alltför mäktig förförare.

Wexiö d. 20 April 1795.

(Med anledning af Gjörwells begäran af materialier till
W:s biographi.) . . . Man har nästan orätt att nämna mig
levande. Jag är dermed nöjd och belåten. Den minsta på-
minnelse att jag är till, väcker någons uppmärksamhet, som
icke kunde vara ljuflig.

Östrabo d. 8 Maj 1797.

(W. hade då inflyttat i det af honom byggda biskops-
bostället, der han önskar att "många nyttiga saker och män-

ga kloka betänkanden måtte beredas.") Angående *Eccles. Handl.* yttrar han nu: Oaktadt många sollicitationer, har jag dock fått intet biträde från något enda Consistorium. Man hvilat allestädes på en mjuk bädd. Så hiskligt är tillståndet äfven i våra egna saker. Jag tror att man är in seculo absidiæ et negligentie. Biskop Lindblom är den ende som gör något. I Finland är man väl genom Porthan och Tengström, som är en duktig och i alla hänseenden flitig litteratör. Skåningarne äro icke vakne. Så mycket som Sverige är efter Tyskland i det hela, så mycket är Skåne efter Sverige. Jag begriper icke orsaken, men factum är visst.

Prof må ock lemnas af W:s brefstil, då han skref till sig underordnade prestmän. Då Primarie Theol. Lectorn, sedan Domprosten H. Sjögren, rådfrågat sig hos Wallquist, om han borde söka Wirestad, hvilket pastorat Andre Th. Lectorn P. Tiliander då sökte och fick, svarade W.:

Det är med all upprigtighet jag bör och skall utlåta mig öfver argumenta pro et contra i Wirestads-frågan.

Bland de tillstyrkande anser jag dem vara de förnämligaste, som supponera lättare tjänstgöring, bättre lön, bättre luft och lugn.

Tjänstgöringen blir icke lättare, ty Pastoratet har långa tider haft sjelfsväldiga Pastorer, oeniga Prester, och dermed följande oordningar. Wirestad-Bonden är förmögen och stursk. Kyrko-hyggnad är besluten och svår att verkställa. Man har sagt mig, att Soknen är vidsträckt, och vägarne svåra. Allt influerar på tjänstgöringen att göra henne tung.

Bättre lön tror jag finnas, men af den är Tit. icke just i behof. Dessutom, den som skall taga allt ur Bondens hand, han både får och saknar i förargelse.

Bättre luft och lugn kunna erhållas, det förra visst, och det senare, kan hända. Men har annars icke längre fred, än grannen vill, och ett friskt klimat gör ingen helsa, om man icke har goda rum, som här lära saknas.

Bland afstyrkande är

Osäkerheten att få syslan. Jag skall i sanning göra allt, hvad jag kan, att den äldste Lectorn på förslaget, måtte få syslan; men tiderne äro förändrade eller åtminstone starkt föränderlige, så att min förmåga såsom medel kan vara ganska oviss. Jag skulle räkna mig lycklig, att vara skild från all sådan befattning, som jag haft, och i det fallet vet jag icke hvad vinnas kan.

Aldrig får Tit. så bekvämt, som det nu är inrättadt i egna hus. Nya bekymmer kunna icke en gång dertill bidraga.

Lexicon fordrar varelsa i staden, och Tit. kan aldrig göra någonting så nyttigt och angeläget, som dess utgifvande under egna ögon är.

Men mest af allt betyder en kär Frus mindre häg till flyttning, och hon har rätt. Det är icke hugneligt att tänka sig Änka bland ett främmande folk, der man ingen vänlighet kan vänta. Till och med, att flyttningen kunde leda till förluster för Tit. hus, om dödsfall snart inträffade.

Jag afstyrker således ansöknigen, och min afstyrkan är utan all intrigue, och utan all annan afsigt, än den att som upprigtig och ärlig vän, svara mot Tit. förtroende. Jag tillägger, att om Hr Prosten ändå söker, så skall jag på allt möjligt sätt använda mig till Hr Prostens tjenst. Äfvensom, i fall Hr Prosten blir stilla, Hr Prosten gerna skall blifva dispenserad för allt, hvad Hr Prosten vill, Consistorium undantaget. Biträde i Lectionen, när det begäres skall jag alltid skaffa nöjaktigt emot de billiga vilkor, om hvilka vi in casu lätt komma öfverens. Och föröfrigt förbinder jag mig, att i fall jag lever, det Gud vet huru länge det honom behagar, ty jag känner i mina bästa år både kropp och själ slitna af de bekymmer mig pressa, och i fall jag blir här, det jag af hjertat önskar, ty jag har här aldrig saknat glädje och välsignelse, så skall jag efter yttersta förmåga bjuda till att göra Hr Prostens ålderdom lätt. Hr Prosten har arbetat mera än någon annan. Det har gjort min förundran och stadgat min beständiga agtning för en man, som jag önskar bibehålla som min vän, hvilken jag vill hedra både i lifvet och efter döden *).

Låt min tanka vara emellan oss. Ratio status fordrar det. Hr Prosten är för gammal och respectable att gå i tåg för andras intressen.

Den 11 Juni 1792.

(Detta papper, som saknar utanskrift, är skrivet egenhändigt af Biskop Wallquist. I kanten på detsamma har Domprosten Sjögren tecknat med egen hand: "Bref ifrå H. Bisk. Wallquist d. 11 Juni 1792.")

Wexjö d. 20 Maj 1793.

Herr Prosten blir ofta ett exempel, att skicklighet och flit leda till möda och arbete, till människors upptåg och

* H. Sjögren, 28 år äldre än W., öfverlefde honom i 15 år.

besvärande. Jag går nu att dermed åter örona Hr Prosten, då jag begär att Herr Prosten ville uppsätta och till mig öflemna ett Formulaire till Böner vid slutet af Gymnasisters Orationer. Jag är då viss att få den 1. Ren, 2. Kortt, som jag ock her, att 3. få den utan allt smicker, och icke ett enda namn nämndt, utom Konungens, Enke-Drottningens och Hertig Carls — men deremot icke Landshöfdings, eller Biskops, eller Dom-Prösts, utan blott Embetsnamnen, sedan Lectorers m. fl. efter vanligheten. För allting, att det icke säges hurudane vi äro. Vår Herre vet det förut — och det långa smickret har ofta förargat mig i dessa Böner, der det är så groft olämpligt. Förlåt att jag besvärar.

En Oration kommer ock att betunga Herr Prosten.

Jag är alltid med nöje och högaktning

H. H. Prostens

ödmjuka tjänare

Olof Wallquist.

Utanskrift: Prosten och Theologiæ Lectorn

Herr Magister Håkan Sjögren.

För dessa tvenne afskrifters likhet med deras originaler ansvarar

J. Forsander.

Hr Forsander yttrar, att dessa bref visa oss "W:s sätt och förmåga att handtera sitt folk, hvari han var en erkänd mästare."

W. blef 1783 gift med Fröken *Adolphina Lovisa Schützerantz*, Archiater H. S:s och Petr. Psilanderhjelm's dotter, i hvilket äktenskap föddes fyra barn. Det var denna makas hushållsaktighet, som gjorde att det bar sig, ehuru utom de tre nådären bristen sannolikt ej kunnat undvikas. Men snart sagdt i ögonblicket af dödsunderrättelsen lät Konungen veta detta sitt beslut att ge två extra nådår och låta på sin bekostnad begravva Biskopen. Begravningen skedde ock med all högtidlighet. Liket nedsattes först i Brukspatron Lindahls graf i Norrköping, men två år derefter flyttades det till Wreta kloster, der ett monument blott har:

O. Wallquist

Ep. Wexion.

Cetera famæ.

Natus in Edsberg Nerio. &c. . . . Regiis sumtibus Sub ipsis Comitibus inhumatus Norroopiæ d. XV Maji MDCCC. Lapi-

dem posuit Lugens vidua Adolph. Ludov. Schützererantz MDCCCXV.

Barnen adlades under *M* 2164. Äldsta Sonen dog 1801. Gustaf Adolph och Olof Schützer W. lemnade vid nådårens slut Småland.

Tidigt utkom af O. Wallquist ett porträtt, taget efter en byst af Sergel, ofta copieradt; vi anmärka blott *M* 18 bland Sveriges store Män, Snillen, Statsmän etc. af Wetterling, Cardon och G. H. Mellin.

Skrifter: Pred. hällen för K. M. o. R. Svea Hof-Rätt, den 26 Sept. 1782. (Text: Rom. 15: 12. Christliga domares enskildta förbindelse att bidraga till menskornas förbättring.) Stockh. 1782. (Recenserad i Uppf.-Sällsk. Tidn. s. 2. den 18 Dec., och prof meddelade, som verkliggen styrka dess "grundlighet och värdighet." Domare uppmanas att börja som förlikare. Att alla böra vara lika inför lag, anses de Christne kunna lära deraf, att Christus sjelf inställde sig för Pilati domstol.) — Promemoria för visitationer i Wexiö Stift. Wexiö 1787. — Pred. vid allm. Riksdagens begynnelse d. 2 Febr. 1789. (Text: Rom. 14: 19. Inbördes frid i ett christligt borgerligt samfund.) Stockh. 1789. — Bref till vörd. Presterskapet i Wexiö Stift. Wexiö 1789. Ny uppl. Norrköp. s. 2. — Minne af Rect. Sch. Mag. O. Floderus. 1789. Wexiö s. 2. — Minne af Prosten D. Widegren i Ryssby. Wexiö 1791. — Prosten Erl. Collianders i Elghult lefverne. Lund 1794. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag 1790. Stockh. 1791. (En Rec. i Sv. Arch. försäkrar, att det blefve att afskrifva nästan hela talet, om man ville visa alla dess vackra ställen. Han yttrar om de store männen i Gustaf II Adolphi tid, att de blefvo medel i i hans hand, ej delar af hans regering. Skatter och utskylder indelades med den jemnhet öfverallt, att ingen betungades för en annans befrielse, och ingen befriades under det allmännas behof.) — Pred. på 6:te Sönd. eft. Trettondedagen (Ev. 25:te Sönd. eft. Trinitatis) i Konungens närvaro i Kongl. Slottscapellet 1791. (Glädjen hos en Christen, såsom en frukt af visheten. Det var "då K. Gustaf III firade sin 20-åriga regering.") Stockh. 1791. — Berättelse om Konungens dödsberedelse. (Uppläst på Predikstolarne i riket. Finnes i Kungörelsesaml.) — Ecclesiastika Samlingar. 8 floccar. I. 2. Wexiö 1788. II. Wexiö 1789. III. & IV. Wexiö 1790. V. Stockh. 1791. VI. & VII. Linköp. 1794. VIII. Linköp. 1798. — Utkast till en Handbok öfver Ecclesiastiske Befordrings-Mål. Wexiö 1797. — Tal i Prestmöteshandlingarne vid mötet i Wexiö 1793, tr. i Wexiö 1794, och vid mötet derstädes 1798 (ej utgifne). — Lärda Tidn. utg. i Wexiö flera år. — Dessutom Presterskapets underd. Betänkande i Jubelfest-Handl. 1794. — Circularer bland Wexiö Dom-Capitels Circular-bref, utg. af S. G. Mellin. Wexiö 1837 & 1838. — Bönedags-Placater och K. Kungörelser, contrasignerade af Wallquist 1789 till 1792, bland Acta Publica i våra kyrkor. — Manuscr.: Företal och register till Gabms Archivum Smolandicum (i Wexiö). — Berättelse om Riksdagen i Stockholm 1789 (med en inledning om 1786 års riksdag). Egenhändigt manuscript på Upsala Bibliothek (se Gustav. Papperen af Geijer, III. p. 109. — Ett interfolieradt exemplar in

folio af Handbok i Ecclesiastika Befordrings-Mål fanns efter Bisk. Wallquists död, i hvilket han både besvarat sina recensenters anmärkningar och äfven gjort åtskilliga andra tillägg. Detta kom sedan i framl. Doctor Seth Wallquists i Eskilstuna ego och aflemnades efter dennes död enligt ett af honom i lifstiden till Biskop Thyselius gifvet löfte till Strengnäs Gymnasii-Bibliothek. Med detta exemplar följde äfven 5 handskrifna band in folio, till större delen Ecclesiastika Samlingar, hvaraf en stor del angå Wexiö stift, hvilka äfven tillhört Biskop Wallquist.

(Källor: Wallqvists Journal 1789 i Upsala, utdrag i Frey XX & XXI. — Likpred. af J. M. Fant med personalier, författade af J. A. Lindblom 1800. — Tal i Landtlogen af J. G. Oxenstjerna 1801. (Saml. Arb. 3. 300.) — Wexiö Stifts Matrikel af Hjelmers. — A. Westéns Hof-Clereciets hist. 3 D. p. 603—651. (En mängd kungabref rörande W. äro der in extenso anförda). — Wexiö Dom-Capitels Circulärer från början af W:s tid, utgifne af S. G. Mellin. — Wallqvists Eccles. Saml. och Handbok. — De la Gardie, Arch. XIII, XVIII: p. 84, 103, XX: 116. — Ny Smål. Beskr. 1. 571—583. — Gustav. Papperen af Geijer. 3. h. — Mundtliga uppgifter af Exc. A. F. Skjöldebrand, Exc. Jac. De la Gardie, S. Ödman, V. Faxö, Baron Funck, Cons. o. Ridd. Roth, Assessor Åberg m. fl. — Schröderheimans i Upsala. — Thomaei Kyrkohäfder. 2: 750. — Thomaei Plutark. — Rothliebs Adels-Matr. 1807. 128—133. — Ståhls Förteckning på Biskopar. — Riksdagshandlingar. — Dom-Capitels-protokoller i Wexiö. — Bref af Wallqvist i Grafve Mich. Ankarwärds efterlemnade manuskripter. — Biskop Faxes Samlingar. — Domkyrko-Synslom. i Skara Lector J. Carlmarks och Domkyrko-Synslom. i Wexiö J. Forsanders Samlir. — K. Sekr. Al. Br. Bappes Saml. m. fl. — Cancelli-Rådet Werlins biographi här nedanför i Biogr. Lex. — N.

WALLWIK, JÖNS CLAËSSON, JOHAN JOHANSSON VON.

1. WALLWIK, JÖNS CLAËSSON.

Redan för sin egen del gör Jöns Claesson Wallwik lika billigt anspråk på ett rum i detta minneslexicon, som mången annan med ej större personliga förtjenster. Likväl ännu mer såsom stamfader för ett anseeligt antal ätter, synnerligast inom adels- och preteståndet.

Han föddes 1631 i October i Stråtenbo. Fadren var *Claes Ericsson*, egare till Stråtenbo och Wilkesbacka i Aspeboda socken vid Fahlun samt Bergsman vid Stora Ropparberget äfvensom (enligt v. Stiernman) "Befallningsman öfver Salbergs-Län" († 1631). Modren *Elisabeth Tersera*, dotter af den bekante Prosten Elavus Engelb. Terserus och Anna Danielsdotter Svinhufvud. Att Jöns Claesson antagit namnet Wallwik af Wilkesbacka, såsom Hülphers gissar, synes oss sakna all etymologisk grund. Monne icke snarare af Wika, der morfadren var Kyrkoherde?

Efter idkade studier blef han 1659 Rådman, och 1661 Syndicus i Fahlun, "hvilken beställning sedan blef förbytt med Stads-Sekret.-namn." Gjorde åren 1666—1668 en vidlöftig utländsk resa af följande besynnerliga anledning. Han råkade en dag i Fahlun uti ett stort sällskap i samtal med en der boende rik bergsman, som rest utomlands. Denne,

"måhända" misslynt, att Wallwik för sina studier blifvit hedrad", har då gjort honom tillvitelsen, att "ehuru han vore lärld och egde insigt i många saker, kunde likväl allt sådant vara honom föga nyttigt, så länge han icke visste, huru världen ser ut på andra sidan om Stockholm" o. s. v. W., öm om sin heder, lät den förebräelsen gå sig till hjertat, och föresatte sig, ehuru han var gift och hade barn, att besöka främmande orter. Frukten af dessa resor använde han, efter återkomsten, "till förbättring i allmänna hushållningen och vetenskapernas förkofran." År 1673, då Carl XI var der i orten, uppdrogs honom att d. 6 Febr. uti Renungens närvaro på Grufsalen hålla ett tal, på Magistratens och Bergslagets vägnar, hvarigenom H. Maj:t icke allenast hade tillfälle att lära känna Wallwiks person och skicklighet, utan ock förklarade ett nådigt behag öfver dess uppförande med försäkran om snar befordran. Följande året erhöill han ock kallelse till Stockholm, och tog i Sept. s. å. säte och stämma uti Svea Hofrätt såsom Assessor. Adelskap och Lagmanstjenst, som sedermera tillbjödös honom, undanbad han sig. Han bivistade icke dessmindre flera viktiga förrättningar, särdeles de ryktbara Trollransakningarne, som då voro å färde. Få hafva i högre grad tillvunnit sig samtidas tillgifvenhet och kärlek. Lofordet för gudsfruktan, som i så rikt mått plägar utdelas på högt uppsatte personers grafvar, ehvad de förtjent det eller icke, synes W. hafva grundeligen rättvisat. Ett bevis må ligga i följande berättelse. Då elden var lös i Stockholm 1685 eller 1689 på Norrmalm vid den trakt, der W. bodde, lät en stor del ej blott af hans närmare bekanta utan äfven af annat folk inflytta sina saker på hans gård, ehuru han sjelf derifrån bortförde sitt lilla förråd. Vid efterfrågan, hvarför de så vågsamt utstälde sin egendom, när faran så för honom som för dem ansågs lika stor, läto de forstå sin välmening, att de säkert trodde, det Gud ej skulle tillåta att vådelden öfvergick en så from mans hus. Exempel af ett sådant förtroende igenträffas ännu i dag, och för ej så längesedan då en af våra vänner, en för fromhet aktad prestman, såg sin boning hotad och lågorna sväfvade öfver hans tak, måste han róna huru en mängd saker inflyttades inom husets ingång, så att han hade sjelf svårighet att komma fram. I sjelfva verket skonades det hus, hvartill man tryggt sig i den gemensamma nöden. Att ej heller aktningen för Wallwik derigenom minskades hos de enfaldiga, som lärt känna honom, behöfver icke nämnas. I hvad märkelig nåd han

varit hos Öfverheten, säkerligen föranledd af dylika sym-
pathier, kan slutas deraf, att Carl XI och hans gemål Ul-
rika Eleonora flera gånger besökte hans hus. Vid Assessorns
död, som inträffade d. 13 Febr. 1691, har Öfverhofspredi-
kanten Wallin blifvit af Drottningen sänd att trösta enkan
och tillika försäkra henne om all kunglig ynnest. 150 Rdr
blefvo straxt anslagna till understöd för äldsta sonen (Nils)
till dess studiers fortsättande, hvilket R. Stipendium han
derefter i sex år åtnjöt. Till R. Hofvet upptogos tvenne af
döttrarna (Catharina och Margaretha) efter hvarandra, hvilka
derifrån blefvo gifta och erhöilo hvaradera i brudgåfva 3000
dlr k:mt "som den tiden var en hederlig summa." De skola
äfven blifvit klädda till brudar af den kungliga Prinsessan.

W. var gift sedan d. 1 Sept. 1662 med *Magdal. Rud-
beck*, dåv. Prostens i Hedemora, sedermera Biskopen i Ve-
sterås Dr. N. Rudbeckii dotter. Hon dog, 79 år gammal,
d. 24 Febr. 1726 i Linköping (hos mågen Biskop Rudén).
Med henne hade han 16 barn. Bland dessa må nämnas:
Nils, som blef Lector i Vesterås och dog såsom P. et Pr.
i Folkerna, hade 7 barn, af hvilka en son blef Pastor i
Kolbäck, en son Comminister i Sätber (hvilkens son Nils
Wallwik, Pastor i Arboga, blef stiftets deputerad vid Ju-
belfesten 1793, g. m. Landsh. i Vesterås Carlskölds dotter)
och en dotter g. m. Thomas Jedeur; *Elisabeth*, g. m. 1.
Kyrkoh. i St. Clara O. Bergius, och 2. med Rådsmannen i
Stockholm A. Engman; *Margaretha*, tre gånger gift med
Kyrkoherdar i Umeå: 1. O. Linnerius, 2. J. Helsing, 3. Matth.
Bille, med hvilken hon hade 9 barn; *Magdalena*, g. m. Bi-
skop Rudén och således stammomoder åt släkten Rudensköld;
deras ena dotter Anna Christina blef g. m. dåv. Häradshöfd.
sedermera Svea Rikes Råd m. m. Gr. Carl Gust. Löwenhjelm;
Johan, adlad v. Wallwik, Kammar-Revisions-Råd, † 1748,
g. m. C. R. Danckwardt Lilljeström och hade med henne 7
barn, af hvilka *Claes Jakob* blef Lagman, g. m. fröken Schön-
berg; *Johan*, Frih., Grefve, Riksråd och R. K. M. O.; *Elis-
abeth*, g. m. F. v. Qwantén, Capitaine vid Nylands Dragoner;
Christina, g. m. Lieut. Baron Creutz; *Christina*, g. m. 1.
Rector Undén i Skara, 2. Prosten I. S. Hof i Levene af
Skara stift. Hon blef jemte 13 personer ihjälslagen af åskan
1723 vid ingången till Hofva kyrka, der hon var på besök
hos en släkting. Hon hade med Hof 10 barn, bland hvilka
den lärde Lectorn i Skara, Prof. Sven Hof; *Claes*, Öfver-
kämner i Stockholm; *Maria*, g. m. W. J. Qvensel, Hofrätts-
Råd i Åbo; *Anna*, g. m. Prof. Conrad Qvensel; *Wendela*,

g. m. Kamereraren i Bergs-Coll. Morström; *Erik*, Hofrätts-Råd och adlad *Stiernwall*, g. m. Brita Hirvo och hade med henne 11 barn; *Elsa*, g. m. Lectorn i Carlstad, sedermera Prosten i Philipstad Dionysius Chenon, som med henne hade 15 barn, af hvilka en dotter blef g. m. Brukspatron Grave och svärmor till Directeur A. Abr:son Hülphers o. s. v.

Skrifter: Äminnelsetal öfver Baron Johan Sparre. Ups. 1656. — De öfver Baron Philip Stiernsköld, hållet på Riddarhuset 1668. — En Lyckönskan till (svärfadern) Dr. N. Rudbäck, då denne 1670 blef Bishop.

(Källor. v. Stiernmans Adelsmatr. — Ättartal öfver den Svenska släkten Wallwik, dess adelige grenar . . . af Abr. Abrison Hülphers. Vesterås 1765 (med utförlige geneal. tabeller). — Muncktell, Vesterås Stifts Herdam.) C. W. S.

2. WALLWIK, JOHAN JOHANSSON VON.

Den förres sonson. Son af Johan v. Wallwik, f. 1673, adlad 1718 som Assessor i Kammar-Revisionen, Kammar-Revisions-Råd 1747 och död 1748, samt af modren *Magd. Dankwardt Lijeström*. Se vidare Hülphers Ättartal öfver släkten Wallwik, Vesterås 1765, samt Stjernmans Matrikel.

Johan W., hvarom här handlas, var född d. 17 Nov. 1710. Auscultant i Kammar-Coll. och Kammar-Rev. 1731, Kammarkrifvare 1733, Revisor i Kammar-Revisionen 1738, Riddarhus-Kamrer 1743, Assessor 1747, Kammar-Rev.-Råd 1749, Stats-Commissarie 1756, R. N. O. 1763, hvarefter han d. 11 Sept. 1763 kallades till Riks-Råd, uppförd i sista rammet å förslaget. De båda andre voro Statssekret. Frih. Joh. v. Düben och Statssekret. Carl Hermelin. I Sekreta-Utskottets Betänkande vid samma års riksdag gillas att han jemte R.R. Hjerne och Konungen sjelf protesterat mot oformligheten, att vid riksdagens början i Norrköping, låta en del af Rådet följa med och en annan del stanna qvar, samt sända tillskapa tvenne regeringar. Utskottet förklarade det RiksRådet "så uti flera sina talesätt i voteringar och föreställningar, som isynnerhet den af d. 22 Mars innev. år trädte R. Majt för nära och brustit i den vördning, som de så väl som alla andra undersåtare sin Konung skyldige äro", hvadan föreslås, att tio Riksråd måtte förklaras af Ständerna deras förtroende förlustige och sitt embete mista. Derefter heter det: "Slutligen och hvad beträffar Hr RR. v. Wallwik, så har S.U. ofvanföre anført, att han uti de meste och betydligare delar skiljt sig ifrån de af öfrige R.R. och med dem varit af olika tankar i de omständigheter som anmärkte blifvit."

"Denna anförde skillnaden består deri att han icke gått in i den förtydningen af Regeringssättet; att stämpelen skulle kunna brukas till hela Regeringens bestridande sedan Konungen den samma sig afsagt, utan tvärtom gjort påminnelse emot den antagne jämförelsen emellan någre visse sakers stämplande och hela styrelsen igenom det Hr R.R. sedan han d. 15 Dec. till Riksdag samtyckt, har han sig icke ändrat utan dervid förblifvit och således icke deltagit uti den Rådsregerings etablerande som varit å färde."

"Att han icke bidragit till den fastställda Rådets fördelning emellan Stockholm och Norrköping, utan tvärtom varit deremot och således icke under Ständernas egne ögon och sammanvaro velat fästa en ifrån Konungen skild Rådkammare."

"Att han icke i så måtto gått in uti den utnämnde Extra domstolens förordnande öfver Kongl. Kammar-Collegium samt ej till samma Domstol utnämnt hvarken ledamöter eller actor; eller förenat sig uti deras utnämnanne med de andre; och ändteligen att Hr R.R. uti sina voteringar ej brukat emot Konungen några missfärdiga utlätelser eller bidragit till föreställningen af d. 28 Mars, hvilken S.U. såsom vanvörderligt ansett."

"Den del som Hr R.R. uti anmärkningen bör taga består således deruti, att han sedan K. Maj:t uti Febr. månad yrkade Ständernas sammankallande, ifrån den tiden till Dec. månad, ej så underrättat sig om Rikets tillstånd, och Riksdagens mer eller mindre nödvändighet att han varit i stånd svara på den frågan; utan deremot gått in uti föreställningar om uppskof uti denna högst angelägna ventilation och att han under samtyckandet till Riksdag ej hållit sig till den propositionen som Konungen föreställt om Riksdags nödvändighet för landets hjälp och undsättning utan endast grundat sitt tillstyrkande dertill på Konungens afsägelse af Thronen."

"Den andra delen som Hr R.R. von Wallvik bör svara före, är, att han ställt K. Kammar-Collegium för ett dess Embetes göromål en corps under Svea Hofrätts dom, der dock ett helt Collegium enligt våra lagar står under Konungen och Riksens Ständers lydno och redogörelse allena."

"Men som han likväl härmedelst ej kan sägas hafva emot Ständernas beslut förordnat en extra domstol, och än mindre uti de öfrige R.Rådens förseelser öfver hvilka S.U. sig redan yttrat, så kan han ej heller med dem dela ett lika öde medelst mistande af R. Ständers förtroende utan är S.U. af den tanken, att dessa felsteg böra Hr R.R. till varning, läggas honom, genom en allvarsam föreställning under ögonen."

Det nu segrande partiets medvind lyfte snabbt W. ännu några trappsteg högre upp på ärans tinnar. Nyssnämnde år d. 27 Nov. utnämnd till C. N. O., blef han året derefter Friherre d. 14 Maj och Seraphimer-Riddare d. 26 Nov., samt 1771 d. 15 Oct. Grefve; dock tog han ej introduction, hvarken såsom Friherre eller Grefve. Entledigad från Rådsplatsen d. 22 Aug. 1772, men kallad att åter intaga sin rådestol samma dag. Död på Bislinge sätesgård i Upland d. 27 Sept. 1776.

R.R. Wallwiks vapensköld bland Seraphimer-Riddarnes i Riddarholmskyrkan visar blott den adliga, som fördes af hans far. Hans valspråk som Seraphimer-Riddare var *Gud, Konung, Fädernesland*.

Gift 1750 med *Anna C. Svart*, dotter af Amir.Kammar-Rådet Birger Svart, enka efter Capit.-Lieuten. P. v. Utfall, med hvilken han hade fyra barn, hvaraf en var dottern *Maria Helena*, f. 1742. Både i Matrikeln och Rådslängden uppgifves, att Wallwiks äktenskap var barnlöst, men i K. Sekret. Sahlstedts biographi i detta Lexicon uppgifves (jfr rättelserna), att han var gift med Wallwiks dotter. Sannolikt bör detta förstås om W:s stufdotter, nyssnämnda *Maria Helena*, som dock i Febr. 1765, då Hülphers Åttartal utkom, uppgifves som ogift.

G. Ehrensvärd har i sin Journal samlat tjocka svarta skuggor öfver detta namn: "R.R. Gr. Wallwik, skrifver han, var åtlöje och förakt värd i sitt embete. Han hade under corruptionstiden tjent sig upp till Stats-Commissarie. Ombytte parti efter omständigheterna och alltid till sin båtнад. Han sökte partierne och de ej honom, såsom utmärkt hvarken genom födsel, tjenester eller kunskaper. Vid 1765 års vanhederliga och besynnerliga riksdag måste man söka rådcandidaten. De dygdige gömde sig undan. Man skrattade öfverljudd, då man hörde Wallwik föreslagen. Man behöfde en räknekarl i så borttrasslade affärer och en som kunde godkänna alla de efterräkningar som med Sverigess största handelsbus gjordes till rikets skada och vanheder samt svenska crediten till ett dödligt sår. 1769 blef han bibehållen och ställde sig in med hofvet såsom nu den starkaste sidan. 1771 blef en ny förändring och Wallwiks gamla vänner, som nu två år egt honom som en fiende, funno honom nu som en förtrolig vän tillbjuda sin vänskap. Hela rådet ändrades. W. blef bibehållen. 1772 arresterades Riksråderne af K. Gustaf. Under det detta skedde, höllo de på att justera ett protokoll rörande Christianstads försvar. W. hörde

ett buller, steg upp, gick till fönstret, såg hvad som var å färde och sade: Gode Herrar! H. Maj:t justerar vårt protokoll nere på sin borggård. Han sparar oss besväret och vi kunna sluta. Konungen spørjer detta infall och W. bliver bibehållen. Han blef Friherre, Grefve, Seraphimer-Riddare. Dog utan att saknas i sitt embete, utan att sörjas af vänner, utan att berömmas af någon."

Är denna dom rättvis? Möjligtvis har harmen att se en *novus homo* prydas med Rådsmanteln och Grefvekronan, retat gallan hos en författare, som utomdessa ej är särdeles blid i sina omdömen. Var W. 1769 konungsk af lycksökeri eller öfvertygelse? Att han, jemte Hjerne voro de moderataste i Rådskammarn, förmärker man, och detta kan ej läggas dem till last; hade de öfrige varit likaså, så hade vi kanske aldrig haft hvarken 1772 eller 1789, utan skulle måhända ett brittiskt statsskick så småningom uppväxt ur 1720 år regeringsform. Om W. 1771 nalkades det motsatta partiet, kan möjligen sådant förklaras deraf, att det syntes honom, som ginge hans vänner alltför långt. Hans af Ehrensvärd sjelf berättade infall revolutionsdagen bevisar att mannen ej saknade hufvud. Ingen kan förmodligen numera afgöra dessa frågor. Såsom "räkenkarl" torde W. ej saknat förtjenster; utan duglighet som embetsman kan ej gerna någon utan födsel, rikedom eller parlamentariska utmärkelser inkomma i en rådkammare.

Förförligt anklagas W. af Ehrensvärd under Gyllensvahniska rättegången för falhet, med tillägg att K. Gustaf skulle derföre förebrått honom, utan att W. kunnat sig försvara. Äfven i dylika mål är svårt för efterverlden att på samtidens tillvitelser fälla; lagen dömmar ej på blotta rykten; historien bör handla på samma sätt.

(Källor: Ugglas Riddelängd. — Hülphers Årtartal öfver Åtton Wallwik. — Secreta Utskottets betänkande vid riksdagen 1769, aftryckt i De la Gardieska Arch. XVII. 137—155. — G. Ehrensvärds Journal. Utdrag ses i De la Gard. Arch. XV. 66.)
— N.

WANDALIN, IVAR.

Detta namn, som icke sällan förekommer i Carolinska universitetets äldsta urkunder, men gemenligen insvept i ett slags cimmeriskt dunkel, motsvarande namnets barbariska klang, tillhörde en af Carolinas urprofessorer. Genom det ljus, som den nyligen till universitetsbibliotheket af Kammarherren Gr. Stenbock på Thorsjö skänkt manuskriptsamling kastar öfver en del akademiska förhållanden i detta

märka tidehvarf, har visserligen mycket klarnat som ända hittills synta oförklarligt, men fullt utredda äro ännu icke åtskilliga partier af de dagarnes akademiska historia. Ett sådant stycke utgör Prof. Wandalins lefverne, hvilket vi således ej äro i tillfälle att framlägga utan betydliga luckor, för hvilka läsarens benägna öfverseeende måste tagas i anspråk.

Ivar Wandalin eller, som han ock kallas, *Wandel* var född d. 10 Mars 1625 uti Magstrups kyrkoby nära Haderslev, der hans fader *Jens Iversen Wandal* var "Sognepræst och mäga lård i Rhetorica, Metaphysica, österländska tungomålen och Theologia." Hans moder hette *Marine Pedersdader*. Af sin lärde fader erhöill vår Ivar sin första undervisning icke blott i latin och grekiska utan ock i andra prepedeutiska studier till "den hellige Guds videnskab", allt intill dess han vid 12 års ålder blef intagen uti Cathedralskolan i Wiborg der hans farbroder, Dr. Hans Iversen Wandal var Biskop, till hvars "Disk och Bibliotheca" han hade daglig tillgång. Då denne farbror med döden afgått d. 16 Dec. 1641, måste vår Ivar lemna Wiborg, hvilket för honom var så mycket mer påkostande som han, fastän icke fullt 17 år gammal, råkat förälska sig i en af sina cousiner, den sagra Karin Wandal, som äfven svurit honom "ævig Troskab." Med sönderslitet hjerta (ty han hade i monsiör Niels Jensen, sedermera Rådman i Nyborg, en farlig rival, som stod efter "Jomfrue Karin") begaf han sig på våren 1642 till Köpenhamn, der han "deponerede med saare hädrende Videtur." Fick efter tvenne års förlopp ett resestipendium och drog till Tyskland, der han besökte flera universiteter, och derifrån till Holland, hvarest han uppehöll sig nära ett år, icke utan mycken frukt för sina studier "in humanioribus." På hemresan tog han vägen om Wiborg för att ännu engång se den hans hjerta kär hade. Liten Karin var likväl då för honom förlorad, ty kort förut hade hon måst beqväma sig till att gifva Rådman Jensen "sin Haand och sit Hiærte." Med fördubblad ifver återvände den på qvinnolöfte så illa bedragne studenten till "de videnskabelige Möer hvis Löfter och Tilsigelser ingen besvige", for till Köpenhamn, "lucubrerede der henimod et aars tid", hvarefter han beforderades till Collega vid Cathedralskolan i Lund och blef d. 9 Maj 1648 promoverad till "Baccalaureus." Året derpå erhöill han ett kongl. stipendium och begaf sig andra resan utrikes för att böra föreläsningar af "de berömmelige Mænd Salmasius, Heinsius, Vossius, d'Empereur, Boxhornius og den Jøde Menasse Ben Israel", hvilka i den tiden profiterade i Amsterdam, Leyden

och Utrecht. Ännu engång fick han besöka sin Baldurshage, jag menar Wiborg, ty återvändande från Holland, tog han vägen derom för att "se om sina käre Södakenebörn" af hvilka några ännu der voro tillfinnandes, men icke "den yndige Karin", som då flyttat med sin Rådman till Nyborg. På resan från Jutland kom han att höra den bekante Dr. Steph. Klotz, som i den tiden var General-Superintendent öfver Slesvig-Holstein, hvars "nidkierleg för Religion, Erudition och behagelige Prædikemaade" anstod honom mycket väl och som han prisar för det han förmått Prins Fredrik (sedermere Kon. Fredrik III), såsom dåv. Ståthållare öfver Slesvig-Holstein att tvinga alla de prester, som ville befordras till pastorat i dessa furstendömen att underskrifva Formula Concordiæ, hvilken likväl ännu ej var antagen af danska kyrkan för en liber symbolicus. Denna temligen ofördragsamma skrift hade besynnerligt nog vunnit särdeles behag för vår philos. baccalaureus. Måhända var han dermed tillfreds särskildt genom dess förfäktares, Dr. Klotz's hänförande vältalighet, den han i sin res-journal icke nog kunnat beundra. I denna förtjusning hade han förofrigt Prins Fredriks eget höga föredöme, hvilken säges hafva varit så hängifven af denne symbolismens väldige predikant, att han ofta af honom begärt privat gudstjänst. Derom berättar Zwergius i "det Siellandske Clerisie" följande artiga historia: "Det förtälles, om ellers kan troes, at da Prints Fredrik, som residerede på Flenaburgs slott, engang uformodentlig sendte Bud til Dr. Klotz, at han skulle prædike för ham paa Slottet, og som han kuns havde seet Timer at berede sig dertil, havde han fattet fast paa den, samme Tid meget brugelige Hermans Postil, men tog sig ikke vare for at Rongen, som var vel belæst i Böger, kort tilforn havde læst Inholden af den Prædiken han hørte, paa Prent, og derfor, da Dr. Klotz efter Prædiken blev staaendes i gemaket og vilde giøre sin Undskylning för sit Hastverk, havde Printzen med en naadig Mine svaret: Hillemand, Hr Doctor! J hav prædiket som en Herremand."

År 1652 erhöill vår Wandal vederbörandes kallelse att vara Conrector vid Lärdomsskolan i Odensee, och kom således att tjenstgöra på samma behagliga ö der fru Rådman: Karin Jensen var hösatt. Om detta varit en skickelse blott, eller conrectoratet i Odensee särskildt lockat Wandalin's håg genom närheten af Nyborgs stad, upplyser inga anteckningar af den gode mannen. Året efter sin anställning i Odensee blef han promoverad till Phil. Magister i Köpenhamn, sedan

han responderat pro gradu under Prof. B. Bartholms præsidium för en af denne författad afhandling, med titeln: "De philologiæ studio, Theologiæ, Jurisconsultiæ, Medicis, Philosophiæ et Oratoribus utilis atque necessario." Tvenne år derefter befordrades han till Eloqu. Lector och Professor vid gymnasium i Lund, på recommendation af Biskopen Dr. Peder Winstrup, med hvilken han var i andra led besvägrad och som således borde åtaga sig hans uppkomst i världen. Lector Wandalins cousin, Biskopen öfver Sielland Dr. Job. Wandel, var nemligen gift med Anna Cath. Winstrup, Dr. Peders dotter. Eloqu.-lectionen var en ganska indräktig beställning, helst den var förenad med ett stort canonicat, värderadt till 529 dlr 22 öre s:mt. Denna penningssumma uppkom efter den tidens varuvärde genom lösen för följande persedlar:

Landtgille	Råg: 6 Tunnor	} 529 dlr 22 öre s:mt.
— —	Korn: 115 Tr 1 kp.	
— —	Hafra: 27 Tr	
Tiende	Korn: 3 Tr 4 kpr	
Smör	14½ Lpd	
Ved	12 lass	
Födernöth	2½	
Bålgaltar	7 st.	}
Eekpengar	124 dlr 16 ö.	
Landtgillepengar	43 dlr 26 ö.)*	

Från år 1655 till 1668 saknas alla underrättelser om Lector Wandalins verksamhet. Det är som han med ens försvunnit från världsteatern. Lunds gymnasium var dock i den tiden ingen så aflägsen och mörk vrå af världen. Der voro utom Wandalin trenne lectorer, alla med professors-titel utrustade, flere lärda caniker och en Biskop af första ordningen, med särskildt åliggande att läsa vid gymnasium. Lunds cathedralskola hade äfven i den tiden en rector celebrissimus i Dr. Matthias Foss, sedan Theol. Prof. i Köpenhamn och slutligen Biskop i Ålborg, efterträdde såsom Rector Scholæ Lundensis af den poetiske äfventyraren Caspar Weiserus samt år 1669 blef Carolinska universitetets förste Physices Prof. Conrector Scholæ var i de dagarne den lärde humoristen, Mag. Motzfeld, morbror till Peder Schumacher, sedan Kon. Fredrik III:s Storcanceller och förgrefvad Griffenfeld, som ofta lärar helsat på sin lefnadslustige oncle,

*) Jfr. "1668 Åhrs Räkningh öfver K. M:ts och Cronans Intrader, som till den K. Carol. Akad. i Lundh äro anordnade." Fol. 29.

hvars skämt och lekande umgängesätt han dock icke skall hafva fullkomligen gillat. Mag. Motzfeld var och någongång väl exorbitant i sina infall, såsom t. ex. när han en vacker dag skickat ut en af sina skolpiltar vid namn Wolf att uträtta ett ärende i staden och ålaggt denne att under vägen dikta ett litet poem på tyska, som han vid hemkomsten borde hafva färdigt. Den lydaktige scholaren, som var alldeles utan sångens gäfva, vände sig då i sin nöd och med gråtande tårar till en barmhertig man han mötte på gatan för hvilken han berättade hvilken svår uppgift han fått att lösa. Den okände mannen sade då: följ med mig hem; jag skall bjelpa dig. Pilten följde med och erhöll af mannen detta lilla impromptu:

"Drey Narren sind in der Welt:
Wandal, Weiser und Motzfeldt."

Wolf går genast glad med sitt distichon till Mag. Motzfeld, som, utan att närmare efterforska dess upphof, accepterar gäfvan och säger, sedan han inhemtat innehålllet: "godt, godt; men hvad fanden skulde Motzfeldt der? dog jeg kand tænke for Rimmets skyld", förklarande sig Conrectorn för öfrigt alldeles nöjd med verserna.

Bland skolcolleger samtida med Conrector Wandalin, hvilka den tiden voro icke mindre än fem, förekomma äfven celebra namn, t. ex. Erik Grave, sedan Rector vid Helsingborgs skola och slutligen Biskop i Århus, Matthias Foss, sedermera Rector i Lund och omsider äfvenledes Biskop i Århus, Mårten Blockius, längre fram Bibliothecarius hos den store Mæcenaten och Riks-Cancelleren Gr. M. G. De la Gardie, K. Hofpred. och Kyrkoh. vid Riddarholms församling i Stockholm, Petrus Sture, sedan skolrector i Malmö och till slut Kyrkoh. i Wellinge samt Prost öfver Skytts härad, en efter Prof. Andr. Stobæi intyg mycket lärd man, som studerat och rest utrikes i sällskap med Stobæus och efter hvilken man har i behåll tvenne goda predikningar samt för öfrigt så nitisk i sitt embete att, då han mot slutet af sin lefnad var för svag att bestiga predikstolen, satt han på en stol å kyrkogolfvet och predikade för sin församling. Ändtligen förekommer bland den tidens colleger i Lund Nils Jönsson Fabricius, som var "en ganska ljustig harpolekare och vocalist" samt omsider befordrades till Kyrkoherde i Gullarp och Näs, i hvars kyrkoböcker finnas många hans anteckningar som ådagalägga att han varit en man med ljust hufvud och vida framom sin tid, t. ex. i tolkningen af en hop telluriska företeelser, signerier och producter af magia naturalis,

på hvilka den tiden hade så stort öfverflöd och som gemenligen af venerandus clerus betraktades med nog videkepliga blickar.

Tillhörande ett så illustert collegium, som Lunds gymnasii- och skollärare-corps kort före Carolinska Akademiens inrättning utgjort, borde Leetor Wandalin, tycker man, under loppet af de 43 år han i denna egenskap tillbragte, hafva på något sätt låtit höra af sig i den lärda världen. Men hvarken i den lärda eller den olärda synes han under detta tidskifte hafva deltagit. Det enda ställe der vi funnit hans namn från de dagarne omförmält, är ofvannämnde lilla distichon, deri han spelar rôlen af narr. Till hvilket narrslägte han med fog kunnat hänföras, blifver i ett följande tidskifte uppenbart. Enligt en samtida skriftställares ord skall Prof. Wandalin hafva varit mycket "glorieux och piquant", efter han var kommen af "förnämt folk." Mannen har således satt väl högt värde på sina anor. Men han hade ock verkligen förfäder af utmärkt förtjenst. Hans farfar var den store "Magister Johannes Wandalus, äfven Wendus och Slavus kallad", som vid Lutherska reformationens början blef på Kon. Fredrik I:s föranstaltande hemtat från Gossalar till "det Slesvigiske" för att der genomdrifva kyrkoförbättringens verk. Denne "mäster Hans" skall hafva varit en både lärd och praktiskt duglig man. Sedan han från år 1527 arbetat på Slesvigs reformation, understödd af Dr. Joh. Bugenhagen m. fl., blef han Theol. Lector i Haderslev, der Prinsen Thronföljaren, sedermera K. Christian III, var Ståthållare. Kronprinsen lät af mäster Hans undervisa sig "i den förbedrede Religions Principis" och uppdrog honom att parentera öfver K. Fredrik uti Slesvigs domkyrka år 1533. Fyra år derefter ordinerades han af Bugenhagen till Biskop i Ribe der han således var den förste evangeliske Biskop, sedan den katolske Oluf Munch blifvit removerad. Detta embete beklädde han endast i fyra år, ty han dog af väderholik år 1541. Han är stamfader för den stora Wandaliska familjen, som bland sina medlemmar räknat icke mindre än fyra Biskopar, af hvilka en blifvit kallad "Summus Theologus", tre Professor, två Stiftsprostar och fyra Kyrkoherdar. Ej under således att vår Ivar var något "glorieux och piquant" öfver sin förnäma släkt. Någonstädes är uppgifvet att han varit gift med en syster till Biskop Peder Winstrup i Lund, men denna uppgift synes mindre tillförlitlig. Emellertid har Dr. Peder räknat släkt med honom och detta har nog varit hans egentliga promotorial, ty genom skrifter

eller lärdomsförtjenster har han ej gjort sig på något sätt utmärkt. Gift redan på 1660-talet och fader åt många barn, till namnet lika okända som hustrun, har han år 1683, således nära 60 år gammal, gifvit sig i nytt äktenskap, nemligen med en viss "jomfru Anna Fystdotter Ludvich" med hvilken han hade blott en dotter, som dog i späda barn-domen *).

Då Lunds gymnasium indrogs för att bestå lönsanslag åt Carolinska universitetets lärare, blef Lector Wandalin fästad vid det nya lärosätet först genom fullmakt af d. 14 Mars 1668 att vara E. O. Historiarum Professor och sedan såsom ordinarius i samma vetenskap d. 19 Jan. 1669. Som Prof. har han præsiderat blott en enda gång, nemligen d. 25 Jan. 1670, för en disputation med följande titel: "Quæstionum philosophicarum Trias, quam Triade Divina coope-rante et suffragante Amplissima Facult. Philos., sub Præsi-dio Viri Clarissimi Dn. M. Ivari Wandalini, in Regia Acad. Carolina Hist. Prof. ordinarii, promotoris deveniendi, pro summis in philosophia honoribus consequendis, sobrie et pla-cide philosophantium disquisitioni subiecit Casparus Pauli Heilius, Rector Scholæ Halmstadensis." Oaktadt det är o-visst, antingen præses eller respondens är författare till denna philos. afhandling, är det måhända en skyldighet att här i korthet redovisa för dess innehåll, helst det är det enda lärdomsfoster för hvilket man kan misstänka Prof. W. Första quæstionen lyder så: "Ars an habitus loca generis in Definitione Logices ponatur rectius?" Genom en scholastiskt grundlig undersökning af begreppet Logica, jämfördt med begreppen Ars och Habitus, finner författaren att logiken rättare är att anse för en konst än för en habitus. Konst definierar han nemligen såsom en af förnuftet regulerad poetisk förmåga. Är nu konsten en sådan *ἐκ νοῦνου*, måste den nödvändigt gifva form åt någon yttre materia; men detta gör en logicus, i det han tager för sig något ämne ur phy-siken t. ex. eller ur philosophien, hvilket han ikläder en med tankens lager öfverensstämmande form, nemligen aylo-

*) Med vår Ivar försvann således ur historien namnet Wandalin, hvilket väl icke heller genom honom egentligen kan sägas hafva blif-vit historiskt. Alla de öfriga i släkten hafva kallat sig Wandat och de flesta hafva varit författare. Sjelfve Peder Jensen, vår Ivars fader, "Sognepræst till Magstrup" har af trycket utgifvit åtskilliga "Funeralia, d. ä. Liigprædikener." Attefadren, Mäster Wendus, har deremot ej åt efterverlden lemnat något snillefoster, hvarföre och Joh. Møller yttrar sig om honom i *Cimbria Eitlerata: Liberi po-sterique plus ei famæ, quam libri acquisivere.*

gismen o. s. v. Ethellértid dristar förf. icke alldeles bestrida att ju logiken äfven på sitt sätt är en habitus, enär den accommöder sig mera ad genus än ad proximum (?). Ty skall man söka efter genus, måste man hålla sig till prædicamenta; men alldenstund logiken finner rum in prædicamento qualitatis snarare än in prædicamento quidditatis, måste man utan all tvifvel hänföra logiken till ett af dessa fem stycken: visdom, kunskap, intelligens, klokhet eller konst; men icke är den kunskap, ty kunskap kan man ega om ens reale, men logiken tracterar endast ens rationale. Rörande de andra fyra styckena må man rådfråga lärda afhandlingar af de lårdaste män för att klarligen inse det inget af dem motsvarar genus logices. Återstår således intet annat än att med Plato, Cicero, Scaliger och annat lärdt folk definiera logiken såsom en konst." Förmodligen har den benägne läsaren nog af detta spicilegium doctrinæ Wandalinæ och frikallar oss måhända från skyldigheten att fortsätta expositionen. Så mycket torde dock böra tilläggas, att andra quæstionen i denna "hans quæstionum philosophicarum" har följande uppställning: "An Substantia Substantiæ contrariatur?" Negatur. Tredje frågan lyder så: "An Necessarium et Contingens sint disjunctæ Entis affectiones?" Affirmatur. I besvarandet af sista frågan nitälskar förf. oförskräckt mot de Stoiker å ena sidan, och de Epicuréer å den andra, så väl som mot Conimbricenses (?), de der helt o gudaktigt påstå, att vissa Guds transcendentia handlingar gifvas som hvarken äro nödvändiga eller tillfälliga. Tractaten slutar sålunda: "Med uppräckt händer må vi bedja till höjden, att vi måtte blifva förskonade för sådane kättare samt med deras fäfängeliga spetsfundigheter, under hvad namn de än måtte återkomma." I det föregående har förf. särskildt påpekat sådane af tidehvarfvets avärmeandar som Copernicus, Galilæi och Spinoza.

Är detta, såsom det vill synas, Ivar Wandalins enda lårdomsidrott, må man väl säga: Ex ungue leonem! och beklaga att han ej riktat världen med många likartade lejonbragder. Motstycken till denna filosofiska djupsinnighet saknas dock icke bländs Lunds akademiska afhandlingar från den tiden. Prof. Canutus Hahn, Casper Weiserus, Petrus Holm och Erik Elfvedalius m. fl. höra till samma filosofiska skola som Wandalin. Eget är att föreställa sig sådane scribenter såsom Samuel Pufendorfs samtida professorer vid samma högskola.

Då den Kongl. Commissionen år 1669 blifvit till Lund nedsänd för att undersöka verkliga förhållandet med en mängd "irringar, embetsfel och exorbitantier", som den vaksamme Procancelleren, Kyrkoh. Dr. B. Oelreich mot åtskilliga Professorer anmälte, blef följden af denna ransakning för Wandalin densamma som för kamraterne Buschovius, Beckman, Cassius, Weiser och Hjort, att han reducerades, d. ä. från tjänst och embete tills vidare afsattes. De Kongl. Commissarierna, Riksråden Claes Rålamb och Joh. Gyllenstierna, hade nemligen funnit att samtliga desse Professores "ingen frukt skaffade vid Akademien", helst åtskillige af dem, t. ex. Cassius och Buschovius, hvilka äfven sedan fann tjänst vid arméen, den förre år 1670, den sednare 1677, såsom General-Auditeurer, varit nog öppenbjertlige att tillstå, det de "icke egentligen inrättat sina studier med afseende på sina resp. professioner." Prorektor, Prof. Pufendorf hade uti ett honom affordradt utlåtande föreslagit denna reduction såsom alldeles "nödvändig för Carolinska universitetets anseende, hvilket, enligt hans oförgripeliga mening, berodde mindre af professorernas mängd, helst när dessa voro i verlden föga bekante personer, än af deras skicklighet och utmärkelse samt deraf att de blefvo så lönte, att de med fröjd och icke med suckan kunde öfva sina ingenia. Nu graverade de bland estaten och använde mera tid på tråtor och gräl än på sina publicas lectiones och privata collegia" o. s. v.

På detta sätt "reducerad", lefde W. några år bortåt på sina capitelgoods. Men sedan dessa vid den bekanta jordrefningen 1671 blifvit ansenligen förminskade, skref vår ex-professor flera suppliker till regeringen och begärde att blifva i sin akademiska beställning restituerad. I Stenbockska manuskriptsamlingen finnes ett bref från honom till Akad.-Cancelleren, Gr. G. O. Stenbock, af följande lydelse: "Såsom jag, E. H. Exc:s underdånigste client, hafver E. H. Exc. på det underdånigste att tacka för min fortuna och välfärd, alltså är det min skyldighet det med all underdånighet att erkänna; och såsom det berättas att med första skulle ankomma från Stockholm en ny akad. estat, så beder jag underdånigst att jag vid min profession och ringa geistlige godz nådigst måtte blifva conserverad, som vet mig icke i någon måtta att hafva förbrutit, utan använt all möjlig flit till ungdomens undervisning och Akademiens honneur, som jag det för Gud och alla rättddämmande menniskor aktar att försvara. Menar och med tiden, om Gud vill, ett scriptum eller flere att elaborera och edera, om eljest mina ringa medel vilja tillsträcka,

hvilka vid sista reductionen här vid Akademien anno 1671 blefvo enerverade och nästan exhauserade. Då till någon recompense och refusion derföre, att få och bekomma, hände mig en stor nåd, om mig måtte tillåtas att uppbära de 200 dlr smt, som i närvarande år vacerande blifva och tillförêne varit salarium åt Mag. Hans Bagger, som nu är Sognepräst i Köpenhamn. Dessutom, såsom mig fattige man icke ringa skada är tillfogad vid jordrefningen på mitt geistlige godz som derigenom är förringadt och dagligen genom många utgifter betungas, så att jag med hustru och barn icke kan substituera (sic!), beder och supplicerar jag fördenskull ganska ödmjukligen att det i nåder måtte behaga E. H. Exc. att vara mig fattige man behjelpelig, att ett præhendemman, som antingen nu är ledigt eller med tiden kan blifva det, mig likasom andre professoribus måtte blifva assignerad. Hvilken stora nåd och indulgentz jag i högsta måtto vill berömma och tacksammeligen erkänna, befallandes E. H. Exc. samt med den högborna familia i den Högstes milderika nåd, hån och beskydd" m. m.

Med anledning af sådana suppliker hade regeringen, till hvilken Akad.-Cancelleren, som bekant är, äfven hörde, behjertat Wandalins nöd och haft honom i någon åtanka vid bortgifvandet af Bruskeflods pastorat nära Malmö, men som förre Kyrkoherden der afidit samma år han tillträd, fann regeringen mera rättvist att förkunna dennes sterbhus några års inkomster derutaf än att "dermed accommodera den reducerade Mag. Ivar W." I stället fann man för godt att återinsätta honom efter ett par års förlopp uti hans akad. embete. Det scriptum han lofvat Akad.-Cancelleren att "elaborera och edera", kom likväl aldrig att se dagen. Den restituerade professorn tyckes ej efteråt mera än förr hafva frågat efter akad. constitutionernas föreskrift för Hrr professoribus att årligen utgifva och försvara åtminstone en disputation per man. Deremot har man efter honom i behåll åtskilliga s. k. "carmina gratulatoria", efter tidens sed sådana akademiska snilleprof vidhängda. Ett dylikt carmen må här intagas såsom prof på W:s förmåga i bunden stil. Det är bifogadt en disputation pro gradu philos., för hvilken Johannes Bagger d. ä. responderat under Prof. Elfvelinus, med följande titel: De Modis imperium adeundi Legitimis, och lyder så:

Gryphica Baggerum Cadmea luce beavit:

Aonidum sacris imbuit Upsalia.

Quis non miretur? Creat hunc Carolina magistrum;

Formarunt ergo tria Lyceæ virum.

Martia non placuit Nostro nec Delphica laurea,
Regia sed placuit, quam Carolina dabit.
Hanc, Baggerel tibi et summos gratulamur honores,
Quos meruit virtus assiduusque labor.

Såsom drag utaf Prof. W:s kapacitet i egenskap af le-
damot i den Akad. Senaten, må ur Cons. Ampliss. proto-
koller lemnas följande utdrag af prot. för d. 20 Sept. 1669:

"§. 3. Proponerade Hr Rector Illustris" (en ung stu-
dent vid namn Nicolaus Banér, son till RiksR. och Gen-
Gouvern. i Malmö, hvilken student af patres conscripti blif-
vit utkorad, till styresman och som styrde Akademien med
så mycket visdom och konst att han följande året änyo val-
des till Rector): "Hans Adle Högvördighet, Biskopen Dr. P.
Winstrups, med anledning af inlupne klagomål, insinuerade
skrifteliga begäran, att njuta ett sannfärdigt attestatum uppå
några punkter, hvilka härefter antecknade finnas, och bad
fördenskull Hr. Rector Illustris, att hvar och en af Dominis
Consistorialibus ville till hvar punkt afgifva sitt special o-
partiske votum. Prof. Buschovius protesterade, att han ej
kunde gifva sitt votum, efter såsom Hr Biskopen rejicerar
och declarerar honom för sin fiende och afundsman, uti sin
inlaga, der han dock Episcopo aldrig hafver gjort något
emot. Prof. Cassius item dicit, och dermed trädde de båda
af, så länge Bispens begäran företogs och examinerades.

Questio 1:ma. Om Winstrupius någon tid och i någon
måtto hafver turberat Academiam och deruti gjort factiones?
Veta: Prof. Weiserus: Jag vet inga turbas eller factiones
vara gjorde vid Akademien af Hr Biskopen. Prof. Wanda-
linus vet af inga factionibus eller turbis. Eljest att icke
rumor är i landet om åtskillige oredor vid Akademien me-
kar jag intet mig att hafva förnummit, men ursprunget vet
jag intet. . . . Prof. Holm: Om det med ordet *turbera* för-
stås det att Prof. Schwartz, efter han icke fick njuta resi-
denset, derisån Biskopen kastat honom ut, intet kom att
fallfölja sin profession och sitt predikande, så kan icke ne-
kas att ju vår Academia är turberad. Men eljest vet jag af
inga factionibus och har aldrig någonsin lockat eller dragit
mig dertill. . . . Prof. Pufendorf vet intet af factionibus, vet
ock intet att bispnen har turberat ganska Akademien. Prof.
Schwartz bekänner att bispnen dermed har turberat Akade-
mien, att han 1) har patrocinerat Fulede (en dansk student,
sedermera Rector Scholæ i Landskrona, som calumnerat Hr
Prof. uti ett offentligt tef), 2) intet velat efterläta (sic) att
studenterna skola presentera sig facultatibus, för hvilken

senatus facultas juridica så många reser ord för honom: *talet* hafver in *consistorio*, 3) sin egen person (*sic*) har förhindrat sitt embete att förrätta både på predikstol och catheder. Men hvad *factiones* aulanger, vet han intet. . . . Prof. Baggerus: Jag efter mitt samvete intet kan säga eller förstå några *turbas* eller *factiones* vara skedde. Är det något, blifver det väl af *actis* och *probatis* upplyst för den Kongl. Commission. Rector Magnificus vet hvarken af *turbis* eller *factionibus*, der Hr Biskopen visar sig vara oskyldig uti den punkt om *examine studiosorum*.

Questio 2da. Om bispnen gjort *academicis* förtret eller oödt *tanquam hostis academice et tyrannus*? På denna fråga hafva de fleste veterande afgifvit undvikande svar. Prof. Schwartz (den som Biskopen utvårat ur residenset och låtit kasta på gatan) "ville ej säga ut sitt vetum, försän bispnen förklarade, hvad han förstod med *hostilitate et tyrannide*." Prof. Baggerus säger sig ej veta någon orsak till tyranni eller *hostilitet*, och Rector Illustris "vet af ingen *hostilitet* eller tyranni i regard till Akademien."

Questio 3tia. Om Hr Biskopen hafver förfört någon af *clarissimis Dnis professoribus*? Negatur unanimiter a tofsa *senatu*, med undantag af Prof. Schwartz, som sade, att han intet resolverar sig häruppå, förrän han får veta, hvad som skall förstås med ordet förfört.

Questio 4ta. Om *clariss. Dni Proff.* hafva föranunnit Hr Biskopen uti någon måtto hafva varit så ogudelig och menniska hos hvilken hvarken Guds eller Konungens respect plats finner? Här veta de fleste Proff. intet annat med bispnen än det gudeligt och ärligt är. Prof. Spole: Jag som en menniska kan intet annat se än Hr Biskopen är en gudeligg man, efter han gör sina morgen- och aftonbömer och går flitigt i kyrkan. . . . Prof. Schwartz säger, att Biskopen deruti handlar emot Gud och skandaliserar församlingen, efter han 1) så länge jag hafver varit här på orten, har brukat Herrans nattvard *cum odio pertinaci et invidia* emot sin mäta och besynnerligen emot mig, *nullum meis precibus de pace bonum relinquens*; 2) för hat skall öfvergifver den ordnade predikan som han tillförene besökt hafver (Prof. Schwartz var Pastor Teutonicus i Lund och hade väl saknat Dr. Peder bland *zhörarne* af sina tyska predikningar), 3) *quia poenitentes excludit a sacra coena ob ineerta peccata*, 4) *quod hic Lundis format illegitima et violenta judicium* (såsom Herre till Lundagård höll nemligen Winstруп ännu i de dagarne formelig slettsrätt på sin herregård och skipade lag efter

feodalt godtycke). Emot Konungen handlade Winstrupius contumaciter, quia noluerit parere quibusdam resolutionibus et decretis regis. Prof. Wandalin kan intet annat säga än att bispens utvärtes lefverne är anständig.

Quaestio 6ta. Om Hr Biskopen hafver varit-Akademien så fiendtlig, att icke någon af D:ns Prof. kunde ett ögonblick vara säker för hans gewalt? Besvarades med enhälligt nej, undantagandes att Prof. Schwartz säger sig icke hafva varit fredad mot bispens utkastande och öfvervåld.

Quaestio 7:ma. Om Hrr Prof. hafva förnummit bispens vara en kättare och uppfyllt landet med kätterier, förnämligast Calvinisk, Anabaptistisk och Photinianisk? Prof. Baggerus: Hvad det sig anbelangar, vet jag intet att beskylla Hans Adle Högvördighet, och icke heller att det är med hans vetenskap någon tolererad in ecclesia, antingen af doctibus eller discentibus. Prof. Hjort consentit. Professor Schwartz vet att bispens ställt fram en och annan villfarande mening, äfvensom att han recommenderat irrlärlige studenter till att predika i församlingen, men vill likväl icke hålla honom för en kättare. (Längre fram beskylldes likväl Dr. Peder af Josua Schwartz att vara en Syncretista, emedan han skrivit ett berömmande epigramm till Calixtus). Prof. Pufendorf vet af inga kättare eller kätterier bispens att påbörda. . . . Prof. Wandalin vet med bispens intet katteri eller att han uppfyllt landet med kättare, ehuru väl att jag hafver hört en af honom recommenderad Lüneburger-student vid namn Daniel Bruchtedt disputerat med Prof. Schwartz de omnipræsentia corporis Christi, den studenten förnekade, item att animas humanas procreari non per traducem, sed creari, hvilket jag för mitt samvete skulle intet kan underlåta att attestera. . . . Rector Illustris har aldrig förnummit Hr Biskopen vara någon kättare eller uppfylla landet med kätterier, men Prof. Schwartz har angifvit in consistorio sådane personer vara här i landet och hafva af episcopo veniam concionandi, hvilket han säger sig vilja bevisa."

Af detta torde man finna att Wandalin varit en verserad man och icke utan theologisk underbyggnad. När han blifvit prest är icke bekant, ej heller när han erhöll Uppåkra och Flackarps präbende-pastorat; men näppligen är den series pastorum, som för detta gäll uppgifves i en del historiska skrifter, t. ex. i den sista Matrikeln öfver Lunds stift, tillförlitlig. Det heter nemligen att W. varit Kyrkoherde i Uppåkra och Flackarp från år 1664, men då hade detta säkert blifvit upptaget i beskrifningen på Caroliniska

Akademiens inträder vid denna inrättnings stiftelser, der det likväl blott talas om Wandalins geistlige godz, dem han medförde från Lunds gymnasium. Troligen har han ej erhållit detta i den tiden mycket klena pastorat, förrän någon tid efter det han utnämndes till Histor. Professor vid Lunds universitet. Under kriget med Danmark blef W. husvill i Lund, ty fienden sköflade och brände hans gård, hvarefter han flyttade ut till sitt pastorat, Uppåkra der han bodde till sin död d. 11 Juli 1693, utan att vid Akademiens restauration återvända till sin plats såsom Professor. Angående hans presterliga verksamhet och sednare lefnadsöden har man sig ingenting bekant. Akademie-Curatorn Dr. Christian Foss skrifver om honom i ett bref af 1671 till Akad.-Cancelleren: "Mag. Iverus Wandalin begär åter professionem historiarum, på det han icke må lefva in obscuro, men göra sig, för sina många harns skull, meriterad till framtida befordran. Vill gerna qvittera sitt geistliga godz, som vid Akademiens sednaste estat blef honom anslaget tillika med Uppåkra pastorat, som han ännu njuter, om honom blott, lika med de andre, 600 dlr förunnas. Han är eljest ingen incapable man och kan i det fall sin plats maintainera såväl som en annan. Men han är mycket glorieux och piquant, efter han är kommen af förnämt folk, och förtryter det honom, att han som var öfver Knut Hahn in gymnasio och äldst på stället, blef vid Akademiens inauguration satt under alla professorer. Eljest har han icke de dona, att han in civili conversatione kan anstå hvar man. Icke destomindre är han en rättälskande man, som icke saverar denna orätt, när han placide et humaniter tracteras." P. G. A.

WARGENTIN, PEHR WILHELM.

Född i Sunne prestgård i Jemtland d. 22 Sept. 1717. (Fadren Kyrkoherden, sedermera Prosten *Wilk. Wargentin*). Genomgick Frösö skola och Hernösands gymnasium. Student i Upsala 1733. Philos. Mag. 1743. Docens i Astronomien 1746. Ledamot af R. Vet. Soc. i Upsala 1741. R. Parisiska Vet. Akad:s Correspondent 1743. Led. af R. Vet. Akad. s. å. Adjunct i Phil. Facult. 1748. R. Vet. Akad:s Sekreterare 1749. R. N. O. 1759. Död d. 13 Dec. 1783 i Stockholm.

Ledamot i R. Bibel-Commissionen; i R. Tabell-Commissionen; i R. Directionen öfver Trollhätte Slussverks byggnad. Ledamot af R. Vet. Akad. i Paris, Rejs. Vet. Akad. i

Petersburg, K. Vet. Sac. i London, Göttingen, Köpenhamn, Trondheim och Massachusetts. Led. af Samfundet pro Fide et Christianismo.

Den totala solförmörkelsen 1729, hvars orsaker den i astronomien ej obehjändrade fadren förklarade för den tolf-åriga sonen, var en tillfällighet, som först vände den blifvande stjernforskarens blick mot himlahvalfvet, och då han denjemte erfor att sådana företeelser kunde af vetenskapsmän i förhand beräknas, väcktes hans åtrå att engång blifva bland desse lärde, hvilkas iarförmåga måste hafva förekommit honom så underbar. Det var ock en dylik omständighet — solförmörkelsen 1800 — som gaf första väckelsen åt den fjortonåriga Tyche Brahes snille. Vid Hernösands gymnasium fann ynglingen föga näring för sitt älsklingsstudium, ty den dåvarande Matheseos Lectorn var väl hemmestadd i theologien och de classiska språken, men visste litet af det han hufvudsakligast borde veta. Mellertid fann vår djekne i hans boksamling ett dyrbart fynd — en bok af Tyche Brahe; den handlade väl blott om de astronomiska instrumenterna, således en för en nybörjare föga upplysande hjälprede, men för unge W. var det i alla fall en skatt.

Efter ankomsten till Akademien i Upsala 1733 fann ynglingen ett länge önskad tillfälle att få tillfredsställa sin hetaste törst efter undervisning i den ädla stjernkunskapen. Rikensstjerna och Celsius hade nyss der blifvit befördrade till Professorer, men deras lärosalar voro glest besökta, ty ännu betraktades mathematiken i Sverige ej stort annorlunda än som "en nymodig curiositet", emedan man i allmänhet föga insåg, att denna vore grundvalarne för all slags mekanik. W. blef en af desse högtförtjente mäns få lärjungar och kom tillika i närmare beröring med sin landsman, den för sin tid utmärkte astronomen Hjorter. Sannolikt var W:s glädje ej liten, då Upsala äntligen fick sitt eget observatorium, försedt med temligen gods instrumenter.

Det lilla arf han efter sin fader erhöill hade åtgått redan innan han 1743 hann promoveras. Han måste derefter taga sin tillflykt till conditionerande, med målet att framdeles blifva Matheseos Lector vid Hernösands gymnasium. En mer lysande framtid öppnade sig dock, sedan hans forskningar och upptäckter rörande Jupiters Drabanter hunno blifva bekanta.

Celsius hade anvisat honom dessa af Galilei först upptäckta månar, såsom ämne för hans år 1741 utgifna pro-exercitiis-disputation. Till denna skulle såsom bihang följ

den yngre Cassini's förväntade tabeller öfver samma stjärnbilder. Men då det från Paris förväntade exemplaret länge uteblef, beslöt W. att gå sin egen gång. Han beträdde icke den analytiska utan den empiriska vägen, i det han begynte med "en outtröttlig möda, arbete och calcul, att först upprätta nya tabler, sedan jämföra dem med nästan ett oändligt antal observationer, deraf ånya undersöka, rätta och förbättra, återigen jämföra, och kom omsider så långt, att dess sednast utgifne tablor öfver dessa satelliter med en särdeles noghet utmärkte deras gång och equationer; hvarvid, utom det härvid förekommande långsamma och mödesamma arbete, hans lyckliga och förtliga estimationsgåfva, att af flera ojemuheters sammansättning i hvar och en af satelliternas rörelser kunna utlota och skilja de delar ifrån hvarannan, som verkligen hörde tillhopa, och alltså kunde hänföras till en och samma equation, skiljaktig ifrån andra equationer, hvilka återigen af andra delar borde utgöras, noga samt framlysa." Sedan han lagt grunden till sin teori, ankom äntligen ofvanberörde Cassini den yngres arbete.

"Ingen fågnad kunde vara större, än den Hr Wargentins hos sig borde känna, då han vid ankomsten af de förväntade nya Cassinianska tabellerna fann, huru han eget måkat bättre och med mycket större noghet utmärkte satelliternas phenomener, än desse nu erhållne Cassinianska tablor. En lärd, som älskar sin vetenskap, känner ingen större förnöjelse och belöning, än den han kan hafva af sanningens upptäckande i den samma. Den emot de lärde isynnerhet sparsamma lyckan sätter icke heller gerne deras begär och fågnad på några andra prof. Deras vetenskap, och ämne för deras förnöjelse, slutas inom samma krets. Hr W., af detta sitt profstyckes lyckliga framgång uppmuntrad, förnyade då sin möda att fullborda, och ännu mer förbättra detta omtalade utkast, och att deraf formeva fullständiga tablor öfver alla fyra Jupiters satelliter. Dessa nya tablor voro färdiga till slutet af år 1741, och fick han då det förnyade nöjet att röna deras temmeligen nära öfverensstämmelse med observationerna. Men då han kort derpå skulle resa till Stockholm, hände den olycka, att hans coffer, hvori dessa tablor, tillika med allt det lilla öfriga han då för tiden egde, voro inlagde, blef på vägen bortstulen, utan att han derom kunde erhålla någon upplysning, hvarigenom hans tuåriga, tröttsamma och oförtrutna arbete förlorades, emedan detta var den enda handskrift han deraf hade. Vid tillfällen, då han sedermera kom att tala om denna händelsen, på-

minste han sig alltid, huru han räknade den då lidna öfriga skadan för intet, emot förlusten af sina tafflor. För honom var då icke annat öfrigt, än att återigen begynna med sina satelliter, och att genom ett förnyadt arbete ersätta denna mistningen. Han hade dock ibland sina, i Upsala kvarlemnade papper, några små utkast och calculer öfriga, äfven touren och de förnämsta momenterna, som ingingo i de förlorade tafflorna, qvar i minnet, hvarigenom detta nya arbete mycket lindrades. Dertill kom äfven den igenom de förra taffloras construction förvärfvade vanan och färdigheten i calculen, hvilket allt nu lättade mödan, så att han under denna nya räkningen kunde än mera applicera sig till deras förbättring. Han fann, att medeltiderna i de nya Cassinian-ska tafflorna, för alla fyra satelliter, voro med mindre noghet bestämde, i anseende hvartill han bättre utsökte de samma. Han fann äfven, att den equation hos första satelliten, som härrör af Jupiters egen excentricitat, och hvilken af den yngre Cassini var utförd till $40' 23''$ borde allenast vara $59' 20''$. Ut i den andra och tredje satelliten fann han likväl denna equation vara af Cassini med temmelig noghet determinerad. Ut i den fjerdte satelliten fann han, att denna equation borde minskas med $7'$. De tvenne equationerne, som uppkomma af ljusets successiva propagation, och hvilka Bradley uträknat sådane, som Whiston infört dem i sin tractat om sjö-longituden, fann han vara med all noghet utsatte, i anseende hvartill han bibehöll desamma; till hvilka han likväl, vid tillfället af de i Upsaliska Vet.-Societetens Acter anförde observationer öfver den första satelliten, tillade den tredje equation, härrörande af jordens orbitas excentricitet. De hitintills omtalte equationer voro likväl af förra astronomer kände såsom de, hvilka borde ingå i bestämmandet af satelliternas phenomener, fastän de begått misstag i deras rätta mensurer. Men Hr W. upptäckte äfven i de trenne första satelliterne helt nya equationer, utom hvilka deras rörelser icke kunde med någonslags noghet föreställas. Dessa voro så mycket svårare att utleta, som de icke restitueras i hvar och en, antingen deras egna, eller jordens och Jupiters revolutioner, utan behöfva den till helt afskilda tidehvarf. Den equation, han på ett sådant sätt fann böra appliceras till den första satelliten, stiger till $7' 20''$ på ett tidhvarf af 437 dagar 10 timmar $41'$, efter hvilket densamma restitueras för att återigen låta på samma sätt märka sig under nästa period, och så framgent. En dylik equation med denna nu omtalte upp-

tyckte han äfven i den andra satelliten, som har samma period, men skiljer sig ifrån den förra dels derigenom, att dennas är störst då den andras är minst, och tvärtom, dels också i anseende till storleken, hvilken i denna sednare stiger till hela 34'. Dessa tvenne equationer införde han i denna sin första upplaga af taflorna, för den första och andra satelliten. En nästan lika equation med den första af de nu omnämnde, så väl till storlek som restitutionens tid, tyckte han sig äfven finna i den tredje satelliten, men som denna icke var genom observationer fullkomligen utrönt, så utelemnade han också densamma. Jag bör likväl icke underlåta att här nämna, det Bradley var första uppfinnaren till perioden af 437 dagar 20 timmar, inom hvilka vissa inegaliteter i de trenne första satelliterne restitueras. Denna upptäckten gifver han tillkänna redan år 1726 i Engelska Transactionerne, hvarom äfven sedermera nämnes i de annotationer, som han lemnat öfver sina dessa satelliters taflor, hvilka år 1740 samfält med Halleys astronomiska taflor utgäfvos. Men det är lika visst, att Hr W. också genom egen flit har upptäckt denna samma period, och att han då icke kände Bradleys uppfinring, hvilken han utan tvifvel hade omnämmt uti beskrifningen af dessa sina taflor, om han hade haft sig honom bekant. Härmed må eljest vara huru det vill, men det är ändå alltid ostridigt, att Hr W. var den förste, som med noghet utrönte rätta storleken af dessa, inom den omnämnde perioden sig restituerande equationer, i de tvenne första satelliterne, så att de för den tiden i jemnlighet med observationerna föreställde deras gånger. Uti taflorna öfver den fjerde satelliten införde han äfven den nya equationen, som Maraldi först upptäckte, såsom uppkommande af dess orbitas excentricitet, och hvilken går till hela två timmar, men tyckes hafva en period af tolf år, under hvilken densamma är ibland större ibland mindre, då den är störst, hvaraf skulle följa att denne excentriciteten är föränderlig. Utom dessa nu omtalte och upptäckte dels nya equationer, dels nödiga rättelser i de förut bekante och brukade taflorna, gjorde han åtskilliga förbättringar uti determination af tiderna, hvilka samtelige satelliterne använda att gå igenom Jupiters skugga, vid tillfällen af förmörkelser, hvarjemte han upptäckte åtskilliga förändringar i deras orbiters lutningar till Jupiters orbita, såsom ock gaf första anledningen att af observationerne sluta till deras noders rörlighet, hvilken också af deras gemensamma attractioner är en nödvändig följd. Denna nya skrifteliga upplagan af sina

taflor, hann han likväl icke, i anseende till åtskilliga mellankommande hinder, att fullborda, förrän vid slutet af år 1741, och är densamma, som blef införd uti Upsaliska Vet.-Societetens Acter för nämnde år, för att behålla det rum, som i samma acter var ärnadt åt det år 1741 förlorade manuscriptet, emedan det var för vidlyftigt, och för Hr W. tillika för kostsam, att enligt det första förslaget bifoga det-samma till den äfven s. å. utgifne disputationen om Jupiters satelliter."

"Så snart dessa nu omförmälte taflor hunno blifva utomlands bekante, vunno de äfven alla dåvarande astronomers bifall och särdeles goda loford, såsom de, hvilka i anseende till den noghet, hvarmed de föreställde dessa planeters verkliga rörelser, vida öfverträffade alla ännu bekanta taflor öfver desamma, hvarföre de också blefvo antagne såsom de, med hvilka alla observationer på förenämnde satelliter borde egentligen jemnföras. Vid tillfälle af dessa taflors utgifvande, lofvade också Hr W., att särskildt meddela de observationer, hvilka han nyttjat så till deras construction, som till jemnförelse emellan dem och observationerna. Detta sitt löfte fullbordade han hvad den första angår, uti förenämnde Upsaliska Societetens Acter för år 1742, der han anförer öfver ettusende observationer, hållne af åtskillige astronomer, hvilka han jemnfört med sina taflor, och funnit skillnaden sällan gå till en tids minut, men merendels vara nog mindre. Sedermera och uti samma Societets Acter för år 1743 införde han också omkring fyrahundrade observationer öfver den andra satelliten, äfven jemnförde med taflorna, uti hvilka skillnaden sällan går till två tids minuter, men är merändels omkring en och derunder."

W. uraktlät dock icke att under hela sin lifstid följa dessa himlakropparnes rörelser, samt ideligen rätta och förbättra sina taflor. Då han 1733 fick i handskrift en ny upplaga af dem färdig, meddelade han dem åt De la Lande, som lät införa desamma i sin år 1759 utgifna upplaga af Halleys tabeller. Men redan långt förut hade, som sagdt är, den lärda världens uppmärksamhet blifvit fastad på den svenske stjernforskarens första arbete, som, oaktadt dess ännu mindre fullkomliga skick, dock var det bästa och noggrannaste i sitt slag. Den unge författaren kom, isynnerhet efter Celsi död, i brevexling med franska astronomer, och blef (1743) förr Parisiska Vet.-Akademiens Correspondent, än han af den Svenska blef kallad till dess Ledamot, hvilket dock skedde samma år. Efter ett 1746 utgifvet specimen, innehållande

Mathematikens historia sedan seklets början, utnämndes han väl till Astron. Docens i Upsala, men en sådan befordran, anmärker hans biograph, lofvar, å utkomstens vägnar, "icke mycket, isynnerhet i en vetenskap, der ofta få eller ingen söker att undervisas, och en lärd bör förslätas, då fattigdom och ofta brist på det nödvändiga, med all den nit han eljest kan hafva att uppoffra sig till sin vetenskap, föranlåta honom, att i den delen hafva afseende på sig sjelf. Den öppningen vid Hernösands gymnasium, hvaruppå Hr W. hittills haft sitt afseende, hade ännu icke timat, och prestvägen började återigen visa sig för honom såsom snarast ledande till en säker och tillräcklig utkomst. Med mindre arbete hade han då förmodligen erhållit större välmåga, men tillika mindre namnkunnighet. Någon torde heldre välja de förra, än den sednare. Under en sådan hans villrådighet blef år 1748 en philosophisk adjunctur ledig vid Upsala Akademi. Det var der ännu en sådan vana vid infallande professorats ledigheter i den philosophiska Faculteten, att alla Adjuncter i samma Facultet voro genast färdige att söka, den lediga profession måtte vara i hvad som helst för lärdomsdel. Hrr Klingenstjernas och Celsii så utmärkte kunskaper i sina vetenskaper började äntligen upptäcka det fenomenet, att man borde i sjelfva verket vara hemma i vetenskaperna; för att kunna i de professioner, som dem tillhörde, vara värdig sökande vid förefallande ledigheter; och att derföre vore angeläget, det sådana skicklige ämnen bereddades, hvilka, genom befordran till de lägre informations-sysslorna vid Akademien, i desamma kunde blifva förtjente och duglige att i de högre efterträda. Af denna grunden blef också nu för första gången den principen vedertagen, att en ibland de fyra adjuncturerna, som höra till den philosophiska Faculteten, skulle anslås de matematiska vetenskaperna, hvilken princip sedermera utbredde sig äfven till de öfriga samma Facultets adjuncturer, så att de blefvo afdelte efter vetenskaperna, såsom de närmast med hvarannan kunde förenas. Som nu ingen mathematicus var Adjunct i denna Facultet, blef alltså förordnadt, att den omtalte lediga adjuncturen borde tilläggas matematiken. Hr W., hvilkens förtjenst var så lysande framför de öfrigas, som också kunde hafva skäl att inställa sig såsom sökande till denna tjänst, erhöll första rummet på Facultetens underdåniga förslag, och hade den nåden att af Högstsalig Kon. Adolf Fredrik, såsom Upsala Akademies dåvarande höga Cancellor, blifva till samma adjunctur utnämnd. Han vann väl genom denna befordran

en ordinär tjänst, och derigenom en fördelaktigare ställning, uppå hvilken han vid tillfälle af öppning uti de vetenskaper, till hvilka han med så god framgång hade lämpat sig, kunde bygga sitt hopp om vidare befordran. Men hans öfriga omständigheter blefvo ändå icke genom detta framsteg förbättrade, ty den erhållna adjuncturen var ännu lönlös, och ovisst huru snart lön i ordningen densamma kunde tillfalla. Emellertid var denna ringa början till en framdeles mera redbar lycka af den verkan, att Hr. W., engång för alla, öfvergaf tanken om det andeliga ståndet, och beslöt afbida de öden, hvartill hans astronomiska studier honom kunde föra. Men det dröjde icke länge, innan försynen beredde för honom en ny och helt oförmodad väg, och täcktes med detsamma så förordna, att Upsala Akademi icke skulle längre hos sig få behålla denne berömlige mannen. En alltför tidig död borttryckte år 1749 K. Vet.-Akademiens Sekreterare, Hr. Pehr Elvius, en af de värdigaste Hr. Klingensstjernas disciplar, och hvilken lofvade, att med tiden blifva räknad ibland detta seklets ypperlige mathematici, i fall man längre fått behålla honom. Hans tractat om vattudrifter vittnar om dess insigter i matematiken, och dess tillämpning till ett af de svårare ämnen. Ingen kunde då finnas skickligare att uppfylla det lediga stället än Hr. W., isynnerhet som det började särdeles blifva Vet.-Akademiens tillhörighet, att bestrida de astronomiska observationerna, som kunde förekomma, tillika med deras calculer, hvilket var hans förnämsta smak och egentliga styrka. Han blef således kallad att vara denna K. Vet.-Akademiens Sekreterare, och förvaltade denna sig uppdragna nya tjänsten i samfalte trettiofyra år, eller till dess han med döden afgick."

Franska Vet.-Akademien hade år 1748 till prisfråga utsatt bestämmandet af den verkan, som planeterna Jupiter och Saturnus ömsevis utöfva å hvarandra. Euler vann priset. "Men som Akademien äskade ännu någon närmare undersökning af detta ämne, så föreställdes frågan på nytt till år 1750, då samma stora geometer äfven andra gången deruppå svarade, och med mera tydlighet utförde sjelfva analysen, samt applicerade den så väl till Jupiters turbationer af Saturnus, som till dennas af Jupiter. De omnämnde resultaterne af Hr. Eulers calculer gäfvos då Jupiter sjelf åtskilliga nya equationer, att derigenom föreställa dess rörelser med större noghet, än tillförene kunnat ske, så länge man endast höll sig till Keplers lag. Men som Jupiters egen rörelse till någon del också är grunden till dess satelliters

theori, och densamma nu genom Hr Eulers upptäckter borde corrigeras med flera nya equationer, så företog sig Hr W. icke allenast att i den delen, som dess taflor öfver satelliterna i anledning häraf kunde behöfva att än ytterligare förbättras, utan ock att äfven i andra omständigheter, omarbета desamma. Men härtill fordrades, att också Jupiters teori blefve lämpad efter dessa af Hr Euler gjorda upptäckter, såsom ock, att den i anseende till andra elementer borde hjälpas; i anledning hvaraf Hr W. begynte detta sitt nya arbete med att närmare undersöka dessa enligt observationerna, och att construera nya taflor öfver Jupiter sjelf, till hvilka han då lade de fem märkligaste equationer, som Hr Euler påfunnit i anledning af Saturni verkningar. Som Jupiters egna turbationer, och de deraf omnämnde fem equationerne borde i följd af det, som nyss sades, äfven ingå i bestämmandet af satelliternas gångar, så räknade han också ut fem nya equationer, af denna grund härrörande, för hvardera af dem, hvarigenom denna Jupiters mån-theori egentligen vid denna tredje företagna förbättringen af dessa taflor blifvit tillökad. Denna nya upplaga af taflor öfver satelliterna, hade Hr W. färdig i manuscript redan år 1739, uti hvilken han, utom de nu omtalte equationer i anledning af Saturni verkningar på Jupiter, tillika gjorde åtskilliga andra förbättringar, så att han nu sjelf höll denna före att vara nog fullkomligare än den han år 1733 communicerade med Hr De la Lande, men som han tillika föreställde sig, det han genom nyare och flera observationer skulle få anledning till deras än ytterligare förbättring, så uppsköt han ännu någon tid med deras utgifvande. Utgången visade äfven, huru rätt han häruti tänkte, och styrker det som förut är anmärkt angående arten af dessa satelliternas turbationer, emedan han utom nödvändigheten af andra mindre ändringar sedermera fann, att den tillförene tredje satelliten tillagde equation af $16'$ i tid, hvilken temligen väl fullgjorde observationerna i början af nuvarande seculum, begynte mindre och mindre svara emot dåvarande observationer, så att man nästan kunde försumma densamma, allenast epocherne ökades med $7'$, såsom han gifver tillkänna uti sira med Hr Maskelyne år 1769 communicerade taflor öfver denna satelliteten, hvilka äro införde uti Nautical Almanach för år 1771. I det stället och sedermera tillade Hr W. denna samma satelliteten trenne andra equationer, den första af $5'$ i tid och 437 dagars period, den andra $9'$ i tid och tolf och ett halft års period, och den tredje af $5'$ i tid och fjorton års period. Sedan

han således och på nu omtalte sätt ånyo calculerat om sina taflor öfver de fyra satelliterne, communicerade han dem för andra gången med Hr De la Lande, som utgaf dem år 1771 samfält med sina egna astronomiska taflor, så att denna då är den tredje upplagan af detta Hr W:s mångåriga arbete, vida förbättradt emot de tvenne förra. En ännu nyare upplaga af Hr W:s taflor öfver samteliga fyra satelliterne utkom äfven år 1776 i Berlin, men hvilken icke på något betydligt sätt skiljer sig ifrån den sista Parisiska."

Oaktadt all i fyratio år använd möda fann dock den uttröttlige forskaren att denna hans teori om Jupiters månar ännu behöfde små rättelser, och dessa meddelade han efterhand i *Connaissance des mouvements célestes* för år 1766, i *Nautical Almanac* för åren 1771 och 1779, i *Astron. Jahrbuch* för åren 1777, 79, 81 och 82, samt i T. IV af *Acta Societ. Upsal.*, och hann slutligen till den noggrannhet, att hans tabeller aldrig slogo felt på öfver tre minuter, men vanligast blott omkring en. Att afvikelserna nu äro större, beror icke på hans observationers bristande noggrannhet, utan på de små förändringar, som de mindre himlakropparnas rörelser, i följd af turbationer, tid efter annan undergå.

W. har föröfrigt riktat Vet.-Akad:s Handlingar med sextio rön i flersfaldiga ämnen, om hvilka det skulle blifva alltför vidlöftigt att handla. Några få må dock nämnas. Enligt egna och De la Cailles observationer fann han solparallaxen vara 10" 50''; denna uppgift befanns väl vara omkring 2" 40'' för stor, men var ändock den noggrannaste, som dittills varit uträknad. — Hans afhandling om Magnetnålens missvisningar infördes i *Philos. Transactions*. Hans observationer vid planeten Venus' gång förbi Solen 1761 och 1769 finnas i båda dessa samfunds handlingar.

Dessutom företog han ett arbete, som vid första påseendet tyckes ligga fjerran från det matematiska fältet, men dock hör till probabilitets-calculen, vi mena förhållandet mellan födda och döda, och orsakerna till mortaliteten och till folkmängdens tillväxt. Dessa hans iakttagelser hade väl närmast afseende på Stockholm och Upsala län, men lade dock en vetenskapligt systematisk grund till vidsträcktare forskningar, som sedermera eller samtidigt företogos af franska lärde (t. ex. d'Alembert i stora *Encyclopedien*) och Süssmilch (i hans stora verk: *die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschl. Geschlechts* 1775, 76), till ledning för lifsförsäkrings-, tontine och dylika inrättningar.

W:s skrifter i denna väg och hans inträde som ledamot i Svenska Tabell-Commissionen hade utan tvifvel en stor inflytelse på förfullkommandet af detta embetsverks arbeten, hvilka länge tjente Europa till en föresyn i denna del af statistiken.

Derjemte underhöll W. en vidsträckt brevexling med ut- och inländska lärde, hvilka meddela honom sina rön och upptäckter i utbyte mot hans egna. "Då, säger minnestälaren, man ihågkommer hans oupphörliga möda och astronomiska observationers hållande och calculerande; hans occupationer att bivista alla K. Vet.-Akademiens sammankomster; att förut genomläsa och med urskillning granska alla afhandlingar, som med Akademien communicerades, innan han föredrog desamma; att förfärdiga en fullständig catalog på Akademiens Bibliothek; att sjelf i många år bestrida almanachorna; att göra utdrag ur vår Rikshistoria, för att införa dem i desamma; hans tidspillan med beständiga correcturer, och hans omsorg med Akademiens ekonomi; till hvilket allt man kan lägga hans deltagande, såsom ledamot i K. Bibel-Commission, i K. Commission öfver Tabellverket, och i K. Direction öfver Trollhätte Slussverksbyggnad, uti hvilka förrättningar han icke allenast med sina kunskaper, utan ock med sin medfödda flit och nit för det allmänna bästa, var både nyttig och ousbärlig; så må man billigt undra, att en mans tid har till allt detta kunnat vara tillräcklig. Han syntes ändock aldrig öfverhopad af göromål, var alltid ledig till sinnes, och gjorde sig tid att tala och öfverlägga med alla dem, som i mångfaldiga mål och ärenden besökte honom. Den som icke kände Hr W. närmare, men ville döma af en mer främmande conversation, skulle hellre tyckt sig hos honom sakna den liflighet, munterhet och application, som man gerna söker att igenfinna hos namnkunniga män, och hvilka egenskaper man föreställer sig såsom nödvändiga till många värfs bestridande med tillbörlig fullkomlighet. Hans exempel visar huru man bedrager sig, då man af det som är utvärtes vill döma om snille och skicklighet. Det var Hr W:s rediga begrepp, och dermed förenade gifva att i ordning utan förvirring fullgöra allt det, som honom kunde åligga, hvilka vägledde honom, gjorde hans tid tillräcklig till allt det omförmälda, och förkortade vägen i hans företagande så, att han alltid derigenom kom fortare fram till sina ändamål, än genom en oefftertäckt skydsamhet och brådska vanligt plägar ske." Ofelbart bidrog W. i mångfaldigt hänseende att bereda ett ökad an-

seende åt den Akademi, hvars mångåriga sekreterare han var, genom egna arbeten och en samvetsgrann pröfning af insända uppsatser, och emedan han tillika under stridiga meningars tvister inom det lärda samfundet iakttog oväld, lugn och värdighet, var han af sina medbröder allmänt aktad, ärad och ansedd. Begagnande vetenskapsälskande Mæcenaters nit eller önskan att lysa, beredde hufvudsakligen han Akademien den tillökning i dess fond, som vanns 1752, och som var nödvändig till bestridandet af dess angelägnaste omkostnader.

Såsom personlighet erbjuder W. en icke mindre vördnadsvärd bild än som vetenskapsman. "Hans egenskaper voro icke konstlade och genom öfverläggning att kunna behåga och intaga sammansatte, och behöfde han aldrig visa sig annorlunda än han var i sjelfva verket. Ära, rättvisa och öppenhjertig redlighet styrde alla hans tankar och företagande. Han var en nitisk och trogen undersåte, älskade sitt fädernesland framför allt annat, intet kunde mera glädja honom än dess heder och bättnad. För allmänt bästa var han färdig att uppoffra allt som stod i hans förmåga. I vänskap var han fast och oryggelig, men den af hans vänner, som ville förmå honom till annat än det som hade ära, rättvisa och billighet till föremål, gjorde sig alltid fåfänga möda. Den som känner sin egen böjelse för alla dessa dygder, och en medfödd motbjudlighet att vika ifrån deras utöfning, är också gerna benägen att tro andra om det som är godt och ärligt, och fattar sent misstankar om annat än redlighet. Detta ville också nog brås på Hr W., så att han ibland kunde vara för godtrogen och behöfva flera prof af konstiga tillställningar, innan han misstrodde något. Om Hr W:s modesti kan jag nästan fälla samma omdöme. Under ett tidevarf, då så många sika efter att vara de främste, ville han alltid vara den siste. Då äfven de, som hafva ingen verklig förtjenst, kunna teckna och framdraga långa meritlistor, var Hr W. okunnig om sin; åtminstone sökte han aldrig att göra den gällande. Eget intresse och afsigter voro alltid från honom vida skilde. Om man ville mäta denna hans modesti efter den strängaste moralens dygde-reglor, tror jag det man likväl skulle finna, att han ibland gick för långt i densammas utöfning. Man är sig sjelf rättvisa skyldig, och har den förbindelsen att iakttaga sina rättigheter, och bevaka desamma. Men den rättrådiga försynen, som nekat honom att känna sin egen förtjenst, ville icke tillåta att han dervid skulle förlora, utan lagade så,

att han fick ådagalägga densamma för så upplyste domare, som denna K. Vet.-Akademien, hvilken räknade för en med fagnad förenad skyldighet, att sätta ett rätt värde på honom, att på ett ädelmodigt sätt gå honom till mötes i det, som kunde vara honom behagligt, och att efterhand inse uti hans öfriga omständigheter, såvida Akademiens lägenhet det kunde tillåta, utan att han det sjelf begärde. Derigenom blefvo hans i början nog knappa vilkor förbättrade tid efter annan, och till hans behofver utan öfverflöd tillräcklige; den vänskap och sättet, hvarmed K. Vet.-Akademien äfven härutinnan täcktes hafva honom i minnet, uppvägte i hans nöjda och tacksamma sinne de största skatter."

Till fullkomligare kännedom af den värdige mannen hörer ock följande teckning: "W:s spille var väl icke ibland de mest flygande och fintliga, men detta ersattes rikeligen med ett särdeles godt förstånd, en lycklig imagination, och lätthet att begripa det, som fordrar en närmare eftertanka. Ut i den synthetiska geometrien, som var mera i hans smak än den analytiska, var han mycket väl hemma; han kom ock så godt som i första början af sina matematiska studier att applicera sig och fortfara med den praktiska astronomen, hvilken icke har något synnerligt behof af den högre analysen. Vid någon mera ledighet ifrån sysslot och allvarsammare studier fann han mycket nöje så väl af den allmänna som litterära historien, och isynnerhet af resebeskrifningar, hvilka också hafva en närmare gemenskap med den generella geographien, som utgjorde en del af hans egentliga studium. Han var mycket arbetsam, och tillät sig sällan några några nöjen, hvilka, då de äro i sig sjelfva oskyldiga, äfven lätta och uppmuntra sinnet, att med förnyad styrka gå tillbaka till sitt arbete. Hans mångfaldiga och trägna göromål ville icke heller dertill lemna någon synnerlig ledighet. I umgänge var han angenäm och behaglig, likväl mera genom sina kunskaper, än en sådan slags qvickhet som i våra grannare sällskaper förekommer, hvilken, ehuru tanklös den ofta kan vara, likväl plägar få namn af sällskaps-vett. Han blef derföre sökt och högaktad af alla dem, som mera värderade det förra än det sednare. Större samqväm roade honom icke särdeles, och då han som oftast var ombuden att bivista sådana, infann han sig väl, men han saknades gerna ibland de första. Han fann mera nöje och uppmuntran uti smärre sällskaper af en och annan vän, då han alltid var munter, glad och nöjd. Han hade också då större frihet, att enligt sin naturliga böjelse öppen hjertigt yttra

sina tankar, hvilka likväl alltid voro väl afmätte och grundade. Hr W:s sinne lag var i allt jemnt, stadigt, och upprördes icke af små omständigheter; och hans humeur var vida afskildt ifrån alla slags nycker och capricer, hvilka gerna utmärka små genier och låga sinnen."

"Med dessa själens egenskaper förenade Hr W. en vac-ker kroppsväxt, ett manligt och angenämt utseende. Sin af naturen förlänta temligen goda helsa och kroppsstyrka underhöll han genom en ordentlig och god diet, hvarvid måttligheten i allt var hans förnämsta regel. På de sednare åren började, så väl hans syn, som hörsel, att nog föravagas. Mycket nattvak och beständiga occupationer med astronomiska observationer, uti vårt hårda klimat, i ett kallt rum med öppna fönster, kunde icke annat än förorsaka hufvudflusser, hvilka mer och mer skulle angripa ögon och öron. Hans helsa och krafter syntes föröfrigt icke vara i något synnerligt aftagande, förrän han, om sommaren förlidne år, började få den första kännningen af sitt annalkande sista, som utmärkte sig genom en mer och mer karakteriserad Diabets, hvilken han genom täta omskiften af värme och köld ådragit sig. Allt det, som kunde göras till föddande af denne berömlige mannens lif, försöktes, men det efterhand tilltagande onda utmärkte, att med människohjelp icke något stod att uträtta. Uti saknaden af honom är det också en satisfaction för alla dess vänner och anhöriga, att känna, det så mycket mindre något blifvit försummadt till hans vedersfäende, som tvenne den R. Vet.-Akademiens Herrar Ledamöter, hvilka med så mycket skäl förtjena utmärkta rum ibland vår tids yppersta läkare, besökte honom dagligen under denna hans sista sjukdom, och brunno af ett gemensamt nit att rädda denne sin väns lif. Samma sinneslugn och ståndaktighet, hvarmed Hr W. under sin öfriga lifstid var begåfvad, öfvergåfvu honom icke heller under det han såg sitt sista närmare och närmare nalkas. Han märkte snart sjelf vid de första hårdare anfallen af sjukdomen, att det var bara döden; men han var färdig; då han ibland kände någon lindring ifrån plågorna, var han i sitt umgänge likafullt densamme som förut, och sysselsatte sig, under krafternas beständiga aftagande, icke dessmindre med sina vanliga göromål, nästan intill sista stunden af sin lefnad."

Han gifte sig 1756 med *Christ. Magd. Raab*, dotter af Hofstallmästaren Carl Chr. Raab, hvilken han förlorade efter 13 års sammanlefnad. Af 6 barn dogo tre i späda åldern:

tre döttrar öfverlefde fadren, af hvilka en blef gift med Sekreteraren E. Bredberg.

Skrifter: a) Disputat.: Pro Ex. De Satellitibus Jovis. Ups. 1741. — Pro Gr. de Politica Machiavelli. Ib. 1743. (författad af Præses Prof. Ihre). — De Incrementis, quæ cepit Astronomia ab incunite hoc sæculo. Ib. 1746. — b) Öfriga skrifter: Företal till svenska öfversättningen af *Fergusons* Astronomi. Strengn. 1771. — Förteckning på K. Vet.-Akademiens Boksamling. Sthm 1768. — Register öfver K. Vet.-Akad:s Handl. och Tal. 1 Del. 1739—84. Ib. 1783. — 2 Del. 1783—69. Ib. 1770. — 3 Del. 1770—79. Ib. 1780. — Anmärkningar om Folknummern i Sverige åren 1778—1780. Se Uppfostr.-Sällsk. Tidn. 1780, N:o 49, 80. — Mortalitet-Tafla för Stockholm åren 1774—80. Derst. N:o 73, 74. — Almanachor, utg. af K. Vet.-Akad. till Stockholms, Götheborgs och Lunds Horizenter 1749—84. — Finska Almanachor till Åbo Horizont 1749—84. — Hof-Calendern 1749—84. Innehåller följande särskilda uppsatser: Beskrifning om Barometern 1780. — Beskrifning om Thermometern 1781. — Märken till väderlekens iastundande förändringar, tagne af Barometerns stigande och fallande. 1782. — Anmärkningar om Tideräkningen 1783—60. — Om Jülianska Calendarii eller den gamla Stylens felaktigheter 1783. — Förteckning på de förnämsta Riddare-Orden i Europa. 1761. — Beskrifning om Veneris gång öfver Solens discus 1761. — Beskrifning om Veneris gång öfver Solens discus 1769. — Historisk Almanach 1749—1784. — Historisk Tideräkning, Regenters Födelsedagar 1749—60. — Svea Konungalängd och Historia. (Ifrån Oden till Konung Carl XI.) 1761—84. — Stockholms Stads Calendar 1761—84. Innehåller utom: Förteckning på alla Publika Verk i Stockholm med deras Embetsmän och Betjening öfven Märkeliga Händelser, som sig tilldragit. (Slutar med år 1823.) 1761—1775. — Astronomisk Sjö-Calendar 1761—63. — Åminnelse-tal: a) öfver Olof Hjorter, i K. Vet.-Akad. 1781. — b) öfver Daniel Ekström, derst. 1788. — c) öfver Carl Carleson, derst. 1762. — d) öfver Gabriel Polhem, derst. 1778. — 89 Rön i Vet.-Akad. Handl. och 8 i Upsaliska Acterna. — Alla Företal till de af Vet. Akad. 1749—83 utgifna Skrifter och Svaren på Præsidii-talen under samma tid. — Tafior öfver Jupiters Satelliter. Se Upsala Vet.-Soc. Acter 1741, 42, 43. — Ny upplaga utg. af *De la Lande*, i hans nya edition af *Halleys* tafior. Paris 1789. — 3:e uppl. tr. tillika med *De la Landes* Astronomiska Tafior. Paris 1771. — 4:e uppl. Berlin 1776, hvilken icke betydligt skiljer sig från den Parisiska. — Rättelser till dessa Tafior finnas i ofvan i texten anförda skrifter. — Flera artiklar i Engelska Transactionerna.

(Källor: Åminnelse-tal i K. Vet.-Akad:s Handl. 1784 af D. Melanderhjelm. — Rosenhanes Anteckn.) P.

WASASLÄGTEN,

utom Konungarne och deras konungaliga hus.

1. Namnet och Vapnet.

Wasa är det enda släktnamn i våra häfder, som kan rägas tillhöra verldshistorien och som ej kan vara obekant

för en bildad person uti Europa, utan att det skulle anses som en brist i hans bildning. I ett Lexicon, der man velat upplösa den nyare både politiska och kyrko- och lärdomshistorien i biographier, uppställda i ett alphabetiskt ordnadt galleri, dervid rötterna, som skjuta ned i medeltiden, vanligtvis blottas, då personerna tillhöra historiska ätter, som ingått från vår medeltid i vår nya tidsålder, kan ej detta namn saknas och synes kräfva uppmärksamhet till och med framom vår andra historiska ätt, den Stureská. Dervid hänvisas likväl, enligt den angifna planen, rörande konungaätten, till våra rikshäfder, hvilka vanligen författats efter den regeln, Geijer uttryckte: *Sveriges historia är våra Konungars*, hvarföre ett Biogr. Lexicon ej, i hvad desse vidkomma, behöfver erbjuda sin tjänst.

Namnet *Wase* har tillkommit, sedan det kunde komma ifråga att ge ättmännen tillnamn. Det har gifvits våra Konungar af denna ätt, oaktadt de aldrig skrefvo sig, vare sig *Wasa* eller till *Wasa*, och är en gäfsa af skriftställare alena, hvarvid man dock gick långsamt till väga, så att det synes vara först efter det episka poemet om Kon. Gustaf I Eriksson och det tragiska om K. Erik XIV börjat författas, der namnvexling kräfdes af väljudet. Som bruket uppstod att skriva Gustaf Wasa och Erik Wasa (knappt flera af ätten ha fått tillnamn) — ett bruk alldeles motsatt det vanliga i verlden, der tillnamnen bortfalla från regenter, om de ock förut haft dem. Så var det blott Gustaf IV Adolf, som ansåg sig böra skriva Kejsar Napoleon för N. Bonaparte, då deremot sjelfva äfventyraren Theodor Norrman (f. d. student i Lund) allmänt som regent kallas kung Theodor (på Corsica). Så orätt det synes vara att ge bortdöda personer tillnamn, dem de aldrig burit, så nödigt var, då en dynasti uppstått, d. v. s. då kungahuset blifvit ärftligt, att ge dynastien ett namn. Då ett dylikt skulle väljas 1540 vid arfföreningen, så valdes det äldsta kända ättegodsets namn, enligt vanlig sed i dylika fall. Man fann att Riksdrotzet Christer Nilssons till Björnö och Refvelstad far Nils Ketilsson till Björnö hette Ketil Carlsson till Wasa (en sätesgård i Skeptuna). Som det dittills förda ättmärket var ett sceptrum liliatum eller en liljespira*), ändrades detta vapen år 1540 till ett,

*) Förf. har nyligen sett ett *Ecce homo-kopparstick*, som syntes ganska gammalt och sannolikt gjordt efter ett original ur den äldre medeltiden, der Christi rö i handen var ett sceptrum liliatum, nästan fullkomligen likt K. Knuts m. fl:s. Det är således väl rimligast att antaga, det Konungarne läto föreställa sig med en sådan spira, som

som jemte det att likhet fanns med det äldre, skulle kunna anses talande d. v. s. likna något, som då kallades *Wasa* eller *Stormvasa*. Dylik ändring var således efter heraldikens principer särdeles lyckligt verkställd. Sannolikt ville Gustaf ock lägga en ny idé in vid vapenförändringen. Liljespiran hade af flera bland ätten afbildats som spetsen af en pertucian eller bardisan. Med sädeskärfven, som han gjorde gul, synes han velat ge sina konungelige ättlingar en erinring, tagen ur hans innersta hjerta, att högre vinnlägga sig om fredens än krigets yrken, ehuru då kärfven var uppbunden som en vase eller neck, passande till fyllnad af löggrafvar, hans hela råd var i bildskrift uttaladt: "*Görer nödde krig, onödde fred; men hotar grannen, slår till; varen Svenske.*" Emellertid få vi för korthetens skull kalla denna ätt *Wasar*, ehuru vi böra veta, att det är en häfdeforskarnes terminus technicus, som ingen af ätten begagnat, utom en ättling på mödernet, *Prins Gustaf, Hertig af Holstein-Gottorp*, som envisats att kalla sig *Prins af Wasa*, hvarmed han nu ej ens skrämmar de bönder i Skeptuna, som besitta den gamla sätesgården *Wasa* eller *bergrarne* i den finska staden *Wasa* eller *riddarne af Wasa-orden*.

Som *Wasa-vapnet* ännu genom adoption är qvar i svenska vapnets hjertsköld, synes en utredning af dess historia ej kunna anses oförtjent. Obehöflig ha våra häfdaforskare ej gjort den.

Den första af ätten kallar man *Ingemund Thydiskæ* eller *Teutonicus*, hvars son *Nils* kallas af andra *Thydiskæ*. Personernas namn synas ej i historien, men det anträffade vedernamnet och ättens sednare vapen synas utmärka, att stamfadren, kallad *Thydiske*, varit *de militia Christi Teutonicorum* eller ock en medlem i Tyska Hanseförbundet t. ex. *Teutonicorum in Gotlandia*. Att Tyskarne vinlade sig i dessa tider att få svenska ynglingar in i sin orden, visa diplomer i *Napierskis Corpus Diplom. Livon*. År 1429 upprepade den lifländska Ordensmästaren sin bön hos Härmästaren af Preussen, att få upptaga några svenska Ritter und Knechte Soñne i Orden och deraf inrätta ett commanderi i Sverige. Och redan 1434 kunde Ordensmästaren sända en Commendeur (Romthur) från Sverige till Härmästare. Kunde inom fem år ett commanderi inrättas i Sverige i första hälften

Konungarnes Konung antogs ha hållit i hand, då han törnekröntes och bekläddes med purpurmanteln, men att den *Arundo*, som först aftecknats, så småningom blifvit ett *lilium*.

af 1400-talet, hvem undrar att träffa Tyska Ordensmedlemmar i Sverige omkring 1300? Och Tyska Hanseförbundet bestod ock af Teutonici. I Sartorii Gesch. d. D. Hanse 2 Del. ser man *sigillum Teutonicorum in Gotlandia manencium*, enligt omskriften i sigillet. Märket är en liljespira eller bardisanspets- och ett dylikt märke förde ock staden Nowgorod, enligt Dahlmann. Jemför man dermed vapenmärket på den gamla marmorstenen i Börje kyrka i Upland *), af-tagen i Monum. Ullerak. p. 341, så finner man att det är samma vapenbild, utom att här ett kors satts ofvan liljan. (Märkligt är att en dylik liljespira med uppstigande kors utgör, enligt Vitt. Hist. och Ant. Akads. Handl. XV. s. 23, vattenstämpeln i svenska pappersdiplomer från 1464, hvaraf skäl synes att antaga att Hanseförbundet, måhända det i Wisby, försett oss med vårt äldsta papper). Och på Wasasköldar, gravvårdar och i sigiller, förde af Wasar, träffas denna liljescepter mer och mindre väl eller rättare mer eller mindre illa tecknad. Se Mon. Ullerak. p. 85, der skölden, eller bilden tydligen har ett handtag; Christer Nilssons vapen på Thord Bondes gravvård i Wadstena i Lidéns Mon. Vadsten. i Lunds Bibliothek, Nils Christerssons sigill i Peringskölds Riks-Arch. förvarade Characteres fol. 398 m. fl. Handtaget är ännu tydligen kvar i Erik Johanssons sigill (Peringsk. Åttartal s. 45), ehuru sjelfva liljespiran här är så illa tecknad, att den erinrar om den "Knutpiska", Birger Jarl för i handen och som sannolikt är en missbildning af samma sceptrum liliatum. Gustaf Eriksson återställde denna i sitt sigill såsom Riksföreståndare. I kröningspenningen af 1528 ser man *kronan* på Konungens hufvud, *svärdet* i hans ena och *äpplet* i hans andra hand. Men *spiran*? ... Den ses å skölden såsom ättensmärke. Huru man deremot i dessa tider föreställde sig en stormvase, kan man sluta af Wasavapnet i Gårdstunga kyrka vid Lund och i Sophia Brahes Släktbok. Man ger der Wasarne en bred bundt af klyfda stockar eller vedträn som vapen.

Vill man nu utransaka hvad liljespiran betydde, så kommer man ej lätt i villrådighet. Den föres i handen af Konungarne på de äldsta mynten och i de äldsta sigillerne. Se K. Ethelreds mynt, så väl som K. Olof Skötkonunga och Anund Jakobs i Hildebrands Numism. Anglosax., likaledes Kon. Knut Erikssons sigill 1229 i Peringsk. Åttartal s. 56,

*) Inom denna socken låg Ekeby, der en gren af Ingemund Thydiskes ätt bodde. Se längre ned i afhandlingen.

der liljan med ståndare (stamina) föreställer en blomsterlilja. Å Birger Brosas sköld i Riksarchivets sigillsamling ser man ock denna liljescepter. Utan tvifvel var hon en sinnebild af makt, denna må ha varit en Kunga eller ett Hanseförbunds, en Riksföreståndares (såsom Birger Jarls) eller en Riddares. Om Ingemund Thydiske ansett sig berättigad att föra Teutonicorum signum, då han var en af dem eller denna scepter af annan anledning inkom i hans ätt, må lemnas oafgjordt, men med den utredning vi förmått åstadkomma, torde det synas vanskligt, att genom vapenbilden flåta Wasarne in i Folkunga-ätten och erinra om meningen att denna ätt inkommit från det land, der kungaätten af ålder förde liljor som ättmärke.

2. Ättens ålder.

Ännu i K. Johan III:s tid kände man ej något betydande namn i stamtaflan ofvanom Riksdrotzen Christer Nilsson. Då ryska Czaren af Smädelust skrifvit, att Gustaf I var en småländsk bondes son, kunde Johan blott genmäla i ett bref 1573: "een af våra förfäder i fempte ledh ifrån oss tillbaka, 'han hette Hr Christer Nilsson ... af then äldste slächt, så att ingen vet begynnelsen af hans ädle bördh och afkomst och var så högt achtadt här i Rijket, som Cusabel är i Frankrike; men om tu icke vesst hvad een Cusabel är ... så må tu spörja then till, som hafver varit i Franke-rike." Skall Cusabel betyda Connétable?

Då Messenius uppgjorde sin Wasa-stamtafla i Theatr. Nobil. Svec. gaf han sex anor åt Riksdrotsen Christer Nilsson, der hans farfar Catillus de Wasa införes som RiksRåd 1330 och dennes farfars far uppgifves som K. Birgers Råd 1301; således fyra leder på 29 år, hvilket är en uppenbar orimlighet, särdeles då RiksRådet af 1301 har en fader, hvilken som RiksRådet blir Riddare 1285.

Till Carl, Herre till Wasa, är ätteledningen ej tvifvelaktig. Denne Carl synes egt Wasa sätesgård i Skeptuna socken, Seminghundra härad, liksom sonen Ketill, hvarföre de kallats *de Wasa*, föranledande att ätten 2, rättare 300 år derefter nämndes af detta säteri, ehuru Ketills son Nils skref sig till Björnö, dennes son Riksdr. Christer Nilsson till Björnö och Refvelstad, dennes sonson Erik till Norrby, Christiern Johansson till Öreby, Erik Johansson till Rydboholm o. s. v. Men andre mannen i ätten hos Messenius Nils Ingemundsson förde icke Wasa-ättens liljespira, utan en lilja både upp- och nedåt, såsom vår gamla svenska ätt Lillie.

Och Christiernssläkten, som skref sig de Olandia, sannolikt af Oland i Upland, förde ock en slags lilja ofvan- och nedanåt vänd, liksom Lilliesläkten, ehuru olik både Nils Ingemundssöns och Lilliesläktens. Dock förekommer liljan i medeltidens ornamentstil äfven i denna form. Se Mon. Upl. p. 69 och Peringsk. Charact. fol. 153 i Riksarchivet. I en samling geneal. tabeller, som nu kommit från Löberöd till Lund, utarbetade i medlet af 17:e seklet med tillgång till de Stureska och Lillieska archiv-skatter, som ännu finnas i De la Gardieska samlingen, är den äldsta Wasa-stamtaflan denna (hvad som står inom parentes är af mig tillagadt): Ingemund Magnus Sv. 1250 (af flere kallad Thydiske).

.. Hr Niels J. s. R.R. i R. Magni B:söns tid 1276—80, dictus Thydiskæ. (Dalin II. 278. Riddare 1285. Lefver ännu 1301, om det är han som nämnes i M 1349 i Sv. Dipl.).

... Herr Christiern Nielsson, Stadholder på Stockholm i R. Birgers tid an. 1309. G. m. Marg. Molteke. (R.L. III. 78).

... Christiern Chr:son förseglar bref med sin fader 1309. (R.L. III. 109).

... Thore Chr:son förseglar bref med sin broder Liqvid 1331.

... Liqvid Chr:son Conjux Brita Holmvidsdotter 1310.

.... Peder Liqvidis.

.... Erik Christiernsson 1310.

.... Fru Margareta Er:dotter Hr Eskil Anderssons (Lejon på half lilja). The lefde 1315 och ligga begrafne i Wårfruberga kloster.

..... Anders Eskilsson.

..... Fru Gertrud Hr Isak Isaksson (Baner).

..... Fru Ingeborg g. m. 1. Hr Algot Bengtsson, 2. Nils Tyngelsson.

..... Fru Bengta Hr Joan Knutssons (Tre Rosor balkvis).

..... Fru Märta Hr Gustaf Månsson till Refvelstad (Tre Rosor balkvis).

... Kjerstin, Christer Nilssons dotter, g. m. Nils Johansson (7-uddig stjerna) 1310.

.... Carl Christiern Christiernssöns son (R.L. III. 177 not. b).

..... Retill Carlsson g. m. Kerstin Bondes dotter, hvars fader förde Gripen och räknades till Folkungar (R.L. III. 177. R.R. 1322—30. Bonde Grip kallas Bono Johansson R.R. 1364, men Retill Carlssons svärfar är väl samme dennes farfar Bono, som gissningsvis göres till son af Birger Philipsson Folkunge, halshuggen 1280, ehuru Bonosönerne till Rikibasta förde en Grip (Peringsk.

attartal s. 14). På denna hopsättning stödde sig Wasa-ättens härledning från Folkungarne).

- Hr Carl Carlsson.
- Nils Ketillsson till Björnö Stadtholler på Stockholm, g. m. Fru Kerstin Hr Johan Nilssons dotter (R. L. III. 343. R.R. 1371—76).
- Fru Cecilia Nilsdotter (g. m. R.R.R. Thord Bonde K. Carl VIII:s farbror).
- Syster Ingeborg Nilsdotter nunna i S:ta Clara kloster i Stockholm, insatt 1376).
- Hr Christer Nilsson till Björnö och Refvelstad, S. R. Drotz (R.L. III. 400).

(Härtill kan läggas:

- .. Johan Ingemundsson (Wase, v. Stiernmans Höfd.M. II. 393).
- .. Ingemund Johansson till Ekeby*) med vedernamnet Storbegbar, Fogde på Åland 1381; g. m. Margar. Nilsdotter; v. Stiernm. Höfd.M. I. 80. II. 393.
- ... Märta Ingemundsdotter, g. m. Claus Clausson Slavika till Myraby, lefde i slutet af 1500-talet.
- ... Ingemar Johansson till Buttna.
- Karin Ingemunddotter, g. m. Lydika van Bergen till Wennegarn. Kallas Wasa i v. Stiernm. Höfd.M. I. 79. De la Gard. Arch. III. 83).

Längre upp än till Ketill Wasa är, som vi nämnt, ätteledningen ej otvifvelaktig. Ut i Imagines Famil. Brahe kallas denne Kettill Larsson. Hr v. Schantz, Åkersten m. fl. arbetare på detta fält antaga honom vara son af R.R. Carl Haraldsson (R.L. III. 53. R.R. 1310). Messenius och Lagerbring, denne sednare oakadt Peringskjöld nekat, låta honom med Christiernssönerne och låta fadren beta Carl Christiernsson. Sophia Brahe känner sina Storwasar blott till Ketill, som kallas Carlsson. Det vissa är, att allt är tvist, ehuru den alltid återkommande uppgiften att stamfädren kallades Tydiske ej skäligen kan betviflas.

3. De märkligaste af släkten i medeltiden.

En memoirförfattare i Handl. rör. Skand. hist. IV. yttrar, att Wasarne voro mycket krigiske, orädd, mäktige, klystne och härsklystne; betydande män, ömsom orolige afvuden, ömsom vältänkande, stränge riddare, driftige, höghete och sluge, nästan alltid faste i beslut, som voro säl-

*) Se nedanför.

Jan obetydliga, sättande af och till konungar, dertill merändels rike, hafvande lynnet och ödet likt Folkungarne och Plantagenetterna, så att Wasar, Folkungar och Plantagenetter voro de märkvärdigaste konungasläpster i deras tidehvarf. Af denna släkt märka vi:

1. Herr *Erik Ketillsson*, förbigången hos Messenius, i den Löberödska Sturelibellen, och Lindblad-Carlmarkska, men hans tillvarelse är dock viss. Det är han som föranledt Lagerbring, under farten af sitt s. k. Aristokratfördomande, att klandra Wasa-ätten att sjelf ha arbetat för den Union, hvilken den sedan upplöste (S. R. H. III. 702 och 808) — ett klander, som ingått sedermera i våra läroböcker. Lagerbring, Fant, Fryxell m. fl. ha antagit, att den Marsk Erik Ketillsson, som är Drott. Margarethas hufvud-anförare, då Albrecht besegrades på Falen i Vestergöthland och sedan d. 24 Febr. 1389 blef fångad, skulle vara Erik Ketillsson af Wasa, hvilken dock ej kunnat träffas nämnd bland lefvande sedan 1371. (Tibells Riddarelängd). Segren vid Falen var en Erik Ketillsson (Puke), som fört ett hjorthorn eller det skamshorn, som en af stamfäderne berättades ha brutit ur hufvudet af ett spöke (Puke), hvilken var Riddare redan 1347, då han köpte Gässevik i Vermeland (Fants register anno citato), då deremot Erik Ketillsson af Wasa nämnes väpnare i diplomer af 1361 och 1364, hvaraf det är oemotsägligt, att två män med namnet E. Ketillsson vid den tiden lefde, en väpnare och en riddare. Klart är att den Erik Ketillsson, som 1386 i Bo Jonssons testamente nämnes bland dem som utsågos att fullgöra testamentet, var *Erik Puke*, emedan alla de som föreslogos att vid verkställarens död inträda i dennes ställe voro söner eller nära fränder och i stället för denne Ridd. Erik Ketillsson nämndes Ketill Jonsson, ett namn likt det Erik Pukes fader bar, deremot är ingen Ketill Jonsson inom Wasa-släkten från denna tid. Lagerbr. S. R. H. III. 100. Det är då ej en Wase, utan en Puke, som besjunges i Bisk. Nils Hermanssons visa om Nunnan Elisif. Dermed förfaller ock beviset för Wasa-släkten, att stamma "från Jarlarne ned" och af Gylleroten, åtminstone för så vidt saken beror af Hr Eriks uppgift i visan *). Att Erik Puke lefde

*) Då Erik Ketillsson, enligt Ericus Olai, spelar hufvudrolen, der Albrecht besegras och Unionen grundlägges, väntar man väl att mer än der möta det namnet i historiska frågor. 1370, just vid den tid Nils Ketillsson Wasas bror upphör att i permbref träffas nämnd, elöte ett förbund mellan Norska Kungen Håkan och Hansestäderna.

ännu 1389 är utom allt tvifvel, då Diar. Vødsten. vittnar, att han ihjælslogs 1396. Se Scr. Rer. Suec. T. I. p. 109. Ugglas Rådslängd III. s. 78. Bruzelii uttryck (Sv. Hist. s. 183): *Erik Kjellson Wase* (kallad Riksdrotz s. 173 och Riksmarsk s. 174, om detta ej skall vara två personer) är på visst sätt stamfader för Wasasläkten och för K. Gustaf I, bör ej förvillas. Vi känna ej Erik Ketillssons, utan hans bröders Nils Ketillssons ätt.

2. *Nils Ketillsson* till Björnö, kallas Konungens fogde embetsman (Ståthållare) på Stockholm 1354, 55, R.R. 1371—76. R. L. M 315. Gift m. *Christina Ivarsdotter*. Den 4 Sept. 1376 satte de dottren Ingeborg in i St Clara, då mågen Thord Bonde, Erkeb. Byrger, Riddarne Carl Ulofsson och Bo Jonsson äfven beseglade deras gåfvobref till klostret. Bör noga skiljas från en Nicholas Kiætilsson, hvars enka lefver 1310 (Sv. Dipl. M 1692), liksom från den Nils Ketillsson, som först 1322 nämnes Riddare, att ej nämna Erkebiskopen Nils Ketillsson (1305), bror till Ridd. Carl Tydiske, † 1314.

3. *Christiern Nilsson* till Björnö och Refvelstad, Svea Rikes Drotz 1435, Riddare 1436, Höfvidsman på Nyköping 1437, på Wiborg redan 1427, ännu 1438 (R. L. III. 400). Rimchronikan beskriver, huru han blef R.Drotz. K. Erik begärde förslag till Drotz och Marsk af RiksRådet. Till Drotz föreslog man Carl Knutsson, Bo Knutsson och Nils Stenarsson. Men Kungen svarade:

Sartorius, som vanligen i sin Tyska Hansehistoria läser namnen illa, nämner bland ombuden Ericus Kixtison Maresc. näst Augmundus Findson Dapifer och Jon Hafthorsson, en Kungs dottersson. S. är var Erik Ketillsson jemte Ulf Jonsson (Jon Hafthorssons son) på Drakmark hos K. Håkan, då de sändes mot Sven Basse och hans anhang. 1371 d. 2 Mars skref K. Håkan från Arans till dem, som bodde i Agarholms fögderi "at j engom suaren utan warom elakeligom tienare Eric Kiætilson um allan Kunungzligh rätt, sua framt um j vilin niutta vara nadh." Handl. till Skand. hist. XIII. s. 15. Denne Erik betydde mycket i Norge genom sitt gifte med Mäns Stoltekarls dotter, hvarigenom han var befreundad med Norska Kungaättlingarne Hafthorssönerne, men han var själf Svensk. Hans far Ketill Jonsson var löfvesman för ett K. Birgers lån 1312, var i Skenninge 1356, der han insatte en dotter, som 1363 var Priorissa derstädes; farbrodern Algot Jonsson var Lagman i Vermland. Enligt Nils Hermanssons visa eggades Erik till sitt affall från Albrecht af en hofmans uppförande mot en Hr Eriks dotter. Oantaglig är v. Stiernmans förklaring, att Nils Hermansson, död 1591, kunnat be-
sjunga ett öde, som träffat en dotter af den Erik Puke, som hals-
högga som Carls Knutssons medtäffare, dervid biträdd af sin fader,
omkring 30 år efter skaldens död.

thet duger ej sva,
 J skolen mik tre gamble faa,
 Som dustet är af hufvudet slagit,
 På de unga hafven J misstagit.
 Taken en af thesse tre jak vil eder rada,
 Her Christiern Nilson, Her Bengt Stensson, de duga väl bada,
 Her Nils Erengiesen duger ok måder
 En af them tycker oss bäder.

Då beddes RiksRådet Herr Christer till Drotz, hvartill Kungen sade ja, men Herr Christern bad för Guds skull att Kungen ville höra hans bön och skona honom från det embetet; men Kungen ville ej höra hans bön, utan gaf honom till embetstecken ett litet svärd.

Ty mera makt ville han honom ej faa.

Då blef Carl Knutsson Marsk och Kungen bad honom, att ej utsträcka fötterna längre än skinnfållen räckte. Christiern Nilsson blef emellertid Kungens man och ville hindra K. Carl Knutsson från att slita Unionens band, af äregiriga planer. I historien har Herr Christiern klandrats för denna sin trohet och K. Carl VIII framställes som patriot. Kanske skall en framtida oväld annorledes bedömma försöken att försvaga Sverige, för nöjet att få bära en kungakrona. Man tänke sig, om Carl i spetsen för en Svensk opposition hållit Unionsurkunden i handen, i stället för upprorssvärdet, — skulle hela Norden, utom Ryssland, ej vunnit derpå? Om han ändå nöjts att som vice Kung, insatt af Unionskungen sjelf söka hålla föreningsfördraget vid makt, så hade han utan tvifvel haft ett lugnare lif och Sverige, Norge och Danmark en lyckligare framtid. Rimchronikan rimmar mycket utförligt om Drotzens och Marskens inbördes strider. Drotzen med Erkebiskopen, den lärde Biskop M. Tåvast i Åbo och den adle Herr Kröpelin begåfvo sig en gång till Lund, der de dröjde länge, för att hemta Kungen till Sverige, åtminstone förmå honom att noga fylla föreningsfördraget. Stundom kallar Drotzen till sig Marsken och säger:

Son jak säger tik
 Nu hafde jak ämpne, än jak ville,
 Göra mot tik full ille,

upplysande att alla stånd mente honom elak vara. Någon gång heter det, att när Marsken fått en förmaning, yttrade han:

Fader! maa jak nu svara?

Då Marsken Drotzens båd fick,

Bradhelika han till Drotzen gick.

Herr Christer erinrade, att hans embete ej tillsade örlig, utan ville det afstyra. När Drotzen tryckte Marskens in-

segel, honom oåtspord, under öppna bref, knotade Marsken med skäl, hvaraf syntes att Drotzen ville styra riket ensam. Men erinras måste dervid, att Carl befallt sin Sekreterare att i angelägna saker, då Carl var bindrad att närvara, undersätta sigillet när Drotzen det äskade (Strinnh. Wasaättens hist. I. s. 87). Men en dylik angelägenhet var ej Helsinglands förläning åt Drotzen i Marskens namn. Förvarligare var Drotzens steg, att, så länge Unionen var de jure till, söka göra den till en verklighet. Derhän syftade som det synes föreningen med de tolf män i Rådet, hvilken Carl ej ville osedd underskrifva, derpå han, tydligen i antiunionistisk anda, sammankallade köpstadsmän och allmoga till riksdag jemte Herredagarnes vanliga representanter, adel och prelater. Utan tvifvel ha vi dock Carls, Sturars och Gustaf Erikssons antiunionism att tacka för den i Sverige så högt utvecklade folkfriheten, hittills egnade i de fyra stånden sina organer. De behöfde mot de statsvisa inom de högre stånden uppkalla borgare och bönder, som blott dömde efter det närvarandes behof. Om vår politiska betydelse i Europa derigenom undergräfdes, så stadgades dock vår politiska betydelse i folkfrihetens annaler.

De sammankallade stånden utropade, Kungen oåtspord, Riksmarsken till Riksföreståndare. Han ensam och ingen annan skulle föra regeringen med Råds råde, egande ensam makt att förordna om rikets slott och fästen. Och likväl — hettes Unionen vara qvar. Riksdrotzen och hans son Carl måste förbinda sig hålla sina slott och län Riksmarsken till handa. Gestrikland måste af Drotzen återlemnas. Då Drotz och Marsk nu lofvade hvarandra vänskap, väntade väl ingen rätt stora vänskapsprof å någondra sidan. De hade begge omvänt sin makt till sin fördel, och blott detta borde öppnat allas ögon, att Unionskungen verkligen behöfdes, såsom en makt ofvan magnaterna. Drotzet hade, då Gestrikland gafs honom, klagat inför Rådet, att han ej kunde föda sig af sina län. De voro då blott — Nyköping och dess län, Wiborgs län, Simtuna, Thorstuna, Lagunda, Åsunda och Hagunda härader och en del af Roslagen. Dock böra vi väl ej tänka oss förläningen af dessa härader innebära annat, än att Drotzen såsom rikets högste Domare hade häradshöfdinglönen i dessa härader mot skyldigheten att der hålla lagläsare.

Oaktadt förlikningen, då Carl blef Riksföreståndare, ansåg sig dock Drotzen nog mäktig att trotsa den mot all Unionsidé valde Riksföreståndaren och arbetade för sin lag-

svurne Rung. Carl lät sin "fader" Drotzen veta, att om han dristade arbeta för Kungen, skulle Marsken behandla honom som sin argaste fiende. Men Drotzen svarade modigt, att han med sjelfva Carls svåger Nils Stensson (Natt och Dag) förenat sig, att med all makt och styrka föra Konungen tillbaka till sitt rike. Då företog K. Eriks undersåte Carl Knutsson en handling, som alla våra hufvudecknare synas anse berömlig. Åtminstone utan klander berätta de, huru Marskens tjenare anföllo den gamle mannen på hans gård Refvelstad i Simtuna socken, just som han skulle lägga sig, då han ej ens fick läsa sin aftonbön, utan grofva män lofvade lära honom en ny visa, lade honom — naken, enl. Olaus Petri — i en släde och förde honom till Vesterås, dervid tre af Drotzens tjenare stupade. Marsken förde sedan fången med sig till Nyköping. Då måste Drotzen "försvärja" sin Konung, hvarföre han fick behålla Wiborg. Och Hr Christierns söner måste svärja Carl trohet. Detta var i början af 1439. Sednare ihjälgs Erkebiskopen Olof den vise, och den som det lät göra, förtyckte nog att han lade sig så mycket för Konungen, säger Olaus Petri. Att Drotzen lät afdagataga Erik Puke, var tydligen blott ett verkställande af Carl Knutssons vilja, om Drotzen också dervid afsåg sin säkerhet. Då Christopher blifvit Konung, må ingen undra, om Drotzen klagade hos honom på Marsken för det svåra fängelse, han lidit af Marsken. "Thet plägar sällan, säger Olaus, att den Herre, som landena tillförene regerat hafver, kan stå säker under den Herre som efter kommer." Föreningen mellan Drotzen och Marsken 1441 läses i Brings Handl. 2: 221. Drotzen dog 1442. Han bestämde till ett präbende i Upsala Domkyrka åt Christi fem helga år 300 svåra fullvigtiga Engelska Nobler, hvartill 10 löd. marker silfver till en monstrans lades då hans barn verkställde hans vilja, köpande för noblerna en anseelig hop gods. Prebendaten skulle hålla messor i hvar vecka. Sysslomannen en årsmot för Hr Christierns själ. Mon. Ullerak. p. 29. Hr Christiern hade af K. Carls slägt köpt gods för 820 Engelska Nobler, 2724 mark (8½ mark på en löd. mark), hvilka Carl igenlöste af hans arfvingar. Christiern dog Pingstdagen 1442 på Wiborg, och begrofs i Franciscanerklösteret (Riddarholmskyrkan), der Wasa-ätten sedan fick sitt Kongl. grafchor.

G. m. 1. *Margareta*, dotter af Joh. Molteke; 2. *Marg. Eriksdotter Krummedik*. Hans barn voro: *Carl*, *Knut* (Lagerbr. IV. 431), *Nils* och *Johan*; *Christina* g. m. en Riks-

föreståndare Bengt Jönsson och mor åt en Riksföreståndare Erkebisk. Jöns Bengtsson, och *Brita*, g. m. 1. Erik Thuresson (Bjelke), 2. Claus Rönnow, Dansk Riksdrotz.

4. *Carl Christiernsson*, R.R., född i första giftet, synes ofta vid fadrens sida under striderna. Då Drotzen tog illa, att Marsken ville bli hans Höfvidsman, var Carl derföre illa vred. Marsken lemnade vid en förlikning Ringstadahlen till Hr Carl. När Marsken sedan kom till orten, fick han höra huru Carl och Nils Stensson (Natt och Dag)

samman varit
Ok illa med Östgöta farit;
Ok drifvit in på thera fäste
Oxa ok koo thet allra mäste
Hvat the hade i Ladugårde;
Annat folk the ej eller sparde.
Kyrkor ok Huur the uppbryta
Engin Rätt monde the nyta,
Kom ok spisning thet ther var inne,
Alt fördes til Slottet i thet sinne
Ok sagde thet uppinbara
At the ville mot Marsken vara.

De lastade ock allt det de sporde om Marsken. Detta var deras rätt, då Unionen ännu var lag och Marsken uppenbart sökte upplösa den och trotsa Konungen. Hr Carl dog i Råfe 1440, g. m. Ebba Krummedik, som sedan blef Erik Niepertz's maka. Hr Jahn uppgifver i sin stamtafla för Krummedik, att Ebba K. som var g. m. Erik Niepertz, var Eggert Krummediks dotter; men att Ebba Kr—k, g. m. Carl Christiernsson Wase, var Er. Kr—ks dotter, att således den sednare var den förres faster. Att det är misstag, ses af De la Gard. Arch. III. s. 156. Carls barn voro: söner: *Johan den långe*, Väpn. 1447, Ridd. 1461, drunknad 1461; 20 år gammal enligt Anna Bülow; *Ketill* och *Erik*, se nedanför; döttrar: 1. *Margaretha* blef Nunna i Vadstena, enl. Anna Bülow. Hennes moder och bröder skipte arf efter henne 1458; 2. *Beata*, g. m. Bo Nilsson Grip (kallas Anna, Dalin III. s. 86; 3. *Karin*, g. m. Erik Nilsson (Oxenstjerna).

5. *Nils Christiernsson* till Djursholm, född i sin faders andra gifte, Väpn. 1451, Drotz 1457, då han var med Rungen på Nils Stures bröllop; K. Carl föreslog honom bland den nämnd, med Konungen i Pohlen ibland sig, inför hvilken K. Carl ville stå till rätta. Ridd. 1458, Höfvidsman i Vesterås samt Ståth. öfv. Vestmanland och Dala 1463. v. Stjernm. Höfd.M. I. 173. Han synes ofta i häfderna jemte

sin fader, hvilken han säges likna i oförsonlighet. Vid en försoning till det yttre med Carl Knutsson fick han Vesterås. Han var främst bland dem, som på mötet i Sigtuna beslöt att återkalla R. Carl, "i följd af böndernas skri i hela landet." Olaus Petri säger att Hr Nils der sjuknade och lät föra sig till Vesterås, der han dog 1464, och att då R. Christian fick veta att Riksdrotzen dött, vardt han ganska glad och skickade Juter att intaga Vesterås, men hvilket Ketill Carlsson bland andra hindrade. Men — Tibell har sedan träffat Nils Christiernsson lefvande 1471, ja ännu in på 150.. Och Olaus Petri sjelf omtalar huru Nils Christiernsson blef fången i Brunkebergsslaget. Scr. rer. Sv. I. 324. Strinnholm sätter *Wasæ* till namnet, der han berättar om fångarne vid Brunkebergsslaget. I Ugglas Drotz-series uppgifves N. Christiernsson ha innehaft embetet 1457—150.; således intill Thure Jönsson (Tre Rosor), som der bör tillsättas, liksom Hr Erik Axelsson, före Nils Christiernsson. Lagerbring tror att N. Christiernssons myndighet som Drotz varit inskränkt till omsorgen af anrättningen vid Konungens bord; slutande deraf att R. Carl kallar Hr N. Trochzes i ett bref från Danzig. Att detta bevisar intet i fråga om hvad Svenska Drotzembetet nu var, synes dock ej behöfva bevisas.

G. m. *Brita Nilsdotter* (Oxenstjerna) hade han blott sonen *Christiern*, som dog ung.

6. *Johan Christiernsson* till Rydboholm och Öreby, (Marg. Krummediks son), R.R., nämud bland dem som belönte Arendt Bengtsson, när denne 1457 öfverlemnade Stockholms slott åt Erkebiskopen, sedan R. Carl flytt till Danzig. Håradshöfd. i Wallentuna, Ridd. 1457, lefver ännu 1477. (R.L. III. 579). G. m. 1. *Brita Gustafsdotter* (Sture), R.F. Sten Stures syster; 2. *Brita Thorsdotter* (Bonde), som sedan ätte Hr Erik Otterson. Söner: *Christiern* och *Erik*, se nedanför. Drottren *Anna* blef g. m. Thure Jönsson (Tre Rosor).

Carl Christiernssons söner:

7. *Ketill Carlsson*. Ebba Krummediks son, Magister, Biskop i Linköping 1459, Riksföreståndare 1464, död af pesten i Augusti 1465. En Förf. i Handl. till Skandin. bist. IV Del. yttrar, att Biskop Ketill var en verklig General. Han härklädde sig inför församlingens ögon i Linköpings Domkyrka och svor vid Gud att ej aflägga dessa vapen och återtaga den nu nedlagda biskopsskruden, än han frälst Erkebiskopen (sin kusin) Jöns Bengtsson ur fångelsat och

Sverige ut R. Christians våld, och vann många slagtningar, kallad i vapen derföre att hans morbror Erkebiskop Jöns Bengtsson fängslats af R. Christian, sedan han förgäfvcs erbjudit 24 löftesmän för "Sveriges förste." Biskop Ketill samlade folk i Östergötland, Nerike och Södermanland, uppsade R. Christian all trohet, intog Vesterås, der han förklarade sig för Riksföreståndare, och tågade till Stockholm, för att belägra staden. Men när R. Christian kom, begaf sig Biskop Ketill till Dalarne efter tappert folk. Vid Haraker drog sig Ketill undan för att locka de förföljande Danskarne i trängsel. Hans strategiska snille stod honom härvid bi och R. Christian led så stort nederlag på Helle-skogen i Vestmanland, att han med möda kunde rädda sig genom flykten. Sten Sture bidrog här mycket till Svenskarnes seger. Stockholm öppnade sina portar för Ketill, som församlade R.Råd. Då beramades att esterskicka R. Carl; ty, skriade folket, Sverige var ett kungarike och ej ett prestagäld. Dock jagade Erkebiskopen och Biskopen i Linköping R. Carl snart ur landet igen, dervid Biskop Ketill slog Konungens troppar. En drabbning stod på Mälarens is. Quo melius, hoc pejus, må man anförä då Biskopens generals-ära skall bedömmas. Som Biskop återvann han de domkyrkogods, som en företrädares Canuti (Natt och Dag) fränder i 60 år haft under sig. Riksens Ständer gäfvö honom i ersättning för den skada han af kriget mot sin Konung lidit Östkinds härad i förläning. Igenlöstes det, skulle minst betalas af riket till Biskopen 8000 mark Stockholmiska.

8. *Erik Carlsson* till Norrby, R.R. 1464, R.L. III. 598. Var enligt Förf. i Handl. rör. Skand. hist. IV. s. 25, en af sin tids störste och tappraste Generaler i Norden. Han var vän af Unionen och Kung Christian trogen och stod Carl och Sten Sture emot, då de trädde upp mot Unionen. 1466 hade R. Christian "sina stämplingar kring Sverige genom Eriks Nilsson och Erik Carlsson", enligt Dalin; desse angrepp Sturens folk, togo engång 200 fångar och belägrade Sturen i Stockholm, men Erik Carlsson jagades sedan med 1500 Dalkarlar på flykten vid Vesterås, hvarefter Carl återkallades som Kung. 1464 var Erik Carlsson bland dem, som i Vadstena ernat fråga R. Carl, men blott kunde fångsla hans dotter Magdalena Tott. Hr Erik slog 1469 några R. Carls tjenare vid Arhoga och bragte Vestmanland i vapen för R. Christian, tågade in i Upland, uppslog öppna bref mot R. Carls rätt till thronen och fångade hans Öfverste Glas Olsson i Roslagen, jagade Bo Dyre på flykten vid

Flötsund, nedhög en stor del af Carls folk vid Knuthy i Upland, hvarefter han säges skrivit till sin fru, att han snart skulle bringa henne en krona på hufvudet. Brevet finns ej och ryktet kan vara ett partiverk; möjligen har han lofvat bringa henne sin fiende R. Carls krona. En man med Hr Erik Carlssons hufvud kan knappast ha varit så hufvudlös, att han ville ha en tredje partikung upp på Svenska thronen. I början af 1470 hade han en armé af 30,000 man, då Sten Sture först slog honom, så att man fann 1500 pansar på platsen, och derefter Nils Sture så grundligt nederlade Unionisternas här, att Erik öfver Juleta kloster måste fly till Danmark. Flera af hans parti blefvo då afträttade i Stockholm. Hr Erik fick nu en armé af sin Kung, af Kungen sjelf anford, med Peder Oxe vid sidan. R. Carl utropade nu i hela riket Hr Erik som förrädare; men dog i detsamma, erkännande att lystnaden efter kungakronan kostat honom lycka och lif. Våra häfdatecknare ha likväl vanligen trädt på hans sida och kallat dem förrädare, som ville vidblifva Unionen. Lika litet som Carl vann Sverige på Carls äregirighet. Utan tvifvel kunde många rena skäl föranleda till trohet mot den trekrönta Kungen. Att alla Erik Carlssons bevekelsegrunder vöro rättfärdiga, behöfver man ej förfäktas, för att drista påminna, att historien har annan skyldighet, än att upprepa partilaror. Hvarken i Erici Olai skugga eller Rimchronikans ljus står Carl för den oväldigt pröfvande blicken, och inför denna är Erik Carlsson hvarken helgon eller fosterlandsförrädare.

Under Sten Stures particularism fortsatte Hr Erik att kämpa för Unionskungen; men blef slagen i Trögd och vid Upsala, var ännu efter Brunkebergsslaget i vapen för R. Christiern, och nedlade dem först på Herredagen i Söderköping 1472, då han blef utnämnd till Höfvidsman på Finska sidan. Rimchronisten yttrar sig nu om honom, att han i tre år

På Rydzland hölt fult örlig och Krij,
Mycken skada han i Ryssland gjorde
Hans mandom jag ofta till Sverige sporde.

Iwar Wasiliowitz I hade nu uppstigit på Rysslands thron, sedan han afskuddat Tartarernas välde samt laggt Nowgorod under Moskow, hotande Lifland och Finland med samma öde. Och i denna viktiga tidpunkt var det Erik Carlsson som skyddade Erik den heliges eröfring. Han nämnes sedan sällan förrän 1491, då han på femte söndagen i fastan, när han tagit in hos Kyrkoh. Sigfrid i ÖfverSela, som angifvit

denne "danska partiets" hufvudmans ankomst hos Bisk. Cordt Rogges fogde på Tynnelsö Pehr Knutsson. Denne ankom med biskopstjenare och med Ryrkoherden ibland sig; då anföllo biskopstjenarne Riddaren, som blef så slagen, att han kort derpå dog. Sture behandlade detta mord, som Carl Knutsson Engelbrechts, enligt Dalins anmärkning. Sigfrid måste dock ingå i Krokeks kloster, att der all sin tid bedja för Wasens själ, som det säges i Aurelij Herdaminne. I Krokek begrofs Hr Erik, men utan skäl anser sig Dalin kunna sluta, att Hr Erik derföre var Johanniter-Riddare; helst Krokek var Franciscanerkloster. Bisk. Cordt dömdes att anlägga ett prebende i Strengnäs, der själamässor öfver den döde, hans föräldrar och arfvingar skulle evärdeligen hållas och vid prestmötet i Strengnäs skulle årligen en begängelse hållas till Riddarens minne.

Hr Erik Carlsson var g. m. 1. *Ilana* (Oxenstjerna), 2. *Anna* till *Winsetorp*, som sedan ätte Hr Erik Eriksson. Sönerne *Carl* och *Johan* nämnas ej i historien. Döttrar: *Ebba* blef såsom Hr Erik Abrahamson Lejonhufvuds maka Drott. Margaretas mormor, *Margaretha* blef g. m. 1. Erik Carlsson (Tre Rosor till Mörby), 2. Berendt van Mehlen, känd i K. Gustaf I:s historia.

Johan Christiernssons söner:

8. *Christiern Johansson* till Öreby, R.R. 1487, Ridd. 1489, g. m. *Dorothea*, Knut Eskilssons dotter (Baner) till Wennegarn. Sonen *Gustaf*, som, illa uppfostrad af sin förmyndare Erik Johansson, blef en ogudaktig sälle, slog fem karlar ihjäl för Peder Thuresson. Förmyndaren lade under sig myndlingens gård Grönskog, för hvilket ersättning, som det tyckes förgäfvades, söktes af förmyndarens son K. Gustaf. Fru Dördi fattade som enka kärlek för en dansk, som, lofvande henne äktenskap, förlöste hennes egendom. Döttern "*Hustru*" *Brita* blef g. m. en ofrälse, Dirik som var Myntmästare i Upsala 1524. K. Gustaf köpte alla hennes frälsegods, hvilka hon efter trädande i oadligt gifte ej fick behålla. I detta äktenskap föddes *Elisabeth* Diriksdotter, som ätte Erkebisk. Laur. Nericius, hvilkas tvenne döttrar blefvo Erkebiskopinnor. Slutligen fick Myntmästare-enkan adligt gifte, äktad af Mats Persson Opländning (half lilja), som 1536 köpte gårdar i Upsala, och 1544 beseglade arfföreningen. Systren *Märeta Christiernsdotter* blef g. m. Gudmund Persson (halfst lejon?), hvars son Christian till Skrafvestad hade en son Johan, hvars dotter Märta var g. m. Matts Kagg. Deras son Nils Kagg hade en son som blef Sv. Rik.

Marck. Fru Dördi sålde Tumba qvarn (nuv. bank-pappert-bruket). Af henne finnas många bref i De la Gardiska samlingarne, som nu kommit till Lund.

9. *Eric Johansson* till Rydboholm, Ridd. 1498, R.R. 1501, förklarades i Kalmar 1505 af K. Johan och Danmarks och Norges Senat vara bland de Sv. R.R. som förverkat gods, ära, frihet och adelskap såsom menedare och upprorsmän, nämnd näst Sten Sture. Höfvidsman på Åland, halshuggen 1520, g. m. Cecilia Mänsdotter, den krigiske Trotte Mänssons syster af Eka. Barn: *Gustaf*, se nedan, *Johan*, död ung, *Märta* och *Emerentia*, tvillingar, födde 1472, trol. 1492, døde i blåtornet, *Anna*, nunna i Wadstena, *Brita*, död barn, *Magnus* till Rydboholm död 1529 ogift, *Margareta*, g. m. 1. Joach. Brahe, 2. Gref. Johan af Höijen och Brockenhuusen. Hennes porträtt ses i Namnkunnige Sv. Män och Fruntimmer (1840—45) 2 häftet. Hr Erik måste 1490 afbedja i en förlikning på Stockholms rådstuga åtakilliga våldsamheter och lofva att ej slå fattige borgare, som högg ved på hans skog eller nyttjade hans fiskevatten, i jern och handtera dem som oskälige djur. Denne herre var ock illa anskrifven hos Clereciet. 1497 vid midsommarstiden hade Sten Sture d. ä., Knut Eskilsson (Banér) och Erik Johansson m. fl. Stures anhängare plundrat Frösunda prestgård, hvarom kyrkoherden Otte Ingelsson klagade med gråtande tårar inför Erkebiskopen och Rådet i Stockholm. "De våldtogo en piga och trängde henne att utvisa Ottes egodelar", sönderhöggo bord, kistor och dörrar, åto kött på fredagen m. m. som "hvarken Ryssar eller bedningar skulle ha gjort." Så väl för detta som öfvervåldet å Erkebiskopsgården bannlystes Sturen och desse hans anhängare, följaktligen också Erik Johansson, hvarmed alla klerker i Erkebiskopsdömet förbjödos att säga messa i deras närvaro tills de sig förlikt. (Supplem. till Ups. stifts Herdaminne af J. H. Schröder, samt Strödda bidrag till Sv. Kyrkans herdaminne af J. H. Schröder, s. 9, Lästboms Ups. St. Herdam. s. 551.) Då han läste sina böner i ett St. Britas kapell, tänkte han på huru foglarne kunde hacka genom det skröpliga taket, och tackade Gud att detta och ej familjens boningshus upprunnit vid en eldsvåda. Annars veta vi föga om honom mer än att han ej tyckes hafva haft några mer utmärktare anlag. Gustaf synes ha ärfvt sina från mödernet. Af dessa har man dock gjort mer gny, än skäligt är. Liksom Ryssar förklarade, att han var en smäländsk bonde, ha Fransoser i samma 16:e sekel framställt honom såsom snart sagdt mindre vetande.

En Rådsberre, som, när Tyrannen vill skona hans hufvud, för att derigenom lägga band på en sons verksamhet för fäderneslandet, själf räcker det under bödelyxan och säger: jag är ej bättre än mina ärliga medbröder, kan ej vara utmärkt för bristande sinnesgåfvor, om han ock ej är för det mått, han innehar. Hvad Gustafs ålder vidkommer, anse vi rättast att tro K. Carl IX, som då han författar ett historiskt arbete, kan skrifva om sin fader, vid hvars död han var 10-årig, att han dog

när han var sjutio år och thertill tu.

Det är högst otroligt att en så skarpsinnig herre som K. Carl, nitisk för historisk sanning, skulle kunna misstaga sig på 8 år ifråga om sin faders ålder. Och den äldre sonen Johan, som var 23 år vid fadrens död, äfvenledes en lärd herre, lät uppföra en gravvård öfver sin fader i Upsala, der å en marmortafla läses:

Hic jaceo ter quinque senex ubi lustra peregi.

Väl kunde man ej i versen utmärka året så noga, att man ej nödgats dervid beräkna eller afräkna ett ej fullkomnadt lustrum, men att uppge 3+5 femårstider (75 år), då man bort uttrycka 64 år, är mot all inscriptionstil, på hvad språk och form som helst. (Mon. Uller. p. 62). K. Johan III kunde själf skrifva latinsk vers, åtminstone förkasta dylik, om han deri fann stora misstag. Således vittna 2 söner att K. Gustaf är född på 1480-talet och omöjligt är att här utgrunda någon frestelse till dikt.

De skäl som vår vördnadsvärde häfdatecknare Geijer anför för 1496 kunna ej, som det synes, ens uppväga dessa 2 intyg. Det uppgifves af de äldre, att K. Johan II vid sin kröning 1497 eller sin drottning 1499, men af Geijer att han "vid ett af sina sista besök i Sverige 1499 eller 1501", såg Gustaf Eriksson leka kung och velat taga honom med sig till hofvet i Danmark, då gossen, för att ej kunna lockas att följa, sändes till Åland, der fadren då var länsherre. Detta var vid fastlagen 1499, om det skedde enligt Dalins uppgift vid Drottning Christinas kröning. Huru rimmar sig denna berättelse om en gosse vid 3 eller 5 års ålder? Den unge riddarsonen, med fader och moder ännu lefvande, måste väl förutsättas ha varit minst 11, än rimligare 13 år, då dylik enlevering kunde komma ifråga. 1509 kom han till Upsala. Ej är det troligt att ett R.R. på Rydboholm sände dit en 13-årig gosse, att gå jemte tiggande djeknar och få stat i den offentliga skolan. Knappt 300 år derefter satte den förnämre adeln söner i trivialskolan. Det säges ut-

tryckligen af Dalin, att Gustaf kom först från sin hemläsning till Stureska hofvet och lärde der alla ridderliga öfningar, undervisad derjemte i bokvett af Erik Falk, en skyldman, tills danska kriget utbröt 1509, då han fick Sv. Stures tillstånd att bevista Upsala *Akademi*, (Höghkola hos Tegel). Detta allt passar mera in på en 21-årig än 13-årig ställning. Mindre troligt är att hufvudbaneret, främsta anförarkallet näst Stures, lemnades vid Dufvenäs åt en 21-årig yngling, än åt en 29-årig hofherre. Ingen synnerlig vigt kan ligga derpå, att Christi himmelsfärdsdag 1496 inföll på d. 12 Maj, ty man angaf födelsedagar i dessa tider vanligen genom dagens *namn* allena. De som antogo att han föddts 1496 och ville anføra *datum*, uträknade således straxt med den tidens vanliga lärdom i *Computus Ecclesiast.* när Christi himmelsfärd inföll på det antagna året. Då Grekerne kunde lemna så mycken uppmärksamhet åt utrönande af Homeri födelsestad, är billigt att vi ej så handlöst låta falla en fråga om 8 års tid i Gustaf I:s ålder. Vi lägga således under kritiken Hr Rasmi uppgift om de fyra fruarna, som voro närvarande vid Gustafs födelse och sågo hans segerhufva. Den ena var "*Fru Christina Gyllenstjerna, Hr Sten Stures.*" Geijer anmärker det orimliga, emedan den allbekanta Christina Gyllenstjerna var född 1494, och kunde då ej som fru närvara vid en födelse, som Geijer antager ha skett 1496. Liksom med födelsedatum är det här med fruns namn. Man har velat hjälpa upp sägner, som utan tvifvel blott anført *Fru Gyllenstjerna*. Vi ha nyss sett att Erik Carlsson (Wasas) enka blef en Fru Gyllenstjerna: således en tante i Wasasläkten, som vid dylikt tillfälle kan väntas; men står der i en trovärdig berättelse *Fru Christina Gyllenstjerna*, så är det en syster till Gustaf Trolles styfmoder, hvilken i genealogierne anføres före sin syster, hvilken snart giftes med en som blef enkling 1487, och således t. o. m. 1488 kan ha varit vid en barnsäng. Den andra frun är "*Brita Thordsdotter Bonde på Penningeby, som ätte Hr. Eric Ottesson*" (Björnram). 1496 skulle hon hetat Hr Erik Ottessons efterlefverska, efter den tidens språkbruk; ty Erik Ottesson dog 1495. Detta är Hr Erik Johanssons styfmoder som visst bör väntas här vid ett dylikt tillfälle. Den tredje frun var "*Gunilla Bese på Benhammar, Erik Thuresson Bjelkes.*" Som Hr Erik i slutet af 1480-talet var fogde på Stockholm, men 1495 aflyttade till Stegeborg, ligger åter ett skäl i fru-registret att betvifla 1496 som födelseåret. Den fjerde frun var "*Brita Christiernsdotter,*

som *atte Matte Pehrsson, väpnare*." Matts hustru är det födda barnets kusin, som tillkommit liksom Fru Christina Gyllenstjerna, derföre att Rasmüs kände en Brita Christiernsdotter, g. m. Matts Pehrsson, oplänning. Då 1565 d. 16 Febr. Fru Brigitta Mattes Pedersson sålde ena tomt till Gustaf Tre Rosor, (De la Gard. Arch. III. 161.) är klart, att hon hvarken 1488, 1490 eller 1496 kunnat närvara som Fru Cecilias gästvärdinna vid hennes första barnsäng; utan är här utan tvifvel en husfadrens faster, således en bedagad tante uti familjen i fråga, hvilken 1473 blef enka efter en Erik Thuresson Bjelke och sedan säges g. m. danska Riks-Drötzet Claus Rönnow. För henne behöfs födelseåret dragas tillbaka och visst ej framflyttas för att göra hennes närvaro på Lindholmen vid nämnde tillfälle antaglig, och någon annan Fru Brita Christiernsdotter, som kan komma ifråga, är alldeles okänd. Att biskopen på Fyen Carl Rönnow Clausson, hvilken dog 1501 var hennes styfson, är tydligt, fast Jens Worm anför att någre antagit honom som son af Claus Rönnows Fru Brita. Sannolikt hade Fru Brita efter Riks-Drötzets död återvändt till Sverige. (Bisk. Rönnow var född i danska riket. Dr. Cl. Rönnows första äktenskap med en Christina, som var dotter af Henrik Knutson till Ivernäs, en Gyllenstjerna af danska grenen). Man kan ju efter denna utredning ej annat än undra öfver att den i Genealogien annars så starke Dalin kunnat (Sv. Rik. Hist. III. 4) utan anmärkningar upprepa Rasmi Carlssons återgifning af traditionen.

(Källor: Christer Nilssons Att, handskr. af Peringsk. i Skara, afskr. af J. Carlmark. — Svensk Heraldik före 1626. Msspt. — Bekanta arbeten i Sv. Hist.).

I nyare historien ha vi blott 2 aflägsnade Kronprinsar Gustaf att bemärka, utom de personer, hvilka såsom tillhörande våra regerande kungliga hus ligga utom detta arbetes räninier.

WASA, GUSTAF ERIKSSON.

Prins Gustaf, R. Eriks son, först erkänd som Sveriges Kronprins, sedan aflägsnad efter förlorad arfsrätt, än skrifvande sig *Gustavus Princeps Sueciæ*, än *Gustavus Erics XIV Regis Sueciæ filius*, är en af de för romanen och sorgspelet mest tacksamma söner af det gamla fäderneslandet. Han föddes medan Catharina Mänsdotter ännu var Konungens frilla d. 28 Febr. 1568, men döptes först d. 9 Juni s. å.

sedan modren d. 4 Juni blifvit förmäld och d. 8 Juni krönt som Sveriges Drottning. Under föräldrarnas vigsel hölls Prins Gustaf af ett Riksråd vid Konungens sida och systemen Sigrid af ett annat Riksråd vid Drottningens i Stockholms Storkyrka. Om hösten s. å. blef K. fången, och när han d. 25 Jan. 1569 förklarades som afsatt, togs arfsrätten från Prins Gustaf, hvars delaktighet i den kungliga värdigheten således var kort. Om hans ungdom äro stridiga berättelser. Om det var 1569, då Erik fördes till Åbo slott, Erik Sparre, sedan Riks-Canceller, mötte tjenaren som bar en säck, hvari Prinsen dolts, och han räddade honom från en bestämd död, så sände han det späda barnet ej då till Olmütz, ty ännu d. 11 Jan. 1574 följer gossen sin mor vid hennes besök i K. Eriks fängelse. Sjelfva berättelsen om det tillernade barnmordet vexlar. Celsius vet, att barnet skulle föras ut långt på Södermalm, för att mördas och begrafvas under en risbög. Geijer och Fryxell ha i uppsatsen derom funnit, att barnet skulle med säcken utkastas i vattnet att dränkas. Kanske försöktes det sista sättet med barnet 1569 och det förra efter den 11 Jan. 1574 med gossen efter Mornays sammansvärjning. Messenius nämner intet om mordanslaget, men vet att han som gosse sändes till Preussen, der han gick i skola, först hos jesuiterna i Braunsberg och Thorn, sedan i Wilna. Enligt en berättelse hade K. Johan låtit föra Gustaf till Polen och utsätta honom i en skog, der han fanns af två munkar från Braunsberg, som upptogo och uppfostrade honom. Jesuiterna synas dervid ej ansett honom vara ett tjenligt medel för att uppfostra som katolik och sedan nyttja för att åter införa katolska läran i Sverige (tvifvelsutan derföre att de nu hoppades vinna detta genom K. Johan); ty i slik händelse synes det som de väl kunnat föda gossen utan att han behöfde om aftnar och nätter passa upp för maten på värdshus, der borsta resandes kläder och skrapa deras hästar. Möjligen är dock detta en rörande legend, hopsatt, då man ville väcka medömkan med konungasonen. Den 15-årige prinsen blef föremål för oroliga utländningars speculation, hvilka 1583 framlade för franska Konungen Henrik III ett förslag att hämnas K. Erik, rättare Mornays och Balfours död, genom att störta K. Johan och låta Prins Gustaf mottaga Sverige som ett lån af franska Kungen. De hade, synes det, funnit den af K. Erik fördolda stora skatten, och begärde flotta och krigsfolk af K. Henrik. En Anders Lorichs bekännelser göra försöket visst; men om deraf vardt intet genom upphofsmännens ön-

kan att hellre behålla skatten, än använda den, eller genom Prinsens vägrande att ingå i förslaget, eller af K. Henrik III:s ärlighet mot K. Johan III, kan ej nu utforskas. Vid 19 år träffa vi Prinsen (1587), då han, förklädd som tiggare, ställde sig vid K. Sigismunds intåg i Krakau för att se på denna ståt. Systemen Sigrid, som var med i den kungliga processionen, såg den unge tiggaren och rördes af hans utseende, utan att känna honom. Han lyckades dock sedan att ge sig tillkänna för den af honom kända hofvärden hos Prinsessan Anna. Prinsessan anbefallde honom hos sin bror Konungen. Det skall ha varit då K. Johan tillstyrkte sin son att göra f. d. Kronprinsen till munk och ge honom ett biskopsdöme; men han afslog Sigismunds anbud. Han fortsatte sina studier både vid tyska universiteter och i Paris, lik fadren hade han synnerlig lust för de "hemliga vetenskaperna", astrologi och alchemi. Han ansågs så grundlärd deri, att han kallades Theophrastus Paracelsus den andre. Än så vi honom i Prag, än i Nederländerne, än i Cöln, dit han begifvit sig vid underrättelsen om Alexander Farneses död. Sedan kom han till Wien och ville taga tjänst mot Turkarne, hvilket dock Kejsarn ej biföll. Sannolikt ansåg Kejsar Rudolph, själf alchemist, denne mästare i konsten alltför dyrbar att offra i ett krig. Hos en Abbot i Schlesien låg han sjuk, ofta med tacksamhet omtalande den ömma vård han der njöt. Hans resor utvecklade hans linguistiska anlag. Han talade svenska, latin, tyska, fransyska, italienska, polska och ryska; berömd som sedig och välment men mycket blödig och vekhjärtad. Då K. Johan i sin vanliga skygghet bedt Sigismund klippa fjädrarne på denne fogel, tillstyrkande fängelse, insåg S. det onödiga deri och lemnade sin kusin i frihet. Då han begärt att få i Lixala i Finland besöka sin mor, hotade Fleming att fängsla honom om han dristade infinna sig; då mötte modren honom i Revel, der hon återsåg honom efter 22 år för sista gången 1596. Vid denna tid lindrades hans armod, genom inkomsterna af ett polskt abbotstift, som tilldelades honom af K. Sigismund. Och långt hade nöden gått, då han pantsatt sin fars dagböcker för 1566 och 1567 för sin förtäring på ett värdshus i Wilna. Han vistades, sedan han bortarrenderat sitt abbotsdöme, i Thorn i 2 år; begärde 1598 att följa K. Sigismund till Sverige; men det förvägrades. I stället blef han 1599 ansedd som tjenligt; verktyg för ryska Czaren Boris Godunoffs planer. Han inbjöds genom tvenne sändebud till Ryssland och uppmanades att öfvergå till grekiska kyrkan, då

Czaren ville gifva honom sin dotter Axinia, och att fordra Lifländ och Finland af Sverige såsom svärsonens fädernearf; hvarvid Czaren äfven tillade, att han ville hjälpa honom att intaga Sverige, sitt fädernesland. En rysk krigshär skulle understödja honom. Gustaf kunde ej lyssna på anbudet, ty han älskade Romerska kyrkan, hvori han var uppfostrad och hade, oaktadt han lär varit flyktig i qvinnokärlek, fäst sig vid en Brita, dotter af Fältöfversten Peder Karth, med hvilken han hade en son Lars, född 1596. I en Fröken Stjernelds bönbok var 1689 antecknadt, att Konungasonen och Fältöfverstedottren vigts i Schlesien. Denne Lars anses vara fader åt Lars Eldstjerna, Frih. och Landshöfding, Samuel Stjerneld (se Litt. S. Stjerneld) och Christer eller Abraham Eld. Rosenbane vill ej erkänna denna Stjerneldska origin af Wasa-ätten. Föraktet för Czarens anbud skall ha retat denne till vrede. Prinsens lejdebref fräntogs honom af en hans tjjenare Jakob Schult från Königsberg.

Enligt Petri Petreji Muscov. Krönika, sörjde han mycket och höll stort nattvak med studerande i bokliga konster och alchemisteri, hvaraf han blef mycket försvagad i sitt hufvud, så att när han understundom med några goda drycker ville taga sig styrka, talade han rundt ut det honom i hjertat likade, understundom med skämt, understundom med allvar. En gång hände det icke bättre, än att han sade under skämtan med Czarens Doctor Caspar Fidler, att om Storfursten icke ville släppa honom sin kos, då ville han sätta eld på staden och fly. Detta bar Fidler fram. Czaren lät då omringa hans hus, tog ifrån honom allt silfver och sidentyg, han honom förärat, och gaf honom i några dagar hvarken mat eller dryck. Sedermera gaf Czaren honom det furstendömet Uglitz till uppehälle, dock skulle han ej sjelf regera, utan blott uppbära räntan. Men efter Boris död, då Griska Trepeja fick öfverhand, skickades Gustaf Eriksson till staden Jaroslåw, der han hölls som fänge, emedan han ansågs behågnare sin farbror Carl, än R. Sigismund. Då Wasilius Iwanowitz Zuski fick regimentet, sände han Hr Gustaf till Kaschîn i guvernementet Twer, der han fick bättre bostad och underhåll, tills han, som skadat helsan genom sitt arbete i kemi och fängelseluft och sorger, dog 1607, begravnen i en björklund utanför staden helt snöpligt, oaktadt Czaren gifvit hederlig begrafningshjelp, "hvilket, yttrar Petrejus, icke allenast jag med mina ögon, utan ock Hr Jakob De la Gardie samt några tusen personer både svenska och tyska sett hafva och derom vittnesbörd gifva kunna." Det

var således en grof lögn af Martin Beer, som honom begrof och derföre fick 10 rubel, att han ligger begrafven i klostret Mitrofsjolanaki. Den Czarens dotter, som Gustaf ej velat taga, bjöds sedan R. Christian IV:s broder Hertig Hans, hvilken dog af det myckna bränvin, Czaren eggade honom att dricka, då han kommit att förmälas. (R.R. Axel Gyldestjernas Dagbog paa Reisen til Moscow 1602—03, udg. af L. Engelstoft i Hist. Kalender 1814. Sv. Bränvinslagstiftn. historik p. 27). Möjligen hade också den 59-årige Prins Gustaf för ofta "med goda drycker tagit sig styrka", så att detta torde mer förkortat hans lif, än det chemiska laborendet. Sannolikt talade han förmycket i fyllan för att kunna vara en i viktiga värf användbar person. Med dylikt tal om R. Johan III hade han retat denne monarch. Czaren hade först mottagit Prinsen som en konungason egnade, gifvit honom hästar, sadlar och ridtyg, fat, kannor och kredenser till furstlig taffel, skinnvaror af soblar, mårdar, räffvar och lodjur till foder, kostelig sidentyg af bliant, sammet, damast, atlas, kläde och taft till klädningar samt några hundra rubler, så att ingenting fattades till hans och hans tjenares uppehälle. Hans porträtt ses i *Svenska Konungar och deras tidehvarf*. 1 B.

(Källor: Petreji Muscov. Crönika p. 119—123. — Nova Acta Reg. Soc. Scient. Upl. Vol. V. p. 23. — Messenii Scand. Illustr. VII. 73. — Lönboms Sv. Archiv. T. I. 137 f. — Rosenhanes Kungälängd. — Celsii, Geijers, Fryxells m. s. historia.)

WASA, GUSTAF, PRINS AF.

Som denne i Sverige födde person är den ende, hvilken, såsom vi ofvan anført, kallat sig af *Wasa*, höra vi väl ej neka honom rum under detta af honom valda namn. Endast som barn har han tillhört vårt kungliga hus, hvilkas medlemmar uteslutas ur detta verk.

Prins Gustaf, son af R. Gustaf IV Adolph och Drott. Fredrika Dorothea Wilhelmina, föddes på Stockholms slott d. 9 Nov. 1799. Det var vid hans födelse, när Konungen ville veta om folket till stort antal strömmat upp i Storkyrkan, dlt Pastor primarius från punschdrickandet i slottet skyndat för att hålla tacksägelse öfver Drottningens lyckliga nedkomst, som Bunge, känd för sina ordlekar, svarade: *Väst var kyrkan full, men så var presten fullare*. Valet af Gouverneur för den unge Prinsen kunde ej annat än gillas. Det var den ärlige, sjelfständige och för sedlighet och gudsfruktan allmänt äktade R.R. Baron Malte Ramel. Informator var den lärde, men mindre lämplig Biberg. Religions-

undervisningen ledde Gouverneuren egentligen genom bibelläsning. Konungen lämpade ej till gossen de höga begrepp han uppehöll om kunglighetens helgd. Då Gustaf De la Gardie, som med sin informatur bodde på slottet för att vara Prinsens lekkamrat, en gång under leken gifvit Prinsen en örfil, så att den trekantiga hatten afföll, och Prinsen sprang upp att klaga hos sin Hr fader, frågade denne blott: gaf du ingen örfil igen? och när Prinsen nekade dertill, sade Konungen: behåll då det du fått. Men genom hattens återlämnande ville ej Gustaf De la Gardies far erinra om bataljen, utan hängde densamma bland curiosa på Löberöd. I sin Journal antecknade J. De la Gardie 1805: "Julafton kl. half 9 gick jag upp till Drottningen. Julklapparnes utdelning för barnen var redan börjad. Kronprinsen var härvid, som vid alla andra tillfällen, gråtfärdig, kall och ledsam." Barnet hade föga eller intet af modrens egenskaper.

Efter fadrens dethronisering, som alla ansågo nödvändig, uppstodo tvenne partier rörande Kronprinsen. Ett ville honom ingenting, men ett ville att Hertig Carl skulle föreslå honom som thronföljare. Främst inom detta var Hedvig Elisabeth Charlotta, äfven som Drottning, och då Carl August, sedan "Prins Gustafs parti", ej längre kunde förhindra valet, utkorats till thronföljare på Adlersparres förslag, med hänsyftning att dermed utan svärds slag eröfra Norge, lär det nämda partiet ansett sig ha grundadt hopp, att Carl August, som aldrig ernade gifta sig, skulle adoptera Prins Gustaf såsom sin son, för att försäkra honom om thronföljden. Efter Carl Augusts död och Fersens mord, blef partiet allmänt öfvertygadt, att Sverige, der man dagligen kunde vänta Carl XIII:s bortgång, behöfde en hjelte, äfven för att skydda de förnämme mot pöbelupplopp, — en öfvertygelse, hvilken vederbörande ej ogera sågo inpreglas hos de s. k. Gustavianerne genom smärre upptåg. Fersiska mordet visade dock, att det är lättare att börja, än styra och sluta folkrörelser. Dermed vanns väl, att riksdagen för thronföljarevalet kunde förläggas till Örebro, der man ansåg sig ej behöfva frukta någon stadsopinions inflytande på stånden, möjligen till förmån för förre Kronprinsen; men regeringen måste snart sjelf ömsa sin kandidat af aktning för folkets vilja. Ifrån den dag Bernadotte valdes till svensk thronföljare, var Prins Gustaf parti att betrakta såsom icke till. Huru svagt det förut varit, kan bäst slutas deraf, att inom den högre aristokratien der man ensamt sökt och kunnat söka detta parti, så många olika förslager uppgjordes både före Carl Augusts val oc

kort efter hans död. E. M. Arndt vet, att ett parti tänkte på Jakob De la Gardie. Större var utan tvifvel det parti, som tänkte på Gen.-Gouvern. Grefve H. H. v. Essen. Sjelfve revolutionären Skjöldebrand infördes som rådpläggande i det samma. På Wedel Jarlsberg tänkte Adlersparre, ännu anseende Noriges förening möjlig att genomdrifva såsom följd af ett thronföljareval. Prins Gustafs parti ansågs då mera inskränkt till Drottning Charlotta och ryska Ministern. Och ingendera voro populära i Sverige. Men sedan desse sett Carl Johan, insågo de visligen, att deras motcandidat hörde till omöjligheterna i Sverige; efter 1812 var han en omöjlighet äfven för dem.

Medan ännu någon utsigt fanns för partiet att kunna lyckas, motkämpades det med stor framgång af A. F. Skjöldebrand; men att P. E. Skjöldebrand skulle, som det stått någonstädes att läsa, velat på Gripsholm bringa Prinsen om lifvet, var en illvillig saga, som sannolikt aldrig i lifvet hann till brodrens öra. I Sverige ansåg A. F. Skj. detta parti så ringa till antal och obeslutsamt, om det ock ville annat än "rädda apparencerne", såsom gammalt troget hoffolk från Gustaf IV:s lyckliga dagar, att han af Svenskar trodde ingenting vara att befara; men deremot ansåg han ej Prinsens fränder bland Europas furstar så ligkiltiga för svenska successionsfrågan, medan den ännu var obestämd. På Napoleon berodde dylika frågor i den tiden, och Skj. fick all anledning att, sedan han fört förra konungafamiljen in i Tyskland, derifrån begifva sig till Paris. Ty under det Skj. af Badenska hofvet såg sig alltmer tolererad, i den mån f. d. Konungen hann att alltmer utveckla sin oesterrättlighet, passerade Kejsarinnan Marie Louise der nära på resan till sin utsedda kejsarliga gemål. Skj. böds på theatern der man gaf en af honom för musikens skull älskad pjäs, eller ock på en concert, men underrättades der af Pastor Holm, att Prins Gustaf vid hästombytet i trakten skulle presenteras för Marie Louise. Han fick sedan höra, att Prinsen ställts framför hennes vagnsfönster på en höjd, der han måste ses, klädd på ett mycket utmärkande sätt, men som Berthier ej fått befallning att vid hästombyten tillåta presentationer, nedsläpptes ej ens vagnens fönster, oaktadt Prinsessan Stephanie sökt detta tillfälle för att genom autopsi få inställa den successionsberöfvade Prinsen i Kejsarinnans ynnest. Ankomsten till Paris fick Skj. dock höra, att Kejsarinnan verkligen förordat den svenska Prinsen, men att Napoleon, som just ej hade anledning att lägga sig ut för ett barn af sin döds-

fiende, svarat med ett råd, att hans gemål ville taga för princip att aldrig lägga sig i politiska frågor, ty gjorde N. det man bedt henne framhålla som sin önskan, så skulle hon ej få ro för solliciterande; gjorde han det icke, så skulle alla kannstöpare göra upp historier om ett mindre godt förhållande mellan henne och hennes gemål. Kejsarinnan erkände sanningen af reflexionen och talte ej mer om Stephanies skyddling. Men viktigast i frågan ansåg Skj. vara, att han vann Furst Dahlberg, som då ej blott betydde mycket för Kejsaren, utan ock för den högre societeten i Paris, att ingå på statsvishetens, i stället för känslosamhetens område i denna fråga. Fursten gillade Gustaf IV Adolfs afsättning, då uppenbart var, att han ej kunde styra sig sjelf, men ansåg att "barn ej borde straffas för fädernas missgerningar." Skj. begärde då svar på frågan, antingen en Konung var till för folkets skull eller folket för en Konungs. Fursten besvarade frågan efter liberalismens lära. Då bad Skj. få veta, huru Sverige på annat sätt än det nu använda kunde undgå att uppoffras för sonens skull, sedan det väl räddats från uppoffring för fadrens, d. v. s. 1:o) huru en förmyndarregering, som ej vore en maskerad utländsk regering, nu skulle kunna ega rum, i den stund den vid grafven stapplande R. Carl nedsteg i sitt hvilorum? Några invändningar börjades af Fursten, men fortsattes ej, tydligen afbrutna af hans egen tanke på Ryssland den stund Napoleon ej der hade en vän; 2:o) Hvad visshet Sverige kunde ega, att den unge Konungen, blifven myndig, skulle anse sig bunden af en constitution, hvilken han kunde förklara påtrugad sig såsom barn; hvarvid Skj. påminde om en grannregerings intresse af att ej ha fria folk i sin närhet; Fursten teg; 3:o) huru den myndigblifne Konungen skulle behandla sin oefferrättlige fader, om denne då ännu lefde och ville komma till Sverige och der ge råd. Nu uppreste sig Fursten bifallande Skjöldebrands mening i ämnet och instämde i hans slutord, att ett rike dock ej är en ladugård, som ärfves, utan all rätt att dervid eftertänka publica salus såsom suprema lex. Skj. ansåg sig nu kunna tryggt lemna Paris.

I Sverige torde dock de Skjöldebrandska grunderna för den afbrutna successjonen ej så hastigt blifvit allmänna meningen, om ej hofpartiets chef Grefve Jakob De la Gardie, innan hvars uppkomst till riksdagen 1809 partiet böhm sig alldeles tyst, så oförmodadt sträckt vapen. General Clairfelt berättade att, oaktadt han hade just De la Gardies förord hos R. Gustaf IV att tacka för sin uppfostran och upp-

komst, han dock i första öfverraskningen fullt delade de öfriges kokande harm, när D. ej uppträdde mot Mapperheimskan motionen på rikssalen om dynastiens förkastande jemte Konungens. Då måste D. tiga och tåla klander för charactersvaghet af både förra hofpartiet och förra oppositionen, nu blifven hofparti. Först efter Drottning Fredrikas död berättade han orsaken. Då han uppkommit till Stockholm efter revolutionen, fann han den gillad snart sagdt af alla, isfrigt i bref försvarad innan hans uppkomst af Grefvens gamla mor. Öfverhofmästarinnan hos Eokedrott. Sophia Magdalena. Hon skref d. 21 Mars, då underrättelse om stilleståndet inlupit: "Men min Gud! hvad oss varit ämnad för en hiskelig medfart, då på en gång oss varit ernadt inbördes krig, och Ryssarne med sådan styrka trängt in ända inom hufvudstadens murar! Jag undrar då hvad Oldenburg velat försvara oss med. Men Gud var oss nådig, det kan man visst säga, som afböjde denna faran öfver våra hufvuden i sinom tid. Konungen är allt på Drottningholm, äter och sover ganska väl, går der och promenerar i sin stora sängkammare och som du vet bäst, utan att han säger någonting, rodnar han till och blir arg, utan någon annan orsak än sina egna tankar, occuperar sig med ingenting annat, utan skriver då och då ett bref till Drottningen och är föröfrigt ganska mån om att de som utgöra hans bevakning äro rätt klädda och ha handskarne på sig dragne. Silfversparren är allt den som commenderar der på stället. Märkligt är det med den tystnaden här är. Det är så tranquilt, som om ingenting varit å färde och allt går i sin fullkomliga ordning." Den 28 Mars skref hon: "Som jag fick ditt bref af d. 25, deraf jag finner huru upprörd du är af hvad som skett . . . Din tillgifvenhet för Konungens person känner jag bättre än någon, den var väcker och berömvärd, så mycket mer som visst aldrig var någon egen nytta dervid förknippad; men i en lugnare moment torde du finna, att hvad som är skedd var högsta nöden, ty alla möjliga föreställningar, knäfall, böner att för Guds skull ändra sina tagna beslut voro omöjliga, ehuru följderne visades honom solklart. Det enda som kan undskylla honom var att inte alla skrifvarna voro i ordning på stackars Herrn . . . Var säker, min egen Jakob, att i allt detta har en högre hand styrt för oss och mildrat våra öden." — Vid D:s ankomst till Stockholm skyndade han till Drottningen, som var kvar på Haga, färdig att offra sig för sonens successionsrätt, om hon det begärt. Hon tog löfte af honom på hans ridderliga ära, att han skulle följa hennes önskan, och han gaf

det i tanka att det gällde hvad som kunnat kosta honom lifvet, huru lagenligt han än kämpat för sin öfvertygelse, men hennes bön var, att aldrig göra något för hennes sons länkande vid Sveriges öde — ett lands, tillade hon, som han aldrig kunde komma att älska, seende der ett folk, som mördat hans farfar och afsatt hans far. D. lofvade och höll, teg sedan under de mest korsande misstankar, anseende sig blott skyldig historien förklaringen på den allmänna tystnaden, då Pfins Gustafs arfsrätt upphäfdes. Möjligtvis hade han ej ansett, att en djupt uppskakat mors önskan bort respecteras, om ej Bergsrådet Dahlberg häft hans sista tvekan att tro uppgiften, det Gustaf IV var född i ett äktenskap till venster med A. F. Munck, hvilket D. sedan insåg omöjligheten att betvifla, när Stats-Rådet Baron af Nordin kunnat försäkra honom, att han haft i hand och läsit sjelfva äktenskapscontraktet. Derom se Litt. M. uti A. F. Munchs biographi. Vi må här blott tillägga, att Carl Johan redan 1814 hade det i sin hand och rådfrågade sig med dåv. Justitie-Cancellern, om han ej måtte trycka det till svaromål på de utländska intrigerna. Men den rådfrågade afstyrkte detta förslag högligen, dels som onödigt, då ingen meniska i Sverige trodde något kunna bli bättre genom att lemna styrelsen i en med allt fullkomligt obekant persons hand — om ock ej högre synpunkter afsågos — dels som onyttigt, då intriganterne ju alltid hade det öppet för sig att påstå, det documentet vore understucket och tillskapadt af rådslan. Förslaget förföll. Originalets säkra förvar tillstyrktes deremot för historiens skull.

Så förde en Posse f. d. Kronprinsen ur Sverige, då Skjöldebrand förde f. d. Konungen och Drottningen och de öfriga barnen, utan att en röst, än mindre en arm höjde sig, för att sätta sig mot la force des choses. Det var i slutet af 1809.

Snart drog sig Gustaf Adolph från sin familj, sökande att i sjelfva Sverige få äktenskapet löst med sin gemål. Som faderlös uppfostrades Prins Gustaf hos sin mor, under ledning af en lärd och rik man, Pollier. Der sades bra allmänt, att han och Drottningen voro förenade i äktenskap, och rätt väl underrättade tro sig veta i hvilket Schweiziskt capell de vigts; men andra påstå, att detta blott var en gissning. 1814 den 2 Juni talte dåv. Kronprinsen af Baiern med J. De la Gardie på en cour hos engelska Drottningen, om Drottning Fredrikas olyckliga tillstånd med sina barn, försäkrande att hon var lika vörnadsvärd, som Gustaf Adolph

för sin lefnad de la manière la plus dissolue föraktad. Konungen af Baiern hade ämnat låta uppfostra Prins Gustaf med sin son Max, men han var då ännu hos sin olyckliga mor under en enda lärares hand. S. å. d. 12 Juni omtalte Mr de Fénélon hos sin frände Talleyrand för De la Gardie, huru Napoleon velat begagna Gustaf Adolph för att oroa Carl Johan, hvarvid Fénélon användts, men att G. A. hvarken för sig eller sin son velat låna sig åt intrigen, talande med bitterhet om Sverige och Svenskar, en gång allena af Napoleon begärande för sin son, att Eutin måtte lemnas honom som ett Storhertigdöme. Den 23 Juli berättade Blacas för D. huru K. Ludvig XVIII, och än mer Hertiginnan af Angoulême hade tydliga sympathier för den afsatta svenska dynastien, tydligen motiverad af kallsinnighet mot Carl Johan. D. upplyste Bl. att de, som ännu 1800 ifrigt skulle arbetat för Prins Gustaf, nu skulle förklara hvarje steg i denna rigtning för en dårskap, sedan Carl Johan kommit och blifvit så kär för Svenskarne, så gagolig för Sverige, hvilket D. gaf Bl. rätt att säga till K. Ludvig. Den 4 Oct. 1814 gaf ryska Ministern i Madrid De la Gardie underrättelse, att Prins Gustaf enligt förmyndarens, ryska Kejsarns vilja, skulle införas i Spanska hofvet och societeten, då svenska Ministern blef befalld att behandla honom som en hvar annan Prins. Det syntes som ryska Kejsarn med flit sändt Prinsen dit, Carl Johan sändt De la Gardie, för att dermed ha skaffat sig ett slags band på hjelten, hvars känslighet var bekant. Då en proposition gjordes De la Gardie, svarade han, att han nu mera med lif och själ tillhörde hvad som var Sveriges både rätt och välfärd, hvarefter det blef der tyst med den frågan. 1815 d. 22 Febr. hade franska aviserne ett högst besynnerligt bref från f. d. K. Gustaf Adolph till Sir Sidn. Smith, i hvilket han bland annat yttrar: "qu'il espérait, que son fils Gustave, un moment qu'il atteindroit, sa majorité, auroit se prononcé d'un manière digne de lui, de son Père et de la nation suédoise, qui l'a exclu de throne." De la Gardie såg häre en Rysk-Bourbonsk intrig och tänkte på Förstares tacksamhet, då utom Carl Johan ryska Kejsarns actier kunnat djupt sjunka och Bourbonernes kanske aldrig uppstå. Då emellertid inga inom landet ville hjälpa till att oroa, tröttnade man för en längre tid. 1828 i Nov. talades i Stockholm om Prins Gustafs uppslagna förlofning med Prinsessan Mariane af Nederländerna, sedan förmäld med preussiska Prinsen Albrecht. Orsaken var Prins Gustafs fördran att kallas Sv. Kronprins, åtminstone Prins af Wasa i

officiella documenter. Han var envis till den grad; att Prinsessan bönföll hos sin fader, Hollands Konung, att ej något äktenskap skulle bli af. En tid väckte Prinsen någon uppmärksamhet i Sverige genom samtal med de två fattige svenska äfventyrarne Düben och Vegesach, hvaraf blott lärdes att många sätt att tigga finnas till i världen. 1836 d. 30 Juni talade Grefve J. De la Gardie med Grefve Schulenberg om f. d. Kronprinsen. Grefve Sch. förklarade honom så underlig i sitt sätt att vara, att han egde få, snart sagdt inga vänner; att han läst mycket, men att hans education var *toute à fait de femme*; att han visst i österrikisk tjänst har ett regimente och nyss blifvit General-Major, men att han i militäriskt hänseende är högst oskicklig, så att han säkert aldrig kan föra sitt regimente, helst han som Ryttmästare ej en gång kunde föra sin squadron; håller af att moquera sig öfver alla, under det han söker sällskap, då hans gemål (en *cousine*, Prinsessa af Baden) deremot, som är mycket högfärdig, synes ingenstädes utan vid hofvet och saknas ej eller någorstädes. Prinsen var ej eller lycklig i detta sitt äktenskap. Pollier ansågs ha med flit förfelat Prinsens upfostran som Prins, i afsigt att bilda honom till en lycklig och bra privatman, men oskicklig för det slippriga furstelivet. "*Aussi a-t-il parfaitement réussi, car c'est bien le prince le plus inepte qu'on puisse voir*"; viss att han minst var skickad att återvinna konungariket.

Om Prinsens sednaste historia kan blott sägas, att han, då Sverige 1821 utbetalt f. d. kungliga familjens hela förmögenhet och anslag i ett capital och f. d. Konungen utslutit sig sjelf från delaktighet häre, började en föga hedrande tvist med sina systrar under påstående att han såsom född svensk adelsman (åberopades väl dervid giftermälscontractet af 1778?) var berättigad att ärfva dubbelt mot systrarne. Hans svåger n. v. Storhertigen af Baden Carl Leopold Fredrik, som 1819 förmälts med Sophia Wilhelmina af Holstein Gottorp, uppträdde skarpt mot Prinsens pretension. De grundbesittningar, hvilka modren sträfvade att få inköpta för sin son, och hvartill Ryssland, England och Frankrike lemnade hvar sin million francs samt Österrike $\frac{1}{4}$ och Preussen $\frac{1}{4}$ million, blefvo dock aldrig inköpta. Pollier ökte denna fond mycket genom djerfva fondspel, men innan något furstendöme inköpts, hvaraf Prinsen kunde bära namn, hade de olyckliga fondspelen nästan reducerat Prinsens förmögenhet till hans ej stora militärtraktamente, circa 6000 floriner C. M.

Prinsen inträdde i österrikisk krigstjänst, som Öfverste-Lieutenant vid ett Uhlanregimente, förlagddt i Milano. Mindre skicklig som ryttare, öfvergick han till infanteriet, der han blef chef för en vacker grenadierbataillon (Prinz von Schweden, sednare kalladt Prinz von Wasa). Derpå erhöill han ett ungerskt infanteriregimente f. d. Giulay, blef småningom General-Major och General-Lieutenant, egande sina tjänstebefattningar både som Brigadier och Divisionnaire inom Wiens murar. Under sista krigsrörelserna i Österrike, Böhmen, Ungern och Italien har han ansetts oanvändbar af det ena partiet så väl som det andra. Österrikes Generaler dolde sällan för umgängesvänner, att Prinsen saknade så väl enskildt som offentligt tilldragande egenskaper, lika oförtäckt talande om hans brist på militärisk hållning och hans ohjelpiga confusion i manöver, som retsamma pretensioner och kylande stelhet i umgängeslivet. I hans hyrda boning, Erkeherzoginnan Beatrix's palats (Herrengasse i Wien) sågs en stelhet i etiquett och anspråksfullhet, ojemnförligt mer erinrande om Gustaf IV:s hof, än dennes om Gustaf III:s. Ofta måste Kejsarinnan Carolina Augusta skydda Prinsen för Kejsar Franz's missag och hans kamraters ovilja.

Efter finanskatastrophen omkring 1840 måste Prinsen flytta ur palatset till ett högt tarfligt qvarter i förstaden Leopoldstadt.

Hans eyster Amalia Maria Charlotta bodde hos honom under hans aktenskap; men förmådde ej hindra dess olycka. Gemålens rättsinnighet erkändes allmänt. Deras enda lefvande barn är Carolina Fredrica Fransisca Stephanie Amalia Cecilia född den 5 Aug. 1833.

Efter Carl Johans död fins säkert ej i Sverige en enda, som fäster vid "Prinsen af Wasa" någon uppmärksamhet, äfven om det roar någon "artist" att känna sig för, om den gamla känsligheten ännu finns till. Sedan fadren, som länge lefvat i en obegriplig försöfning bland krogars nympher, grigt drickande ur bränvinets Lethe, äntligen i sin fattigdom dött på ett schweiziskt värdehus i Stt Gallen, tog den ännu rike sonen vård om hans aflefvor.

Mången har knotat öfver den om misstro vittnande uppmärksamhet, som K. Carl Johan lemnade både fader och son af Holstein-Gottorpska ätten. Det här anförda ger vid handen, att orosanledningar ej sällan tillätallte af furstlig afund, utan tvifvel biträdd af de högadliga hofvens häfven för en dynasti, som med egen kraft upplyftat sig på en nordens tron. Det är därför lättare att klandra den känslighet

Carl Johan visade, än att ådagalägga, att Sverige ej kunnat komma att till någon del oroas af utländska intriger, om Konungen icke först mottagit och afledt oron. Nu efter nära ett halft århundrade, sedan den dethroniserades ende son, som gått in i sitt sjette decennium, är på god väg att dö utan flera barn än en dotter, under det Carl XIII:s adopterade son lemnat en dynasti efter sig med allt utseende att bli långlifvad på jorden, är det lätt att bedöma dynastigrundläggarens omsorg om landets lugn för samtida och efterverld såsom öfverdrifven. Kanske ha vi här till någon del förklarat och rättfärdigat hjeltens nitfulla omsorg om Sveriges lugn. All historia visar hvilken lycka det är för ett land, der dynastiska frågan är afgjord.

Emellertid må vi högakta den siste, som kallat sig Wasa, för det förstånd han utan tvifvel egt, att ej vilja truga sig på en nation, som ej längre ansåg sig kunna uppoffra fäderneslandet för en droppa af Wasablodet i svallet af det Holstein-Gottorpska. Lika mycket Wasablod ha vi återfått i Drott. Josephinas barn, emedan hon nedstammar från Carl IX, lika visst som K. Gustaf IV, om han nemligen var Adolph Fredriks sonson. Och dermed har den sista anledningen försvunnit äfven hos de ultra-conservativa, att återblicka till — *Prince de Wasa*.

(Källor: Journaler, förda af Grefve Jac. De la Gardie, ännu förvarade på Löberöd.
— De la Gardieska Archivet XIX och XX Del. — En uppsats af en "Adjutant hos Georg Adlersparre vid Vermländska fördelningsmarsche till Stockholm 1809", införd i Tiden och Stockholms Aftonpost 1860 i Febr.) —N.

WASABORG, GUSTAF OCH ANTON ADOLPH AF.

1. WASABORG, GUSTAF GUSTAFSSON AF.

Då K. Carl IX:s Enkedrott. Christina skrivit under en Ebba Brahes anteckning på fensterrutan: *det ena du vill, det andra du skall, det plägar så gå i dylika fall*, lär den mindre ädelsinnade kungamodren sjelf befordrat den unga Konungens sammanträffande med Margaretha Cabeliau, en ovanligt skön borgardotter, för att afleda hans kärlek till en fröken, som kunde tänka på en drottningkrona, — ett steg, som också borde kunna hos Fröken Ebba väcka svart-sjuka och harm. Säkert är att Margaretha d. 24 Maj 1616 födde en son, som blef kallad Gustaf, erkänd af Konung Gustaf Adolph såsom dess son. Margarethas fader Abrah. C. var en köpman från Holland, som här blef General-Directeur öfver Svenska fiskerierna och flera handelscompagnier.

Men först den 30 Juni 1618 gaf den öfvergifna ungdomsbruden Ebba Brahe sin hand till Riksmarsken De la Gardie.

Röpmannens dottersson Gustaf, öfverlemnad till Carl Gyllenbjelms vård, blef undervisad i bokliga konster och sändes 1630 till Wittenberg, der han blef Rector Illustris och höll ett latinskt tal öfver Gustaf Adolfs seger vid Leipzig 1631. Nedlade Rectoratet 1633 d. 19 Jan. och begaf sig till svenska arméen, der han vid Weissenfels mötte det kungliga liket, och lät öppna kistans lock, då han en stund tyst och sorgbunden sett de faderliga dragen, utropade han: *nu är tid att också jag blifver en man i verlden*; hvarpå han sökte svensk tjänst, derpå han blef Cavalleri-Öfverste, Commandant, Riks-Råd, Grefve till Nykyrka, Letala och Nystad, Baron till Färdalen, Forssa, Heljestad, Mellösa och Lilla Malma, Herre till Sarris, Wilsbhausen m. m. Redan 1633 blef han Öfverste för ett Lifländskt Cavalleri-regite och Commandant i Osnabrügg, samt fick genom A. Oxenstjerna stiftet Osnabrügg 1634 såsom "postulerad Administrator." Adlades 1637 med namnet *Gustafsson*, eburu han under detta namn ej tog introduction. Som adligt gods följde Wibyholms kungsgård. (Vapnet var en half förgylld Wase). Han följde med sitt regimente svenska fanorna, till Fältmarsk. Joh. Banérs död 1641, då han lemnade svenska tjänsten och begaf sig till sitt stift. Han hade nödgats taga afsked, sedan han genom sitt häftiga lynne kommit i en obehaglig ställning till sina officerare. Oaktadt Drottning Christina ej mycket älskade denne halfbror, upphöjde hon honom dock 1646 till Grefve med namnet *af Wasaborg* och inkallade honom s. å. till Senaten. Då Osnabrügg vid Westphaliska freden afträdtes af Sverige, fick W. i ersättning 80,000 Rdr samt staden och Amtet Wilsbhausen i Bremen. Drottningen skref till Adler Salvius att väl tillse hvad han Grefve Gustafsson communicerade, erinrande om Curtii ord: *nec res magnæ sustineri possunt ab eo, cui tacere grave est.* Förfärfves sökte Wasaborg att bli Riks-Amiral efter Gyllenbjelm. Drottningen ville lemna M. G. De la Gardie, som nu var i hög gunst, Riksskattnästare-embetet, för att få honom in bland de fem högsta Riksembetsmännen; derföre befordrades Riksskattnästaren Gabr. Bengtsson Oxenstjerna till Amiral. Öfver denna motgång vredgades Grefve Wasaborg, återvände till Wilsbhausen, för att ej mer återkomma till Sverige, och dog i nämnde stad d. 25 Oct. 1653, men han blef begravnen i K. Riddarholmskyrkan. I Gézelii Biogr. Lex. träffas ett utdrag ur Grefve-brevet om hans förtjen-

ster. Han hade låtit bruka sig utrikes för en Öfverste till häst emot rikets fiender och honom hade varit förtroddt anse- nliga charger och gouvernement, dem han väl och beröm- ligen med rikens och fäderneslandens nytta hafva företräd- t. Drottningen visste ock att K. Gustaf Adolph haft i sinnet att hans stånd och condition förbättra. Hans morbror en Jur. Utr. Doct. Joh. Cabeliau blef ock 1652 adlad, introdu- cerad (M 555) och efter sin död s. å. i Riddarholmskyrkan begrafven, namnkunnig för sin 1626 utgifna Centuria Epi- stolarum I:a ad Inuictiss. G. A. Regem Suec. Wasaborgs grefskap bildades af staden Nystad med 206 hemman, 172 Gjerdemantal och 46 dal. 19 öre, 6 pgg. i skatt.

G. m. *Anna Sophia*, dotter af Herman II, Grefve af Wied, Runbel och Isenburg. Barn: 1. *Christina*, född 1644, död 1709, g. m. General-Lieut. Frih. Wolm. Wrangel. De- ras dotter Polidora Aurora Wrangel blef g. m. Starbsten Grefve Bogisl. Oginsky. Deras dotter Theodora blef g. m. R.R. Fältmarsk. Grefve C. G. Ducker. 2. *Gustaf Adolph af W.*, född 1653, död 1732. Förlorade i reductionen både Gref- och Friherrskap och under kriget Wilshausen. Han, som såg sig med en stor barnskara (16 barn, 7 sö- ner, 9 döttrar), bragt till tiggarskafven, föll i en sinnes- svaghet, som följde honom till döden. Både Carl XI, Carl XII och Svea Rikes Ständer sågo denne Gustaf II Adolfs sonson, i en tid, då börd och blod betydde så mycket, fortleva i armod, utan att anslå honom med sin stora fa- milj ens en vanlig pension. Af sönerna nämna vi 1) *Carl Wilh. Fredr. af W.*, f. 1680, dog som Lieutenant 1697; 2) *Gustaf Adolph af W.*, f. 1682, död som Kejserl. Ryt- tmäst. 1705; 3) *Henric Otto af W.*, stupade på Uesedom såsom Svensk Öfverste-Lieutenant 1715; 4) *Georg Maur. af W.*, f. 1687, död 1754, slutande denna svenska grefsliga ätt på svärdssidan, men mindre skäligen tillägger Rosenhane att han slöt det öfver 500 år florerande *Wasahuset*, ty till detta *hus* kunde en oäkta ättling ej räknas; i slikt fall är större skäl att se Wasa-släkten qvar i Erik XIV:s manliga ättlingar, der den möjligtvis oäkta sammanbindningspunkten är åtminstone tvifvelaktig och äktenskapet sannolikare, d. v. s. Grefsliga ätten Stierneld. 5) *Anton Adolph af W.*, se nedanför. Af döttrarna må vi blott nämna *Sophia Elisab. Christina*, g. m. Strahlenheim, Svensk Friherre och Minister, se ofvanför Litt. S. samt *Henriette Polixena*, f. 1696, död, det sista fruntimmer af Wasaborgska grefveätten, 1777, se- dan hon året förut som fattigbjon i en Westphalisk bondby

fått af K. Gustaf III en gifva af 500 ducater, löfte om pension för lifetiden och ett bref, deri Sveriges Konung kallade den för sina seder mer än för sin till bettleri komna fattigdom föga aktade gamla fröken: "Ma Cousine!" Brevet är på många ställen tryckt. Fryxell anför, att hon i yngre åren för egen och som äldre för andras räknung haft många kärleksäfventyr för sig. 1783 utkom om henne *Henriette de Wasaborg, Anecdote historique*. Nästan till löjlighet gränser, att en Baron Monster, Chur-Cölniskt Geheime-Råd och Riddare, som väckt K. Gustafs uppmärksamhet på denna gamla fröken, hvilken man dittills låtit bysfolkets barmhertighet rädda från undergång, uppsatte efter hennes död i sitt kapell på Landegge ett epitaphium af Cararisk marmor med förgylld inskrift till den armas äminnelse. Af både den kungliga brevexlingen och det friherrliga monumentet blef emellertid en — "tidningsanka" i sjelfva den tid, då Franska liberalismens fanatism mot sjelfva de historiska namnen växte med sådan fart, att man verkligen "hörde huru det gräset grodde." Les extremes se touchent.

2. WASABORG, ANTON ADOLPH AF.

Jemte det Svenska Riks-Rådet Grefve Wasaborg, ha vi en Svensk General af samma ätt.

Anton Adolph af Wasaborg, född d. 22 Febr. 1689, uppföddes i fattigdom, sedan fadrens egendom inskränkte sig till "une simple maison et quelques anses." Ingick 1710 i Kongl. Preussisk tjenst, hvilken han lemnade som Capitain 1715, blef Ryttmästare vid Vestgötha cavalleri 1716 och bistade Norska fälttåget till dess slut. Major vid Södermanlands regimente 1719, fick Öfv.Lieut. namn 1720 och befordran 1739. Anförde regtiet i Ryska kriget, tills han 1741 blef tagen till fånga i slaget vid Willmanstrand och förd till Petersburg. Man anklagade honom att genom öfverdrifven hetta under slaget hafva bidragit till dess olyckliga utgång och genom sårande utlätelser som fånge föranlett att fångarne hårdare behandlades, än som annars skett. Af Kejsarinnan begäfvades han med den värja hon sjelf bar revolutionsdagen, då hon bemäktigade sig ryska thronen. Under det han ännu var fånge blef han Öfverste för Skaraborgs regt.; efter hemkomsten 1744 Gen.Major. C. S. O. 1748 och dog s. å. d. 10 Maj på Kungslera. G. m. 1. *Catharina Gabrielsdotter Oxenstjerna*; 2. *Anna Christ. Sparre*. Tvenne barn i första äktenskapet dogo apäda. Det sista var baralöst.

Rosenhane anmärker, att sjelfva felen, som man laggt denne Herre till last, härflöto från hans brinnande fosterlands-kärlek. Hettan i Wasablodet är verldskunnig. Den har gjort Sverige både ondtt och godt i ett halft årtusende.

(Källor: Gezelii Biogr. Lex. — Rosenhanes Konungalängd. — Fryxells Ber. — Föreläsalet till Kon. Johan III:s Krönika Tab. XVI. — Bibl. Sviogoth. T. II. p. 753.) — N.

VASSENIUS, BIRGER. — TORSTEN.

1. VASSENIUS, BIRGER.

Den 19 Febr. 1703 inskrefs i Skara Trivialskola "Birgerus Jonæ filius rustici", född 1687 i Venersborgs landförsamling Vassända, efter hvilken socken han antog namnet Vassenius. Fadren, hvars namn finnes skrifvet ömsom Jonas Manquer och Jonas på Mankärr, påstås hafva varit Carl XII:s drabant och erhållit i förläning kronohemmanet Mankärr $\frac{1}{8}$ mantal i nyssnämnda socken. Säkert är likväl att han bott på Mankärr åtminstone från början af 1690-talet, och att äfven hans förfäder varit boende i samma ort. Med synnerlig omvårdnad om sina barn blef det honom möjligt att, oaktadt stor fattigdom, bereda tvenne söner en vetenskaplig uppfostran. Sannolikt åtnjöto de någon hjälp af Lector J. Wennergren i Skara, till hvilken de stodo i frändskapsförhållande. Bland de 26 ynglingar, som vid slutet af vårterminen 1712 ifrån Skara gymnasium dimitterades till Upsala Akademi, var Birger Vassenius den andre i ordningen*). De studier, åt hvilka han företrädesvis egnade sig, voro de mathematico-physiska. Tidigt började han genom privatundervisning hos den studerande ungdomen väcka interesse för dessa vetenskaper, hvilka den tiden ej hade många idkare. Redan 1714 begynte han göra dagliga observationer på barometern samt anteckna vind och väderlek, och förtfor dermed intill sin sena ålderdom. Sjelf förfärdigade han i Upsala barometrar, hvilka han gjorde mera allmänna här i landet. I en tid då det astronomiska studiet härstädes var så vanvårdadt, att man icke blott saknade observatorium,

*) Den förste, gemensamt med hvilken V. af Decanus erhöill vitsordet "sua certe et virtute, et in studiis progressu merentur, ut in numerum civium nostrorum referantur", var Nils Hasselbom, bondson från Klefva, Phil. Mag. Primus 1722, och tvenne år derefter Mathem. Professor i Åbo. Den Matheseos Lector i Skara, hvilken på samma dag försände dessa tvenne lärjungar till Akademien, var Jakob Alberg, sedermera Kyrkoherde i Venersborg.

utan till och med de mest oundgängliga instrumenter, lyckades det omsider Vassenius att sjelf från England förskaffa sig en tub, större än som förut fanns i Upsala. 1717 utgaf han en exercitie-disputation på 58 sidor *De Planeta Venere*, främst tillegnad "patroni exoptatissimi" Chr. Polhem och Em. Swedenborg. Ännu bevarade theser, hvilka V. såsom student försvarat på Vestgötha nations convent, vittna på engång om hans egen lärdom och dessa öfningars betydelse i fordnä tider. Pro gradu disputerade han 1722 *De causis Tempestatum*, och blef samma år promoverad till Magister. Snart företog han sig att genom utarbetandet af almanachor göra sina mathematiska insigter gagneliga för den större allmänheten. Vål hade under hela 1600-talet almanachor på svenska blifvit tryckta på olika ställen inom Sverige och i dess transmarinska provinser; men dessa med sina vidskepliga "prognostica" voro mycket otillfredsställande. E-huru vid den tid V. uppträdde — hans äldsta almanach är för skottåret 1724 — concurrensen blef ännu större, så att ofta för året framträdde halfva dussin, synas likväl hans almanachor hafva blifvit de mest accrediterade. De trycktes i Skara, i början till Venersborgs, sedan till Skara horizont.

För Dr. Erik Benzeliuss, som samlade omkring sig hvad Upsala på den tiden egde utmärkt öfynnerhet i de mathematiska vetenskaperna, kunde V. ej blifva obemärkt. Också har han till denne "patronus omni animi observantia devenendus" dedicerat sin gradualdisputation. V. deltog i Vet.-Societetens första konferenser, och skref sednare i dess Handlingar (Vol. III.) *Cogitationes de incremento et decremento lacus Vener.* Sedan Benzeliuss 1726 blifvit Biskop i Göteborg, blef V. redan 1727 förordnad att der vara Matheseos Lector vicarius, först 1733 ordinarius. Äfven sedan V. kommit till Göteborg, fortfor han att i Skara och efter dess horizont låta trycka sina almanachor, hvilka från år 1732 voro privilegierade. Priset på dem var 2 styfver. Huru värderade de voro, kan man finna deraf, att Landshöfdinge-embetet i Jönköping sökte Cancelli-Collegii hemedling för att till detta läns ännu större gagn och enligt mångas åstundad förmå V. att äfven tillåta boktryckaren i Jönköping att afstrycka sina almanachor, inrättade efter horisonten derstädes; men V. ville ej rygga sitt löfte om uteslutanderätt för boktryckaren i Skara, hvars tryckeri; uppsatt år 1707 genom Biskop Svedbergs försorg, nu befann sig i ett särdeles godt skick. Vassenii 25:e almanach blef den sista, ty d.

17 Oct. 1747 erhöill Vetenskaps-Akademien ett så godt som exclusivt privilegium.

I astronomiska observationer hade V. ernått synnerlig färdighet. Med en tub, som var af ganska dålig beskaffenhet i jemförelse med nutidens, upptäckte han i Götheborg vid totala solförmörkelsen d. 2 Maj 1753 de vid sådana tillfällen vid månkanten synbara s. k. protuberancerna eller rödaktiga ljusutsprången. I sin almanach för påföljande året har han infört en uppsats härom. En mera detaljerad berättelse, som han afgaf till Vet.-Societeten i London, blef tryckt i dess Handlingar *Philosophical Transactions* Volum. XXXVIII. p. 154, och har i sednare tider blifvit aftryckt t. ex. i *Annuaire pour l'an 1846 par le Bureau des Longitudes*, red. p. Arago (p. 441). För ett århundrade synes nemligen denna observation hafva råkat i glömska, eller icke blifvit trodd, tills den omsider genom nya iakttagelser vid totala solförmörkelsen 1842 och 1851 vunnit fullkomlig bekräftelse.

Mankärr var för V. städs en angulus præter omnes terrarum ridens. Efter fadrens död öfvertog han detsamma och inlöste det (1737) till krono-skatte för 30 dlr smt. 1751 tog han afsked från lectorssysslan med bibehållande af halfva lönen, och lefde sedan i 20 år på sin lilla landtgård. I sin ledighet sysselsatte han sig med hvarjehanda fysiska experimenter, särdeles med luftpumpen. Uppmanad att meddela sina iakttagelser öfver Væners oregelbundna stigande och fallande, samt sina tankar häröfver, skref han i Gjørwells *Svenska Mercurius* för Sept. 1758 *Anmärkingar om insjön Vænern*. Vid samma tillfälle yttrades om honom: "Han lärer vara den äldste nu lefvande Mathematicus i Riket . . . och hos alla dessa (mathematiska etc.) vetenskapers och deras ödens kännare hos oss ega samma högaktning, som om han i allt egt lika förmåner med sina förtjenater." Vid slutet af en i Åbo 1748 af Asm. Carlander Vestg. utgifven disputation *De gentis Vanorum priscis et hodiernis in Vestrogothia sedibus* P. II. säges: . . . "de claris Vasseniis, civibus (Vænersburgi) utpote natis suburbano rure, in illa, quæ superest, opellæ hujus parte agere propositum mihi sit"; ett arbete, som likväl icke blef fortsatt. Bland marginalanteckningar om Vassenius i Vestgötha nations gamla matrikel läses: . . . "tempestatum variationes probabili conjectura prædixit; unde vulgus, adsiduus tempestatum observator, eum divinum et prophetam credebant. . . . Ad afflictus vero fuit gyro capitis (svindel). Statura parvus, moribus suavis, et

joco grato hilarique et sereno vultu." Han dog d. 211 Jan. 1774 och blef begravnen i Vassända. Lector J. Gothenius parenterade öfver honom i Götheborg. Några år förut hade hans hustru, Ebba Regina Spaak, aflidit. Han efterlemnade trenne barn: Jonas, Anna Brita och Vedich. Den sistnämnde dog såsom student i Lund. Dottren blef gift med Commminister L. Giellman i Mellby. Sonen Jonas, som enligt fadrens testamente skulle tillösa sig Mankärr mot 600 dlr smt, inköpte derjemte $\frac{1}{4}$ mantal Myskebacken, och hans ättlingar innehafva ännu dessa fastigheter.

Vassenii skrifter utmärka sig för enkelhet, klarhet och grundlighet, samt andas en varm religiositet. Hvad som i synnerhet gjorde hans almanachor så begärlige, voro de lärorika och för sin tid märkvärdiga uppsatser, hvilka de innehöllo. I sin första almanach säger han: "The åtskilliga Prognostica, som fördom giordes af förmörkelserna, och uti Almanachorna hopetals infördes, blifva nu af the förståndigare förachtad och utelycht medan the veta, att förmörkelserna, som the hafva sina naturliga orsaker, ske så snart vid god och ymnog åhr, som när missvext och dyr tid är för handen, så snart i frids som krigsåhr. . . . Af punctar och linier, som allenast äro uti Mathematicorum hjerna, må ju ingen spå ondt, eller godt, ingalunda någon förskräcka: utan veta, at när månen . . . kommer så löpande i sin gång, at solen intet får, för hans mellankomst skull, thenna eller then del af jordenne beskina, thå måste blifva en solens, rättare, jordennes förmörkelse." Gemenligen voro de gamla almanachorna beledsagade af antiquariska uppsatser. V., som säger, att han "icke eger then förmån att vara Antiquarius, doch högeligen vördar både Antiquitatis studium och Studiosos, så vida thesse icke taga quid pro quo, och nebulam pro Junone, utan följa possibilitatem naturæ efter", riktade i stället sina almanachor med naturvetenskapliga och ekonomiska afhandlingar. 1724—31 meddelar han i en fortgående series "En kort underrettelse för them enfalligom om orsakerna, hvarföre åhren, i anseende til väderleken, äro så mycket olik och skiljachtig"; likaledes 1732—44 "Kort anledning för them enfalligom til Retta Tanckar om thenna Synliga Werldennes Systemate, eller Sammanhang." I ingressen till detta ämne säger han: "Jag vet icke, att någor ännu på Svensko, ther om, til sina Landsmäns tjenst något framgifvit uti liuset; och doch thenna Materia allom them som then Stora Gudens finger uti naturen, med vördnad och eftertancka vilja beskoda, ganska många, ja, oendeliga til-

fellen lærer gifva, til hans helga lofs och ähros utspridande." Slutligen 1745—48 (med tillämnad ytterligare fortsättning) "*Welment underrettelse för them Enfaldigom om Akerbrukets förbättrande.*" Förtrogen med Bibeln citerade han den ofta; någongång finnes han äfven hafva inflätat verser, såsom 1732 efter förutsägandet af solförmörkelsen:

"När rika Solens sken för fattig Måna brister,
Hon blifver svart, som beck och all sia fågring mister:
Ty lär, min ven, en ting utaf then gamla Måna,
At man ei yfvas bör af thet man moste låna."

De flammande utskotten vid månbrädden, hvilka V. upptäckte, hänförde han till månens atmosfær, hvilket ej må förefalla underligt alldenstund man då allmänt antog att en sådan finnes, hvarpå äfven V. vid samma förmörkelse, förmodligen under supposition af den s. k. coronans concentricitet med månen, trodde sig hafva funnit bekräftelse. För närvarande anses, såsom bekant är, månen sakna atmosfær, och de ifrågavarande upphöjningarne tros utgå från solkanten, och stå i något sammanhang med solfläckarne. V. omnämner sin observation med följande ord: . . . "Jag hade thet nöijet, att vid Götheborg uti Castellet Cronan, med en 24 fot lång Tub, temeligen vel se bemälda (neml. månens) Atmosfæram på alla sidor, sedan Solen vardt aldeles betäckt; och blef varse uti henne några liusare fleckar, såsom moln eller bloss; och i synnerhet på then Sudvestra sidon, litet ut från Månens reitta omkrets, en större, än the andra, sammansatt liksom af 3 på sned sammanlagda rödachtiga moln-tappar. Jag lemnade enom androm, som var mykit Skarpsynt, til Tuben tiltråde: Men som han icke strax fick Månan uti sightet; skyndade jag mig, och fan lika som tilförena, och än tydeligare, både Ätmosphæram, och berörda fleckar; utan at befahra något orichtigt af ögat, eller glasen. Tenkte altså se efter Mercurius . . . : Men i thet samma jag efter honom sökte, sköt Solennes stråle, såsom en Raquete eller blix, mig i ögat, at jag måste ther med afstå, och vara nögd med thet jag med förundran hade åskådat."

(I särskildt häftade och till Upsala Akad. Bibliothek öfverlemnade "*Allegater till Vasseniarnas Biografi*" gifves närmare anvisning på källorna, jemte kritik och tillägg.) A. F.

2. VASSENIUS, TORSTEN.

En vid pass 6 år yngre broder till Birger Vassenius. Student i Upsala h. t. 1716, Prest och Huspredikant i Dec, 1720, Comminister i Vassända från d. 9 Juli 1721 till d.

3 Oct. 1763, då han dog under resan, till kyrkan för att predika. Hans efterkommande hafva, likasom broderns, öfvergått till bondeståndet. Denne anspråkslöse man, "känd för religiositet och varm gudsfruktan", var icke allenast en utmärkt predikant, hvars minne ännu lefver bland allmogen i den ort hvarest han verkat, utan ock vetenskapsidkare. Med den innerligaste kärlek fästad vid brodern deltog han i dennes forskningar, och sysselsatte sig dessutom med archeologiska och statistiska studier. Med utomordentlig noggrannhet upprättade han ett slags quinquennii-tabeller. De meteorologiska m. fl. observationer, han under loppet af en längre tid (från Febr. 1722) continuerligen anställde, meddelade han Vetenskaps-Societeten i Upsala.

Skrifter: Den store Herrans Dag, förestäld i anledning af Evangelio om Yttersta Domen. Skara 1733. 6:e uppl. Örebro 1816. (484 sidor). — Sinaitiskt Dunderslag, eller det andra Budet i Herrans Lag etc. Götheb. 1740. 2:a uppl. Sthm 1796. — Weckopred. 1748, öfver Ps. 114: 5—8. Guds verk beprisd af barnabarn, och lämnad efterverlden, til ihogkommelse af et jordfall, som skedde 1648, i gränsen af Wassända Församling, vid Åkerström. — I Kongl. Vet.-Akad:s Handl.: Förteckning på födda och döda m. m. uti Wassända Församling; 1748 och 1762. Om några märkvärdiga händelser, som sig tilldragit i Wassända; 1763.

(Källor: se vid Vassenius, Birger.)

A. F.

VEGESACK, ERNST VON.

Eberhard Gotthard Ernst von V. var född i Rostock d. 29 Mars 1763, på modernet nära beslägtad med sedermera Fältmarskalken, Furst Blücher von Wahlstadt. Föräldrarne öfverflyttade 1777 till Sverige, der fadren afled efter några få år, hvarefter modren med barnen nedsatte sig i svenska Pommern. Men som familjen var talrik och fattig, erböd sig innan afflyttningen Gustaf III att antaga en af sönerne som page. Modren lät slumpen afgöra: lotten föll på Ernst, som alltså stannade qvar, kom till hofvet och uppfostrades i de sädigheter, som enligt tidens åsigt hörde till hans blifvande yrke.

Det första molnet på hans lefnadshimmel uppstod genom hans mer än tyska häftighet, hufvuddraget i hans lynne. Förorättad af en af Konungens mäktigaste gunstlingar (Armfelt?), rusade han med dragen värja emot honom och fordrade upprättelse. Den unge pagen blef förvisad hofvet. Fattig, faderlös, utan tjenst låg framtiden mörk framför honom; men det lyckades honom att vinna någon credit och

han använde nu sin ledighet att ifrigt studera allt hvad som hörde till krigsvetenskapen. Snart nog upphörde dock möjligheten till lån, men just vid denna förtviflade tidpunkt blef han af Hertig Carl antagen till Cornett vid Lifregtets Dragoner och erhöll medel till equiperung. Om så skedde med eller utan Konungens vetskap, blef aldrig bekant.

Den unge Cornetten drog 1788 ut i finska kriget, och var en af dem, som anmodades att underteckna Anjala-förbundet. Hans svar: "Nej, jag underskrifver ingen annan öfverenskommelse än att tillintetgöra fienden, och samma öde träffar den, som till något annat vågar försöket att öfvertala eller tvinga mig", — berättades för Konungen, och utplånade genast den förra onåden. Befordrad till Capitaine, skickades han till Dalarne för att taga befälet öfver ett compagni af Dal-fricorpsen, som skulle agera mot Danskarne, men då fejden här innan kort upphörde, upprättade han på befallning en Jägar-bataljon af i Dalarne varande Vargering och förde den öfver till Finland, samt deltog, rastlös, djerf ända till öfverdåd, i de flesta följande striderna. Vid Elgö hade han tillfälle att särdeles utmärka sig. "Landstigningen på denna ö, i afsigt att fördrifva den der väl förskansade fienden, skedde nattetid, d. 30 Sept. 1789. Derigenom förvillade sig en del af truppen, så mycket mer förlåtligt, som den icke var försedd med nog säkra vägvisare. Den hann icke fram i rätten tid. En annan del åter stötte på oförmodade förhuggningar och blef derigenom uppehållen. Den återstående delen, som framkom, var sålunda fienden mycket underlägsen. Dock beslöts, att med storm intaga hans förskansningar. Men den af marscher, nattvak och besvär utmattade truppen var icke nog stridslysten; von Vegesacks trupp vek; befälet uppmuntrade den förgäfvess; allt bådade nederlag, då i och med detsamma v. V. kastade sig framför sin flyende trupp och med spänd pistol och huggfärdig sabel förklarade den för dödens säkra rof, som vidare vågade att rygga, och då tvenne jägare, det oaktadt, gjorde mine der-till, sköt han den ena och gaf ett dödligt hugg åt den andra *). Denna stränga, men här nödvändiga beslutsamhet,

*) I allmänhet höll v. Vegesack en sträng disciplin vid den corps han commenderade. En del af Dal-fricorpsen, som hörde under honom, yttrade sitt missnöje efter affären deröfver och öfver förlusten af de kamrater han på stridsfältet nedgjort: de hotade att hämnas, ja, att mörda honom. Ifrån denna stund skickade von V. bort sin vakt, låg för öppna dörrar, men med tvenne laddade pistoler till sängkamrater, för att på engång visa huru litet han fruktade deras

gjorde tillbörlig verkan. Truppen hejdade sig. Von V. erinrade dem om årans fordringar, commenderade: *höger-omvänder Er*, satte sig i spetsen och gjorde under af tapperhet. Förskansningarna intogos, fångar, kanoner och krigs-effecter eröfrades *). Denna affär har dessutom den märkvärdigheten, att derunder, på vår sida, icke fanns någon enda artilleri-pjes, utan allt afgjordes med bajonetten. Deremot egde Ryssarne, utom en öfverlägsen infanteri-styrka, 8 kanoner, som togos, tveane linieskepp och en bombkits, hvilka lågo på reddan och underhöllo en häftig eld med skrot, drafhagel och bomber."

För detta och andra välförhållanden blef v. V. befordrad till Major och Riddare af Svärds-Orden. Jemte chefskapet för sin fri-corps, uppdrogs honom Öfver-adjutants-befattningen hos commenderande Generalen."

"Den 13 April 1790 blef en ärorik dag för svenska vapnen. Planen att tvinga Ryssarne från Pardakoski och Kärnäkoski verkställdes med särdeles hastighet. Redan bitida om morgonen ryckte trupperna vid Christina $\frac{3}{4}$ mil nära Pardakoski. Konungen deltog i dessa operationer. Avantgardet, bestående af 700 man med 6 kanoner, åkte på slädar öfver isarne. Framryckandet skedde derföre så hastigt, att ryska kossackerne, som redo i sporrstreck, för att rapportera vår ankomst, blefvo upphunna och förekomna. Major v. V. anförde 300 man af Dal-Vargeringen, som börde till avantgardet. Han intog Pardakoski. Ett stycke derifrån fattade fienden ånyo stånd och försvarade sig tappert; men v. V. ryckte fram i spetsen för Dalkarlarne under hurra-rop, tog en kanoa med dess servis och tvingade Ryssarne att retirera öfver bron, der de hade sin andra kanon. Med den gäfvos de en häftig eld, äfvensom med handgevären, styddade af några der befintliga hus. Allt lofvade mycken manspillan, ty skottvexlingen, om än aldrig så långvarig och blodig, medför intet annat afgörande resultat. Von V., i likhet med alla rätt upplysta anförare, kände denna sanning,

hot och hvad öde den eller de hade att vänta, som vågade ofreda honom. Hans rättvisa godtgjorde dock allt, och ännu nämnes hans namn bland Dal-allmogen med det förtroende och den aktning, som tillkommer det sanna hjeltemet.

*) Det var vid samma affär, som Lieut. Holmdorff vid Bohusläns regimente hade den ovanliga djerfheten att springa fram till en fientlig kanon, som han, samma ögonblick skottet skulle påtändas, med skuldran lyftade så högt, att skottet gick öfver hufvudet på vårt manskap, då det i samma ögonblick trängde i den inre förhuggningen.

och var derföre icke tveksam om bättre medel att vinna sitt mål. Han fattade genast det djerfva beslutet att storma bron. Det verkställdes i ett ögonblick af en obetydlig trupp, för hvilken han satte sig i spetsen, under den mest mördande kanon- och muskötteri-eld. Fiendens förtviflade motstånd hjälpte icke: allt måste vika, allt draga sig tillbaka med den hastighet, att fienden icke ens kunde försvara en längre bakåt belägen, väl förekansad höjd, den v. V. äfven med storm intog. Ryssarne retirerade ända till Kärnäkoski, dertill tvingade endast och allenast af v. V:s till antal vida underlägsna trupp, då äntligen Carelska Dragonerne kommo honom till biträde, äfvensom Vermlänningarne. Nu nödgades Ryssarne att lemna Kärnäkoski och med en betydlig förlust vika ända till Savitaipal, då man icke vidare förmådde att förfölja dem; ty mödorna, som sex miles marsch på dygnet, jemte en nästan oafbruten affär, förorsakat, blefvo mer och mer hinderliga, tillika med det inträffade mörkret. Emellertid blef denna dag en af de ärofullaste för svenska vapnen och isynnerhet för Major v. Vegesack. På vår sida voro döda: 1 underofficer och 5 man, samt 1 underofficer och 15 man blesserade. Deremot af fienden både döda och sårade ett ojämförligt större antal, utom 1 regimentsofficer och 38 underofficerare och soldater fångna. Fiendens förlust i öfrigt bestod af tvenne magasin, 100 trossvagnar, tvenne kanoner, fältcassan och en mängd monderingar och gevär samt en silfverservis m. m."

Vi förbigå, liksem förut alla de krigstillfällen, i hvilka v. V. blott tog en underordnad andel. Men vid Kärnäkoski var det han, som efter sju timmars blodig strid dref Ryssarne tillbaka. Vid det annars ej lyckade anfallet d. 4 Juni på fienden vid Savitaipal stormade v. V. tre gånger de ryska batterierna, fast förgäfves, men återtog dock de vid slagtingens början förlorade kanonerna, och, ehuru blesserad, verkställde han reträtten så, att Svenskarne, med föga förlust, morgonen derpå återkommo till Kärnäkoski.

"Kriget slutade, men icke minnet af hans förtjenster: han blef samma år nådigst befordrad till Öfverste-Lieutenant och Flygel-Adjutant samt kort derpå, vid det nyligen uppsatta Svarta och Hvita Gardet, i nåder utnämnd till Brigad-Major. Han förrättade tillika Place-Majors-, nuvarande Commandantstjensten i hufvudstaden, hvilken befattning han äfven med utmärkt skicklighet, men också ifrån den stund med smärta bestred, då Gustaf III träffades af det förrädiska skottet, som sedermera slutade denne mångsidige Konungs"

dagar. — I sammanhang med K. Gustaf III:s död, blef han transporterad till Förste Major vid Dal-regimentet."

"År 1791 ingick Öfverste-Lieut. v. Vegesack äktenskap med fröken *Anna Beata Hammarfelt* och tog, tvenne år der- efter, afsked från sistnämnde regimente, men stod kvar i arméen som Öfverste-Lieut. och Flygel-Adjutant. Hvad som vållade hans afskedstagnning, är icke tillfälligt känt: att hans konungliga välgörares död och deraf härrörande olika regeringsförhållanden, jemte hans giftermål, samfält eller någondera särskildt, bidrogo dertill, är utom allt tvifvel. Emellertid blef han icke oerksam under denna så kallade hvilas från fredens ofta vigtiga ansedda krigare-yrken. Tvertom blef denna mellantid, isynnerhet för det redbara krigs- yrket, nyttigare än möten och mönstringar. Han stude- rade icke blott, han hade nu tillfälle att, med måttet af sin erfarenhet, pröfva krigsvetenskapens alla delar, och til- lika att inhemta de kunskaper, som, någongång öfverflödiga på en lägre ståndpunkt, dock, på en högre, äro ytterst af nöden, om man skall kunna göra anspråk på att vara en välbildad och i allmänhet användbar krigare. — Öfverste- Lieut. V. hade i detta fall, på sig sjelf åtminstone, strän- gare fordringar än de flesta andra: han nöjde sig icke en- dast med krigsyrkets mångartade kunskaper i historia, geo- graphi, matematik, taktik, topographi, fortification och de lefvande språken; han ville äfven känna — och kände ock — de döda, såsom: hebreiska, grekiska, latin, äfvensom filosofien och till och med theologien, om icke såsom en lärd och vetenskapsman i ordets vidsträcktaste bemärkelse, dock vida mer än en vanlig dilettant*).

"Vid f. d. Kon. Gustaf Adolfs uppstigande på thronen, utnämndes Öfverste-Lieut. v. V. till Öfverste och General-Adjutant af Flygeln. 1800 blef han Chef för Sawolaxska Brigaden, och 1801 tjenstgörande Gen.-Adjutant för den armé, som då samlades i Götheborg mot England. Påföl- jande år utnämndes han till Secund-Chef för f. d. Götha Gardet. Ifrån 1803 till 1805 var han Kongl. Maj:ts tjenst- görande General-Adjutant för Arméen**), och, under f. d. Konungens vistande utrikes, ledamot af Regeringen. 1804

*) Latinska språket talade han, grekiska och hebreiska (?) läste han obehindradt.

**) I denna egenskap fick han till sin handläggning och isynnerhet utredning, charlatanen Bohemans ordens-vurmeri och dermed förenade politiska syftningar, hvilka upptäcktes derigenom, att Frih. v. Vegesack lyckades att dechiffrera den chiffer, som Boheman begagnat.

transporterades han till Chef för Vesterbottens och året derpå till Chef för Elfsborgs regimente. Så mångfaldiga ombyten af embetsbefattningar, bevisa huru skicklig han var och huru hans Konung, efter olika behof, på olika ställen för det allmänna bästa, kunde begagna honom. Det var i samband härmed, som han upphöjdes till Friherre-värdigheten. Öfverallt hvar han ställdes uppfyllde han sin plats med utmärkt heder, — dock var det activa krigsycket hans rätta element."

Denna önskan uppfylldes, då 1806 Öfverste v. V. öfvertog, vid tyska krigets utbrott, befälet öfver 4:e Brigaden. Denna hade i uppdrag att försvara Frankenfront vid Stralsund. Han utmärkte sig i åtskilliga recognosceringar och utfall, mest d. 1 April 1807, då, efter erhållen tillåtelse, han stormade byn Lüdershagen och fienden, förut försvagad genom Marskalk Mortiers afmarsch med en del af trupperne, tvangs att vika och slutligen utrymma hela svenska Pommern. Denna bragd förskaffade v. V. Svärdsordens stora Kors.

Svenskarne ryckte in i preussiska Pommern, i tre colonner under Cardell och v. Vegesack. Medan den sednare stod i Passewalk, erhöll han underrättelse af General Poasse, att han var hotad af ett starkt anfall af en öfvermäktig fiende — det var Marskalken Mortier sjelf, som ryckte an med 12,000 kärntrupper — med anmodan om ett skyndsamt bistånd. Genast tågade v. V. dit, och deltog i den nu begynnande skarpa striden. Hans plats var alltid der, hvarest faran var störst, bland förtropparne. "I spetsen för en bataljon af Vestgötha-Dals regimente, träffad både af en fiendtlig musköttkula, som gick in genom högra kindbenet och fastnade i halsmuskulerna på samma sida, och af en förflugen karteschkula, som slog honom på bröstet och hade säkert krossat det, om icke händelsevis innanför rocken stoppade tvenne chartor hindrat derifrån. Ingen läkare var tillhands att förbinda det häftigt blödande såret. Han måste, omgifven och understödd af tvenne dragoner till häst, med sin öppna blesstyr och under mer och mer mattande blodflöde, rida halfannan tysk mil, — hvarunder han dock disponerade anträffade trupper till replie för arriërgardet, — innan han kom till byn Alt-Cosenow, der läkare fanns och der han blef förbunden samt kulan uttagen. Men dessa nödiga försigtighetsmått voro knapt tagna, förrän våra trupper, med ordning och under full affär retirerade, nalkades samma by; hvaraf Frih. V. uppeldad, genast glömde sin belägenhet och hänförd af sin stridelystnad, lät föra sig midt ibland de stri-

dande trupperne på en bondvagn; och det var med yttersta möda han kunde förmås, att icke, på detta sätt commenderande sin corps, bevista resten af bataljen, utan begifva sig till Anclam, hvarifrån han, i Grefve Hahns equipage, fortsatte resan till Greifswald."

"Under allt detta kastade sig Cardells corps på Ucker-münde och blef der, till en del, tagen af Fransmännen: resten frälsades af kanonsluparne och öfverkom till Usedomiska landet."

"Det ärorika af denna på engång olyckliga och hedrande reträtt, hvarvid blott 1200 à 1500 man Svenskar voro activa och slogos en hel dag, under beständigt retirerande och tillryggaläggande af trenne tyska mil emot en så öfverlägsen och krigsvan fiende, hvars activa styrka bestod af omkring 12,000 man, — tillhör, utom de trupper, som häri deltog, personligen: General Armfelt, Baron Posse och således äfven Friherre von Vegesack."

"Denna dag hade dock, för svenska vapnen och svenska krigsärän aflupit helt annorlunda, om icke det hört till den tidens alla krigs-operationer att sakna samband och plan i det stora hela. Man kan lätt föreställa sig utgången af Marskalk Mortiers framryckande, om hela svenska styrkan, ehuru ringa den ock var, hade deltagit i dagens händelser och deltagit någorlunda ändamålsenligt. Nu voro icke endast nära 3000 man infanteri och cavalleri, med några batterier artilleri, overksamma i Demmin; — äfven af V:s corps voro trenne bataljoner detascherade med befallning att draga sig tillbaka öfver Stolpe-fehre. Men hade dessa trupper tvenne dagar förut framryckt längs die Tottensee och, såsom sig bordt, kommit i samband med Gen. Armfelts corpser, samt den 16:e med häftighet fallit fienden i dess venstra flank, hvartill de egde, både i anseende till läge, anledning och lätthet att åtminstone oroa fienden genom det betydliga cavalleri, som dessa colonner åtföljde, och nu — också blef obegagnadt; — hade dertill Cardell, i stället att göra sig för mycket säker i sin position, pousserat sitt avantgarde längre fram, bättre underhållit communication med Vegesacks corps och under fiendens attack förenat sig med honom och icke, såsom nu skedde, kastat sig på Uckermünde: — så skulle följden af dessa begge rörelser otvivelaktigt blifvit fallkomlig seger af vår sida och Marskalk Mortier, oaktadt sin öfverlägsenhet i antal, möjligen nödsakats att retirera ända till Berlin, så mycket heldre, som inga franska trupper vidare fanns att repliera på emellan sistnämnde ställe och

Pommern. Landets invånare voro dessutom fiendtligt sinnade mot Fransoserne, — då de tvertom skulle mottagit oss med öppna armar."

Von V:s blessur, ehuru svår, läktes dock snart. Mel-
lertid hade Konungen öfverkommit till Stralsund och genast
uppsagt det af Fältmarsk. v. Essen med fienderne uppsagde
stilleståndet, hvilket hade till följd att Svenskarne skyndsamt
måste vika, och v. V., undertiden utnämnd till Gen-
Adjutant för Arméen, måste, sedan han, anförande efter-
tropparne, bidragit till att minska reträttens förluster, åter-
taga sin förra befattning med Frauenfronts försvar. Sysse-
l-satt med fästningsverkens iståndsättande, fick han en dag,
"från den i parallelen commenderande franska Generalen den
hotelse: *"att om arbetet på svenska sidan icke genast upp-
hörde, skulle franska batterierna utan uppehåll gifva eld."*
Frih. v. V. svarade: *"att detta vore något, som man på sven-
ska sidan längesedan väntat sig, och att en fransk General
icke borde hota utan verkställa."*

Men som Stralsund ej mer kunde försvaras (planen till
detta försvar var uppgjord af v. V.), måste "återstoden af
arméen draga sig öfver till Rügen. Att verkställa denna
reträtt, utan att blottställa åtminstone en del af arméen,
och isynnerhet dess artilleri, utredning, tross och förnöden-
heter, var ett icke lätt företag. Allt skulle ske i fiendens
åsyn. Sjötransporten var dervid den besvärligaste och upp-
täckte derjemte ändamålet, hvarigenom fästningen riskerade
en storm, staden plundring och till det ringaste arrièrgardet
att blifva nedergjordt eller tillfångataget. Att upplösa detta
problem blef Frih. V:s lott. Det är väl icke första gången
hans skicklighet och mod sattes på ett så svårt prof; men
också nu bestod han det: han upplöste problemet, verk-
ställde den svåra reträtten, utan att fienden anade något.
Hans kloka dispositioner svarade mot företagets behof af
dem, och naturen, alltid redo att understödja det goda be-
mödandet, kom äfven nu till hjälp, att med en dimma till
den grad dölja den hastiga reträtten, att allt var bergadt,
allt transporteradt öfver till Rügen, innan fienden så mycket
mindre visste något af hvad som föregick på vår sida, som
förposterna innehade orubbade deras vanliga ställning. Med
dem var Frih. V. sjelf den siste, som evacuerade fästningen,
sedan han förut, genom en utsänd parlamentär, utverkat
Marskalk Brunes hedersord derpå, att, i händelse fästningen
blefve öfverlemnad, staden ej behöfde befara hvarken plun-
dring eller någon annan misshandling."

Undertiden hade v. V. ett tillfälle att visa prof på sin oegennyttia och hederskänsla. "I okunnighet om f. d. Konungens redan fattade och till verkställighet anbefallde beslut att utrymma fästningen, hade Magistraten anmodat en Borgmästare att bjuda Gen. Vegesack 2000 ducater, om han ville öfvertala Konungen dertill, på det staden icke skulle blottställas för fiendens stormning och dess invånare för den misshandling, som deraf kunde bli en följd. — Borgmästaren var Generalens egen värd, hos hvilken han åtnjutit gästfrihet och välvilja, och hvilken han därför ville skona från annat svar än detta: "Ni har åtagit Er ett dåligt uppdrag, och om jag icke hade aktning för edra år, så lät jag mina ordonnanser kasta ut Er. Dessutom trodde jag, att Stralsunds Magistrat kunde mig så väl åtminstone, att den icke skulle ha den djerfheten att göra mig ett dylikt anbud. Återvänd med edra ducater och säg Magistraten, att Konungen redan befallt fästningens utrymmande och att sådant sker emot min vilja."

Befordrad till General-Major, återkom v. V. till fäderneslandet, men hastigt måste han slita sig lös ur sin familjs armar, för att draga ut i en ny fejd.

Utnämnd till Befälhafvare öfver Vestra Arméens venstra flygel, ryckte han in i Norrige. "Detta skedde i April månad 1808, öfver Prestbacka; men han blef, för sin person, straxt derefter, helt oförmodadt, beordrad till Stockholm, såsom man trodde i anledning af ett missförstånd emellan honom och General Armfelt, hvilken commenderade arméens högra flygel. — De voro väl gamla vapenbröder, i början med olika lycka på den så kallade frans bana; men den ena var hofman och van att beräkna politikens inre och yttre vindar; den andra följde blott pligtens raka stråt, den Armfelt — lindrigast sagdt — alltid ansåg för mycket enformig. Denna olikhet i tänkesätt, ehuru med lika verkningskrets, var troligen orsak till missförståndet, isynnerhet som den gamla förmannen ville spela den gamla härskar-rollen, — dock utan framgång; men i stället lyckades det honom att General V. kallad först till hufvudstaden och straxt derpå till Åland. Der mottog han befälet öfver troppar, hvarmed han borde göra en diversion i södra Finland. Tropparne bestodo af 600 man Garde, 1400 man Landtvärn och ett batteri 3:psds kanoner. Med dessa afseglade Generalen, understödd af en del af Skärgårdsflottan, ifrån Åland till en udde, $\frac{3}{4}$ mil från Åbo, benämnd Lemo, der arméen landsteg. Under vägen tillkom en förstärkning af omkring 100

man undanflyktade finska soldater från Sveaborgs garnison. Af dem formerades en särskild corps under namn af Finska Skarpskyttar, hvilka ställdes under Lieut. Vegesacks*) befäl. Straxt efter landtigningen framryckte avantgardet, bestående af ett oberidet detachement Lifgarde till häst; de öfriga tropparne intogo en tjenlig ställning framför Lemo gård." Der uppkastade han ett batteri på en kulle nära stranden. Snart blef han angripen. Ehuru tre fjerdedelar af hans ringa tropp bestod af ööfvadt landtvärn — för detta mest liderliga gesäller och annat löst folk — uthärdade han dock elden i 14½ timmas tid, endast med halfannan timmas uppehåll, innan han gaf befallning till återtåg, hvilket så utfördes, att tropparne utan nya förluster kunde, i skydd af kanonbåtarne, åter komma lyckligt ombord på flottan, till och med medförande sex fångar och en mängd gevär som krigsbyte.

Anländ med flottan till Åland, fick Gen. v. V. "ordres sig till möte att för sin person infinna sig hos Konungen i Stockholm. Ankommen dit, hade Konungen begifvit sig sjöledes till Åland, der Generalen, efter en hastig återsegling, träffade H. Maj:t ombord på Kongl. Jakten Amadis. Han anställdes i egenskap af Konungens Gen.-Adjutant för Arméen och, till bevis af dess nådiga välbehag öfver expedition till Lemo, utnämndes han till Commendeur af Svärds-orden, hvilken militär-belöning tilldeltes honom af Konungen inför den på Åland samlade arméen. Med dess Gen.-Adjutanta-befattning fick General V. icke länge fortsara. Han mottog befälet öfver tvenne så kallade infanteri-brigader, ett batteri artilleri och tvenne squadroner cavalleri, tillsammans omkr. 2000 man, för att med dem, enligt ordres, landstiga vid eller i nejden af Björneborg. Seglingen gick lyckligt, men, i anseende till den låggrunda stranden vid sistnämnde ställe, lät General V. debarkeringen verkställas vid Christinestad. Derifrån ryckte han dagen derpå, d. 20 Aug., med sin armé-corps — utan uppehåll — till Lappfjerd, der en rysk armé, under Gen. Tschepelof, anträffades. Den försökte att icke blott göra stånd: den attackerade v. V:s corps med en icke obetydlig, Svenskarne till och med öfverlägsen styrka. General v. V. hastade att öfverse lokalen, att taga fienden, enligt hans gamla vana och hvad han sjelf brukade säga, i ögonsigte, anordnade derefter sina troppars rörelser, befallte Finnarne, Uplands och Helsinges Jägare-compagnier, i förening med Tiraljörerne af Björneborgs regte och Gyllen-

*) Äldste son af Generalen.

högsta detachement, att raskt anfälla fienden, under det en bataljon af Uplands regte kringgick dess högra och en bataljon Helsingar dess venstra flygel. Dessa välberäknade och väl utförda rörelser hejdade fiendens djerfhet och tvang honom, efter en häftig strid, att lemna slagfältet och draga sig undan till Åström. Der ämnade han åter fatta posto, men måste draga sig tillbaka till Ömossa, hvarest han syselsatte sig att upprifva bron och bränna byn, men forcerades äfven derifrån af en trupp cavalleri och Helsinges jägare, hvilka med storm intogo nämnde by. Oaktadt fiendens öfverlägsna styrka, slog General V. honom således både vid Lappfjerd, Åström och Ömossa, tog fångar, eröfrade trophéer och tillskyndade honom föröfrigt i döda och blesserade kända förluster. Men just som han skulle skörda frukterna af så mycken tapperhet och skicklighet, samt ansträngningar af nattvak och oupphörlig verksamhet äfven hos truppen, ankom Fältmarskalken Klingsporres Adjutant, Capitaine Ulfsparre, såsom alltid, med ordres till reträtt, ty norra finska arméen, hvaröfver nämnde Fältmarskalk, till råga på den tidens olyckor, förde högsta befälet, hade också fått befallning till återtåg, hvarigenom General v. V. hvart ögonblick hotades att bli afskuren."

"Nu måste General v. V., oaktadt segrare, draga sig tillbaka med den hastighet, att ingenting mindre än 40 sv. mil af hans genom bataljer och nattvak utmattade trupp tillryggalades inom tvenne dagar, på det de skulle hinna att förena sig med den retirerande Klingsporrska arméen. Samtidigt fortsattes reträtten till Orawais. Der gjordes halt, dels för att hemta länge saknad, ytterst behöflig hvila, och dels att lemna rådrum åt de särskilda corpser under v. Döbeln och Gripenberg att rensa arméens väg från de fiender, som kringgått och nu oroade dess flanker och rygg. Att, enligt General v. V:s högt yttrade tankar, i denna afsigt stanna kvar vid Orawais, var ganska riktigt. Men så snart Gripenberg och Döbeln lyckats att slå fienden och således att försäkra arméens flank och rygg för hvarje verklig eller inbillad fara, var detta ändamål vunnet och hvartill tjänade då den oerhörda blodsutgjutelsen vid nämnde ställe, som dessutom saknade alla locala fördelar för Svenskarne, åtminstone till sjelfvald stridsplats?"

Vid ifrågavarande strid ansåg sig Adlercreuts, såsom General-Adjutant hos Generalen-en-chef berättigad att taga öfverbefälet framför v. V., ehuru denne var äldre General-Major. Den sednare anförde svenska tropparne å högra fly-

geln, den förra de finna på venstra flygeln. "Här blef sålunda icke blott täflan emellan tvenne modige Generaler, men äfven mellan tvenne tappra armée-corps: lyckligtvis förenade sig alla, både dessa Generaler och deras troppar i samma ändamål, med lika brinnande pligtkänsla, att nemligen icke endast motstå, utan ock, om möjligt, slå den till antal öfverlägsna fienden. — Också har man sällan sett någon skarpare och häftigare strid än här föreföll: otvifvelaktigt den blodigaste under dessa årens krig. Redan hade den lifligaste eld fortfarit längs utåt hela linien, då General V. befallte en bataljon af Uplands och en dito af Vestmanlands regimente, understödda af tvenne 6-pundiga kanoner, genombryta fiendens center. Denna djerfva rörelse lyckades fullkomligt, men General V. fick med detsamma en svår contusion i veka lifvet af en kanonkula, jemte det hans häst blef honom undanskjuten. Emellertid tvangs fienden, genom denna genombrytning, till reträtt. Olyckligtvis kunde Gen. V. numera blott med mycken möda rida, måste ofta stanna af tilltagande plågor och ömhet, hvarföre han icke kunde vara, med öfverallt der hans närvaro fordrades: det var mycket — och kanske endast hans kropps- och själsstyrka förbehållet att, i sådana omständigheter, icke öfvergifva slagfältet; men han var dock nödsakad att inskränka sin vanliga verksamhet, att icke sjelf få se allt, att lita på andras berättelser och någongång, öfvervunnen af smärtan, lemna sig i ett slags dvala. Dessa olägenheter blefvo, efter all mensklig beräkning, fiendens största seger och vår icke ringa olycka."

Fienden var redan verkligen slagen, men, anmärker den biograph, hvilken vi följa, "General Adlercreutz sysselsatte sig för mycket med hans förföljande, begagnande nu, såsom förut, endast den spridda rörelsen, hvarigenom, så snart kedjan blef bruten och inga slutna troppar funnos till dess stöd, vår ena flygel blottades och fienden — alltid uppmärksam — begagnade sig af dessa fel, tournerade oss och höll på att intaga vår förra position, då vi åter trodde oss bör retirera."

"Arméen fattade posto i sin förra ställning, der striden eller rättare sagdt skottvexlingen, som aldrig afgör något det hela, ånyo, med yttersta förbittring, fortfor sent in på aftonen. Derefter fortsatte arméen, såsom bevis att denna blodiga batalj var helt och hållet ändamålslös — reträtten att börja med, till Ny-Carleby, utan att fienden nästan all förföljde."

"Vår förlust i denna strid, var den största vi lidit på en enda bataljdag under hela detta krig. General V:s armécorps hade deraf, liksom den af verkliga äran derunder, den drygare andelen. Generalen sjelf, dess begge underlydande Brigad-chefer sårade, 22 officerare och omkring 700 man døde och blesserade. Likväl föll ingen trophé i fiendens händer; ty den personliga tapperheten hos befäl och trupp kunde icke vid detta onyttigt blodiga tillfälle öfverträffas; också öfverträffade icke heller de enskildt och de allmänt täffande hvarandra; äran, kärleken för fäderneslandet, hatet mot den grymma, ifrån ålder hatade fienden: allt verkade till de yttersta ansträngningar, likasom man dessutom samfält annat, att det nu gällde det sista, allvarliga försöket, på denna sida åtminstone, att stupa eller segra, att rädda det trogna Finland som svenak eller rysk tillhörighet."

Från Ny-Carleby fortsattes reträtten vidare; ty man retriterade och började snart capitulera immerfort, "tills Finland; tills återatoden af dess tappra armée tid efter annan blef bortcapitulerad. General V. fick befallning att för sin person genast infinna sig i Stockholm. Men innan han lemnade den oförglömliga finska jorden, den han nu för sista gången, lika tappert som för 20 år sedan för första gången försvarade, hade han, till fyllnad på sina sannt krigiska förtjänster, nästan vid afresans stund ett önskad tillfälle att som engång tjena, att jag så må säga frälsa från den hos der qvarstannande högsta befälet oförklarligt hastigt påkomna capitulations-manien, som smittade likt den pestbländade fältajuka, hvilken högtals borttryckte hvad icke hann bortcapituleras. Ryska General-befälet hade nemligen inställt sig i svenska högkvarteret och voro nära att tillvägabringa en convention, som hade Finlands evacuerande till föremål, men General V. satte sig så kraftigt och så bestämt der emot; att fiendtliga Generalerne måste återvända med oförutadt ärende — denna gång: den nästa lyckades de så mycket bättre, ty det fanns blott en *Vegesack*, och han var så borta."

Hvilket högst maktpåliggande uppdrag kunde väl vänta v. V. i Stockholm, då han beordrades dit från en krigsminister, der han så utmärkt sig och der hans djerfva mod var så behöfligt? Eller hemkallades han för att emottaga en lysande belöning för sitt välförhållande? Denna fråga blef snart löst. "Så snart nemligen v. V. anlände till hufvudstaden, blef han på f. d. Konungens befallning, actionerad

vid Krigs-Hofrätten, för det han icke debarkerat, enligt ordres, vid Björneborg i stället för Christina. Likväl hade General V. underdånigt uppgifvit orsakerna hvarföre han icke kunde landstiga vid förstnämnde och hvarföre han gjorde det vid sistnämnde ställe. F. d. Konungen hade dessutom, uti en förut till General V. afåten skrifvelse, gillat detta steg, som för öfrigt af nödvändigheten att icke annorlunda kunnat ske, hemtade sitt säkraste försvar. Också kunde icke Krigs-Hofrätten förklara General V. skyldig till den gjorda anklagelsen af ordresbrott.* Oaktadt detta utslag blef dock den frikände af Konungen sjelf dömd till fästning. Men revolutionen d. 13 Mars befriade honom ifrån detta straff. Om denna händelse hade v. V. ingen kunskap i förhand, än mindre deltog han deruti; tvertom misstänkte man, att dess tillställare, för att beröfva Konungen denna tappra och lojala värja, hade öfvertalt Gustaf Adolf till detta orättvisa steg.

Denna misstanke är kanske ogrundad. Den 10 Oct. 1808 skref Fältmarsk. Toll till Gr. De la Gardie: "Visserligen har jag hört att Kungen är högeligen missnöjd med Vegesack ... i alla fall kan man anse att det ljuset slocknat" *). Säkert är, att han ej stod väl hos krigsmännen bland 1809 års män. Han sökte blifva använd vid utrustningen till Ratan, men anbudet afslogs.

Från denna tid "lefde General V. i skötet af sin familj tills år 1811, då han kallades att taga befälet öfver den corps, som kring Carlskrona var samlad att mota befarad landstigning af Engelsmännen. De försvarsverk han för detta ändamål vid Vämö (utanför Carlskrona) anlade, bevittna ännu, att denne General, utom sina öfriga många militäregenskaper, äfven egde den att vara en utmärkt Ingeniör. Krigsvetenskaps-Akademiens handlingar vitsorda, genom de afhandlingar han der infört, att han tillika egde djupa insigter uti artilleri-vetenskapen."

"Samma år utnämndes Frih. v. V. till Gen.-Lieutenant."

"Sedan alla farhågor från Englands sida upphört, förordnades General V. år 1812 till Ordförande i Krigs-Hofrätten och bepryddes derjemte med Commendeurskapet af Svärdsordens Stora Kors; men commenderades straxt derpå till Befälhafvare öfver en fördelning af svenska arméen, förlagd kring Linköping och ämnad att öfverföras till Tyskland. Dock skedde det icke denna gång. Tropparna till och med hemförlofvades tills påföljande år."

*) De la Gardieska Archivet XX. 139.

Det år 1813 börjande Tyska kriget, fördt å svenska sidan under en stor fältherres egna auspicier, gaf ändtligen svenska krigaren tillfälle, att med sitt mod bereda för fäderneslandet lyckligare resultater, sedan de så länge förut förgäfvos spiltt sina ansträngningar och blod. Vi anföra biographens berättelse om den andel v. V. deruti hade, ordagrant och fullständigt. "Vid ankomsten till Tyskland år 1813, erhöill General-Lieut., Frih. v. Vegesack, befälet öfver en särskildt corps af förenade norra tyska arméen, bestående af en Svensk, en Mecklenburgsk och en Hanseatisk brigad, jemte Hamburgska Borgaregardet. — Med dem skulle han, i förening med General Wallmoden, betäcka Mecklenburg och Pommern mot den franska armée, som Marskalken, Prinsen af Eckmühl commenderade. I detta ändamål tog General V. sin ställning omkring Grewesmühlen med avancerade poster mot Lübeck och Ratzeburg. Efter stilleståndets slut emellan de allierade och Fransmännen, började Prinsen af Eckmühl offensiven. Han sökte, under sitt framryckande, att afskära communicationen emellan de i samband med hvarandra agerande Generalerne Vegesack och Wallmoden. För att hindra det, gjorde V. en retrograd rörelse till Rostock: derigenom kom hans corps i säkrare förening med Wallmodens. Men så snart General V. blef förvissad om att han blott hade en afdelning af Eckmühls armée, under General Loisons befäl, emot sig, beslöt han att taga initiativen, gjorde sjelf en offensif rörelse och befälde Mecklenburgska Öfversten Müller att, med en detascherad colonn, verkställa en diversion på fiendens högra flygel, samt, i händelse af batalj, om möjligt, afskära honom reträtten. Denna beslutsamhet var värdig vår svenska hjälte. Han mötte Fransmännen på slätten vid Retschow, angrep och förjagade dem utan att Öfverste Müllers colonn hann framkomma. Fienden kastade sig på Kröplin. Men det uppehöll icke General V. Han intog Kröplin med storm, slog fienden ehvar han gjorde motstånd och tvang honom att, utan tvekan, retirera ända till Wismar. Genom detta välberäknade — man skulle kunna tillägga — djerfva anfall, efter som det skedde mot så krigs- som segervana fiender som Fransmännen, förekommos icke allenast Prins Eckmühls offensiva rörelser, utan tillintetgjordes äfven hans hufvudplan att skilja Vegesackska och Wallmodenska armée-corpserna från hvarandra; — men ehuru hedrande detta måste vara för General V:s minne, kunde det dock icke vara för honom så tillfredsställande som den händelse, hvilken genom dessa hans segrar

också blef en följd, den nemligen, att han med detsamma frälsade sin födelsestad från fiendehand, och derjemte från den brandskattning nämnde stad var ämnad att undergå."

"Rostock försummade icke heller att, genom en deputation, för General v. V. förklara sin tacksamhet, önskande att på något redbarare sätt än ord, på engång kunna öfvertyga honom om verkligheten och höjden af invånarnes förbindelser mot hans person. Generalen blott tackade dem för deras uppmärksamhet och tillade: *"att för det jag uppfyllt min pligt, har jag ingen särskildt belöning af individuer hvarken att önska eller förvänta för min person; dock ser jag med nöje, om stadens invånare ega råd att skänka någon förplägning åt mina, af mödor utmattade, troppar. Mig har den största njutning redan vederfarits, i det jag kunnat bidraga till min födelsestads frälsning."*

"Emellertid fortsatte han sitt framryckande: han närmade sig Wismär och intog, innan kort, äfven denna stad. Likväl, för att mera concentrera sig och vara i närmare samband med General Wallmoden, återtog han med hufvudstyrkan sin förtä position i och omkring Grewesmühlen, sträckande sitt avantgarde till Schönberg, som till större delen blef uppbrändt af danska tropparne. — Flera affärer föreföllo härrefter vid avantgardet: några emellan Fransmännen och Hanseatiska Brigaden, som merändels bibehöll fördelen. Under en af dessa nedhöggs en dansk esquadron, standaret eröfrades och flera fångar togos af några Schillers Husarer och 30 Mecklenburgska Hästjägare."

"Ändtligen tycktes Prinsen af Eckmühl vilja draga sig tillbaka, utrymde hufvudlägret vid Ratzeburg, men fortfor dock att hålla det starkt besatt. General V. var nu icke sen att begagna sig af denna fiendens retrograda rörelse: han lät Chefen för sin Stab, Baron Düben, attackera Ratzeburg, som intogs, fienden förföljdes på vägen till Lübeck, der en häftig cavalleri-affär föreföll under nämnde Baron, som segrade öfver Fransmännen och tog af dem flera fångar."

"Denna offensiva manöver af General V., hade blifvit fortsatt och utförd i ännu större skala och, efter all anledning, med ärorik framgång, om han längre fått behålla öfverbefalet öfver både sin och Wallmodens armée-corps, men sistnämnde General, hvilken var bortrest till nuvarande Konungens högkvarter i Hannover, återkom med detsamma och inställde alla vidare operationer."

"Djerfheten och skickligheten i General V:s manövrer, tillika med de tvenne lyckliga affärerna: vid Görde, af Gen.

Wallmoden och vid Retschow, af General V. *), höllo Prinsen af Eckmühl — om icke overksam, åtminstone i defensif ställning och, framför allt annat, hindrade honom att med sin öfverlägsna styrka kasta sig, — hvad han otvifvelaktigt bordt göra — på General Wallmodens corps, slå den eller tvinga den in i Preussen, derefter med sina 25,000 man marschera direct på Berlin och sedermera, i förenig med Marskalk Ney, agera mot norra Tyska arméen. Utgången af slaget vid Dennewitz hade då blifvit ganska osäker. Danska arméen, 10,000 man, hade bordt stanna qvar i Mecklenburg mot General V., som, blott 600 man stark, i sådana omständigheter icke kunnat undsätta Gen. Wallmoden. Ett motsatt förhållanden å fiendens sida, var naturligtvis önskligast. Likväl bevisar det, att äfven den, genom erfarenhet och otaliga segrar — som man skulle tycka — fulländade, Härföraren kan sela, kan begå till och med ett stort misstag. Det ifrågavarande, om det ej helt och hållet afgjorde, så bidrog det åtminstone ganska betydligt till franska arméens framtida, stora olyckor och kanske till sjelfva Napoleons dermed gemenskap egande fall, ty hvem kan beräkna de aflägsna följderna af hvarje händelse, som, ej sällan ringa, ja omärklig i sin början, dock till sin slutliga utgång medför både de största och de mest öfverraskande resultat?"

"Nu hade Prinsen af Eckmühl ställt sig att agera mot Vegesacks och Wallmodens corpser gemensamt, och följden blef deraf, att han uppehölls i sina rörelser ända till norra Tyska arméen hade vunnit afgörande segrar, hunnit framrycka mot Elben och med detsamma i Eckmühls högra flank, hvarföre han nödgades att hastigt draga sig tillbaka till Hamburg och der innesluta sig, hvarigenom han ändå mindre än förut kunde understödja den stora franska arméen."

"Danska arméen qvarstannade i Lübeck. General V. förenades nu med norra Tyska arméen, som gjorde halt vid sistnämnde stad. Efter en lång parlamentering, — vanligen tecken till osäkerhet, modlöshet eller politiska vindspel, — öfverlemnades Lübeck af Danskarne. — General V. beordrades att efterfölja Gen. Wallmoden, hvilken öfver Oldeslow inryckte i Holstein. Vegesack hade då blott tvenne briga-

*) Genom General Tettenborns Kossacker uppsnappades ett bref ifrån Kejsar Napoleon till Prinsen af Eckmühl, deri Kejsaren varnar honom för General Vegesack och ålägger honom, "att mot en sådan General med dess goda troppar, iakttaga försigtighet i sina manövrar." Ett mera hedrande vittnesbörd än detta lär icke kunna önskas af en svensk General åtminstone.

der, emedan den Hanseatiske åtföljt Wallmoden. I anseende till det svåra väglaget, har sällan ett besvärligare tåg skett. I den nästan bottenlösa gyttjan voro både folk och hästar nära att drunkna. Artilleri och tross kunde med yttersta möda framläpas. Ändtligen, och under otaliga ansträngningar, ankom General V:s corps till Oldeslow och fortsatte, dertill uppmuntrad af dess outtröttlige General, marschen mot Eidern, der Generalen, för att hvila tropparne, lät intaga cantonerings-qvarter. Men denna så behöfliga hvila var knapt påtänkt, förrän, ungefär en timme derefter, — Gen. Wallmodens Adjutant ankom med anmodan till Gen. V., att hasta till hans undsättning. Också besinnade sig icke heller V:s utmattade troppar på att, vid gifven signal, för detta aköna ändamål, skynda till nya mödor. Med fördubblad ifver hastade desamma att upphinna Eiderströmmen, att möta fienden och undsätta de stridande kamraterna. Men, oaktadt deras osparda mödor, kommo de likväl för sent. Danska arméen hade redan passerat och befann sig i full marsch till Rendsburg. Att förekomma detta, berodde således icke på Gen. V.: han hade, med rådgadt mått uppfyllt sin pligt. På hvem selet hvilat, hör icke bit att undersöka *). General V. fick emellertid ordres att cernera Rendsburg från Schlesvigska sidan."

"Han kände sin fiende och ville spara blod. Han parlaterade och uppfordrade fästningen, der Prinsen af Hessen commenderade. Underhandlingens utgång förekom genom freden med Danmark. Holsteins evacuerande blef en följd deraf **)."

*) Likväl torde böra upplysas, att det, efter alla anledningar, faller på Gen. Wallmoden, hvilken icke i behörig tid underrättade Gen. Vegesack om dess behof af hjälptroppar. Hade det skett, är mer än troligt, att affären vid Seestedt annorledes slutats; otvifvelaktigt skulle då Prinsen af Hessen blifvit slagen och ingen enda man af hans corps uppnått Rendsburg.

**) Under dervarelsen fick Gen. Vegesack rättighet att remontera och utbyta hästar af Mecklenburgska cavalleriet, äfvensom ett slags tillåtelse gafs, att Mecklenburgska brigadens infanteri skulle på landet få uttaga strumpor och skor. Af det sednare blef en följd att, der in-natura-persedlar brast, lösen med penningar egde rum. De derföre inslutna medel crediterades nämnde Brigad. Hertigen af Mecklenburg skänkte en del af contanta beloppet till Gen. V. Emellertid utspredde ondskan eller afunden, att Gen. V. i dessa transactioner gått egennyttigt tillväga, ehuru han aldrig hade någon befattning med uppbörden. Lika orimligt lade calomnien honom till last en tagen pris af oxar, tillhörande fiendens armée, och mottagna af Divisionens Inspektent, hvilken besörjde om deras försäljning, utan att ens medlen

Derefter, medan arméen tågade åt Rhen, befalltes v. V. att sjelf återvända och begifva sig till Lübeck, som Öfver-Commendant. Men som General Suremain ej fått någon befallning att afträda från samma post, kom v. V. aldrig att mottaga denna befattning, utan förblef, genom omständigheter eller intriger, oanvänd i sex veckor, under denna brinnande tid, hvilket för hans eldsjäl var ganska påkostande. Omsider kallades han till Norrige. Befälhafvare öfver en armée-corps, ryckte han för Fredrikshall, och inneslöt fästningen. Prins Christian nälkades till dess undsättning, men så långsamt, att "det gaf Gen. V. hopp att hinna förekomma Prinsen. Han anmälde förhållandet hos dåv. Kronprinsen och anhöll att få marschera fienden till mötes. Det beviljades. Generalen uppbrot genast, träffade fiendens avantgarde vid Köl; Vermlands Fältjägare-corps, under Öfverste Holmstedt, dref det undan, och marschen fortsattes mot Rackestad. Der befanns större delen af Norrska arméen samlad och der ämnade Prins Christian göra ett kraftigt motstånd, hvilken föresats han, medelst den heliga Nattvardens begående inför sin armée, bekräftade. Likväl blef försvaret icke särdeles förtvifadt."

"Bron öfver den ström, som är framför Rackestad, var upprifven; på fiendens sida en broskans uppkastad, försvarad af fyra kanoner. Samma antal kanoner hade Gen. V. inalles. Dem lät han, under behörig betäckning, framrycka till samma ström, som icke är bredare än att till och med handgevären hinna öfver den. Också började en häftig både artilleri- och infanteri-eld från begge sidor. Derunder lät Gen. V. slå en bro öfver strömmen. Den blef snart färdig och en bataljon af Vermlands Fältjägare och en dito af Skaraborgs regte passerade straxt derpå densamma. Dessa troppar gjorde ett raskt anfall och tvungo fiendens högra flygel att ge vika. Dess kanoner retirerade derjemte, då, i detsamma, den andra bataljonen af Vermlands Fältjägare, med en öfverraskande både hastighet och skicklighet, öfverklättrade den af fienden rifna bron och skyndade sig hurtigt fram der farorna voro störst. Snart var allt infanteri öfver och fienden, bragt i full reträtt, sökte sin räddning i en hastig flykt. Prins Christian hade redan förut, med en del

derföre, såsom sig bordt, kommo eröfrarne till godo: hvarest de stannade blef en hemlighet; men emellertid sökte ryktet, isynnerhet efter kriget, göra Gen. V. misstänkt för deras begagnande, ehuru han minst af alla hade någon befattning med dem och kunde icke heller hafva det.

af arméen, dragit sig tillbaka, qvarlemnande Gen. Stabel, som, efter Hans Höghet, försvarade positionen."

"General V:s corps, förstärkt med General Cederströms, avancerade emot Glommen och Onstasund, som var befästadt med en broskans och batterier, hvilka flankerade densamma. Nyss förut hade Gen. V. med dess kända beslutsamhet och för fienden öfvertaskande djerfhet, icke låtit hindra sig i sin fart framåt. Positionen vid Rackestad, försvarad af till antal öfverlägsna troppar, måste ge efter, äfvensom Prins Christians heligaste, ehuru icke särdeles kraftiga, föresatser. Askim och Onstasund och Norrska tropparne der, borde derföre icke kunna vänta sig ett annat öde; ty General V:s ifver bejdades aldrig af några motstånd: de tvertom retade honom till fördubblad kraft. Detta bevisade han åter, då väl en häftig eld började från fiendtliga sidan, men stridens utgång blef derföre icke länge oviss: fienden måste retirera och det öfver en bro, som brast sönder, hvarigenom dess artilleri förlorades i Glommen, på hvars andra sida hela denna del af Norrska arméen nu var tillbakakastad."

"Med detsamma inlopp underrättelse, att en Norrsk corps stod vid Trögstad i Gen. V:s högra flank. Det bekymrade honom icke ett ögonblick. Han ansåg det blott som en ny anledning att för sig och tropp skörda förnyad ära. Genast ställde Generalen sin marsch åt Trögstad, ytterligare förstärkt med General Boyes division. Ditmarschen skedde på tvenne colonner."

"Efter af Major Vegesack verkställd recognoscering, befanns: att fienden tagit sin ställning på höjderna vid och omkring Trögsta kyrka, med några avancerade poster en åttendedels mil framom sig. General V. gjorde sina anfällsdispositioner derefter. Fienden försvarade sig i tvenne timmar, men bragtes snart i oordning och retirerade sedan med yttersta hastighet."

"Denna var General V:s sista ärorika förrättning under närvarande krig, som straxt derefter lyckligen slutades med underhandling; mellertid förordnades han till Öfver-Commandant i fästningarna Fredrikssten och Fredrikstad. I denna egenskap qvarstannade han, med svensk garnison i båda fästningarna, ännu en tid sedan den öfriga svenska arméen lemnat Norrige."

"Då denna befattning upphörde, trodde sig också Gen. V., återkommen till hembygden, få smaka den hvila och det lugn han så länge varit beröfvad, men icke heller nu fick åtnjuta, ty den smärtsamma förlust hade nyss förut träffat

honon, att hans älskade maka aflidit. Med åtta barn, som då ännu lefde, måste denna förlust för den ömsinta fadren blifva en rågad olycka. I afseende på deras behöriga uppfostran, voro icke heller hans tillgångar svarande mot behofven. Det obetydliga arf Generalen fått med sin aflidna maka, hade åtgått till den talrika familjens underhåll. Utom särskildta anlag, eller särdeles lycka att begåfvas med flera löner, gör man inga besparingar i krigstjensten. Dåv. Kronprinsen Carl Johans stora frikostighet hade visserligen icke heller helt och hållet blifvit obegagnad af Gen. V.: han fick en mindre Domaine i Pommern, — försäljnings-conjuncturen och betalningssättet voro icke för honom fördelaktiga, — han blef tvungen att åtnöja sig med en obetydlighet, som plockvis utföll och icke ens betäckte räntorna af hans skuld, som deremot, med ett stort hushåll och, man måste medgifva det, icke särdeles noggrannhet i calculer för framtiden, dagligen ökades. Han var dock ingen uppenbar misshus-hållare, ingen spelare, ty han tog aldrig i kort eller tärning för att våga ett runstycke; han var ingen frossare, hvarken i mat eller dryck, för hvilket sednare likväl en och annan, vilseförd, högst orättvist beskyllde honom; han var, hvad en sådan krigare som General V. ej sällan är, obekymrad om det tillkommande, och därför icke så nogräknad om det närvarande, ehuru just i det sednares behörigen afmätta begagnande, sjelfva grundvalen för all ekonomi förborgar sig, beklagligtvis, hvad erfarenheten tycks vitsörda, oftare för stora än små själar." Han lefde ganska indraget, och föredrog under fredens enformighet läsning framför alla andra njutningar. "Dock var han icke känslolös för det inskränkta sällskapslivet. Hans lätthet i umgänge, ett arf från Gustaf III:s hof, jemte hans naturligen glada lynne, angenäma, förbindande sätt att vara, gjorde honom isynnerhet älskvärd hos könet, mot hvars begag han dock icke, såsom mot rikets fiender, var någon Carl XII."

År 1816, vid arméens nya organisation, uppdrogs honom ett s. k. Inspections-befäl öfver Vesterbottens och Jemtlands regimenten. Denna hans befattning var, i följd af localens vidsträcktighet, besvärligare än något annat Inspections- eller Brigadchefs-befäl, men hans arfvide blef dock det lägsta, 3000 Rdr. Han ingaf en ansökning att få åtnjuta samma arfvide — 4000 Rdr B:co —, som hans tjänstekamrat, General Boye, men erhöll derå afslag. "Likväl hade han, sedan 1811, då han blef General-Lieutenant och 1812, då

han blef Commendeur af Svärds-Ordens Stora Kora, icke erhöållit någon befordran och icke åtnjutit något ens decorations-vedermåle af Kongl. nåd, ehuru han derefter bivistat, med utmärkt heder, tvenne krig, och ehuru en mängd befordringar och nådebetygelser föröfrigt tilldelts högre och lägre personer inom arméen, under en tid af 6 å 7 år, eller ända till sin död, som han, i dessa fall, alldeles glömdes. Dock yttrade han deröfver ingen slags förtrytelse." Utomlands blef han dock icke glömd: från Tyskland tillsändes honom de *Hanseatiska Städernas medalj*, för tappert för-svar af dessa städer, en utmärkelse, som vederfors honom ensam bland öfriga Svenskar.

Sin sista tjensteförrättning förrättade han vid kröningen 1818. Oaktadt han flera månader förut varit sjuk, tidsals sängliggande, ansträngde han sig, för att denna dag kunna anförä krigsbefålet, och lyckades, oaktadt sina brutna krafter, att göra det på ett värdigt och säkert sätt. Efter slutad ceremoni neddignade han dock, måste bemföras, för att intaga sängen, hvilken han icke mer lefvande lemnade. Han önskade icke heller mer uppstå. Långe qvald af ekonomiska bekymmer, hotades han nu strångare än någonsin af Judar och andra borgenärer med förlusten af sin frihet, hvilket han betraktade som en fläck på den uniform han burit med så mycken ära. Omgifven af dessa mörka framtidsbilder fruktade han icke döden, utan snarare påskyndade han honom. Hans befrielsestund kom d. 30 Oct. 1818, vid en ålder af 55 ½ år. Han öfverlefsdes af sju barn, blottställda för det bittra armodet. Hans skulder uppgingo till inemot 16,000 Rdr, boets behållning till — 50!

"Hans yttre afspeglade icke otydligt hans inre: hans realiga kroppsställning, manliga, eldiga blick, isynnerhet krigiska utseende till häst, gaf ett tillräckligt begrepp om hans modiga hjerta, djerfva beslutsamhet, otåliga ifver, kraftiga vilja. Hans första militärförrättning, likasom den sista, vittna, att han handlade i öfverensstämmelse dermed. Begåfvad med mycken lätthet att fatta och godt minne att bibehålla hvad han lärt, måste han, särdeles med sin gränslösa vettgirighet, ega och egde äfven vidsträckt kunskaper. Dock tillät hans otålighet honom icke att på fältet, på ärans fält nemligen — göra behörigt bruk af dem. Han sade mig sjelf — och huru många äro de, som känna och erkänna sina brister? — att han var för häftig att i fiendens åsyn uppgöra vidsträcktare planer än de, som erfordrades för ögonblicket. Han trodde en någotsånär välberäknad djerf-

het afgöra allt, tilläggande, att han aldrig funnit en motståndare, som han icke derouterat derigenom. Hans pligtkänsla, hans oförskräckthet, hans allt trotsande ihärdighet kände inga motstånd och ville icke veta af några omöjligheter. I detta fall oföränderlig, som var hans valspråk, förblef han sig alltid lik i med- som motgång. Soldat till kropp och själ, värderade han ingen dygd högre än tapperheten; också bemötte han hvar och en, som utöfvade den, såsom sin själsförvandt. Såsom befallande visade han på engång stolthet och vänlighet: strängare mot officeraren än soldaten, älskades han mer af den sednare och vördades mer af den förre. I farans stund ingaf han mod och liflighet åt båda, jemte det att begges tillit sjelfkraft fästade sig vid honom: denna lyckliga och för en befälhafvare nödvändiga förmåga att inge förtroende tillhör blott öfverlägsna själar. Derifrån General V:s otålighet under en batalj, som blott bestod i skottvexling, hvarigenom ingenting afgöres. Han ville handla, ville se ett resultat, — och derifrån åter den, någongång uttalade beskyllning, att han icke skonade, utan tvertom uppofrade folk *). Han var dessutom den svenska General, som icke bivistat det minsta antalet bataljer och affärer; han begagnades och begagnade sig sjelf öfverallt, der några faror voro att trotsa och någon ära att skörda: under hans befäl måste blott derföre mer blod rinna, än under någon annans."

Dessa underrättelser, hemtade från en vän och krigskamrats minnesord, innehålla den vackra sidan af medaillen: på den motsatta skulle den stränga historien finna annat att anteckna. V. var en man af raa seder, förfor i krig bistert, pryglade tyska Borgmästare, såsom det påstods, samt lefde med en från Tyskland medförd mamsell, skiljd från familjen, som var blottställd för den svåraste brist. Men om hans djerfva tapperhet öfverensstämma alla vittnesbörd. Sönerne hade således att kämpa med fattigdomen; den ena inlät sig i åtskilliga ekonomiska företag och grundlade bland annat en Dili-gens-inrättning mellan Stockholm och Götheborg; den andre, *Eugène*, har utgifvit en bok om *Svenska Krigare*, hvaruti en Rec. i Aftonbladet dock anmärkt åtskilliga felaktigheter.

*) Likväl känner hvar och en erfaren krigare, att man genom en batalj alltid förlorar mindre folk än genom sjukdomar, och att, om kriget skall medtaga så litet folk som möjligt, det alltid sker genom afgörande, fast och blodiga, bataljer, men ingalunda genom långa, överksammas års-campanjer.

(Källa: Biographi öfver framl. General-Lieut. m. m. Frih. E. v. Vegesack, Skåne 1827. Af G. Montgomery. Af denna biographi är den, hvilken ofvannför meddelas, nästan helt och hållet ett utdrag.) P.

WEIDMAN, THURE.

Född i Gladsax prestgård i Skåne d. 15 Decemb. 1744. Fadren var Kyrkoherden vid Gladsax och Tomerups församlingar, Magister *Johan Gottfried Weidman*, och modren *Anna Philippa Nolleröth*. Ännu hade han icke uppnått 6 års ålder, då han beröfvades sin faders omvårdnad, men som hans moder flyttade till Lund, njöt han der med sina bröder enskild undervisning, till dess han med dem d. 22 Decemb. 1756 blef upptagen i de vid Akademien studerandes antal. Efter aflagda lärdomsprof blef han d. 23 Junii 1766 derstädes Magister med första hedersrummet vid promotionen; samma år E. O. Amanuens vid Acad. Bibliothek; 1767 först Historiæ Litt. och sedan Moralium Docens, samt förestod både detta och de 3 följ. åren Eloqu., Lingu. Orient., Oeconomiz och Theol. Professorernas allmänna föreläsningar. Sedan han någon tid haft Biskopen Dr. Egeströms tvenne yngste söner under sin handledning, och 1771 blifvit utnämnd till Ord. Adjunct i Österländska och Grekiska språken vid Lunds Akademi, emottog han condition i Kammarherren Arvid Trolles hus för dess äldste son, som 4 år derefter på ett vådligt sätt slutade sina dagar. Med honom begaf han sig 1772 till Upsala, och förblef der i 3 års tid, hvarunder han 1773 med sin elev gjorde en resa till Petersburg. Utnämndes till Linguarum Orientalium et Græcæ Professor i Lund 1776; prestvigdes derstädes 1778 och flyttades 1779 till tredje Theol. Professionen och dermed förenade Kyrkoherdebeställning i Wallkärra och Stångby, öfver hvilka församlingar han både samma år förordnades till Prost, och blef d. 6 Junii i Upsala promoverad Theol. Doctor, hvartill han med flere blifvit utnämnd vid högtidligheterne, i anledning af däv. Kronprinsens födelse.

Sedan Biskopen i Skara och Commendaturen Dr. Forsenius år 1788 med döden hade aflidit, uppfördes på förslaget efter honom Dr. Weidman i tredje rummet, med 77 röster; hvarpå han d. 18 Maji 1789 i nåder utnämndes till Biskop i berörde stift. I denna egenskap bevistade han Riksdagen i Gefle 1792, höll den dervid vanliga predikan, som tvenne gånger blifvit tryckt, och utnämndes d. 23 Febr. s. å. till Ledamot af K. Nordstj.-Orden samt deltagande uti Ecclesiastique Comitén. Var 1793 närvarande vid Jubelfesten i Upsala, och derefter Revisor i Riksgälds-Contoirtet. Officie-

rade vid däv. Konungens förmålning; och var s. å. Banco-Revisor. Var Präses vid Prestmötet i Skara 1799, bevistade följande året Riksdagen i Norrköping, vid hvars slut han d. 14 Juni utnämndes till Commendeur af R. Norstj.-Orden, och var afven en af Officianterne 1805 vid den då nyss födda Prinsessans döpelseact, hvarefter Konungen i nåder d. 1 Mars s. å. tilldelade hans barn adlig värdighet, som introducerades nämnde år, under namnet *Lagerheim* och adopterades under N° 2118, som innehades af deras farbroder, framl. Presidenten i K. Kammar-Coll., sedermera Friherren, Ridd. och Commendeuren af R. Maj:ts Orden, Olof Elias Lagerheim. — Efter denna tiden bevistade han afven de Riksdagar, som höllos i Stockholm 1809 och i Örebro 1810 och 1812. Ledamot af K. Landtbruks-Akad., Evang. Sällsk., Sv. Bibel-Sällsk., Samfunden Pro Fide et Christ. och Pro Patria i Stockholm, Physiogr. Sällsk. i Lund och Vetensk. och Vitt.-Sällsk. i Göteborg, utom flere Läns Hushålls-Sällskaper, och emottog 11 år före sin bortgång såsom Jubel-Magister lagerkransen. — Han dog på Biskopssätet Brunnsbo d. 15 Augusti 1828.

Gift 1784 med Fröken *Ingeborg Lovisa von Celse*, död 1811, yngsta döttern af Biskopen m. m. Dr. Olof Celsius, i hans förra gifte. — Deras barn voro: 1. *Olof Johan*, född d. 22 Juli 1785, Magister, med första hedersrummet vid promotionen i Lund 1805; länge Riddarhus-Sekreterare, sist Justitiär-Råd, Kammarherre och Ridd. af R. Nordstj.-Orden; gift 1817 med Emerence Frigel. En adelig och högt aktad medborgare. När 1834 cholera-förskräckelsen förslade de flestes sinnen, voro han och Biskop Wallin bland de få, som ingåfvo mod. När ingen annan ville köra cholera-livvagnen, satte Justitiär-Rådet sig sjelf på kuskbocken, men blef olyckligtvis den försåtliga sjukdomens offer. Han hade i början bestämt sig för den akademiska banan och utgifvit en disputation om Bibelns Manna, men ändrade sig. Innan han utnämndes till Just.Råd hade han med stort förtroende förvaltat sekreteriatet i Riddarhuset. 2. *Lars Magnus*, f. 1786, också Magister samtidigt med brodern, Major vid R. Svea Lifgardie, Öfverste i General-Staben, R. S. O., sedan 1844 Landshöfd. i Gefle. 3. *Anna Charlotta*, född 1791, gift 1814 med Öfv.-Lieut. R. S. O. *Ax. Fr. Freidenfelt*, och 4. *Fredrika Eleonora*, född 1793, död 1830, g. m. Öfver-Direct. för Veterinär-inrättn., R. W. O. Prof. *Sv. A. Norling*.

Vid påögnandet af förteckningen på de utgifne skrifterne skulle det kunna synas som det icke var genom lysande lär-

domsförtjenster, som denne prelat uppsteg på Vestergöthlands Zion, hvars öfverherde han i nära 40 år förblef; denna lycka synes han hufvudsakligast hafva vunnit genom sitt mågskap hos den inflytelserika Biskop Celsius. Kort före den riksdag, der säkerhetsacten skulle afgöras, och hvilken äfven för preteståndet var en hård nöt att bita på, hade W. blifvit uppförd på Skara Biskopsförslag, men i sista rummet och naturligtvis var svärfadren ifrig för hans befordran. Kungen berättas då hafva förklarat Biskopen i Lund, hvilken, såsom lärd och vitter, hade ej ringa inflytelse och anseende, utom och inom ståndet, att det berodde på hans nit för säkerhetsacten huruvida biskopsstafven skulle tilldelas mågen. Säkerhetsacten gick igenom på sitt eget besynnerliga vis, och kräklan föll riktigt i Weidmans händer. Anekdoten, berättad af Crusenstolpe är apokryphisk; säkert är, att Schröderheim den 28 Sept. 1788 skref till Kungen: "Biskopsförslaget till Skara är inkommet. Oviss om icke E. Maj:t finner nödigt att förse detta stift med en Biskop, som bland dess sekteriska presterskap kan hålla ordning och skick, tror jag mig genast böra det i underdånighet öfversända. Jag vågar bilägga dessa båda biljetter från RiksDr. och R.R. Ramel. Den förra hade vågat i underd. uppvakta med förbön för sin gamla informator; men han har sedermera icke vågat det. Dr. Weidman, för hvilken de bönfalla, är Biskop Celsius måg och bror åt Kammarrådet Lagerheim, hvars tjänst E. Maj:t med mycket nöje nyttjar både i KammarCollegium, i Riksgäldsdirectionen och Tallverket. W. är nitisk undersåte, glad och tolerant prest. Får Erkebiskopen tala för någon, blifver det för honom." — Nordin förordade Lector Billgren, hvaröfver Schröderheim i ett nytt bref till Konungen glosserar. Likväl bör ej förgätas först och främst, att W:s medförslagne voro tvenne välförtjente, men ålderstigne män, som söga eller intet eftersträfvade denna upphöjelse. Vidare att från Lund redan utgått ett stort rop om hans lärdom och utmärkta skicklighet som lärare. Redan vid 16 år ansågos hans kunskaper hunnit den mognad, att hans lärare uppmanade honom att söka den akademiska lagern, men han dröjde till det 22:dra, för att intaga hedersrummet. Sedermera uppdrogs honom föreläsningsskyldighet i det ena ämnet efter det andra: starkast lärar han varit i Grekiska och Österländska språken. Minnestalaren försäkrar att han var väl bekant med alla utlandets dåvarande hjälpkällor, men bibehöll pröfningsens sjelfständighet. Hans disputationer "de recta methodo S. Scripturam interpretandi 1776" och "de satisfactione Christi ex

orac. Jesaia cap. LIII." berömmas, och de utdrag som ur den förre anföras synas bekräfta omdömet rättighet. I methoden slöt han sig till Wolff, och alla yttranden och uppsatser sägas vittna om klarhet och reda samt ett ljust hufvud. Såsom informator i Biskop Engeströms hus fann han tillfälle att studera de nyaste och bästa arbeten öfver G. T:s exeges, och han plägade stundom, icke utan någon stolthet, anföras, att han under de tre år han vistades i Upsala, ej förgäfvats varit den store Carl Aurivillii lärjunge.

Dessa egenskaper framlyste ock på hans sednare bana. Som Biskop styrde han myndigt, för att ej säga själfrådigt på patriarchaliska viset, tyckte icke särdeles om motsägelser och blef då stundom het, hvartill han dessutom af naturen var fallen, men erkände och godtgjorde sedan med vänlighet och urskuldaude sedan sina öfverilningar.

Såsom riksdagsman tillhörde han den Wallquistiska skolan, och hade således i stiftsaker mycken inflytelse, så hos Gustaf III som hans son. Vid Gefle riksdag var det fråga om att göra W. till Wallquists efterträdare i befattningen med ecclesiastik-expeditionen*). Vid 1800 lärar han spelat en framstående role och bidragit att bearbeta ståndet på ett sätt, som belönades med Commendeursbandet. Af öfvertygelse god Gustavian och konungsk *quand même*, lärar han föga förstått sig på de nya, men i verket gamla grundsatserna, som gjorde sig gällande 1809. Minnestalaren, i hvars teckning dock tacksamheten starkt framträder, ty Biskop W. erkänner han som sin ungdoms välgörare och enda stöd, tecknar sålunda hans politiska åsigter. "Lugn besinning, skarp blick, frimodighet att yttra en fattad öfvertygelse voro utmärkande drag i Biskop W:s sinnesdaning, och de utmärkte honom äfven såsom riksdagsman. Han visste väl, att om det rätta i allt blott är ett, så är det icke lätt funnet, att dess utforskande fordrar mångfaldigt eftersinnande, rådpläggande, afvägande genom skäl och motskäl; och därför var honom hvarje sjelfständigt tänkandes olika mening lika helig som hans egen. Men hade han en gång på fullt allvar fattat en öfvertygelse, så var han ihärdig i dess försvarande, och lemnade den icke utan fullt giltig vederläggning. Bland de flera viktiga och i fäderneslandets häfder märkvärdiga riksmöten, dem han alla bevistade från och med 1792 till och med 1812, var intet, hvars öfverläggningar fordrade mera grannlaghet och förfarenhet i allmänna värf, än det, som

*) Schröderheims Ant. sid. 130.

i Stockholm hëlle år 1809. I sitt stånd var Biskop W. vanligen den, som i främsta rummet yttrade sig angående de särskilda paragraferna af det framlemnade Statsförfattningsförelaget. Uti ingen öfverläggning deltog han med mera värma, än den, som angick värden af religionens helgd. Detta var en angelägenhet för Staten, för Kyrkan och för hans eget hjerta. Censurens bibehållande för Theologiska skrifter yrkade han enständigt och med orubbad öfvertygelse. Bland hans många utlåtanden i ämnet var detta det sista: "Jag fruktar, att en alldeles fri och oinskränkt tryckfrihet uti Religionens hufvudstycken, utan band af det Theologiska öfverseendet, skall förr eller sednare urarta till själfaväld, lättsinnighet, gäckeri, tvifvelsmål och slutligen köld och mörker. Inga strafflagar äro, i min öfvertygelse, tillräckliga att mota och förekomma dessa följder. Rådfrågom erfarenheten uti de länder, der en sådan tryckfrihet längre eller kortare tid varit. Jag anser Censuren, då den klokt handhafves och icke öfverspännes, vara den enda medelväg, det säkraste sätt att förekomma vantron och otron, begge lika farliga ytterligheter. Det kan icke nekas, att den Gudomliga sanningen behåller sin segrande kraft. Men det är också en lika ohestridlig sanning, att ljuset bör vårdas, om mörkret skall förekommas. Christi Kyrka skall ega bestånd till dagernes slut; ty en allvis och allsmäktig Gud har grundat den. Men ingenstädes står det skrifvet, att den är bunden till något visst ställe. Kyrkohistorien och en bedröflig erfarenhet visa, att der lättsinnighet, förakt för Gud, hans ord och heliga förrättningar fått för stort utrymme, flyttas ljusstakan till ett annat rum*)." Biskop W. delade denna mening med åtskilliga af sina ständsbröder, men den blef ej den gällande. Emellertid hade han uttalat sitt hjertas öfvertygelse, och uppbar derför med lugnt sinne beskyllningen för hyperorthodoxi.

Såsom Ephorus niläskade W. för allmänna undervisningen och understödde en och annan torftig yngling. Till fond för ett stipendium vid Skara Gymnasium anslag han 500 Rdr b:co, och gaf socknens Lancasterskola 700 Rdr s. m. Föröfrigt hushållare, lärar han efterlemnadt en icke obetydlig förmögenhet.

Sina kropps- och sinneskrafter bibehöll den kärnfulle mannen ända till sina sednaste dagar, ehuru han led af en svår ansigtsros. Syn och ännu mer hörseln hade dock aftagit,

*) Presteståndets Protokoll den 12 December 1809.

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TJUGONDE BANDET.

ANDRA HÄFTET.

Upsala

WAHLSTRÖM & C.

1882.

På N. M. LINDHES förlag.

Innehåll.

Wellander, Johan. — Vellingk, Otto. — Vellingk, Mauritz. — Wennerdahl, Wilhelm Anders. — Verelius, Olof. — Werlin, Olof. — Weiser, Casper Jakobsson. — Wertmüller, Adolf Ulrik. — Werwing, Jonas. — Westén, Aron. — Westin, Fredrik. — Westenhjelm, Tobias. — Westman, Johan. — Westring, Johan Peter. — Wetterberg, Peter. — Wetterbergh, Carl Anton (Onkel Adam). — Wetterstedt, Erik af. — Wetterstedt, Gustaf af.

mer än 80 år gammal examinerade han i Pastorexamen, då orthodoxi i en flod af kristallklar latin flödade från hans läppar.

Skrifter: 16 Disp. af theologiskt och philologiskt innehåll. — Riksdagspred. i Gelle 1792, tre gånger tryckt.

(Källor: Skara Stifts Matr. — Rothliebs Matr. 1807. — Likpred. med Personal. af Prof. Dr. Grenander. — Minne af . . . vid Prestmötet i Skara d. 6 Sept. 1833 af J. Wallin. Sthm 1836. — Ståhl, Lunds Professorer. — Crusenstolpe, Morianen, III. sid. 275).

WELLANDER, JOHAN.

Vi våga ej förbigå ett namn, som, ehuru nu snart sagdt alldeles förgätet, dock bland sin samtid stod högt, och som af Kellgren blifvit värtaligt firadt — författaren af den första svenska opera, hvars tidiga bortgång allmänt af den, som då stod på svenska Parnassens högsta spets, beklagades såsom en stor förlust för fosterlandets sänggudinnor.

Det åminnelsetal Kellgren egnat åt sin bortgångne vän, upptager mer än 40 sidor, men, ehuru i andra fall mästertligt, innehåller, enligt tidens sed, så få personliga underättelser, att de kunna inrymmas inom fyra eller fem rader. Man får der icke ens veta hans födelseår, icke hvilka hans föräldrar voro. Minnestalaren förklarar detta sålunda: "En enskild Medborgares lefverne är i det nyttiga han gjort, och Skaldens i hans Skrifter. Allt annat, som rör hans person och hans lycka, är af ringa vikt för andre, än hans vänner och anhörige, som bäst redan känna det, jemte några få lärde, som, med ett grannlaga antecknande af årtal och dagtal för de obetydligaste händelser, tro sig hafva samman satt händomshistorien för sin landsort, sin stad, sin socken." Huru olika är icke vår tids åsigt i detta fall! Om hvarje mer eller mindre namnkunnig man vilja vi gerna veta alla de förhållanden, som omgäfvat honom, de omständigheter som förde honom fram eller med hvilka han hade att kämpa, och oftast hafva så mycken inflytelse på karakteren, hans handlingar eller skrifter. Detta "grannlaga antecknande" torde således få anses som något mer än ett blott pedanteri, en tom nyfikenhet. En historisk författares trovärdighet rörande samtida eller nyss förflutna händelser beror till en stor del af hans åsigt, och åsigtterna åter ofta af hans intryck, hans studier af lefvande källor och förhållanden i lifvet. Är det fråga om en skald — framför allt en lyrisk skald, såsom Wellander — förmenar man i vår tid, att hans dikter, ja mer de utgå från den naturliga känslan, äro, i viss mån, uttryck af hans individualitet, hans sätt att se och känna,

hvilket åter till en ej ringa grad beror af uppfostran, bildning, umgänge, yttre öden och ställning i samhället. Är detta sannt, så belysa en sådan skalde skrifter och leveras hvarandra ömsesidigt, och i våra dagar finnes i öfrigt ett begär, att fullständigt och på levande sätt lära känna alla existencer, som höjt sig öfver medelmåttan, och utan denna kunskap om de verkande personligheterna begriper man ej rätt tidehvarfven från deras inre sida. Men på Kellgrens tid var ett sådant historiskt sinne sälleynt; en författares skrifter framställdes såsom ett redan färdigt factum; man bedömde dem, men bekymrade sig icke om att undersöka huru de uppatått, icke hvarför de blifvit så och ej annorlunda, icke i hvilket förhållande de stodo till tidens idéer och den skrivandes förhållanden och deraf ofta betingade föreställningar.

Johan W. var född den 31 Oct. 1735 i Linköping, der fadern var Slottsvaktmästare. Läroanstaltens närhet bestämde väl fadern, ehuru fattig, att låta sonen studera; detta kunde dock ej ske, utan att denne sednare, sedan han blifvit något äldre, måste i hela 9 år till främmandes barn lära ut hvad han sjelf nyss lärt, för att finna medel till att lära något mer. Student i Upsala 1755. Han var bestämd till prest och tyckes sjelf ingenting haft emot detta yrke, men, utrustad med ett svagt bröst, saknade han röst för predikstolen. Han valde i stället den juridiska vägen. Efter fullbordade studier inskrefs han i Svea Hofrätt 1760, blef Amanuens vid Stockholms stads Justitiæ-Collegii Curators-contor 1763, Vice Curator ad Litem 1766, Ordinarie 1771, förste Curator ad Litem 1775, slutligen 1776 vald till Rådman af Litterata Classen samt tillika Ordförande i Kämners-Rätten. Död i Stockholm d. 10 Mars 1783*). Han berömmes i Minnestelet såsom en samvetsgrann embetsman, som ej ål Skaldegudinnorna offrade mer än öfverskottet af den tid, som tillhörde staten, en aktad domare som höll medelvägen under tidens många tryckfrihetsprocesser; och i öfrigt tillägges: "den ömma känsla som utgjorde karakteren af Wellanders arbeten och tänkesätt, rödjdes äfven i hans öga och

*) Örtg. Nations Matrikel upptager sålunda hans befordringar "Auscultant i Svea Hofrätt, Vice Härebshöfding, Curator ad Litem, eller Justitiæ Ombudsman vid Justit. Colleg. i Stockholm, Rådman 1776. Död 1783." Dödsåret utsättes af Hammarshöld till 1782, men som Kellgrens Åminnelsetal är tryckt 1783, och han börjar med att säga att "Tvenne år äro redan förflutne" (sedan dödsfallet), ha vi utan tvcken upptagit Matrikelns årtal i texten.

itbredde sig öfver hela hans väsende. Han ägde ej ett af dessa evigt öppna, leande ansigten, som båda falskhet eller tomhet. Intet smilande, intet fladder i hans uppsyn och hans omgång. Allt var manlighet, värdighet, renhet. Hans vanligen stränga och mörka blick stängde hans själ för dären och bedragarn; men klarnade mild i de Visas sällskap, i sanna Vänners lag, vid en Makas samntag, vid en lekande Sons joller, och blottade då hvarje veck af hans hjerta."

W. tillhörde tidigt det sällskap, som kallade sig *Utile Dulci*, och som förenade inom sig de flesta af landets dåvarande vitterhetsälskare. Han uppträdde redan i första, år 1769, utgifna delen af Sällskapetets handlingar, som benämndes Vitterhets-Nöjen, och inskickade bidrag äfven till de tvänne efterföljande. Ett par år efter sitt första uppträdande synes hans poetiska anseende redan vunnit en viss stadga; när det åt honom uppdrogs att skriva *Ord till Musiken* både vid den *Kongl. Begräfningen 1771* och vid den påföljande *Kröningen 1773*; dessa verser ansågos och förlyskade. Föröfrigt berömmes en af honom författad, ehuru nog vidlöftig *Elegi* öfver hans vän Wertmüller, vidare *Vertnerne under Sinnbilderne* i Kronprinsens s. k. Abcbok; samt framför allt hans opera *Thetis och Pelée*, som upplefde 28 representationer i oafbruten följd, dock nu är vida mindre känd än Hallmans roliga men plumpa parodi deraf, *Petis Thelée*. Planen tillhör Fontenelle, men är betydligt förbättrad af Gustaf III; utarbetningen tillhör Wellander; ursprungligen 5 acter lång, förkortades den två år derefter till 3; Musiken är af Uttini. Likväl hade W. sjelf utmärkta musikaliska anlag: med stor fördighet spelte han . . . hvilket instrument? — detta får man ej veta, så besynnerligt så kan tyckas, att utsättandet af dess namn skulle strida mot Åreminnets stil; — dessutom försökte sig skalden i smärre compositioner och visor, som vunno tycke. Föröfrigt inskickade han poemer till Samlaren och Stockholms-Posten, men någon samlad upplaga af hans skrifter utgafs ej, ehuru en sådan, enligt Kellgrens omdöme, förtjent så lagaljust.

Efter sin vana dömmar Hammar-sköld snäfvare, med hvars kritiska utslag vi sluta: "Sjelf Tonkonstnär, förstod Wellander att bilda en musikalisk composition påständer eller hvad man kallar cantable verser, i hvilka en ren, men matt sinsla på ett harmoniskt sätt uttryckte sig. Och detta utgör nästan uteslutande hans poetiska förtjenst; ty till den löga och skära lyriska flykten hade han ej en nog bestämdt

uttalad och idealiskt rigtad individualitet. Som Opera-skald trampade han endast troget i de spår, hvilka Quinault, Metastasio och Calzabigi uppgått, och hans i det hela enformiga, vekliga och svaga composition röjer ingen aning om hvad Opera-arten, som visserligen ännu icke är fullt utvecklad, kan blifva, då den enligt sin natur behandlas såsom ett romantiskt skaldeslag, musikaliskt förklarande motsatsen mellan det hvardagliga lifvets och inbildningskraftens omvexlande verldar." En framtida granskare torde afgöra, huruvida en medelväg mellan Kellgrens och Hammarsskölds omdöme ej vore den rättaste. Emellertid må första strophen af hans Elegie som prof anföras:

Achl Ömhet, Du mit Lif! lät mig den tröst få njuta,
 At ur et ängsligt Bröst min öma klagan gjuta;
 Lät Hjertat, hvad det kändt, få känna om igen:
 Den sorg, som all min Sjä, så ömt, så nära sårar,
 Et Vänskaps-Offet är: jag helgar det med tårar,
 At en Förlorad Vän.

Skrifter: Ord till Musiken vid Kongl. Begrafningen. Sthm 1771.
 — Sångstycken vid Kröningen i Kyrkan och på Riks-Salen. Ib. 1772. — Elegie (öfver *Werthmüller*). Vitterhets-Nöjen D. 2., s. 15.
 — Verser under Sinnbilderna i den af Samfundet Pro Fide et Christianismo utgifna och H. K. H. Kronprinsen tillägnade Barnbok. Ib. 1780. — Skaldeestycke öfver K. Gustaf I:s Årestod, då den aftäcktes d. 23 Juni 1774. — Thetis och Pelée, Opera i fem acter, af Joh. Wellander. Ib. 1773.

(Källor: Kellgrens Åminnelse-Tal i Sällskapet Utile Dulci. Sthm 1785 samt i Saml. Skrifter, D. 8. — Östgötha Nations Matrikel. — Hammarssköld, Svenska Vitterhetens Historia.)

VELLINGER, OTTO. — VELLINGER, MAURITZ.

Ätten, som i Matrikeln o. a. skrives med enkelt *V* men af Warmholtz med *W*, säges härstamma från Westphalen, men i Härmästarnes tid hafva inflyttat i Liffland Conrad V. blef 1580 på en riksdag i Warschau af R. Stephan i Pälén upptagen bland Ridderskapet och Adeln, men sex år derefter halshuggen i Riga. I en sednare tid var *Gott hard Gotthardsson V.* (de efterföljandes farbroder?) 1653 Svensk Legat vid Ottomanniska Porten, hans son (?) *Gusta Mauritz*, f. 1642, kallas 1674 Hofjunkare, blef 1675 E. O. Assessor i Åbo Hofrätt, men lärar snart erhållit afsked.

1. VELLINGER, OTTO.

Son af Öfverste *Otto Gotthardson V.* till Jeco och *Christina Mannersköld*. Dennes fader var Borgmästare i Riga och behjelpig vid dess öfvergång till Svenskarne. Skref si

Grefve och Friherre till Fünehoff, Herre till Kurtena, Saghna och Wiurla. Född 1649. Efter idkade studier och resor blef han 1664 Lieutenant vid ett i Bremen förlagdt svenskt regimente. 1666 Ryttmästare och 1668 Major vid Grefve Otto W. Königsmarks Cavalleri-regimente i Frankrike. 1670 Öfverste för ett franskt regimente till häst. Under franska kriget med Holland hade han med utmärkelse bevisat blokaden af Bremen, de flesta drabbningar i Holland och Tyskland m. m. Efter freden återkommen till fäderneslandet, ingick han åter i svensk krigstjänst och ådagalade stort mannamod i slaget vid Fullebro d. 17 Aug. 1676; tre dagar derefter nämndes han till Öfverste för ett regt. som upprättades i Östergötland; sedan han med sin tapperhet och klokhed betydligt bidragit till segern vid Lund d. 4 Dec., blef han samma år d. 23 Dec. upphöjd jemte sin broder i Friherrligt stånd. 1678 Öfverste för Tavastlands regt. 1683 General-Major af Cavalleriet. 1687 d. 1 Oct. Landshöfd. öfver Gestrikland, Helsingland m. m. Man förmodade 1693 i Sept. att han skulle blifva Fälttygmästare, men sysslan gafs åt Sjöblad*); deremot utnämndes V. s. å. d. 23 Dec. till General-Lieut. af Cavalleriet samt General-Gouverneur öfver Skåne. 1698 d. 4 Juli General af Cavalleriet och tillika Gouverneur öfver Ingermanland och Rerholms Län. 1700 General-en-chef öfver svenska arméen i Lifland och Ingermanland. Vid Sachsarnes antåg mötte han dem och stod i tolf timmar vid Düna i full slagtdring; väntande anfalllet, men R. August vågade ej angripa honom; dock som Generalen var för svag att sjelf angripa, drog han sig tillbaka och kastade sig in i Riga. I slaget vid Narva den 28 Nov. s. å. anförde han högra flygeln, och vid öfvergången öfver Düna commenderade han Cavalleriet. Deltog i slaget vid Clissow d. 9 Juli 1702 och dref Sachsarne tappert tillbaka; i eröfringen af Lemberg d. 27 Aug. 1704 samt i drabbningen vid Punitz d. 31 Oct. s. å. Den 7 Nov. 1705 Kongl. Råd och President i Åbo Hofrätt, hvilket embete han dock aldrig kom att tillträda. Afständes d. 11 Nov. 1706 för att meddela R. Stanislaus underrättelse om den afslutade freden i Alt-Ranstadt, samt s. å. upphöjd till Grefve, men som han ingen son hade, uttog han ej grefvebrefvet. Afled i Stockholm d. 19 Maj 1708.

*) Fryxell, Handl. III. sid. 318; i Registret upptages stället såsom rörande den yngre brodern, men i texten skrives "General-Major V.", och Mauritz fick först efter Carl XI:s död denna värdighet. Samma förveckling om bröderna begås ock i Registret till sid. 341.

Släkten Vellingk var troligen en af dem, som förlorat på Reductionen i Liffland och vidare fruktade för nya anspråk, ty vi läsa*), att Otto V. var en af dem, som d. 4 Dec. 1697, årsdagen af slaget vid Lund, uppvaktade den unge Konungen, förestälde honom huru Sveriges Adel för sina Konungar alltid vägat lif och blod, och vore dertill beredd, samt slöt med den anhängan, att Adeln skulle få behålla dess frälse-, köpe- och pantgods, hvilket Konungen lofvade taga i betraktande. Vid samma tillfälle föreförvisade V. en plan öfver slaget vid Lund och beskref noga allt hvad der förefallit.

Kungens yttrande hindrade dock icke ett motsatt förhållande, ty i April 1698 nedsändes till Skåne, hvars General-Gouverneur V. var, ett betydligt, af Adlersteen uppsatt gravations-påstående**).

Hans förflyttning från Skåne till Ingermanland var för honom en stor förlust; ty, heter det, V. "quiterer det han havde og faar Ingermanland igen, som icke er halv af den consideration, og der foruden göris gravation over ham for hans gouvernements administration i Bothen (Westerbotten?), og ligesaa i Skaane, hvilke til store poster vild udfalle." Afsigten anses varit att få Rehnsköld till hans efterträdare, hvilken Piper, dennes medtänare i konungagunsten, ville se skild från hofvet***).

V. troddes således stå i ett slags onåd. Därför yttras†) år 1700: "Kongen har besatt General Vis läger och var dermed mer nöjd än man kunde tro af löpande historier."

Dessa "historier" saknade icke all grund. Redan före krigets början, medan (som det tycks) han ännu var General-Gouverneur i Skåne, beder han Grefve Fab. Wrede "ej tillåta sine fiender att traducera honom hos böga Öfverheten, men särdeles, att den intrigen ej måtte spelas emot honom att han intet får komma upp till herredagar, som man gärna skulle söka att hindra, på det sanningen ej måtte komma i dagsljuset och blamen alltid på honom lemnas††)."

I ett bref till samme Grefve Wrede†††), säger han, d. 8 Oct. 1700, att ovännerne illa uttydt hans conduite, men att utgången rättfärdigat hans försvarsåtgärder i Riga.

*) Fryxells Handl. IV. 153.

**) Fryxells Handl. IV. 196.

***) Fryxells Handl. IV. 226.

†) De la Gard. Arch. XIII. sid. 158.

††) Derst. sid. 183 o. f.

†††) Derst.

Han hade styrkt Kungen att genast gå på Narva, och (enl. bref af d. 2 Jan. 1701) sedan gå löst på Nowgorod samt sluta fred med Kungen i Pälén, samt derom inlemnadt en Prememoria, som bifogas, beklagande, att Konungen ej följt hans råd, hvaruti efterverlden måste instämma. "På penningar är det fuller mycket knapt, så att jag bedyra kan, icke på sex månader en halföre hafva bekommit, fastän jag H. K. M. af Zarens skatt i Narven skaffade 32,000 Rubler; men så njöta några i mjugg några 1,000 och andre komma att lida." Afvenden mellan befälhafvarne hade redan inkommit i Carl XII:s armée: å sin sida klandrar denne fältherre Stenbock för åtskilliga anstalter, och gifver tillkänna, att Dahlberg var alltför "facil" mot Konungen i Pälén, då han utanför Riga beviljat honom vapenbvila, och derigenom tillfälle att få bortföra sitt artilleri och sina förräder.

Vid inbrottet i Sachsen medföljde V. ock stora arméen, och satt till bords vid de middagar, hvarmed Carl XII efter fredsslutet på ett så eget sätt undfagnade sin förödmjukade fiende, K. August.

V. skref en vacker handtil och visar sig varit i besittning af sin tids bildning*).

Gift med *Johanna Tiesenhausen*, hvilken efter sin mans död blef Hofmästarinna hos Kejsar Peters dotter, Prinsessan Anna.

(Källor: Förutom ofvan uppgifne skrifter: *Stjernmans Matr.* — *Gezelii Biogr. Lex.* och *Suppl.* — *Nordberg, Carl XII:s Hist.* I: 40, 90, 91, 128, 131, 162, 267, 269, 290, 336, 353, 356, 747, 754, 756, 759, 852. — *Sjöborg, Skånska Palteboken* s. 262. — *Loenbom, Handl. till Carl XII:s Hist.* VI 112. — *Loenbom, Sv. Archiv.* I: 23, 110. — *Sweder, Sthms Magaz.* II. 667. — *Floderus, Handl. till Carl XII:s Hist.* IV. 355. — *Kones, K. Carl XII:s Krigare* I. 348. — *Odenorantz, 688a Hofb. Presid.* sid. 11. — *Lagus, Åbo Hofratts Hist.* sid. 38, 437.) P.

2. VELLINGK, MAURITZ.

Denne, den föregåendes broder, beträdde väl ock i början den krigiska banan, men vann derpå ej samma lagrar som brodern, hvaremot han i stället gjorde sig känd som en af tidens utmärktaste diplomater. För sin son skref han 1716 på fransyska en autobiographi**), hvilken vi här lägga till grund, men olyckligtvis är den ganska kort.

"Jag föddes, säger han, d. 31 Oct. 1651 i Jamo (Imo, enligt Gezelius) i Ingermanland. Sedan jag i späda åldern förlorat min fader, lät min moder uppfostra mig enligt tidens sätt, under några pedanters ledning. Derefter skickade

*) Wieselgren i *De la Gard. Arch.* anf. st.

**) Sednast tryckt i *De la Gard. Arch.* XIV. sid. 40.

hon mig till Frankrike, hvarest jag genast insåg bristerna i min uppfostran, och begynte på fullt allvar göra mig lös från mitt oäkta lärdomsförråd. I stället företog jag mig att studera (de lefvande) språken, världens seder och bruk, och beflita mig om andra nyttiga kunskaper. Detsamma gjorde jag i Italien och öfverallt annorstädes. Sedan jag slutat mina resor, återkom jag 1675 till Sverige, hvarest jag var okänd och utan stöd. Emellertid blef jag nådigt mottagen; och åtskilliga personer af anseende lofvade verka för min befordran, samt skaffa mig en syssla vid hofvet och i cancelliet. Men emedan Carl XI var ung och snart blef anfallen af fiender samt dessutom föredrog krigare framför all annan förtjenst, beslöt jag att uppsätta ett infanteri-compagnie och uppfyllde under kriget mina pligter så väl, att jag efter tre år, ehuru blott 26 år gammal, erhöill Öfverste-fullmakt. Denne utmärkelse ådrog mig afundsmän, hvilka så bedrefvo sitt spel, att jag, för att blifva skild från Ronungen, afskickades till Finland såsom chef för ett inhemskt Regimente."

"Men när freden undanröjt nödvändigheten för mig, att träget vistas vid mitt regimente, begaf jag mig till hofvet, der man var sysselsatt att ordna financerne och indraga afhända frälse- och andra gods. Åtskilliga, som satte sig deremot, aflägsnades. Så bortskickades R.R. Rålamb, General Sperling och Henrik Falkenberg, under förevändning att i ordningställa dessa besittningars hushållning, och äfven mig gjorde man den äran att anse för en man af någon betydelse. Derföre blef jag öfvertalad att som Envoyé E. O. afgå till Danmark: min mission der skulle blott räcka sex veckor, men man lät mig der kvarblifva i tvenne år."

Öfver V:s ställning och hans förhållande till partierna från denna tid och de följande tjugo åren falla, genom de danska sändebudens berättelser från Sverige (under åren 1680—1700), åtskilliga spridda ljusträlar. dem vi sorgfälligt gå att uppsamla.

Den 28 Aug. 1680 skrifver Juel*) till sitt hof: "Öfverste V., en udvertis raisonnable karl, skall gå till Rungen (i Danmark) som Sändebud, tills Bonde eller Fleming bli färdige." — D. 8 Sept. s. å.**): "uppskjuter resan, tills Drottningen af Danmark kommer opp från sängen, för att slippa vänta på företråde." — D. 29 Sept. 1680***): "Öfverste

*) Fryxell, *Handl. I.* 399.

**) *Derst. sid.* 404.

***) *Derst. sidd.* 402, 403.

V. har rest af som främmande Sändebud. Han är en ärlig cavaljer, af Kongen väl liden."

Sälunda afgick V. till Danmark i Sept. 1680 och qvarblef der tills sommaren 1682, ehuru han under sin vistelse begärde tillåtelse att få komma hem, och anförde (d. 23 Mars 1681) sjuklighet till förevändning*). D. 2 Aug. 1682 finne vi honom åter i Stockholm, ty Envoyén Meyer skrifer**): då "Österrikiske Envoyéen (i sin inträdesbarang) declamerade mot Frankrike, sågo V. och andra på mig med grosser freude."

Den 29 Maj 1683 afskickades han "stille og i hast af-færdiget", på en ny beskickning till Zelle***). Snart återkommen, afgick han i Aug. s. å. på en beskickning till Brunsvigska och Lüneburgska hofven, för att, som han sade åt danska ministern, "dricka brunn utrikes", hvaraf denne dock ej lät lura sig†). Densammes omdöme om V. var nu förändradt; han var icke mer en "raisonnable karl", ingen "ärlig cavaljer", utan berodde af det Kejserliga, mot Frankrike fientliga parti, som ville inbilla Tyskland att det och Sverige ägde samma intresse, och som alltså sökte öka allt, som lände danska och svenska Kungen till "Diffidence."

Innan d. 20 Jan. följ. år var han tillbaka. Han synes vid den tiden varit väl anskrifven, emedan då "Kungen d. 24 Jan. 1685 var i Rådet, var V. til og ifra derinde"††).

Den 15 April s. å. skrifer åter Danska Sändebudet (Etats-Raad Meyer)†††): "Her er icke en liden Jalousie oc Invidia mot V., at han saa altiid faar den löcke at brugis udi favorables Commissioner, oc man haffde troit, at nogen af Dronningens eget folk, udi særdelished hennes Hoffmarschalch, skulde haffve kommit til at bestille denne domestique ledjlighet" (hvilken?), "men det synis, som de fleste ere i den mening, att V. haffver familiariserit sig saa med den presumption at kiænde oc forstaa Interiora rerum af det danske væsen, dissiligeste oc met en libertét at kritisere offver dets natur oc possibilitét, helst til den værst consequence, at de her ere met hannem bragte udi den tro, at han haffver ligesom en familiarie genie oc en besönderlig habitude frem for andre til at kunde være derpaa Orten en subtil oc nesten infallibel Negociateur."

*) Derst. sid. 448.

**) Derst. D. II. sid. 169.

***) Derst. sid. 217.

†) Derst. sid. 284.

††) Del. II. sid. 172.

†††) Derst. sid. 292.

Den 25 Nov. 1685 heter det *): "Efter all appearance kommer bemelte nu udi Wien wærende Minister Carel Oxenstierna derfra, oc faar Kongens ferloff att tjæne de Wene-tianer, hvor det sigis han schal wære Gen. Lieut., i hvor wel at Kongen icke er ret wel tilfreds met hannem, at han det har begiærit. Dette same er uden twil tilfelde oc sarsagê, at V., endog alt for nogen tid siden hæft ordre at begiwe sig til sit regimente udi finland, oc stod dertil reijseferdig, endnu er her, som det mænis for at søge at komme der hen til Wien udi Oxenstiernas stæd, efterat hans ansøgning at blifve HoffMarstkalk hos Dronningen maasche icke wil gelinge, dog er endnu ingen dertil declarerit. Det synis, som den Militaire profession er icke met hans humeur, maa schæ oc wel mindre met hans application, thi den hastige avance, han derudi hæfde giort uden före beller efter gaaenda virkelige factioner (actioner?) udi krigen, schal wære schæd udi faveur aff FeltMarch. Aschenberg, hvilken V. gjorde i begyndelsen de tanker, at hand wilde hawe en aff hans døttre; Siden for at maatenere sig derudi, sampt til de andre progresser concilierede hand sig Bent Oxenstiernas faveur oc tanker, at han schulde hawe en aff hans Hustruis Söster, som vare mange i tallit, menss met liden avantage af löckens gode, mere end det Naffn aff en gammal familie oc Oxenstiernes swougerschab. Endelig hawer han udi sit gifftermaal tagit en anden Weij oc apparentlig giör det samme udi hans profession, om det kan gaa efter hans agt som sagt."

V:s önskan att komma till Wien blef dock icke uppfylld. Derom skrifves d. 1 Maj 1686**): "Grav Magans met hans Hustrue hawer tagit sig deris daattermans Carel Oxenstierna nu siste Envoyé wed det Keyserlige Hoff hanns for kort tid notificerede död til sinde met stor bedröwelse oc hiärtesorg. Udi bemelte Envoyés stæd er nu en anden Gabriel Turescu Oxenstierna nomineret, hvilken war der Envoyé nest for hannem. Oberst V. hawer giort, hvad kundit, for at komme der, oc at wære belles saasom en Legatus perpetuus Germaniæ, mens den her wærende Keyserlige Envoyé hawer arheydit derimod, oc som sigis, hæfde for den schyld sin siste particuliere audience, oc offuergeff Kongen Keyserens egin Skriwelse udi faveur aff sist bemelte Oxenstierna. Det synes oc derforuden, at Kongelig Raad Bent Oxenstierna sielff maa hawe sine særdelis oc à parte

*) Derst. sid. 316.

**) Derst. sid. 327.

considerationer, saa længe han haver den autoritet og direction udi ministerio, til at icke vil have anden, udi den function og Empleoij end de, som ere aff Oxenstiernis familie. Hellers er det i sig sielff saa, at den der til igien destinerende Oxenstierna er en langt anden person end V., baade ad iudicandum et agendum, og hafver Estudes og Cognition (baikket V. aldelis fattis) saa og disposition af Sindit til at besinde store ting og ved leylighed dem at udrætte."

I depechen af d. 23 Nov. 1687*) meddelas följande: "Det er mig till visse sagt, at V. haver faat 12 hundrede Rigsdaler til sin Equipage, og skal nyde om dagen 25 Rigsdaler til tractamente paa en tre maaneders tid anslagen. Hvad for en person han skal agere, kan icke til visse erfaris; de fleste her betegner det med det Naffa Entreloper. Hellers saa troer man icke, at han haver ords att presentere sig med In loco Congressus. Det synis, som Hertugen af Holsten sjelff maa expresse have begierit hannem ut til sig i denne occasion, og at han hellers icke denne gang hafde blewit brugt."

Derom gifves närmare besked d. 10 Dec. 1687**): "Siden at de tvende siste poster metbragte, hvorledis att kongen af Frænerig Minister Bidall skal assistere tractaterne i Altona, saa kan det nu nogenledis mærkis, at de her maa forud haift nogen Notitie derom. Og at de udi hendelse der af haver vildit V. fersyne met Equipage og penger saaledis, som jeg tikfora haver aller underdanigst herettet, paa det han kunde være udi beredschab, da i ligemaade att presentere sig til at overwære bemelte Handling, hvorom, som mig aigis, hannem videre Ordre og Instrux herfra met siste post schal være tilschicket; saa mænis her og, at de Lunehøger schal ocsaa nu vilde have nogen paa deris Wegner derhos; Jeg haver met fliid søgt efter at kunde faa at vide, hvad Consilia de her vel kundet haift til at lade forfatte udi saadane terminis dend Memorial, som deris Envoye udi Kiöbenhaiffn have udi den Holstensche affaire ingifvit, og haver jeg paa et par Originelles stæder befundit og underdanigst derforde torde försikne, at det in Senatu icke haver været delibarerit heller resolverit. Oc som hellers gemenligen nu omstunder ingen aff Randane, Oxenstierna og Lindeschöld allene antagne, haver af États og fremmede affaires nogen sänderlig communication, sa fornemmer jeg noeh, at icke Mangen aff dennem wæd, hvad angaaende denna memorial

*) Derst. sid. 368.

**) Derst. sid. 570.

for heller siden kan være passerit. Altsaa synis det, at maa være Oxenstiernas værk allene, concerterit met V., som er hans confident; de arbeyder begge paa at persvadere her alle, at Consilia her icke nogen tid haver været bedre førte uden heller inden Riget, oc at Sverrig nu omstunder reputeris oc holdis udi saa stor consideration, at en Francrig søger at mesnagere dennem etc. Udi særdelighed hawer det altid været et aff V:s principis, at dersom Sverrig vilde udlade sig udi det Holstensche Wæsen noget præcise oc fortement, at Danmarc letteligen schulde kunde deraff intimideris etc. Oc er det icke uligt, at alle de forlovninger, som han nu nogen tid hen derude oc helst ved de Luneborgsche Hoffer hawer giort, nemlig at saa mange folk derude schulde værvis, saa mange herfra transporteris oc disliges flere hid intil inventerede bruits oc figurer, kan have dertil sictet oc Collimerit."

Vi sammanbinda dessa berättelser med sjelfbiographien. "Man uppdrag mig negociationen i Altona, och för att bättre qvarhålla mig på andra sidan hafvet, gaf man mig ett tyskt Regimente, med befattning af Öfver-Commendant i Stade. Jag hade lyckan att fullgöra alla mina befattningar till Konungens nöje, isynnerhet vid Altonaiske fördraget på sätt som Du vet. Det behöfdes icke mer för afundssjukan, för att beröfva mig alla tillfällen att utmärka mig i ministären. Man skickade mig med ett detachment hjälptroppar till Rhen, och sedan detta fälttåg upphört, lemnade man mig flere år uti overksamhet i Stade, ända till dess nöden tvang Hofvet och mina afundsmän att 1696 åter insätta mig "dans les affaires", för att i egenskap af Plenipotentiaire afgå till underhandlingen i Pinnenberg."

Vi gå nu att efterse hvad Ministern Stockfleth om den honom förhatlige Diplomaten har att berätta. I ett bref*) utan datum, men tvifvelsutan skrivet 1688, då Lindschöld blef Prins Carls Gouverneur, skrives: "Det havde været alt for kiændeligt, at det icke haver været saa aldelis vel met hendis Majestet Dronningen, siden at Lindschöld bleff beschiekit at være Printzens Gouverneur. Dronningen schal oc icke have dissimulerit sin misnøjelse derower; det schal vere vist, at det er et stöcke af en intrigue med oc af Enkedronningen, udi hvis partie denne Lindschöld er; Oxenstierna kan vel oc hawe været derudi end oc for nogen sin dessein a parte oc for at eloignére med disse occupationer Lindschöld

*) Derst. sid. 404.

fra affairene, huorudi hand begynte allerede at gaa Oxenstjerne nogit ner i hælene. Det kunde vel sche, at nogit kunde proponeris paa kommende Rigsdag, som icke aldellis schulde være Dronningen behagelig. Denne Lindschölds Sværmoder er saa en virago oc passerer for en Espece aff det, vulgus kalder en wiiss og qvinde. Hun bleff af en anden hustru, som er hendis familiere, explorerit i disse dager, hvorudi det vel kunde bestaa, at Dronningen var saa mögit imod, at hendis sön Lindschöld var blefven Printzens Gouverneur; om det derfor, at Lindschöld sigis tillige met V. at hawe alt for lang tid inspirerit Enkedronningen at separere Printzen fra Dronningen, disligeste hans education fra Dronningens disposition etc." Dock är det något osäkert, om här menas Mauritz V, eller brodern Otto. Om denne V., hvilkendera det än måtte varit, heter det i samma bref: "En ting er i dette Wæsen særdelis och underligt, at her ere de oc mange, som mæner att haffue det observerit, at mand aldrig hörer i de slags occurrencer nogit saa extraordinairt, som naar V. kommer her, oc mænis det, at der ere de, som bruger hans naturelle til det, huorudi de schammer sig væd at vise deris egen."

Den 1 Dec. 1688*): "End er V. icke reijst. Hans hustru var udi gaar paa et stæd hos sine venner, hvor hun icke meldede, hvor snart reijsen schulde angaa, klagendes sig bellers, at Dronningen end icke haver vildet tillade hinde at komme op oc presentere sin reverence, oc at hendis Majestét lades fast kiænde at være misnoyet over hindis mand V. Hayer hand icke dispenserit udi regard til Dronningen af sit gemötte oc Naturell, da kand det neppe være anderledis, end at hendis Majestét jo haver stor aarsag dertill."

V. hade således bidragit till ett för sin konung högst angenämt resultat, och det var således ej underligt att han deröfver var stolt, men ej heller underligt att Sveriges Drottning ej kunde betrakta denne sin broders förödmjukelse utan obehag och ej känna sig vänligt stämd mot dem, som därför arbetat. Under d. 28 Aug. 1689**) berättar Stockfleth, att han hade af Drottningen blifvit kallad ut till Carlberg och då "sagde hendis Majestét mig at hawe end icke gifwet den Lüneborgsche Envoyée Audientze, oc det for sine particulieres aarsager schyld; Menss at Welling haffde wærit saa Officieux at hawe wed de Lüneborgsche Hoffer, ja endoc under haanden her, giort den udtydning derpaa, som

*) Derst. sid. 410.

**) Derst. sid. 448.

war det schœd af beraad hug til at udvise misnœijelsse over det, at den Holstensche affaire war saa wel affgiort" m. m. Drottningen anförde ock andra klagomål öfver V:s beteende i Holsteinska saken. Till sin broder skref hon*) d. 28 April (årtalet uppgifves ej): "Was V. angeht, so hält man ihm trop fourbe umb einig facit, auff was er sagt, zu machen. Er soll auch eine liberté, im dräuen, und protestiren nehmen, wohey er, wie man meint, tost ou tard anläuffen wirdt. Ich weis nicht, was ich dazu sagen soll, als dass Ich wünsche, dass ein ehrlicher Mann in der Sache employirt werde, wor auff so vieler Menschen Wohlfahrt beruht, welche der böse durch seine instruments ohne Zweifel zu verhindern suchen wirdt."

Conferencen i Altona mellan Danmark och Holstein öppnades den 13 (5) Jan. 1689. "V. heter det i kejserliga Envoyens bref**) reste till Köpenhamn med förseglade ordres; man trodde, att ultimate fordra Holsteins restitution eller, om den vägras, tillkännagifva verklig exsecution och ruptur från Sverges sida." Danmark ville icke återställa Holstein, utan erbjöd Hertigen i stället till ersättning Oldenburg och Delmenborst. De medlande (Kejsarn, Kursachsen och Brandenburg) beslöto en föreställning till Danmark. Med detta beslut blef Carl XI så missnöjd, att han på allvar tänkte angripa Danmark, och misstänkte att Kejsarn ville öfvergifva förbundet, efter Danmark så "caresserades." Lüneburgska hofven hade med Sverige ingått ett hemligt förbund emot Danmark. Svenske Ständerne hade till kriget beviljat 2 millioner årligen: Sverige rustade. Då, i början af April, gaf äntligen Danmark vika, lofvande att restituera Holstein, likväl "wenn nur dessen Respect und Etats-sicherheit dabey genugsamb, prospicirt werde." Detta villkor hade dock den latitud, att Konungen, "von Natur martialisch", fortsatte sine rustningar, och ännu i April fruktade man, att han skulle skrida till "einem unvermutheten, urplötzlichen Extremitet." Fredsbrottet närmade sig mer och mer ända tills mot slutet af Juni, då underrättelse ankom, att Danmark afstått från sina anspråk.

Äfven danska sändebudet misstänkte ännu i Oct. 1689 V. såsom den der, i Holsteinska husets tvister med Danmark, retade opp den svenska kungen emot den Danska***).

*) Derst. II. sid. 403.

**) Derst. sid. 195.

***) Derst. sid. 481.

Ej mindre klagar österrikiska Ministern*) i Maj 1691 öfver "Wielgs (Bjelkes) och Vellings (sic) heimbliche machinationen", i frågan om svenska hjälptropparnes marsch mot Rhen. Carl XI hade nemligen lofvat att bistå Kejsarn med 3.000 man och Bjelke hade i det ändamålet rest till Tyskland.

Den 21 Jan. 1693 skrifver**) danska sändebudet: "Hadsferdt (Hatzfeldt) og Obrist V. haver giort Bielke en temmelig tour, i det dee der haver opsamlet alle de suppliquer, dee mod hannem kunde til weije bringe, og dennem haver Hadsferd lefueret Kongen, som dem i et sært Schab henlagt, og derover saa vell som, att hand snart will tiene den ene snart den anden, hafuer Kongen hannem eet haardt brev tilleskrefvet m. m."

Den 29 Mars s. å. berättades***) att Bjelke och V. voro förlikte.

Emedan V. hela tiden var frånvarande, så äro ministerberättelserna om honom ganska sparsamma. Emellertid finnes under d. 8 Juli 1695 följande ställe†) hvilket vi meddela, ehuru vi ej veta hvarå det syftar: "Angaaende Secreter Ehrenstolpes brev till Gottorff, saa war det att ynske, att saaledis deri procederit var, som Obrist V. haver sagt; det kunde gjøre nogen effect; mens hvad skall mand sige. Det meeste er boutader, som haver liden svite og hoes mig finder liten troe, alt hvad fra V. och d'Asfeldt kommer."

I Nov. 1696 klagade danska regeringen††) hos Carl XI öfver "V:s comportedment och vrangvillige conduite, som mere hindrer end beforder verket" — vid Pinnebergske konferencen — och begärde i stället tillförordnande af någon annan mera moderat minister. Men derå fästades intet afseende. Deremot skref V. i samma månad†††), att danska ministrarne "haffde udlat" (huttlat) de svenske i Hamburg, så att "alt det, som försten af Holsten kunde hafve att forvent af Sverig, var intet andet end ord og officia (:saaledes skal der hafve staaet i breffvet:) huorved Kongen efter sin sedvane strax blef iriteret og ville paa timmen slaa los, og bad fanden tage sig, at de skulle faa at see, at det var allvor og ike ord, og kom han til at treke Kaarden forst, saa skulle han ike saa snart stike den ind igien. Siden er dog vreden gaaen nogenledis öfver igien."

*) Derst. IV. sid. 214.

****) Derst. sid. 301.

††) Del. IV. sid. 77.

**) Del. III sid. 282.

†) Derst. sid. 314.

†††) Anf. st.

Kort derefter dog Carl XI. Enkedrottningen och förmyndarne skickade nu V. General-Majors fullmakt. Den kom ej för tidigt, då han redan i 19 år varit Öfverste. Han hade till och med väntat graden ofvanföre. I ett bref*) till Fab. Wrede yttrar han: "Hans salige K. Maj:t skulle hafva haft den nådiga intentionen att behöfva och distinguera mig på en gång; ty kan väl ej för mycket vara, att jag anställes blifva General-Lieutenant, förnöjd med General-Majors testamente på Brehmiska staten eller ock intet. Vice Gouverneurs-charakter torde mig kunna offentligen anordnas, helst det intet kostar H. Maj:t mer än mitt ÖfverCommandantskap och sessionen i Regeringen."

Sedan "Konungen blifvit myndig och underhandlingarne med Danmark drogos ut på längden — berättar han för sin son — begärde jag tillstånd att få komma till hofvet. Jag erhöll den med svårighet, och knapt hade jag ankommit, förrän man tänkte på att skicka bort mig till Pälén, och för att något förgylla pillret, utnämndes jag till General-Lieutenant."

Hans motvilja för denna resa undföll ej danska ministern som skrifver**): "V. arbeider af ald magt at komme fri fra dend Polache Reijse, forregifvendis, at hans farsfader var Borgemester i Riga dend gang, det blef ved forrederi til de Svensche ofvergifvet, og at hand hafde meget dertil hjulpet; hvor viit det nu kand hjelpe ham, veed Jeg ej." V. ville i stället afgå till England***), och "insinuerer sig hos Kongen og halver de venner, som ere Grefve Bentis Uvenner." Gr. "Bentis" (Bengt Oxenstierna) gällde dock nu mer föga; förut synes dock Gr. Bengt varit hans gynnar! Men hans invändningar hjälpte icke: likväl fick han i tractamente 30 Rdr spec. om dagen†). D. 24 Aug. 1698 skref††) danska ministern: "V. reyste forleden Lofverdag fra Malmöe till Dantzic. Hand meener at guvernere Pohlen, mens ellers er deris vüe at sette sig vel med Pohlen, for derved at forsichre sig for Moscau, som de altid apprehenderer, entten nu Pohlen, Moscaus eller Sverrigs venskaab vil foredrage, det staar der hen."

Detta är den sista underrättelsen man om denne underhandlare finner i missionsberättelserna. I anseende till krigets utbrott lemnade den danska beskickningen ock Sverige.

*) De la Gard. Arch. XIV. sid. 40.

**) Fryxell, IV. sid. 228.

†) Derst. sid. 231.

***) Derst. sid. 230.

††) Derst. sid. 233.

Af Konungen i Pölen blef V. bemött med stor utmärkelse; men det låg svek under denna höflighet. Under hela tiden märkte V., ehuru han ständigt vistades vid hofvet och åtföljde Kungen på dess resor mellan Dresden och Warschau, ingenting af de förrådiska planer denne förhade, utan fortfor i sina rapporter att försäkra om K. Augusts vänliga tänkesätt mot sin monarch, ända till dess pålska tropparne redan voro i full marsch åt Lifland. Först nu märkte han, att han, oakadt all sin slughet, blifvit öfverlistad af K. August och Flemming *).

Naturligtvis står derom intet ord i sjelfbiographien, utan der fortfar förf. helt lugnt: "År 1700 återvände jag till Stade, samt en tid derefter af egen drift till Brunsvig-Lüneburgska hofvet, der jag hade förvärfvat någon credit. Jag hade den lyckan att öfvertala Churfursten af Hannover och Hertigen af Zelle att sända troppar till undsättning af Tönningen som Kungen af Danmark höll belägrad. Denna belägring upphäufdes, och sedan Konungen landstigit på Seeland, nödgades danska Kungen taga sin tillflykt till fredsunderhandlingar. De Pinnenbergiska förklades till Travendahl. Hertigen af Holstein, Konungens sväger, skickade till mig två curirer, för att bedja mig bistå honom med mina råd och insinna mig vid fredsunderhandlingen. Jag deltog deri, utan att någon frågade efter min fullmakt, och sedan freden lyckligen var slutad, ålade mig Hans Höghet att resa med fredsfördraget till Konungen, som än stod på Seeland. Jag blef kvar i Hans Maj:ts omgifning, ända till dess han med sin armée steg ombord i Carlshamn, för att öfversegla till Lifland. Då återvände jag till Stade, och lemnades sedan under tio år i översamhet, samt hade således full ledighet att vidare uppöfva mig i de saker, dem jag valt till mitt yrke."

"Sedan dagen vid Pultava fört Konungen till Turkiet och H. Maj:t ej mer var omgifven af afundsmän, kom nödvändigheten att låta mig inträda i vidsträcktare handlingskrets. År 1710 fick jag fullmakt som General vid Infanteriet och Gouverneur öfver Wismar. Straxt derefter utnämndes jag till Kongl. Råd. Jag fick General-gouvernementet öfver Bremen och Verden; tillika uppdrogs åt mig öfverbefälet öfver arméen i Tyskland och ledningen af angelägenheterna derstädes."

"Jag betraktade alla dessa gåfvor som bitterheter (lies), ~~dem~~ man ville låta mig svälja under en tid, då våra saker

*) Nordberg, Carl XII:s Hist. I. 83, 89, 64, 66, 72.

redan voro ganska rubbade. Icke utan stor sorg såg jag mig öfverlastad, helst som min helsa redan var bräckt. Meller-tid har jag i fyra år denna tunga börda, ända till Ronn-gens ankomst till Stralsund, der du sjelf var vittne till mina mödor och lidanden. Ännu trodde jag mig ärefullt kunnat sluta min bana, om mina föreställningar vunnit mer inträde."

Samtiden har här dragit ett svart streck öfver denna "ärefulla bana"; ty, påstår man, det var på V:s råd som Stenbock förleddes att uppbränna Altona. En onämnd författare, som tecknat tidens händelser*) yttrar: "Altonas bränning brännmärkte Stenbock, ehuru det föregafs (såsom) ett repressalium för Stades. Gr. Mauritz V:s del i Altonas historia och det mera efteråt, är ännu en smutsig sak och nästan en enigm. V:s råd voro intet att lita på hos hans mindre goda vänner, talande sött och skrivande att än bättre fängsla."

Men vi vilja nu meddela slutet af V:s bref till sonen: det går på en hel annan tonart: "Om jag för dig — skriver han — ville uppräknat alla de ränkor, alla de vrångheter och allt hvad den svarta afunden kan upptänka, för att hindra mig att hafva blifvit använd under vår lyckas tid och medan jag än egde god helsa, skulle detta leda mig alltför långt. Men hvad jag sagt är tillräckligt för dig att inse, att det icke är så lätt, som du kanske tror, att tränga fram genom hopen, isynnerhet då man är begåfvad med en viss öfverlägsenhet, med en redlighet (?) och ett omdöme, hvilka äro mycket besvärande för dem, som upphöjas af den blinda lyckan eller som insmyga sig genom ränkor, utan all slags egen förtjenst."

"Den sorgliga erfarenhet jag gjort, att sådant slags folk naturligen sammangaddat sig mot förtjensten, har länge gjort mig tveksam, min son, huruvida jag borde hemöda mig om att låta uppodla det goda anlag, som jag hos dig funnit, eller om jag ej gjorde bättre uti att förbindra dig uti att blifva ett föremål för afunden. Jag tänkte att du bättre skulle göra din väg med hopen, och jag således borde öfverlemnna dig åt okunnigheten. Men en viss grannligheten och hvad jag är skyldig Gud, fäderneslandet och faderskärleken hafva slutligen bestämt mig att låta gifva dig den bästa uppfostran, som stått i min förmåga. Därför har jag intet sparat. Du är i det läge att du kan bilda dig så, att du förtjenat alla upplysta och redliga människors bifall. Det beror en-

*) Skandin. Sällsk. Handl. VII. sid. 243.

dast af dig sjelf att göra dig värdig de högsta embeten. Erhåller du dem icke, eger du åtminstone den hemliga tillfredsställelsen att hafva bättre förtjenat dem än de som undfått dem. Då skulle du ock tvinga desse och dina fiender att högakta dig, oakadt all den afund de mot dig lysa, hvilket icke är en af de minsta hugnader i lifvet. Du skall ofelbart komma derhän, om du samvetsgrannt bemödar dig att följa bilagda reglor. Och jag besvär dig att så göra."

"Mina krafter äro i aftagande; jag är ledsen att ej kunna efterlemna dig stor förmögenhet; men jag skulle dö nöjd om jag kunde smickra mig med att du i en framtid komme att ega de rikedomar, som innehållas i dessa reglor och mina föreställningar. Jag ger dig min välsignelse och förblifver till min lefnads slut med all ömhet, min son,

din tillgifnaste fader
Mauritz Vellingk."

Bremen d. 17 Juni 1716.

Hvilken, torde läsaren här fråga, var denne son, och hur följde han dessa föreskrifter? Vi begagna detta ställe, för att meddela några torftiga upplysningar om vår hjertes kusliga förhållanden.

V. gifte sig 1685 på Djursholm med *Ebba Marg. Banér*, dotter af RiksR. Frih. Svante Banér till Djursholm och Marg. Sparre. Hon dog enligt Matrikeln i staden Bremen den 28 Mars, men genom tryckfel står årtalet 1685, hvarmed kanske menas 1695. Han egde med henne en son, och åtminstone tvenne döttrar*). Den ena af dem var gift med en Gen.-Lieuten. Banér, som en tid var i Holsteinsk tjenst. — Sonen, *Ernst August*, som hade titel af Kammarherre, vistades kring året 1712 litet här och litet der, och frambar muntligen fadrens half-officiella diplomatiska uppdrag. Ynglingen hade lyckliga naturgåfvor men var en oeffterrättlig vildbasare. Han var bildad, belevvad, talte med lätthet språken, egde smak och omdöme och var virtuos på flöjt, men föredrog låga nöjen framför umgänge i finare kretsar. Under sin vistelse i Madrid, der han höll 2 betjenter, 6 mulåsnor och 2 ridhästar, hade han skuldsatt sig för 22,000 livres, förutom de 100 écus som fadren månatligen anslagit åt honom. Till Paris kom han på våren 1716 från England, för att derifrån resa till Spanien, men qvarblef i 6 månader och förlösade 3000 écus. Han hade tre fel: irreligiositet,

*) Vi skuta detta deraf att Gr. Bonde skrifver, att godsen efter fadrens död gingo till "barnen." Sonen (eller sönerne) hade redan förut aflidit.

slöseri och omåttlighet i drickande. Slutligen drog han af med Goertz och Gr. Poniatowski — icke till Spanien, utan Holland *). Det var alltså under denne rumlares vistelse i Paris, som fadren, honom till rättelse och spegel, uppsatte sin lefnad, i hvilken ingen kan misskänna diplomaten. Men "reglorna" och biographien tjente till intet; sonen dog före fadren, troligen i följd af sina utsväfningar, ty sedan han druckit sig halfrusig, tog han sin tillflykt till de aldrastarkaste drycker. År 1715 afgick han som Minister till Spanien rörande engelska Pretendenten: Gjörwell säger (Sv. Mercurius 1761 Maj sidd. 720 och 727) att f. d. Ministern Ernst August, för hvars räkning lefnadsbeskrifningen är uppsatt, "dog ogift i Stockholm 1724", och denna uppgift kan svårligen jäfvas, då den troligen är lemnad af R. Sekreter. Sandberg, familjens mångåriga vän, som meddelat sjelfva lefnadsbeskrifningen. Men huru förklara detta med fadrens egen uppgift i ett memorial af år 1719, der han talar om sonen, den till Spanien afgångne, såsom redan afliden, såframt Gen.-Gouverneuren ej egt två söner? Verkligen nämner ock Wieselgren (De la Gard. Arch. XIV. 40) en son, benämnd: "J. Mauritz", för hvilken lefnadsbeskrifningen var uppsatt, och "bekant för sina stora naturgåfvor och sitt oordentliga lefnads-sätt." Förra uppgiften strider mot den Gjörwellska och är troligen oriktig; men om Ernst August dog 1724 och J. Mauritz före 1719, så torde ofvanstående uppgifter böra skrivas på den sednares räkning: begge skulle dock varit på beskickningen i Madrid. Saken är dock af ringa vikt.

Vi återgå nu till öfversigten af fadrens offentliga verksamhet, sedan denna blifvit mera sjelfständig. Olyckligtvis inträffade detta icke, förrän, såsom han sjelf anmärkte, svenska makten tagit en hård stöt. I alla fall var hans myndighet bunden af tvenne högre auctoriteter: Regeringen i Stockholm, och den nomadiska Camarillan i Bender och sedermera utom och innanför det kongliga tältet.

Hans första göromål som General-Gouverneur blef att qväfva ett bland allmogen, som satte sig emot utskrifningen, 1710 utbrustet uppror, hvilket företrädaren, Gen.-Lieut. Nils Gyllenstjerna, ej lyckats att med vapen undertrycka **). Menighetens afvoga sinne mot öfverheten blef dock kvar, hvilket visade sig vid danska infallet året derpå.

*) Bref till fadren från dåv. svenska Ministern i Paris, General-Lieut. Er. Sparre, i Skand. Sällsk. Handl. VIII. s. 210 o. f.

**) Nordberg, Carl XII:s Hist. II. 143:

Sedan desse nemligen förgäfves belägrat Wismar, hotade de 1712 med ett inbrott i Bremen och utgåfvo ett manifest. Detta blef af V. ej allenast besvaradt, utan han lät ock utskrifva krigscontributioner i Holstein*). Fienden log deråt, ty man trodde icke på möjligheten för Svenskarne att kunna indrifva dem, men detta skedde dock sedermera. Garnisonen i Stade och fästningsverken förbättrades; landet hade ock kunnat sättas under vatten, men V. underlät det på Hannoverska hofvets begäran, i det man i stället lofvade hjälptroppar från hela Nedersachsiska kretsen, i fall fienden beträdde Tyska rikets gränсор, så att V. intill sista stunden trodde, att Danskarne ej skulle våga öfvergå Elben. Men detta hopp slog felt: fienden fraktade sig öfver floden och lägrade sig ett stycke utanför Stade. Lyckligtvis medförde de intet artilleri; sådant väntades från Altona (det tillhörde Konungen i Pölen) och när det kommit elfven utföre, begynte belägringen. V. hade rest bort och lemnat commandot åt Stackelberg, en käck man, men han måste dock capitulera d. 27 Augusti.

Stenbocks seger vid Gadebusch i Mecklenburg lifvade åter Svenskarnes hopp. Två vägar stodo honom öppna, den ena åt Pommern, den andra vesterut — mot Danskarne. V., som nu vistades i Hamburg, rådde honom till att välja den sednare vägen, samt bryta in i Holstein. I brefven till Ministern i Paris, Frib. Sparre**), medgifver V. ock sjelf, att han gifvit detta olyckliga råd äfvensom tillstyrkt Altonas uppbrännande. Till det förra kunde skäl ock finnas, emedan Holstein var ett rikt land och Pommern alltför utblottadt för att öfver vintern kunna föda svenska arméen. Begge förmodade samma lyckliga utgång af detta infall som 1644, men underbart talade de båda två om "Banér", i stället för Torstensson: V. klandrade dock att "Bocken" hade illa buskallat med landets förräder och trodde att kriget kunnat föras så, att denne ej behöft "sticka in i en säck", liksom han förut klandrat den vapenhvila Stenbock beviljat fienden. Man finner dock icke, att han sjelf företog sig det ringaste med de visserligen fåtaliga troppar han sjelf commenderade, till Tönningens undsättning, ehuru han i Hamburg lofvat Stenbock hjälp inom tre månader, endast denne så länge kunde uppehålla fienden och undvika batalj***): dock skref han på

*) Derst. s. 238 o. f.

**) Skand. Sällsk. Handl. VII. sid. 223 o. f.

**) Nordberg, sid. 317.

flera håll om ditsändande af spanmål, skepp och folk, icke förgätande att anmoda Gr. Gyllenborg i England att begära ett fartyg till afhemtande af "sin familie", som befann sig inom den belägrade fästningen *).

Svenska arméen der capitulerade d. 6 Maj 1713, och i samma månad utfärdade Konungen från Timurtasch fullmakt för V. att träda i underhandling med Konungen i Preussen. I följd deraf afslöt V. en tractat med Administratören i Holstein och med Preussen, som dock ledde till en helt annan utgång, än Carl XII förmodade, då han dertill betygade sitt bifall, sedan Preussen kort derefter ingått vänskapsförbund med Ryssland.

Samma dag Carl XII lemnade Bender, skickade han kurirer med skrifvelse till V. och Meyendorff, förmodligen med underrättelse om sin resa, ty då Konungen plötsligt infann sig i Stralsund var V. honom der redan till mötes.

Redan förut hade V. erbållit Senatens fullmakt och instruction att sluta en allmän fred med rikets fiender; men vid Konungens ankomst ändrades detta så, att underhandlingar blott skulle öppnas med Danmark, emedan "Hans Maj:t höll rådligare och bättre, att, efter Frankrikes exempel söka söndra sina sammangaddade fiender" **).

I ett bref, Hamburg d. 24 Jan. 1713 till Arvid Horn, säger han sig velat underrätta "K. Senaten om en utväg, derigenom jag hade förment, att våra fästningar, hela Pommern och för allting Landt-Rügen kunnat blifva salverade, och Konungen i Preussen insensiblement engagerad, sig vårt verk med fullt allvar antaga"; men "Generalen och Vice Gouvern. Meyerfelt förmente sig intet till dess antagande vara authoriserad, eller ock detta medlet intet tillräckligt och tjenligt considererat." ... Äfven medskickade han afskrifter af sina bref till "Orient" (Turkiet), på det skönjas kunde, att "jag å min sida inga föreställningar spart, ej heller den ringaste anledning gifvit, derigenom H. Maj:t hade kunnat blifva styrkt i det uppsåt och afseende."

Vissa tider 1713 vistades V. i närheten af Konungen, som i Maj visade den ankomne franska Ambassadeuren till honom och Ombudsrådet v. Müllern.

Under denna förtviflade tid vände man sig till alla neutrala hof om hjälp. På V:s anmodan sökte Ministern i Paris Er. Sparre ***) öfvertala franska regeringen till kraftig und-

*) Skand. Sällsk. Handl. VI. 289.

**) Nordberg, sid. 420.

***) De båda herrarnes vidlöftiga brevveling i detta ämne läsa i Skand. Sällsk. Handl. Del. V och VIII.

sättning, åtminstone till betalning af de subsidier man än var skyldig Sverige, men alla bemödanden voro fruktlösa och Sverige öfverlemnades åt sitt eget öde och sina många och roflystna fienders inkräktningar.

När Konungen i England 1716 erfor att Sverige ämnade taga Pretendentens parti, anmodade han Landtgreffen i Hessen och dess son (Fredrik I) att träda i underhandling som Sveriges ombud; dessa begärde dertill avensk fullmakt, men Ombudsrådet Müllern, som fann detta betänkligt eller opassande, ville att någon svensk deruti skulle deltaga och skickade alltså fullmakt till V., men deraf blefvo både Hessen och Hannover stötta och ingenting blef alltså uträttadt. Öfver denna plan afgaf V. berättelse till Secreta-Utskottet vid 1723 års riksdag *).

Då Konungen i England en tid derefter genom holstein-ska Kammarherren Fabrice sökte öfvertala Sverige till fred med uppoffring af sina tyska besittningar, afgaf V. åren 1717 och 1718 till Rådet i Stockholm sina "Pensées sur le parti à prendre", nemligen rörande fredsverket, äfvensom i Jan. 1718 till Konungen sjelf ett memorial i samma ämne. Hans politik var ungefär densamma som Görtz', nemligen att genom uppoffringen af Ingermanland köpa sig Czarens vänskap, men hålla på de tyska länderna.

Såsom bekant är, ville dock Carl XII icke å något håll afstå en tum jord, och fast den nya regeringen insåg nödvändigheten att vika, valde hon den aldrasförderligaste politiken, nemligen att spara freden med den mäktigaste af landets fiender till sist, och begynna med att kasta bort de dyrköpta tyska landskaperna för en spottstyfver och löftet om en engelsk flotta, som föga gagnade. Om dessa fredsslut blef V., som efter Konungens död förlorat all inflytelse, allmänne rådfrågad, men insände vid kunskapen derom, som medlem af Rådet, i Dec. 1719 en kraftig protest mot berörde okloka och förderfliga fredsslut. Särdeles upptog han bortslumpandet af hertigdömena Bremen och Verden, hvilka han så länge styrt, med djupaste harm, hvilken han ock ej dolde för Fabrice. Denne föreställde honom att, då sådant numer ej kunde ändras, återstod blott hertigdömenas utrymmande, och gaf honom en vink om, att om han deruti visade sig medgörlig, skulle detta ej lända till hans enskilda skada! **). Följde han detta råd?

*) Skand. Sällsk. Handl. XII. 301 o. f.

**) Dithörande handlingar äro tryckta i Skand. Sällsk. Handlingar i slutet af Del. XII. Jfr Gjörwell, Svenska Mercurius 1766.

Men på 1723 års riksdag hade tänkesätten vridit sig. Holsteinska partiet framträdde mera oförskräckt och med fastare steg; till dess mer eller mindre uppenbara anhängare hörde *) V., hans måg Gen.-Lieut. Baron Banér, Amiral Hans Wachtmeister, Generalen (sedan Fältmark.) Hamilton, Gen. Coijet, Gr. Fersen, Gen. d'Albedyhll, R.R. Grefvarne Bauer och Meijerfelt, Germund och Josias Cederhjelm, samt i tysthet Stjerneld, Höpken, S. Åkerhjelm, äfvensom Grefvarne Lagerberg och Gyllenborg samt den bekante Öfverste Stobée. Förutom detta och det aristokratiska (Hornska), fanns det ett demokratiskt eller republikanskt, samt ett hofparti, som, såsom det svagaste bland alla, loverade mellan de öfriga och ej sällan slöt sig till det sistnämnde.

Den gamle V. höll sig bakom, och lät sin måg, som hade ordets makt, tala på Riddarhuset. Man ansåg honom för partiets hufvudledare och aristokraterne synas hafva betraktat honom såsom sin farligaste motståndare. Om än V. hade sina egna sluga uträkningar, så måste dock erkännas, att han ända från början af sin bana varit trogen den sak, hvilken han, vid sjuttio år, ännu stödde. Emot Holsteins ofriande Danmark hade han i sin ungdom kämpat och hela tiden arbetat med diplomatiens vapen. Med en officer i holsteinsk tjänst hade han bortgift sin dotter, och sjelf alltid med detta furstliga hus stått i nära förbindelser. Utan tvifvel var den rättmätiga thronarfvings undanträngande både motbjudande för hans känsla och ett streck i hans uträkning. Dock låtsade han helt annat. Den grånade despot-tjenarens och holsteinskt sinnade partimannen hade nu i hast blifvit förtjust öfver den "don précieux" Ulrika Eleonora "frivilligt" hembar åt friheten, i det hon lömskt stal kronan från sin systerson. Om detta hyckleri, kanske något för groft för att bedraga någon, vittna hans på våren 1719 till Regeringsrådet Sandberg skrifna bref**), tydligen ämnade att förevisas å högsta ort. Denne Sandberg hade nemligen varit hans Handsekreterare, men kom vid denna tid i den nåd hos den nye Konungen, att han, under namnet Olof Olsson, på sina lyckönskingsverser öfver K. Fredriks kröning, fick ett rimmadt svar tillbaka uppsatt å Konungens egna vägnar ***). Sedermera länte V. honom 150 ducater och skaffade honom en pension af holsteinska Ministern, hvil-

*) Skand. Sällsk. Handl. VII. 274 o. f.

**) Gjörwells Nya Sv. Bibl. I B. 2 h. sid. 44 o. f.

***) Det kongliga poemet lydde sålunda:

ket dock hade till följd att Sandberg blef invecklad i V:s fall. I ett af dessa bref säger diplomaten att han öfversatt riksdagskallelsen på franska för holländska tidningarne, "pour mieux faire remarquer au monde la générosité sans exemple de notre Reine débonnaire et aux princes despotiques la véritable souveraineté qui leur conviendrait le plus et dont Sa Majté a fait choix." ... I ett annat bref slösar han samma smicker och slutar med att säga: "En Hollande, en Suisse, dans toutes les républiques et villes imperiales (fria Riksstäder) on chante publiquement dans les rues les louanges de Sa Majté. S'il est possible que la Reine apparût à Amsterdam, Elle coureroit risque de se voir dans un instant sans habits, chaqu'un en voudroit avoir une petite pièce pour en faire une sainte relique" (?).

Undertiden höll han sig på afstånd och var till en början glad att slippa blifva innesluten i Görtz' rättgång. Äfven han var dock redan på förslag till statsoffer: likväl, skriver han, "je ne puis jamais me consoler ... d'avoir été soupçonné seulement participant à les mauvaises pratiques dont on accuse le Baron de Goertz. J'ai eu souvent sujet de me plaindre de lui, mais aucun de m'en louer; temoins sa negligence à me faire toucher mes appointements dans un temps, où le nécessaire me manque, dans une poste qui est unique, que j'ai taché de conserver en deçà de la mer à l'honneur de la couronne de Suède. J'ai toujours rendu témoignage à l'habilité de ce Baron, n'ayant connu que lui et encore un autre (Law?) capables d'un vrai esprit pour les finances. S'il en a fait mauvaise usage, tant pis pour lui!"

Så hålt och hållet glömd syntes "den Bremiska Regeringen" vara i Syerige, att man på fyra år ej ditskickat böndagstexter, ej heller efter Carl XII:s död, nya kyrkobönnen eller kungörelserna om sargrigningen och sorgens anläggande. V. sökte dock en annan gång genom memorialer till Drötningen, Arfprinsen och Regeringen göra sig påmind, isynnerhet vid frågan om hertigdömenas (se ofvanför). Slutligen reste han mot slutet af 1722 sjelf öfver till Stock-

"Tack, tack, Ol Olsson, som uppå vår kröningsdag,
Förklaren så för Oss ert trogna hjertelag;
Er önskan tage Vi med nådigt tycke an,
Vårt högsta nöje är att laga den blir sann.

Så svarar på Landsens Faders befallning Ol. Olssons Vän och
Medundersåtte Herman Reinholsson."

Schönbergs Lefn.-beskrifn. öfver Reg.-Rådet Ol. Sandberg, i Gjörwells Nya Sv. Bibl. Bd. II. St. VIII. sid. 399.

holm, troligen i följd af den till början af nästa år sammanlysta riksdagen: också hade efter hertigdömenas aflemnande han ingenting mer att uträtta i Tyskland.

Så holsteinskt sinnad än V. var, förstod han dock efter sin ankomst till riket att till en viss grad ställa sig in hos Konungen, emedan partiet lofvade arbeta för en utvidgad konungamakt, väl icke för att tjena den nuvarande dynastien, utan en tillkommande*). V. var således icke mer så förtjust öfver det nya regeringssättet, som han i Mars 1719 lät påskina. På hans tillstyrkan insattes i Rådet Presid. Baron Lagerberg (som denna riksdag var Landtmarskalk), Gr. Carl Gyllenborg och Statssekret. J. Cederhjelm, som alla delade samma åsichter. Man fick verkligen Bönderne att i ett memorial yttra, att "menige allmogen af Bondeståndet intet annat kunde förstå och finna, än att H. K. M. borde ega och bruka den myndighet, som Sveriges framfarne Konungar haft hafva, enligt rikets gamla lag och stadgar", men detta försök mötte alltför starkt motstånd i de tre öfriga stånden, ehuru Konungen gjort sig så säker förhoppning, att han skref till sin bror Prins Wilhelm af Hessen, att "han hoppades denna riksdag skulle sluta dermed att han vunne alla sina åsichter."

Deremot lyckades det Holsteinarne att på denna riksdag utverka några fördelar för sin Hertig, som kastat sig under Rysslands beskydd och friade till Czarens dotter, med hvilken han ock i Maj 1723 blef förmäld. När nu en rysk flotta visade sig utanför svenska skärgården, måste man bevilja honom en pension å 15,000 Rdr Hamb. B:co och Konungen skrifva till honom ett handbref, som innehöll en half försäkran om thronföljden, hvilken hospartiet annars ämnade skulle stanna inom hessiska huset. Naturligtvis måste detta misshaga Konungen, och än mer Drottningen, som andades ett brinnande hat mot sin systerson och allt hvad holsteinskt hette. Geijer säger att Arvid Horn, som varit Hertigens Gouverneur, i början icke var så alldeles emot förslaget, men ändrade sig; den om denna tids ränkor väl underrättade författaren i Skand. Sällsk. Handl. Del. VII försäkrar deremot, att bemalte minister under hela sitt välde tid arbetade emot sin fordne myndling.

Det var ock Horns slughet, som så styrde till att Carl Fredrik måste nöja sig med hvad för denna gång var beviljad, i det han drog ut med underhandlingarna till dess Ryska

*) Skand. Sällsk. Handl. Del. VII, sid. 284.

flotten redan aflägsnat sig ur svenska skären. Men motpartiet hoppades nästa riksdag kunna vinna en fullständigare seger.

Också hade detsamma den öfvervigt inom sjelfva Rådet, att man 1725 beslöt afskicka en kostsam ambassade till St: Petersburg under förevändning att lyckönska Kejs. Catharina till sitt uppstigande på thronen, men i sjelfva verket, för att knyta närmare förbindelse med Hertigen och Ryssland. Medan Josias Cederhjelm därför der verkade, arbetade i Wien den unge Carl Gustaf Tessin, som i hast öfvergått på denna sida och nu först beträdde den offentliga skådebanan. Till Cederhjelm's underhåll i Petersburg erbjöd sig V. att af sin lön bidraga med 1000 Rdr, i fall ständerna funno omkostnaderne för stora; likaså Lagerberg för samma ändamål.

Det var just nu en tid, då de stora makterna ifrigare än någonsin sökte förstärka sig genom alliancer, ehuru dessa kanske aldrig blefvo oftare och mera trolöst brutna. Hela Europa delade sig mellan tvenne förbund: det Hannoverska (Engelskt-Fransyska) och det Wienska (Österrikiskt-Ryska), och å ömse sidor visade man sig högst angelägen att vinna Sveriges biträde. För Regeringen och partierna blef berörde sak också en lifsfråga: af hvem skulle nemligen riket få subsidier och de enskilde mutor, af Frankrike eller af Ryssland? Tillfrågad om sin mening, svarade Horn att han vore "embarasserad" och tveksam, men troligen var han redan från början bestämdt böjd för det Wienska förbundet. Sannolikt talade han dock sanning, då han förklarade sig följa en fredspolitik, ville att man skulle bibehålla status quo, och ej mer förbinda sig med den ena än med den andra; men då Sverige pressades från ömse sidor att förklara sig för ettdera förbundet, biträdde han alltmer och mer bestämdt samma åsigt som Konungen. Han fördröjde allt hvad han kunde Cederhjelm's resa och underhandlingarne om alliansens afslutande*). Ense med honom voro inom Rådet: Riks-Råden Banér, Ekeblad, De la Gardie, Liewen, E. Sparre, Taube, Hof-Canc. v. Düben samt Cancelli-Råden v. Roehen och Wrangel. Motpartiet, som hade försvagat sig sjelft genom Cederhjelm's och Tessin's bortskickande, bestod der af Riks-Råden Gyllenborg, Cronhjelm, Lagerberg, Vellingk, Tessin d. ä., H. R. Horn, hvilken merendels var af motsatt mening med sin frände, Premier-Ministern, jemte Stats-Sekreter. v. Höpken; alla till-

*) Om rådplågningarne vinnas nya upplysningar genom Magister C. J. Th. v. Schantz' Gradual-disputation: "Om Sveriges accession till Hannov. alliancen. Ups. 1851.

gifne Holsteinska saken och kärnan för det sedan uppträdande Hattpartiet. V. vistades ute på Djursholm, men hans yttranden infödrades i viktigare fall. I Januari 1726 erhöi Ryssland 300,000 Rubler i subsidier, i fall Sverige biträdde den gemensamma saken; CansliCollegium afstyrkte emottagandet af anbudet, och Rådet var af samma mening. V. förklarade då, att Collegierna "endast hade officium servile, men intet ansvar inför Ständerna"; deröfver besvarade sig Horn och Banér, såsom ledamöter af CansliCollegium, sågande, att "Collegierna väl hade obsequii gloriam, men af något servile veta vi Gudi' lof numera i Sveriges rike intet, särdeles efter den återvundne friheten". Derjemte inlade W. den reservation, som sedan lades honom så mycket till last men inför efterverlden bevittnar hans statsklohet, och hvaruti bevisas Frankrikes pålitlighet framför Englands vänskap*).

I anledning af nya invecklingar och betänkligheter afgaf CansliCollegium i Maj ett nytt betänkande till förmån för Hannoverska alliancen. När saken förekom i Rådet, begärde det svagare motpartiet att de fyra frånvarande RiksRåden ock skulle höras, men detta afslogs. Vid voteringen stannade 8 röster mot 8, men som Konungen var för Wienerförbundet, hade den meningen segrat. Dermed var dock saken ändå icke afgjord, emedan ett nytt Memorial sedermera ankom från Ryssland. Då föreslog de rådande att sammankalla Ständerna; V. förklarade "att en anticiperad riksdag vore i hans tanke både onödig, betänkelig och besvärlig". Men motpartiet, viss att de ryska sympathierna skulle vid riksdagen ogillas, fattade ändock beslutet att väjda till nationen; också hade en af sjelfva motståndarne förut, vid en rådplägnings, obetänksamt yttrat, att Ständernas samtycke vore erforderligt vid alliansens slutande.

Ständerna, som samlades i medlet af September, skulle alltså afgöra, hvilkendera alliancen egde företrädet. Troligen hade den Ryska varit förmänligare, men massan af nationen upprördes vid den tanken att ingå förbund med en makt, som ej allenast tillvällat sig så stora besittningar på Sveriges bekostnad, utan ock så nyligen förvandlat så många städer, byar, herregårdar och bruk till aska eller rykande stenhopar. Konungen förlitade sig dock icke ensamt på denna känsla, utan vidtog en exempellöst nedrig åtgärd, att, fastän den ej litet förnedrade honom sjelf, krossa det holsteinska partiet i det han rigtade anfallet emot en af dess

*) Se vidare hos C. J. Th. v. Schantz, sid. 9.

hafvudmän. År 1722 var en annan af denna faction, Öfverste Stobée, utsedd till offer, denna gång var det Vellingk; krigsmännen räddade sig, men den slipade diplomaten föll i snaran.

År 1722 hade K. Fredrik beslutat att för egen räkning af Konungen i Preussen upptaga ett lån af 200,000 Rdr, sannolikt för att köpa sig anhängare för den tillämnade stats-hvålfningen. Sedan man förgäfvos försökt att få detta lån af enskilde, vände sig General Rank å Konungens vägnar till Konungen i Preussen, hvilken dertill ock samtyckte, men mot pantsättaudet af tullen och licenten i staden Wolgast — eller, enligt Geijer, af sjelfva staden, "när sakerna komme att något mer bero af Hans Maj:t." Sednare uppgafs från Preussiska sidan såsom alternativ förpantningen af några Hessiska Amter, ehuru Landtgreffen, K. Fredriks fader, än lefde. Förslag till förskrifningar skickades från Berlin, jemte 50,000 Rdr i förskott, under förutsättning att ettdera villkoret antoges. Konungen vände sig då till V., som vistades i Skåne, med anmodan att uppsätta andra reverser; enligt dess egen uppgift, när han därför ställdes till ansvar, skulle han förut allsintet vetat om hela denna underhandling, men så snart han derom fått del, genast rest tillbaka till Stockholm, jemte General Rank afstyrkt både det ena och andra villkoret, samt uppsatt ett afböjande svar till Konungen i Preussen; som derigenom all fråga om förpantningen af Wolgast förföll, samt penningarna återbetaltes, ansåg han hela saken dödad och ingenting att derom i Rådet anmäla, helst Kongl. Maj:t befallt att saken ej skulle omtalas. Hvad dessutom de Hessiska Amtens förpantning angick, vore sådant Konungens ensak, hörde ej under 13 §. af svenska Regeringsformen, och i öfrigt en sak af ingen vikt såsom stridande mot Romerska Rikets lagar. — Så lyder V:s genmål: saken är ännu outredd *), ty enligt Geijers framställning vill synas, som skulle reversen i enlighet med Preussiska Konungens fordran verkligen blifvit utfärdad (så påstods förmodligen ock å anklagande sidan), men saken hade gått tillbaka, därför att Fredrik omsider fann villkoren nog betänkliga och penningarna återbetaltes först, sedan statsstrecket misslyckades.

Den nya riksdagen tycktes i början taga, åtminstone bland Adeln, en för Holsteinarne gynnsam vändning, emedan en af

*) Geijers framställning skiljer sig i åtskilliga punkter från den uti Tessin och Tessiniana sid. 282 o. f.

dem, Lagerberg, utsågs till Landtmarskalk. Snart började de — och V. visst icke minst — att med sådan ifver arbeta för Wienska alliancen, att motpartiet ansåg sig böra skrida till ofvan antydda kraftåtgärd, hvilken vi vilje berättas med Geijers*) ord: "Den 18 Oct. 1726 underrättade Sekreta-Utskottet samtliga Stånden, att ibland de documenter, som denna dag blifvit från Kongl. Maj:t i Rådet med Sekreta-Utskottet communicerade, några skrifter af år 1722 funnits utaf den beskaffenhet, att de mycket graverade Riks-Rådet och General-Gouvernören Grefve Vellingk; hvarföre Sekreta-Utskottet ansett nödigt att försäkra sig om hans papper och person. — Den 24 Oct. underrättar Utskottet Stånderna, huruledes Kongl. Maj:t vid öfverlemnande af de nämnda documenterna yttrat, att såsom vid förra riksdagen ett rykte utkommit angående en viss penninge-negociation, hvilket Hans Maj:t mäktat bedröfvat, ehuru han ej då kunnat yppa rätta beskaffenheten, emedan skrifterna angående detta ärende först sednare kommit i Hans Maj:t:s händer, så hade Hans Maj:t nu velat samma skrifter meddela. Ibland dessa papper, säger Utskottet, finnes två egenhändiga Grefve Vellingks concepter, hvarigenom han brutit emot Regeringsformen och sin Rådsed. Vi veta redan, att dessa concepter voro, såsom under rätttegången upplystes, på Konung Fredriks egen anmodan af Vellingk författade, och föregifvandet, att de först sednare kommit i Konungens händer, är så mycket otroligare, som de voro ämnade att med hans egen hand renskrifvas; hvarför han ock genast tog dem till sig och behöll dem, ehuru han, enligt Vellingks påstående, lofvat förstöra dem. Denna process blef af en olycklig betydighet för politiska brottmåls behandling och bekräftade det exempel, som domen öfver Görtz redan gifvit. Konungen hade för partiändamål gifvit sin egen personlighet till pris. Undersökningen kunde endast blifva hemlig**); och uppdrogs d. 12 Nov. åt en *Rikens Ständers Commission*, bestående af sex adelsmän, tre prester och tre borgare, hvilken Com-

*) Teckning af Sv. Tillstånd från Carl XII:s död, sid. 67 o. f.

**) En Carl von Strokirk yrkade tvertom i ett memorial till Sekreta Utskottet, att processen borde föras *inför Stånderna sjelfva*, emedan den enligt uppgift skulle röra *Konungens höghet*. Bönderna begärde få sitta med i den förordnade Commissionen, hvilket aflogs, emedan saken en gång var öfverlemnad åt Sekreta-Utskottet, och domen i alla fall skulle underställas Stånderna. Actor var densamme, som i Commissionen öfver Görtz, nemligen, nuvarande Justitie-Cancelleren Fehman.

mission väl instruerades att iakttaga Sveriges lag, stadgar och rättegånga-ordning, men själf yttrar sig, att den för sakens beskaffenhet och med parternas begifvande "endast hafver kunnat *summario processu* förfara." Commissionens s. k. resolution utföll först efter sex månader. Den lägger Grefve Vellingk till last, att hafva sökt inleda Hans Maj:t ej blott till förpantning af domäner i Hessen, öfver hvilka Konungen i sin Herr faders lifstid ej egde rätt att förfoga, utan äfven till abalienation af staden Wolgast ifrån Sveriges krona, för ändamål, hvilka Vellingk, såsom en stor Minister, bort känna, ej syftande på mindre, än regeringssättets förändring i Sverige; af Vellingks papper förnummes dessutom, att han redan i flera år varit Rysk pensionär; hans sensfärdiga tillkännagifvande i Senaten, det han njöt pensionen såsom ersättning från Ryska hofvet för hvad han i Ingermanland förlorat, upphäufde ej det brottsliga i själfva förhållandet, isynnerhet som han begärt en Rysk pension äfven åt sin dotterson: för dessa och andra förseelser och efterräkningar ända ifrån Carl XII:s tid förtjente han att mista lif, ära och gods, om enligt lagens stränghet med honom skulle förfaras. Detta blef slutligen äfven den dom, som af Ständerna bekräftades, efter ett oförsigtigt uttryck af Vellingks måg, General Baner, att hans svärfar ej begärde nåd, utan rättvisa. Dödsstraffet mildrades dock till evigt fängelse på Jönköpings slott; men den sjuttiofyra-årige Grefve Vellingk, som, van vid verlden, med stoisk köld bar sin olycka, afled, under det han fördes till förvaringsorten."

Vi bifoga några tillägg. Hvad V. svarade till beskyllningen för sitt deltagande i läneunderhandlingen, är redan anfördt. Dervid kom den gamle Rådsherren "i den sällsamma belägenheten att behöfva rättfärdiga sin anklagare; Konungen anklagade honom för att ej hafva angifvit honom själf, och för att hafva lydt hans befallningar" *). Utan tvifvel insåg K. Fredrik, huru menlig en sådan rättegång var för det konungsliga och hans eget personliga anseende, och förmodas kan, att han svårligen af sig själf var benägen till slikt förnedrande steg, utan dertill drefs af Horn i förbund med Drottningen, hvilka med ett enda slag ville krossa det Holsteinska partiet. Anföras kan till och med att äfven de, i någon mån, själfve voro nödgade till berörde åtgärd, emedan, såsom Konungen i sin anmälan säger, ett rykte om denna läneunderhanling spridt sig redan på den föregående

*) Tessin och Tessiniana, sid. 238.

riksdagen, och de närvarande Ständerna voro ej mindre misstänksamma på Konungens enskilda penningetransactioner.

En annan anklagelsepunkt var den, att V. af Ryssland uppbär en pension å 3000 Rubel årligen. Derpå svarades att redan vid Nystadtaka Fredscongressen hade Ambassadören, Barön Cedercreutz i uppdrag att utverka för honom ett skadestånd för dess förlorade gods i Ingermanland, och detta skadestånd trodde han ganska obehörigt kallas pension. — Deremot kan genmålås, att då saken misslyckades, synes V. sjelf, och icke Staten, sedermera beredt sig denna förmån, hvarigenom saken antog en förändrad karakter; vidare, att som han, såsom det synes, uppbär denna nådegåfva utan svenska Regeringens officiella kännedom och bifall, kunde detta med skäl läggas honom till last.

Han hade ock — tillades det — till och med förmått förskaffa svenska embetsmän utländska pensioner. Dermed åsystades förbemälte Reg.-Rådet Sandberg, för hvilken V. af Geheime-Rådet Gr. Basewitz' måg, Holsteinske Ministern Reichel, hade utverkat en lön af 6000 daler kppmt för undervisning i svenska språket. Äfven Sandberg anklagades och dömdes, fast långt derefter, i Dec. 1730, till förlust af tjenst och lön, men utslaget mildrades af Kongl. Maj:t till en åtvarning*).

Redan vid rättgångens början, hade Grefven, oakadt sin höga ålder, sitt höga embete och sin femtioåriga, dittills oklandrade tjenst, blifvit, såsom en gemen förbrytare satt i en hård arrest. Än hårdare blef domen. Sjelfva katastrophen berättas utförligare af Bonde**) sålunda: "Uti April månad upplästes in plenis R. St. Commissions utlåtande i Grefve Vellingks sak, hvarutinnan de förmålte sig fuller efter lagens rigueur ej undgå kunna, att dömma honom till det i 8 Cap. Högm. Balken utsatte straffet att mista lif, ära och gods, för den som skadar sitt fädernesland med brevom, rådom eller gerningom; men i anseende till de anförde mittigantia kunde de ej styrka till samma straffs exeqverande, utan föreslogo i det stället dess Rådsembetes förlust, samt tillstånd att sin öfriga lifetid i stillhet på sina landtgoeds passera, med bibehållande af sin förra karakter och dignitet. Dock till Grefve Vellingks olycka, i detsamma som Plenå voro benägne att bifalla Commissionens föreslagne leutation, steg dess måg General-Lieut. Joh. Baner fram, besvårade sig

*) Sandbergs Lefn.-Beskr. anf. st. sid. 394 o. f.

**) Sverige under Ulr. Eleon. sid. 47.

mycket öfver Commissionens yttrande, och slöt sitt tal med de orden: min svärfar begär ej någon nåd, utan endast rättvisa. Hvarpå Plena beslöto, att Commissionen skulle sitt yttrande återtaga, striete dömma efter Sveriges lag, domen publicera, och mitigantierne till dem, såsom Öfverdomare, lemna; ty gjorde Commissionen ej annat än utelemnade de förr anförde mitigantier, och stannade vid det som lagen förmår, domer för öppna dörrar i Hofrättssalen publicerade och till Plena öfversände, med åberopande af sine förr anförda mitigantier. Så snart domen på Riddarhuset uppläst var, blef den approberad och stadfästad, utan någon reflexion på de anförde mitigantier; men sedan de andra dagen sig något besinnat, lemnades honom lifvet och äran, dock att sluta sin listid uti ständigt fängelse på Jönköpings slott, hvarutinnan hela Plenum på Riddarhuset blef enigt, utom en Corneit från Finland, benämnd Hästesko, som påstod att Hrn dagens resolution skulle verkställas. Hos de öfriga Stånden blef Ridderskapets och Adels sednare beslut gilladt, och Grefve Vellingk med vakt nedförd till Jönköping, men han ej längre än till Mölby i Östergöthland, hvarest han af ålderdom och en tillstött diarrhé afsomnade. Dess till kronan förfallna egendom blef sedan af Riksens Ständer återskänkt och frilemnad till hans barn." Han afled på Mjölby gåtsgifvargård den 10 Juli 1727. V. straffades således för ett brott, hvartill han af sin Konung var intalad, och den kongliga förföraren var hans angifvare!

Geijer fortfar: "Den ifver, med hvilken Grefve Vellingk vid riksdagens början försvarat den Österrikiskt-Ryska alliancen, var närmaste anledningen till hans störtande; hvarvid Hrn, som vid denna riksdag åter var Landtmarskalk och egentliga driffjädern till allt hvad som skedde, låtsade overksamhet, ja vänskap och medlidande*). Samma ifver för

*) Ett bref af Rikshistoriographen Schönberg innehåller en märkvärdig anekdot härom. Samma afton, som beslutet om Grefve Vellingk fattades i Sekreta-Utskottet, for Conrad Ribbing, som var af Horns motparti till Landtmarskalken, och had honom komma upp i Sekreta-Utskottet. Horn sade sig ej ha hjerta att bevista så hårda ymtiltationer emot sin vän Grefve Vellingk; han hade bedt alla sina vänner göra allt sitt till att fria honom. När Ribbing kom upp i Utskottet ropade alla Horns vänner ideligen korsfäst, och beslutet stötades. Då for Baron Ribbing genast tillbaka till Horn och sade: "Ja får jag lugna Eders Excellens, att Eders Excellens' önskan är upfylld och Grefve Vellingk befriad. Då ändrade Horn färg och sade: så förtusende — — — Adieu Eders Excellens, sade Ribbing, jag ville endast upptäcka, huru stor skrymtare Eders Excellens är." *Bergs Samlingar*, T. XVIII: s. 109.

samma sak bekom äfven flere betydande Herrar illa. Riksrådet Cederhjelm-entledigades från Rådsemetet för sitt uppförande under Ryska Ambassaden. Emot den gamle, och i sin ålder något häftige, Rådsherren och Öfverste-Marskalken Grefve Nicodemus Tessin bragtes en träta med Konung Fredrik angående en trädgårdsmästare vid Carlberg, inför Ständerna, för att aflägsna Tessin från utföningen af sina tjänster, hvilket lyckades. Sonen Grefve Carl Gustaf Tessin, gaf i fadrens försvar första profvet på den vältalighet, som framdeles skulle göra honom så mäktig. Han och Grefve Carl Gyllenborg, hvars olycka vid denna riksdag äfven var nära förhand, lefde att — under förändrade omständigheter — emot Horn vända dennes egen taktik. Emellertid var partihatet tändt."

Detta högmål egde en vigtig inflytelse på framtiden. Först visade det sig, huru konungamakten kunde förnedras och tvingas medverka till sin egen vanära. Dernäst var grunden lagd till det dädanefter följande parti-agget och förföljelsen. Hvarje eller hvarannan riksdag följde en omhvälfning i det politiska systemet; de segrande offrade då de besegrade å fäderneslandets — eller hämdens — altar, och rönt nästa gång sjelfve samma öde. Det var nu förbi med illusionerna om den svenska frihetens korta idylliska tidevarf: — det parlamentariska regeringssättet hade utvecklat sig. Att V. var en bland sin tids mest slipade diplomater, erkännes allmänt, ehuru han, såsom vi sett, lät lura sig under ambassaden i Pålen, och Sverige föröfrigt knappt någon märklig fördel drog af hans underhandlingar; dock kunna negociationer sällan någonting stort uträtta, då de ej stödja sig på vapen eller erkänd makt, och sedan V. kom till högre inflytelse, var Sverige redan bräckt. Troligen skulle i alla fall fäderneslandets förluster blifvit ringare, om Carl XII och sedermera den nya Styrelsen velat lyssna till hans råd. Samtiden ansåg honom ej allenast för slug, utan ock "illslug" *). Geijer bedömer honom sålunda: "Den gamle Grefve Mauritz Vellingk hade tjent fyra Sveriges regenter och var utomordentligt ansedd för diplomatisk finhet och förfarenhet, förvärfvad i de många förespeglade traktaterna under Carl XII, hvilken isynnerhet nyttjade denne man att med ord uppehålla sina fiender; för öfrigt ej synnerligen aktningvärd för sin karakter; van vid en kostsam lefnad och därför ständigt penninggenödig: mer fruktad än trodd, ja hatad af många,

*) Den förut återopade förf. i Skand. Sällsk. Handl. Del. VII.

emedan han varit en vän af Baron Görts, och allt sedan i Holsteinska partiet förnämligast sökt säkerhet och inflytande. Detta hindrade honom likväl ej att vid tillfälle beflita sig om hofvets gunst."

I fall tänkespråk bevisade något för en författares karakter, skulle man ej kunna betvifla äfven den gamle diplomaten stränga rättsinnighet. Vi meddela några af hans Reglor till sin son (Sv. Merc. 1761, Maj s. 728):

6. "Din Öfverhets fel låts ej skåda. Dina Förmäns fel bör du tåla. Dina Jemlikars ursäkta. Dina underhafvandes sakteligen rätta; men dina egna felaktigheter bör du intet öferskyla, utan dem hårdeligen straffa."

8. "Emot din Öfverhet och contra principia negantem bör du aldrig disputera; det förra är förligt; det sednare alldeles fäfängt."

9. "Ve den tjenare, som sin Öfverhet smickrar och dess egna (orätta) meningar bifaller; han begär, sig sjelf till skam och nesa, foedum crimen servitutis och en oförlätlig synd, i anseende till den obotliga skada det Allmänna derigenom tillväxer."

V. lär icke varit så medellös, som han sökt inpregla hos sin slösaktige son eller man kunde sluta af hans jeremiader här och der. Han egde Djursholm, utanför Stockholm, det sköna godset Ekenäs i Östergötthland och måbånda ännu andra i Skåne, der han tidtals vistades. Vi hafva ock sett honom erbjuda ett anseeligt bidrag till den Petersburgska ambassaden. Vidare hade han råd att samla böcker och tafflor, hvilket i öfrigt bevisar att han var en man, som älskade lärdom och konst. Hans boksamling eges nu af Gr. Saltza och hans tafflesamling af Baron Hamilton på Boo.

Skrifter: Oratio ad... Regem Stanislaum I. qua eidem de inita super pace gratulabantur missi ad S. R. M. Sueciæ illustr. et exc. Senator Reg. D. Comes Vellingius et Dom. Secr. Ol. Hermelinus. Lesniew 11 Nov. 1706. — Gegenmanifest m. m. Stade d. 11 Juli 1712. — Repræsalien Patent. Hamb. 20 Febr. 1713. — Mémoire d'une personne intéressée et sensible au Commerce de la Mer Baltique. Omtr. i Rec. d. pièces touchant les affaires du Nord 1721 och hos Lambert t. IX. (se Warmholtz t. X. o. XL) — Sa Vie, écrite par lui-même (se oöfvanf.). — Correspondence med Hof-Canc. Müllern, och dessutom 4 B:d afskrifter af andra Bref från honom, uti K. Bibl. & Drottningholm.

(Källor: Utom de i noterna anförda: Stjernmans Matr. — Genel. Biogr. Lex. — Warmholtzskas Mæept-samlingen: Berättelse om hans Afresa från Stockh. den 19 Juni 1727, samt en annan om dess Död, den förre af honom sjelf, den sednare af Prosten Aschanius.)

WENNERDAHL, WILHELM ANDERS.

Vi gå nu att upplifva minnet af en författare, af hvars personlighet all hågkomst slocknat, men hvars bok ännu, efter mer än hundra år, ehuru i en väl till yttre hänseende nyare dräkt omklädd, men till sitt innehåll i föga eller intet förändrad gestalt, ej upphört att begagnas, — en bok, som fordom var en nödvändig hjälpreda för hvarje skolman och en skatt i hvarje skolgosses boksamling.

Wilhelm Anders W. var född på Föltorpa Rusthåll i Grebo socken, ett par mil från Linköping, d. 17 Juni 1700. Fadren, *Nils W.*, f. 1672 † 1733, hade varit Regimentspastor, och blef 1717 Kyrkoherde i Rudby. Modren, *Margaretha Bouth*, Häradsfogdedotter. Föräldrarnes enda barn och "med besynnerliga snilles gåfvor och ögemen qvickhet begåfvad", uppfostrades han hemma, till dess han vid 14 år "i bokvett och skickelighet fanns alldeles dugelig till the akademiska studiers fortsättande." Blef alltså 1723 student i Upsala; författade sjelf både exercitie-disputationen *de columnis Herculis* (vi ha ej undersökt, huruvida han enligt Rudbeckska åsigten förlade dessa stoder vid Öresund) samt sin gradual-disp. *de Vikia Ostrogothica*, hvarefter han promoverades 1734. Året derefter blef han Gymnasti-Adjunct i Linköping, 1737 Förste Collega, men redan s. å. Notarie vid Domcapitlet (hvilket nu kallas Consist.-Notarie), 1741 Eloqu. et Poës. Lector, 1751 Kyrkoherde i Lofta och Hammars regala pastorat, och knapt hade han tillträdtt denna syssla förrän han valdes samma år till Riksdagsman. År 1753 kallades han af staden Norrköping till profspredikant, predikade d. 3 Aug., men insjuknade dagen derefter och aflid d. 11 Sept., efterlemnande en maka, *Elis. Eleon. Lundgren*, med hvilken han gift sig 1738, med ett "hjerta dängande" hennes lif och ögon flytande natt och dag som en bäck och sju barn." Stifts-Öfverherden kom sjelf och höll likpredikan, och åtskilliga ristade griftrunor. Utan att sätta mycken tillit på de rökoffer, som vid slika tillfällen slöas, kan gerna antagas att Prosten W. var en man, som åtnjöt aktning och förtroende inom stiftet och hade förvärfvat ett namn bland de lärde.

Hans Mythologiska Lexicon motsvarade tidevarfvets fördringar och får ej bedömmas efter vår tids. Det var ämnadt till en förklaring af de latinska auctoriteterna, hos hvilka sjelfv mythologien förlorat all religiös och philosophisk liksom en levande betydelse, och nedsjunkit till en blott poetisk or-

umentation. Till planen skiljer det sig mycket från Hederici Mytholog. Lexicon; också sade W. engång till Sivers att han aldrig sett detta sin lärde föregångares arbete. Ännu länas ej på vårt språk något annat, vare sig i alphabetisk eller mera vetenskaplig form, som fyller det närvarande behöfvet. W. skref både latinsk och svensk vers, hvarutinnan han "eftergaf ingen post i Östergöthland på sin tid", enligt Sivers intyg.

Skrifter: Östgötha Helicones Sorgeqväde öfver Dr. Ulrika Eleonoras död. Linköp. 1743. — Östgötha Helicones Fägneqväde öfver Prins Carls födelse. Ib. 1748. — Disput. de Enthusiasmo poetico. Ib. 1749 (med en förteckning öfver svenska poeter i äldre och nyare tider). — Theses theol. 1743. — Lexicon mythico-historicam eller kort och tydelig Beskrifning öfver Gudar m. m. Linköp. 1748. Ny upplaga omarbetad af Lector (nu Prost i Rikinge) A. A. Arvedson. Ib. 1834.

(Källor: Personalier vid Biskop A. R. Rhysellii Likpredikan. Norrköp. 1754. — Sv. Mercur., 1757 Mars sid. 628. — Vita, auctore H. J. Sivers (innehåller föga mer än en öfversättning af Rhysellii personalier) i Nova Biblioth. Lubecensis. Vol. VIII. p. 114 o. f. Lubeck 1757. — Nähl, Östg. Stifts Herdaminne. Del II. sid. 266.) P.

VERELIUS, OLOF.

Olof Verelius var son af *Nicolaus Petri*, Kyrkoherde uti Ingatorp i S. Vedbo härad nära Eksjö; modren *Botilla Olofsdotter*. Föräldrarne bodde, när han föddes d. 12 Febr. 1618, på Ragnildstorp, Capelans-bostället i Hesslaby, annex till Ransåskulla uti Ydre härad, ehuru beläget i S. Vedbo, gränsmånda till Carlstorp i Östra härad af Vexjö stift; men flyttade, sedan de 1611 ruinerats af Danskarne, 1623 till Ingatorp, der Kyrkoh. N. Petri måste tjena för halfva lönen till 1627, då företrädaren, som blifvit blind, borttrycktes af döden. Flera Verelii biographier, till och med Cl. Örnhielm i programmet till Verelii begrafning, anse att han tecknar (fasc commemorat) sin egen barndom och ungdom i sin vittra peregrinatio cosmopolitana, men dermed sammanstämman alltså de historiskt säkra uppgifterna om honom sjelf. Han karrikerar deri med fria dikter då vanliga autobiographier, sålignit hvad han sjelf ger tillkänna, och synes dervid sällan gå nära sin egen biographi åtminstone i det rent historiska. "Patri posthumum me mater edidit", heter det i peregrinationen; men Verelii far lefde tills åtta år efter det V. blifvit Akad. Råntmästare i Upsala. Biskop Enander höll likpredikan öfver den 89-årige N. Petri 1661. Att modren, "enkan efter blott 3 års äktenskap", lefvat sonen på pere-

grinationen 3000 gyllen årligen, kan rimligtvis ej tillämpas på Botilla i Ingatorp, hvilken sannolikt ej sände vexlar till Amsterdam och Venedig för en ung Dandys nöjen, huru rundt hon än lade "påsamaten" i ordning, då sonen i sitt 12:te år 1630 sändes till Linköpings skola och vid 15 år till Dorpts högskola. Emund Lynæus, möjligtvis den som agade till modrens förskräckelse ung Olof, var hans lärare och följeslagare. Till denne erkände V. förbindelser. "Quid est, quod Emundo non debeat Verelius, homini integerrimo et inter amicos meritissimo", skref han sedan till honom i ett bref, infördt i den tryckta samlingen. Olaus Nicolai Verelius tillagnade 1637 Past. Nic. Petri patri suo en i Dorpt hållen och tryckt disp. de libertate politica. Hvarifrån namnet Verelius *) togs, är okänt; ty gissningen, att det varit fadrens namn och att Pastor Nils varit styffader, är ej nog motiverad af den lilla romanen om romanhjeltens verldsborgliga reslif.

Efter fyra år begaf sig V. till Upsala, dit han anlände 1638. Året derpå helsade han på Lynæus, som då vistades på Ekön, och gaf honom Meditationes Gerhardi, dessa härliga andakts-utgjutelser, försedde med V:ii egna anteckningar, hvilket låter oss kasta en rörande blick in i ynglingarnes hjertan, som kände behof af dessa meditationer. Samma år blef V. vald af Ax. Oxenstierna till lärare åt Nils Matths Kagg samt Öfverste Hamiltons styfsöner Ax. och J. Spens. 1644 erböds V. en condition af fru Christ. Sparre för två Possar, med löfte att få snart peregrinera med den äldste. V. rådfrågade sig hos Oxenstierna, om han skulle undanbedja sig eller emottaga anbudet. O. svarade: res och tag den äldste Spens med. Nu beredde sig V. till resan genom att lära sig italienska, samt öfversättande ett arbete af Manzini. Från 1643 till 1648 bodde och åto V. och hans lärjungar hos Erkebisk. Laur. Paulinus Gothus, hvilken älskade V. som sin son, hvarunder V. hade i Job. Paulin Olivecrantz en broderlig vän. Förhållandet till busets dotter Catharina var till och med något innerligare än vännens. V. beträdde tidigt författarbanan, utgifvande 1642 ett för svar för Epicurus och sorgeord öfver en Vennerus, 1643 en gratulation till Bengt Oxenstierna, då han tillträdde rectoratet, 1644 en dylik då han afträdde; höll s. å. oration om

*) Under inflytelse af samma namnbildningsmak, i följd hvaraf en Smäländsk studiosus kallade sig Lundelius, deraf att *solen* (helios) sken genom en *lund*, der han framgick, torde *solen om våren*, *vår solen* sväfvat som demoninationis ratio för den som valde namnet *Verelius*.

nyttan af historiens studium till minne af Prof. O. Stenius, allt på latin. Skref Östgötha nations lagar, då studenterna 1645 indelades efter landskaperna. 1646 skref han en latinsk minnesskrift öfver sin gynnare Erkeb. Paulinus, låg en tid sjuk, men begaf sig sedan på sin utrikes resa. Härunder kallnade hans hjerta för den nu faderlösa Catharina. Edvard Philipsson (sedan Statssekr. och K. Rådet Ehrensten) skref från Amsterdam, huru hans fästmö Christina Wallia (sedan Wallenstedt) gifvit honom förtroende om Catharina Paulinas sorg öfver Verelii glömska. (Cathar. P. blef sedan gift med Baron J. Lejonberg). V. erkände väl; att en "amabilis insania" hade drifvit honom att lägga hemliga försåt för hennes dygd, hvilken han erkände obesegrad, och att Ehr. måtte låta henne få veta, att hon ännu var V. dyrbar; men mycket synes han ej dermed ha menat, och man ser den vanliga utgången af "student-förlofningar."

I Leyden blef V. bekant med Stiernbielm och skref der till honom det bekanta brefvet på latin om förträffligheten af att hans Hercules var på svenska och på så ren svenska. "O spes et decus linguæ nostræ! O si plura ingenii et elegantiae monumenta prodere vellet hic Mars Sveonicus." Då Westphaliska freden slöt, var V. som resande på stället; höll så en oration i Leyden *de pace Sueo-Germanica*, tryckt 1649 ib., för att vederlägga utländningarnes anmärkningar om svenska egennytta vid fredsslutet, för derefter Rhenströmmen uppföre genom Schweiz öfver Alperna till Venedig och Rom, der han var 1650. Under resan studerade han flitigt allt som var skrifvet om de transbaltiska Götherne och besåg många i dessas häfder anmärkta ställen. Åter, vände genom Savoyen och södra Frankrike till Paris, hållande der offentlig tal in *coronationem Reginae Christinae*. Föreslogs under tiden hos svenska Drottningen till Philos. et Polit. Professor i Upsala och begaf sig hem öfver Hamburg och öfver Bälterne. Ännu i Oct. 1650 var han i Paris, men ett annat bref är dateradt Holm. (Holmiæ) 1650. Han undanbad sig väl nyssnämnde professorat, men sökte i stället Eloqu. Roman.-professionen, som först lofvades honom, men sedan gafs till Jonas Sundelius. Då ångrade V. att han icke lärt ett handverk, så att han vid 52 års ålder kunnat med sin konst förtjena sin föda. Detta val af S. före V. synes ogillats af många. Förré lärjungen Ax. Posse erböd V. sitt bord, hvilket anbud V. dock ej ansåg sig böra begagna. Ax. Oxenstierna bød honom allt fritt i sitt hus, tillä han kunde få den syssla, som födde honom. Nu skref V. på

Ax. Oxenstiernas uppmärksamhet sina *Epitomarum Historiae Sue-Gothicae libros IV et Gothorum rerum extra Patriam gestarum libros II*, hvilka P. Schenberg utgaf 1730, föroredda med Dompr. sedan Bisk. A. O. Rhyzelii företal. Här framlyser ej hvad som blef hans åsikter i historien, sedan M. G. De la Gardie och P. Brahe infört Isändismen i Sverige och V. sjelf, med O. Rudbeck som en än längre framskyndande lärjunge, börjat i vår runlitteratur antaga en källa för vår äldsta historia; men arbetet, som följer Ericus Olai och Joh. Magnus för forn- och medeltiden, har ett sjelfständigt värde för det vackra språket, hvarigenom det kunnat läsas i stället för Roma häfdatecknare af dem, som främst vilja uppöfva sin romerska språkkunskap.

Den 19 Oct. 1652 fick V. fullmakt på Eloqu.-professjonen i Dorpt, men tillträdde ej tjänsten "ob causas minime obacuras", således af andra, fast oss obekanta orsaker än af olust att lemna fäderneslandet. Snart dog Akad.-Räntmästaren B. Cruzelius (Smolandus), Lemnande allt i oordning. Då Riks-Canc. Ax. Oxenstierna sjelf undersökt allt i Erkeb. Lenæi och Verelii sällskap, skref han till Revisions-Sekret. Joh. Stiernhök d. 10 Juli 1653: "Jag har förordnat Ol. Verelium, en karl af goda qualiteter, hvilken Akademien gode hädanefter förestå skall. Som Drottningens confirmation resterar, vill jag honom min Herre så vida hafva recommenderat, intet tviflande att han ja på den orten H. K. Maj:t och Akademien skall göra ett godt contentement. Jag hafver ock sjelf skrivit till H. K. M. derom, förhoppandes att min Herre gör sin flit, att han med det snaraste kan blifva expedierad, hvilket jag honom igen med allt godt förskyller." Tjugo dagar derefter anlände V. fullmakt. Nå sätte V. allt med stort arbete i ordning. Han blef in i älderdomen en sträng revisor af räkenskaper. Den 9 Febr. 1681 skref han till Theol. Prof. Dr. Skunk angående Collegii Antiquitatum räkenskaper, huru 5796, minus 162 $\frac{1}{4}$ strukit i Hadorphii taska och hans underhafvares; huru anslaget af K. Kammararen till hela Antiqu.-Collegium 604 $\frac{1}{2}$ dlr smt stannat hos samme Hadorph. V. begärde att förhållandet skulle hos K. Maj:t anmälas, glad att K. Kammar-Collegii bref ankommit som kräfde redovisning för Kronans medel 1673—80.

Vid denna tidpunkt inträdde V. i det heliga äkta ståndet. Alltsedan utlöcknandet af hans första ungdomsläga, hade han hållit sitt hjerta tillspärradt för Astrildes pilar. Sedermera hade hans vänner tillstyrkt honom att gifva sig;

men, skriver han i ett bref till O. V. Thaguer, han hade hos qvinnokönet nästan endast lärt känna lyten och ofullkomligheter, så att han knapt sett någon enda af detta kön, på hvilken han ej blef förargad sju resor om dagen. Männe man häraf ej kan gissa, att det var Erkebiskopsdottern som blef honom otrogen, ej tvertom? Lidelsernas och begärens tid voro väl ock hos honom till största delen förbi. Men i sitt 40te år fann han dock ett fruntimmer, en enka, som — vi veta icke genom hvilka dygder eller fullkomligheter — besegrade hans philosophiska liknöjdhet, kanske rättare Euripideiska qvinnohat. År 1638 gifte han sig nemligen med *Anna Isthmenia*, enka efter Isthmenius, Professor och sedermera Prost i Örebro. Som äktenskapet blef barnlöst, vardt hans styfson Isthmén, adlad Reenhjelm, som fortvandrade på stjufadrens bana, arftagare till hans förmögenhet, som ej lärar varit obetydlig, emedan han egde egen gård i staden och i dess nejd sätesgårdarne Brunna och Ekeby, utan skulder, såsom Rudbeck-intygat.

Det var under vistelsen hos Ax. Oxenstierna, då Viii befordran var hindrad af ecclesiastika och önskad af civila wyndigheter, som han skref sin märkliga uppsats *de Hierarchia*, hvilken först 1722 utgafs af A. Goeding, Prof. i Upsala, sedan Domprost i Växiö, med uppdrag att vid två Biskopsledigheter förrätta prestvigningar och andra biskopsgöromål och likväl förbigången vid utnämningarne till Biskop. Wallqvist ansåg, att detta Goedings "återuppdunkande af förslaget om Consistorium Generale, som skett af enskilda orsaker, kunnat utan skada vara borta"; men erkände äfven der "Viii lyckliga, salt- och snillrika pennan." Schenberg ömtryckte afhandlingen i Vereliana, utg. 1730, och Nettelbladt i Schwed. Bibl., derefter utkommande i svensk öfversättning i Revel 1724, sednast tryckt på svenska i Thomæi Journal för prester. Märkligt är, att Wallqvist såg denna Ax. Oxenstierna-Vereliska belysning af Gustaf II Adolfs idéer med ett ej doldt missnöje, då han ajelf likväl var den förste, som kunde bringa detta förslag till verkställighet. Hvem kan nemligen neka att den "K. Eccles.-Expedition", för hvilken Wallqvist väl kunde berätta att prästmän ej alltid skulle finnas skickliga såsom Chefer, just är en realisation af den sekelgamla idéen om ett Cons. generale? Då P. Brahe stött på Rugmar och den inhemska historien med nyväckt lifaktighet börjat studeras, kallades V. på M. G. De la Gardies förslag, d. 30 Maj 1662, att med bibehållande af Rättmästare-syslan öfvertaga den nya

professionen i Svenska Antiquiteterna, ehuru han 1657 ej velat emottaga den honom erbjudna Histor.-professionen. Han skulle i den nya lärostolen bekantgöra fäderneslandets antiquiteter, sammanhemta ur gamla skrifter och monumenter allt hvad som pröfvas tjena till upplysning i äldre tiders historia, det uppdagade i pennan fatta, så att man icke allt framgent behöfde sväfva i ovisshet om det som berömligen i fornda tider passerat, flitigt undervisande ungdomen i bemalte studio publice et privatim. O. Rudbeck utfärdade programmet till V:s inträde, der han säger att Gr. M. G. De la Gardie valt V. för sin kunskap uti isländskan. Den var då säkerligen ytterst sällsynt i Sverige. I början lär ungdomen blott funnit hvad bonden kallar nya pålagor i den nye professors curs och gått hans catheder förbi. Han spikade en termin på tabula nigra: "Demandata est mihi provincia Professoris Antiquitatum Patriæ et probe novi professionem meam non esse de pane lucrando; si cui lectione mea uti placuerit, lubens ipsi inserviam, sin vero videre memet in vacuo Auditorio propriis Musis canere cogi, in pelle mea securus quiescere constitui." *Olaus Verelius.*

Men sällan har en talentfullt lärare nitälskan för sin vetenskap utan att förmå bilda en skola omkring sig. V. synes dock samlat sin skola mindre bland ungdomen, än de äldre. Vi ha nämnt att Läkaren O. Rudbeck blef en lärjunge, som sprang långt framom läraren, på den af honom öppnade banan. V. utgaf 1664 *Gotrici et Rolfi, Vestrogothiæ Regum, historia, dedicerad till K. Carl XI*, som läste den med nöje, 1665 utdrag af *Olof Tryggvasons saga af Oddur Munck*, 1666 *Herauds och Bose saga* och de lärde började läsa dessa fornsagor med stort interesse. Då Lars Bure dött, blef V. Riksantiquarie d. 22 Nov. 1666, med uppdrag, att årligen eruera och utge hvad riket till heder och nytta lända kunde. S. å. inrättades på M. G. De la Gardies förslag Collegium Antiquitatum i Upsala, der V. insattes som Assessor d. 17 Dec. 1666.

I vår historiskt litterära utveckling var detta allt af större betydighet än vår litteratur. Det var begynnelsen af sträfvandet efter en nationel bildning, med rötter i egen forn-cultur. Och V. var härvid den mest betydande arbetaren. Han hade isländska sagolitteraturen på sin lott. Genom noter till sin *Hervarasaga*, utg. 1672, inkom han i en lärd strid, som visade, att den mensklige egensinnigheten icke blott rör sig hos Theologiske och Politiske författare, utan kan bryta fram öfver allt. Prof. Joh. Schefferus hade

i sin 1666 utgifna *Upsalia antiqua*, följande Ericus Olai, Joh. & Ol. Magni, Messenius m. fl. förfäktat, att det gamla afgudatemplet låg, som en Rimchrönist säger, "på Domkyrkoberget"; utvisande Bondekyrkan vid Odenslund såsom å det gamla afgudahusets grund upbyggd. V. ansåg kyrkan vid Gamla Upsala jemte de tre stora högarna stående på dylik tempelgrund. Schefferus försvarade sin mening i noter och bihang till *Chronicon A. Episcoporum Ups.* 1673, utan att nämna V:ii namn, men väl beklagande sig öfver "*Calumniæ malevolorum.*" Vidare om striden se vi häröfvan i XIII B. s. 373 f. samt Atterhoms Minne öfver Rudbeck i Sv. Akad:s Handl. Vi tillägga blott, att V. i Maj 1677 tog 43 "opartiske", en tysk krigsprest, de öfrige tyska officerare med sig till Gamla Upsala, som underskrefvo ett attestat om för V:ii mening. Striden varade i sju år under största bitterhet, så att det kan sägas att den först upplöste sig, när vår nuvarande Kronprins Carl bekostade Upsala högars öppnande, ty hade de befunnits vara naturprodukter allena, så hade V:ii mening ansenligt vjunkit med sin vågskål. Sannolikt stannade V. i minoriteten bland sina samtida, men E. Benzelius upplifvade hans åsigt i *Mon. Eccles.*, följd af Ihre uti *Upsalia illustrata* och Lagerbring i *Sv. R. Hist.*, hvarefter intet tvifvelsmål yttrats. Kan dock ej ha händt, att fördom som nu, två tempel funnos i denna ort, nemligen ett afgudatempel vid Odens lund, der offren förrättades (den sädliga hufvudstaden), ett vid tregudahögarna, der Konungarne begravas och hyllningar och riksdagar höllas (den borgerliga hufvudstaden)? 1675 lemnade V. Riks-Antiquarientjensten till styfsonen Reenhjelm, och 1679 nedlades Ränsmästaresysslan, men då gafs honom såsom Emeritus Akademie-Bibliothekariatet — en syssla, som den tiden betraktades såsom en "*senii requies et curarum portus*" för förtjenta och i lärda värf, ja — tilläggas kan — i lärda fejder utröttade professorer. Till detta antal hörde ock V. För honom var dock denna bok-hamn ej helt och hållet en hvila, ty han fullbordade på sin födelsedag 1680 sitt *Lexicon Gothicum*. Ej fullt tre år fick han åtnjuta embetsledigheten, innan han angreps af en fjerdedagsfrossa, som medtog hans redan föravagade krafter och slutade hans 64-åriga lefnad d. 3 Jan. 1682; han begrofs d. 9 Febr. Var Rector 1671 och 1680, Promotor 1676, då han höll tal på svenska, till der valts primus et ultimus, sedan på latin; Inspector för Östgötha nation från 1673. Hans sista sjukdom beskrifves såsom mycket upbygglig. Bidragen, som han uppsatte till

Personalierats, vittna om en själ, som lefver i Gud; enligt biographers omdöme. Han gaf ett allodial-frälsehemman till Upsala Hospital, för hvars ränta Hospitalet förband sig att alltid intaga 2 fattige utan inlösnings. Han ville blott svaspas i sitt lakan och begravas i en fornordisk ättchög, som han en tid förut låtit uppkasta på fattigkyrkogården. Han anslög 1800 daler till mur omkring denna kyrkogård. Denna är nu Upsalas allmänna begrafsingsplats, så att V. ej nu längre hvilar bland fattighjon allena. På kumlen planterades 2 lönnar och restes en af rikets största runhallar, hvar på O. Rudbeck lät rista en inskrift tagen ur Hervara-sagan: *Här hvilar han under stenen och under trädrötterna och är blefven till stoft, han, som undervisat andra uti förfädernas berättelser, vise mäns vishet och förträfflige mäns vältalighet* *). En runsten ritades i en grafskrift af Erik Wennersius, Actuarium i R. Antiqu. Collegium, där man lätte bland annat: *Airikr . lit . rista . — — — . Olaf . Veril . Ganlifadur . sin . Han . var . fähyrdir — — Elias . Brenner . riti . runor . Ganlifadur betyder informator, fähyrdir professor. Johan Peringer utgaf en annan stenritning, som började: Minnå hin frægasti ok agætasti drottamaður Herri Olafs Vereli etc. Den på kyrkogården kullfallna stenen lät Östgötha nation omkring 1820 uppressa.*

Allt visar att V. lemnat ett lysande namn efter sig bland sina samtida. Iugen tid kan neka honom stor uppmärksamhet. Vi minnas att O. Rudbeck dedicerat *Atlanticans* fra Tom till V. "quippe qui operi huius elaborando subministravisset." V. var reslig, hade skönt hår med liten vallett, stora ögon, lång näsa och allvarsem uppsyn. Ett porträtt på Ekeby sätesgård i Upland föreställde V. med hustru i lätt sommardräkt, skattande en bistock. Geringii porträtt af V. finnes i flera exemplar af Verelii Hist. Sviogoth. Derunder läses:

*Phosphorus historiarum, veterum fax lucida rerum,
Runarum vindex, Tullius eloquio. etc.*

Efter V:ii död blef mycken ransakning för att få rätt på handskrifterna, som Rugman iaförskaffat. De funnos slutligen. V. skref det språk, som då var de lærdes, med en sällsynt förmåga: men han plockade ej blott phraser ur de gamles skrifter, utan beherrskade Latinet och egde andra tankar och känslor att uttala än andras. Sjelf skref han till sin Edvard (Ehrensten): *Apes potius imitemur, quæ non ipsos*

*) Här . hvilar . unþir . steinum . auk . etc.

flores in alvaria sua convehunt, sed succum ex iis eliciunt indeque mella purissima stipant. Et nos in succum et sanguinem vertamus quidquid ab elegantioribus scriptoribus deorpinimus; sic æquabilem et apta lineamentorum compositione uniformem efficiamus orationem nostram. Men som han i latin-stil, utom och inom Sverige, egde en mängd medtäflare, fast kanske få mästare, var det icke som "parens eloquentiæ", utan som "flum Ariadneum antiquitatum Patriæ", som han förvärfvade sin stora namnkunnighet. Sedan Isländska litteraturen vid den tiden blifvit känd i Sverige (och det nästan förr än i Danmark) samt en infödd Isländare i landet inkommit, fick fosterländska fornforskningen ett vida större fält, och till en del en annan vändning. V., såsom vi sett, var en af dem, som tidigt uppfattade det nytända ljuset med entusiasm, och sin största förtjenst inlade han väl genom de ofvannämnda sagornas utgifvande; ehuru en mera kritisk tid ej är fullt nöjd med sättet. Som historiker kan han anses vara grundläggaren af en historisk skola, hvilken mindre sökte sanningen, än "fäderneslandets heder", men det kan sägas ha blifvit honom pålaggdt som ett riksembete. Svenskarne, som i en hast blifvit ett af Europas mest betydande folk, behöfde i detta anornas tidehvarf kunna bevisa, att deras historia ej började från i går och när medeltidsförfattare kunde åberopas som bevis, dref sjelfva patriotismen fram de lärde på sin avväg. Men V. lemnade phantasien ej på långt när så fria tyglar, som Rudbeck, Stjernhjelm, Lundius och öfrige bland dem, som vid denna tid började studera Islands språk såsom "den gamla göthiskan" och Islands sagor såsom nordisk historia.

Emedan hans *Opuscula* bland annat innehåller en brefsamling, hafva vi genomläst densamma för att deruti finna någonting biographiskt, men träffat ganska litet i den vägen: också äro en stor del af breffen odaterade. Flera äro skrifna till hans gynnare, den store Riks-Cancelleren: förförigt stod han i förtrolig brefvexling med många af sin tids utmärktare män, såsom Stjernhjelm, H. Ausius, L. Stigzelius, Törner, Emporagrius, Loccenius, Apellbom, jemte sina förra disciplar, Spens och Posse, som begärde hans råd om valet af lefnadsyrke.

I denna samling träffas ock ett i sitt slag originelt arbete, hvars namn vi redan nämnt, *Iter Cosmopolitanum*: en resa i en diktad värld, men der den verkliga världens laster, dårskaper, hyckleri och flård framställas och gisslas i ett classiskt språk, under hvilket en sann känsla, jemte djup

kännedom af världen och menniskohjertat framblickar, med en underton af svårmod, och ett tyst verop af: allt är sken — "allt är fåfängligt." Det är en egenartad *Vanity Fair*, hvaruti vi finna att lifvet och världen, då som nu, hade ungefär samma begärelser, drifter, passioner, lyten, fel och laster, fast under olika skepnader. Slutligen kommer den resande, liksom Odysseus, Æneas eller Dante, till underjorden, der verkliga personer, men som redan då länge sedan upphört att vara annat än odödliga minnen, — forntidens store hädangångne — hålla samspråk och förfäktat skilda åsikter. Det finnes snille och poesi i dessa teckningar, och det finnes ock en djup historisk blick i flere af dessa samtal: så tyckes oss tvisten mellan Cæsar och Cato åtminstone bevittna en sannare uppfattning af tidsförhållandena, än sjelfva Merivales måhända för mycket beprisade *History of the Romans*, för att ej tala om den öfverlägsna formskönheten. Vi vilja som prof, ehuru i annat ändamål, derur citera ett ställe:

"Ibi novum miraculum oculis atque animum meum penitus abstulit. Ut vidi, ut perii. Femina erat, ac timeo, ne etiam temerario nomine peccem. Crediderim potius Deam aliquam fuisse aut Nympham, certe divini oris vultusque. Hæc artificiosa negligentia tam scite, tam concinne et eleganter se inferebat, ut omnium animos obstupescerit. Aurum, gemmas et ceterum corporis cultum æstimare non permittebat formæ excellentia; crediderim illam potentiæ et fulminis sui gnaram cavere voluisse, ne homines occideret. Ita faciem suam nusquam totam conspiciendam præbuit. Curiosos tamen observatores latere aut defugere vultus divinitas utut tecta non potuit. Nam leviter inspirantes auræ velum, quod sibi induxerat, ita interdum removebant, ut nunc dimidiam faciem, nunc nasum aut alteram genam retererent, quas illa (veli) nigris maculis muscivæ consperserat, ne forma bonis suis insuperbiret; sed eorum gnara, a quibus sibi damnum aut periculum modestiæ suæ meminisset. Dum velum auris agitatam et fluctuans componit, nudam manum conspiciere licuit, quæ jasmijn colorem longe superabat. . . Quos splendores, quæ fulmina amoris ejaculantur oculi ejus. . . O! naturæ et pulchritudinis compendium!" Vi erkänna oss ej veta, om förf. här tecknar sitt första intryck af Erkebiskopen Paulini dotter Catharina, eller kanhända af den, som under resan undanträngde henne ur V:ii hjerta; men säkert är, att många poetiska tankar här möta, som sedan återkommo hos våra bästa skaldar på vårt eget tungomål. Man bör härmed jem-

föra det redan återopade brevet till Thogner (Vereliana p. 74), der han täflar med de värste kvinnohatare i skildringskonst, liksom han i det ofvan anförda täflat med kvinnodyrkarne uti idealisering.

Vännen Rudbeck gick utan tvifvel den trogne bundsförvandts dödsfall mycket till sinnes. Också underlät han icke att fira kamratens bortgång på sitt egna vis, i en vidlöftig grafskrift, hvaraf vi meddela några prof:

Här stannar jag, vandringsman, och lyster mig se
hvad här är:

Här ligger den lärde Svea Man Olof Verell,
Han hafver lefvat i Svea Rike fyra tusen och femton år,

Och är ej äldrigare än sextiotre;

Yngst af all sin släkt, dock äldst,

Den minsta af dem, dock störst:

Han är död, dock dubbelt lefvande,

Som hafver inga barn haft,

Och hafver dock flera än alla hans förfäder voro;

Den djupsinnige Verelius,
som hafver visat andres fel
om den nordiske Apollinis
gamla Upsala Tempel m. m.

Lef man du, som denne Olof,

Den jag till slut gifver detta beröm:

Han svor intet i dag och bröt det i morgon;

Han lopp intet efter tjänst;

Men tvenne öfverlevererade han i sin välmakt;

Han lät ej smörja sig i handen,

utan han är stundom vorden tvälad,

när han hafver vårdat sig om det gemena bästa;

Räntmästare var han i tjungusju år,

och likväl icke lemnat någon enka efter sig,

inga barn, ingen skuld, inga rikedomar.

Under öfver under, denna tiden!

Någon tack hafver han vunnit medan han lefde,

men af efterkommanderne lär han tusendubbelt vinna,

hvilket är dock intet emot den kronan,

Gud den Högste honom ibland de visa gifvit.

Farväl!

Håll, vandringsman, håll!

Är någon, som frågar efter visdom,
der intet bröd är att få?

Sv.: få.

Den aktning V. åtnjöt af Axel Oxenstjerna, hos hvilken han bodde på Fänö, med hvilken han reste derifrån och till Stockholm, af hvilken han begärde och fick råd och förord, sätter utom tviflet, att den vittre och lärde mannen var en hederlig man, så till tänkesätt som seder. Och detta ökar hans anspråk på en minnesgod efterverld.

Skrifter: a) i Ramerska Vältaligheten: *Varia Programmata*. — *Epist. ad B. Oxenstjerna, L. B. de Mörby, cum Rectoratu suo 1644 decederet*. Ups. — *Monumentum Archiepisc. Laza. Paulini, orat. funebr.* Ups. 1646. — *De Pace Svec-Germanica*. Lugd. Batav. 1649. — *In Coronationem Christianæ*. Paris. 1680. — *Ad Ax. Pesse de felici reditu in patriam gratulatio*. Ups. 1688. — *In mem. ill. Comitis Ax. Oxenstjerna*. 1688. (De flesta i hans *Opuscula*; äfven omtalas en af honom författad grafskrift öfver Stjernhögsk. Stockh. 1676). — b) *Utgifna Isländska Säger: Gothrici et Rolfi, Vestrogothiæ Regum, Historia, e Mscr. linguæ antiquæ Gothicæ edita, c. versione Svec. notisque Lat.* Accedunt J. Schefferi notæ polit. Ibid. 1664. Tillägnad Carl XI. — Ett stycke af K. Ol. Tryggvasons Sæga. Ups. 1668. — *Herrande och Bosc Sæga*, med en ny uttællning, jämte gamla Götskan, c. *Indice Verbor. et not. Latin. ib.* 1668. — *Hervarar Sæga på gammal Götska med Uttolkning och Notis. Ib.* 1672. Peringskölds Exempl. med rättelser af texten finnes i K. Bibl. i Stockholm. — *Auctarium Notarum in Hervarar Sæga, c. Disp. de Fasin ad Ol. Rudbeck, s. l.* 1674. Tillägnad Ol. Rudbeck. Der införes en Konungalängd från Oden till Erik Emundson, som omarbetades och tillöktes af Langebeck i *Script. Rer. Dan.* — c) *Antiquariska: Manuductio ad Runographiam Scandicam antiquam pecta intelligendam. Lat. et Suet.* Ups. 1676. — *Adnotat. ex Scriptis Karoli, Episc. Aras. excerptis c. præf. et not. s. l. et ann.* (1678). — *Omissæ præf. et additis in fine testimoniis G. Trapp etc. s. l. et a.* Ups. 1709 (i Er. Benzeli Monumenta). — *Notæ in Epist. defensoriam J. Schefferi de situ et veaab. Upsaliæ. Ibid.* 1681. (Sequesterad genom ett Kongl. Bref.) — *Index Linguæ Scytho-Scandicæ, s. Gothicæ c. notis G. Lundii. Ed. Ol. Rudbeck. Ib.* 1691. Största delen uppbraun i våldelden 1700. Autographen förvaras i Gessle Gymn. Bibl. — *Dissert. de Hierarchia. Junecop. 1722; åter utgifven af A. Goeding. Rest. 1729. (Nettelbla, Schwed. Bibl. St. 3.; samt på svenska, Revel. 1724.)* — *Epitomæ Historiæ Suio-Gothicæ libri IV et Goth. Rerum extra Patriam gestarum libri II, c. præf. A. Rhyzelii. Ed. P. Schenberg. Holm. 1710.* — d) *Strödda arbeten: Vereliana, h. e. ccl. quondam viri Ol. Verelii Varia Opuscula. (Samlingen innehåller Programmer, Orat., Bref m. m.) Ed. P. Schenberg. Lincop. 1730.* — e) *I handskrift: Fortunæ circuitus seu Sejani brevis consideratio Johannis Baptistæ Manzini ex Italico translatus 1646, var till i msæpt ånnu 1730.* — *Verelii Oratio contra Wormium hæde Goeding sett. V. klandrade der Wormii uttryck: Lexicon runicum, derföre att det ville säga Lexicon literarum et litera lexicon habere non possunt.* — *Collectanea eller afskrifter af gamla Handl. på sv. I Ant. Arch. var depna V:ii skrift F. E. N:o 3.* — *Tal på Svenska vid Magisterpromot. 1676 (äfr. i Ups. Tids. 1778).* — *Verelii Schedæ om Sveriges äldsta regering och politiska tillstånd.* — *Linköpings Biskopsseries intill Nicolaus.* — *Om Nordiska Skalderne och Skaldetal.* — *Diræ in Caroli I. Anglorum regis parricidas.* — *Sundelins tal, hvilket J. A. Lindblom meddelade Gahm 1783. (Denne Sundelin uppgifves vara den för sin fromhet och sitt nit i skolundervisningen bekante läraren vid Schwartzka skolan i Norrköping, död efter 1830.)*

(Källor: Ol. Arrhenii Programma in Ejus funere, d. 8 Febr. 1682 (amtr. i Nettelblads Memor. Viror. in Suecia erud. Semid. IV. samt i Schenbergers upplaga af Verelii Epit. Hist. Suio-Goth.). — Grafskrift öfver honom af Ol. Rudbeck i Sv.

Fattaren VIII. p. 49. — Peringskald, Mon. Ullerak. p. 248. — Rhynellii Biographi i Epit. Hist. — Svenska Mercur. 1757, Aug. p. 1757, samt 1758 Mars p. 1045. — Scheff. Sv. Litt. p. 197, 408. — Holm: Litt. p. 125. — Celsius, Hist. Bibl. Ups. p. 145. — Alnander, Hist. libr. prohib. p. 32. — Gesellii Biogr. Lex. — Brand, Östergöth. Litt. på Linköp. Gymn. Bibl. — Omdöme om Verelii Biographi i U. v. Troile disskert: de Runarum in Suecia antiquitate p. 12. — Brefväxlingen mellan Verelius och Scheffer aftryckt i Ups. Tidsn. 1775. — Gahm Archiv. Smål. — Reuterdaahl, om den äldre svenska Historiographien i K. Vet. Akad. Handl. m. s.) — N och P.

WERLIN, OLOF.

Cancelli-Rådet, R. N. O. *Olof Werlin*, som uppsöktes vid riksgränsen för att bli Bondeståndets Sekreterare vid mer än en riksdag, kan väl ej sägas tillhöra våra minnen, men då händelsen fört i Red:s hand en egenhändig lefnadsskildring, som i åtskilligt belyser vår embetsmannas- och riksdagshistoria från början af det nu halffyllda seklet, kan ett utdrag derur vara af nytta i ett verk, som afslöjat så många dunkla förhållanden i de föregående seklerna.

Olof W. föddes i Malmö d. 13 Nov. 1764. Fadren Extr. Tullskrifv. *Anders W.* Modren *Magd. Holst.* Släkten var från Werlinge i Hammarlöfs socken. Skolan i Malmö var uti ett skick, som ej länder dåv. Domcapitel i det nära grannskapet till ära. Akad.-Adj. Mag. Öhrens var Rector, förfallen till liderlighet och lättja, så att han under två år knapt tio gånger var i skolan. Conrectorn Knut Munthe, qvick och lärd, var lat och utan informationsgäfvor. "Tiden förflöt i sjelfsväld utan nytta." Så här kunde man då blifva student: "Med så liten underbyggnad, med så ringa kunskaper afsändes jag d. 22 Juni 1784 till Akad. i Lund, men med ett ganska vackert testimonium på latin, som jag knapt förstod. Jag bivistade alla theologiska lectioner, hörde med uppmärksamhet, men förstod aldrig ett ord. Djerf inställde jag mig likväl i examen, kunde för tre Professorer, som examinerade, ej besvara mer än en enda fråga: *quotplex est status Christi?* fick dagen derefter en skarp förebräelse af Decanus, sedermera Biskop Weidman, men ändå bevis, att jag i examen blifvit approberad." Så var student- och theol. examen absolverad. Disputerandet gick så här till (deri är mindre ändring skedd): Theserna hörde till metaphysiken. Jag hade hemtat det mesta, som jag anförde, ord för ord ur Wallerii *Metaphysica*. Jag uppläste det med en klar och välljudande stämma. Antingen Prof. Fremling trodde mig capabel af detta opus der han blott tyckte om min organ eller han ville gynna mig som Malmöbo, vet jag icke, men efter disputationens slut kallade

han mig till sig och tillböd mig condition." Nu kom W. ut bland förståndigt folk, kände sin okunnighet och läste med ifver, väljande juridiken, oaktadt han med beröm ofta predikat. Som Juris Studiosus dref han sina studier med flit; blef derunder genom det innerligaste vänskapsband sluten intill Josua Sylvander, sist Presid. i Svea Hofrätt; de hade gemensamt rum, gemensam säng, gemensamma studier. W. följde S. till sitt hem, der han läste för dennes yngre syson och höll på att bli husets måg, men förmådde ej besegra en äldre medtäflare, den sedan "olycklige" Kronfogden Zander. W. blef Auscultant i Amir.-Öfverrätten i Carlskrona 1785. Han skref nu vers på Zanders och Mamsell Sylvanders bröllop, fast han svimmat, då bröllopet beslöts. Poemet lånades af en vän, som lät trycka det vid en prests och frökens bröllop lång tid derefter. Vers var den tiden en ren handelsvara. En tid förestod W. sedan i Malmö både Lands-sekreterare-, Magistrats-sekreterare-, Hallrätts-notarie- och tvenne Auditeurs-tjenster; dock de två sednare, den ena eller vid Psilanderhjelm's regte först, den andra vid Enkedrottningens i Malmö förlagda regte sedermera. Allt visar att mannen var en utmärkt skicklig tjänsteman. Som han med detta rykte kunde få en mängd tjenester — mot accord, får man i hans lefnadsberättelse mycken kunskap om accordsväsendet i dessa tider. Då propositionen gjordes om ett accord till Landssekreterariatet i Halmstad, erböds en flicka, som kunde betala det, enligt hennes faders proposition. Men W. svarade proponenten, att han var giftoman just för den flicka, hvarvid W. fästat sitt hjerta, då nya combinationer uppstodo. Flickorna hade i dessa tider mycket utbredd kunskap om accorderställningarne och försvarade sig tappert mot de enträgnaste friare förrän den sidan af frågan blifvit fullt klar. W. vann dock, utan sammanhang med accord, sin maka, en Rådman Möllers i Malmö brorsdotter, en skönhet, som blef honom allt tillgifnare efter hvarje mötgång i ansökningsväg. Hans seger höll på att kosta honom en skärmytsel med stadens ungarlar en afton midt på Malmö torg. De stodo i en bay försedde med sablar o. d. Det börde till den tidens bildningsvanor. Der voro då tvenne Borgmästare i staden, den ene Widegren, den andre Dahlström. Den som var den enes vän, måste vara den andres fiende. År 1789 blef W. genom Widegrens gunst, oaktadt D:s motverkan, det förstas mot accord, Ord. Notarie vid Hall- och Manufactur-rätten. Sedan han 1792 blifvit Auscultant i Götha Hofrätt, förrättade han ting

Att Lagman Flinck, afdömde den process om Gedsholms gård och gods, som gjorde uppmärksamhet i Skåne, och kunde bjuda Flinck ett önskadtt accord af 4000 Rdr sp. för hans häradshöfdingdöme, men hvilket ej kom till stånd. Deremot blef W. 1793 Borgmästare i Vexjö efter C. M. Munthe, som blifvit Borgmäst. i Carlshamn 1792. W. segrade här genom att köpman Ringh å sjelfva valdagen af ren själsförsvagning glömde ett namn, han lofvat votera på, då Nettelblad uppbragt underlät votera på Ringhs favorit, hvarigenom W. genom $\frac{3}{4}$ rösts öfvervigt kom på förslaget. Riksd. Wachtmeisters mor, som var mycken tillgifven Werlins fastmö, bestormade nu alla mäktiga och W. segrade. Han lefde på 100 Rdr inkomst som gift. Hustrun hade medfört 500 Rdr till bosättning. En brytning uppstod snart med Landshöfd. Hr. C. St. Mörner, hvarom mycket förtäljes af W. i "Mina åden." Den som känner Mörner, ser här den foglige, bekedlige mannen, som dock fått i hufvudet att W. var Jakobin och att han för det allmänna bästa borde aflägnas från inflytande. M. dristade icke öppet och alltid hålla fast vid denna sin naturliga ställning, utan då andra mäktige beskyddade W. är den loyale M. "vänlig och förtrolig", men bymtar han en utsigt att afvända faran för det allmänna af Jakobinen, då gör han hvad han förmår. Dylik vänskap är ej sällsynt i dessa tider. Det hedrar ej M. men det gör honom ursäktligare än man med slikt beteende i vår tids förhållanden skulle kunna anses vara. Man finner förförigt att här var två partier: det aristokratiska och det rojalistiska, fast det förra ville och anses som rojalistiskt, hvilket svenledes var länge dess bästa råd i Gustaf IV:s tid. Bisk. Wallqvist, som slöt W. till sig, hade helt andra vuer, än Mörner, som stod Werlin emot. Efter Wallqvists död fann W. bäst att draga sig undan. "Emellertid inträffade 1800 på riksdag och på tillställning af Biskop W. som var min och ej Grefvens vän, fick Hr Grefven tillsägelse från Statssekreter. Rosenblad att besörja det jag blefve vald till rikshögman." W. fick enhälligt kallelse, sedan han låtit Grefven öfvertala sig att bifalla förslaget. Wallqvist skaffade W. Werlin förordnande att förestå Tiohärads lagsaga under det Stockenberg satt i Konungens Högsta Domstol. "Biskopen, som under riksdagen spelte en betydlig rôle, hade alla de höge embetsmännen på sina fingrar och kunde uträtta vad han ville. Han underlät icke att till Grefvens harm för alla kände och okände förkunna min skicklighet." Då Biskopen dött, skref Mörner till Borgmäst. Nettelblad (W.

sig originalet), att det var väl Biskopen dog innan han stöpt om hela länet, och att han bland annat gjort Werlin till Lagm. Stockenbergs Vicarius och Lagm. Kugelbergs efterträdare. Klinteberg hade väl survivance efter Kugelberg (Häradshöfd. i Albo, Kinnev. och Norrv.) förut, men som han nu fått domsaga, gratulerade han Werlin, hvilken Rosenblad gaf försäkran att löftet om survivancen intagits i Conseljens protokoll och att Konungen höll sina löften, så att han ej behöfde annan säkerhet. Under riksdagen författade W. Borgarståndets enskilda bevärf, vann Konungens nåd och Ståndets förtroende. Ännu i tre år prolongerades förordnandet att förestå Stockenbergs Lagsaga, sedan W. varit tre år förut vic. Lagman, men när Kugelberg dog, angrade Klinteberg. Rosenblad mindes na ingenting från 1800. Men Riksdrotsen mindes det och släppte ej, förrän W. ble Klintebergs efterträdare som Häradshöfding i Lane m. fl. härad i Bohuslän 1803. Här i Bohuslän hade W. knapt en enda mulen dag. Han fick Lagmans n. h. och v. den 29 Juni 1809. De kunglige bodde ofta hos honom på norra resor. Han företrädde Landshöfdingars personer i flera vigtiga ärenden, förordnades 1810 att jemte Öfverste Reutersköld förrätta Besigtning- och Cassations-mönstringar, att 1811 biträda vid Roteringsförrättningar, att 1814 förrätta undersökningar och verkställa arrende-auctioner å gymnasiegodsen Sandby och Åby säterier samt att under K. Majestätelse i Uddevalla bestrida Landshöfdingens göromål derstädes, ledsaga Konungen på sin resa samt Drottningen till Trollhättan o. d. Lysande presenter lemnades till vederbörligen af Majestäternas belåtenhet. H. Exc. Gr. L. v. Engeström omsattade härunder W. med synnerligt förtroende och meddelade honom Konungens kallelse till Bondeståndets Sammanträdande 1815, dervid flera gånger upprepades, att det var egentligen Gr. Rosenblad han borde tacka för sitt val. Men syntes nu ihågkomma både 1800 och 1803, men ville att W. ej skulle deraf bibehålla något oangenämt intryck 1815, då inbördes förtroelighet behöfdes.

Vid denna riksdag var Bondeståndets styrande en lät och angenäm sak. "Blott en lymmel från Alfvestad" i Kronobergs län var ostyrig; men W. "lät honom gå sin egen gata, sedan han genom Talmannen dugtigt skrapat honom, på sammanträdandets protokoll sid. 527 utvisar." Denne bondeståndets Petter Johansson, sist offentligen nämnd, då Lieuten. Le Tegnér "skrapat" honom, mottog de kunglige mer än engång i sitt vackra hemman med tre byggningar vid vägen i Alfv

stad, men var ej vän af "Aristokrater och Hierarcher." Han börjat söka oroa Biskoparne genom de ihärdigt vidhållna förslagen att göra Stiftsstyrelser till tidsfördrif på lediga stunder för Stiftstadspastorer, som väl sällan ha lediga stunder, om de rätt sköta sitt kall.

Den lycklige och skicklige Bondeständs-sekreterare destinerades till Landshöfding antingen i Venersborg eller Örebro, men underrättade H. Exc. Gr. v. Engeström att han var belåten med sin Domsaga och ville ej lemna den för ärens ostadiga vindspel, dervid han visst ej uppenbarade sitt minsta förstånd. Kronprinsen yttrade sin förundran, "van att ständigt omgifvas af egenlyttiga människor." W. hade genom ett sin hustrus sednare arf och förständig hushållning förvärfvat en ganska vacker förmögenhet, som underlättade hans sjelfständighetskänsla. "Då jag refuserade allt annat, blef jag 1815 utnämnd till R. N. O. och af Konungen sjelf dubbad." Han invaldes 1816 till Led. af R. Vet. och Vitt. Sällsk. i Götteborg. 1816 följde Cancelli-Råds namn h. o. v. sedan påminnelser gjorts att föreslå hvad han yttermera önskade. Det doldes ej, att dessa utmärkelser, åtminstone den sista, afsåg hans skicklighet att så ställa, att genom Bondeståndet fråga väcktes om skälig tillökning i Konungens 1809 anslagna årliga underhåll, i anseende till uppstegrade varupriser. Konungen tackade honom dertfore vid en cour.

År 1817 kallades W. åter till Bondeståndets Sekreterare genom bref från Utrikes Ministern Gr. v. E. Han reste, men i Fittja mötte honom några bönder, som underrättade att Hyckert skulle blifva Talman och att Jon Jonsson i Skörje, hvilken Werlin illa bedömde, uppvaktat i deputation alla regeringsledamöterna, förordande Trägård. Som W. hände, att v. Engeström ansåg Tr. för hvad han var: "en obetänksam lycksökare med förstörda finanser, oduglig i viktiga värf, hvilka fordrade stadga och ihärdighet", fortsatte han sin resa. Han lann frågan om Tr. utan betydelse, men Talmansvalet var uppskjutet, på Lagerbrings förslag, i Stats-Rådet, tills Sekreteraren anlände, "som finge härom säga sina tankar, efter han hade mest med Talmannen att skaffa." H. R. H. Kronprinsen hade yttrat sig till förmån för Hyckert på det skäl, att, om Lars Olsson jemt bibehölls, det skulle se ut som dugde ingen mer, hvilket vore orätt. Men W. svarade på frågan, att Lars Olsson vore den bästa just för sin oskicklighet att kunna tänka och handla annorlunda än i öfverensstämmelse med Sekreteraren, att H. ej var pålitlig i sina tänkesätt vid förra riksdagen, utan mot content betal-

ning, dessutom journalier, den ena dagen rojalist, den andra republikan, alltefter humöret. Detta vittnesbörd annamades, och L. Olsson blef åter Talman." Men Hyckert blef W:ns ovän och så fostrades oppositionen i ståndet. Straxt visade H. ej sitt sinnelag, "i förmodan att han genom min åtgärd skulle, liksom förra riksdagen, få ett hederligt salarium, om han höll sig stilla; men det slog honom felt. Penningkällorna voro tillstoppade och runno ej så ömnoget som vid förra riksdagen." "Vid mötet i Fittja infann sig äfven Bancosfullm. Anders Danielsson, en slug och ovanligt skarpsinnig man, som mot contant var mitt pålitliga stöd vid 1815 års riksdag. Han började sin conversation med begäran att en hans gode vän Häradsh. Th. som försvarat honom i processen mot Hjerta, då Landsh. i Elfsborgs län, rörande olagliga sammanskott af allmogen, måtte blifva Ståndets Ord. Cancellist. Jag kände icke Th., men ville gärna förbinda mig A. Dan:son." Just.-Statsministern ville dock ha "den oduglige" Georgii till V. Sekreterare. A. D:son och Th. blefvo emellertid Werlins fiender.

"I början af riksdagen framgaf A. D:son alla de propositioner jag; efter instruction från högre ort, hade att framlemna; men snart visade han sitt vresiga lynne, i förening med Longberg och Jon Jonsson. En plan uppgjordes. Man skulle neka till en proposition om pensioner åt f. d. Konungens hoffolk till nästa riksdag, så att då några dessförinnan doge, Konungen deraf hade vinst, men lofva att jaka om Trägård, som af Jon Jonsson efterskrifvits, finge derom med Ståndet uppgöra. W. förklarade, då detta sades honom, att han lemnade sin befattning om han skulle dela den med Vagabonder och banquerott-spelare och gick till Gr. v. E., begärande sitt entledigande. Trägård fick en lexa och W. qväste "Insurgenterna." Tr. sades blott vara eftersänd att hjälpa Amir. Cederström i försvaret inför Riksrätten. Men Insurgenternes minoritet satte sig mot allt hvad regeringen önskade, ehuru pluraliteten biföll hvad W. föreslog. När A. D:son och Longberg röstat tvertemot W:ns tillsägelse, för Riksrätt mot Amir. Cederström och Gen. Björnstjerna, fick W. tillsägelse af v. Engeström, att ej taga desse två motsträfvige in i allmänna konferenser eller vid bjudningar på slottet samt att hindra deras återinsättande i Banken; men en afton kommo de obudne på slottet till souper. Landtmarskalken meddelade dock W. att Konungen ville att der skulle hållas god mine med dem, hvad bjudningen vidkom. Konungen inträdde också ibland de närvarande bönderna och

sade dem alla vara sina lika kära barn. Likväl skulle W. arbeta att utesluta A. D:son och L—g ur Banken, hvartill H. Exc. v. E. lofvat verksamt bidraga genom alla Landshöfdingarne, hvilka skulle vidtala bönderna hvar från sitt län. "Jag tillsatte hufvudmän för hvar division och gaf dem lof att hålla sammankomster på min bekostnad och utlofva allt hvad som erfordrades till ändamålets vinnande. Jag gjorde depenser, som aldrig ersattes."

Valdagen inträffade och allt misslyckades på följande sätt. Inom "Wessingska divisionen" hade knep, emot varning af Werlin och Talmannen, användts, så att flera voterings-sedlar nedlaggs af samma hand. Hyckert proponerade att räkna sedlarne, och deras antal befanns vida större än de voterandes. Buller uppstod. Några vittnade att Wessing och en hans länskamrat inlaggt en hel hög med sedlar. Valet ogillades, harm väcktes med skäl, och nu erhöilo A. D:son och L—g stor pluralitet, då Talmannen deremot höll på att bli utvoterad. Så slöto de menlösa tiderna. Så föddes 1823 års opposition i Bondeståndet. Werlin yttrar: "Så slöt denna af Excc. Engeström och Wetterstedt planerade sak. Något biträde af Landshöfdingarne afhöordes icke. Den så rundeligen utlofvade kostnaden till kalaser och premier uteblef." I stället fingo alla, som förut hade guldmedaljer, kröningsmedaljer af guld, utöm Wessing, som visat uppförde sig illa, men trodde sig dermed göra sin Herre till viljes.

Werlin reste hem med den föresats att aldrig mer utbyta den lugna sjelfständiga domarens plats mot verkställare-uppdrag åt de höge i verlden. Han var i början af riksdagen destinerad till Led. i allmänna Beredningen, undanbad sig detta, men nämnde att om man ville visa honom en godhet behöfde det ej ske mot hans person; deremot förordade han en vän, sin hustrus släkting, som länge varit hans embetsbiträde, till en liten domsaga. Nu glömdes det. Man böd i stället vid riksdagens slut adelskap. W. svarade vresigt, att han aldrig ansett sig sämre än en adelsman för det han var ofrälse och att adeln i Bohuslän hörde visst ej till det anseddaste folket. Sedan var hans räkning uppgjord med de herrar, han tjenat. Han betalte kalaserna och Trägård satt följande riksdagen som monitör i Ståndet. Engång, då förf. af denna biographi förts af en vän dit upp, satt Sekreteraren i bara skjortärmarne och afgjorde mål. Det var efter middagen för de afresande Norrmännen, som lyckönskat till förmålningen. Den vän, som förde mig med sig upp, försökte två gånger resa sig upp och tala, men Tr. sade: Sätt dig — Sandsten! Så syntes det randtomkring.

Mycket har förändrats sedan dessa tider. Men historien bör äfven här följa händelserna från sina källsprång. Werlin slutar: "Efter min död må denna lefvernesbeskrifning sändas till . . . som, i händelse han öfverlefvat mig må deraf göra hvad bruk han för godt finner. Emellertid beseglar jag med den heligaste ed att hvant ord jag skrivit är sanning." Originalt är för närvarande uti Garnisons-pastor A. Werlin Oblooms hand, en systerdotters son af Cancelli-Rådet.

Werlin dog på Åtorp nära Qviatrum i Bohuslän d. 27 Aug. 1826, barnlös. Enkan *Brita Judith, f. Möller* lefver ännu. Tal hölls vid begrafningen af Häradsbädding Bagge; icke tryckt.

(Källor: Autobiographien och talet vid grafven.)

— K.

WEISER, CASPER JAKOBSSON.

Om denne äfventyrares härkomst, födelseort och år vet man numera ingenting. År 1645 Student i Köpenhamn, 1655 Philos. Mag., befordrades han 1655 till Rector Scholæ i Christianstad, transporterades 1660 i enahanda beaktning till Lund, der han äfven erhöll "ett canonicat om 24 coloni capitulares." Med vilkor att få behålla både rectorat och canonicat mottog han 1669 K. fullmakt att vara Phys. Prof. vid det nyligen stiftade Carolinska universitetet, en plats, hvartill han dock synes varit mindre beqväm än hugad. Att mannen dock ansågs såsom en god eröfring åt Akademien, slutar man likväl deraf, att han utom ofvannämnde emolumenter äfven fick behålla Fjelie socken såsom präbende.

Huru han som lärare uppfattat sin vetenskap, kan i hemtas dels af en terminus repertoire för hans föreläsningar som finnes i Stenbockska manuscript-samlingen, dels af en "dissertatio physica de corporis naturalis causis per accidens, *Fortuna* scilicet et *Casu*; item de *Monstris*", som vartilerades 1670, och är tillagnad Generalgouv. Frih. Gustaf Banér och de K. General-Commissarier, Riksråderne Frih. Johan Gyllenstjerna och Claes Rålamb, försedd med ståtliga gratulations-carmina. Disputationen innehåller 5 ark och är en ypperlig tidsbild från vår hederliga Carolinas första dagar. Vi tillåta oss att i korthet redovisa för innehållet af detta lärda arbete. Redan dedicationen har sitt värde, särskildt såsom typisk figur. Den förebildar en mycket sednare tids akademiska rökofer åt höga personer, som täckts hedra Lunds universitet med nådiga besök. Dedicationens förliknar de K. General-Commissariernas, Riksråden Johan

Gyllastjernas och Claes Rålambas påhelsning i Lund vid det besök de gamla Æthioper, enligt Homeri berättelse, engång hade af Jupiter och andra gudar som lemnat den glada Olympen för att fagna de dädligas blickar med tolf dagars samvaro. Carolinska Akademiens glädje vid de höge Gen-Commissariers ankomst skall vida hafva öfverträffat de Israelliters tacksamhetkänsla, då de fingo intaga det fruktbara landet Gosen. Anspelande på disputationens titel, ser författaren i sagde besök mindre en tillfällig byckans tillskyndelse än en högna gudomlig skickelse. Det vore icke den blinda fortuna, utan försynen man hade att tillskrifva detta besök, hvilket äfven kunde förliknas vid Obed-Edoms hugneliga påhelsning af förbundsens ark, som icke utan stor frukt och mycket jubilerande blef nedsatt i Obed-Edoms ringa bus för en tid af trene månader. Och likasom de tve englasne, hvilka gästade Abraham och Loth, kommo dessa till tröst och välsignelse, men de vanartige Sodomiter till förskräckelse och straff, så darrade nu alla ogudaktige, bakdantare, latebukar och alla andra *monstra* bland menskligheten, då deremot alla gudfruktige, sannskyldige och öfverbetor lydaktige människor voro fattade af en outgrundelig fröjd vid D.D. Excers annalkande m. m.

Sjelfva afhandlingen är mera linguistisk än fysikalisk; vi förbigå de afdelningar, som på ett scholastiskt systematiserande sätt visa skillnaden mellan *fortuna* och *casus*, och begifva oss till den tredje, mera uppbyggliga, "*de Monstris*." Till monstra räknar förf. allt sådant i naturen, som väcker häpnad och förundran, t. ex. jättecken, skrockmärken, fäseliga meteorer, cometer, ærolither, vadersolar, missfoster, till hvilka sistnämnde förf. räknar mulåsnan, leoparden, varulven m. fl. djurslag, som han anser tillkomna genom en "onaturlig commixtio animalium." Till vidundren hänför han äfven jättar, pygmæer, hvalfiskar, släktet Leviathan, eldsprutande drakar, centaurer och "den egyptiska Sphinx." Orsaken till alla dessa naturens aberrationer igenfinner förf. i de onda andarnes inflytelse på verldsalltet, hvilket alltså från Lucifers fall fått en viss benägenhet att lyda satans förderfliga anvisningar. Särdeles i stjernverlden skall Demiwgen drifva sitt spel; dernäst har han mest att skaffa i Egypten och i allmänhet uti Afrika, hvadan ordspråket: *Quid novi ex Africa?* I sin theori om abortiva alster är förf. nog utsväfvande och här våge vi knapt följa honom längre, ne offendantur verendundis leges. Conceptionens hemlighet tyckes isynnerhet hafva lockat hans båg. Om den productiva

inbillningskraftens verksamhet under graviditets-tillståndet har han djerfva föreställningar. Vis naturæ formatrix seu plastica är honom den bästa förklaringsgrund till sådana vidunderliga gestalter som — Bucephalus, Hermaphroditen, Bovigenia, d. ä. "kreatur som äro till hälften ox, till hälften menniska" m. fl. mythiska jordinvånare, hvilka den gode mannen betraktar såsom rent historiska. Angående ändamålet med alla dessa monstra kan förf. ej göra ett med Augustinus, som antager att de äro danade "propter pulehritudinem universi." Prof. W:s mening är att vidunder tillskickas oss ofvanefters 1. ut peccata nostra arguant, 2. ut futuram aliquam poenam denuncient. Afhandlingen afbrytes plötsligen med dessa ord: "Sed manum de tabula! Det är nemligen fara värdt, att om vi dröjde ännu längre vid målningen af vidunder, sjelfva vår disputation skulle komma att synas vidunderlig." Biographen hoppas dock det bästa, hvad lärarens omdöme beträffar rörande denna afhandling. Den är emellertid ett äkta barn af vår Carolina från de menlösa tiderna. Med syster Gustaviana stod det ej mycket annorlunda till vid samma tidekifte; vi hafva åtminstone sett mer än en physico-philosophisk och — theologisk disputation utgifven i Upsala kring 1670-talet, som ej gifver W:s efter hvarken i obekantskap med samtida utrikes fysikaliska insigter, ej heller i ostörd dogmatism. Som bekant är, var det först med Prof. Bilberg, som den philosophiska kritiken slog upp ögonen i Upsala. I Lund vaknade den med Christ. Papke, som med Cartesianska blickar reviderade både empiriska och metaphysiska kunskapsfält. Sedan inslumrade den åter, ända tills Andreas Rydélius framstod som fullrustad kämpa mot scholasticismens förmögade doctriener, hvilka derefter aldrig låtit förspörja sig i Lund. Ty man såge om Lars Laurell, Mattheus Fremling och hans närmaste efterträdare hvad man vill; icke hafva de varit förvillade af ontologiska quidditeter, qualitates occultæ, vädersolar, centaurer, varulfrar, leoparder, hvalfiskar, cometer och andra "faseliga meteorer." Det är åtminstone ej under sådana gestalter som den lärda vidskepelsen gäckat Lunds professorer i en seddare tid.

Efter Prof. Weiser hafva vi i behåll ännu ett minnesmärke af hans akademiska method. Det är en repertoire för fysiska disputation-collegier, hållna höstterminen år 1670, hvilken han insändt jemte sitt diarium till Cancellers-embetet och som finnes i Stenbockska manuscript-samlingen. Derur må följande utdrag lemnas:

"Disputatio XIX, habita in collegio Prof. Weiseri 19 Nov. 1670.

Quæstio 1. An tres sint Hominis partes essentielles, quarum prima corpus, secunda anima, tertia spiritus sit? Negatur.

Qu. 2. An in homine præter animam rationalem etiam datur anima sensitiva nec non vegetativa? Negatur.

Qu. 3. Anne omnes animæ rationales ejusdem sint perfectionis? Affirmatur. etc.

Disputatio XX, habita 26 Nov. 1670.

1. Anne ossa vivant et nutriantur? Affirmatur.

2. Anne quædam ossa sentiant? Affirm.

3. Anne plures costas fœminæ habeant quam viri? Neg.

4. Anne os Hyoides sit os peculiare? Affirm. etc.

I nära 170 år stod nemligen denna lärostol, väl icke alldeles ointagen vid denna högskola, men dock beklädd af lärdomsidkare, som måste fördela sina offentliga föreläsningar på flera vetenskapsämnen. Så hörde physiken en lång tid till en af medicinska professionerna, blef sedan sammanslagen med den s. k. Philosophia naturalis, fördelades der- efter mellan Mathem. och andre Medic. Professorn, hvilka borde vaxelvis med sina resp. vetenskaper hvarannat år föreläsa Physik; sammanslogs längre fram med Historia naturalis, hvilken ända till år 1812 omfattade Botanik, Zoologi, Mineralogi, Ekonomi, Chemi och Physik. Då först blefvo de tvenne sistnämnda disciplinerna utbrutna ur denna vidtomfattande profession, som And. Joh. Retzius i 25 års tid ensam förrättat, och skulle bilda ett gemensamt läroämne för Jonas Albin Engeström. Denne måste dock året derpå eller 1813 låta physiken fara för att så mycket mer kunna fördjupa sig i chemien. Jonas Brag, Astron. Observator, måste då öfvertaga physiken tillsammans med stjernkunskapen, hvilken sednare alltintill denna tid tillhört den matematiska professionen, hvars innehafvare var på engång "Cosmographus eller Ptolemaicus" och "Euclidæus." Ändt- ligen bevärdigades physiken år 1839 med en egen Professor, densamme som ännu i dag, understödd af sin custos och suppleant, den utmärkte vetenskapsmannen och Phys. Adj. Samuel Munck af Rosenschöld, upprätthåller vetenskapens anseende vid Carolinska universitetet. Alla dessa vidthe- römda physici från en sednare tid kunna väl icke sägas vara i någon närmare bildningskuld hos sin förste företrädare, men i ett afseende äro de dock af Casp. Weiserus betin- gade och han försvarar således väl sin plats i den akademi- ska culturhistorien. Föröfrigt är språnget mellan Casper

Weiser och Gustaf Harmens, utnämnd Professor i Experimental-physiken vid samma universitet under första hälften af 18:de årb. icke större än mellan Harmens och And. Johan Retzius och Carl Fredr. Fallén m. fl. Prof. af samma skola. Ty enär Harmens kunde på 1750 talet förfästa det J. R. Virginska försöket och ville förklara detta fenomen, som skulle bevisa vexternas fröförvandling, t. ex. hafrefröets metamorphos till råg, enligt samma naturlag som förmår att insektlarfven öfvergår till puppa och puppa till fjäril, och då Harmens på fullt allvar trodde att, om man planterade en apricoskärna, deraf genom en helt naturlig process kunde framkomma ett morellträd, är hans bildningsgrad i den organiska chemien ej särdeles upphöjd öfver vår W:s. Och huru långt hade väl den Carolinska universitetsbildningen hunnit framom Harmens ståndpunkt uti en Retzii eller Falléns föreläsningar och candidateamina, då dessa hedersmän ännu efter år 1810, ja den sednare ända mot slutet af 1820-talet, voro i stånd att nitälska för läran om naturens fyra elementer och förkasta såsom en obehörig innovation Berzelii Theori om metallernas och andra odecomponerade kroppars oxidation? Var icke t. ex. Prof. Fallén i sin åsigt om enkla naturkroppar nog naiv att då han af en Phil. Candidat vid ett offentligt examenstillfälle på begäran om uppgift på något exempel af enkel kropp fått sig presenteradt ett stycke svafvel, Professorn blef helt misslynt och svarade Candidaten: "hur kan han vara så enfaldig? svafvel är ju gult och gifver lukt ifrån sig — icke kan det vara en enkel kropp? Nej låt oss bli vid det gamla systemet och ej fråga efter Berzelii galenskaper." Öfvergången från Physices Prof. Retzius till den nuv. representanten af tidehvarfvets högsta bildningsgrad vid Carol. Akad. inom samma vetenskap, är dock naturligen förmedlad genom Phys. Prof. Jonas Brag, med hvilken besagde disciplin verkligan ryckte fram i 19:de århundradets plan, på hvilken rörelsen ännu fortsattes af dess efterträdare som således i sina lectioner meddelar hvarje nytt fysikaliskt rön, ända till verkningerne af den diamagnetiska kraften, hvilken för närvarande så mycket ventileras i Europas tidskrifter.

Men — återvändom till vår Casper. Vid de höge general-commissionernas besök, hvarom ofvan nämnt är, blef han af dem befunnen så litet outhärlig för Akademiens heder och förkofran, att de satte honom på "reductionstaten." Deras förslag godkändes af regeringen och han blef således afsatt från Fysiska professionen. Innan frågan var fullt af-

gjord, besvarade han sig i ett bref till Cancelleren Gr. G. O. Stenbock af d. 31 Julii 1670, och i ett sednare bref af d. 28 Nov. s. å., sedan hans reduction förmodligen redan var beslutad, begär han af Cancelleren att blifva "promoverad till Log. et. Metaphys. Prof. efter Canutus Hahn."

Denna profession fick han väl ej, ty dermed skulle en lika grundlig philosophant, E. O. Historiarum et Eloquentiæ Prof. Nicol. Wolff accommoderas för den exquisita skicklighet och nit, hvarmed han "informerat unga grefven" d. å. Carl Otto Stenbock, en son till Akad.-Cancelleren; men i stället utnämndes Weiser på våren 1671 till Poëseos Prof. vid Lunds universitet efter den "reducerade" Cassius som nu tagit sin själ i sina hand och gått in vid arméen. Förgäfves remonstrerade Pufendorf deremot såsom Prorektor inför Cancellersembetet. "Att anställa en egen professor i poësin", skrifver han i ett betänkande af den 1 Aug. 1670, "det lönar näppeligen mödan, helst när man vill menagera och reducera och alltså mindst bör införa onödiga professioner för att accommodera sådana personer som Weiserum, utan synnerliga meriter. Bäst kunde väl poësis vara appendix till en eller annan profession, isynnerhet som versmakeriet såsom en fri konst alltid varit räknadt bland de brödlösa studier." En annan auctoritet, Prof. och sedermera Akad. Curatorn Dr Christian Foss skrifver till samme G. O. Stenbock, i ett slags officiellt utlåtande: "Mag. Casper Weiserus hafver hvarken ingenium eller judicium och är nihil minus quam poëta. Kan därför ingen frukt skaffa hvarken vid skolan eller akademien, men begär stundom sådane actioner som äro akademien och honom sjelf till stor disrespect. Eljest är han flitig och laboriosus nog och skall, så vidt han förstår och kan eftertänka, icke lätteligen göra orätt. Vore att önska det Kongl. Maj:t nådigt ville förunna honom Förlöf och Ströo och i hans ställe betro skolan correctori, den unge Prof. Baggero (den samme som några år derefter blef vid 29 års ålder utnämnd till biskop öfver Seelands Stift, dertill likväl förhulpen af sin svåger, den mäktige Stor-cancelleren Gr. Griffenfelt), som är en flitig och qvick ung man och lärar med år och tid blifva en god och nyttig academicus, fastän han ännu hafver blott confusam scientiam" m. m.

Detta allt oakadt blef Exprofessorn Weiser, som sagdt är, Poëseos Professor och utgaf kort derefter ett latinsk carmen in folio, "Laurea Apollinis et Musarum Londinensium" kalladt, som naturligtvis skulle bevisa att han hade poëtisk hallelse. Det är af en ledig versification, men för-

öfrigt icke en gång prosodiskt riktigt. Innehållet är eländigt smicker, mindre åt Phœbus Apollo än åt DD. HH. Excers gudamakter och andra Carol. universitetets jordiska skyddspatroner. Ut i sin "Eris Scandica" anspelar Pufendorf enstädes på det oändligt löjlige i denna Cancellersförgudning, hvilken han förmenar här hafva brutit halsen af sig. Den store förf. hade väl minst föreställt sig att en slik afgudadyrkan skulle kunnat utan himlens näpet fortsättas vid detta läroåte ända in emot sednare hälften af nittonde århundradet.

Vid R. Carl XI:s höga kröning uppvaktade Poësos Prof. W. med ett rökelsekärl, "Tripudium Musarum in Caroli XI:mi coronationem", som spridde lika ljuflig lukt omkring sig. Hade H. Maj:t gittat läsa denna sin apotheos, skulle han troligen funnit sig förnärmad deraf såsom af ett allt för långt drifvet gyckel med sin höga personlighet. Men lyckligtvis hade hans moder, Riks-enkedrottningen i förening med Hrr Figreljus-Gripenhjelms och Johan Gyllenstjerna m. fl. förstått att genom en god uppfostringsmethod förekomma den unge Konungens frestelser att göra bekantskap med alla sådane det lärda kryperiets försök att skämma bort en sundare smak i hans oförderfvade själ.

Att W. ej varit utan en viss talent i romerska språkets behandling, särdeles då han endast var bunden af detta språk-yttre tekniska lagar, visade han vid mer än ett tillfälle; särdeles i sina s. k. carmina gratulatoria, mot hvilka man egentligen blott kan anmärka, att de äro väl mycket couperade och desultoriska samt något öfverflödande på sökta ljudfall, ordlekar, antitheser och alliterationer. Såsom prof på hans "versmakeri" välja vi ett losqvåde till Candidat Bagger (densamme hos hvilken Akad. Curatorn Dr Foss funnit "blott confusam scientiam", men som det oaktadt innan kort blef biskop), då denne responderade pro gradu philos. för en dissertatio de Ostracismo." Början deraf lyder sålunda:

Virtutis sidus splendet; surgite quæso
Quos Amaryllis habet:
Liquite delicias tenerisque Cupidinis arva
Spernite, Phœbus adest
Eous, vetulas extendens lumine rimas,
Surgite, surgite Iol
Surgite, Pieridum chorus intrat limina vestra,
Conglomerate pedes.

Oss tillkommer nu att betrakta W. från en mera prosaisk sida, nemligen såsom Consistorialis. I Lunds Akademie-dom-böcker spelar han ock en rôle, nemligen den af misshandlad och förtryckt. Hans charakter lærer varit ganska maculerad,

ty de fleste af hans colleger hafva gjort "supercilier" mot honom, men sjelf yttrar han sig ganska beskedligt till protokolls, hvilket tyckes förråda en viss moralisk svaghet hos en vid andra tillfällen så skrytsam man. Tre gånger blef han af Consistorium vid Rectorsvalen förbigången, när den äran bordt tillkomma honom, nemligen i Maj 1675, Nov. s. å., samt nästföljande vårtermin, och skulle blifvit det flere gånger, om ej Akademien kort derefter blifvit upplöst i följd af Danskarnes infall.

Genom sin politik har Prof. Weiser vunnit en sorglig märkvärdighet. Då danska konungen, Christian V., år 1676 förde sina till en början segrande vapen mot Sverige och nalkades Lund, blef han i Aug. månad af den beställsamme W. emottagen med ett hyllningsqvåde, författadt både på danska och latin. Skalden önskar inkräktaren lycka till Skånes eröfring, kallar honom "Spes jacentis terræ" och har bland andra följande uttryck:

Perge Triumphator reliquas submittere terras!

Sic redit ad Dominum, quod fuit ante, suum.

Denna stroph, oaktadt i det danska exemplaret öfversatt med:

"Saa kommer Eiermanden til sitt igen"

väckte dubbel förargelse hos alla redliga Caroliner, emedan man tog det ordet *suum* för genitivus pluralis och påstod att versmakaren dymedelst "hade förliknat de svenske vid en svinahjord." För detta högförräderi blef poeten instämd för den Kongl. General-commissionen i Malmö, hvars ordförande, Generalgouvern., Frih. Sperling, dömde vår Casper till att halshuggas, ett straff som han redan låtit öfvergå förrådaren, Frih. Krabbe och hvilket han äfven tillernat den såsom öfverlöpare anklagade Prof. Josua Schwartz. Anspelade på de begge Lunds-professorernas namn, hade den stränge hämnaren Sperling haft det bekanta uttrycket: "Er wolle etlicher Blut sehen, sie möchten Schwartz oder Weiss heissen." Den blodiga domen kom dock ej att på någondera af dem gå i verkställighet, ty Schwartz kom lyckligen undan genom flykt till Köpenhamn mot slutet af år 1677, och W. fick på sin hustrus förbön nåd af Carl XI som förvandlade dödsstraffet till ständig landsflykt och ålade W. att genom offentlig afbön återkalla den brottliga skrifvelsen som blef bränd af hödeln på stortorget i Malmö den 16 Dec. 1677. En handskrifven copia af Weisers afbön finnes på Lunds Akad. bibliothek och må här början deraf intagas:

"Jag undertecknad, Casper Weiserus, f. d. Poëseos Professor i Lund, Rector Scholæ dersammanstädes samt Pa-

stor i Fjeltie, bekänner härmed offentlig för hela världen, allom igemen och enhvar isynnerhet, så närvarande som frånvarande, så födde som ofödde; att jag mera af lättfärdig ostadighet rörd än af skälig orsak dertill drifven, hafver uti förflutne år 1676 den 16 Aug. helt obetänksamt några carmina på latinska och danska tungomålen af mig tjelf sammanskrifne, af trycket låtit utgå och dermed icke allenast visat den särdeles förnöjelse och glädje som jag öfver Sveriges rikets och dess undersåters betryck och undergång samma tid hade fattat, utan ock den ringa vördnad och helt förkolnade kärlek, jag mot min allern. Konung och Herte draga månde, alldeles upptäckt och tillkännagifvit, i det jag med samma förargeliga skrift 1. gratulerar och lyckönskar Konungen i Danemark och dess vapen, som han dock mot ingen annan hade fört än mot min allern. Konung och rätte Herre, Sveriges Krona och dess underliggande provincier"; m. m.

På detta sätt landsförvist från Sverige, begaf sig W. till Köpenhamn, der han vistades under leppet af år 1678, i stort armod och betryck. Den första uppmuntran han af danska regeringen erhöll för sitt välförhållande, bestod i ett anslag af 20 daler från det s. k. legatum Hopnerianum. Kort derefter utnämndes han till Theol. Lector vid Gymnasiet i Christiania, der han i denna egenskap afled år 1696. Hans olyckliga hustru, märkvärdig derigenom att hennes förbön räddade mannens lif, hette *Lisbeth Rhumann*, dotter af den bekante Prof. i Köpenhamn, Wolfgang Rhumann.

Skrifter: Se ofvan.

(Källor: Stenbockhaka msscriptsamlingen på Lunds universitets bibliotek. — Stål, om Lunds Prof. — Skånska Skolverkets Hist. af I. E. Riets. — Cons. Akad. protocoll.) P. G. A.

WERTMÜLLER, ADOLF ULRIC.

Född 1751 i Stockholm, Porträtt- och Historiemålare. Elev af K. Målare-Akademien erhöll han ett litet resestipendium, och begaf sig på 1770-talet till Paris, der han snart förvärfvade sig mycket anseende, och bland annat målade Drottningen Marie Antoinette med sina barn promenerande i parken vid Trianon, i naturlig storlek, hvilken taffla na förvaras på Gripsholm. Madame Campan, i sina memoirer öfver ofvannämnda Drottning, yttrar, att detta var det mest träffande porträtt af Drottningen. — I vårt Statsministershus finnes äfven en Ariadne af Wertmüller, hvaraf en repetition finnes på Drottningholm. Bland denne konstnärs inom fäderneslandet förvarade tafflor ger man priset åt denna Ariadne

på Naxos. — W. vistades några och 20 år utomlands, återkom i slutet af 1790-talet till fäderneslandet; reste åter 1800 till Paris, och derifrån till Philadelphia, hvarest han gifte sig och der han äfven dog 1811. — Onekligen hörer Wertmüller till de utmärktaste svenske Målare; hans teckning är correct, coloriten behaglig, och handläggningen omsorgsfull.

(Källor: Boyes Målare-Lex. — Sv. Konv.-Lex.)

P.

WERWING, JONAS.

Född i Häggestad by, Boldnäs socken, i Helsingland. Födelseåret är obekant. Föräldrarna voro Bonden och Länsmannen *Peder Jonsson* och *Catharina Brunnera*, dotter af *Olof Brunnius*, hvars barn kallade sig *Brunnerus*. *Peder Jonssons* barn togo sig ock ett tillnamn, benämmande sig *Werwing* efter den närbelägna sjön Werpen eller Werwen.

Sedan Jonas W. i Upsala slutat sina studier, under inseende af sin lärde morbror, Professorn och Theol. Doctorn *Martin Brunnerus*, stamsfader för den adliga ätten von Brunner, företog han en utrikes resa, och blef efter hemkomsten 1662 Cancellist i K. Cancelli-Collegium, 1666 Landssekreterare i Uplands län, 1669 Referendarie och 1674 Sekreterare i Reductions-Collegium. Adlades 1677. Slutligen 1685 Assessor i Antiquitets-Collegium. Inkomsten lär varit svag, ty embetsmän blefvo ej "feta" i Carl XI:s tid: denne Konung gaf heldre adelsbref än penningar.

Det var på Konungens befallning, som W. företog sig att sammanskrifva sin för svenska häfdeforskningen under detta tidevarf så oumbärliga Historia öfver Sigismunds och Carl IX:s regeringar. Den fullbordade handskriften lemna-des d. 28 Juni 1694 till genomseende åt dåvar. Rikshistoriographen, K. Sekret. och Censor Librorum Cl. Örnbjelm, som gillade arbetet, efter att hafva gjort några rättelser och tillägg. Men denna granskning ansågs ej tillfyllestgörande: utan en ny uppdrogs åt dåvar. Sekreteraren i Riks-Archivum, sedermera Landshöfd. *Sven Lejonmarck*, och derefter, emedan den sistnämnde ingen tid egde att egna åt denna befattning, åt den beläste *Elias Palmeskjöld*, såsom Sekreterare i Riks-Archivet, 1704. W. hade förbigått eller blott lösligen vidrört orsakerna till söndringen mellan K. Sigismund och hans farbroder, hvilket ännu i Carl XI:s tid synes varit ett ömtåligt ämne. *Palmeskjöld* gjorde några anmärkningar, men hans hufvudsakliga åtgärd bestod uti vidlöftiga tillägg rörande det förbigångna ämnet ur *Messenii Historia*. Seder-

mera hvilade verket i Riks-Archivet, tills dess däv. Sekreterare A. v. Stjernman 1744 sökte och erhöll K. privilegium att få utgifva så väl berörde handskrift som Gira' Historia öfver Johan III, hvarefter det Werwingska arbetet utkom 1746, nära femtio år efter författarens död.

Kännaren Warmholtz' omdöme öfver arbetet, dess förf. samt utgifvare lyder sålunda:

"W:s arbete kan väl icke anses för något annat än en krönika, men som det, för sin trovärdighet, förtjenar all aktning, ty har Utgifv. gjort allmänheten den tjänst, att han det till trycket befordrat. Anmärkningarne, som han tillägger, äro icke alla af lika värde, dock till större delen icke öfverflödige, ej heller Bilagorne." Sjelf uppgifver utgifv. sig hafva upptagit "allt det så tryckt, som otryckt, han strönings-vis kunnat öfverkomma och förment höra till Sigismunds och Carl den IX:s Historiers fullkomliga upplysning."

I förbigående må anmärkas, att man nyligen i Tyskland utgifvit Kejsar Ferdinand II:s biographi, hvaruti finnas bref från Prinsessan Anna, Johan III:s dotter, hvilken lefde vid pålska hofvet men 1693 åtföljde sin broder, K. Sigismund och hans gemål till Sverige. Deruti nämnes, att hon jemte hennes broder redan då fullkomligen genomskådade Hertig Carls stämplingar för att tillvälla sig farbroderns krona.

Sedan W. slutat sin vidlöftiga Historia öfver de båda Konungarne Sigismund och Carl, fick han i Nov. 1691 befallning att granska den ifrån trycket indragna 1:a delen af Widikindi Historia öfver Gustaf Adolf, "för åtskilliga anstötliga utlåtelse samt obehagliga sanningar" (Warmholtz), förutom det att boken, var skrifven "med en tung och ohyfsad penna samt dessutom värdslost tryckt." Enahanda uppdrag gaf ock åt de tre ofvanför nämnde forskare, som skulle genomse W:s eget arbete. Sedan den sistnämnde fullgjort denna befallning, afled han d. 23 Maj 1697.

Han hade sedan 1673 till hustru *Sara Brodina*, dotter af Biskopen i Vesterås, Dr. Joh. Brodinus, och med henne flera barn, af hvilka blott-tvenne söner öfverlefde fadren nemligen *Peter*, Capitaine vid Östgötha regte, soldotg 1701 i Ukrän, samt *Johan Gabriel*, dog som Ambassad-Sekreterare i Paris 1715, den siste af ätten.

Skrifter: K. Sigismunds och K. Carl IX:s Historier. Del. I. o. II. Utgifne af And. Ant. v. Stjernman. Sthm 1746. 4:o.

(Källor: Stjernmans Förespråk till ofvannämnde Historia, samt dess Adel. Meddel. — Genelii Biogr. Lex.)

WESTÉN, ARON.

Den som så rikligen skattat till andras minnesteckningar i detta Lexicon, bör tvifvelsutan skattas värdig att få sin egen här införd. Om ock föga mer än som en tack-samhetsgård åt minnet af en eljest icke "namnkunnig" personlighet, kräfver den sitt rum.

Aron Westén föddes i Arboga d. 23 Nov. 1737. Fadren var Rådmannen och Brukspatronen Erik W. och modern Margar. Borg. Äldste kände stamfadren var Häradsdomaren Erik Eriksson i V. Bår, Lindesbergs socken. Inskrifven vid Upsala Akademi 1748, hade han så derefter som förut privat undervisning. År 1751, således vid 14 års ålder, höll han i Arboga på kröningsdagen en oration på svensk vers. Promoverad Mag. 1761. Prestvigdes året derpå i Vesterås, såsom redan kallad till E. O. Bataljonspredikant vid Vestmanlands reg:te. Tjenstgjorde som huspredikant hos sin Chef sommaren 1764. Ordin. Bat.-pred. 1765. Pastor vid samma reg:te i April 1766, och i Dec. s. å. E. O. Hofpredikant hos Kronprinsen, samt erhöll Kgl. Fullmakt 1767. Ord. Hofpred., med säte och stämma i Hof-Consistorium, Mars 1774. Led. af Samf. pro Fide et Christian. 1778. Kyrkoh. i Ramsberg Apr. 1779. Hon.-Prost s. å. Prestmötspred. 1787. Fullmäktig för Vesterås stift vid riksdagarne 1792 och 1800. Erhöll d. 12 Febr. 1801 Arboga pastorat, det han tillträdde i Juni s. å. äfven såsom Contractsprost. Jubelmagister i Upsala 1812, närvarande. Dog d. 2 Maj 1814, och begrofs i stadskyrkan, "då Biskop Murray jordfäste och Adj. Almgren höll talet."

Enligt Munckells vitsord, var Westén "arbeitsam och nog, ordentlig, särdeles i vissa delar", och om han vid äldre år "ej kunde utmärka sig för synnerlig drift i embetet", så använde han destomer "möda och kostnad på sin samling om Kongl. Hofelerciet." Den del, som deraf utkommit, vittnar ock om en ovanlig samlareflit, och berättigar, som sagt är, hans minne till anspråk på vår tacksamhet. Detta gäller isynnerhet med afseende på biographierna öfver de äldre tidernas hofpredikanter, vid hvilka han framdragit och sedan glömska räddat många documenter af sannt historiskt värde. Härigenom blifver den mångordighet, hvarmed han eljest ofta uppehåller sig vid obetydliga saker, i någon måtto personad. Omdömena, särdeles der han skildrar samtida arbetsbröder, äro stundom ensidiga, nästan alltid berömande och saligprisande, och fordra således en särskild

kritik af den som begagnar hans arbete såsom källa. Likväl har det ett obestridligt företräde för den Wenströmska fortsättningen af Hofclereciets historia, som ur mer än en synpunkt bidrager att karakterisera "den nya tiden som fattigdomens tid." Vi måste således anse det för en skada, att icke Westéns egen fortsättning, som förvaras i Vesterås Gymnasii-bibliothek, blifvit tillgänglig.

W. blef 1790 gift med *Anna Maria Hasselström*, enka efter Brukspatron A. Sandell. Med henne († 1805) fick han två stjuvsöner, som hufvudsakligen medtogo hans tillgångar. Han ville och ingå annat gifte med en nära släktning till sin aflidna fru, och hade dertill utverkat sig Konungens tillstånd, men ehuru ihärdig med detta förslag intill sitt sista, gick det ej i fullbordan.

Skrifter: *Diss. Grad. De Suspicione*. Præz. L. Dahlman. Holmiz 1774. — Prestmötspredikan tr. i Theol. Sällsk. homil. Försök 1788. Vol. X. — *Sv. Hofclereciets historia*, I Delen, i 3 afdela. Sthm 1799. Örebro 1804 och 1814. — Åtrkilliga handskrifter, såsom: *Hofcler. hist.* 2 delen; *Historisk Ecclesiastik*, 2:a afdeln.; *Arbogia Litterata et ecclesiastica m. fl.*

(Källor: Westéns Hofcler. hist. — Manckells Vesterås St. Herdam. I. 442.)
C. W. S.

WESTIN, FREDRIK.

Vi vilja icke förbigå detta namn, som alltid kommer att intaga ett utmärkt rum i Sveriges Konsthistoria, ehuru vi om denne konstnär endast kunna meddela nog torftiga underrättelser.

Fredrik W. är född i Stockholm 1782. Nu Hof-Intendent, Professor vid Akademien för de fria Konsterna, Kongl. Hofmålare och R. W. O. Elev egentligen af Pasch och till en del äfven af Maareliez, tillegnade han sig denna skolans konstmanér, förenadt med mycken säkerhet i teckningen; för öfrigt uppgifves han grundligt studerat sinnebildsläran, samt i sina compositioner ådagalägga både rikhaltighet och förmåga i uppfinningen, jemte en behaglig mjukhet och frikhet i färgtonen. I yngre dagar utmärkte han sig äfven som Historiemålare. Hans största och mest värderade arbeten äro altartaflorna i Kungsholms och Jakobs kyrkor. I Rio de Janeiro finnes af honom en annan altartafla, som ej mindre bérömmes. W. är tillika Porträttmålare: Kon. Carl Johan och dess Gemål har han afmålats mångfaldiga gånger, i större och mindre dimensioner och af enskilda ett snart sagdt oräkneligt antal. Ett af hans största och mest lyckade stycken i denna väg är en familjetafla öfver Gr. Wachtmeister

på Johannishus, hvilken bildar en pendant till en dylik tafla (familjefadern med sex söner), målad af Ehrenstrahl. W. stod som porträttmålare i Sverige utan medtäflare, till dess Breda, elev af sir Josua Reynolds, hemkom från England, bildad i en ny skola, om hvars företråde ifrigt tvistades: de, som gäfvö likheten företråde framför idealet och färgglansen, trädde på Bredas sida, men W. hibe höll sig dock i den större allmänhetens gunst, ända till dess Öfv.-Lieut. Södermarck uppträdde, som med snillet förenade de båda skolornas särskilda förtjenster.

(Källor: Boyes Målar-Lexicon. — Sv. Konversations-Lex. 50de häft. — Särskilda underrättelser.)

WESTENHJELM, TOBIAS.

Assessorn i R. Antiquitets-Collegium, Häradshöfdingen och Lagmannen *Tobias Wester*, adlad *Westenhjelm*, föddes i Vestervik den 4 Juli 1649. Fadren *Petter Bengtsson*, Råd- och Handelsman i nämnde stad, var g. m. *Maria Mann* af gammal skottsk adel. Den unge Tobias tog som studerande namnet *Wester* af sin födelsestad. Hans disputation med titel *Helvidius Priscus s. civilis Ministerii Candidatus ex Corn. Taciti IV hist. cap. 5*, ventilerad i Upsala, trycktes i Stockholm 1673. Tobias W. var redan som gosse förtjust af Tacitus och kunde hans skrifter snart sägdt utantill, ofta yttrande anmärkningar öfver författaren, som visade att han ej var blott "beatæ memoriæ expectans judicium." Valdes att parentera vid Akademien öfven Bar. Sten Bjelkes Fru Br. Rosladin, dotter af Ryska Knesen och Gouverneuren Fritz Rosladin; en annan gång höll han en oration på Akademien om Kung Rolf. Vann ynnest hos Sten Bjelke och hade nåden blifva känd af R. Carl XI, som omfattade honom med godhet. Som gubbe talade W. gerna om dessa två gynnare till deras berömmelse. Sivers anför i Vester-viks historia p. 339 att W. 1674 blef Antiquitets-Collegii Actuarius, men Gahm, som sett fullmakten, intygar att der står Notarius. Reste 1676 till England, der han besökte London och Oxford; derefter begaf han sig till Paris och återkom till sin Kung i Skånska lägret, der han blef känd af Lindsköld, hvarpå han 1681 insattes som Assessor i Antiqu.-Collegium, hvarjemte han blef 1683 Häradshöfding i Salbergs och Väsby län i Vestmanland. Sedan han, som straxt i Ant.-Coll. fick viktiga lärda uppdrag, väl fullgjort det viktigaste, vardt han adlad d. 20 Nov. 1689, då han

sick adoptera sin hustrus yngste son i ett föregående gifte, Christopher Andersson, hvilken dog ogift vid de varma baden i Achen, emedan T. W. då ännu blott hade en dotter och var enkling, sedan hans första maka Råd- och Handelsmannen i Vestervik And. Anderssons enka *Catharina Hansdotter Bäuman* dött 1689 d. 9 Maj. Men 1692 gifte T. W. sig med *Märta Rodde*, Rådm. i Calmar Hans Baumgartens enka, med hvilken han hade sonen *Carl Westenhjelm*, som slöt ätten, saknande barn med sin maka Maria Gyllenhök. Dottren i T. W:s första gifte *Maria* var gift med 1) Assess. Isr. Stickman i Jönköping; 2) Häradshöfdingen Hans Baumgart.

Men vi återvända från ätten till ättfadren. Häradshöfdingen T. W. blef 1713 Lagman i Vestmanland och Stora Kopparbergs län samt 1718 Lagman i Vesterås läns lagsaga. Den förra fullmakten är daterad Timurtasch vid Adrianopel d. 24 Aug. 1715.

Först skref W. en *Inledning till Historien om K. Gustavianska släkten*, sedan *Gustaf. Is lefvernes- och regements-historia*. Dessas tryckning befallde K. Carl XII i bref 1712, men som penningar brusto, afstannade tryckningen. Gahm hade blott ett tryckt ark i sina samlingar. Handskriften förvaras i Riksarchivet, i sju delar, sex renskrifna med Auctors anmärkningar in marg., den sjunde i concept. "Den Järde Smäländningen Phil. Mag. Högvalborne Barou Ludvig Mörner", hade i bref af den 19 Mars 1792 härom under rättat Gahm, liksom att i Riksarchivet fanns en lefvernesbeskrifning af och öfver Westenhjelm sjelf. Han lär redan 1690 skrifvit så mycket på *K. Erik XIV:s lefvernes- och regements-historia*, att i Catalogo librorum qui in hist. et antiquitt. sub imperio Caroli XI publicati sunt p. 19, detta arbete kan lofordas såsom bevisande, att "vi denne Konungs minne icke så ringa akta böre, som många för detta hafva sig utan grund inbillat." W. dog den 3 Oct. 1718. Gahm upplyser att W. var en mycket gudfruktig man, som låg morgon och afton på sina knän i böner och in i dödsstunden ropade *lofver Herran, lofver Herran!* Hans Bibliotbek bestod, ehuru skingradt till största delen, ännu 1786 af 48 fol., 83 qu., 138 oct., 84 duod. Landshöfd. Daniel Tilas omtalade W:s enorma peruk, då Gahm insamlade upplysningar om denne — Celsii vägberedare.

O. Celsius fil. yttrar om sin föregångare: "Ibland dem, som gjort sig mest förtjente af den store Konungens (Gustaf I:) minne bör jag så mycket mindre förgäta Lagmannen To-

bias Westenhjelm, som hans vidlöftiga handskrefna historia i 5 Tomer, varit mig till oförliknelig nytta och hjälp. Några blad af den 2:a Tomens början har jag ibland Palmstjölde samlingar funnit tryckta, men vet ej orsaken, som hindrat fortgången deraf. Den 1:sta Delen, hvilken innehåller inledningen till verket, gjorde mig god nytta vid de åren, som förlupo ifrån Konungens födelse till den tid han sjelf började deltaga i regementet; och då jag till Westenhjelm fogade hvad Widikindi anför i en kort och tryckt berättelse, med hvilken han söker uppfylla den brist, som är mellan slutet af Johan Magni och begynnelsen af Tegels historier, fant jag mest allt hvad mig var af nöden."

Ett dylikt yttrande af en historiker med den betydelse som Celsius måste ge Westenhjelm ett stort anseende hos alla, som rätt förstå det myckna, som ligger uti detta erkännande af den oförlikneliga nytta han haft af föregångaren. Man skulle nästan kunna påminna om versen ... "tullit alter honores."

Skrifter: Inledning till historien om K. Gustavianska Släkten. I. T. — Gustaf Is lefvernes- och regements-historia. 8 Tomer. Autobiographien synes vara den 7:e Tomen. Allt handskrifter. — K. Erik XIV:s lefvernes- och regements-historia, förkommen (?). — Helvidius Priscus 1673.

(Källor: Adelsmatrikeln 2 D. N:o 1201 af von Stiernman. — Densammes Företal till K. Erik XIV:s hist. — Celsii Gustaf Is hist. — Sivars, Västerviks Historia samt Densammes "Märkvärdiga" stycke af K. Gustaf Is hist. — Catalogus libror. 1690. — B. Ollmans Sectio liter. ex Ostro-Gothica illustrata msspt. — Benzelska Brefvexlingen. — Sveriges Sköna Litteratur, 3 Del.) — N.

WESTMAN, JOHAN.

En på sin tid utmärkt Läkare. Föddes 1714 i Vesterås, der hans fader *Jacob W.* var bokbindare. Modren *Anna Maria Højer*, dotter af en Lector dersammastädes. Genomgick Vesterås gymnasium, och blef Student i Upsala 1733, och var der en flitig lärjunge af v. Linné och v. Rosenstein. Med. Doctor 1743. V. Prov.-Medicus i Vestmanland 1743. Amiralitetsmedicus i Stockholm 1749. Assessor i Collegium Medicum 1750. Igenom tjänstbyte med Dr. W. Wolff ord. Prov.-Med. i Vestmanland med bibehållande af sin lön vid Amiralitetet s. s. Stadsphysicus i Götheborg 1754. Gymn.-Adjunct i Vesterås 1764. Mathem. Lector ibid. 1766. Rector Gymn. 1767. Permitterad 1774 att med vicarius svara för tjänsten. År 1780 tjänstfri. Död 1788.

Det vill af de anförda lefnadsdata synas som Doctor W. ej funnit rätt trefnad utom fädernestaden. Det stora för-

troende han rönt på andra ställen och de utsigter, han hade till en mera lysande lefnadsbana, förmådde ej öfverrösta den starka hemlängtan, hvaraf han nästan kunde sägas lida. Att han kallades till Stadsphysicus i Götheborg, "en beställning af mycken vigt och betydelse", härleder minnestalarna Fant derifrån, att denna beställning "länge tyckts vara liksom en Vestmanlands och Dahla stifts afkommandes förtröende-syssla." Landsmännen Boëthius och Zimmerman hade innehaft den före honom, och han efterträdde af Dr. Schulz, som varit v. Lector i Vesterås. Då en smittosam sjukdom, "som förorsakat mycken bestörtning på högre ort", inrotat sig hos manskapet på den till Götheborg ankomna flottan, 1756, uppdrogs åt W. tillsynen öfver de sjuka. Att smittan hindrades att sprida sig, tillskrefs i synnerlig måtto hans läkareskicklighet. Han erhöll ock såsom ett vedermäle af Konungens höga välbehag deröfver 500 Daler samt af statsmedlen. Doctor W. var från början mycket obemedlad, så att han måst under sina studiiår på den vanliga conditionvägen bereda sig tillgångar till studiernas fortsättande. Men i Götheborg grundlade han en ej obetydlig förmögenhet, så att han år 1762 kunde anslå ett capital af 20,000 Daler kmt till Vesterås gymnasium. Räntan skulle för evärdliga tider tillfalla Gymnasii-Adjuncten såsom löneförbättring, med det förbehåll, att han sjelf autogs till Adjunct vid första ledighet. Året derpå utföll K. M:ts resolution, som lemnade bifall till denna donation med dess förbehåll. W:s begäran fanns i intet afseende obillig, minst å insigternas vägnar. Han säges till och med haft skicklighet att bestrida hvilken lection som helst. Har det djupare grund hvad mer än en uppgift förmåler, att han var "kunnig både philosoph och theolog", så var han äfven i detta afseende en ovanlig läkare. Jemte sin lection skötte han äfven enskild medicinsk praktik. Det var ålderdomskrämpor — han led äfven af hypochondri — som förmådde honom att begära tjenstledighet. Han synes af princip ha varit frikostig. Då han år 1779 blef Ledamot af K. Patriotiska Sällskapet, öfverlemnade han det 40,000 Daler kmt, med villkor att för sin lifstid få upphåra räntan, och år 1782 ökade han denna gåfva med testamentarisk hänvisning på allt hvad i fordringar och containter vid hans frånfälle i boet kunde finnas; hvartill yttermera lades "någon åker" samt en betydande boksamling, hvilket allt försåldt uppskattades till ungefär samma penningebelopp, som det år 1779 förärade. Äfven till Gymnasii-biblioteket i Vesterås testamenterade han åtskilliga böcker. Han be-

skrifves dessutom såsom varande af ett "qvickt genie och eldigt begrepp", mångkunnig, munter och behaglig umgängesman, exemplarisk i sin lefnad, och behöll gerna i det längsta de gamles smak i prydnader, husgeråd och kläder och var sålunda i allt "en värdig ledamot i Patriotiska Sällskapet." Särdeles var han den studerande ungdomen tillgifven, som han ock ibland annat nitfullt visade, då han såsom Rector hade att afgöra en kinkig affär mellan gymnastierne och stadens skeppare, "dem han icke kunde förmå sig gifva högre namn än skutförare." Han studerade flitigt in i älderdomen, och lär ha efterlemnadt manuseripter i flera vetenskapsgränar, att efter hans förordnande förvaras. Patriotiska Sällskapet lät uppressa en gravvård öfver honom i Vesterås med inscription.

Till sitt yttre tecknas han sålunda af Fant: "af manlig vext, något lång, ej fetlagd, ett ansigte som utmärkte något särdeles, lång näsa och skarpsynta ögon samt eget mörkt hår", o. s. v. Blef 1748 gift med *Maria Christ. Fabritius*, enka efter en Rådman Beurling i Vesterås. Hon dog 1778, 72 år gammal. Hade inga barn.

Skrifter: *Disp. De Hydrop. P. I. Præs. N. Rosén. Ups. 1739.* — *Diss. Grad. De Hydr. P. II. Præs. eod. Ups. 1742.* — Beskrifning på tvenne märkvärdiga sjukdomar, ingifven till Coll. Med. och tr. i Vet. Akad:s Handl. 1744. — *Embetsberättelse från Götteborg 1761, tryckt i Coll. Med. Riksdags-Relation för s. å.* — *Ovåldiga tankar om Presttjendens af Frälseståndet. Anon. Sthm 1768.* — *Tal om jordens tillvext, hållet på latin i Upsala vid en promotions-act 17... Sthm 1776.*

(Källor: J. M. Fants Litterat. med Personalier. Vesterås 1788. — Sacklens Läkarehistoria. — Munckst. Vesterås Stifts Nordmanns.) C. W. S.

WESTRING, JOHAN PETER.

Född d. 24 Nov. 1753 i Linköping, der fadren var Skomakare, blef han 1772 student i Upsala, utmärkte sig genom flit, forekning och sundt omdöme bland Linnés lärjungar, promoverades 1780 till Med. Doctor, hvarefter han bosatte sig i Norrköping, der han tillbragte hela sin öfriga lefnad. Redan 1781 anställde han nya prof på Himmelstalsunds helsovatten, blef brunnens Intendent, men det var icke hans fel, utan vattnets, att denna helsokälla aldrig vann något särdeles tillopp och ej begagnades af stort flera än stadsboer. Deremot kom han, i följd af några lyckliga curer, särdeles för frossan, i stort rop som läkare och var en lång följd af år ortens medicinska orakel, till dess yngre med-

täffare började med honom dela allmänhetens förtroende. Fick 1794 n. b. o. v. af K. Lifmedicus, 1809 af Förste K. Lifmedicus, 1822 adlad. Ledamöt af K. Vet.-Akad. 1792, sedan han året förrut af detta Samfund erhållit en guldmedalj, vidare af Phys. Sällsk. i Lund och Sällsk. för allm. medborg. kunskaper i Stockholm s. å., Nordiska Sällsk. i London 1796, Soc. medicale i Paris och Kejsarl. Acad. Nat. Curios. 1799, K. Patr. Sällsk. i Stockholm 1801, K. Vet. Societ. i Uppsala 1804, Hedersled. af Sundhets-Coll. 1811, Led. af Sv. Läk.-Sällsk. 1813, Corresp. Led. af K. Landtbr.-Akad. 1815, Led. af Linneiska Samf. i Stockholm 1832 samt af Östergöthlands och Södermanlands Hushålln.-Sällskaper.

Archiatern W. inskränkte icke sin verksamhet till den praktiska Läkarekonsten, utan gjorde sig ock flitigt bekant med dess theoretiska framsteg och sökte i sin mån dertill bidra, men var kanbända än mer ifrig för Naturalhistorien och den på densamma grundade Ekonomien, hvaruti han anställde flitiga rön, samlande naturalster, äfven mynt, samt egde ett ganska godt bibliotek. Örtslägtet *Westringia* (som har 8 arter) samt lafarten *Lichen Westringii* äro efter honom namngifna. Han stod i brefvexling med flera utländska lärde, samt meddelade dem sina rön. Dermed riktade han förförfigt isynnerhet K. Vet.-Akad:s och Patr. Sällskapets handlingar (se vidare: Skrifter).

Hans förnämsta arbete är *Svenska Lafvarnas Färgistoria* med plancher, — som visst icke lærer sakna förtjenster, ehuru, som vi tro, sjelfva det patriotiska ändamålet, nemligen de offentliga färgeriernas och den husliga färgkonstens tillgodogörande af hittills dertill ej begagnade svenska lafarter, blott i ringa mån ernåddes. Sjelfva de på planchererna meddelade färgproffen, med få undantag fula, äro icke särdeles uppmuntrande. Var detta lafvarnas eget fel, eller saknade den lärde mannen tillräcklig bekantskap med den techniska chemien? Möda sparade han visst icke; han samlade flitigt lafarter, till och med i Dalarnas högsta fjällbygder, och gjorde under flera år med dem ideliga färgexperimenter. Ehuru verket understöddes, eller åtminstone uppmuntrades af regeringen, utkom blott 4 Band i 8 häften, fastän beräknadt på 24 häften i 3 Band.

Andras upptäckter fröjdade honom ej mindre: de, som blott kände honom utvertes, kunde knapt förmoda, att denna vetenskapliga njutning kunde hos honom stundom stegras till entusiasm; så inträffade det dock och det till och med i hänseende till nya läror, hvilkas sanning var ganska tve-

dig. Derom vittnar hans förtjusning för Galls lära, hvarom han 1804 skref till fru Lindahl: "Högre upp har Gall be-
fäst sin ära i Ljusets rike: och jag ser i andanom tillkom-
mande släbter, som med kunskapens styrka rättvisa hans
upptäckter och utropa honom för en människoslägtets väl-
görare. Hvad har då denne så högt vördade man gjort?
Jo, han har efter tjugo års trägen forskning, underhållen af
mycken kostnad och mödosamt arbete, upptänt ett nytt
kunskapsljus för oss öfver människonaturen, som vi saknat
förut. Hans lära innebär konsten, att på *Människans huf-
vudskål finna märken och anvisning till alla dess naturliga
böjelser, förmögenheter och fallenheter*. Efter den forsknings-
gåfva jag eger, och den erfarenhet jag kunnat samla i verl-
den, tror jag på denna lära, såsom på ett Guds verk, till
vårt släbtes förädlande. Hvad kan vara lyckligare för men-
niskan, än att veta, att hon födes med organisation till dygd
och last, till konster och kunskaper, eller endast med ar-
betsförmåga under ett annat vetts styrelse? Uppfostrings-
verket får härigenom ett säkert rättesnöre för ungdomens
handledande, och organisationsfel kunna med konst troligen
i spädare åren rättas och hjälpas. Då jag t. ex. ser hos ett
barn en hufvudskål, som visar tjuf-organ, torde denna ge-
nom någon hufvudbonad kunna nedtryckas och ändras: ty vi
se hos äldre vissa organer försvinna eller sänka sig, såsom
godhets- och frikostighets-organ, då enåhetslasten uppkom-
mer i stället, som merändels är ålderdomens last. Med mo-
raliska begrepp om lastens fasa och elaka påföljder kan jag
minaka hjernans eller själens energi i en olyckligare eller
lastfullare organ. Kärleks- eller copulations-organen visar
hos spädare ungdomen både hos människor och kreatur sin
drift, innan förmögenheterna äro utvecklade för njutningen.
Der denna visar sig, kunna begreppen om dess frestelser
genom förnuftiga föreställningar hindra dess verkningar i för-
tid: ty ingen med förnuft vill skada sig sjelf." — Han ne-
kar de anklagelser man redan från början gjorde berörde
lära för atheism och materialism, och söker frikänna henne
för den dermed sammanhängande beskyllningen, att menni-
skan genom ett slikt system vore befriad från ansvar för
sina gerningar. Vi anför hans motbevis, såsom tillika an-
tydande den filosofiska ståndpunkt, hvarpå denne veten-
skapsman stod.

"Naturmänniskan och Samhällsmänniskan äro två olika
varelser i afseende på sina förbindelser. Förståndet hos
båda ger dem den inre känslan för godt och ondt, grund-

valen för den naturliga lagen. Vilja uppkommer, och striden emellan godt och ondt ger begrepp om dygd eller last. Hvad J velem andra skola göra eder, det gören J ock dem. Förståndet presiderar sålunda för organisations-driften. För samhällsmenniskan äro religion, moral och civila lagen motvigt för naturdriften från organisation. En förnuftig religion sätter gräns för naturliga begären: den vidskepliga lägger hyende under lasten. Menniskonaturens kännedom är det första hufvudsakliga. Den har blifvit försummad. Man har velat känna Mästaren innan man kände verket som skall prisa Mästaren. Det materiela tillhör naturen; men det intellectuela är af högre börd, af gudomligt ursprung. Skaparen gaf det materiela vissa egenskaper, lifsegenskaper, som qualificeras efter det materiela olika för hvarje system i hela sammansättningen. Ingen chemist eller philosoph har ännu kunnat analytisera dessa egenskaper. Dessa naturens verk äro alltid olika, efter det materielas förhållande; men det intellectuela eller själen och det organiska lifvet, Guds verk, äro alltid lika. Organerna, eller de instrumenter, hvarmed hon verkar, äro olika. Märk Skaparens allmakt, att kunna gifva materien denna frihet, att qualificera sig efter sin olika formationsdrift. Men prisom Skaparens visdom, som gaf förståndet sådana organer, hvarigenom det kan göra sig invertes känsla eller begrepp om det rätta eller sanna. Ett sådant förstånd blir modell för andras och derigenom upplyftes det till höga begrepp om sitt ursprung och sin bestämelse. Härifrån utgå Religionsstiftare, vise Moralister och Lagstiftare. Menniskonaturens kännedom är grunden till all möjlig kunskap om Skaparen. Jag finner att denna natur är perfectibel. Dygderna äro blotta kunskaper, som utgöra striden emellan valet för det goda och onda. En elak organisation, som drifver till vissa laster, hämmas af kunskaperna: de mota dess verksamhet: de gifva en annan rigtning åt partiklarne. En god organ kan ännu mer förädlas. Religion, moral och lagar verka som drifkraftar i det organiska verket. Religion lär mig, att det högsta Väsendet har gränslös makt. Astronomiska vetenskapen visar oss, att oräkneliga verldssystemer verkligen existera, som förnuftet gillar vara bebodda. Dessa äro troligen i olika förhållande till lycksalighet. Skaparens gränslösa makt har här mera förädlade organisationer. Kunskapen om det goda och sanna har förfinat organerne. Sjelfva organerne blifva slutligen blotta dygder, utöfvade kunskaper som omgifva själen. En så lycklig själ, omgifven af en så-

dan atmosfær, kan ej upphöra: ty dessa dygder äro strålar från Gudomsväsendet utgångna: de rigta själens kosa till sin Skapare. Oräkneliga äro systemerna för lefvande varelser: vetenskaperna vittna om sannolikheten häraf. Då materiella saker kunna stiga den ena öfver den andra, såsom t. ex. med inflamabla luften kan jag i en ballon lyftas till en högre region: manne icke äfven en förfinad organisation, som omger själen, äfven kan stiga, sedan äfven fängslan äro lossade ifrån det grofva materiella, isynnerhet då en af religion upplyst själ ger den sin riktning? Själens andevarelse kan ej begripas; men ock icke nekas. Ett af kunskaper och dygder förädladt förstånd skiljer sig ifrån det materiellas vidlidande: det utgör en varelse, som troligen mötes af intelligencer eller andevarelser, som sällskapa det till ett annat system, hvarifrån de gjort sin utfart. För ädlare och tänkande varelser äro systemerna troligen lika så många, som för de mera materiella. Dessa möjligheter äro utgående ifrån begreppet om ett fullkomligt Väsande, hvilkets varelse icke kan med några sannolika skäl nekas. Gall har organ utsatt för Atheismen; men deruti felar han. Den Högsta Makten, som upprätthåller allt, och den Högsta Visdomen, som gifvit det materiella sådana egenskaper, som materien ej kan gifva, och som af dess egen natur ej tillkomma detsamma, och som gör det icke underlagdt de physiska lagarne, hvarigenom dess bestämmelse är noga afpassad för ändamålen, kan ej vara en inbillning. Om jag ville kalla detta naturen af det Hela, så blefve det, i anseende till dess förmåga och kraft, att anse för en Gudomlighet. I det fallet måste jag ock vörda den: ty min lycksalighet beror derpå, huru jag iakttager mina pligter deremot. Men denne Gud straffar utan nåd och barmhertighet, och upplöser allt till materia. Jag kan kalla Naturen den materiella Guden: ty Skaparen har tilldelat den några egenskaper, som icke tillhöra det materiella. Men den blir utan sjelfständighet: då deremot den sjelfständiga osynliga Visdomen, som gifvit lif och andelig varelse tillika åt allt som lever, i hvilken alla världars folkslag inom vårt lilla solsystem tillbedja från pol till pol, ehuru under olika idealform, kan endast fattas af Tron, som erkänner alla dess höga tillhörigheter: ty att tro är detsamma, som att icke begripa; men dock icke neka. Dess föremål är öfver förståndet; men icke emot detsamma. Det är denna gudakraft, som nedlåtit sig inom organisations-kretsen, men bibehåller, sitt säte öfver alla andra. Gall har funnit Imaginationens-organ öfverst på hjessan, öfver alla andra, och

sålunda öfver Förnufts- och Snille-organ. Det är denna organ som alstrar begrepp för religion; och alla religionstiftare hafva haft denna organ särdeles utmärkt. Der denna organ fattas är sålunda sjukdom i mekanismen, som kanske engång också kan hjälpas; hvarigenom begreppet om atheismen får sin rätta dag. Är då religionen en blott illusion eller dröm? Då blir ock min känsla därför, min drift dertill ett Non-ens, som contradicerar sig sjelf. Misskänn ej din sällhet, du dygdige, då denna gudakraft, tron, ger dig försmak af ädlare varelsers lycksaligare njutningar! Njut den himmelska freden att vara nöjd med dig sjelf och din Skapare! Smaka hoppets ädla vållust i dygdens rena frukter! och din organ, som gjorde dig så säll, skall gifva vingar åt din tro, för att föra din ifrån det materiella lossade själ till lycksaligare varelsers hemvist. Visa lagar i en välbestäld stat qualificera höjelserna för moralen, och moralen ger sedan en högre hänvisning till religion, der det begärfulla hjertat ser all gudomens nåd och makt i sin fullhet upplåten. Med dylika tänkesätt finner jag Galls lära mera ledande till än ifrån religion."

W. åtnöt äfven personligen mycken aktning i orten, och hade i sitt skick och sin hållning någonting värdigt, men sträfft, förnämt och aristokratiskt: många tyckte sig deruti se köld och högmod. Säkert är, att det förlänade adelskapet gjorde honom glädje. Han ville vid 67 år, engång se, huru det gick till på Riddarhuset, och reste därför till Stockholm kort före närmast följande riksdag, för att först taga introduction. När han för Riddarhus-sekreteraren uppvisade sin nya vapensköld, ritad och troligen äfven komponerad af honom sjelf, sade honom denne att teckningen borde försees med Riksheraldikern, Kammarh. Linnerhjelm's gillande. Något dök tog den gamle mannen miste om namn, och vände sig i stället till sin vän Kammarb. Lindersköld. Eburu denne infallsmakare ganska väl insåg misstaget, mottog han ritningen och skickade den tillbaka, med påteckning af sin approbation in amplissima forma. Men W., som trodde alla svårigheter dermed undanröjde, blef ej litet förvånad, då han derefter hörde Riddarhus-sekreteraren förklara, att han med all aktning för Kammarb. Lindersköld's smak och heraldiska insigter, dock ej kunde, såsom embetsmän, godkänna hans påskrift.

Afled, efter någon själs- och kroppsafstyning, d. 1 Oct. 1853. Gift 1783 med Assessor Braads dotter *Gertrud Margaretha*. Af deras barn blef *Pehr Christopher*, född 1789,

Med. Dr. 1817, sedan praktiserande läkare först i Stockholm och sednast från 1828 i Göteborg, der han åtnjöt mycken äktning och förtroende. Död omkring 1844. Anslog sin ej obetydliga förmögenhet till offentliga stiftelser i Göteborg.

Skrifter: *Svenska Läfvarnas Färghistoria*, med col. plancher. B. I. h. 4—8. Sthm 1808—08. — *Äminnelsetal öfver Erik Acharius i K. Vett.-Akad.* 1820. — *Rön i K. Vet.-Akad:s Handl.*; — i *Läkaren och Naturforskaren*; — i *K. Patr. Sällsk. Journal*; — i *K. Landthbr.-Akad:s samt i Sv. Läkar-Sällsk:s Handl.* Dessutom *särskilda uppsatser i andra in- och utländska tidskrifter och samlingar.*

(Källor: *Adol. Matrikeln.* — *Sacklens Läkar-Hist.* Del. 1 och Suppl. — *Biographi* med porträtt i *Hedins Vet.-Journal för Läkare och Fältläkare.* — *Gjörwells Brefväxl.* Bd. 3 s. 152 o. f. — *Sv. Konvers.-Lexicon*, h. 50.) P.

WETTERBERG, PETER.

Hvarje prestatist eger vanligen vissa släktnamn, som genom århundraden varit fästade vid detsamma och då gerna ett och annat af dem med utmärkelse. Ett sådant är i Göteborgs stifts Herdaminne namnet Wetterberg.

Peter Wetterberg föddes d. 21 Febr. 1724 på Communi-
sterns bostället Ekås i Thorups pastorat af S. Halland. Fadren var *Anders W.*, Commun. derstädes, och modren *Elisabeth Kjerrulf*, en sondotter af den Martinus Nicolai Kjerrulf, hvilken såsom Kyrkoh. i Wessige, för sin trohet mot konung och fädernesland, hvarigenom han bragtes i dansk fångenskap, utbad sig och erhöill 1677 af Carl XI beständig arfverätt för sina afkomlingar, så på kvinnosidan, till nämnda lilla pastorat, hvilket sedan 1824 nu innehafves af Prosten Mag. Martin Kjerrulf.

På 11:e året sändes sonen Peter till Warberg i kopparslagarelära, emedan de ytterst knappa inkomsterna af bemälda Communi-
sterns befattning icke medgäfvö föräldrarna att låta honom studera. Detta var dock hans högskola önskan, hvilken under hammarslagen i kopparsmedjan blef så brinnande att han en dag, föräldrarna ovetande, öfvergifver både hammare och verkstad, beger sig till fots hem, för att på knä anhålla om föräldrarnes bifall till ett annat vitæ genus. Han blir då bönhörd och sändes åter till Warberg — i skolan. Der inhemtade han undervisning i fyra års tid, och tillvann sig genom sin flit den stränge lärarens synnerliga ynnest. Derefter flyttade han till Halmstads skola, hvarifrån han omedelbart gick till Lunds Akademi 1742, försedd med hedrande vittnesbörd. Tvenne år förut (enligt Bexell samma år) hade han förlorat sin fader. Desto svårare blefvo för den obemedlade utsigterna till uppehälle vid universitetet.

Lyckan gynnar dock sin man. Vid ett disputationstillfälle, hvarvid han såsom opponens officierade, var Akademiens Pro-Canceller Henr. Benzelius närvarande. "Denne ypperlige granskare och befördrare af snillen" (?) afhörde opponenter med det nöje att han genast efter actens slut lät kalla honom till sig, gjorde sig bekant med hans vilkor och skänkte honom "en vacker penningssumma" samt förskaffade honom sedermera ett dubbelt akademiskt stipendium. Kort derefter antog honom Domprosten Westring till informator för sina söner, bevisande honom all ynnest. Dessutom delte han sin tid med yngre landmän, hvilka han gaf undervisning i språken. År 1748 vardt han Magister. Vid försvaret af hans gradual-disputation under Prof. S. Bring visade honom Præses ett eget slags heder, med att gå bort under acten och blanda sig bland de öfriga lärarna, öfvertygad om respondentens förmåga att försvara sig sjelf, hvadan han sedan förklarade sig ha varit Testis Actus, ej dess Præses.

År 1747 lemnade han som kandidat Akademien. Hade han fått följa sin och fleres önskan, hade han stannat der kvar. Men dermed hade han gjort modren en hjertesorg. Hon önskade framförallt att han skulle bli prest, denna så många mödrars hufvudönskan, hvarigenom mer än en mans lefnadsbana fått en annan riktning än den eljest fått och i vissa fall än den bortt få. W. prestvigdes således nysnämnda år i Göteborg (enligt Bexell orätt 1749). Då han i och för prestembetet höll sin profspredikan eller, åtminstone numera, så kallade "predikostump", tilldrogo sig hans embetsgåfvor den uppmärksamhet hos en af Directeurerna vid Ostindiska Compagniet, att denne erbjöd honom presterlig befattning i Compagniets tjenst. Denna förmånliga men besvärliga plats afslog han dock, för att tjenstgöra såsom embetsbiträde åt en gammal och sjuklig Prost i Harplinge. Efter åtta års tjenstgöring på detta ställe kallades han till Comminister i Svenljunga pastorat, till hvilket Kyrkoherde han enhälligt valdes 1761. År 1773 flyttade han derifrån till Wäro och Stråvalla pastorat enligt kunglig fullmakt. Men ej förr än 1777 hugnades han med hederstiteln Prost. År 1782 blef han verklig Prost öfver Fjäre och Wiske häraders Contract, sedan han någon tid under Ordinarii sjukdom förestått detta embete. Blef en af de år 1800 utnämnde Theol. Doctorerne.

Wetterberg var en ibland de prester som studera. Om grundligheten i hans kunskaper var ock blott en tanka bland hans ståndsbroder. Sjelf ådagalade han den såsom ordin.

opponenten vid 1768 års prestmöte, såsom extra opponent vid alla öfriga prestmöten under hans embetstid, och såsom Präses vid prestmötet 1785, då han egde den nog sällsynta hughaden att ibland Domkapitlets ledamöter räkna tvenne söner, åt hvilka han sjelf gifvit den första handledningen i deras studier. Han hade en utmärkt talang för latinsk poesi och afslöt nämnda præsidium med "ett rörande afskedstal på bunden latin." Särskildt hade han vinnlaggt sig om jurisprudentia ecclesiastica, hvori han utgifvit ett allt hittills för Götheborgs stift såsom värderikt ansedt och ofta anlitadt arbete, genom sitt sammandrag af de detta stift rörande K. Resolutioner m. m. Det är förförigt anmärkningsvärdt såsom det första arbete i sitt slag, hvilket tjent till föredöme för flera dylika i andra stift. Vid 1771 års riksdag var han fullmäktig för Elfsborgs, och vid 1778 för Hallands läns division (emedan i det stiftet presternas riksdagsmän väljas efter divisioner, ett valsätt, som ännu är öfligt, ehuru det säkerligen ofta varit till mehn för det gemensamma bästa, och derföre ofta blifvit öfverklagadt, särdeles af Bisk. af Wingård vid 1836 års prestmöte, men äfven då förgäfvets). Såsom riksdagsman synes W. ha yttrat sig sparsamt. I frågan om förändrad grund för Erkebiskopsval till förmån för Erkestiftets presterskap talade han för "återgång till det gamla" att alla stiftens alla prester borde välja. I sammanhang dermed röstade han för Superintendentiernas förvandling till biskopsdömen. "Det gällde blott en titel." Någon riksdagstorhet var han emellertid icke. Desto större ansågs han såsom lärare och embetsman i allmänhet. Beskrifves såsom oupphörligt verksam. Ännu i sednare år lär han sysselsatt sig med ynglingars undervisning och förberedelse till högre studier, och följde dervid en method som ingaf kärlek för den sysselsättningen. Bland de bestraffningsätt han använde på dem, som gjort sig förtjente af en näpst, var det att den felande ålades en viss tid pumpa vatten ur en på gården befintlig brunn. Atingen såsom ett bevis på sjelfständighet eller af väl långt drifven humor plägar anföras efter honom, att då sent om afton för Lector Malm på vägen nära Wärö prestgård vagnen gått sönder och Lectorn skickade bud att Wetterberg skulle sända honom sin vagn, W. skall hafva svarat budet: "helsa Lector M. att om en Lector sig väl förhåller, skall han komma i åtanka till pastorat." I fall anekdoten är grundad, bör märkas att Malm var en sträf och stolt herre och derföre mindre äktad.

In i höga ålderdomen egde W. den sällsynta styrka, att han stundom gick emellan pastoratets kyrkor, då han förrättade duplications-predikningar. Han höll sin sista predikan fjorton dagar före sin död. Denna inträffade d. 9 Oct. 1803 och såges ej hafva saknat sin uppbygglighet.

Han var sedan 1752 gift med *Martha Sv. Böckman* (Böckman?), dotter till en Kyrkoherde i Slättåkra, och firade med henne guldbrylllop 1802. Sju söner och tre döttrar voro frukten af detta äktenskap. De två sönerna dogo i deras yngre år och de öfriga voro hvar på sitt vis utmärkte män: *Abraham*, f. 1753, som varit Poëseos Docens i Lund, Phil. Lector 1779. Gr. L. Lector 1785 och sedan Theol. Lector och Doctor, † 1815; *Sven*, f. 1757, som varit Eloqu. Docens i Lund, höll ett äreminne öfver Gr. Magnus Stenbock, hvilket blef prisbelönt; föröfrigt lycklig latinsk skald, Eloqu. Lector i Götheborg, slutligen fadrens efterträdare i Wärö, erhöill Professors-namn 1812, † 1817; *Martin*, Mag. och Prost i Snöstorp, † 1840 (?); *Carl*, Poëseos Docens 1794 och Eloqu. et Hist. Adj. i Lund 1806, dog såsom Pastor i Ljungby 1825; *Jakob*, Rector Scholæ i Laholm. Bland döttrarna blef *Anna Elisabeth* gift med Prosten Stranze i Breared och *Johanna* gift med Kyrkoh. C. M. Lindberg i Sexdräga.

Skrifter: Läroembetet såsom en dyrbar skatt uti svaga kärill, Tal vid Kyrkoherdevalet uti Kongsbacka Stads Moderkyrka 1784. — Synodaldisp. De extremo Judicio. Gotheb. 1785. — Oratio, qua Actum disp. de extremo Judicio ... ad finem perduxit etc. (I noterna till detta, till hälften på prosa, till hälften på vers skrifna, Sluttal lemnas korta upplysningar om i Bohuslän födda lärda och berömda män). — Sammandrag af Kongl. Förordningar, Resolutioner och Stadgar, samt Högre och Lägre Rätters Domar och Utslag, Synodal-Acter, Consistorielle Bref, som isynnerhet angå Ecclesiast.-Staten i Götheborgs Stift, till dess pligter m. m. Götheb. 1790. — Dessutom flera tillfällighetsstycken på latinsk vers m. fl.

(Källor: Lefvernesbeskrifning öfver Theol. Doctorn m. m. P. Wetterberg af Magnus Roempke, Prost i K. i Örgryte m. m. Götheb. 1808, sedermera omtr. 1810 utan författarens namn på titelbladet. — Personalier öfver Prof. m. m. Sv. Wetterberg, af E. E.(dberg) vidfogade M. Ullmans Likpredikan tr. i Götheb. 1817. — Bexells Herdaminne och Riksdagshandl. — Lüdeke, Gelehrs. Archiv. — Enskilda underrättelser meddelade af Dr. P. Wissonson, Pastors-Adj. Mag. D. O. Wetterberg.) C. W. S.

WETTERBERGH, CARL ANTON, (Onkel Adam).

Föddes i Jönköping d. 6 Juni 1804. Föräldrarna voro dåvarande HofRätts-Fiskalen, sedermera HofRätts-Rådet *Johan Wetterbergh* och *Anna Christina Lyckman*.

Fadern, som i ett par föregående biographier (Borgström, Schultz) blifvit omnämnd, var född 1769 i byn Ask i Skåne, genomgick Helsingborgs skola och tog i Lund Juridiska examen 1796. Han var en för sin tid och sin ställning ovanligt boksynt man, som egde ett temligen stort och till en del dyrbart bibliothek. Han har i de tvenne förut nämnde biographierne blifvit ganska flygtigt tecknad och framställd i en dager, som man lånat honom, men, som icke ändå är den, i hvilken han borde synas. Detta beror troligen derpå, att begge bibehållit intrycket af hans personlighet och hans idéer från den tiden då ingendera var i stånd att uppfatta honom sådan han var. J. W. hade bildat sig sjelf — allt hvad han visste hade han sjelf lärt sig, sjelf genomtänkt och sjelf satt i system. Han var således på intet sätt någon blind beundrare af vissa namn eller vissa läror, haru moderna och hänryckande de än kunde synas de unge, som samlade sig omkring honom, och alldraminist förmådde någon att förvilla hans klara uppfattning genom att kläda gamla tankar i nya former. Han lefde helst med sina böcker och sina egna tankar, och om han kastade en blick utåt fanns det mycket som hans förstånd ej gillade eller som sårade hans bättre känslor. Detta gjorde att han ibland samtalsvis strängt nog bedömde missbruk och orättvisor, som i det allmänna lifvet då — och till en del ännu — anses för nödvändiga eller oskyldiga. I detta bestod det så kallade "menniskohatet", som berodde derpå att de verkligen finnas, som sörja öfver, att människorna sällan äro så goda, att man kan älska dem så varmt och så verksamt som man ville. Detta var fallet med J. W., som dock aldrig tröttnade att hjälpa då han kunde, eller att med ord och handling söka hindra olag och förtryck i hvilka former det än framställde sig. Han led därför många motgångar, men nedtrycktes aldrig.

På sin tid utmärkte han sig som litteratör; han var under Gustaf IV Adolfs tid en bland de få, som utgaf några skrifter om tryckfriheten, och var en tid Redacteur af Jönköpings Tidning, som anklagades och dömdes af underdomstolen till böter för en från Raynal öfversatt bit. Processen afsomnade i högsta domstolen, och således blef W. fri från ansvar. Han erhöll år 1814 Sv. Akad:is andra pris för en öfversättning af Popes Essay on Man och har författat en mängd skaldestycken, alla i den allvarliga genren. Sedan han blifvit pensionsmässig, tog han afsked och afled 1840 på sin gård Domneberg i Habo socken, Skaraborgs län.

Sonen *C. A. Wetterbergh* uppfostrades af sin far efter hans grundsatser, det vill säga mest genom muntlig undervisning och hade föröfrigt en fullkomlig frihet att läsa hvad han ville. Fadern trodde ej att människoförståndet kan utbildas efter en förut gifven ordning och att det egentligen finnes annat än en konstgjord rangordning mellan de särskilda läroämnena, som förekomma. Han lät således gossen fritt sysselsätta sig med boksamlingen och det är klart att denne der fann många böcker, hvilka, som det heter, vore öfver hans ån. Faderns muntliga förklaringar utjemnade likväl många svårigheter i detta fall. Med ett ord: uppfostran var, om man så vill, besynnerlig, om icke den vanliga, som nedtrycker all själfstänka, vore ännu besynnerligare. Emellertid förutsade man med temlig enstämmighet att gossen aldrig skulle kunna lära sig något, och detta syntes vilja stå i då hans första enskilda lärare efter några månaders prof-läsning upprigtigt och välment sade fadern, att hans son hvarken hade förmåga eller lust att läsa. Den fria uppfostran hade också haft den följd, att gossen ingenting bögre fruktade än utanlexor och röjde en särdeles oförmåga att lära dem ordagrant. Studierna gingo dock emåningom bättre isynnerhet sedan han kommit under den lärde Boetius och den snällrike Etzanders handledning.

W. blef Student i Lund d. 5 Mars 1822.

För att i möjligaste måtto skona faderns klene kassa och ej uttömma de små tillgångar som funnos för de andra syskonens uppfostran, beslöt W. att blifva Jurist; ty han hade fritt val af ämne. Det dröjde dock icke mera än ett par terminer, förrän fadern genom oförutsedda förluster blef ursändsatt att hjälpa sonen, såsom han önskat. Ett bref som W. i detta afseende erhöi från fadern skakade honom djupt och i första uppbrusningen svarade han och bad honom ej sörja för honom; ty Gud skulle nog hjälpa.

Detta var en förflugen ungdomstänke, en af dessa vackra men omöjliga idéer, som så ofta strömma igenom ett ungt hjerta. Och dock — Gud hjälpte, ty från denna stund begärde ej sonen mera understöd af sin fader, som efter ett par års tvifvel, slutligen blef öfvertygad om att man kan lefva på nästan ingenting — och Guds hjälp. W. fann sig nu fri från det förra tvånget att bli Jurist och beslöt att bli läkare. Fadern visste ej ett ord om denna förändring, förr än sonen tagit Medicophilosophiska examen. Emellertid var hela denna tid en skola af försökelse och mötgångar, alla uppspringande från fattigdomen; ty det enda understöd

som begärdes, var hjälp till kläder, allt annat gick och måste gå på skuld, ända till dess W. erbållit några höga betyg och ett visst rykte som skicklig experimentalkemist. Han fick då lärjungar, som betalade väl och blefvo temligen talrika. Allt detta hade dock ej hulptit, om ej en ädel lärare, däv. Prosectoren, numera Professoren Joh. Bernh. Pramberg, tagit honom om hand. Denne välgörare hade då, sjelf ganska små inkomster, men försträckte ändå W. penningar utan annan säkerhet än ett tacksamt hjerta — och en anteckning i almanachan. Då och då gaf han W. ett vänligt råd, en upplysning, en ledning eller ett hopp — och allt behöfdes.

Under dylika omständigheter fortsattes W:s studier. Betygen voro i allmänhet ganska goda, i vissa läroämnen höga. W. tog, sedan han flere år varit använd som Stipendiat i Läkare-corpsen och ett år Bataljons Läkare, Med. Licentiat examen 1834; blef 1835 Chir. Mag., och undergick 1837 Embetaprof. Säsom tjänsteman har han blifvit utnämnd och kallad till Bataljons-Läkare vid Smålands Grenadier-bataljon 1832, Bruks-Läkare på Finspongs Styckebruk 1835, Regiments-Läkare vid K. Jemtlands regte 1837, vald till Ordförande vid Östersunds Stads Municipal-styrelse 1843, förordnad till biträdande Läkare vid K. Fångstyrelsen 1845, Regiments-Läkare vid K. första Lif-Grenadier-regtet 1847. Han var 1846 och 1848 bosatt i Stockholm, och flyttade det sednare året till sin gård Getå i Östergötland, ett ställe utmärkt för sin naturskönhet. Som Läkare i Fångstyrelsen åtföljde han sommaren 1846 General-Directeur E. v. Troil på dennes inspectionsresa till rikets fängelser och arbetsinrättningar; Fungerade som tillförordnad Fält-Läkare för Arméfördelningen i Skåne 1848 och var som Regiments-Läkare tjänstgörande i Slesvig 1849, 1850.

Orsaken, hvarför W. här fått sin plats, är hans uppträdande som författare. Då han 1832 vistades i Stockholm kom han att för ro skull skrifva en recension öfver en bok med namnet "Härolden H." Recensionen var satirisk, som ej föll sig svårt, emedan "Häroldens" hufvudförtjenat ligger deri, att i hela boken ej enda ord finnes, som ej börjar med bokstafven H.

W. som ej trodde att en dylik vitter utgjutelse kunde utan betalning komma in i en Tidning (och i Stockholms Posten måste den, emedan denna Tidning lästes af några vänner som hedt W. skrifva), hade ej råd att betala med penningar, utan ekref ihop ett par Skizzer och sände allt

till den honom då okände Rapten Lindeberg. Följden blef att W. och L. blefvo bekanta och sedan fyllde W. några spalter i Stockholms posten med "Filosofen på Norrbro" och andra små bitar, betecknade med signaturen C—gh, hvarför de i detta Lexicon blifvit påförda Cederborgh (Fredrik) som visserligen ej skulle funnit sig smickrad af dessa hittebarn.

Sedan W. lemnat Stockholm, upphörde detta tillfälliga skriftställe. Först 1840, då han var bosatt i Jemtland, satte åter en tillfällighet pennan i hans hand. Den tiden stod litteraturen i Jemtland ej synnerligen högt. Östersund saknade både Boktryckeri och Bokhandel och transporterna från kuststäderna och Stockholm voro både långsamma och osäkra. Detta gjorde att W. var inskränkt till sitt medförda bokförråd och ofta saknade läsning.

1840 var ett för W. svårt år: han mistade inom tre månader sitt "sommarbarn", en liten flicka, sin älskade fader och svärfar. Detta nedtryckte ej allenast hans utan också en annans sinne — och hvar finna sysselsättning, som kunde förjaga de långa svåra aftnarne? Då satte sig W. en dag ned och skref en liten Skizz och läste opp den om aftonen för de sina. Han fick uppmuntran och fortsatte.

På detta sätt tillkom en hop hvad man kallar "manuscripter", som till en del förstördes och kommo bort, men af hvilka några sändes till en vän i Stockholm, som åter lemnade dem till Aftonbladet, der de trycktes.

Ett bref från Hr L. J. Hjerta gjorde att Afton-Bladet sedan erhöll de stycken, som tid efter annan författades. Andra förläggare hafva sedan begärt och fått bidrag.

På detta sätt har W. kommit in i den långa raden af Svenska Romanförfattare. Hans skrifter äro, som man påstår, tendens-noveller. Detta kan, om man anfar det som förut gifvet, sägas om alla noveller som äro eller skola blifva skrifna; men om så är, ligger det ej så mycket i W:s lust att uttala sina tendenser, som icke mera i hans sätt att se, uppfatta och behandla sina ämnen. Det är möjligt att just arten af hans uppfostran är orsaken dertill.

Han har sjelf i ett arbete om detta sagt följande, som kan vara nog att visa hans egen åsigt: "Då man", säger han, "uppreser en sädesstack, sätter man en stång i midten och bygger sedan omkring; det händer ibland att stängen sticker ett stycke öfver stacken sedan den är färdig, och ingen kan hindra folk att tro att stacken är ditsatt för stängens skull, fastän meningen egentligen var tvärtom. Så är det, då man sätter en idé i midten och bygger en berättelse deromkring."

Hans porträtt, men misslyckadt, finnes i Nordstjernan för år 1844. Gift 1837 med *Hedda Fredrika Brydolf*, dotter af Prosten och Kyrkoherden i Hellestad E. G. Brydolf och P. Norberg, dotter af Hufspred. sedan Kyrkoh. i Söderköping, Norberg och S. Kolmodin.

Barn: *Gäthilda* f. 1838 d. 20 Juni, död 1840. *Oscar Brydolf* f. 1841, d. 1842 och *Carl Bernhard*, som ännu lever, f. 1840 d. 29 Mars.

Skrifter: de flesta utgifna under signaturen Onkel Adam, äro: Genremålningar af Onkel Adam, Sthm 1842. — De fyra Signaturerna, Lund 1843. — Gouvernanten, Norrköp. 1843. Paktors Adjuncten, Sthm 1848. — (Dessa hafva stått i Aftonbladet eller andra Tidningar och ha sedan blifvit omtryckta i bokform). — Får gå! Norrköp. 1844. — Ett Namn, Ib. 1845. — Paralleler, Götthb. 1846. — Penningar och Arbete, Norrköp. 1847. — Altartaflan, Ib. 1848. — Tännforssen, Sthm 1848. — Hat och Kärlek, Ib. 1849. — Olga, Ib. 1850. — Träskeden, Ib. 1850. — I Theateralmanachan 1849, Pröfningen, en en-acts-pjece, som uppfördes vid nya Theaterns öppnande; — Bidrag till Kalendern Svea för 1847 till och med 1852; — Nyckeln, en skizz i Nordstjernan för 1844, förutom åtskillige andra uppsatser i Tidskrifter och Tidningar. De flesta af dessa arbeten ha blifvit öfversatta på tyska och utgifna i Stuttgart, Leipzig och Oldenburg, samt på danska tryckta i Köpenhamn. En är öfversatt på franska och några på engelska och tryckta i New York.

WETTERBERG, *Julius Alexis*, den förres halfbroder (modern *A. Ch. v. Strokirk*) är en utmärkt och originell porträttmålare, som att döma af hans förmåga och de anlag han röjt, skulle och kunna med framgång uppträda i genrestycken och historiemålningar. Han är född 1816 d. 4 Maj och lever f. n. i Stockholm endast för konsten.

(Källor: Enskilda meddelanden. — Kalendern Svea, 1847.)

WETTERSTEDT, ERIK AF. — GUSTAF OCH NILS JOACHIM AF.

1. WETTERSTEDT, ERIK AF.

Frib. *Erik af Wetterstedt*, son af en Borgmästare i Örebro *Joach. W.* och *Emerentia Sjöberg*, hvilken var dotter af *Erik Sjöberg*, Rådman i Fahlun; föddes d. 12 Aug. 1736, blef inskrifven vid Landtmäteri-Contoret 1757, Commissions-Landtmätare i Nerike s. å., Premier-Ingenieur vid Landtmäteri-Contoret 1766, Directeur öfver Landtmäteriet i Finland 1771, Adlad d. 7 Oct. 1772, Öfver-Direkteur vid Landtmäteri-Contoret 1777, hvilket embete han till sin död

bibehöll. I Sept. 1790 utnämnde Konungen på Hermanssons och Schröderheims begäran Öfver-Direct. vid Ländtmäteriet Erik af Wetterstedt till Kammarråd — "en man, tecknar Ehrensvärd, af mycken skicklighet, arbetsamhet och genom gifte rik. Han bibehåller dock sin Öfverdirecteurs-synsk. RiksR. C. Scheffer var häröfver förtörnad, påstående att af W. med all sin merit kunnat vänta, för två år sedan både adlad och gjord till ÖfverDirecteur, ännu något på ny befordran." Så öfverflödande uppmuntringar upphöra, påstod han, att uppmuntra: de blott bilda högfärd och pretentioner. Så blir en Kung hvart ögonblick öfverlupen med insinuationer. Orsaken till Schröderheims vänskap ansåg Ehr. lätt att ponderera; men han fann Wis beteckande sanständigt. Schr. ville ha till vande embetsmän utmärkta och anseende personer. Det medgafs dock, att Konungen fått ett duggligt Kammarråd, om ock en efterläten Öfver-Directeur. Derefter blef Er. W. Vice Landshöfding i Upsala län 1799. Var vid denna tid också Led. af Allm. Ärendernas beredning. Landshöfd. i Upsala län 1794. R. N. O. s. å. C. N. O. 1801. Friherre tillika med sin äldste son *Gustaf* 1806. Ståthållare på Upsala Slott d. 29 Juni 1809. Fick på begäran afsked från Landsh.- och Ståth.-embena 1812. Led. af K. Vet.-Akad. 1815. Erhöll Presidents n. h. o. v. 1817. Död d. 15 Dec. 1822. Gift med *Anna Christ. Bladh*, dotter af Mich. Bladh, Handelsman i Wasa och Cath. Töhlberg. Egde flera barn, bland hvilka här upptagas: *Gustaf*, se M 2; *Nils Joachim*, se M 3; *Carl*, Baron, f. d. Consul, lever i England; *Adolf*, Assessor, f. d. Sysloman vid Hospitalet i Upsala; *Johan Erik*, General-Adjutant, Secund-Chef för Lifregimentets Grenadierer, C. S. O.; *N. N.*, gift med Major Lindersköld; *N. N.*, gift med f. d. Landsh. Hampus Mörner i Hernösand.

Frih. E. af W. var en af de personer, som behöfvas för alla Styrelser, en ej blott dugglig utan duggtig embetsman, som derföre uppsökes, då svåra arbeten måste verkställas, hvarvid man knappt binner fråga efter hvad mannen enskildt tänker om viktiga eller oviktiga ting. Han ålitades utom embetet i åtskilliga maktpåliggande varf. Så var han Kronofullmäktig i Allm. Brandförsäkringsverket 1782—98 och från 1812, Revisor i Trollhätte-canal- och Slussverks-Direction 1794—1802 o. s. v. I Landtbr.-Akad. var han en flitig medlem, äfven genom uppsatser, inlemnade till Akademiens Annaler. Han var ganse nitisk för landets uppodling och verkade i det hänseende efter all sannolikhet ej rings.

Skrifter: Om lämpligaste utvägarne att befordra Odemarkerne uppodling och indelning till nya bostäder samt huru deras skattläggning bör inrättas, att billighet och jemnlighet må vinnas. Präsidialtal i Vet.-Akad. 1827. — Om Finlands belägenhet, länsindelning, folkuummer, nya städer m. m., som till landets statistiska kännedom böror. (Nya Allm. Tids. 1787, N:o 110, 111). — Uppsatser i Landthruks-Akademiens Annaler.

(Källor: Adelsmatr. 1781 s. 182, 1794 s. 227, 1807 s. 393, 1817 s. 20, — Lästboms Höfdingminne. — Tal vid jordfästningen af J. J. Hedren. — Annalsstat i Vet.-Akad. hållet af Math. Rosenblad. — Vet.-Akad. Medd. 1828 s. 366. — Aftonbladet 1837 N:o 110.) — N.

2. WETTERSTEDT, GUSTAF AF.

Grafve *Gustaf af Wetterstedt* är en bland de få svenska Ministrar, som vunnit en europeisk ryktbarhet, sedan Sverige efter slaget vid Pultava upphört att vara en egentlig medlem i de Förenta Staternas i Europa Generalcongress (en sådant tillvaro kunde minst förnekas, då W. var Hof-Canceller); och denna ryktbarhet kan ingen bestrida honom, äfven om man föregifver att den ej gäller en statsman af högsta ordningen. Vi böra minnas att W. har fäst sitt namn vid freden i Kiel, visst ej blott som namntecknare, — en fred, hvarigenom Sverige förent med sig det Norge, hvilket det förgäfvos sökt att, med naturen som medlare, skilja från Danmark och sluta intill sig, allt sedan Sverige slet sig från unionen med Danmark. Ej heller böra vi förgäta att W. under svåra förhållanden undertecknat conventionen i Moss, hvarigenom Norge fritt biföll hvad Danmark tvunget gjort. Och vi böra känna, att samme W. aftvingat sjelfve Talleyrand ett bifall till denna Carl Johans älsklingsänke, genom en energi värdig Oxenatiernas tidevarf. Och W. har ansetts såsom like bland Europas främste Statsmän, bland desse herrar af pennan, hvilka framträdde att storskifta arfvet efter Napoleon. Det vore ett förräderi mot Sveriges ära, att ej söka rädda för svenska biographien den personliga ära, som ännu kan finnas för en svensk, klämd mellan skölderne af utländskt högmod och inländsk afund. Men fastän vi vilja taga vara på Wetterstedts historiska betydelse, ernä vi dock icke hålla ett loftal, utan teckna en sann biographi. Dem, som öfver sjelfva den tid, inom hvilken han verkade, önska läsa rika och värtaliga betraktelser, hänvisa vi till Strinholms inträdetal i Sv. Akademien; dem som önska läsa det blomsterrika loftal öfver den lofvärde riksherren, hänvisa vi till Pontins minnestal i K. Vetenskaps-Akademien.

Gustaf af Wetterstedt föddes d. 20 Dec. 1776 i Wasa i Finland, der fadren (se *M 1*) då bodde såsom Directeur öfver Landtmäteriet i Finland. Redan i sitt 6:e år undfagnades gossen med fullmakt som Cornett vid R. Lifdragonregtet. Liksom Akademiernas Rectores Magnifici då pläggade lägga studentbref på Biskopssönernas bröst vid dopet, så bundo sig i samma tid välvilliga Öfverstar eller R. Majt ejelf föräldrar genom officersfullmakter till piltar, som "redo käpp och skrällde med trumpeter." W. ansåg i början denna fullmakt som en lifstidsstädja på krigisk verksamhet och blef vid 18 år Fänrik vid Nylands R. Infanteri-regte, sannolikt i tanka att som infanterist ej behöfva så mycken kroppsstyrka, som der kräfdes af cavalleristen, hvilken skall kunna "omkasta hästens hela kropp med ett betsel." Men det andra profvet slog ej bättre ut än det första. Hans lust och kallelse sträckte sig högre än både till sabeln och muskötten.

Äfven som subaltern hade W. varit flitig vid sin bok. Fadren hade hög aktning för den classiska bildningen och ville ha den väl grundlaggd hos sin rikt begåfvade son. Han lärde latin på det gammalmodiga sättet, som ej tillät att det lärda glömdes. När fadren blifvit Landshöfding i Upsala, blef sonen en af högskolans flitigaste studenter. År 1796 tog den 20-årige Cancelli-examen och var då redan en af pelarne i Höijer-Silverstolpeska Juntan, om ock denna först sednare fick sitt namn. Det ligger i sjelfva ungdomsblodet en benägenhet att fatta eld vid ord, som låga upp mot det bestående, för hvars brister de gamle måste upphära skulden. Särskildt var det unga blodet eldfångdt i den tiden. Få af Europas bildade ynglingar hörde med likgiltighet, de fleste med högsta entusiasm, den franska Marseljäsens toner i tankens så väl som handlingens regioner, och vanligen steg entusiasmen i mån af själsutrustningen. Hvem undrar då om män, så rikt af naturen begåfvade som Wetterstedt, Hans Hjerta, Hans Gabr. Wachtmeister och Gust. Walthier Hamilton räknades bland Jakobiner? Men i kraft af de rika anlagen genomträngde deras blick skenet och då de sett verkligheten lade sig exaltationen, som deremot kunde i svaga hjernor bli svärmeri. Ännu d. 15 Aug. 1796 kunde visserligen W. försvara Benj. Höijer inför "Söta far", Landshöfdingen, då en medsökande till en adjunctur framatällt filosofen såsom Jakobin, och då densamme tillika försäkrat, att han vid disputations-acten vederlaggt Höijer, kunde Landshöfdingen svarat delatorn, att det onda således redan var afhulpet; men när ynglingarne allt högljuddare, än mer, när

förmyndarregeringen, som låtit dyrt betala sig för att erkänna den republik, Gustaf III velat förekomma, samt nedlade sin makt, och när med den myndige Kon. Gustaf IV Adolf uppträdde ett hof, som fruktade och hatade den tillräckligt både fruktans- och hatvärda republiken i Frankrike, så måste de unge Jakobinernas fäder, med omsorg för sina söners framtid, tänka på snabbt verkande medel för ynglingarnes förande ur idealernas till realiteternas värld. I detta hänseende kunde ej bättre medel uttänkas än det Landsh. W. först använde på sin son. Det var att låta honom med egna ögon se "det nya Eden." Den 22 Juli 1797 kunde han från London skriva till sin vän Höljer om Rojalism å ena och vild Jakobinism å andra sidan dagligen i det tjufhälet Paris. "30 Jakobiner-klubbar äro der redan förnyade. Döm häraf hvad följden skall blifva." Dock harnades W. ännu på Jakobinerne derföre att de gjordé republiken förhatlig, ett uppdrag, som de då, lika visst som i vår tid, skyndade att åtaga sig. Han tillade derföre i samma bref: "Det vore väl det fasligaste, som kunde hända verlden, om franska revolutionen ginge öfver ända. Dock, man hör ej förmoda det. En så stor nation." ... Men redan d. 16 Mars 1798 skref W. au Citoyen B. Ch. H. Höljer Maitre des Arts, Upsale, en afhandling på 22 sidor, der den första frågan är: Om nu någon frihet gafs i Frankrike? "Alla författningar utgifvas efter guldvgit. Man måste köpa sig rättvisa. Jag är försäkrad att Directeurerne sjelfve ej blygas underskrifva riktiga contracter, hvaruti mutorne äro noga specificerade. ... Den nuvarande bajonetterregeringen! Publika espriten är alldeles död. Det är nästan ett mode att vara aristokrat, åtminstone är det rådande tonen i societeterna. En svärm s. k. Republikaner omgifva Palais Luxembourg för att tigga tjenester och skrika om de ej få några." Den unge Jakobinen från Upsala såg sig mätt på republik i Paris. Han förundrar sig att det folk, som elär hufvudet af Lavoiser, derföre att det ej behöfde chemister under revolutionen, icke bränner National-bibliotheket. Dygd fann han ingenstädes, i hvilken mening man än tog ordet, och således, om Montesquieu skulle tros, ej heller republik, som blott kunde bestå, "der dygden regerade", och som han med Leopold ej fann, att dygdens allmänna regimente kunde börja "här på jorden", så återkom han, antirepublikan för lifstiden. I en anteckning har jag läsit: "Wetterstedt har haft samma öde med den, som var Justitie-Canceller, då han var Hof-Canceller, att de begge

utsändes som ynglingar att afnöta demokratiska anlag, men likasom den förre ej var en så utesväfvande Jakobin som dåv. Fänrik Wetterstedt, så kom han icke heller hem så ytterlig rojalist som han." Från England och Frankrike begaf sig W. till Schweiz och Italien samt öfver Tyskland, återkommande till fäderneslandet 1799.

Efter återkomsten från den goda politiska skolan i republikernas eget sköte, bivistade W. såsom god monarchist riksdagen i Norrköping 1800 och var allsicke bland dem Frh. Hans Hjerta, blifven Medborgaren Hans Järta, behöfde efter riksmötets slut förvara. Utnämndes s. å. d. 24 Nov. till Härold vid K. Nordstjerne-Orden och erhöll d. 27 Apr. på ansökan afsked ur krigstjensten. Vid denna lär han ock blifvit Kammarjunkare. Då han d. 1 Juni 1801 utnämndes till Andre Sekreterare i Kabinettet för nrikes brevexlingen, kom han på sin rätta bana. Han skref en utmärkt vacker handstil och kunde, då der dikterades på svenska, nedskrifva det dikterade på en correct, ja prydlig fransyska och tvertom. Han kunde sjelf diktera för flera på samma gång en olika text, utan att förvilla sig. Han "possederade frasen" i högre mått, än någon före honom i kabinettet och kunde lägga mening eller dölja den i lika artiga, lika smakfulla ord, om ock hela meningen stundom led af någon svulstighet, i den tiden adlad genom Sv. Akademiens föredöme. Grundtonen i hans diction var visst vek och obestämd, men han kunde, der det kräfdes, ge språket värdighet och styrka. Och i allt detta var hans språk uttryck af hans karakter. En sådan person kunde ej länge användas som renskrifvare. Den 27 Apr. 1803 sände Cancelli-Presid. v. Ehrenheim honom som Ambasad-Sekreterare till Sv. Ambassadeuren i St. Petersburg H. Exc. Gr. v. Stedingk. Och vid den tiden behöfdes der en utmärkt Sekreterare vid Svenska Missionen derstädes. Återkommen efter något öfver två år, utnämndes han till Kabinetta-Sekreterare d. 1 Maj 1805 och redan i Aug. s. å. förde den 29-årige W. jemte den grånade statsmannen Toll underhandlingarne med engelska Ministern Pierrepont. Efter sådana prof blef han befalld att följa Konungen under 1805 — 06 årens fälttåg, för att deltaga i rådplägningarne, då Konungen nedlät sig att höra andras tankar. Och W. steg snart i förtroendet i jemnhedd med dem som stodo högt. Jak. De la Gardie, Landtmarskalken vid Landtdagen i Greifswald 1806, skref till sin hustru d. 20 Maj s. å.: "K. Maj:t har visat mig sin brevexling med Konungen i Preussen — en stor nåd, helst säkert ingen svensk utom Gr. Fersen och

Wetterstedt hvar sett den." Den 28 Juni skref D., att Konungen talat med honom om de tilltänkta reformerne i Pommern; "dittills hade blott Tibell och *Wetterstedt* talat med honom i dessa politiska frågor." Och att W. ej blott hört och biföll, ser man af följande: "I dag har K. Maj:t haft en conversation om Pommerska ärenderna med Tibell, *Wetterstedt*, Gr. Gyllenborg och mig (De la Gardie), dervid häftiga disputer föreföllo. . . . K. Maj:t begärte nu Wollinska och Usedomiska landet, som ännu är en hemlighet för alla, utom Tibell, *Wetterstedt* och mig." Vid dessa conseljer med T., W. och D. var Konungen stundom vid elakt lynne, så att intet var honom i lag. De kunde omöjligen förmå Konungen att erkänna Bonaparte för Napoleon, oaktadt N. antydte att Sverige för det erkännandet kunde få Norge. Under denna tid i Gröfswald kom W. ännu ihåg sin "Jakobinske" vän, den obefordrade filosofen i Upsala. Han skref till Benj. Höijer d. 17 Juni 1806: "Om det framfarna skola vi ej numera tala, med undantag af den förbindelse, som den vänskap, du visat mig i Upsala, alltid bör åläggas mig. . . . Jag har skrivit rörande din befordran till Grefve Fersen, med hvilken jag redan och långt innan innan jag erhållit ditt bref, talat om dig." Dessutom lofvade han att inför Konungen anmäla His önskan och hopp. — Lärjungen och anhängaren 1796 är mæcenaten men apostaten 1806, och vid förvandlingen har intet blifvit stötande för Höijer eller den dömande efterverlden.

Då Marskalk Brune afledes från att taga svenska Konungen tillfanga, hade Toll godt biträde af *Wetterstedts* verkliga mod. Enligt befättelsen i Tolls biographi (XVII. s. 235) ville Konungen ej underskrifva fullmakten för Toll att med Brune uppgöra. Enligt traditionen kastade Konungen papperet, då namnet begärdes, på golvet, måten ursinnig. Skrif, sade T. till W., att Konungen beföllmäktigat mig men sjuknat så att han ej förmår underteckna. Och W. skref straxt hvad Toll dikterat. Toll tog papperet och gick straxt. När Konungen det såg föll han i en vanmakt, så att han knapt talte, förrän vid ankomsten till Carlskrona. Han insåg förtjensten af både Tolls och W:s djerfhet, tackade dem väl ej, men utnämnde snart W. jemte sin far till Friherre (d. 11 Oct. 1806), hvarjemte G. af W. blef Underofficiant och Archivarie vid K. Maj:ts Orden.

Efter regiments-förändringen 1809, i hvilken W. hade ingen del, blef W. ej straxt påtänkt af den nya regeringen, churu L. v. Engeström, hvilken Carl XIII kunde anse ha

lemnat uppdraget att bilda ministären, dervid, enligt hvad han till mig yttrat, ledde af grundsatsen att, så vidt möjligt var, välja män, som ej deltagit i revolutionen. Dylika, sade han, böra ej ske, när de ej äro så nödvändiga att de göras af fäderneslandskärlek utan all beräkning på egen uppkomst. Men då Gr. Claes Fleming — "lyckligtvis" yttrar en utmärkt man — nekade att emottaga det erbjudna Hof-Cancellers-embetet, vände man sig till W. som emottog detta viktiga kall. Äfven de, som önskat "mindre affection i hans tal, mindre högttrafvande phraser i hans skriftsätt, mera ordentlighet i hans embetsförvaltning", medgåfvodock, att han till ovanligt mått fyllde de billiga krafven. Det kan dock ej nekas, att sjelfva talen på Riddarhuset, der W. vanligtvis föreställde regeringen, väl mycket erinra om ungdomschrior, liksom det ej kan påstås, att han egde lika punktlighet och ordning i det han ansåg af underordnad vikt, som i det han ansåg viktigt i högre grad. "Minima non curat prætor", är dock en regel, som ej får sträckas för vidt af en Chef, der documenter i constitutionella stater skola förvaras. Den 9 Juni 1809 blef W. Stats-Sekreterare med förordnande att förestå Hof-Cancellers-embetet. Hof-Cancellers-fullmakten är af d. 29 Juni 1809, hvarpå Nordstjernan d. 3 Juli s. å. tilldelades. 1810 blef W. Chef för Colonial- och däv. Pommerska Departementet samt C. N. O.

Nu glömde ej vittra, lärda och patriotiska Sällskaper att tillägna sig den till makt hunne vännen och deltagaren i deras yrken. 1809 blef W. ledamot af Italienska Akad. i Pisa, 1810 Hederled. af K. Vitt. Hist. och Ant.-Akad. och K. Patr. Sällsk. 1811 en af de Aderton i Sv. Akad. 1812 af K. Landtbr.-Akad. 1813 af K. Musikaliska Akad. 1815 i Samf. för utg. af Handl. i Skandin. Hist. 1816 af Vet.-Societeten i Upsala, Vet.-Akad. i Marseille, Samf. pro Fide et Christian. i Stockholm samt de Nödlidandes Vänner derstädes. 1817 af K. Vet.-Akad. 1818 af det Norriska Vet.-Sällsk. 1821 af American Philosophical Society i Philadelphia. 1823 i Polymnia och i Physiogr. Sällsk. i Lund. 1824 i K. Sällsk. Pro Patria och Sällsk. för Vexelundervisn. befrämjande. 1831 af L'Academie de l'industrie agric. et manufacturiere. 1832 af Konstföreningen och Linneiska Samfundet, 1834 led. i Sällsk. för nyttiga kunskapers spridande, s. å. led. af Oldskrift-Sällsk. i Köpenhamn, att ej nämna Sveriges Bibelsällskaper, Hushållssällskaper, Knutgillen m. m. hvaraf man finner, att om W., liksom vissa professorer, aftryckt under sitt namn alla dylika kallelsera titlar, hans egen konnat täfla i längd med sjelfva Thunberga.

En medlem i Stats-Rådet vid denna tid har anmärkt, att W. först talte mycket, liksom de flesta i den nya Senaten, om nödvändigheten att med kraft fortsätta kriget, men syntes af Järta, som uppmätte krafterna med en säkrare blick, så småningom omstämmas och omstämman andra. Det började nu heta: "Då Kejs. Napoleon går att föra sina segrande örnar i hjertat af Sveriges arffinde, då är det tid att gripa till vapen och åter eröfra det vi förlorat." Nog kommo örnarne, anmärker härvid referenten, men resultatet blef ett annat. Då krig eller fred skulle väljas i Stats-Rådet, inlemnade W. ett votum på 8 ark, der den tanken: "som krigets fortsättande är omöjligt måste vi göra fred", sades på hundra sätt, alla vackra. Då proposition på Ridarhuset gjordes om anslag till försvarsverket, utropade Ministern: "Om några ytterligare anmaningar behöfdes, för att kraftigare tala till deras hjertan, som jag nu har den äran att hafva till åhörare; så åkallar jag eder, J heliga vålnader af fallna svenska krigare, J som följden (Gustaf Eriksons fana, som . . . som . . . som . . . Sikajocki, Lappo, Revolax och Idensalmi — kommen, förenen eder alla, gjuten öfver edra söner den anda, som lifvade edert mod" . . . och så mycket poesi, så mycket hjerta fanns den tiden hos folkombuden, att detta Ciceros språk ännu hade på dem en magisk verkan. Vi kalla dessa tider de menlösa. "De heliga vålnaderne" ha ej mera någon makt att lösa penningen ur folkets pung. Godt om den klaraste sifferbevisning om nödvändigheten förmår det.

Varm för Sveriges politiska frihet med hänseende till andra makter, det urgamla begreppet om folkfrihet, var han ingen avärmare för folkets frihet att regera sin regering. Redan 1809 hörde en trovärdig person honom yttra till en motsägare af regeringens propositioner: "Herrarne göra väl att begagna sig af den tid de hafva qvar; rätt snart kommer vår tid." Detta tyddes som ville han säga: 1789 följder 1772.

Han gifte sig d. 17 Nov. 1811 med Statsfrun hos H. M. Drottningen Friherrinnan *Charl. Aurora De Geer*, som skiljts från Grefve N. Gyldenstolpe. Då Strinnholm kunnat yttra, att dessa makar Wetterstedt "voro för hvarandra hvad himlens englar äro för de andäktiga", må vi här se en förklaring på Göthes själsfrändskapslära. Genom denna maka blef societetslifvet i W:s hus rikets mest glänsande och intagande, och uttändningar gäfvos det priset, jemnfördt med många vidtberömda. W. var här som värd alldeles ojemn-

förlig. All politik var banlyst, konet och vitterhet förde sin blomsterspira. Man trodde sig höra en *Æsthetics Professor*, om ej sjelfva frånvaron af allt "damm från folianten" vittnat deremot. Man förvånades öfver hans minnesgodhet. Än upplästes glansställen ur *Roms*, än ur *Frankrikes skald*. Detta väntades och var ej i de dagar ovanligt hos de förnäma. Ovanligare var att höra episoder ur tyska och engelska och han förgat ej de inhemska. *Fransén* och *Tegnér* torde ej ur minnet kunnat anföra mer af sina skapelser än han. *Grefvinnan* ansåg nöjenas vikt stor i politik och spåkte ofta oppositionens lejon; åtminstone talade mången litet, om han och röstade med oppositionen, för att ej glömmas vid bjudningen af denna hänförande värdion. Undrar man att den hemliga voteringen af så många "patrioter" förskötades? Hon gick stundom framom opinionen i anställningar af tidsfördrif. År 1815 annonserades den första masqueraden efter 1792 och rika inbjudningar utgingo från *Hof-Cancellarens* hus; men då *Öfverståthållaren* anmält att han ej kunde svara för lugnet, om detta infandum renovere *dolorem* vågades, contramanderades bjudningen med uppgifvet skäl. Då tog opinionen en annan vändning och masquen har sedan fritt visat sig i den goda hufvudstaden.

Vid *Carl Augusts* död var *W.* utan tvifvel verksammare för det nya valets beredande, än han velat synas. Ännu går och gäller den meningen att *Hof-Cancellarens* svåger, den unge obetydande *Färriken* *Baron Otto Mörner*, var här en hufvudperson. En viss liga har i sjelfva det hazarderade, denna åsigt förutsätter, velat söka skäl att nedsätta sjelfva handlingen. Den afton underrättelsen kom till *Stockholm* om *Kronprinsens* död; var ett ej fåtaligt sällskap hos *Öfverståthållaren*, der denne talte för *Eugène Beauharnais* och världens vän *Baron Fench* för *Bernadotte*, om hvilken slutligen alla förents sig. Om morgonen skulle Ministerna för utrikes ärenderna sända en kurir till *Napoleon* med notisen om *Prinsens* död. Då steg *Hof-Cancelleren* fram och frågade om ej bäst voré att skicka två på skilda vägar, för att vara desto vissare att *depethen* skulle hinna fram, förslående sin unga svåger *Baron Otto M.* *Statsministern*, som ej anade att härunder låg annat än en önskan att låta en svåger se *Paris*, biföll; men den som tviflar att *M.* handlade efter instruction af *W.* känner hvarken *M.* eller *W.* Hvarken *Konungen* eller *v. Engeström* synas dervid tänkt att deras *Hof-Canceller* så slog deras *candidate* ur brädet. Att *W.* här såg längre än de, är nu uppenbart.

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAHMKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TJUGONDE BANDET.

TREDJE HÄFTET.

 Upsala

WAHLSTRÖM & C.

1852.

På N. M. LINDHES förlag.

Innehåll.

Wetterstedt, Nils Joachim af. — Wetterling, Alexander Clemens. — Wickenberg, Pehr. — Wexionius, Olof d. ä. — Wexionius, Olof d. y. — Wexionensis, Jonas Magni. — Widekindi, Johannes. — Widén, Johan. — Wiesel, Elias. — Wiesel, Samuel. — Wieselgren, Peter. — Wilcke, Johan Carl. — Wilde, Jakob. — Willin, Johan. — Winbom, Anders. — Winbom, Johan. — Winbom, Jonas Arvid. — Wingård, Johan. — Wingård, Johan Didrik af. — Wingård, Carl Fredrik af. — Tillägg.

BIOGRAPHISKT
LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TJUGONDE BANDET.

Upsala

WAHLSTRÖM & C.

1882.

På N. M. LINDS förlag.

Tjugonde Bandets

Innehåll.

	Sid.		Sid.
<i>Wallqvist, Olof</i>	1	<i>Wellander, Johan</i>	129
<i>Wallwik, Jöns Claesson</i>	26	<i>Vellingk, Otto</i>	132
— , <i>Johan Johans-</i>		— , <i>Mauritz</i>	135
son von.	29	<i>Wennerdahl, Wilhelm</i>	
<i>Wandalin, Ivar</i>	32	Anders.	164
<i>Wargentín, Pehr Wil-</i>		<i>Verelius, Olof</i>	165
helm.	45	<i>Werlin, Olof</i>	177
<i>Wasasläkten</i>	59	<i>Weiser, Casper Jacobs-</i>	
Namn och vapen.	—	son.	184
Ättens ålder.	63	<i>Wertmüller, Adolf Ulrik</i>	192
De märkligaste af släg-		<i>Werwing, Jonas</i>	193
ten i medeltiden.	65	<i>Westén, Aron</i>	195
— <i>Erik Ketilsson</i>	66	<i>Westin, Fredrik</i>	196
— <i>Nils Ketilsson</i>	67	<i>Westenhjelm, Tobias</i>	197
— <i>Christiern Nilsson</i>	—	<i>Westman, Johan</i>	199
— <i>Carl Christiernsson</i>	71	<i>Westring, Johan Peter</i>	201
— <i>Nils</i> —	—	<i>Wetterberg, Peter</i>	207
— <i>Johan</i> —	72	<i>Wetterbergh, Carl Anton</i>	
— <i>Ketil Carlsson</i>	—	(Onkel Adam).	210
— <i>Erik</i> —	73	<i>Wetterstedt, Erik af</i>	215
— <i>Christiern Johans-</i>		— , <i>Gustaf af</i>	217
son.	75	— , <i>Nils Jon-</i>	
— <i>Erik Johansson</i>	76	chim af.	233
— <i>Gustaf Eriksson</i>	79	<i>Wetterling, Alexander</i>	
— <i>Gustaf, Prins af</i>	83	Clemens.	234
<i>Wasaborg, Gustaf Gu-</i>		<i>Wickenberg, Pehr</i>	—
stafsson af.	92	<i>Wexionius, Olof d. ä.</i>	236
— , <i>Anton Adolf af</i>	95	— , <i>Olof d. y.</i>	238
<i>Vassenius, Birger</i>	96	<i>Wexionensis, Jonas Ma-</i>	
— , <i>Torsten</i>	100	gni.	239
<i>Vegesach, Ernst von</i>	101	<i>Widekindi, Johannes</i>	242
<i>Weidman, Thure</i>	124	<i>Widén, Johan</i>	244

	Sid.		Sid.
<i>Wiesel, Elias.</i>	250	<i>Winbom, Anders.</i>	294
— , <i>Samuel.</i>	265	— , <i>Johan.</i>	296
<i>Wieselgren, Peter.</i>	259	— , <i>Jonas Arvid.</i>	299
<i>Wulcke, Johan Carl.</i>	283	<i>Wingård, Johan.</i>	301
<i>Wilde, Jakob.</i>	287	— , <i>Johan Didrik af.</i>	310
<i>Willin, Johan.</i>	291	— , <i>Carl Fredrik af.</i>	324

T i l l ä g g.

	Sid.
<i>Vassenius, Birger.</i>	339
<i>Weidman, Thure.</i>	342
<i>Wingård, Johan.</i>	343

Vid riksdagen i Örebro begick W. en af de synder, som de liberala aldrig förläto honom. Sedan Carl Johan förklarat dynastiförändringen omöjlig att uppehålla, om ej capçon lades på tidningspressen, tydligen åsyftande omöjligheten att gå med Ryssen mot Napoleon, om alla nationala sympathier och antipathier kunnat jemt eggas af hvarje stads alla tidningsakrifvare, utan att till slut en Kronprins skulle äskas, som ville gå efter nationens känsla; så omfattade W. frågan med värma, säkert redan vunnen för idéen att föredraga halföns förening i stället för att jemt hålla finansförödande ryska krig om Finland. Han lofvade visserligen att den verkliga föga värda indragningsmakten, som så lätt kringgicks, skulle återskänkas, sedan faran var förbi. Löftets verkställighet uppsköts dock i W:s listid. Carl Johan hade lofvat återskänka den fulla pressfriheten, "då faran var förbi." Klart är att han ansåg ej faran förbi, så länge han sjelf regerade. Man ropade deröfver så länge, att Kon. Oscar redan 1844 uppfyllde löftet. Nu synes nationen snart vara mätt på den lyckan, att, då uti enskilda lifvet det första råhets-stadium nästan allmänt öfverhunnits, kreglifvets hyfening enväldigt regerar i en mängd tidningar, utan att någon vill upptaga tiden med processer och ge "Vitterhetens byracker" — Thorilds ord, "förlåt jag blott återar" — tillfälle till mångfaldigare ihärdiga prof på en egendomlig suada. Att någon verklig sauning genom W:s förmåga att genomdrifva indragningsmakten i de 32 åren underhölls för det svenska publicum, i hvars åken vi nu kunna sola oss, torde vara svårt att ådagalägga. Således dömmar säkert efterverlden blidare om W:s eftergift i detta hänseende, än hans samtid, om nemligen den klämmande åken får fortfarande klämma publikens liktornar. Ty sättes den åter på publicisterne, så inge de snart publiken en motsatt tanka mot den som nu bildar sig. Det enda sätt att bota tryckfrihetens lyten, synes vara, att lemna den full frihet. Då först klandras den af folket, annars prisas lytena som skönhetsfläckar. Kanske kostar försöket blod, men blod löt ock då man ville tygla pressen.

Den 18 Juli 1842 undertecknade Ministern för utrikes brenderna och Hof-Cancelleren fredsfördraget med England. I Augusti följde derpå W. Carl Johan till Åbo, der ryska Kejsaren gaf W. St. Annæ-Orden. Höflichkeit gick der längre å ryska sidan än i början i Fredrikshamn. Der måste skjöldebrand, som lemnades i yttre rummet bland Adjutanter obedd gå in och sätta sig i soffan jemte H. Exc. Gr. Ste-

dingk och, då ingen pipa böds Öfversten, sjelf taga sig en dylik. Men 1812 steg Riks-Cancelleren Gr. Romanzoff upp från sin stol och höd den åt Wetterstedts Sekreterare Lagerheim.

W. var utan tvifvel af själ och hjerta tillgifven 1812 års politik. Vi ha på en god auctoritet annorstädes yttrat, att denna politik ej var född i Carl Johans hufvud, utan i den då ännu ifrigt liberale Hans Järtas, som härvid upptog den Adlersparreska idéen. Begge sågo i Norge ett frihetsifrigt folk utan adel, men i Finland en häfstång för Ryssen i dess adel, använd sedan 1741. Sedan den svenska oppositionen blef Norskhetsifrare och insåg att Finlands återeröfring af Svenskarne skulle väckt Ryssarnes lust till ny eröfring från deras sida, hvarigenom Sverige nödgats offra sin välfärd på arméens underhåll, så tystnade alltmer klandret mot W. för hans eftergift för Carl Johans val af fiende och bundsförvandt. Statsministern v. E. ändrade deremot aldrig sin bekännelse af Rysshat. Emellertid fick han hemma sköta couranta mål och den "inre politiken"; då W. följde Kronprinsen under fälttågen i Tyskland, Holsteia och Norge. Från 1812 till sin död kan W. betraktas såsom den verkliga Ministern för utrikes ärenderna.

Den 3 Mars. 1813 undertecknade W. jemte v. E. föreningsförbundet med England samt d. 4 April fredstraktaten med Preussen. Samma år i Nov. blef han Ridd. af Preuss. Röda Örnens Ordens första class. Vid mötet i Trachenberg 1813; mellan ryska Kejsaren och svenska Kronprinsen, var W. vid den sednares sida.

Den 14 Jan. 1814 afslöt och undertecknade W. fredsfördraget med Danmark i Kiel. Det var ett drag af ej ringa mod, då han under uppgörandet af denna fred behöll och för Kronprinsen dolde en engelsk depeche, deri strängt yrkades på Svenskarnes uppbrott från Holstein. W. fruktade att kunskapen om detsamma kunnat föranlåta Kronprinsen att eftergifva för mycket för att blott vinna fred och Norge, så fort möjligt var. W. måste då på 48 timmar uppgöra denna viktiga fredstractat under de svåraste omständigheter. Brytning med de allierade, om vi ej genast marscherade ur Holstein, var väl en oro, som ännu låg i bröstfickan, men der var tillräcklig oro i bröstet. Kronprinsen var ytterst orolig och häftig, skickande Adjutanter med påminnelser å hvarje timma. Och likväl behöll W. både lugn och värdighet. Ej en bokstaf misskrefs, ej ett ord missades. Han belöntes med Blåa bandet ett år derefter och Gr. Trolle

Wechtmeister hörde personer, som ansett i sin ordning att denna utmärkelse nyss förut lemnats Fab. Fersen och Gen. Strömsfelt, nu utändas mycken afund öfver att en "37-årig" Hof-Canceller, som slutat vår ärorikaste fred sedan 1648, hugnades med detta kungl. bifallstecken. W. fick i Paris nya mödor för "föreningen." Talleyrand, som gerna ville visa sitt snille i jemna småstrider, hade uttagit ur fredsinstrumentet vissa phraser. Men Stedingk och Wetterstedt förklarade formellement, att de ej underskrefvo en fredstractat vid detta tillfälle annorlunda styliserad, än den Frankrike redan afslutat med England, Ryssland, Preussen och Österrike. "Franska regeringen, skref Jak. De la Gardie som kort derefter ankom till Paris, hade redan glömt den betydliga del Sverige haft i Tyrannens störtande. Talleyrand hade till och med yttrat att Frankrike hade intet att frukta af Sverige och att det var af föga vigt för Frankrike, antingen Sverige fann sig vid fredsvilkoren eller icke. Ville Sverige kriget, elle n'avoit qu' à la faire. W. hade då svarat, att Frankrike visserligen ej kunde frukta Sverige ensamt, liksom Prins Talleyrand kunde vara fullt öfvertygad, att Sverige ej heller fruktade Frankrike allena, hvilket Sverige visat under f. d. Kejsaren, då Frankrike var vida större och fruktansvärdare i hvarje hänseende än nu, då det blifvit tvingadt att återlemna alla de eröfringar, Kejsaren gjort; att om Frankrike ville kriget, Sverige också skulle veta att göra det. Kunde det ock derpå förlora något af sin jord, betydde detta mindre än äran, för hvilken, liksom för Frankrikes hästa, Sverige redan utgjutit sitt blod. Han tog nu sin hatt för att gå, då Prins T. bad honom stanna och insatte åter de uttagna uttrycken i fredsinstrumentet, underskrifvande freden sådan den af svenska Plenipotentiairesne redan var lemnad och underskrifven. Det var den 30 Maj 1814 som W. jemte H. Exc. Gr. Stedingk undertecknade fredsfördraget med Frankrike i Paris. Det sista penndraget i detta värf, som af världshistorien aldrig kan förbises, tecknade W. under conventionen i Moss, efter underhandling såsom en af de svenska Commissärierne med norska Stortinget d. 4 Nov. 1814. Den som utfört äfven det minsta ärende och erfarit, hvilka ansträngningar dervid ofta kräfvats, som varit alldeles oförutsedda, genom alla sig korsande beräkningar, alla i rörelse bragta passioner, alla tillfälliga, alla nödvändiga hinder, bör kunna sluta till hvad arbete der kunde krävas af W. såsom Minister vid Carl Johans sida, innan äfven en sådan förening, som vanns, kunde vin-

nas. Och vi som sett henne bestå i mer än en Nestorisk menniskoålder, måste dömma annorledes om densamma än oppositionen 1814—15. Vi hänvisa till det som ur denna synpunkt anförts härofvan i Skjöldebrands biographi utur ett samtal mellan Gen. Ridderstolpe och dåv. Just.-Cancellerna. Den 7 Dec. 1814 blef W. Comm. med Storkorset af Kejs. Österrikiska Leopolds-Orden. Den 7 Jan. 1815 R. och G. af K. M. O. med valspråk: *Utili præponere rectum*, angifvande der det ideal för statsmän, som de väl sällan kunna realisera på jorden. Visst få vi förlåta om Danskarne funne mera gagnligt för Sverige än rätt, att de skulle betala Sveriges möda att återupplifva Bourbonnerne på Napoleons thron. Män, invigda uti historiens filosofi, torde här skymta — att tala med Hegelianerne — "den dialektik, som går genom världshistorien." Danmark hade hulptit Ryssland att förstora sig på Sveriges bekostnad. Nu lät Försynen Danmark, men ej Ryssland ersätta Sverige sina förluster.

Vid riksdagen 1815, då W. väntat enhälligt erkännande af de frukter, 1812 års politik burit, måste han se och höra Staël von Holsteins jemna försök att bli en Fox mot W. såsom en Pitt. W. försökte qväfva ormarne i själfva vaggan. Han sade till Eb. Munck af Rosenschöld, som rangerade sig på Staël von Holsteins sida, då denne kastade handsken åt Mörner och Wirsén: "Ständerne kunna så länge göra bruk af sin frihet, att de till slut förlora den." Då St. v. H. förmått adeln att besluta till deltagande inbjuda medstånd, att i en enskild deputation anhålla det regeringen ville hädanefter bättre vårda rikets inre angelägenheter (om ock formen var mildare), höll W. ett tal på "Societeten", deri han yttrade för unge män, att han förr skulle dö, än tillåta adeln afsända deputationen; hvartill St. v. H. uppmanat adeln, äfven om medstånd ej följde. Man tänkte på en med våld sänd deputation 1800 och hörde nu tal om med våld hindrade deputationer. Dylika licentiæ oratorix må kännas, ty utan dylika småsakers kännedom miss-tänker historikern ofta, att stora orsaker måste betingats framträdande motstånd. Den år 1818 framstående oppositionen, som sedan brottades med W. i nära 20 års tid, kunde visst drifvas af patriotism, men möjligen hade denna ej så hastigt framträdt i den formen, om Carl Johan och W. ej varit så lätt försatte i oratoriskt pathos. Att Gr. v. Schwerin sedan trädde i spetsen för Staël v. Holsteins ännu öfsvade trupp, torde haft sin främsta orsak i en vitter strid, i hvilken W. mindre lyckligt invecklat sig. Historien må

hona hans Iliada ab ovo. W. som 1812—14 falländat sin kurs från 1797—99, ansåg ytterst viktigt att förebygga den politiska frihetens "missbruk", under det bruket skulle hägnas. Höpken insåg att Tryckfrihet ej rimmade sig med 1772 års regeringsform, men W. insåg icke att Tal- och Tryckfrihetens missbruk voro oskiljaktiga från 1809—10 årens grundlagar och måste tålas för alla brukets fördelar. Han sträckte sin omsorg ända till de vittra striderna, så att han, liksom af de Aderton, såsom Hof-Canceller blandade sig i Litteratartidningens vittra kamp mot Allm. Journalen. Men därefter anfördes ej blott Magister Atterbom och Boktryckaren J. G. Palmblad. W. hade i ett svar på A:s förklaring, sagt bland annat, hvad gaga hittills vunnits af den Schellingiska filosofiens öfverflyttande till Sverige, äfven inbjudadt *Särskilda Utskottets betänkande vid sista riksdagen*. Num, som läste W:s bref före afsändningen, tillstyrkte, att detta sidohugg till Prosten i Sala uteslöts; men W. lät det stå. Verkan uteblef icke. Schwerin ankom till följande riksdagen 1818 vred som ett i sin kula retadt lejon, kände sig i börd öfverlägsen, än mer i kunskaper den vidriga Hof-Cancelleren, som visst ej haft den tid som Schw. till hinna ända till vetenskaplighet med sin bildning. Då han var W:s litterära kurs hufvudsakligen fransk vitterhet fram på skolestudierna, då deremot Schwerin var ej blott bekant med Tysklands vitterhet, utan till ej ringa del även med dess filosofi och flera dess vetenskaper. Han utstade sin handske på Riddarhuset mot W. och "Nya Holan" vann fördelen af att ha offensiven inom representationen, då den gamla nästan väckte löje såsom krupen bakom Hof-Cancellernas sköld. Carl Johan, som var fullt neutral i Schwerins och W:s vittra strid, försökte att bilägga den, men vid blott erinrande att Nestor i denna fridsstiftning var äldre än stridens både Agamemnon och Achilles. Schwerin svarade: Hvad ålder vidkommer, är jag lika gammal som K. H. och 20 år äldre än W. som kan ha mycket att säga af mig. Jag har blott gått försvarsvis till väga, men jag bekänner att jag handlat på ett så eftertryckligt vis för att imponera på Baron W., så att jag hoppas få vara i fred, så jag tror äfven, att om jag ej burit den rock, jag bär, så hade Baron W. tänkt två gånger, innan han vågat anfalla mig. Har något lagstridigt funnits i hvad jag framställt, så är min skyldighet att svara efter lag; men annars känner jag mina medhorgliga rättigheter så väl som skyldigheter. Kronprinsen tog och sedan tog ock Hof-Can-

celleren, hvad Sv. Litteraturtidning än derefter yttrade om Sv. Akademien. I M. G. Trolle-Wachtmeisters biographi häröfvan (XVII. 3) ha vi belyst denna stridsfråga med hänseende till opinionen bland de opartiska.

I en än svårare ställning kom W. längre fram under samma riksdag, då Carl Johan blifvit Konung, när R. Cederström skulle frias af Riksrätten. Carl Johans starkare Genius öfverväldigade den mindre starke hos W., som visst sökte jemka, mildra, men väl sällan tala ett ord om nödvändighet för Ministern att resignera, i händelse af något betänkligt beslut, äfven der obekantskap med svenska lagarne bestämt hjelten att vilja något som ej bort viljas, och der det varit honom gagnligare att justera sin mening, än tillåta justeringsrader framträda. Då dylika belöntes, ändrade mången sin mening om W., som dittills burit honom högt. Vi nämna exempelvis den gamle H. H. v. Essen, som, bättre understödd af W., hoppats på ett bättre resultat af egna ansträngningar.

Sedan W. förlikat sig med tanken, att opposition i ett fritt samhällsskick var skuggan vid trädet, som ej kunde borttagas utan gemensamt med trädet sjelft, så blef han uppträdande som Kronans Minister fullt värdigt både vår tid och vårt land. I Werlins biographi häröfvan ha vi sett, huru han upptäckte onyttan af att gå längre i transactioner med riksdagsmän, än gemensamma tänkesätt och sträfvanden medföljde. Och äfven inom detta område lär ifvern med åren svalnat, utan att det allmänna bästa synes ha lidit deraf.

W. blef en af Rikets Herrar d. 11 Maj 1818 och åtföljde Konungen till kröningen i Throndbiem, som förrättades d. 7 Sept. Grefve (M 136) d. 11 Maj 1819. Insattes 1817 i en Committé för beredande af Finans-ärenden och 1820 i den Kongl. Finans-Commitén; 1818 Led. i Directionen för Döfstumma och Blinda.

Då Kronprinsen Oscar 1822 reste för att söka en brud, derunder ett så förträffligt val gjordes, var W. den ledagare, Konungen honom utsett och anhöll som svensk och norsk Ambassadeur om Prinsessan Josephines af Leuchtenburg hand s. å. Statsminister för utrikes ärenderna, Chef för R. Maj:ts Cancelli och i Cancellirätten d. 8 Juni 1824 S. d. Ordf. i Tabell-Commissionen. Ordens-Canceller d. 24 Nov. 1830.

Som Minister afslöt och undertecknade han med England Conventionen om Slafhandels upphörande och ratificeringen deraf s. å., d. 4 Apr. 1826 undertecknade han rat

scationen af Handels- och Sjöfarts-tractaten med England; s. å. d. 27 Maj ratificationen af gränsereglerings-conventionen med Ryssland. S. å. d. 2 Nov. Handels- och Sjöfarts-tractaten med Danmark, samt ratificationen derå d. 20. Nov. Den 14 Mars 1827 Handels- och Sjöfarts-tractaten med Preussen samt ratificationen deraf d. 14 Apr. S. å. d. 4 Juli Vänskaps- och Handels-tractat med Norra Amerikanska Staterna jemte ratificationen d. 11 Juli. Den 27 Mars 1828 ratificationen af Handels- och Vänskaps-tractaten med Ryssland; d. 12 Juli 1834 likaledes. Den 21 Maj 1836 tractaten med Frankrike om Slatthandels upphörande samt ratificationen derå d. 9 Juli. Den 28 Apr. 1837 ratificationen af Handelstractaten med Hannover.

Under W:s styrelse af de utrikes ärenderna vidgade sig Sveriges handel alltmer och dess flagga vann ökad anseende på hafven; freden, blott en gång hotad, bibehölls orubbad med alla makter och blott en röst fanns om hans skicklighet som Minister regius. Utländningar beundrade allmänt både humanismen och humaniteten i det svenska Ministerhotelet och Svenskarne voro stolte öfver sin representant i detta hänseende inför Europa.

En gång allena, som sagdt är, hotades freden. Det var ett ögonblick der *utile* syntes ha betydtt mer än *rectum*. Vi minnas den s. k. Skeppshandelsfrågan. Hade W. der haft mer stål i sin egg, så hade, enligt competentes dom, den solfäcken i Carl Johans regering uteblifvit. Vi ha förut nämnt, huru W. beherrskades af en väldigare genius. Och begge bedrogos der af en hådadera vida underlägsen person. Bland Committéer, hvari W. var ledamot, må den för granskningen af Rikets allmänna Uppfostringsverk, som tillsattes d. 1 Dec. 1825, särskildt nämnas, ehuru en Statsminister rimligtvis ej medhann att deri taga någon utmärkt del. W:s arbetsförmåga var stor och anlitades mycket, men krafterna stärdes synbarligen allt mer.

W:s bräckta helsa ansågs kunna bättras genom en tids vistelse under en varmare sol. Konungen af England, som sport den tilltänkta resan, erhöi honom ett engelskt ångfartyg för att lättare komma till målet än genom en landresa. Anbudet blef öfverflödigt, emedan W:s egen Konung gjorde ett dylikt. Den gamle diplomatens resa liknade mer en furstes än en undersåtes. I Windsor och Tuillierne öfverlemnade regenterne sjelfve åt honom, på förra stället Storkorset af K. Hannoverska Guelpher-Orden, på sednare Storkorset af K. Franska Hederslegionens Orden. Englands

monarch proponerade sjelf W:s skål såsom *a true friend of Old-England*. Gamla vänner från 1813—14 framskyndade äfven att uttala sin aktning och sina välönskningar.

Utom redan nämnda Ordnar bar han äfven som Riddare Kejs. Ryska St. Andreæ och St. Alexander-Newskys första class från d. 5 Jan. 1826, samt Storkorset af K. Grekiska Frälsarens Orden från 1836. Han dog d. 15 Maj 1837, 5 år efter sin makas död.

W:s loftalare nämna intet om hans förhållande till religionen åtminstone som christendom, utom att "Erkebiskopen" (J. O. Wallin), som vid jordfästningen i St. Jakobs kyrka, talade öfver Hab. 2: 19: *si det är öfverdragnet med guld och silfver, och der är ingen ande uti; jemte meniskokärlek, fosterlandskärlek och konungatrohet tillade varm och klar religiositet såsom fjerdedelen i hjertats ljusa fyrsidiga helgedom, i tankens fasta fyrdubbla stödjepunkt, i önsknägnas samlade fyrstråliga brännpunkt**). Vid skötdårensningen omtalade sedan Jakob De la Gardie, huru W. 56 timmar före sin död declamerade flera verser af Byron, med en ynglings hela liflighet och med en känsla, ett väljud, som fördubblade deras värde, samt att få dagar före döden hela sidor af Tasso och Svetonius upprepades, utan att W. staplade på ett enda ord. Det stöter litet på "Cultus des Genius." Den der declamationen af vers ur minnet hade blifvit en sedvänja. Möjligen sökte han i ett kraftigare ord, än Svetonii och Byrons, ljus och styrka vid lifvets gräs, men i det fördolda, om han ock som Höljers och Silverstolpes lärjunge i sin ungdom trodde på deras tro eller ötro. Sannolikt hade han af lifvet lärt ej blott republikens omöjlighet der ingen dygd är, utan äfven dygdens omöjlighet der ingen religion är.

W. slöt som barnlös sin greffliga ätt. Hans namnteckning ses i De la Gard. Arch. XX.

Hans porträtt ses bland porträtter öfver sammankunniga Svenska Män och Fruntimmer, 12:e häftet, äfven särskildt in folio utgifvet.

Skrifter: Inträdetal i Sv. Akad. d. 16 Dec. 1811; i Sv. Akad. Handl. 6:e D. från 1796. En mängd tal och anföranden i Adels protekoller från riksdagarne 1800, 1809—10, 1810, 1812, 1813, 1817—18, 1823, 1828—30 och 1834: Några Ord vid Statsrådet Gr. Wirséns likhöga 1827; Tal som Ordens-Canceller vid Seraphimer-dubbnigar; Bref införda i Adlersparres hist. Handl;

*) Orden stå verkligen hos "vår störste andelige Talare" och ej i noterna till Kellgrens poem *Man eger ej etc.*

Handels-tractaterna, nämnda häröfvan, finnas i vårt årstryck i kyrkor och embetsverk.

(Källor: Bothliebs Adelsmatr. af 1818 s. 90—92; af 1823 s. 28. — Sveriges Statistiska 1837, N:o 114 och 118. — A. M. Strinnholms Inträdental i Sv. Akad. — Wis Minne i Vet.-Akad. Handl. — Vid G. af Wetterstedts jordfästning af Erkebiskopen. — Tal då G. af Wis grofliga sköldemärke korsades af J. De la Gardie. — De vid detta tillfälle till Löberöd nedlänade handlingar, deribland Wis bref till Benj. Höijer, Anteckningar i J. De la Gardies och H. G. Trolle-Wachtmeisters Journaler, Uppgifter af L. v. Engeström, A. F. Skjöldebrand m. s. — Lästombs Ridslangd.)

3. WETTERSTEDT, NILS JOACHIM AF.

Nils Joachim af Wetterstedt, född d. 25 Sept. 1780, har såsom litteratör inträdt bland Sveriges namnkunnige Män. Uppfostrad efter samma grundsatser som brodern Gustaf, lade han en god grund i den antika litteraturens studium, sådan denna litteratur framstod i sin sista formation, den historiska, innan han gick öfver till den moderna, der den fransyska i hans ungdom och första mannaålder ansågs som den högsta formationen. Tidigt Kammarjunkare vid hofvet, stannade han på detta första steg på ärans trappa, oaktadt brodern, som från samma steg upphunnit det högsta näst thronen, väl kunnat hjälpa honom högre upp, om detta varit ett mål för den annars väl anskrifne mannens sträfvan. År dessutom Cancelli-Råd, Riks-Heraldien och R. N. O., f. d. Härold af R. N. O., Led. af R. Musikaliska Akademien m. m. Längre verksam som poet, dervid han än författat originalstycken, än imiterat och öfversatt från fransyskan, som romanförfattare, med tendens att motverka det osedliga, och som publicist, i hvilken egenskap han i långa tider varit ledare eller en af ledarne utaf den press, som ansetts för regeringens organ. Stundom strängt, stundom moderat konservativ, har han visat, att här ännu finnas "philosopher", som kunna ha dörrarne för sig öppna för att komma in i trängseln bland lyckans barn, men ändå stanna, nöjda med måttliga hedersposter, heldre lefvande bland folket, som står väl bundet på ett bibliotheks hyllor, än det som fritt slås om brödet i lifvets "besvärshacke."

Skrifter: Conversations-Ordboken, den mindre, på prosa och vers 1822. — Stockholm, filosofisk, satirisk och poetisk målning. 1825—28. — Floris och Bianca Fiore, Saga på vers, imitation. 1826. — Hvita Fru på Avenel, Opera comique i 3 akter, öfvers. 1827. — Mutanders ungdomshändelser, 1832. — Smärre poemer, uppräknade i Hammarskölds Sv. Vitt. Hist. — Biographier i K. Vet.-Akad:s Handl. öfver Gr. L. v. Engeström 1826, Cancelli-Rådet M. Norberg, Commerce-Lådet C. O. Arfwedsson, Medicinal-Rådet C. B. Rutström, Capitaine P. B. Bernades, Commerce-Rådet

254 WETTERLING, Alex. Clemens. — WICKENBERG, Pehr.

C. Lenngren 1827, Öfver-Directeur E. Hagström, Stats-Rådet H. N. Schwan 1829, Hof-Intend. C. F. Sundvall 1831. — Redacteur af Post- och Inrikes-Tidn. 1831—32.

(Källa: Sv. Vitterh. af Hammaraköld.)

—N.

WETTERLING, ALEXANDER CLEMENS.

Född på Sveaborg 1796. Capitaine vid Svea Artilleri, Lärare vid Marieberg, R. S. O. Genom naturlig fallenhet, ett ifrigt studium af naturen och anatomien, samt flera års vistande i Frankrike och Italien, har han utbildat sig till en ganska skicklig Målare, och i hans arbeten utvecklar sig dagligen större framsteg i konstens olika grenar. Han är en utmärkt stark och säker tecknare, och hans compositioner ega mycken rikhaltighet och omvexling. Ehuru egentligen historiemålare, har han dock med framgång försökt sig i andra konstens grenar. Bland hans större stycken tillerkännes ett utmärkt värde åt taflan öfver Slaget vid Rulsdorf.

(Källa: Boyes Målare-Lexicon.)

P.

WICKENBERG, PEHR.

Född i Malmö d. 1 Oct. 1812, död i Pau d. 19 Dec. 1846, är W. namnet på en af de ypperste målare, som nyaste tider frambragt. Allt sedan Sergels tid har ingen svensk konstnär i utlandet blifvit så berömd. Son till en Fanjunkare i torftiga vilkor, var han under de sju första lefnads-åren som oftast sjuklig och sluten inom sig sjelf, fick efter denna tid bättre helsa och krafter, och erhöll sin första undervisning vid Malmö Apologistekola, der han tidigt visade mycken håg för läsning och skrifning, men framförallt för ritning, så att han alltid genast ville afteckna hvarje gammalt kopparstick han öfverkom. Man unnade honom ock att häruti följa sin böjelse, så att han, jemte den allmänna skolundervisningen, fick taga särskilta lectioner för en ritlärare i Malmö. Genom flit och tråget arbete lyckades det honom att redan i sin födelsestad göra några besparingar medelst ritade och försålda taflor, så att han 1831 omsider kunde följa sin önskan att genom en resa till hufvudstaden vidare utbilda och förkofra sina anlag för målarekonsten. Anlånd till Stockholm, hade han afven der i början ingen annan försörjningsutväg än sin ännu obemärkta talang, hvarföre han ofta kämpade med ytterlig brist och alldagliga bekymmer, hvilka väl understundom sporrade hans ifver, men

dock troligen bidrogo att tidigt undergräfvat hans af naturen ej starka fysik. Han måste vid denna tid anlita stadens klädstandsfruar, att för några riksdaler afyttra sina anspråklösa konstproducter, till dess han omsider blef bemärkt inom den i Stockholm vid denna tid stiftade konstföreningen och till följd af Prof. Sandbergs förord upptagen i den Anckarsvärdska familjen, samt sålunda på en gång räddad från näringsomsorgernas tryckande börda. Nu först framstår han också som en verklig konstnär af djup poetisk inspiration, hvarom taflor, sådana som *Herdscenen*, der en yngling blåser flöjt för en gubbe och en flicka; *Evas sorg vid Abels död*; *Den blinde Oedipe och Antigone* m. fl. bära tillräckligt vittne. År 1836 träffad af en svår ögonsjukdom, företog han samma år, understödd af deltagande vänner, en badresa till Töplitz, der han också lyckades att blifva återställd. Genom några vackra prof af sin talang, hade han emellertid tillvunnit sig uppmärksamhet äfven i Tyskland, till följd hvaraf han snart såg sig i tillfälle att företaga en resa till Paris, hvarest han snart blef emottagen, icke blott med bifall, utan ock med beundran och förtjusning, så att han der i flera år qvarstannade och omsider afled på fransyskt område. Bland de taflor han i Tyskland målade, och som vunno en allmän uppmärksamhet, torde främst böra nämnas: *En Dalkarl i vall med får och getter*, samt *En läsande gumma*, hvilken sednare inköptes af directionen vid Leipziger-museum och af främmande konstnärer åtskilliga gånger blifvit copierad. Han qvardröjde ett år i Berlin och förföljdes sedan efter sin afresa till Frankrike, af de tyska konsthandlarne med täta beställningar på sina arbeten. De taflor af W., som på konstexpositionen i Paris särdeles väckte Fransmännens uppmärksamhet och beundran, voro: *Ett nordiskt vinterlandskap*, som förskaffade konstnären en medalj om 20 dueaters vikt; *Vinterfisket*, en större tafla af lysande och fulländad composition, som inköptes af en enskild bankir för 2,000 francs, och förskaffade sin upphofsman den stora guldmedaljen och hederslegionsstjernan; *L'effet d'Hiver*, som inköptes af Ludvig Philip och fått sitt rum i Luxemburgska galleriet, der den flitigt copieras af unga konstnärer; *Vue de Hollande, Cabane de pêcheur*, m. fl. Äfven af Kon. Carl Johan blef han nu ihågkommen med en ordensstjerna. Från Sverige hade man också nu åt honom anslagit ett stipendium af 2000 Rdr Rgs; men då hans utmärkta arbeten, hvilka han i Paris flitigt fortsatte, gjorde detta understöd för honom mindre nödigt, begärde och utverkade han sjelf att detsamma blef

honon frånges, och öfverflyttadt på en annan artist. Hans hjälpsambet mot många behöfvande och det understöd han årligen lemnade sin äldrige fader och sin mindre bemedlade släkt, voro också talande bevis på hans fromma och ädla sinnelag. Men ett ihärdigt arbete, oförsigtighet och slutligen äfven sorg öfver en af honom innerligt älskad spanak sjuttonårig flickas af adlig familj plötsliga död, skulle snart förkrossa hans känsliga hjerta och sluta hans konstnärshana förr, än han själf och hans vänner hade förmodat. Ett inre lidande tärde under de sista åren alltmera på hans lifskraft, hvilka äfven det södra Frankrikes varmare klimat, dit han på läkarnes inrådan tagit sin tillflykt, icke mer förmådde återställa, så att han i Dec. månad 1846 slutligen afled i Pau. Till sitt yttre var Wickenberg af medelmåttig och spenslig gestalt, med ljusblå, glänsande ögon och castanjebrunt, något lockigt hår.

(Källor: Sv. Convers.-Lex. 59 häft. — Modejournalen, Dec. 1850.)

WEXIONIUS, OLOF D. Ä. — OLOF D. Y.

1. WEXIONIUS, OLOF D. Ä.

I Pjeteryd, en församling i Sunnerbo af Vexjö stift och län, lefde i början af 17:de seklet en Kyrkoherde Olaus Olai Angermannus, bondson från Ångermanland, frände till stiftets Biskop Petrus Jonæ Angermannus och gift med en Gunilla, dotter af företrädaren i pastorsembetet i Pjeteryd Erlandus Petri "nobilis." Der var i katolska tiden ej sällan en sockenadelsman, som egde patronatsrätt till en om än af ätten ej byggd doterad kyrka, hvilken någongång tilläette yngre söner som blifvit prester vid pastoratet. Till och med i Kärda — i en trakt af Småland, der Erica vulgaris och Scirpus cæspitosus täcka alla öppna torra och våta ställen, der ängarne knapt ha ett annat gräs än *Aira flexuosa*, för öfrigt täckte af *Lichenes* och *Empetrum nigrum*, beskuggade blott af barrträn, — var en Oxenstierna pastor 1535 och då Bisk. Carl (Båt) i Linköping der nämnde år var gäst, såg man der ock Pastorn i Agunnaryd nära Pjeteryd, Hr Erland, som då gaf en sin gård med inventarium sine efterträdare till evärdelig besittning. Och några år derefter 1544, då Bisk. Petrus i Linköping visiterade i Sunnerbo, som då ännu låg uti Linköpings stift, gaf Pastorn i Pjeteryd Petrus Dada en sin gård med inventarium till prestgård i Pjeteryd. Sannolikt blef släkten föredragen vid utnämningar, så att Erlan-

den Petri nobilis, som måste vid domstol försvara donationen mot däv. socken-adelsmannen, väl hade kamp med en frände genom nedstammande från Petrus Duda. Ovissare är, om denne *Duda*, hvaraf ett minne synes kvarvara i *Dotebygden* här i grannskapet, var en ättling af den släkt som skref sig *Dote* och *Dotta*, och hvaraf *Nils* stupade 1154 i Finveden vid Sven Grathes anfall enligt *Rhytl.-sagan*.

Vi ha ej velat förbise dessa minnen, emedan de ej torde varit utan inflytande på Olaf Angermanni barns framtid.

Sonen Olaus Wexionius föddes i Pjeteryd 1626, således en yngre broder till Michael Wexionius, adlad Gyldenstålpe, hvars son Nils blef Grefve. O. W. begaf sig från Vexjö, hvaraf han tog sig namn, till Åbo 1644, der brodern Michael då redan var Professor; blef Magister 1650, hvarefter utländska lärosäten och länder besöktes. 1652 blef O. W. Polit. et Hist. Prof. i Dorpt, gift med Catharina, en dotter af Biskop Æsch. Petræus i Åbo; hon födde sonen Olaus W. 1656, då Ryssarne gjorde ett häftigt infall i Lifland, hvarvid O. W. flydde till Åbo. Men han flydde här ur askan i elden, ty en våldelig utbröt i Åbo midsommarsdagen, då svärfadern Petræus stod på predikstolen, samt ensam i kyrkan. Härvid lades både brodern Michaels och Petrei hus i aska. Och Ryssen nalkades. Dessa mulna tider klarnade. 1658 blef O. W. Juris Prof. i Åbo, då brodern Michael insattes som Assessor i Hofrätten. Den nye Professorn lade Justinianus för sig i cathedern och läste öfver densamma lagboken. Blifven enkling gifte han sig med en fröken *Wallenstjerna*. Han dog 1671. Prof. Miltopæus höll parentation, och tio grafskrifter trycktes, deribland en af Enewald Svenonius, hvori ett nog eget beröm yttras om O. W. som talare:

En lepidos mores, en verba papavere sparsa.

Den tiden ansågs snillrikt att i en vers kuana införa alla höjningar af ett ord:

Mors mortis morti mortem, mors! morte redemit.

Enewald förklarar att W. varit honom kär framför alla andra vänner:

Non sic Tyndaridem Corydon ardebat Alexin,
Candida quam nobis flamma duobus erat.

Skrifter: De fidejussionibus 1639. — De restitutionibus in integrum 1660. — Hade som respondens under J. E. Terserus jun. utgifvit *Breviarium Rhetoricæ* 1647 och under sin bror Michael de secundo juris objecto rebus et earundem acquisitione per colla-

tionem Juris Civ. Sveco-Romani 1648 samt de Coronatione s. inauguratione regia ejusque antecedentibus et consequentibus 1650.

(Källor: Miltoppi presentation 1671. — Stiernmanni Abos literata — Sommeli Hist. B. Acad. Gustave-Caroline s. Dorpat-Pernaviensis och samlingen till det under tryckningen afbrutna arbetet bland Lunds Univ. msser. — Ny Smålands Beskr. 3 D. s. 294. — Gahms Archiv. Smol. i Upsala.) — N.

2. WEXIONIUS, OLOF d. y.

Olof Wexionius d. y. var son af Jur. Prof. O. W., den fjerde Olof utan afbrott i sin ätt. Född 1656 uppvuxte han i Åbo under sin faders ledning, disputerade under Sam. Gyldenstålpe 1680 de Summo bono quatenus illud in corrupto vitæ hujus statu humana industria obtineri potest, blef Gouvernements-Sekreterare i Götheborgs och Bohuslän, och utgaf 1684 s. a. et l. en verssamling under namn af *Sinneafvel*, tillagnad Kronprinsen Carl. Första upplagan 100 ex. utgick och först auctor, sedan hans enka Margaretha Sepelia träffade öfverenskommelse om en ny upplaga med en Laur. van der Heyde, men som verkställigheten uteblef, räknas Sinneafvel till sällsynta böcker. O. W. anmodades 1689 om ett ingångspoem till L. Lucidors Helicons blomster, hvilka tillagnades Frih. N. Gyllenstolpe, men synes ej långt derefter ha dött i sina bästa år, efterlemnande ett ej ringa namn som skald bland sina samtida. Hammarsköld erkänner att han i detta hänseende ställdes ofvan Leijoncrona. Som epigrammist försökte han sig mycket och hade goda studier. Han hade studerat Opitz, Gryphius, Ronsard, Cats och Guarini med ifver. Äfven af sin närmaste eftertid blef han högt skattad. Sjelfva kritikern S. Triewald satte W. i rang näst intill Stjernhjulm, jemte hvilken han lofordas af J. Göstafson Hallman. Gezelius fann honom på qvickhetens, fast ej alltid på granskningens sida öfver medelmåttan och anför flera stycken för att ge begrepp om poetens lyckliga skalde-åder. Blom motsade först loforden. Man hade funnit W:s skildring af en storm Virgilisk, dervid Blom anmärker: "det är också sannt, att Virgilius målat en storm." Hammarsköld är obilligt hård i sina omdömen, som bekant är, om våra äldre poeter i allmänhet och O. W. är der visst ej ett undantag.

Vi anföra som prof hans dikt

Öfver Sjöfartens farligheter:

Den som oss aldräfst med båtar lärde vandra,
Han måtte mera mod och hjerta haft än andra;
Att han för hafvets djup slätt ingen fasa bar,
Men med ett bräckligt trä den stolta böljan skar.

Han hade rättlig då af rädsla kunnat bäfva,
 När de förbistra haf sin vattenbölja häfva
 Och vråka, liksom berg, utur dess djupa vrå
 Sin sönderspridda väg till högsta himlens blå.
 Hvad får en sjöman dock för häpnad, skräck och fasa,
 När som å hvarje kant de stumma böljor rasa
 Och skölja på hans skepp med tummel, knall och gny,
 Nu ser han grundlöst djup, nu himmel, stjernor, sky.

Få skalder i 17:de seklet skulle blygas öfver att ha dylik poesi i sina diktsamlingar. Men Hammarsköld fann W:ii alexandrin öfver allt "högst usel, ojemn och tung." Vi vilja dock visst ej motsäga H—d i allt och med hänseende till allt, W. efterlemnadt. Lénström finner "den schlesiska skolans natur särdeles i W:ii annars ej opoetiska, men af sökta och oskickliga liknelser fulla, "den klagande Dina."

Skrifter: Sinneafvel s. I. et a., men lär tryckts i Götheb. 1684.
 — Handskrifter bland Palmsköldiana: Den klagande Dina m. fl.
 — I Sahlstedts samling af Svenska Verser äro fyra stycken upptagna: *En Sjömans olågenhet, Dröm, Melancholi och Dikt om Venus och Cupido.*

(Källor: Lidéns Historiola liter. Poetar. Suecanorum P. 4. p. 42 följ. — Abon literata p. 109. — Hammarskölds Sv. Vitterh. s. 139. — Sveriges Sköna Litt. III. s. 456. — Lénströms Sv. Poesiens Hist. s. 633.) — N.

WEXIONENSIS, JONAS MAGNI.

Föddes d. 11 Mars 1583. Rhyzelius låter honom orätt beta *Wexionius*, ty han kallar sig sjelf så som öfverskriften utvisar. Fadren var *Magnus* (icke Petri, utan) *Christopheri*, enligt hvad Ny Smålands beskrifning på, såsom det synes, goda skäl uppgifver. Qvisst är om denne Magnus var son af *Christophorus Magni*, som var Commminister i Vexiö, sedan Kyrkoherde i Elghult, en frände till den *Christopher*, hvilken, adlad *Gyllengrip*, halshöggs såsom *Sigismunds* anhängare. *Magnus Christopheri* var först Pastor i Lekaryd, sedan i Wirestad. Hans maka, *Ingrid Jönsdotter*, var från Fryklede socken. De hade tillsammans 11 barn: sex söner, hvilka alla blefvo prester, två af dem magistrar*), och fem döttrar. Sonen *Jonas* mottog först undervisning i Vexiö skola; sändes sedermera 1597 med två sina bröder till Linköpings, der han studerade till 1602. Resde då till Upsala, hvaräst han förblef ett år, "till dess hans fader blef död i stora pestilentien, som då gick öfver Sverige."

*) De kallade sig *Wiræus* af Wirestad. Prof. *Wiræus* i Pernau synes ha varit Skara-biskopens brorson.

År 1603 gjorde han en utländsk resa och fortsatte sina studier i Tyskland "af sitt patrimonio och egen bekostnadh." År 1607 erhöll han ett kungligt stipendium och blef Magister i Wittenberg 1610. Derpå höll han in Academijs Germaniæ Collegia Disputatoria uti två år. Hemreste 1613, derpå han "bekom af Professoribus i Upsala en kallelse och kunglig Confirmation till Akademien att varda *Professor* hist. et politicæ ibid. 1614." Var en verksam skriftställare. Råkade med Strengnäs-biskopen Laur. Paulinus "uti en vidlöftig tråto om Ethica Christiana och Aristotelica, hvilken sednare han mænligan försvarede med tvenne lärda skrifter." (Jfr dock hvad som anföres ofvan i detta Lexicon XI. 210). Tvenne gånger var han Akademiens Rector. Jemväl tvenne gånger Promotor, nemligen 1617 och 1622. Deremellan hade han många kallelser till åtskilliga höga embeten i riket. År 1624 förordnades han till *Theol. Professor*, "uti hvilken profession han lät utgå disputationes öfver alla *Locos Theologicos*." År 1640 blef han till *Theol. Doctor* promoverad af sin fordone motkämpe, numera Erkeb. L. Paulinus. Blef samma år vid riksdagen i Nyköping utvald till Biskop i Skara och invigd d. 13 Jan. 1641 i Stockholm. Straxt d. 4 Mars måste han begifva sig på resan åt Skara efter den kongl. regeringens stränga befallning." Hela stiftet visiterades sommaren derpå. I Augusti begaf han sig åter till Stockholm med hafvudsakligt ändamål att i Skara "få ett fullkomligt gymnasium inrättadt." Detta sitt ärende uträttade han ock med framgång, så att gymnasiet försågs med nödiga lärare och tillräckligt underhåll, och gymnasiibuset uppygdes följande år. Redan en månad efter uppresan, sedan han jemväl hållit sin oratio valedictoria i Upsala, for han tillbaka till Skara. Men han var knapt hemkommen, förrän han i Oct. fick åter "herredagsbref" att inställa sig i Stockholm, "det han ock i Jan. 1642 göra måste." Äfven vid 1643, 44, 47, 49 och 1650 års riksmöten var han närvarande. Vid riksdagen 1647 erhöll han 59 röster till Erkebiskopstolen och var närmast Prof. Lenæus, som utnämndes, i röstantal. År 1650 hade han nöjet att se två sina söner af Cons. Sear. valda till riksdagsmän. Då var han en bland hufvudmännen i den ofrälse-opposition, som yrkade på Reduction och säges hafva författat den protestatio trium Ordinum, som vid sistnämnde riksdag efter mångas förslag till en dylik framlemnades; åtminstone "seges af honom vara conceperet *De restituendis honis regni et caronæ* (på svenska) (De la Gard. Arch. IV. 245). Den är tryckt i Loenboms

Handl. till Kon. Carl X:s historia X. 70 f. skriven med mycken styrka. Vid öfverläggningen i ärendet den 23 Aug. på Capitlet yttrade Dr. Jonas Scarensis sig den tionde i ordningen, framställande sin censuram härom och framdragandes necessarias causas motivas till godsens igenkallelse; talade dervid ock om modo procedendi ganska prudenter och visligen.

Då Jonas Magni utgaf sin Synopsis Hist. Univers. 1622 kunde han der införa gratulationer på hebreisk, samt grekisk och latinsk vers af L. Wallius, Sv. Jonæ, Ol. Laurelius, And. Prytz, J. L. Stalenus m. fl. Förf. har här vidrört Sveriges historia på det förståndiga sätt för 8—11 seklerna, som försvann efter kännedomen af de isländska sagominnena, tills den allvarligare kritiken började använda sig på dessa källor. För honom är Ausgarii konung Olof densamme som Olof Trätälja Ingelli (Illrädas) son, Ragnar Lodbroks mäg. Erik Väderhatt är Olofs sonson. Han kallar Saxo m. fl. som infört Iwar Witsärk bland Sveonernas konungar, anseende honom vara en Russernas furste i Öfversjöländerna. Förolyckadt är deremot hans sista capitel, der den fjerde monarchiens historia jemnföres med Uppenbarelsebokens 13:e cap. om basunastötarna.

J. M. dog d. 3 April 1631 och vardt begravnen i Skara domkyrkochoor. Inskriften på minnesstenen ses hos Rhyzelius. Likpredikan hölls af Superintend. i Götheborg E. Brunnius, och är tryckt i Götheborg af Am. N:son Grefve, utan tr.år.

Biskop J. M. W. ingick 1614 äktenskap med Sigrid Hansdr Bubb och hade med henne åtta barn, två döttrar och sex söner. De fem sönerne öfverlefde honom och kallade sig *Salanus* efter Upsala enligt Muncktell (I. 331). De voro: *Petrus*, som blef Assessor i Svea Hofrätt^{*)}; *Magnus* och *Jonas*, Lectorer i Skara^{**}); *Johannes*, Borgmästare i Upsala, och *Nicolaus*, som blef Mag. i Upsala 1646, Philos. Adj. 1648; Gr. L. Lector i Stockholm 1650 och Th.-Lect. 1659 med Solna till präbende; Pastor i Köping 1663 och

^{*)} Dennes son Magnus adlades Bjelkenstierna, gift m. Lucia Kål, hvilken såsom hans enka blef General Zöge v. Manteufels maka.

^{**} Begge räknas bland våra grekiska skaldar. Genealogia Salana, ett mæpt, som von Stiernman kände, upptager J. M. W:s hela afkomma. Nicol. Jonæ höll sin introduction såsom Lector med ett tal de præstantia, utilitate et suavitate linguæ græcæ. Skand. Handl. 24. s. 95. Magnus Jonæ förtäljde att en hög herre sagt nödigt vara utmönstra ohyrorne (presterskapet förståendes) och låta svärdet gå öfver hufvudet på dem. Anf. st. s. 139.

Contr.-Prost; Riksdagsfullm. 1668. Död 1671. Utgaf flera skrifter, de mesta på latin, och efterlemnade flera barn, af hvilka sonen *Pehr*, Adjunct vid Upsala Akad., var en stor antiqvarius.]

Skrifter: IV Dispp. Philos:æ Moralis 1614—16. — *Defensio Necessaria, causam Ethicæ contra rigidam quorundam censuram et gravem illius proscriptionem disceptans*. Ups. 1618. — *Defensiois Nec:æ Problemati de explodenda Ethica Aristotel. oppositæ* — *Legitima Vindicatio (contra Laur. Paulinum)* 1616. — *Epos in coronationem Gust. Ad.* 1617. — *Synopsis hist. Univers.* 1622. — *Oratio panegy. de Regnorum Sueciæ et Gothiæ per externos Gubernatores oppressione etc.* — 13 dispp. Polit. Lipz. (?) 1628. 8. — *Elogium Gust. Ad. post victoriam Lipz. in quo continetur simul comparatio rerum a Gothis veteribus et recentibus gestarum.* 1632. *Tuba angelica seu Demonstratio indubitatæ veritatis de AntiChristo, dedic. Regiæ Christianæ.* Ups. 1637. — (Flera dispp. uppräknas i Schefferi Suecia Lit. och Lidéns Cat. Dispp.)

(Källor: Personalierna till ofvannämnda Likhpredikan af E. Brunnio. — Rhynellii Episcop. — Wisselgren, Sv. Sk. Litt. III och Ny Smål. Beskr. sid. 763 m. A. — Ahlqvist, cat. Riksd. hist. — Hammarcköld, Philos. Historia. C. W. S.

WIDERINDI, JOHANNES.

Skref sig förut stundom *Widichinni*, stundom *Widichindi*. Hans förfäder, så långt tillbaka känt är, voro alla Kyrkoherdar. Farfaderns farfar, *Laurentius*, och dennes son *Widechinnus*, voro efter hvarandra Kyrkoherdar i Munketorp; om den förre uppgifves, att han var "den förste, som söng Luthersk messa i Munketorps kyrka, äfvensom den förste som hade laglig hustru"; men detta synes vara en förvexling med företrädaren, som ock hette *Laurentius* och som 1525 var denna församlings förste evangeliskt-lutherske pastor. Farfadern, *Laurentius*, och fadern, *Widich* eller *Widichinnus*, voro Kyrkoherdar i Bro, också i Vesterås stift. Den förre underskref Upsala mötes beslut och dog 1599; den sednare, förut Pædiarcha eller Skolmästare i Köping, gift med *Sara*, företrädarns dotter, och syster till den berömda Johan Stjernhöök, afled 1642. Sönerne *Lars*, Hist. Lector i Vesterås, och *Pehr*, Kongl. Bibliothekarie, antogo namnet Pontelius, men den tredje bibehöll fädernens namnet.

Denne, *Johannes W.*, blef student i Upsala 1640, och var præceptor i Gyllenstiernska huset. Då Christina afsagt sig Kronan, höll han 1654 i Upsala en oration, hvarvid hon själf var närvarande. 1655 Eloqu. Lector vid Stockholms Gymnasium, "efter (som det heter i fullmakten) han var af de qualiteter att kunna med nytta brukas i denna tjenst." I

Köpenhamn höll han 1657 på K. Carl X:s befallning en oration öfver en General Wanoser. 1665 Historiographus Regni; fick 1668 Riddarhusets instruction, "att förfäråga en matrikel öfver de adeliga svenska Familiers nppkomst, öden och det mera"; huruvida han med allvar ställde sig detta till efterrättelse, är ej bekant. Det kan mycket be-
tviflas, emedan han de närmast följande åren, utom åtskil-
ligt annat, utgaf ej allenast sitt *Lumen chronographicum*, utan ock utarbetade en historia öfver Ryska kriget under Jacob de la Gardies anförande. Under dess tryckning, som det vill synas, gafs honom befallning att utarbete Gustavi-
anska Konungahusets historia; och 1673 var detta arbete redan så färdigt, att Konungen befallte dess censurerande.

Ett par år derefter vederfors honom en vedervärdighet, hvilken så berättas: "Konungen kröntes 1673 i Upsala, och Rikssens Ständer voro då der församlade. En skrift presenterades då Konungen, hvaruti Rikssens Råd, efter Konungens tanka, begärde för sig och Adeln alltför vidsträckt privilegier. Riks-Cancelleren Gr. Magn. Gabri. de la Gardie hade namnet att vara denna skriftens författare, och som Widikindi var väl liden hos Riks-Cancelleren, så ville man af honom utleta vissheten om denna gissning. Då Widikindi en gång satt på källaren i Upsala, och hade tagit väl till life, var Stallmästaren M. Reutercrantz med några andre, innanföre källarrummet, så att desse väl kunde höra hvad som i yttre stugan talades. Widikindi blef af någon tillspord, hvad han tyckte om den presenterade skriften? och hans svar, att allt vore rätt och billigt deruti, hade den påföljd, att Widikindi dagen efter sattes i fängelse. Hans arrest lär dock icke hafva varat länge. När han sedermera blef frågad af dåv. Professoren Erik Benzeliuss senior, huru med hans fängelse aflupit? svarade han: *Inauditum captivum, inauditum demiserunt*. Efter denna dagen lærer Widikindi icke befatat sig med politiska saker."

Af den Gustavianska historien hann W. blott utarbete Gustaf Adolfs Historia, hvarmed han gjorde början; dess tryckning påbegyntes 1676 och fullbordades 1680. Meller-
tid hade Förf. redan 1678 afslutit, och när boken skulle ut-
gifvas, väckte Rysslands och Danmarks sändebud, som för-
modligen på förhand förskaffat sig ett exemplar, så starka protester emot der förekommande uppgifter och uttryck, att boken 1691 blef indragen, och Konungen måste till Bok-
tryckar Wankijfs enka, som åtagit sig förlaget, betala en ersättning af 1200 dlr smt. Werwing fick befallning att

rätta arbetet samt Örnahjelm, Lejonmark och Peringsköld, att deröfver göra anmärkningar; Lejonmarks finnas, öfversätta på tyska, i Nettelbladts Schwed. Bibl. V. St. sid. 97 o. f., men angå hufvudsakligen blott skrif- och tryckfel. I sjelfva verket är hoken vårdslöst tryckt, samt desutom — enligt Warmholtz omdöme — "skrifven med en tung och ohysad penna"; dess egentliga värde består i aftryck af handlingar och Konungens offentliga tal. Denna första del — numera ganska sällsynt — går endast till 1617; att Förf. vid sin död haft en fortsättning färdig i handskrift, anser Warmholtz för otvifvelaktigt, ehuru han ej kunde förskaffa sig kunskap om, huruvida den sträckte sig ända till Konungens död; men i alla fall har densamma gått förlorad, och som man trodde att Puffendorff fört den ur riket, anmodade Cancelli-Collegium dåv. E. O. Envoyén vid K. Preussiska hofvet Gr. Rudenschöld att efterspana berörde handskrift, men utan framgång. Också anser Warmholtz misstänkan mot Puffendorff för ogrundad.

W. synes af sin samtid blifvit högre uppskattad än i förhållande till det värde efterverlden tillägger hans förnämsta arbete. Carl X Gustaf plägade kalla honom "sin philosoph", och hans Moskowitziska Krigshistoria, utgifven både på latin och svenska, lärt varit både läst och värderad. I öfrigt säges han varit lärd och egt ett godt bibliothek, samt var känd som orator och latinsk skald. Sina lediga stunder tillbragte han på sin gård Menhammar i nejden af Stockholm. Hans äktenskap med *Anna Bergström* var barnlöst.

Skrifter: Orationer till Dr. Christinas ära 1644 och 1680; vid Johan Rudbeckii död 1646; vid Ax. Oxenstjernas död 1658; vid Erik Oxenstjernas död 1658; vid K. Carl XI:s anträde till regeringen 1672, jemte många andra, uppräknade i Scheffers Suec. litter., till en stor del otryckta. — *Lumen chronographicum*, jemte fortsättn. deraf och en särskildt tryckt inledning. Sthm 1664, 1666. — *Axiomata quædam Juris selectiora*. Sthm 1671. — *Thet svenska i Ryssland Tijo åhrs Krijgz Historie i 10 Böcker*. Sthm 1674. — På latin. Sthm 1672. — *Epicteti Encheiridion, scholiis illustratum*. Sthm 1676. — *Vita Dni Johannis Stiernhöök, scripta carmine prolixo*. Holm. 1676. — *Vita Joh. Elai Terseri, Episc. Lincop. carmine prolixo*. Lincop. 1678, sedan omt. i Stockholm. — *K. Gustaf Adolfs Historia*. Delen I i 7 Böcker. Sthm 1694, in folio.

(Källor: Genesii Biogr. Lex., efter Gahn. — Warmholts Bibl. Svio-Goth. Del. 7. Om förfäderna: Munckell Vesterås Herdaminne, Del. 1.) F.

WIDÉN, JOHAN.

Född d. 1 Aug. 1738 (1750, enligt Wallqvist) i Slaka präbende pastorat, nära Linköping. Fadren, *Anders*, gift

med *Elis. Olin*, var då der Commminister, sedan Ryrkoherde i Skrukkeby. Efter att hafva genomgått stiftets gymnasium, blef sonen 1787 student i Upsala, och promoverades 1764 till Phil. Mag. Prestvigdes följande år, på kallelse af Hofjägmästar Tigerhjelm, hos hvilken han tjenstgjorde som huspredikant tills 1787, då han försatte sig i mera verksam presterlig tjenstgöring, som S. M. Adjunct i Östra Skrukkeby, Nådärspredikant och Vice Pastor. 1771 Commminister i Söderköping. 1780 Ryrkoherde i Vesterkösa, responderade "berömligen" på prestmötet 1784; Prost 1789. Inlemnade 1790 till Bishop Wallqvist ett förslag, hvaruti yrkades att vid ledigheter i Regala pastorater intet val borde hållas, och i de Consistoriella utnämningen afgöras genom lottning mellan de föreslagna.

Oförmodadt förserdes bland allmänheten 1792, att den som sitt stift föga kände Östgötha-prosten var inför R. Sven Hofrätt anklagad för ett "lastligt och förgrifligt", till H. R. Höghet Hertigen-Regenten inlemnadt, namnlöst bref. Af Hofrätten dömdes han till ingenting mindre än lifvets förlust, men domen mildrades af Konungen till afsättning från embetet och ständig landsflykt. Denna händelse väckte desto större uppmärksamhet, som brefvets innehåll hvarken allmångjordes, eller någonting af rättegångshandlingarne genom tryck meddelades. Allt hvad allmänheten om saken förnam var en underrättelse i Dagligt Allehanda, att f. d. Prosten Widén genom Stockholms Stads Consistorium blifvit från embetet skäld, hvilket föröfrigt genom ett R. Bref af d. 31 Jan. 1793 tillkännegafs för Consistorium i Linköping. Endast ovissa rykten kringflögo och stegrade nyfikenheten: det dömda mejestätsbrottets beskaffenhet förblef en hemlighet.

Det är först i våra dagar som denna blifvit framdragen i dageljanet. Ridderstad har meddelat corpus delicti i bilagorna till sin roman Drabanten, förmenande att "brefvet förut aldrig i tryck blifvit utgifvet." Men detta har dock skett redan nio år förut genom Crusenstolpe, i 4:de delen af Morianen sid. 284. Det lyder sålunda:

"Min nådige herre!

"Det slutas aldrig väl, om J fortfaren, som J börjat. Salig konungen beviste Eder all möjlig ära och det yppersta förtroende; men J svaren deremet med de största infamier på hans stoft: J upphäfven och lasten hans visa inrättningar: förelämpen och fördrifven hans trognaste folk; men befrien och upphöjen hans fiender och föremädare. Kunnen J så lita förblinda Eder, att icke se sådant uppförande vara o-

värdigt och Eder själf skadligt, samt att nationen ej dermed kan vara nöjd? Och J gören Eder misstänkt för delaktighet i konungamordet, och blifven för efterverlden uti historien afmålad som en otacksam broder samt en nedrig prins. J föregifven, att J viljen blidka och befordra enighet mellan partierna; men den pretexts duger ej; ty J befördren mera oenighet och bitterhet. Här äro inga andra partier, än emellan adeln och ofrälse: minst blifva de förenade dermed, att J förolämpen ofrälsemän och upphöjen adeln. Fallkomlig förening vinnes nu mera aldrig, så länge adel gifves, sedan upplysningen kommit så långt. Vetan att adelns, hvara lekboll och åtlöje J ären, diktan har i alla tider varit och är i denna stund, att, under sken af kärlek till fäderneslandet, få hafva regeringen i sina händer och tukta både konungen och folket. Det är just deras sats att få ofrälseståndens vända mot Eder. Det är redan allmänt bekant, att adeln vill och J ären sinnad, att *antingen hemligen med förgift taga af daga den unge konungen, eller förklara honom för batard*. Men tro ej att de mena Eder väl! De äro nog väl förut ofrälseståndens förbittring deröfver och biliga hämd, och derföre redan predika republikanska tänkesätt och thronens onödighet, men medförande tunga och förtryck. I sådan olycklig händelse blefve samma sorgespel här som i Frankrike. Bevara Eder Gud! min prins, för en sådan guddlös gerning. Varen försäkrad, att de äro förrädare och rikets fiender, som gifva sådana förslag. Rädden då för all ting både er själf och riket från ett så sorgligt uppträde. *Låt den unge konungen lefva och sätt ingen skamfläck på hans far och mor*. J förloren intet dervid; ty kronan skulle blifva Eder odräglig, om J, mot förmodan och efter adelns plan, finge den; men vinnen mera ära och kärlek, om J redligt svaren mot en broders förtroende. Kasten icke längre svarta skuggor på en bror, som så högt hedrat och upphöjt Eder. Låten icke längre hans fiender och belackare få leda och råda öfver Eder. De tala väl om nit och kärlek för fäderneslandet; men de andas icke annat än hämd och regeringssjuka. J ären nu icke omgifven af andra, och ingen ofrälse, som de icke vunnit på sin sida, har nu mera tillträde till Eder person. Således fän J nu ej mera veta, än hvad som passar till deras afsigter. Hafven icke mera någon favorit. Om J icke viljen eller kunnen återkalla dem af salig konungens tillgifne ofrälsemän, så kallen ifrån landsorterna sådana ofrälsemän uti Eder Beredning, som adeln mest smädar. Dem kunnen J vara så-

ker om att vara kunnige, kloke och Eder tillgifne; ty damma och overksammas frågor adeln ej efter; de äro dem ej till något hinder. Hören sedan, min prins! begge parterne, så fån J veta sanningen, och derigenom kunnen J blidka de redan uppretade sinnen samt bibehålla lugn och ro i landet. Låten ej längre blifva en förtjenst till befordran att hafva varit en salig konungens försmädare, och visad tillgifvenhet för honom ett brott. Upphäfven icke de af honom gjorda iorättningar. J ären ju ej visare än han, hvars vishet hela Europa beundrar. Låten därför presterne behålla sin expedition och hafva en sin ledamot till föredragande. Om än pluraliteten af dem nekat att löna expeditionen, så veten: att de dertill blifvit af adeln, dels lockade, dels hotade, och äro af fruktan öfver indragningen högt missnöjde. Viljen J icke taga någon biskop till föredragande, så tagen ej någon Stockholmsbo. Der är ingen redlig, som eger capacitet. Murray är salig konungens oförsämdaste belackare, hvarföre adeln tycker om honom — utan en capabel prost från landet, hvarpå J kunnen infordra uppgift af biskoparne. Är det någon som adeln lastar, så kan man vara säker på att han duger. Den pretexten, att en biskop eller prost ej bör tagas till föredragande, på det att embetsvärden ej må lida, är för svag; ty hvilken vård betyder mera: antingen den om alla rikets religionsmål och ett helt ständes rättigheter och interessen, eller den om ett enda pastorat, som lika väl af en vikarie kan förestås. Låten ståndet få behålla sin expedition. Jag talar ej nu som prest; i det afseendet är det mig likgiltigt, men jag är ofrälse, och ser ofrälsets förlust, då en ofrälseman blir skild från tillträde till thronen; det är det som adeln vill. De vilja hafva presten under sig och hand om alla prestsysslor, dels för att beskatta honom, dels att af förbindelse imponera på honom vid val och flera tillfällen. Låter nu E. K. H. adeln få sitt spel fram med denna expeditions upphäfvande, har E. K. H. tillfogat preteståndet en svår stöt; men har ock skadat sig sjelf och de andra ofrälseständer. Gören ej värre, än J viljen hafva ihågkommet framdeles. Besinnen: att adeln ej utgör allt, att de andra ständer ej äro för adelns skull, och att den tiden nu icke mera är, som man fördrager despoter eller aristokrater."

"Härjemte sändes hosföljande kungörelse. Dess infamier på salig konungen äro en följd af edra egna. Om denna smädeskriften får passera utan laga tilltal och straff, så blir Er regering icke en dygde-, utan en smäde- och förföljelse-

regering, och landet snart fullt af paskiller, bitterhet och hat. Emellertid är påtagligt, att när desse embetsmän få utfara uti kungörelser, huru de utfara i ord och gerning om alla, som varit salig konungen tillgifne: rackare och kanaler, den vanliga titeln desse gifva dem."

"Min nådige herre! Tagen dessa anmärkningar i öfvervägande. De äro skrifna i renaste afsigt. Ve mig, om jag annat påsyftat, än Edert väl och lugn och ro i landet. Men förakten J dem, så skaden J Eder sjelf och riket, och J skolen snart nog till Eder ånger och blygd erfara deras uppriktighet. Jag bör icke dölja för E. K. H., att adela i högsta måtto föraktar Eder och sig emellan begrinar Eder svaghet att låta dem få styra Eder såsom de vilja, till konungens försmädande och dess tillgifnes förtryck: det är hedern och tacken J hafven; sådan moral är hos det folket."

Huru upphofsmanen till den anonyma skrifvelsen uppdagades, samt hvad vidare på denna upptäckt följde, derom berättar Crusenstolpe "enligt originala bref i dess ego", följande: "Först tog man reda på att brefvet kommit från Skenninge postkontor. Derefter skrefs till landshöfdingen i Östergötland och polisfiskalen Teuchler nedskickades med sjelfva omslaget, som inneslutit brefvet till hertigen. Vidare uttröntes, att det kommit till Skenninge under ett annat omslag, jemte bilagde postpenningar till kontoret derstädes, hvaremot postmästaren, utan att ana något ondt, lättit fortskaffa brefvet. Till Skenninge postkontor hade det åter kommit från en postgård, genom en vidlyftig omgång och flera händer efter hvarandra, än af barn, än af härringar och än af Vestgöthar. Tråden i denna labyrinth stadnade hos prostén Widén i Vesterlösa. På denna upptäckt följde hans inställande i Stockholm, inmanande i häkte på Stadshuset och ransakning inför Svea Hofrätt, hvaremellan och fängelse han fördes i vagn, omgifven af vakt och beledsagad af hufvudstadens gatpojkar. Från Östergötland uppkallades en mängd vittnen. Widén yrkade, att ransakningen måtte föras för öppna dörrar, hvilket afsegs; ej heller blefvo dessa protokoller tryckta; men hertigen tillät, på riksdrotzets hemställan, att alla inom verketingo öfvervara ransakningen."

Anklagelseskriften synes varit ganska vidlyftig. Femtonde punkten lydde sålunda: "Slutligen och som herr prostén icke allenast varit så oerhördt djerf, att *förebåra Hans Kongl. Höghet delaktighet i konungamordet*, utan och föregifvit, att det som herr prostén skrifvit, vore skett af väl-

mening, efter hvilken H. K. H., till undvikande af ånger och blygd, sig borde rätta; så är jag nödsakad att utbedja mig herr prostens tydliga svar på den frågan: hvad han förstår med välmening, och om han anser denna vackra och menniskoslägtet upphöjande dygd bestå uti de aldra grusligaste smädelser, de aldra grymmaste lögnen emot den älskansvärdaste prins, de redligaste medborgare?" (Morianen IV. s. 205).

Föröfrigt anför Crusenstolpe (Morianen III. s. 247) som "historiskt" — att Prosten W. stod "i omedelbar brevexling med Hans Maj:t och hade skaffat Öfverste Jernfelts mer än en skrapa för hård behandling mot soldaterna vid dess regimente."

Sin landsflykt tillbragte W. i Köpenhamn. Den blef dock icke särdeles lång, utan upphörde med förmyndare-regeringen. Redan d. 19 Juli 1796 anmodades genom bref från Reuterholm svenska Ministern, Baron v. Ehrenheim att tillkännagifva Prosten W. att han egde tillstånd att till fäderneslandet återflytta, hvaraf ock denne inom kort begagnade sig. "Herr Prosten, säger Wallqvist, har använt sin landsflykt på litterära yrken, och hemkommit med öfka, utvidgade och granskade kunskaper, af hvilka han afgifvit bevis i skrifter, som redan äro i allmänhetens händer." (Se nedanföre). Tillåtelsen till återkomsten blef sedan i Nov. månad genom Kongl. Resolution ej allenast bekräftad, utan ock W. i nästa månad ånyo insatt i embetet, med rättighet att vid sig yppande ledighet till befordran sig anmäla. Det dröjde ej längre än till Nov. 1798, innan W. af Konungen erhöll Örebro pastorat, så att om än denne prestman var ett politiskt offer, så fick han dock en ganska god ersättning för sitt lidande.

Gift: 1. 1772 med *Inga Ulrika Nordstrand*, Inspectorsdotter från Baresund; 2. med *Helena M. Linde*, Tullinspectorsdotter. — Af barnen märkas: *David Uddo*, Phil. Mag., Hofpred., slutligen Kyrkoherde i Ö. Husby i Östergöthland, död 1849; *Anders*, Landskamererare i Örebro Län, Kamrarräts-Råd.

Skrifter: Reflexioner öfver Sveriges allmänna Hushållning, samt Penning- och Drätselverk. Sthm 1793. — Utgifvit 2:a uppl. af Prof. Eberhardts Frälseståndets Historia. Köpenh. 179..

(Källor: Wallqvist, Handbok i Eocl. Befordringsmål, sid. 262, 318. — Strömgrens Hordamanno. 1817, sid. 666. — Bahl, Linköpings Stifts Hordamanno Del. I. sid. 189.)

WIESEL, ELIAS och SAMUEL.

1. WIESEL, ELIAS.

Då Ödmanns "Hågkomster", som lära blifvit öfversatte på tyska, gifvit de förut blott inom Småland namukunnige Prostarne Wiesel ett vidsträcktare rykte, så torde de ej utan skäl kunna intagas i ett arbete, som icke velat vara ett Pantheon, en Plutarch eller dylikt, utan ett Lexicon med biographier, skildrande alla tidskiften och samhällställningar i vår nyare historia, sedda i personer från samhällets ålder så väl som från dess höjder, för att göra det hela åskådligt för en efterverld. Och Prostarne Wiesel äro som tidsbilder af ej ringa betydenhet.

Som El. Wiesel blef af sin Konung nämnd till Kyrkoherde, då han ännu var student, derföre att "farfadern hade varit prest i 42 och fadern i 18 år" inom det pastorat, som gafs studenten, må vi först anföra några ord om dessa hans förfäder, hvilkas meriter han fick ärftva.

Farfadern *Haraldus Simonis Almosius*, som vid sitt namn ej glömde att tillägga *indignus**), föddes i Kon. Johan III:s tid i Almås (ej Almesås, såsom Ödmann skrifver), kallande sig derföre *Almåsius* (d. ä. från Almås), som latinet till ära skrefs *Almosius*, hvilket således ej var, såsom Ödmann uppgifver, sammandraget af Almesåsius. Fadren Simon var skattebonde. Harald blef Kyrkoherde i Wieslanda med annex nu Blädinge (Bländas kyrka) 1617 och dog som sådan 1660 (ej 1662). Han mottog socknarne förhärjade och brändes under danska ofriden, men såg under sin långa tjänstetid välmågan sprida sig bland folket. Prestgården uppbyggdes till en prydnad bland dylika. Blädinge kyrkas konstarbetade predikstol vittnar ännu med sina upphöjda bokstäfver, att den förskrifver sig från Hr Haralds dagar. Han var mån att hugfästa gamla minnen och samlade "offgamle" män att till protokolls berätta hvad de visste om Wieslanda kyrkas uppbyggande och prestgårds gifvande af en jungfru Wissla. Hans kyrkohök är ännu qvar med dylika anteckningar. 1650 höll Biskop Z. Lundebergius visitation i Wieslanda, då han gaf Communiatern på stället sonen *Samuel Wiselius* (d. ä. från Wies-

*) I stället för det gamla *indignus* (ovärdig) hade många i medeltiden börjat skrifva *cum Dei gratia*, hvilket konungarne ännu bibehålla. der många tänka att orden betyda: genom Guds och ej genom folkets val. Så få många ord i en ny tid ny förklaring. De valdes för att uttrycka ödmjukhet inför Gud.

landa) assecuration på pastoratet. 1659 kallas denne derföre i en dedication *designatus pastor*, men dog samma år, lemnande sina söner *Elias* och *Jonas* i svaga vilkor. Af dessa blef den äldste sedermera Kyrkoherde och den yngste Comminister i Wieslanda pastorat*). En yngre son af Hr. Harald Almosius responderade 1668 i Wittenberg, skrifvande sig *Magnus Haraldii Wiesel Smol. Svecus*, under M. Magn. Gartener Nordkopingia-Svecus, om pseudopoliticorum dolosa verba; kom sedan från Rostock till Upsala, der han skref i Smålands nations matrikel: Magnus Haraldii Wiesel in Acad. Rosarum Athenæum Upsaliense inuit. Blef Phil. Candidat 1673 och efter promotionen Eloqu. Lector i Vexjö 1676, Pastor i Urshult 1683, Prost i Kinnevalds contract, död 1697. Han hemförde från Tyskland namnets tyska stafsätt, som slutligen följdes äfven der socknens namn skrefs (Wieslanda). Hans son *Harald Wiesel* studerade juridik, blef Häradshöfding i Wista samt N. och S. Wedbo, titulerad Assessor, g. m. B. Chr. Bergenadler. Flitig forskare i samband med den lärde Prosten M. Oxelgren (se detta Lexicon Litt. O.) och S. L. Gahm, upphevarade han många af de annars lätt försvinnande folkminnena. Död 1749 på Grimstorp. En "Monsieur Wiesel", hvilken nämnes i ett fransyskt bref från L. v. Engeström, Ministern i Berlin, till Jakob De la Gardie, Ministern i Wien 1800, såsom den der i Sv. cabinettets tjänst redan borde ha ankommit till Wien (De la Gard. Arch. XV. 69), lär varit Assessor W:s son och slutat denna Wieselska gren, obekant när och i hvilken lefnadsställning.

Harald Almosius hade en dotter Ingrid, hvilken i J. Hallenbergs geneal. tabell öfver Carl von Linnés förfäder kallas *Ingrid från Wieslanda*; hon blef g. m. Comm. i Wieslanda och Blådinge Nils Torgeri, hvilken sedan blef Kyrkoherde i Stenbrohult, der släkten innehade pastoratet till Sam. Linnæi död 1797.

Elias Wiesel föddes 1631 i Färnäs i Blådinge socken, då fadren der var Comminister. Efter fadrens död 1659 och farfaderns 1660 stöddes huset af en moster Gunilla gift med A. Joh. Laur. Humerus, Kyrkoherde i Lekaryd, hvars bror Z. Humerus var Hist. Prof. i Upsala, sväger med O. Rud-

*) En dotter blef gift med en förmögen bonde Pehr i Ugnabyggen, som lefde ännu 1717. De hade en dotter Märta, som blef moder åt Domprosten L. N. O. Theol. Jur. Utr. och Philos. Doct. Sam. Cronander, född 1719, och en son Ingemar, bonde i Spånshult, hvarifrån Jonas Wieselgren, död som Prost i Lenhofda, utgätt.

beck och C. Lundius; 2. Carl Tiliander, också Kyrkoherde i Lekaryd, och detta stöd lemnades oaktadt mostern hade sjelf tolf barn (deribland Domprosten i Lund Bonde Hamerus (se här ofvan Litt. H.)), vid hvars begrafning Carl Linnæus först ankom som en fattig till honom adresserad frände till Lund och derföre i all sin tid led af att höra klockringning). Elias Wiesels mor Elisabeth Bononia hade fått god uppfostran. Hennes mor var fostrad af en utmärkt fader P. Glandius, Kyrkoherde i Jönköping, i hvars album, nu kommet till Lund, Kon. Gustaf Adolf som prins 1604 akref: Vita religione constat och Axel Oxenstierna nedekref, liksom den förre, sitt life grundtanke: *Cautis quam acrioribus consiliis potentia tutior est*, jemte det flera furstliga personer, rikets flesta Biskopar och andra lärde och betydande män der inskrifvit minnes-sententier, vittnande om högaktning och tillgifvenhet för Glandius. (Se De la Gard. Arch. X. 221—233). En god styfmoder hade fullbordat den uppfostran modren börjat, Enkebiskopinnan Cecilia Svendsdotter (Biskop Petri Jonæ Angermanni enka). Den unge faderlöse E. W. bevarade sin förträffliga moders lärdomar och vann snart tillgifvenhet af ädla menniskor, då han utkommit i världen. 1675 ankom han från Veniö gymnasium till Lunds Akademi, der han ännu 1676 fortsatte studierna. När danska kriget utbrast och fäderneslandet behöfde hans arm, lode han bort boken och grep svärdet. Detta fördes med sådan djerfhet, att ynglingen föll i fångenskap*). Snart "rançonerad" blef han föreställd sin Kung, som bød honom en officersplats, men han erkände sin högsta önskan vara att blifva prest, och lär Konungen då lofvat att på den banan söka befordra honom. Kanske för att kunna bättre beveka sin framtids angelägenhet, begaf han sig till Upsala, der han inskrefse d. 13 Febr. 1679. När 1681 Wieslands pastorat blifvit ledigt genom dess Kyrkoherdes Nils Ringii död, uppstod en tillsättnings-casus, som är af interesse för den som vill känna våra befordringslagars historia.

Studenten — nu redan 30 år gammal — begaf sig till Kungsör, dit Konungen anländt d. 26 Maj om aftonen och redan d. 27 Maj hade E. W. med större framgång profpre-

*) Sannolikt blef E. W. fången just vid Christianstads öfvergång 1676, då Landsskreteraren derstädes Hans Billing, sedan adlad Billingsköld, hos hvilken E. W. var privatlärare, föll i Danskarnes händer. E. W. läste då för Billings styfson Arvid Juring, son af förre Borgmästaren i Christianstad A. Juring; denne styfson blef adlad under samma namn och nummer som styfsonen.

dikat inför Konungen, än hans Lector Strehowius från Vexjö någon tid derefter. profpredikade 1685 *), och fått Kongl. promotorial i handen, ställt till Vexjö Domkapitel. I promotorialet var det K. Maj:t yttrade sin önskan, att studenten E. W. måtte få fullmakt på Wieslanda (consistoriella) pastorat, helst farfadern varit der prest i 42 och fadern i 18 år, hvartill kom, att de förnämste ledamöterna i församlingen honom begärde; dock, tillade Konungen, "så vida Consistorium ej hade något särdeles deremot." Med klappande hjerta skyndar E. W. till Vexjö, der en broder satt bland Capitelmännen och der man alltid var mån om ärflighetens bevarande in serie pastorum. Men dylika promotorialer voro ej angenäma för Capitlen. Consistorium hade helst sett, att W. fått sina förmän att tacka för sin befordran och ville, säkerligen af goda skäl, strö törnen på promotorial-vägen. Det hade "något särdeles" mot Konungens önskan och svarade att Domkapitlet redan 1676, "då det gjorde sin disposition med pastoratet" (som då nb. icke var ledigt), lefvat det åt Commminister loci P. Hemmingius, "en äldre oförvitlig man", som sjelf skref sig "Guds ords enfaldige tjennare." Domkapitlet yttrade vidare, att studenten W. hade hvarken kunskaper eller meriter, att komma till berörde pastorat, påmint K. Maj:t, att det var consistorielt och begärde ingenting mindre än "Kongl. Maj:ts nåd. förklaring." K. Maj:t yttrade nu i bref d. 1 Aug. 1681, att han lät vid Consistorii disposition bero, förmodandes att församlingarne ej hade något mot Hr Hemmingius att invända, i hvilken händelse — en annan skickligare man kunde förordnas. Men härmed läte ej församlingarne bero. "De förnämste i församlingen", som förut hos Konungen bedt att få E. W. till Pastor, voro Hr P. Rosenbjelke till Lästad, Major Alex. Lagergren till Oby och fru Brita Rosenbjelke till Hästhaga. Desseingo som en allmog som en man med sig och klagade hos K. Maj:t öfver Consistorii disposition, begärande E. W. till Pastor. K. Maj:t remitterade denna supplik till Domkapitlet, som nu fick "förklara" sig; hvarpå K. Maj:t re-

*) "Han sökte ett regalt gäll och ankom 1683 till Strömsholm för att predika prof inför Konungen; men höll en så barnslig predikan, att Konungen skref till Biskopen, att mannen ej måtte beföras till pastorat. Lectorn insände sedan en afbön till Konungen, deri han uppgaf att han öfversatt sin predikan ur en tysk Theol. Doctors postilla. Nu beslöt Domkapitlet att Lectorerne skulle årligen öfva sig i predikande i Domkyrkan och Biskop Humble uteslöt en, som ej underkastade sig detta, från ett förslag. Wallqvists Handb. s. 30.

solverade d. 3 Febr. 1682, att det ej borde göra studenten E. W. ovärdig, att han ej ännu vore så gammal och genom tjensten meriterad, hvarföre, om han eljest vore ostraffelig, borde han, som egde församlingarnas enhälliga kallelse — introduceras. Då begrepo Consistoriales meningen af det nyss inkomna fransyska ordet souverainetet och allt gick derpå skyndsamt till. Den 3 Febr. s. å. blef E. W. prestvigd och d. 19 Mars s. å. invigd som Ryrkoherde.

Då K. Carl än så huldt omfattade, än så helt släppte den tappre studenten, synes som om denne haft en varm gynnare nära Konungens person, hvilken dock ej alltid var tillstädes. Vi erinra derföre att Hr Harald Almosius hade sitt gifte från Pjeteryds prestgård och att Nils Gyldenstolpe, som nu betydde så mycket (Grefve, Kongl. Råd, Akad.-Canceller) var son af Mich. Wexionius, adlad Gyldenstolpe, hvars far och morfar varit Ryrkoherdar i Pjeteryd, så att N. G. sannolikt såg i studenten W. ej blott en landsman, utan en frände *).

Nu gällde för E. W. att försona sig med sin Biskop, den för Gahms småländska ögon så obehaglige å Domcapitelsväggen in effigie hängande "rödskäggige Vestgöten Scarinius." Och häri lyckades han lika fullkomligt. Han sökte sig nemligen en brud bland Vester-göthlands döttrar och fann en i Biskopens egen systerdotter *Christina Dimberg*. Nu blef den i Harald Almosii tid byggda prestgården i Wieslanda en af de mest lysande i stiftet. Svärfadern Andreas Dimbodius, Ryrkoherde i Synnersberg, som så ofta jagat med den gamle Öfversten och skalden från 30-årskrigets tider Christopher Ekeblad (De la Gard. Arch VIII. 174) och som länge varit en aktad själasörjare så för honom som för den gamle Riksdrotsen Gr. M. G. De la Gardie, gaf en bodel och lemnade sedan ett arf ej blott af dyrbara presenter, utan ock af auctions-eröfringar, då creditorerne läto Gr. De la Gardies egendom gå under klubban. Ej utan skäl kunde således S. Ödmann yttra, att Grefve Pehr ej kunde ha ett och annat ypperligare på Brahehus, än det som fanns i Wieslanda presthus. Här var ofta lystert. En frejdad gästvän var svågern Sven Dimberg, först Professor och Bibliothekarie i Åbo, derpå i Dorpt, sedan Assessor i Lifländska Hofrätten, der-efter Lagman i Vester-göthland och sist Lagman i Ångermanland, Vesterbotten och en del af Lappmarken, med sitt nummer på svenska Riddarhuset, och då 1700 Lunds stifts Bi-

*) Se här ofvan Wexionius, Olof d. å.

skop och Pro-Canceller, sedan Erkebiskopen Dr. Matth. Stenchius, fann nödigt att fly för fiendevapen i Skåne, blef han för längre tid hyresgäst hos Pastorn i Wieslanda. Han bodde i den sedan s. k. Biskopskammaren, som först 1803 nedtogs och uppbyggdes till ett torp i skogen — till församlingarnas stora harm. Under denna tid var Wieslanda kyrka en provisorisk Domkyrka för både Vexjö och Lunds stift, ithy att der ej var någon Biskop i Vexjö från O. Cavallii död 1708 till D. Lunds tillträde 1711, utan förrättade Lunds Biskop prestvigningar i nämnde kyrka både då det ena stiftet och det andra hade Candidater att få invigda, hvarvid Biskopsvärden E. W. var assistent. Det var visst en besvärlig tid för Skåne, då det hade sin Konung i Bender och sin Biskop och Pro-Canceller i Wieslanda, men emellertid saknade E. W. ej gäster, som besökte den gamle Prelaten. Prostinnan var nu död och två döttrar utgifna, men trenne döttrar utgjorde styrelsen i huset, den ena förlofvad med husets förra informator, Græc. Lingu. Lectorn, Odelin (se ofvanf. Litt. O.), som så fermt talte grekiska med sin Landshöfding, förre Bibliothekarien i Upsala, Baron J. Brauner, på Landecancelliet, då de talande ej ville af de öfrige förstås. Biskopskammaren beskrefves i Ödmanns Hågkomster, der ej sjelfva nyckeln glömmes, som var så konstarbetad, att der ej i hela stiftet kunde finnas en konstmessigare sakristienyckel. Anna Terserus, Biskop Terseri dotter, fick med sin man intaga den ena af de tre sängarne, under det barnen inbystes i de två andra. Ödmann skildrar husets matsal, som var vida prydligare än gästrummen, dess speglar och försilfrade kors m. m. Det abyssiniska hornet, som valdes till Wieselska ättlingars föreningspunkt, hänger numera i Prosten J. Engstrands hus i Lenhofda, ärfdt af hans svärfar Prosten J. Engstrand, som ärfte det af sin svärfar Prosten J. Wieselgren, hvilken ärfte det af sin svärfar S. Wiesel, som ärfde det af sin fader El. Wiesel.

I 49 år satt E. W. här en högt aktad Pastor, fostrande två söner, *Anders W.*, som dog såsom Pr. et P. i Skatelöf, ständsombud vid riksdagar och V. Präses å prestmöte^{*)}, samt *S. Wiesel*, se nedanför, jemte fem döttrar, hvilka dogo som prestbustrur i stiftet, *Ingeborg*, g. m. 1. Alander,

^{*)} Han hade blott en son, Conrector *A. W.* med två söner *And. Segud W.*, Pr. et P. i Slätthög, och *El. W.* Comm. i Dörnrup, hvars son *And. Segud*, hvilken 1812 gick i Vexjö skola, lär sist burit namnet Wiesel. Troligen död barnlös.

2. N. Paludius, begge Commministrar, *Märta*, g. m. E. Alander, Commis., *Helena*, g. m. Sv. Malmerus, Rector Scholæ, sist Contractsprost, *Margareta*, g. m. L. Odelin, Lector, sedan Prost och Kyrkoh., samt *Anna Catharina*, g. m. J. Lundeen, Krigsprest, sedan Kyrkoh. År 1726 fick Prosten E. W. lemna pastoratet till sin son Samuel och dog 1731, 80 år gammal. Hans porträtt förvaras, liksom hans makas, i Wieslanda prestgård.

2. WIESEL, SAMUEL,

var född 1699. Informatorn L. Odelin, sträng ej blott när det gällde att sammanfästa skjortärmarna i skinnet, utan och när det gällde undervisning, hade så drifvit disciplins städier, att han 1716 kunde hålla sin abiturient-oration på grekiska inför Biskop och allmänhet. I Lund ådrog honom hans resliga vext samma anbud som gjorts fadren. Carl XII såg ynglingen och erböd honom en officersfullmakt. Då fadren derom underrättats, sände han i djup incognito sin länge klockare till Lund, att helt oförmärkt återhemta ynglingen och Domcapitlet var nog medgörligt att rädda honom från pliten genom att, tvertemot Kyrkolagen, d. 3 Dec. 1718 ordinera på fadrens caution den 18-årige studenten till prest, sändande honom till sin fader såsom medhjelpare i embetet.

Den länge och raske klockaren må här i förbigående nämnas. Han hade en son, *Magnus Wieslander*, hvilken Prosten S. Wiesel uppmuntrade att studera, och som dog 1820, 93 år gammal såsom Pr. och P. i Odensjö i Småland. Han var gift med en dotter af Kyrkoh. Montelius i Odensjö, hvars hustru var dotter af Greken L. Odelin och *Margar. Eliasdatter Wiesel*. Hans barn voro således af den gamla Wieselska släkten. Af hans söner blef först *Pehr Niklas* och sedan *Nils* fadrens efterträdare i Odensjö; en son *Lars* dog som hans Commminister i Lidhult, annex till Odensjö, en son *Johannes* dog som Theol. Doct. Pr. och P. i Weckelsång, under det han som stiftsombud var i Stockholm 1840 (Erkebiskop af Wingård höll åminnelsetal vid grafven som tryckts), och en son *Magnus* lefver än som Provincial-medicus i Engelholms district, Med. Dr. Chir. Mag. (biographien ses i Sackléns Läkarehistoria s. 737). En dotter af *Pehr Niklas Wieslander* är Prof. och Ridd. af N. O. *Elias Fries'* maka; en son *Magnus W.*, tillf. Bataljons-Läkare i Helsingborg. Den gamle klockaren efterträddes i sitt kall af son, sonson och sonsonssöner, af hvilka den yngste Anna leder sången i Wieslanda kyrka.

Vi ha redan anført att pastoratet lemnades 1726 genom "ett collationsbref" till den 26-årige S. Wiesel, som vid fadrens död 1731 qvarblef i embetet utan något annat val, än att församlingarne intet val begärde. Ordentligt pastoral val hölls emellertid ej i Wieslanda från 1666 till 1774. Redan i sitt 23:e eller 24:e år blef S. W. gift med *Marg. Littorin*, Kyrkoherdens i Ljunga Bengt Littorins dotter. De hade ingen son men nio döttrar, hvaraf sju lefde till mogen ålder och dogo som prostinnor i stiftet: 1. *Anna Dorothea*, 1741 g. m. Is. Heurlin, närmaste efterträdaren i Wieslanda, hvars son Theol. Prof. L. N. O. Sam. Heurlin uppbann 91 års ålder. Hans son är nuvar. Biskopen och f. d. Stats-Rådet m. m. Dr. Christopher Heurlin. 2. *Christina*, 1746 g. m. I. Bergenholtz, Kyrkoh. i Nottebäck. 3. *Margaretha*, född 1727, 1747 g. m. Is. Widebäck, Kyrkoh. i Lenhofda, hvars son Is. Widebäck har sonen I. S. Widebäck, Domprost i Strengnäs. 4. *Catharina*, född 1729, 1748 g. m. Gabr. Ödman, Kyrkoh. i Hjelmseryd, Sam. Ödmanns fader och E. S. Ödmans farfader, samt skalden G. G. Ingelmans morfader. 5. *Helena*, tvilling med Catharina, g. m. 1. J. Hagelqvist, Comm. i Härlunda, 2. N. Lundeberg i Hofmantorp, sjelf tvilling med G. Lundeberg, Kyrkoh. i Jerstorp. 6. *Sophia*, född 1732, 1764 g. m. J. Wieselgren Pr. et Pr. i Lenhofda, samt 7. *Ulrika*, född 1735, 1764 g. m. N. Wieselqvist, Is. Heurlins efterträdare i Wieslanda, hvars son Dr. Sam. W. dog som Pr. och P. i Linneryd, lemnande söner Carl Gust. W., Med. Dr. Chir. Mag. och Prov.-Med. i Malmö samt Sam. W. Pr. och P. i Gylle. Se vidare Biogr. Lexicon III. 2. s. 300.

S. W. bibehöll allt sitt hus såsom han det emottagit, hvarföre Ödman kallar det ett öfverjordiskt Herculanum. Han var, enligt sin dotterssons teckning, hvad som var mer än en lerd, han var en sann själasörjare och en dugtig Kyrkoherde. Han läste sin Bibel, Lutheri skrifter och Synodaldisputationerne. På hans bord låg ständigt Fritschs Bönbok. Hans predikningar voro uppbyggelige, bibliske, renlige och klare. Han uppträdde som en fader bland en stor barnskara. Han sjelf liksom fru och döttrar sågos alltid till häst vid insöcknes resor. Hans döttrar voro uppfödde till amazoner. Sjelf kunde han sin Bibel utantill och fordrade det af hvarje prest. Att riksdagar höllas, kände han blott af riksdagsval och contingent. Hvad der beslöts, läste han aldrig. Dock märktes att han älskade Ständerregering. Han var uppfödd under enväldet och hade sett det föra riket på

branten. Då hans gäster började politisera, ropade han på snippskällarne, som gäfvu diversion. . . . Hattar och Mösser försvunno. Så vanns Prostens önskan. I hans hus fanns aldrig någon avisa. I hans öga och tal lätstes redlighet och vänlighet. Det var honom en plåga att fälla ett enda hårdt ord, om det icke utkräfdes af sedernas ohelgd. Han var ock otroligt älskad af sina åhörare. I hans socken funnos hemman som löste tionden efter kronovärdet. Pastoratet var ringt. Sin lilla öfverloppsspanmål sålde han endast till socknens fattiga. Hans harn spicade i hvardagalag med sina träskedar af päronträd. Det var icke hushållning, det var sed. Caffé fanns aldrig i hans hus. Thé hölls blott för fruntimmersfrämmande. $\frac{1}{4}$ skålpund räckte i fyra år. Det enda som kunde läggas honom till last, var det beslut, att ingen skulle lemna hans hus oknäckt; det var husets arfsynd. För egen del var han i öfrigt en i högsta måtto ordentlig man. På egen hand såg man honom nästan aldrig nyttja annan dryck än husets svagdricka. På främmande ställen kunde han aldrig förmås att dricka utöfver den högsta nödtorft. . . . Dotterssonen S. Ödmann, som uppföddes i Wieslanda, såsom Prostens egen son, har lemnat denna teckning af sin mor- och fosterfader. Tegnér sjunger derföre i "Kronbruden":

Spejande autto vi der, som de gamle på Ilions mutar.
Vid var den utsigt kräng. I öster glittrade Salens
Silfverakifva med öar och skär. I vester bak bergen
Öfver Wieslanda träd, der Samuel Ödmann har uppväxt,
Stupade Solen i blod, men klar var himmelen ofvan,
Och iaunder vår fot sof döden i grönskande veggan! —
Hänryckt Biskopen satt och talde flygande orden:
"Klassiskt är stället, J män! — — — — —"

Samuel Wiesel dog 1773. Hans och fruns porträtter finnas i Wieslanda prestgård hos Häradsprosten Mag. C. F. Cavallius, en måg hos Prosten E. P. Hyltenius, Prosten la. Henrlins måg, som var måg hos S. W. Man ser att det går till i Värends prestgårdar, såsom Elias Fries uppgaf, då han stridde för Värends arfslag, såsom föreslagen rikslag, att det tillgick i dess bondgårdar, att nemligen sönerne gäfvu sig ut i världen och döttrarna stannade hemma att vårda mödrarnas ålderdom.

Det är ju redan en märkvärdighet, att 15 män af Wieselska släkten varit verksamma att förkunna Guds ord i Wieslanda och Blådinge i sammanlagda 430 år*), af hvilka 15

*) Harald Almosius i 42 och Sam. Wiselius i 18 år, Haralds svägers Gabr. Nicolai Sporsinus i 8 år, Haralds måg Nic. Torgeri i 12

de 6 varit Ryrkoherdar i oafbruten följd af 168 år, och af desse 6 de 2 Elias och Sam. Wiesel i sammanlagda 105 år, men minnesvärdare är det, att på ingenderas minne en fläck hvilar och att de, som ha ett minne, ihågkommas för sina förtjensters skull af en tacksam eftertid. Äfven vid sådana minnen af en mindre storlek kunna vi ju med välbehag dröja.

— N.

WIESELGREN, PETER.

Ur tvenne skäl torde jag böra hörsamma Red:s begäran att lemna en biographi öfver min ringa person.

Det ena gäller sjelfva Red:s närvarande arbete. Då — N i detta Lexicon bedömt hundradetals personer, behöfver man känna hans stånd- och synpunkter i åtskilligt, för att ur sina egna vuer kunna bedöma betydelsen af hans omdömen. Så pröfvar chemisten med den bekanta naturkroppen en obekant, aktgifvande på deras verkan och återverkan. Det andra skälet ligger i den polemiska ställning, jag nödgats taga till så mycket i min samtid. "Hvad vill han?" är en fråga af den som vill bedöma denna tidens tecken eller den som känt sig besvärad, hvilken det blifver lättast att besvara under en slags bikt, som tager biographiens gestalt. Meddelas dessa confessioner, der så kan ske, förvandlade i berättelser om händelser af en tydlig inre nödvändighet ur ett mer än femtioårigt lif, medan ännu många lefva, som kunna dem vitsorda eller som, i fall de dertill känna sig uppmanade, vilja dem förneka, så kan säkrare sanningsresultat dermed framkallas, än om någon efter min och andra mina samtidas död gör sig besvär med att bedöma mig och min verksamhet. Eller lärde oss ej Tegnér, att fast "kuriren" var ringa, kunde den "depeche" han förde med sig, vara vigtig. Det som nu varit blott en begynnelse och såsom sådant ohetydligt, kan ju under fortgången af sin utveckling i tiden få större betydelse, då "leviora primordia" kunna få ett interesse, hvilket de nu rimligtvis sakna.

Således — en sjelfbiographi af — N!

och dennes son Matth. Nicolai i 7, El. Wiesel i 49 och Sam. Wiesel i 86, Is. Heurlin i 48, N. Wieselqvist i 31, E. P. Hyltenius i 60, C. F. Cavallius i 56, Jonas Wiesel i 10, El. Wiesels mågar I. Alander och N. Paludius i 41, N. Wieselqvists måg J. Malmberg i 16 år, der dennes adjunctår inberäknas, som ej vid de äldre kunnat alltid beräknas. Vi erinra åter att alla kallelserna gått ut från folket med undantag af adjunct-missiverne.

I Tegnér's *Kronbrud* heter det, då Harald Hildetands hög i Varend skildras:

"Spejande suto vi der, som de gamle på Ilions murar.
Vid var den utsigt kring. I öster glittrade Salens
Silfverskifva med öar och skär. I vester, bak bergen,
Öfver *Wieslanda* träd, der Samuel Ödman har uppvext,
Stupade solen i blod."

I denna socken invid Finvedens gräns, $3\frac{1}{2}$ mil v. från Vexjö, ligger en gård, som enligt folksägen kallades *Spån-hult*, därför att af ekarne i dess *hult spån* högs, som en Wessla på en enda natt framdrog till kyrkplanen, då första sockenkyrkan efter Bländas seger skulle byggas. "Af Wesslan fick kyrkan namn." Gården hade tillbört min moders släkt så långt tillbaka minne och anteckningar gingo. Den Kyrkoherde i Wieslanda, hvars dotter såsom Kyrkoherdefru i Stenbrohult blef en stammöder till Carl v. Linné, hade en son, sin fars Commminister, hvars dotter blef gift med en förmögen bonde inom pastoratet. Till dennes släkt hörde sedan en Domprost, två Prostar och en Philos. Candidat, som från denna ort utgått till studier, så att prestsläkten fick sin förlust ersatt med ränta.

Jag föddes d. 1 Oct. 1800. Intill den dagen hade Spånhults Bländasdöttrar burit den Varendska fältdräkten. Men min far, "Dannemannen" *Jonas Jönsson*, hvilken under tyå års arbete på Vexjö biskopsbus hört Wallqvist så ofta tala i den nya tidens anda, var nog "upplyst" att bele sin unga hustrus "Danneqvinnán" *Elin Ingemarsdotters* amazonutstyrsel. Den 8 Oct. svepte hon derföre sin andre son i sköldmökjorteln, blifven en mantel, omlindad med det silke- och guldstickade skärpet, blifvet en bindel, och lät föra honom till dop. Dervid hände, att oaktadt gudmoder upp-gaf namnet *Pehr*, efter tvenne hedersmän i släkten, *Pehr* i Ugnabyggen och *Pehr* i Hörnetorp, sade presten, som lär felhört, *Peter*, som han ock skref i dopboken. Först kallades jag och kallade mig efter döparens utsago, men när jag läsit Carl XII:s historia och der fann Czar Peter vara hjälten Carls onde genius, började jag, som hörde så många *Johan* kalla sig *Jan*, mest nyttja den familjers contractionen af namnet — *Pehr*, som ej lät "ryskt" utan "forn-svenskt" i mitt öra. "Af förekommen anledning" må denna obetydlighet anmärkas.

Min morfar var en på allvar gudfruktig man. Han hade fått intryck af Elfving's märkligt anderika predikningar*) och

*) Se Sveriges Sköna Litt. 1:a D. 2:a uppl. s. 400.

hade efter hemmanets afträde valt "Marias del." Och när han satt och läste sin bibel eller sjöng sin psalm, hade han mig gerna på sitt knä. I hans kammare hängde året om julbonaden uppe, föreställande scener ur bibliska historien, som han tidigt för mig förklarade. Han dog då jag var 3 år och 4 månader och detta ögonblick rörde mig djupt. Jag drömde under sorgetiden att jag uppgick till himlen på en stige, lik den Jakob sett vid Bethel. Då jag inkom i himlen, nalkades mig en ande; jag såg intet, hörde intet, men kände dock i mitt hjerta, att den älskade morfadren stod framför mig och det tröstade mig. Det visar att o-dödlighetsbegreppet ej var så sinnligt, som man skulle väntat af ett barn vid de åren.

Efter den gamles död fortsatte mina föräldrar min christliga uppfostran. Vid min moders morgonpsalmer väcktes jag vanligen. Äfven far sjöng efter St. Bernhards regel sin morgonpsalm, då han utgick till sitt arbete och jag följde honom ofta derunder i soluppgången. Då ännu voro andaktsöfningar ej så urmodiga, att något vedernamn gafs mina föräldrar för deras dagliga hönhållande, deras flitiga bibelläsning och psalmsång. Först efter 1809 års bränvinsfrihet började en brytning till det sämre visa sig i allmogens samlif i denna ort. Helst satt jag dock hemma med Bibeln framför mig och hade vid 8 års ålder förstått gången genomläst den. Vid 10 års ålder hade jag skrivit ett litet häfte med psalmer och en predikan, på min mors begäran. Men det var ej blott kunskapslust, som fattat mig. Jag hade lärt att slå dörren till om mig och bedja. Och grannar och fränder sade att jag borde studera till prest.

Det torde dock stannat dervid, om ej Joseph patriarchens historia i kopparstick med tyska underskrifter prydt Kyrkoherden E. P. Hyltenii sal. I slutet af Oct. 1810, då alla menniskor blott talte om den nykomne Kronprinsen och en som sett honom, beskref hans lockiga hår och blixtrande ögon för de närvarande, ställde jag mig blygt på afstånd och såg på väggtäflorna. Den gode Kyrkoherden ville dock bemärka mig och, då han nalkats mig, som såg på ett stycke, der Benjamin föreställdes bland bröderna som en ung gosse, frågade han: hvad tycker du om den taflan? Jag svarade: "Benjamin är för ung. Straxt derpå hade han ju sju söner att föra till Egypten." Kyrkoherden teg och lemnade mig. Men då han följande söndag träffade min far, sade han: du måste skicka din andra son i skolan. Låt honom komma

till mig om tisdag. Hvad der blef en lång måndag! Om tisdagen vaknade jag och ville stiga upp redan klockan 3.

Församlingens Comm. Malmberg (död som Prost och Ryrkoh. i Igelösa nära Lund) hade en son, som nu skulle börja lära läsa. Han ville hellre lära mig latin, än honom svenska. Jag kom dit i början af Mars 1810 och "mottog condition." Från den tiden har jag varit barnlärare.

I Sept. 1811 följde mig Malmberg till Vaxjö skola, der Rector Lundelius (nuv. Professorn, L. N. O.) gaf mig namnet Wieselgren, då han af min far hörde att jag var af de förra W—narnes släkt.

Der fick jag snart höra otrons, ja religionsbegabberiets tungomål af både en far och dess son. Den sonen såg jag för sista gången i Lunds fängelse öfverhöljad af ohyra, fast han varit gymnasist och handelsbokhållare. Men tidtals uppvärmdes mitt hjerta genom andras christendoms kärlek. Då en lärare vid skolan dött, blef min däv. lärare Lars Lemchen (död som Häradsprost i Sunnerbo) djupt rörd och talte för sina lärjungar med en brionande anda. Och det väckte åter slumrande minnen af min barndomsandakt. När derföre Sellergren 1814 blifvit "en ropandes röst" i den Värendska öcknen och Collega Scholæ J. Sandell deraf tagit djupt intryck, uppsökte jag denne sjelfmant och ville värma mig vid hans milda eld. Och snart blef der inom mig en låga tänd, som oaktadt alla Sandells visa råd ej kunde döljas. Det var en egen tidsstämning i dessa dagar, efter Napoleons fall, ända ner i skolrummen. Den ena kamraten efter den andra kom till mig och talade litet, men kände mycket. Ofta blef hela samtalet utfördt med några stilla tårar. Flera af oss läste vår Bibel tillsammans, men — för att ej anses bryta mot Conventikelplacatet, helst i Novum græcum. Om dem som då kände djupa andeliga behof och sökte dem tillfredsställa gemensamt med mig, må nämnas sådana föräldrar till undervisning, som ha både barn och andaktskräck, att de der bibelläsande i Vexjö från 1810 blifvit aktade män allesammans. Jag må nämna: *Chr. Rodhe*, Prost och Ryrkoh. i Lunds stift, *A. Yman*, Mag. ultimus i Upsala, död i Bologna under en resa på Kon. Oscars bekostnad: desse begge, den ena efter den andra, på mitt förord lärare för nuvar. tillf. Landshöfd. i Linköping, *Gr. Henning Hamilton*, hvilken hade så stort förtroende vid DD. KK. HH. Kronprinsens och Arfstarnes uppfostran, *O. F. Tullberg*, LL. OO. Prof. i Upsala, *N. Lindgren*, Th. Prof. L. N. O., Prost i Vexjö stift,

C. Björkman, Kyrkoh. i samma stift och G. Alander, Mag., död såsom en äktad och älskad prest.

Vid 17 års ålder började jag predika och vid 19 års ålder blefvo två extemporationer för mig nödvändiga, ena gången därför att conceptet blifvit qvarliggande i psalmboken 1½ mil från den kyrka, der glömskan först upptäcktes, då predikstolsversen upptagits; den andra gången, derigenom att ett svårt tändvärksanfall annars skulle vållat ett messfall. Prostarne S. J. Collin och C. F. Cavallius, som tyckte vida mer om mina mundtliga föredrag än de skrifa, uppmanade mig då att icke skriva. Vid en Prosten Malmbergs krämpa, då Prosten H. Schartau 1821 eller 1822 höll visitation hos honom, nödgade man mig att efter ett utkast predika. Den allvarlige, sjelf efter utkast sedvanligen predikande Häradsprosten talade derefter milda uppmaningsord till mig. Snart blef det mundtliga föredraget regeln, och jag märkte sjelf större välsignelse deraf på mitt hjerta, än då jag uppläste hvad som skrivits förut. Jag hoppades då att åhörarne hade en liknande erfarenhet. Se här en bikt af "läsarepresten." Här är ju en "genetisk" förklaring, som ej visar hän till en läsare "från i går."

Undrar någon, att när jag med dessa antecedentia, dessa min själs "premiers amours" utkom i den "bildade världen", och fann henne så ofta utan både cult på allvar och sedliga krafter vid svårare frestelser, och således — utan den frid och fröjd, jag hade sett bosatte i föräldrabaset med sina andaktsöfningar, — undrar någon, att jag gerna ville underrätta den olycklige fritänkaren, den samvetsvalde brottlingen, den till förlorade sonens elända fortskyndande lättsinnige kamraten, att de ej behöfde bli olycklige, att i den hänade andakten, i den gammalmodiga Bibeln, i den enkla försakelseläran låg ett värn mot allt det onda, hvaraf han djupast led? I de dagar var otron nymodig och lättsinnigheten modern. Genierna voro ofta ramlare och dumhufvuden ville "stora bli med stora männens brister." Jag hörde engång (Dec. 1815) tvenne prester under ymnigt supande tala värre hädelser, än jag sedan läst hos de fräcka religionsfiender, hvori jag någongång bläddrat och det under conversation med den mest föraktade prostituerade qvinnan i orten — i närvaro af husets fru och barn, af studerande ynglingar och bönder. Jag såg 30 kamrater från skolan i Vexjö sedan förfalla enligt världens allmänna dom. Var det ett brott, att jag som vän sökte varna och rädda vänner, som med förtroende och gerna hörde "svärmarens"

tal, att jag på prestens anmodan från mitt 17:de år tills jag i 35:e året prestvigdes såsom lekman flera hundra gånger predikade i omkring 80 kyrkor i Småland, Skåne, Stockholm och Upland, redan i mitt 19:e år vid ett botande messfall eftersänd af Theol. Prim. Lectorn Dr. P. Nordstedt, för att följa honom ut till sitt präbende att predika, då han gjorde altartjensten, följande söndagen med Consistorialers minne sänd att förekomma ett messfall i en annan kyrka i grannskapet? Då min vän Adolf Schrevelius (död som student) 1817 rest till Lund, brevexlade den 17- och 18-årige om de högsta frågor, Tegnér vidrört i Jubeltalet. Den yngstes kvarvarande bref, uppgifvande grunderna för hans christliga tro, äro värdige en gammal man. Då G. Ljungstedt (död som Med. Dr. och Provincial-läkare) och jag 1816—19 brevexlade som ämnesvenner i botanik, följde ofta på beskrifningarna om verkliga eller förmenta novitiæ Floræ Svec. en dust mellan de gamla och nya theologiska öfvertygelseerna i tidehvarvet. Jag trängde mig, såsom af naturen blyg, på ingen, erböd ej heller min predikotjänst. Då jag 1823 i Enkhuskyrkan, vid ett Ipsons högst bedröfliga förfallsskäl, uppläste en Luthers predikan och i tillämpningen bad församlingen pröfva om vår tid förstod sin christendom så som han, hade tanken på detta väckelsesätt född af lednaden att så ofta och så envist bli ombedd att biträda, under det de många embetsbröderna utan tjänstgöring för söndagen afvisat budet.

Att i den tiden mycket var kvar af "forntidsallvar" utom der Vitalis allenast träffade denna relik — nemligen i ätande och drickande, bör ej nekas, men säkert är att det alltför allmänt såg ut, som P. Siljeström skildrar det religiösa tillståndet i sina *bref i blandade ämnen*, utg. 1844, hvaraf utdrag finnes i Sveriges Sköna Litt. V D. s. 388, och hvilket här alltmer blef likt den religiösa ställningen sådana Matter framställer den i de af Ignell 1844 öfversatta *Tre sista århundradens politiska och religiösa läror*. Borde man ej under så botande tidstecken sluta sig till sanningens kämpar om också som "den ringaste, den sämste?" Minst kunde väl skäl hemtas till tystnad och stillhet deraf, att det lätt kunde förutses, att om resultatet uppstodo af verksamheten, dessa kunde i den af Siljeström och Matter skildrade tidsåldern stämplas såsom svärmeri, pietism o. d. Ty skulle man ej i vår tid ha utropat sjelfva Gustaf II Adolf för "läsare", om han nu lefvat, sjungande sin trosbekännelse, böjande knä på hafstrand, predikande på stridsfältet? Mi-

noriteten i hvarje tid och i hvarje hänseende måste kunna utstå en dylik — förföljelse. I min polemik mot tidens onda har jag blott velat taga till föresyn Christi stridssätt mot Phariseer så väl som mot Sadduceer, Pauli mot Stoiker så väl som mot Epikureer, Jeremiæ mot hyperpatrioter så väl som fäderneslandets fiender, Luthers mot kyrkans hierarcher så väl som mot hennes rabulister. Consideration är i dylik strid omöjlig, der antipathierna och sympathierna visst ej äro fördelta mellan olika stånd och yrken. Der måste talaren blott bereda sig under varma böuer till sanningens ande och sedan tala *som såge han Gud framför sig och utom honom — ingen*; för öfrigt tänka blott på följderna i hjertats osynliga rike, blott på domen i domens stund.

Der så sker, huru förer Gud ej allt till en god utgång, huru mildt helar han ej blödande Malchi-öron! Ännu har ej ett hår fallit af mitt hufvud, fastän jag nästan jemt vållat vänners oro och ängslan, att jag "skulle bli olycklig för min välmening", och fienderne jemt hoppats — det värsta. Men dessa "fiender" äro under dylika strider ett underligt slagte. Jag känner ingen sådan person. Jag känner ingen med kött och blod, som ej mottager med vänlighet min vänliga belsning och när jag kärleksvarmt talar och handlar mot personen, under det jag "fanatiskt" anfaller den skorpion af villfarelse, jag finner hafva inbitit sig i samma person, så synes han stundom något besvärad, stundom helt obesvärad möta mig på neutrala områden utan minsta brott mot humanitetens lefnadsreglor och kan skorpionen borttryckas, så uppstår af personen en vän, som påstår att han var tillgifven äfven under stridstiden. Detta må vara anfördt dem till uppmuntran, som frukta att sända den "tvedrägt" ut, som bereder friden väg.

Striden blifver således "en strid mot de onda andar under himmelen", deribland tidsandar, cotteriandar, delirant-andar o. fl. Det är de, som, om Prof. L. säger att jag dragit tappen ur svenska bränvinstunnan, hopsätta en mångfaldigt varierad historia om ett bokstafligen förstådt tappupdragande, de som föra detta thema med sina variationer från Ystad till Öfver-Calix *); de som, i händelse en uppgift af Prof. R. om smör-export till Hull missförstått och ytterligare missförstås, göra deraf en tidningsanka, som simmar från vester- till östervågor; de, som resa håren på 106,000

* Prosten C. E. i Ö. C. skref verkligen till en Prost E. C. E. i Skåne, frågande om jag för den öfverilningen blef ekonomiskt ruinerad?

svenska brännvinsbrännarens och oräkneliga brännvinsupares hufvuden öfver "den oerhörda immoraliteten" att i förhastande villfara några dragonhustrurs begäran om betyg, — ett sannt, då dragonerne supat, ett sannt om de upphöra att supat, — lemnade med föreskrift att ej behandlas som dubbla, utan för att sätta corporalen i tillfälle att just kunna framlemnna sanna betyg (hvem känner ej "ölsinnets" och det nyktra sinnets åtskillnad?); det är de som inspirera till en Riisisk våltalighet en förut föga bemärkt fotgångare i vår litteratur; det är de, som när jag talar om *atheister*, *horkarlar* och *lurendrejare*, sätta vissa personer "af kända tänkesätt" i den lifligaste rörelse, för att rädda skolbarn från äfven den lindrigaste aga, under det allmänheten knapt gifter fråga hvad som står på; det är de, som besvara Just.-Cancelleren med anklagelser derför att jag lemnar åt den tysta sotdöden följden i theologia ascetica af en stor blodförlust hos en enfaldig mjölkdeja, under det allmänheten tänkande och välvillig, kastar nya teorier om bord och hellre håller sig till svenska kyrkan, än att se henne upplösas, derigenom att hustrurna löpa att höra bibelförklaringar af personer, som knapt kunna Lillkatechesen och karlarne samla sig kring en lärjunge af en tysk pantheist eller fransysk atheist, att höra huru ingen personlig Gud finnes, för att sedan strida derom inbördes, då de, som haft delirium tremens, bli trons försvarare, emedan de sett Gud som en man i mantel i sin kakelugnsvrå. Men under allt detta andarnes buller är striden dock utan blod, om än ej utan trycksvårta och förtalets svårta mellan människobarnen på jorden och den, som i går var fiende, kan i morgon vara tillgifven vän. Således — ingen klagan. Må man blott alltid i striderna skilja saker och personer, så kan striden få vara ganska skarp mot de villfarelser, som förderfva det arma släktet! Vi lefva nu för öfrigt i tider, då publicisternas bannlysningar kännas ungefärligen lika som Påfvarnes åskviggas kändes, när Sten Sture märkte den minsta olägenhet af sin bannlysning: nemligen när ej ett brott finnes, utan blott ett straff. All makt, som ej kan moderera sig, förlorar till slut själfva bruket för sina missbruks skull: se alkoholens öde i N. Amerika och tryckfrihetens och den parlamentariska styrelsens öde för närvarande i Frankrike!

Men äfven under sådana förhållanden, väntar jag ej den vapenhvila, som kan komma stridsmän på andra banor eller på samma bana, under annat förhållande, till godo, och jag

älskar visserligen ej att tryckfrihetens missbruk må här kunna medföra samma hat till sjelfva dess bruk, som skett i frihetens Eldorado, den stora europeiska — republiken.

Min första större skrift: *Hvilken är Sveriges Religion?* af 1827 afslöts med Axel Oxenstiernas ord om ett sitt bref till Drott. Christina: *Jag kan fuller hafva skrivit något för mycket och något för litet, så att det till äfventyrs ingen behagar, men så hafver jag hvarken mer eller mindre kunnat göra;* och med samma motto får jag utan tvifvel sluta både min litterära och min embetsverksamhet. Jag har således ömsom anfallits och ömsom försvarats från sinsemellan stridande partier. Då "nykterhetsfanatismen" gjorde mig illaluktande för Sv. Minerva "af känd anledning", försvarades jag af Aftonbladet; då Ministern p. t. för kyrka och undervisning i A.B. utgöt vredesskålar öfver mig, såsom den der förklarar att så mycket ej "gick an", som dylika opinionens ledare velat upphöja till lofligt, så fick jag en förevarare i Morgonbladet, hvilket medan A.B. lemnade "fair play", angaf att jag försvarat kungamördarne af 1649; derför att, vid en jämförelse mellan "Rundskallarne och Kavaljererne, Horace Smiths synpunkt föredrogs W. Scotta." En "läsare" är dessutom naturligtvis lika förhatad af högkyrklighetens män, hvilka vilja att det skall anses, att "hela svenska folket lefver i Guds sons tro", så att allt vattenbärande till den längesedan släckta eldsvådan, hvilken Encyklopedisterne vållade, blott är ett onödigt buller, som han är afskydd af de modernas religionsfienderne, hvilka hotat, att "om man vill åter söka sätta lif i den antiquerade christendomen, de skola vara karlar, att deraf intet resultat skall uppkomma", anseende för ett så godt ändamål alla medel lofliga, således äfven det att med en årlig "lögnkalenders" fria fantasier förfölja till och med ens barn. Sällan äro de, som sitta vid publicitetens gjallarhorn enigare i något, än att hålla vakt mot de der eldgnistorne från Sunnan, nutidens Muspelssöner, som hota nutidens polytheism med en ragnarök, hoppandes på ett mer eller mindre idealiseradt christligt tusenårsrike derefter: desse hornbläsande Heimdalsättlingarne, söner af de nie mörna, det förstås, må föröfrigt vara så konservativa att de ej vilja ha en prick ändrad i statens eller kyrkans lagar, eller så stockkonservativa, att de vilja ha — allmänna val i det politiska och frikyrklighet i det religiösa *). Liberala talar jag ej om.

* Nu må jag oga rätt att få dömma om radikalismen i stat sam kyrka, när jag i ett arbete, som var fulltryckt d. 10 Febr. 1849,

Det släktet synes liksom de gamle jättarne, numera dött ut. De som lefva, torde ej böra nämnas här.

Är det tillåtet upptaga en stunds uppmärksamhet genom att här uttyda detta så ofta använda, men ännu ej förklarade nämn? Att de Norrländningar, som ej hade "andeligt bekymmer", icke besvärade sig, då lagen ännu ej kräfde innanläsningskonst, att inhemta densamma och derföre kallade den läsare, som funno det besväret löna sig, var visst ganska begripligt; men att folket i Sverige så småningom autog denna benämning i stället för det hädiska användandet af Guds epithet helige, var språklogikens förtjenst. Ty enligt språkets lagar betyda ord på *are* sångare, talare, dri(n)ckare, supare, älskare, svärjare, spelare, ej en som sjunger, talar, dricker, super, älskar, svärjer, spelar — någongång utan inflytande deraf på sin hela karakter och väsende, utan att någon gör det ifrågavarande till den grad, att det utöfvar inflytande på personens väsende, så att denne derigenom blifver något annat, än han skulle vara utan det görandet. Då måste väl också läsare betyda den som läser så, att läsandet betingar hans karakter. Men så måste väl en hvar protestantisk christen söka att läsa Guds ord, sedan Luther gaf det en hvar i hand.

Talare kallas den, som med ordets makt kan förmå gatfolket att uppkasta barrikader; talare kallas ock den, som med ordets makt förmår folket att stenlägga gatan igen med de rifna barrikaderna. Läsaren kan ha läsit sina religiösa skrifter så att han blir katolik, Mormon, Baptist m. m., men också så, att han blir en christlig man inom sin statskyrka. Läsare äro således alla i Sverige, som svara emot hvad Fransosen kallar religieux: alla, som tillfredsställa sina andeliga behof genom en andaktsfull läsning, genom flitig nattvardsgång o. d. om de ock så väsendtligt skilja sig i bekännelser eller sympathier för olika former och författare, att kyrkor i N. Amerika ej alltid så bestämdt skilja sig från hvarandra. Men de som ej ha verkliga behof af bibelläsning, gudstjenst, nattvard m. m. om de ock af sedvänja då och då iakttogo dylika andaktsmedel, äro icke läsare, om än läsande.

Ur denna synpunkt måste ju en prest söka väcka det lif hos alla, som gör dem till läsare d. ä. till flitiga skolbarn för himlens högskola.

dristat förklara ätt om jag vore stock-conservativ och hade förstånd, som ett senapskorn, skulle jag förorda allmänna valen eller maktens öfverlättande till sockenstämmo-pluraliteterna. Sv. Sköna Litt. 5 D. sidd. 295, 294.

Med denna åsigt om läsare står hvarken den tillsamman, som förklarar namnet liktydigt med okyrklig eller secterisk, med svärmare eller vetvilling — ej heller den åsigten, som vill deri finna ett synonymon med de bibliska uttrycken: Guds barn, de omvände, de helgade: tvenne förklaringar, som äro lika tanklösa.

Irritationen hos tidsandan har dock ännu en känd anledning, nemligen i mitt "nykterhetssvärmeri", hvilket här-
 ofvan också antyddes. Äfven detta "svärmeri" skjuter roten djupt ner och må kännas af ovo. År 1808 hade min fader, som var sjerdingsman det året, hört af kronfogdens försäkringar att bränvin värmdes, och skaffat sig dylikt, emedan kriget vållade att han ofta måste vara ute i skjutningen. Om julafton tog han en "julsup", men gaf ingen annan deraf. En dräng, som var med mig hemma under annandagens gudstjänst, ville smaka hvad den rariteten kunde vara, men som han höll flaskan för munnen, kom jag in i rummet. För att genom delaktighet hoppas vinna min tystnad om hans tillgrepp, ville han först locka mig att ock smaka, men när jag nekade, satte han flaskan för munnen och höjde hufvudet bakut, hvarvid en god dosis af "alkohol-giftet" flöt in i den späda kroppen. Jag sjuknade. I det samma hördes kyrkfolket hemkomma. Drängen bar mig då i förskräckelsen ned på en stor sten bakom stallet, der snödrifvan var högre än stegen på alla kanter och lade mig der, medan han möttog hästen och drog in slädan. Då han kom åter, hade jag återfått medvetandet och såg gula hål i snön. Jag hade nu genomgått Schreiberska curen och fick en vedervilja för spirituosa, som under namn af nykterhetsfanatism sedermera stört mångas tanklöshet bland mina samtida.

Denna vedervilja för spritförtäring gick öfver till leda äfven mot att gifva andra denna nektar, under det Carl Johan 1812 sökte utrota det svenska bränvinet.

En bonde hade burit 3 mil ett klädknyte och ville ingen betalning mottaga, men begärde en sup. Husvärden fann att jag ej kunde neka och visade mig till ett värdshus, der jag under vissa försigtighetsmått kunde tillfredsställa bondens önskan. Det skedde. Bonden tackade, sägande att han på tolf år ej haft tillfälle att tillfredsställa sin smak för denna dryck. Jag fick sedan veta, att ett lagbrott var begånget, ty der var förbud mot all bränvinshandel; och vid hvarje "slutförhör" i lång tid, när Rector satte sig och sade: här äro ännu flera anklagade, "dängde hjertat i mitt

bröet", att tala Vadatena-nunnans språk, och min nykterhets-fanatism hade sträckt sig till drycken i sin helhet, hvass blotta namn hördes med en stor ångalan.

Emellertid skrefs i en öfverenskommelse, mellan några gymnasister i Vexjö, hvilken 1819 omnämndes i Tidsn. om Evangelii framgång: "Äfven vilja vi uppmantra hvarandra och oss sjelfva, att stå faste i trone och tillvexa i Herrans kunskap, påminna oss egna och med broderlig vänlighet hvarandras fel och dem afbedja hos den förbarmande. Äfven afsäga vi oss, ehuru hvar för sig, utan att betunga någon annans samvete, allt bruk af spirituösa drycker, som ej gagna helsen, och som kunna genom vanan bli förderliga." Originallet med sex namn under är ännu i förvar. Då den lilla abstinentföreningen stiftades i April sistnämnda år, fanns sannolikt ingen förening på dylik grund i världen fast $\frac{1}{4}$ sekel derefter millioner menniskor slutit sig kring en liknande förbindelse i alla verldadelar. Sjelfva uttrycken i vår förbindelse äro ju moderata och oemotsägliga? Det var således ej apningslust af främmande seder, som dref mig "fram i gapet" och att "stånda i stridene", utan med allt skäl upptogs väl den egna ungdomsidéen, när tiden sjelf började inse dess vikt. Då hade visserligen det goda Medicinalrådet Rooth förordnat appetitsuppen för matumältning, men få gånger, då han ej sjelf var närvarande, följde jag regimen och vid första gnyet af nykterhetsläran, öfvergaf jag ett medicinera. Att jag tog uti denna reformfråga med sådan ifver, hade en förklaring, som synes tillräcklig, deruti, att jag emottagit ett pastorat, der superiet hunnit sin höjd, och att brävinets aflägsnande från individer, ja familjer, kunde anses möjligt, men viast ej dess reglerande och måttande, då det var qvar såsom ett erkänt godt, nemligen under en viss alldeles obestämbar linse. Jag hade redan 1826 i en utförlig recension i Uriel af Just.-Rådet M. Toréns "Orsaker till brottmålen" infört läkaren Ruth's lära om "alkoholgifvet" och samlade nu nya omdömen af Linné, Hufeland, P. Afzelius, Florman m. fl., men dristade ej föreslå en förening, med den ringa tanke jag hade om folkets ordbällighet i en så svår sak, der man ytterst sällan fann att mans ord längre var mans ära, samt fruktas för vrånga tillämpningar af äldre stadgar. Kronprins Osears fråga 1836 på Löberöd, om der var en Nykterhetsförening, gjorde att flera började göra förslag att försöka hvad den farmen kunde förmå och slutligen insåg jag att det ej kunde blifva värre genom ett misslyckadt försök, än det då

var, när allt syntes hopplöst, och omfattade den form, som som ensamt förmådde väcka, ja låt vara reta nationen till uppmärksamhet på denna vitalfråga. Hvad jag dervid tillgjorde var egentligen att sätta i omlopp en doctrin för den såsom nödvändig erkända reformen. Denna doctrin var: låt supväsendet vara godt eller ondt för dig — försaka det dock därför att det kan vara ondt för andra. Så fick en välbekant lära blott sträcka sig ut till ett nytt föremål. På kärlekens, ej trons grund blef frågan ställd, ehuru kärlekens försakelsekraft rättfärdigades ur trons synpunkt genom det bevis, Tysklands alkoholgiftfienderne godkännt, kallande det det bibliska eller theologiska beviset: en af tri-poderne jemte det medicinska och juridiska.

Jag ansåg för min kallelse allenast att skaffa siffrans och kalkylens och deductionens män en publik. Sådane män borde kunna påräknas öfver allt. Om de likväl sällan funnits, är det på denna bana först vi enfarit denna brist? Och om de framträda, kunna de behålla svenska publikens öron? Huru går det med sjelfva liberalismen utan agitation af passionerna? utan ett äggelseämne för dessa? utan att känslan är med?

Ur en synpunkt kan der ligga en tvöst i sjelfva det nu öfverklagade nykterhetsföreningarnas fall. Det var sannerligen ej våltalighet, som stiftade dylika öfver allt, under det hundratal straxt begärde att få inträda. Det var blödande sår i de flesta familjerna. Fadren ingick för att få med sig en son, yaglingen för att få med sig en bror eller far. Man må ej önska en tid åter, då dylika segrar kunna så lätt vinnas. Nöden kan vara stor ännu, men mest hos de fattige, som äro vana vid all slaga nöd. Då behöfves ej bevisa det onda. Bevisen blödde i hundratala åhörarens hjertan. Der behöfdes en högre rörelse som gaf kraft, att bryta den höja, man länge ansett omöjlig att afkasta, ehuru den förhannades.

Jag dimitterades från Vexjö med 7 landatur och 5 cum laude. Student blef jag i Lund s. å., ingick på Seminarium och önskade en adjunct-kallelse af Pastor i Wieslanda, — så snart jag kunde bli prest. Men den utsigten stängdes genom en faders önskan att i detta vördnadavärda hus få insätta en son, ung prest, som behöfde en så ädel omgifning. Då togo de historiska studierna öfverhand hos mig, som kommit i stor gunst hos Hist. Prof. Lindfors, hvilken förnummit att jag kunde räknas till Enneska skolan på Näsbyholm, från hvilken han förut fått men åter förlorat Lilje-

gren. Jag hade bott både inom Varend, Finveden och Nindung och hade redan kommit i bekantskap med Wallman; hade redan litet otro på Isländarne och samlade "en försägnssödda." Kom så en begäran från H. Exc. Gr. J. De la Gardie om ett biträde vid ordnandet af en hop handskrifter, som ärfte efter dess moders död. Jag tvingades dit af L., som ej kunde skaffa någon annan, då hvarje timma var mig, som läste för graden till nästa promotion, ytterst dyrbar. Jag fick nu förtroende att tillika ordna alla Grefvens egna papper, med rätt att läsa hvarje journal-anteckning, ja hvarje bref, sannolikt för att kunna vittna under "Bryggerska anklagelsen", huru oskyldig Grefvens correspondence varit. Emellertid fick jag se på innersidan mycket i vår nyare historia. Grefven hade under 1813—16 års märkliga händelser i Europa varit i beröring med många af dem, som då "gjorde" historien, och flitigt antecknat och samlat. Lusten att bevara handskrifter grep mig och jag förmådde Grefven, som egentligen blott utvalt "autographe" ur samlingarne på Sjöö, nedförda i en lär, att sedan låta nedföra tolf dylika lärar och begge hänfördes vi af den rikes lust att varda rikare och gäfvor kommo i rikt mått från många, hvilka insett att smärre spridda samlingar vanligtvis äro för historien förlorade. I April 1848 kunde jag såsom gifvarnes ömbud med 28 hästar sända denna manuscriptsamling till Lunds bibliothek, sedan Löberöd ej mera var fideicommissa.

Magister blef jag 1823 med 27 betyg (då inberäknades gradualekrifningens betyg med dubbel valör) och fick en akademisk condition i Ystad genom Tegnér, som ville fästa mig vid universitetet. Men Gr. De la Gardie inböd mig till Stockholm att följa upp på ångfartyget Carl Johan, hvori han hade actier, för att se det furstliga bilägrat och jag fick permission dertill af Hr Controllör Lundström. Ångfartyget fanns borrhadt, då vi skulle gå ut, men jag for med en skeppare och anlände nog tidigt för att se Bilägers-högtidligheterna. Här höds mig snart en condition af Stats-Rådet och Generalen Gr. A. F. Skjöldebrand, som jag mottog för att i hufvudstaden kunna begagna rikare historiska källor, än som stodo mig öppna i Lund. Tills conditionen tillträdades, vistades jag i Upsala, der Biblioteket blef för mig öppet under sommarferierna på förord af Cancelli-Rådet Tannström.

Då jag i detta Lexicon behandlat så många nya biographier utan att i böcker kunna anvisa källor, behöfver jag för efterverlden ådagalägga, huru "Minnessångaren ur Varend"

kunnat komma i tillfälle att samla dessa här använda insig-
terna. Förhållandet till De la Gardie och hans samlingar är
redan angifvet. Han förde mig till Statsministern Gr. L. v.
Engeström, som straxt inhöd mig att alla Onsdagar kl. 10,
då han, om möjligt, var i sitt Bibliothek, der infinna mig.
Snart skulle han lemna sitt höga embete och hade af C. F.
Posses anfall på Riddarhuset kommit i en anklagads ställ-
ning till representationen. I mig såg han sannolikt en blif-
vande bokskrifvare. Nog af. Han började snart ej blott att
amtala ganska öppenhetigt både hemma och i Bibliotheket
om nyare tidens händelser och personer, utan befallte ock sina
Bibliothekarier, mina landsmän Liljegren och Håkansson, att
lemna mig nyckeln till sjelfva brefsåpet, der en mängd till-
komna skrifna bref voro inbundne. Och Skjöldebrand, hvil-
ken jag förmådde att skrifva sina memoires, biträdde mig
att kritiskt behandla den massa materiel, mig lemnats, att
örbida andra ej obetydliga tillfällen att studera det nya
idehvarfvet i levande böcker, der jag dock må anförä till-
räde till Leopoldska aftoncirklarne under flera år och kär-
skfullt förtroende af sådana män som Sam. Ödmann, hvil-
ken i Upsala ofta besöktes (prof af hans bref till mig ses
De la Gard. Arch. XIII D.), F. M. Franzén och Presid.
kron Josua Sylvander, och i sednare tider f. d. Just.-Stats-
ministern Gr. H. G. Trolle-Wachtmeister, till hvars samlin-
ar och journaler på Årup tillgång mig lemnats. Engång
hade mig f. Landtmarskalken Gr. M. Anckarsvärd till genom-
söende en ej ringa journal- och brefsamling. Händelserna
förde mig i en flitig brevexling med en mängd märkliga
personer, ofta i historiska ämnen.

Jag blef Docens i Lund i Litterärhistorien d. 12 Febr.
1824, kallad på min gradual-disputation af Lindfors utan
ågons afund, så vidt jag förnam. Men då jag s. å. d. 29
maj blef Adjunct i Esthetiken väcktes en dylik, som blef
änka högljudd och ej var obillig, om ock mina *Minnes-
bågar ur Varend*, som enligt ett Jakob Adlerbeths bref
anno Tegnér's bifall, mina *Starkodds-Sånger* o. d. ungdoms-
söök något kunde försvara denna befordran. Orsaken må
föras såsom sista bladet i L. v. Engeströms Cancellariats-
historia.

Akad.-Cancellaren L. v. Engeström hade velat skaffa
Lunds Universitet en i Orienten bildad efterträdare till den
Orienten bildade Norberg, som anmält sin önskan att så-
som Emeritus draga sig till sitt Norrland, och Gr. v. E.
hade i nämnde afsigt understödt Berggren under dennes vi-

stelse i Constantinopel och resor i Orienten. B. Återkom 1824 och Cancelleren, som nu stod färdig att lämna både Stataminister-embetet och Cancellariatet ville lämna från sig Universitetet så fullständigt försedt med lärare, som han ansåg möjligt att åstadkomma. Kjellin, kanske mest på det Hill måtte kunna få mathematiska professionen, skulle bli *quartus Theologus*, Berggren LL. OO. Professor. Van att få sin vilja igenom, retades den gamle då motstånd mötte. Kjellin, som kommit själf upp till Stockholm, ville ej bli Theol. Professor, utan få pastorat, visande hän till de begge Theol. Adjuncterne. Cancelleren svarade med ett skarpt omdöme om dessa. Men djupare sårades han af hindren mot Berggrens utnämning. Tegnér, som kommit upp, förordade Bolmeer och talade uddigt om följderna, i fall Berggren utnämndes utom specimen och förslag, kanske ej mindre hvarst om utgången, i fall specimensvägen valdes. Berggren lär erkänt sig ej vara så stark i latin och cathedertalang, att ej Bolmeer der kunde öfverflygla honom. Liljegren, som torde närvarit i conclaven, kunde vitsorda Bolmeers ifrågasvarande styrka, hvilken lär föranledt L. att draga sig från akademiska banan. När Cancelleren nu såg sin sista tanke för Carolinas bästa så motstridd, förklarade han dock för Cancellers-Secreteraren, att Bolmeer i alla fall ej skulle bli Norbergs efterträdare, då en hvar kunde begripa att man vid hans år ej blir Orientalist med utmärkelse, om man ej redan är det, och som han nu erinrade sig min ringa person, af hvilken han sett en hop latinska verser, och hört att jag stod högt hos Lindfors, hvilket han ansåg omöjligt, om jag ej kunnat nog latin för cathederduster, föreslog han mig att resa till Orienten, med rätt — Cancelleren hoppades på Konungens löfte — att få själf bestämma, när professoratet efter Norberg skulle förklaras ledigt, d. v. s. att jag trodde mig starkare i LL. OO. än andre motsedde aspiranter. När nu äfven denna utväg blef omöjlig genom min böner att slippa komma i denna ställning till ett mäktigt parti vid universitetet, genom framställningen om min okunnighet särskildt i LL. OO. och än mer genom Kjellins förböner ända till ymniga tårar att ej blottställa mitt lif genom dylika resor, som kostat Berggren så mycket i belohnkraft, så lemnade Cancelleren Orientalprofessionen åt ödet knorrande öfver mitt oförstånd. Då han sedan gjorde sin sista utnämningar, yttrade han, lugnad i hänseende till mig. Jag vill göra något för W. fast han ingenting ville göra. att gå mina önskningar i möte. Är der någon ledig

adjunctur? Cancellers-Sekreteraren letar och finner att Æstheticæ adjunc-turen stått ledig i 8 år, men att den var utan löntour tills den kunde åter med V. Bibliothekariatet förenas. "Skrif en fullmakt." Och der skrefs en d. 29 Maj 1824, som väckte, då den räcktes mig, ej ringa förundran. Jag tillsades att gå att tacka, men när jag kom till Blasieholmstorget var f. d. Statsministern redan vid Carl XIII:s torg — på vägen till Pålen. Jag gick till Hörbergska tryckeriet, der titelbladet nu trycktes till Starkodds Sångar och skref stante pede en tillegnan, som kunde hinna den gamle Mæcenaten i Lund till någon ersättning för alla de mulna ansigten jag förstod att han der skulle möta för denna sista utnämning. Den ende, som med fullt skäl kunnat mistycka denna improvisation, nemligen Professorn i Esthetiken, mottog mig deremot väl och sökte skaffa denna adjunctur-lön åter genom att införa mig bland Bibliothekets tjänstemän. Jag blef E. O. v. Bibliothekarie d. 26 Mars 1828.

Denna befordran var lika litet som den förra upptäckt i mitt eget hufvud. Att jag ej längtade till Lund, torde kunna bevisas af ett ännu förvaradt bref från Lindfors, rörande historiska adjunc-turen i Lund af d. 12 Febr. 1820: "Här är verkligen ingen som duger. En sådan måste sökas utom Akademien, om Tit. aflägsnar sig. Tänk på Akademiens dyrbara myntcabinett och antiquitets-samlingar. Lemna allt detta i händerna på hvem som helst? Det är beklagligt. Sök nya fatalier till adjunc-turen, sök den ordentligen, res till Upsala och speciminera eller emottag förordnandet, som erbjudes. Detta sednare bäst och begge delarne i förening; äldrabäst. Här finnes ingen, ingen. Professionen bör tills vidare stå ledig, att någon må hinna bilda sig, eller i afseende på Tit., documentera sig." Cancelli-Rådet Tannström blef till och med vred, då jag undskyllade mig. Slutligen förbarmade sig Philos. Prof. Bring öfver historien genom att söka transport. — Äfven härvid ville jag undvika Bolmeer, hvilken ansågs hellre vilja bli en utmärkt Historiarum Professor, än en Prof. LL. OO. af en mindre storlek, ehuru han förnekade denna tanke.

Lidbecks förord till E. och V. Bibliothekariatet föranledde äfven af ett tillfälligt behof. Han ville bli riksdagsman och Schütz kunde ej förestå Bibliothekariatet. Ingen af Amanuenserne hade derför heller lust. Det svenska årstrycket, till stor del undanlaggt under ett sekel, blef nu tillgängligt på Bibliotheket. Och manuscriptsamlingen förskades ansenligt, dels genom att jag bland årstryckssamlin-

gen uppsökte en stor mängd gåfvor, som undanlaggts och aldrig catalogiserats, dels genom att jag sjelf gaf och skaffade som gåfvor andra. Då jag köpte f. d. Sv. Lagerbrings gård, fann jag der i ett Domprostens Chr. Wählins hönshus, som varit Lgs sommararbetsrum i trädgården, allt som nu i manuscriptsamlingen heter Collectiones Lagerbringianæ, Diplomataria Lundense, Lagerbringianum, Langebekianum etc. och förenade det allt med Bibliothekets handskrifter.

Då esthetiska professionen af mig förestods, sträfvade jag verkligen att gagna ungdomen, mer än att tänka ut någon ny "construction" af de tyska philosophemerna öfver det sköna, för att få pris som vetenskapsman. Tegnér hade på samma plats gifvit detta goda exempel. Sjelf hänförd af de läror jag förkunnade, lyckades jag törhända stundom hänföra ungdomen, som fyllde auditorierne och ofta skakade en yngling min hand med ett varmt uttryck, huru jag öppnat för dess själ nya rymder och gjort honom bekant med högre fröjder. Men till Cancelli-Rådet Tannström skrefs, att jag hade inga studenter till åhörare, utan lockade bönder, som sålt fetalier på torget, att gå in, för att ej ha tomt rum, då jag höll bön med dem. T. skref derom till Lindfors, som harmades omätligt. En deputation skulle i anledning af ryktet gått upp till Cancelleren, för att föreställa nödvändigheten att välja en annan föreläsare. Jag afsade mig då den lönlösa äran till förmån för aspiranten, oakadt Lindfors ville samla bevis med hundratals namn under på osanningen af tillmälena. Dylikt hörde till vanliga företeelser i den tiden. Der är ett bevis på gagnet af att lägga en högskola 60 mil från dess styrelse!

Först med d. 22 Jan. 1830 fick jag som V. Bibliothekarie min första lön af staten. Den var 60 tr korn. Genom akademisk condition hos Amiral af Wirséns barn och Brukspatron Hartman hade det dittills varit mig möjligt att utan för stor skuldsättning vistas vid universitetet. Under tiden besteg jag som präses cathedern 42 gånger och fick, när jag begärde betyg, alltid det högsta. Derom är dock intet att säga, om ej att *de Claustris*, pastoral-examens-disputationen, hufvudsakligen utarbetades efter handskrifter (23 ark).

Prestvigd d. 27 Febr. 1833 såsom af H. Exc. Gr. J. De la Gardie kallad till Kyrkoherde i Westerstad och Östaby, tillträdde jag d. 1 Maj s. å. ehuru som Nådärspredikant 1834 som Pastor. Prost s. å. Theol. Doctor 1845. Transporterad till Helsingborgs stads- garnisons- och lands- samt Wallufs och Raus annex-församlingar genom Kgl. fullmakt

d. 19 Febr. 1847. Inspector Scholæ Trivial. i Helsingborg 1848. Uppförd på förslag till Theol. Past. professionen i Upsala 1854, till Kalsen. professionen ibid. 1856, Theol. Past. Prof. i Lund 1846. Innehade 2:a rummet på Biskops-förslaget i Vexjö 1847. Led. af K. N. O. 1848. Corresp. Led. af K. Samf. i Stockholm för utg. af handskr. rör. Skand. hist. 1851, Ord. Led. i det K. Nord. Oldskr. Selsk. i Köpenhamn 1853, Ord. Medlem i det K. Danske Selsk. för Fædrelandets Historie og Sprog i Köpenhamn 1856, Den Danske hist. Forenings Medlem 1858, Medlem af Sv. Fornskrift-Sällsk. i Stockholm 1844, Medlem i Selsk. f. Dansk Kirkehist. 1849, Ständig Led. i Sällsk. för Vexelundervisningens befrämjande i Stockholm 1858, Hedersled. af Sv. Nykterhets-Sällsk. 1858, Corresp. Led. af Sällsk. för utg. af Skånes hist. och beskrifn. 1845, Medlem i Directionen för Missions-Institutet i Lund från stiftelsen 1846 till 1850, Led. af Samf. pro Fide et Christian. 1850, Led. af Bildningseirkeln i Stockholm s. å., Led. af Sällsk. för spridande af nyttiga kunskaper ibland folket i Stockholm s. å., Led. af Evang.-Sällsk. i Stockholm 1824, Led. af Sv. Bibelsällsk. derst. s. å., Riks-Antiquariens Ombud under resor med lika rättigheter och skyldigheter som Riks-Antiquarien 1828. Curator för Smål. Samhället i Lund. Arbetande Ledamot i Malmöhus läns Hushålls.-Sällsk. 1834. Kallad till Principal af Helsingborgs Sparbank 1849. Principal af Färs härads Sparbank 1835. Kallad att aflägga predikoprof af Storkyrkoförsaml. i Stockholm vid Past. Primar. ledighet 1841. Ombud af Lunds stifts Nykterhetsförening vid Södra Sveriges Nykterhetsföreningars årsmöte 1858 i Madesjö, 1859 i Kalmar, 1840 i Jönköping, 1841 i Skara, 1842 i Vexjö, 1843 i Linköping, vid Norra Sveriges Nykterhetsföreningars årsmöte i Hudiksvall 1840, och Medlersta Sveriges N. F:s årsmöte i Stockholm s. å., vid Skandin. Nykterhets-sällskapernas Generalförsamling i Stockholm 1846, Svenska Nykterhets-Sällskapets ombud vid Skand. Nykterhets-sällskapernas Generalförsaml. i Köpenhamn 1847. Kallad af Föreningen för den inre Missionen i Stockholm att genom lämpliga föredrags hållande m. m. bidraga till ifrågavarande inre Missions ordnande och befrämjande för framtiden 1850.

Hvad dessa sista 20 årens verksamhet beträffar, må här blott anföras, att den har haft sina tre fulla perioder i Westerstad, der jag var pastor i 15 år, att den hunnit in i sin andra period i Helsingborg och hann in i sin andra i Stockholm redan på två månader 1850, men på andra ställen,

der jag på kortare tid uppträdt, har den rimligtvis blott hunnit in i sin första. Kanske behöfva somliga förklaring på detta phenomen. I ett högt aktadt Litteraturblad läste jag en af djup ledsnad genomandad anmärkning öfver nämnda utgång i Stockholm 1850, deraf man kunde sluta att en person, som höll på att bli föremål, snart sagdt, för Cultus des Genius, nästan i en blink kommit i fara att ihjälrifvas af Mänader, hvilket kändes upprörande. Förklaring synes således behöflig.

Finge denna vanliga skickelse i "Guds rike", denna allmänna erfarenhet i sanningens krigshistoria på jorden förtydligas genom en liknelse, som af kännare skulle kunna kallas bibliskt värdig (Jer. 1 c. Hes. 14 c. 24 c.) och homeriskt enkel, så ville jag påminna om eldens förhållande till grytan. I första perioden, då lågan upplammar, förblifver grytan i sitt majestätiska lugn. Ej den minsta bubbla bryter ännu vattenspegeln, som deremot finner sig förskönad af de uppstigande eldsflammorna, hvilka spegeln med förnöjelse qvarhåller och "det är som om" grytan i spisstaden såge med stolthet ned på grytorna å köksbyllan, hvilka ej ha en sådan eldkrans omkring sig.

Men — glädjen är flyktig på jorden. Snart har elden genomvärt grytan. Hon qvarstår väl till utseendet i samma lugna värdighet, men vattnet — är i rent uppror. Dess spegel är i kras. Der blir vågor, såsom i en sjö. De resa sig upp. De kasta sig stundom ut i elden, för att hämnas, för att släcka. Nu är förtjusningen öfver lågornas purpurglans slut. Ingen afund väckes längre hos byllans grytor öfver flammans förmåga att stiga så högt och slå en så glänsande krans omkring den kokande grytan.

Men äfven olyckan har sin öfvergång. Snart uppstiger ej lågan så högt och vattnet reser sig ej heller. Men huru förvandladt! Det är ej mer vatten, med köttstycken dolda i djupet. Det är — köttsoppa, som snart något afsvalnad kan sättas på Konungens och dagakarlens bord och njutas med stilla fröjd, med glad tacksamhet.

Behöfves en förklaring "för dem som utantill äro?"

Ha icke äfven desse läsit, huru när de andelige lärarnes Ende Mästare först predikade på berget; funno alla att han talade vådeliga och icke som de skriftlärda, huru sedan vid löfhyddohögtiden somliga ännu sade (Joh. 7): aldrig har någon menniska så talat som denne mannen, men andra påstodo, att det var blott det sämre folket, ej Öfverstarne, som så tyckte (då kommo Öfverstarne blott hemli-

gen till honom), hvarpå både Öfverstar och folk korsfäste den engång allmänt beundrade och prisade läraren, som dock snart fick en stor församling, der allt var en anda och en själ. Ha de ej läsit, huru gerna man hörde Stephanus, då han talade — i allmänhet, men huru man "bet samman tänderna", då han på de närvarande tillämpade de allmänna sanningarne, hvarför den som då torde bittit sig hårdaast i läppen, blef sedan en ny Stephanus med hans erfarenhet och såg församlingen uppstå från Jerusalem till Illyricum. Skulle nu de psykologiska naturlagarne vara ändrade? Kan ej under "kallelsens" fröjd öfver den Guds ords kraft, som utströmmar af Guds "förekommande" nåd i åhörarnes hjertan, skärorna känna något högtidligt, och falla till i hopp, att ha upptäckt en art concerter, som fås gratis, blottställande lif och lemmar i trängseln? Men när allt flera börja få en erfarenhet, som går längre än den tonerna verkat, när "väckelsen" uppstått, då en Felix varder förskräckt af talet om rättfärdighet, kyskhet och den tillkommande domen, är det väl då att vänta, det alla inneha den romerska höfdingens humanitet? Råare naturer plåga i detta stadium, om de ej fallt besegras såsom arge Judar bita tänderne samman. Fordom tog de hämdgirige till sin svalka markens stenar, nu skrifspennor eller theaterbiljetter i hand. Vi äro "civiliserade barbarer." Men visdomen om varder rätt gifven af all sin barn. Slutligen får sanningen seger i många. Och hopen — blir tolerant. Men dertill kräves en längre tid. Har "den gamle bekante" förstått denna — "politik?" Då har han förstått den "inre missionens" för honom så besvärliga historia — en nöt, på hvilken han synes sonderknäcka sina sista tänder, lemnad deri utan medhjelpare, sedan han ej mer kan träffa L. Almqvist hos v. Scheven.

Jag blef gift 1833 med *Mathilda Catharina Rosenqvist*, en dotter af Inspectoren M. Rosenqvist och H. M. Gullander. Söner: *Harald Ossian*, f. 1833, *Pehr Sigfrid* (tvilling) 1843, döttrar: *Hedvig Elina*, f. 1839, *Emma Hildegard* 1841, *Linnea Mathilda*, f. 1843 (tvilling), *Ida Sulamith*, f. 1846 och *Gerda Catharina*, f. 1848.

Skrifter: *Minnes-Sånger ur Wärend. Sthm 1824.* — Starkodds *Sånger*. Ib. s. 4. — *Homers Iliad*, en Jonisk Folksång öfvers. till en Svensk, 1:a Sången. Ib. s. 4. — *Vägen, Sanningen och Lifvet*, poemer införda i en av. öfvers. af Dr. Valentis skrift om protestantiska kyrkans förfall. Ib. 1823. — *Bibel-Historien författad i Sånger efter Grundtvig*. 1:a b. Lund 1845. — *Minnes-Sånger öfver L. Hyltenius* 1824, *Louise Collin* 1822, *C. J. af Wirsén* 1823, *J. J. Dorph* 1827, *L. v. Engeström* vid *Minnesfesten* i

Lund 1828, P. Roos 1832 m. fl. — *Deliciæ Bibliothecæ De la Gardianæ*. (Diss. pro Grad.) Lund. 1823. — *Om Talarekonst jemte några idéer till Kallitechnik*. Ib. 1828. — *Historiam R. Gustavi Imi Monumenta quæ respiciunt*. P. I—VIII, cum *Thesibus Aesthet. Ib. 1829*. — *Lusiones Prosodice*. P. I—VIII. Ib. 1828—29, deraf *Völo-spa*, h. e. *Carmen Veledæ*, Islandice et Latine *Commentariis strictim illustratum*. Lund. 1829, särskildt utgåfs. — *Philanthropinismo nondum succubuisse Universitates externas indicia nonnulla*. P. I—IV. Ib. 1831. — *Catalogus Manuscript. Bibl. Lundens.* P. I—IV. Ib. 1830. — *De Claustris Svio-Gothicis, Disquisitio Historico-Eccles.* cum *Thesibus-Theol. (spec. Pastor.)*. P. I—XV. Ib. 1832—33. — *De la Gardieska Archivet*, häft. 1. Lund 1829. *De la Gardieska Archivet Del. 1. Sthm 1831* (deri ny uppl. af 1:a häftet ingått). *Delarne 2—20. Lund 1832—43. Bihang 1844*. — *Ett Poem i D. 13 öfversatt på Holländska af Ludvig De Geer i Haag*, tryckt i Kersmis 1842. — *De la Gardieska Archivet på Löberöd och Gyllenstjernska Archivet på Krappertup, katalogs-utdrag i 17:e Del. af Handl. rör. Skand. Hist. Sthm 1832*. — *And. Lidbecks lefnadsteckning, företal till Anmärkn. ang. smnen ur Psychologien, Esthetiken etc. af A. Lidbeck*, utg. af P. Wieselgren. Lund 1830. — *Öfver 200 biographier som medarbetare i Biogr. Lexicon*, utg. i Upsala 1836 följ. (60:e häftet är under tryckning) signaturen — n. — Nils Månsson i Skumparp, Minnesteckning. Lund 1837. — J. J. Raab, *Lefvernesbeskrifning i dennes skrifter i Medborgerliga smnen*. Ib. 1838. — *Ord vid H. M. Rosenqvists jordfästning*. Ib. 1838. — *Minne af A. H. Florman, hållet i Lunds Nykterh.-Sällskap*. Ib. 1840. — *Förord till Fröken Florentinas af Oberweimar Berättelse, efter Luthers text öfversatt af Jur. Dr. J. Holmbergsson med teckningar af J. Holmbergsson, sonen*. Sthm 1842. — *Minne af A. G. Lindfors, hållet på Smålands Nations i Lund begäran då Minnesstoden aftäcktes*. Lund 1843. — *Bidrag till P. L. Sällergrens personalier af J. P. Hultbring. Vexjö 1843*. — *Jöran Jacob Thomæus, Nekrolog, införd i Minnesbok för Sv. Prester af J. J. Thomæus*, utg. efter författarens död. Christianstad 1845. — *Bidrag till Lunds Stifts Herdaminne, i förening med Dr. H. M. Melin m. fl.*, häft. 1. Lund 1846. — *Ännu några ord om Katastrophen vid Fredrikshall 1718* (i anledning af Meddelanden ur Franska Heml. Riks-Archivet). Lund 1841. — *Kon. Carl XIV Johans Historia i korthet berättad*. Ib. 1844 och Vexjö s. å. — *Virdaland*. Vexjö 1844, utgörande en del af *Ny Smålands Beskrifning*, hvaraf 1:a och 2:a Del. utkommo i Vexjö 1844—45; 3:e Del. i Lund 1845. — *Bihang till Ny Smålands Beskrifning. Jönköp. 1847*. (Med J. Pontén, W. Rappe m. fl. som medarbetare). — *Syd-Skandinaviens Förstöfsrätt, ett bidrag till Kritik af Skandinaviens urhäfder*. Sthm och Ups. 1843. — *Sveriges Sköna Litteratur, ett öfverblick vid Akademiska Föreläsningar. 1:a Del. Svenska Kyrkans sköna Litteratur*. Lund 1833. Ny uppl. i 2:a häften. Sthm och Ups. 1846—47. 2:a Delen, *Statens sköna Litteratur. Medeltidens*. Lund 1834. 3:e Delen 1520—1718. Lund 1835. 4:e Del. 1:a häft. 1718—1772; 2:a häft. 1772—1809. Sthm och Ups. 1847—48. 3:e Del. 1809—1844. Ib. 1849. — *Den nya Svenska Psalmbokens bekante författare i en Psalmbokupplaga*, utg. i Malmö 1831. — *Hvad skall man säga om detta nykterhetsväsen, i fall man annars tror Guds ord?* Lund 1837. Öfversatt med titel: *Die Enthaltung von starken Getränken in ihrer*

Bedentamkeit für Christen. Aus dem Schwedischen von J. D. Runge. Hamb. 1844. 1:a Suppl. Christi exempel. Lund 1837. Ny uppl. Ib. 1846. 2:a Suppl. Öppet Bref till alla som supa utan att bränna. Fahlun & Helsingborg etc. 6:e uppl. 1838. 3:e Suppl. Öppet Bref till alla som bränna. Lund 1839. Fahlun s. å. 4:e Suppl. Bidrag till Svenska Hufvudnäringens Historia under nära 500 år. Lund 1838. 5:e Suppl. Ytterligare Bidrag etc. Ib. s. å. 6:e Suppl. Öppet Bref till alla med inflytelse på svenska bränvinsfrågan såsom ett lagstiftningsärende, till allas tjänst, som vid historiens ljus vilja fatta ett sjelfständigt omdöme rörande en af hufvudfrågorna, både för Dagen och Seklet. Ib. 1839. 7:e Suppl. Förelagsmeningar rörande en ny nationel Bränvinsförordning. Ib. s. å. — Åter ett öppet bref till dem som bränna. Helsingb. 1840. — Hvem var visast, Hr Sven eller Fru Svea? Christianst. 1837. 2:a uppl. — Är absolut afhållsamhet från starka drycker så grundad i de lärdomar, erfarenheten lemnat, att den kan eller bör yrkas som en pligt för svenska medborgare under den svenska Bränvinslagstiftningens närvarande skick? En af dagens frågor i korthet besvarad. Lund 1839. (Motskrift mot en skrift af Dr. M. E. Ahlman). — Historik öfver Svenska Bränvinslagstiftningen under 200 år. Ib. 1840. — Bihang: Förklaring i anledn. af Dr. Reuterdahls Anmärkningar i Theol. Quartalskrift 1838, 3:e häft. Om Nykterhet och Nykterhetssällskaper. — Hvad skole vi nu göra, vi som ville höra Riksdagsbeslutet förrän vi togo något Nykterhetsbeslut? Ib. 1841. Skara s. å. — Tal hållet i Sv. Nykterhets-Sällskapets 1:a Filial-Förenings vanliga local i Stockholm d. 16 Aug. 1840, på anmodan af dess Förvaltnings-Utskott. Sthm s. å. — Tal hållet vid Sv. Nykterhets-Sällskapets 1:a Filial-Förenings Quartals-sammankomst å Stora Börssalen i Stockholm d. 17 Aug. 1840, på anmodan af dess Förvaltnings-Utskott. Ib. s. å. — Tal hållet i Gelle Stadskyrka efter gudatjenstens slut d. 30 Aug. 1840. Ib. 1841. — Satser, som komma att offentligen försvaras på Cons. Eccles. Sessionssal i Lund 1840. — Satser, som etc. på Frimurarensalen i Jönköping. Ib. 1840. — Satser, försvarade i Stockholms Prestsällskap 1840. Ib. s. å. — Tale i Maadeholdsmödet i Köbenhavn d. 16 Juli 1847. Udgiven paa Dansk af Maadeholdsföreningen i Köbenhavn. Ib. 1847. — Hvilken är Sveriges Religion? Med bihang af Sv. Kyrkans ännu gällande Symboler. Sthm 1827. — Försvar mot anmärkn. af J. M. Almqvist, infördt i Kometen (utg. af C. Dahlgren) 1827 N:o 37—60, och motanmärkningar af J. Tybeck, infördt i Journalen (utg. af P. A. Wallmark) N:o 118—127, detta sednare kalladt: Swedenborgaren och Lutheranen, Novell ur Stockholmska Andeverlden. — J. Bothwidi predikan öfver Kon. Gustaf II Adolf jemte en framställning af den öfriga Prediko-Litteraturen vid Konungens död, utgifven vid Jubelfesten 1832. Sthm s. å. — Christlig predikan vid Skånska Presterskapets första sammanträde. Lund 1838. — Predikan på Annandag Påsk, hållen i Skeppholms-kyrkan i Stockholm 1826, tryckt i G. H. Mellins *Den Christlige Predikaren* 1:a häft. — Predikan öfver Michaelisdagens Högm.-text, hållen i Vexjö Domkyrka 1842 vid S. Sveriges Nykterhets-Sällskapers årsmöte; tr. i G. H. Mellins *Den Christlige Predikaren*, årg. 1841. Särskildt aftryck. Sthm s. å. Öfversatt på tyska med titel: Von Verläugnen der Ärgernisse, Predigt über Matth. 18: v. 7—9, Aus dem Schwedischen übersetzt und dem verehrlichen Enthaltensamkeits- und Mässigkeit-

Vereinen gewidmet von I. D. Runge. Hamb. 1843. — Ottesångspredikan på 1:a Bönedagen och Aftonsångspredikan på 3:e Bönedagen 1841 i Bönedagspred. för 1841, utg. af L. Feuk och T. N. Hasselqvist. Christianst. 1841. — Medarbetare (vanligen med signaturen — n) i: Tidningar om Evangelii framgång. Sthm 1823—24. (Recens. af F. M. Franzéns Skaldestycken m. m.); i Uriel eller Nytt ur Guds rike. Ib. 1825—26. (Recens. af Just.-Rådet M. Toréns skrift om orsaken till de skade brottmålen m. fl.); i Eccles. Tidskrift. Ups. 1827—28. (Förslag till ingen Evangelii-bok. Recens. af Dr. Bergqvists Förnuft och Uppenb. m. fl.); i Theol. Quartalskrift. Lund 1828—31. (Förslag till en Jubelfest 1830; Pietismens tidevarf m. m.); i Sv. Litteratur-Föreningens Tidning, utg. i Upsala 1833—38. (Recens. af Anckarswärds Petitionslista, Skrifter af E. S. Bring, Cronholm, Ahlqvist, Bexell och Lignell, A. Lindeblad, C. Rodhe, P. Sparre, M. L. Ståhl m. fl.); i Skandia, Tidskrift för Vetenskap och Konst. Ups. 1836—37. (Bildningsanstalterna i Sverige i 3:e och 5:e Band. m. m.); i Fr. Beijers Konst- och Nyhets-Magasin (Om Kongl. Målningsskolelärjet i Köpenhamn). Sthm 1829; uti J. J. Thomæi Kyrkopost. Christianst. 1838—40. (A. G. Rudelbach och dess skrifter. Om Klockarnes helgonskyld i Skåne, motion ingifven af Färs härads Ombud vid Riksdagen 1840, i fråga om Folkskolor m. m.); uti Läsning i Blandade ämnen (ny serie) utgifven af C. A. Adlersparre. Carlstad 1839. (Öfver Geijers Frihetstid, Geijer och Litteratur-bladet); i Brage og Idun. Kjöbenh. 1840. (Om Nordens Vetenskapliga Förening i anledning af Grundtvigs artikel i samma ämne); uti Janus, Jahrbücher Deutscher Gesinnung, Bildung und That, herausgegeb. von V. A. Huber. Berlin 1843. (Ein Janusblick auf Schweden); uti Palmblads Läsning för Bildning och Nöje. Ups. 1847—48. (Tal öfver Es. Tegnér, hållet på Studerande ungdomens i Lund begäran d. 10 Jan. 1847; Friherrinnan Stael von Holstein; Förklar. i anledning af Paludan-Müllers skrift om Carl XII:s död m. m.); uti Hermoder. Sthm 1847. (Jon Bengtsson, småländsk Riksdagsman); uti Skånska Correspondenten 1832, 35, 1840, 47; uti Nykterhetsvännernas Tidn. 10 årgångar (ansvarig redaktör i flera år). Lund 1837—47; uti Fosterlandsvännen. Sthm 1837—38; uti Missions-Tidningen, utgifven i Lund 1846—47. (Till högra sidan och venstra, särskildt aftryckt försvar mot Missionssakens motståndare). — Anföranden, intagne i Sv. Nykterhets-Föreningars utgifna Handlingar vid årsmöten i Sverige 1838 följ. samt i Förhandlingar vid de Nordiska Nykterhets-Föreningarnes allmänna årsmöte i Stockholm d. 15—17 Juni 1846. Ib. 1847. — Om några missförstånd, som förhindra Skandinavismens idé att mera allmänt göra sig gällande i Skandinavien. Ett föredrag i Skandin. Sällskapet i Köpenhamn d. 20 Nov. 1847. Ib. 1847. — Predikningar och Föredrag hållna i Stockholm 1850, 1:a häftet. Ib. s. å. — Medarbetare i den Svenska Psalmboken af år 1819: öfversedd af J. H. Thomander, P. Wieselgren m. fl. Malmö 1849. — Helsingborgs Historia af El. Föllin, öfversedd och tillökt af P. Wieselgren. Ups. 1851. — Assar Lindeblads lefverne i Nya Vittra Skrifter af A. L. Efter förf:s död utgifne. Malmö 1851. — Bidrag till Pehr Thomassons biographier öfver Svenska Böneder 1831. — Som handskrift må anföras: Bidrag till en svensk vapentolkning och ättlära för äldre tider (till 1625) till bjelpreda vid källstudium och fornforskning. (30 häften med hundratals afritningar). —

En uppsats om bästa sättet att utrotta Slafhandeln vid afrikanska kusten (genom Missionsanläggningar) lemnad H. W. Forster och Hr John Marsk 1849. — En uppsats om bästa sättet att utrota Slafveriet i N. Amerika (efter föresyn af Slafveriets utrotande i Skandinavien under de första christna seklerna), på begäran af Missionspastorn L. P. Esbjörn i Illinois, af Dr. Blanchard insänd till The Independent.

WILCKE, JOHAN CARL.

Hvarje vetenskap är en af en ljus tanke ordnad samling af föregående rön och upptäckter, — en omätlig kunskaps-skatt, hvarpå tusende äldre och yngre forskare lagt sitt lilla strå, — dyrbara arf från de gråaste århundraden tillbaka. Dessa rön och upptäckter hafva frejdat hvar sin upphofsman en kortare eller längre tid allt efter deras särskilda vigt, men sedan andra fullständigare och viktigare tillkommit, utplånas minnet af de föregående, ehuru i de flesta fall grundvalar för de nyare, och slutligen kvarstår för mängdens öga allenast vetenskapernas sednaste nyskapare, åtföljde af några få af deras mest berömda företrädare. Men i historien intaga äfven de spridda och enstaka rönen deras rum, och det med rätta, ty med undantag af några få snilleblixtar, omedelbart utgångna från den individuella inspirationen, är den ena upptäckten föranledd af den andra, den stora af den lilla: den ena hopas till den andra, en-tid bortåt, till dess den rätta mannen med den ljusa tanken kommer, bemäktigar sig det samlade förrådet, och gifver deråt gestalt, sammanhang och tyder tingens lagar och betydelser.

Bland de namn, som blänkt och bleknat, är ock det vi ofvanföre tecknat. *Johan Carl Wilcke* föddes den 6 Sept. 1732 i Wissmar, der fadren *Sam. W.* var Diaconus. Modren hette *Anna Scheele*. Sedan fadren 1739 tillträdt sin plats som andre Pastor vid tyska församlingen i Stockholm, åtföljde han sina föräldrar till Sverige, intogs i tyska skolan och blef 1749 student i Upsala.

"Det var här isynnerhet (säger minnestalaren), som hans snille fick den rigtning, hvilken det framgent behöll. Intagen så väl af det föreställningssätt, hvarmed Professorerne *Klingenstjerna* och *Strömer* förklarade mathematiska och fysiska vetenskaperna, som ock dessa vetenskapers egen behaglighet och tillfredsställande visshet; fattade han här det beslut, att välja dem till sitt hufvudyrke. Hos dessa lärare, af hvilka han genast blef fördelaktigt känd, såg han första gången en mängd elektriska försök; hvilken del af

Naturkunnigheten, efter Kleistiska eller Muschenbroekiska stötens uppfinning, hade väckt ett så allmänt uppseende. Den tillvann sig nu äfven vår unge Wilckes uppmärksamhet, retade dess forskande nyfikenhet, samt dess hug, väl icke endast, dock förnämligast för Physiken; och följderne hafva sedermera visat, att denna kunskapsgren, i och med det samma föll i en lika så klarsynt som oförtruten Naturforskarens händer. Efter tyenne års vistande vid detta lärosäte, anträdde han (1751) en utrikes resa, som varade i 6 år." Kort före sin hemresa tog han 1757 philos. graden i Rostock efter en sine præside utgifven disputation: *De Electricitatibus contrariis*, ett arbete, som Priestley kallar en beundransvärd afhandling (*admirable treatise*). Året derefter utgaf han en tysk öfversättning af Franklins bref om Electriciteten, hvarföre den amerikanske forskaren, ehuru först flera år derefter, betygade honom sin tacksambhet, i det han skickade honom sin bild i kopparstick.

Anbud till befordran gjordes den unge physikern från Ryssland, men han stannade qvar i fäderneslandet, der åtminstone lyckans håfvor aldrig nådde honom. Han utnämndes d. 9 Maj 1759 till Thamisk Lector, i följd hvaraf han började hålla föreläsningar på Riddarhuset i Experimentalphysiken samt invaldes samtidigt till Led. af K. Vet.-Akad. Som lönen var otillräcklig, måste han taga condition hos Riksrådet Baron Höpken. Efter Wargentins bortgång blef han Vet.-Akademiens ständige Sekreterare, 1784. Föröfrigt var han Led. af K. Vet.-Societ. i Upsala 1774, Physiogr. Sällsk. i Lund 1775, Uppfostrings-Sällsk. 1786 och Samf. pro Fide et Christian. 1787 jemte K. Vet.-Societeterna i Göttingen 1784 och London 1789. Ridd. af K. Nordstj.-Orden 1795. Redan förut hade han 1770 erhållit fullmakt som Professor Thamianus; gifte sig 1777 med *Maria Christ. Zetterberg* och afled d. 18 April 1796.

Den delen af Naturkunnigheten, hvaråt W. med största kärlek egnade sin forskande uppmärksamhet var Electriciteten, och med hvars hemligheter så samtida voro mera förtrogne. "Han har, bättre än någon annan, ådagalagt begge Elektricitetsarternas motsatta och stridiga lynne, att, såsom jakade och nekade storheter, förenade upphäfva hvarannan: han har noga bestämt skillnaden emellan ursprunglig och meddelad Elektricitet: han har lyckligen använt elektriska atmosfærernas betraktande, och en noggrann skillnad emellan kraftens verkliga öfvergång och blotta fördelning, till förklarande af en mängd invecklade svårigheter; han har

grundlagt teorien till alla phænomeners förklarande vid Voltaiska Elektrophoren, innan ännu sjelfva Instrumentet var uppgifvit: han har verkställt laddning med en stor mängd ännu oförsökta kroppar, så att äfven till pulver sönderstött glas har måst åstadkomma elektriska stöten m. m.”

”Läran om Magneteten häftar ock hos honom uti mycken förbindelse. Hans magnetiska Inclinations-charta var den tiden den fullständigaste samling af ännu gjorda observationer; och det var hufvudsakligen efter hans förslag, som Inclinations-Compasserna till Ekebergs ostindiska resor voro inrättade. Men isynnerhet hafva hans egna *Rön om Magnetnålens årliga och dagliga ändringar i Stockholm* öppnat den vackraste utsigt till hälfvande af en stridighet, som mycket brydd de naturkunnige. Celsii och Hjorters rön, att Norrsken verkar dallringar eller språng hos en magnetisk afviknings-nål, hafva blifvit mötte med det inkast, att några andra försök, t. ex. den namnkunnige Hells under hans vistande i Wardhus, icke intygat dylika irringar. Genom W:s rön kunna begge händelserna ega rum. Norrskenens verkan beror nemligen på deras läge och rigtning. Äro de starkast brinnande i vester, ledes nålen åt samma led; stråla de åter klarast i öster, så afviker ock nålen åt den trakten. Men ju lägre den så kallade Norrskens-byen är; eller också, ju nogare Norrskensblossen framstryka efter magnetiska kraftens direction (kosa); och ju jemnare de äro öfver allt fördelte: desto omärkligare blifva nålens förändringar; så att hon kan tyckas vara stillastående, ehuru himmelen vore med fläckande sken och blickningar, långt öfver zenith till söder öfverdragen. En ganska fin anmärkning, mine herrar, och hvars värde höjes af Wilckes ypperliga noggrannhet och försigtighet vid sina röns anställande: som aldrig åtkom eller från dam rentorkade glasskifvan, som täckte nålen, utan att fört hafva fuktat den igenom andedrägten: på det nemligen icke den allraminata, genom gnidning uppväckta, elektriska kraft, skulle, genom sin verkan på nålen, rubba hennes frivilliga läge, och oförmärkt inblanda sig i naturens egna verkningar. I sanning en varsamhet, som näppligen har sin like.”

”Men allrämest här han gjort sig vetenskapen förbunden, igenom den viktiga upptäckten af värmans bindande vid snöens smältning, som spridt så mycket ljus öfver många: hittills outredda fysiska och chemiska phænomenér. Att De Luc i Geneve, äfvensom Dr. Black i Edinburg, påstås, redan omkring år 1755, hafva äfven insett denna naturens

skickade honom fullmakt å begge sysslorna. W. emottog dem endast villkorligt, nemligen såvida Hennes Maj:t Drott. i Sverige ej ville behålla honom i sin tjenst. Det befanns att Regeringen, som hittills ej kunnat eller velat använda honom, ej släppte honom, utan utnämde honom 1719 till Rikshistoriograph; en syssla, som dock gaf mer ära än inkomster. Men, i förening med dem, som han troligen erhöll af ett utaf honom anlagdt boktryckeri, voro de dock tillräcklige för den lärde mannen under de 35 år, som ännu återstodo af hans lifstid, under hvilken tid han stod på åtskilliga hederliga förslag, såsom till Juris Rom. Professor i Upsala, till Censor och till Cancelli-Råd. Oaktadt en svag och vacklande helsa, uppnådde han en ålder af öfver 75 år. Han dog den 21 April 1755; hans fru *Anna Maria Holsten* öfverlefde honom.

Charakteren af hans historiska förtjenster angifves sålunda i biographien: "Han egde en utomordentlig beläsenhet i flera vetenskaper, och oaktadt han var en utlänning, och kom hit som Professor och öfver 30 år gammal, så förvärfvade han sig dock en insigt uti hela vår svenska historia, som var förträfflig, och hvarom flera hans arbeten, men i synnerhet hans *Historia Pragmatica*, intyga. Vi hafva haft många och stora män, som arbetat i vår svenska historia, men jag vet ej om någon gjort det med den lycka och den fördel för sanningen, som vår Hr Wilde. Han var den första, som öfvergifvit den tillförne så högälskeliga satsen om Sveriges stora ålder och directa härkomst utur Arken. Före honom var hela vår gamla och medeltids historia uti fullkomlig oreda utan tideräkning, utan sina riktigt afsmätta tidehvarf, och i stället försedde med en alldeles oriktig konungalängd. Denna gaf oss nästan dubbelt flera konungar, än vi någonsin haft, och som förat kommo till i Erkebiskop *Johannis Magni* bjerna, hvars historia blifvit följd med en fast obegriplig lydnad af alla sednare skribenter in till vår tid, och det som än mera är, vi hafva ännu en historicus, som trott hedra sig och fäderneslandet dermed, att han den följt och förbättrat. Man bör dock ursäktas dem, som lefvat före år 1700, och innan våra pålitligaste isländska documenter blefvo publicerade. Dessa har vår så tänkande som lärde Hr Wilde aldrast först laggt till grund uti vår svenska historia och jemfört dem sedan med det, som säkra utländska historieskrifvare och andra grundade efterrättelser gifva vid handen. I stöd af dessa monumenter gaf han oss en ny och riktigare konungalängd, indelte hela vår historia uti sina

vissa tidehvarf efter stats- och successions-förändringarne, och tillade hvar och en regent med dess förnämsta förrättningar vissa årtal. Deras krigståg och hvad de eljest med utländska nationer haft att beställa, har han väl ej åsidosatt, utan jemväl derutinnan upplyst många mål, som dels tillförne varit alldeles obekanta, dels i mycket mörker inväfvade, men så var dock hans förnämsta göromål, att förklara och sätta i sitt tillbörliga ljus de inhemska författningarna, och är han äfven deruti den första, som lemnat oss en pragmatisk underrättelse om vår aldraeldesta statsförfattning och alla de förändringar, som den sedermera undergått intill den sista af 1719. Hade helsan och andra anbefallda arbeten tillåtit honom att fullfölja sin Historia Pragmatica efter den i första delen uppgifna planen, så hade vi erhållit ett så fullkomligt Jus Publicum, som någon annan nation i Europa kan uppvisa, hvaraf likväl de angelägnaste stycken redan finnas upptagna och utredda uti den genom trycket utgifna delen. Hans nya indelning, konungalängd och tideräkning hafva blifvit följde af alla, som efter honom skrivit i Svenska Historien, såsom Herrarne Scarin, Bring, Olof Celsius den yngre, Botin och äfven nu varande Rikshistoriographen Hr Cancelli-Rådet von Dalin. Denne sednare skiljer sig, hvad tideräkningen angår, endast på något mera än 100 år uti den aldraeldesta historien, som kommer af den af Hr von Dalin till grund lagda vattenminskningssatsen, men hvilkens riktighet, åtminstone i vår svenska historia, är underkastad många svåra tvifvelsmål. Hr Wilde egde äfven en stor styrka i tyska Jure Publico, och i sina yngre år skref han vackra latinska versar. Han egde äfven en särdeles insigt i philosophien, och var väl i den eclecticus, oaktadt han satte mycket värde på Platp. I sina yngre år måste han på sin farmoders begäran, och efter hon drog mesta omsorgen för hans uppfostran, studera theologien och äfven ofta predika, hvilket sednare han gjorde med en särdeles lätthet. Han förstod äfven i grunden hvad religionen var, som sedan kom honom väl till måtta uti de påföljande Pernauska stridigheterna emellan Professorerna Bröms och Folker, af hvilka den sednare blef förkättrad såsom pietist, efter han påstod, att man borde litet mera lära vid akademierna om gudsfruktan, och ej låta allt bestå uti ett renlärigt hufvud m. m. Vår Wilde tyckte detta ändtligen vara riktigt nog, men hade så när kommit med uti kriget och fått deraf sin dryga känning, om han ej varit känd för en så grundlärd som allvarsam man, att hafva att göra med.

Åtminstone påminste sig Doctor Bröms ännu efter vår Wildes öfverkomst till Sverige deras meningar i Pernau. Så i Riga som Pernau hade han ett talrikt auditorium, och stor kärlek bland sina åhörare, och om han ej genom sina föreställningar lagt sig en gång emellan, så hade de flesta studenterna lemnat Pernau för vissa Professorers hårda och besynnerliga förfarande. Han hade en stor talegåfva, och kunde han ännu in på sena åldern tala flera timmar å rad, utan att lärda ämnen tröto honom, eller andra ledsnade att höra. Hvar och en som känt honom, vet hvad för en ymnig lärdom och beläsenhet pryddes hans tal, och huru ofta man lemnade denne mannen med nya insigter i hvarjehanda saker. Han var således egentligen ämnad till en akademisk lärare. Han tänkte djupt och skref grundligt, hvarom alla hans arbeten vittna, hvilket jemväl gjorde, att hans skrifart ej egde all den tydlighet och behaglighet, som flygtiga läsare fordra. Hans minne var makalöst, som nog syntes deraf, att, sedan han blef blind, mindes han icke allenast hela ställen uti böcker, som han läst, utan äfven sidan och stället på sidan, hvar de stodo. Denna olyckan hände honom 1741. Han har dock sedan den tiden utgifvit åtskilliga arbeten hvilka han alla dicerat i pennan för sin son och Amanuensis Hr Anders Wilde, som hela den påföljande tiden gick sin fader tillhanda vid dess arbeten, slog efter alla citationer, och eljest på allt sätt genom föreläsande och skrifvande lättade sin faders mindre angenäma ålderdom. Såsom Rikshistoriographus hafva varit hans Amanuenser, nu Hr Cancelli-Rådet Math. Benzeltiern, Hr Canc.-Rådet Carl Reinh. Berch, och dess nyssnämde son Hr Andr. Wilde." Denne son utgaf mellan 1743 och 1762 skrifter, mest öfversättningar i gudelära, sedolära, lagfarenhet, samt skref ock vid 1760 års riksdag mot Nordencrantz.

Skrifter: De, hvilka han ända till 1740 utgaf, äro obekanta, men lära egentligen bestått i Disputationer, Orationer och Programmata, som han både i Riga och Pernau utgifvit, och af hvilka några finnas anförda i Acta Literaria Maris Baltici. På sin utländska resa med Grefvarne Cronhjelm, utgaf han i Frankf. 1747 i 4:o Diatribe: de Jure et Judice Legatorum a Stephano Cassio, som tjente till att bevisa orättmätigheten af Hr Gr. Gyllenborgs arrestering i London och Baron Görts i Arnhem. De som han sedan här i Sverige utgifvit äro följande: Succæ Historia Pragmatica, quæ vulgo jus publicum dicitur etc. Holm. 1751, består af 102 ark 4:o. — Sveriges beskrifna Lagars grund, art och upprättelse, samt ålder, omskiftelser och förnyelser. Sthm 1756 4:o består af 19 ark. — Friherrens von Pufendorff Inledning till Svenska Statens Historia med J. Wildes tillökningar, bevis och anmärkningar, Första Delen eller Förberedelsen. Sthm 1758, består

af 80 ark 4:o. — Andra Delen af samma arbete. Ib. 1743, består af 72 ark 4:o. — *Præparatio Hodegetica ad introductionem Puffendorffii in Sueticii status historiam etc. ex versione Andreae Wilde, cum actis publicis de novissimo successionis jure, Auctoris notis criticis et politicis nec non appendices de præjudiciis circa regalia.* Holm. 1741, består af 90 ark 4:o. — Svenska Statsförfattningars eller allmänneliga rätts Historia, första Delen, tillfökt med förklaringar och påminnelser, försvenskad af And. Wilde. Sthm 1749, består af 103 ark 4:o. Detta är en öfversättning af de 2 första Capitlen uti Historia Pragmatica. — K. Carl XI:s så kallade oinskränkta Envælde emot ogrundade rykten försvarat och i sitt rätta ljus framställt, öfversatt af Mathias Benzel. Sthm 1742, består af 36 ark 4:o. Detta är en öfversättning utaf detsista Capitlet i Historia Pragmatica. Till en öfversättning som Hr Sekreteraren And. Wilde gjort af Wesenfelds Försök till Sedolärans förbättring har han skrifvit ett företal angående samma ämne.

(Källor: Herr Jakob Wildes, Kongl. Sekreterares och Historiographi Regni, Lefverne, i Sv. Mercurius, Oct. 1757, sid. 450 o. f. och på tyska i N. Gesch. der Gelehrsamk. in Schweden III St. p. 489 o. f. — Derur är allt hämtadt, hvad som finnes i biographien i Gezelii Biogr. Lex. — Jfr Bachmeisters Nachricht, von d. Univers. zu Dörpat u. Pernau uti Samml. Russ. Gesch. Vol IX. p. 250 eller Gadebusch, Livl. Bibl. III. Th. p. 293.)

WILLIN, JOHAN.

Född d. 25 Maj 1732, var son af en torpare under Kärälund, ett landställe nära Götheborg. Hans tidiga böjelse för bokliga sysselsättningar var så stor, att föräldrarne, oaktadt deras fattiga vilkor, måste bifalla hans tränga anhängan att få studera. Märkas bör, att detta kanske lättare än någorstades i Götheborg låtit sig göra, emedan denna stads mera bemedlade medlemmar varit vane att lemna fattiga studerande ynglingar s. k. matdagar — en förmån, hvilken icke så sällan till och med ej obemedlade ynglingar fått tillgodonjuta. Somliga hafva haft ända till — fjorton sådana dagar i veckan dymedelst att de fått mottaga pennningar på några ställen, medan de åtnjutit spisning på andra, och det under hela den tid de begagnat läroverket. Troligen har Willin fått sitt uppehälle på samma sätt. År 1742 intogs han i Götheborgs trivialskola, och 1748 uppflyttades han på gymnasium. Afgick med utmärkt vackert testimonium till Lunds universitet 1752, och blef student. Sedan han genom condition hos en hederlig köpman i Götheborg förvärfvat sig något understöd besökte han i sällskap med dess son Greifswalds Akademi 1754, och blef der följande året Magister efter att ha försvarat en disputation de Corona vitæ. Prestvigdes 1756 på kallelse af Prästen P. Arfvidsson i Weddige och tjenstgjorde der i fyra år, undantagande någon tid då han var vid Lund med sin discipel från Götheborg. Såsom

färdig i tyska språket antogs han 1700 till Rector i Göteborgs Tyck-skola, hvilken han genom sitt lyckliga lärosätt satte i stort anseende då den tillförene var i lägervall. Med tillhjälp af en lärare skötte han 130 barn, af hvilket antal kan slutas till det förtroende han förvärfvade skolan. Under samma tid tjenstgjorde han såsom buspredikant hos Grefvinnan S. C. Sparre i Götheborg. Blef 1763 Fattighusbredikant, hvarest fattighuskyrkan snart befanns för trång, så att den på hans råd blef utvidgad och "med anständigt skick inrättad."

Willins namn fortlever ej blott i den välgörenhetsanstalt, som bär hans namn: det är aktadt hos mer än många för det de sport om hans presterliga verksamhet i allmänhet. På denna hans verksamhet blef det icke utan inflytande att den inföll på en tid, som den s. k. brödräfsamlingen räknade för sin blomstringsperiod, och på en ort, der den församlingen inom vårt land fick kanske mest tillfälle att utveckla sig. I Götheborg, der brödrämenigheten numera lär vara och troligen förblifva högst obetydlig till antalet, utgjordes den på W:s tid af talrika medlemmar. Flera församlingslärare gjorde med brödräfsfolket gemensam sak. W. sades tillhöra dessas antal, och den kyrka, der han predikade, bevisades af brödräfsfolket med lika flit som deras egen höne-"sal." Men "att hans predikningar alltid afhöordes af större menigheter", de der församlade sig både från land och stad, torde, emedan der dock måste varit något att höra, mest härledt sig, såsom ofta sker, från saknaden hos andra församlingslärare af det, som tillfredsställde menniskoandens viktigaste behof. Några förnämra herrar, likväl icke så förnämra att de ansågo under sin värdighet att inträda i en "fattighuskyrka", yttrade efter afhörandet af en predikan af Willin: "det hörs att den mannen vill in i Guds rike." De som alltför strängt uppfatta ofvannämnda förhållande till brödräfsfolket skulle måhända vara benägna att låta det omdöme, som uttalas i denna ordlek, snarare bevisa något halft än något helt hos mannen. Men utan tvifvel är det orätt att skärskåda hans "mildhet" mot de Zinzendorfska åsigtarna med samma stränghet, som man efter händelserna 1785 (jfr. artt. Kjellberg och Kullberg i detta verk) i Götheborg fick skäl till. Föröfrigt blef den ömsesidiga belåtenheten honom och bröderna emellan icke fortsärande, äfven om de fortforo att då och då höra honom. Det var först längre fram som den Linderothska stormklockan ljud emot dem: "Allvarsamt, jag varnar alla För herrnhutarna

falska ljus; Detta folk sig Bröder kalla Men har byggt på sand sitt hus." Det är vid brytningsperioder, som stafven brytes obarmhertigast öfver den parten som anses ha förbrutit sig. Ett yttrande af framl. Prosten Blomdahl många år derefter, att "Fattighuskyrkan länge ansetts såsom en sektkyrka", tyckes innebära att äfven efter W:s död brödras folket egt sympathier inom den lilla kyrkans område. Det vissa är att W:s död sörjdes djupt af många äfven "verkliga bröder" och hans bortgång betraktades af otaliga åhörare såsom en särdeles känbar förlust. Han var outtröttelig i sin ämbetsutöfning. Han predikade icke allenast hvarje helgedag utan äfven under passionstiden tvenne gånger i veckan, att förtiga de flitiga sjukbesöken, hvartill han af det enskilda förtroendet synes ha blifvit kallad oftare än någon af de öfriga stadens prester. "W. förenade med en svag helsa en mera sällsynt verksamhet."

Det mest kända beviset till denna verksamhet är Willinska fattigfriskolan vid Götheborg, mera kanske sådan den varit än sådan den är. Det är en inrättning, som väl icke uthärdar jämförelsen med det Halliska eller Bunzlauiska Waisenhaus, men torde mer än någon dylik i Sverige kunna med dem i någon måtte förliknas. Inrättningens början gjordes dermed att tio vänner sammansköto 80 Rdr till 17 barns underhåll. Företaget vann snart ett stort deltagande, som bevisade sig då, sedan W. en dag från predikstolen uppmanat till ett sammanskott, alla skyndade att inlägga sina skärfvar, och många, som ej för tillfället voro försedda med penningar, offrade guldringar eller andra pretiosa, som de sedan igenlöste med redbart mynt. Från denna obemärkta början har inrättningen vuxit till en sådan vidd att redan omkring slutet af 1790-talet öfver 300 barn kunde njuta fri undervisning, 200 middagsmat och de fattigaste hel försörjning; sedan 1817 (under inrättningens dåvarande nitiske styresman, sedermera Dr. S. Kamp) kunde omkring 3 à 600 barn, fördelade på tvenne, inrättningen tillhörige, undervisningshus i Götheborgs tvenne närmaste förstäder, njuta fri undervisning, besörjd af fem lärare och åtta lärarinnor, och af dessa barn ett större antal, likasom förut, hel försörjning. År 1827 infördes Bell-Lancasterska undervisningsmetoden, och sedan dess hafva så genomgripande förändringar vidtagits af skolans rådige eller åtminstone rådande styresmän, att den inrättning, som fortfar att bära Willins namn, har ungefär samma likhet med den ursprungliga enkla stiftelsen som en gammal psalm med originalet, sedan den

genomgått en mängd bearbetningar. Inspectoratet öfver skolan tillhör icke mer fattighuspredikanten.

Willin hade före sin tjenstutöfning i Götheborg tjenstgjort några år såsom embetsbiträde hos Prosten P. Arfvidsson i Weddige, en man, som "var prest hela veckan", enligt omdöme af en annan, som haft samma biträdesförfattning. Under de åren hade således W. haft godt tillfälle att stärkas i sin håg för presterlig verksamhet. En sådan utöfvade han äfven under den tid han fungerade såsom Rector Scholæ, i det han tillika ofta tjenstgjorde såsom huspredikant hos en Grefvinna S. C. Sparre. Afled 1772.

Under ett tolfårigt äktenskap med *Sigrid Lundberg* hade W. sju barn, af hvilka likväl endast tvenne döttrar öfverlefde honom, nämligen *Catharina*, gift med Prosten Mag. And. Rhedin i Östad, och *Elisabeth*, gift med Handlanden Zachrisson i Götheborg.

Skrifter: Några anonyma predikningar.

(Källor: Götheborgs Stifts Historia och Herdaminne af Bexell. Götheb. 1838. — Götheborgs Stiftsmatriklar 1817, 1819, 1831. — Götheborgs Stiftstidningar 1799 samt enskilda underrättelser.) C. W. S.

WINBOM, ANDERS. — WINBOM, JOHAN. — WINBOM, JONAS ARVID.

1. WINBOM, ANDERS.

Född i Vestergöthland, Fremmetads socken och Annestads by d. 14 Mars 1687. Fadren var Kronolänsmannen *Måns Andersson*, modren hette *Maria Winbom*, och det var hennes namn, lånadt från hemmanet Winbotorpet, som sonen antog, då han reste till Akademien, efter att förut hafva genomgått Skara läroverk. Fadren dog 1704 i armod; icke destomindre ämnade han sig 1707 afgå till Lund, men blef då angripen af en hetsig feber, som, sedan den slutligen vikit, efterlemnade en svår sinnesoro, under hvilken han i två år gick hemma, grubblande eller läsande i bibeln. Begagnandet af Medevi helsobrunn återställde honom så till vida, att han kunde taga condition i bemorten hos Öfverhofstallmästaren Hård och emellanåt predika. Med resan till Akademien såg det mörkt ut, emedan modren, som hade fem barn, befann sig i så torftiga omständigheter, att hon ingenting, helst under dessa hårda krigstider, kunde bidra till hans underhåll. Så stodo utsigterna, då en ungdomsvän, Magister P. Tegnæus, som sedan blef Lector i Skara, 1710 hemkom från Lund och föreslog honom att göra sig sällskap till Upsala. Han hopsamlar då det lilla

han kunnat förtjena sig jemte de ringa bidrag han kunde erhålla af moder och vänner, och begaf sig om hösten på Guds försyn till universitetet.

Här återvann han sin helsa, så att han med friskt och muntert sinne började gripa an sina under ett par år försummade studier, ehuru han måste uppoffra en del af sin tid på conditionerande. Inkomsterna voro dock så svaga, att han, efter att redan 1743 hafva utgifvit sin första disputation, ej kunde tänka på att utföra sitt uppsåt att taga graden. Likväl gjorde han sig efterhand så känd för skicklighet, att han 1722 blef Docens i Philos. Faculteten samt året derpå Adjunct, föreläsande Möralen under ett stort tillöpp af åhörare, samt utgaf 1725 en disp. de parallelismo. Dominii et Imperii civilis. Men samma år anfölls han ånyo af sin förra själsjukdom, då han begaf sig till Stockholm, der han uppehöll sig i fulla fem år, under stora sinnesqual, ehuru fullkomligen fysiskt frisk och vid redigt förstånd. Akad.-Cancellaren tillät honom att mellertid behålla sysslan och upphåra lönen. Efter att hafva begagnat Sabbatsbergs brunn återvann han för andra gången ej allenast sin helsa, utan ock den liflighet och glättighet, som var honom naturlig. Återkommen till Upsala 1730, befordrades han följande år till Log. et Metaph. Professor, 1735 till Theol. Prof., hvarjemte han 1737 erhöll Gamla Upsala till präbende. Bevistade 1741 och 1743 års riksdagar, användes i flera allmänna värf, stod åtskilliga gånger på Biskopsförelager, bland annat till sitt födelsestift, dit han tvenne gånger erhöll enhälligt kallelse.

Redan detta visar, att Anders W. var en på sin tid högt aktad och värderad lärare, men som författare har han icke, annorlunda än uti den flyktiga disputationslitteraturen, kvarlemnat något varaktigt minne hos efterverlden. I Gezelii Biogr. Lexicon tecknas han sålunda: "Jemte en grundelig Philosophs rediga insigter, hade Prof. Winbom en om Theologs tillbörliga hjerta. Af naturen och nåden var han utrustad med förträffliga egenskaper och rätt christligt sinnelag. Om hans hetsiga temperament någongång honom öfverilade, så var han ej sen att återhemta sig sjelf. Hvad han lofvade var man säker om. Rördes han till ömhet för olyckliga, så var han ock en afsagd lastens fiende. Snikenhet hatade han af hjertat, och ifrån bögfärd var han så långt skild, att han, i ringa tankar om sin person, gjorde sig ofta sjelf orätt. Derföre ville han ock icke emottaga Biskopsambetet, utan afsade sig verkligen förslaget, när han sista gången hade Konungens löfte härpå. Theologien och,

Moralen vöro hans käraste studier, och med de grundligaste insigter, tyckte han sig ändå ingenting veta. Hans ifver att samla böcker var nästan lika stor med hans längirighet, och han hade till slut ett ganska vackert, isynnerhet theologiskt bibliothek. Att uppoffra sin möda åt andra, var honom ett särdeles nöje. Rikets ungdom undervisade han med ovanlig nit och ömbet, derföre var han ock af alla vördad, älskad, och hans fordna disciplar, många vår tids hedersmän, tah ännu om honom med en slags förtjusning, såsom en *Svensk Gellert*. Han egde den gåfvan, att göra sin vetenskap behaglig, läste med nit, talade med lätthet, föreställde redigt och öfvertygande. Deraf hände, att han höll sina föreläsningar alltid för fullt auditorium, och tilloppet af åhörare var så stort, att de måste trängas om rum. Jemte en dogmatisk lärdom, inplantade han äfven hos dem ett christligt sinnelag, och detta sista låg honom mest om hjertat. I sällskap var han lätt och munter. Hade lång och reslig vext, magert ansigte och något intryckt bröst. Ställningen var heetisk och utseendet hypokondriskt. Han, som i tiden fruktat Gud, betraktat verlden och känt sig sjelf, kunde ej annat än dö frimodigt och saligt." I denna skildring sammanstämmer ock den tyska biographen.

Hans lynné var så eldigt, att han friade, förlofvade sig och lät lysa för sig på samma dag. Detta kan kallas rasht, och kan än mer så tyckas, när man får veta att den vördige theologen nu redan hade uppnått 50 år, och att flammman var en enka: *Beata Elis. Heyne*, förut gift med Moral. Prof. i Pernau, sist Bibliothekarien i Upsala *A. Palmrot*. Äktenskapet, ingånget 1737, blef barnlöst. Då han om våren 1743 höll likpredikan öfver Theol. Prof. Er. Melander, förkylde han sig, hvilket lade grund till en sjukdom, som d. 22 Oct. s. å. slutade hans dagar.

Skrifter: 20 Disputt. — Likpred. öfver Er. Melander. Ups. 1743.

(Källor: Acta Historico-ecclesiast. Bd. X. 1746. sid. 688. — Griftnor öfver honom af Vestg. Nat. — Salvii Lärda Tids. 1745, N:o 45. — A. Schönbergs Minnelsest. öfver Glasler, s. 13 med upplysningar af J. Lindblom. — Geschl Biogr. Lexicon.) F.

2. WINBOM, JOHAN.

Föddes i Timmelhed af Ulricehamns landsförsamling d. 9 Oct. 1740. Fadren var Commministern derstädes *Jonas Winbom*, broder till Prof. Anders Winbom. Dessas morfader hade först upptagit namnet efter Winbotorpet i Främ-

mestads socken, der han var född. Communiater Winbom, en man som alldeles utan bitrade skötte sitt embete ända till fyllda 70 år, uppfostrade sina många barn på förfädrarna vis med allvarsamhet och efterdöme. På sitt tolfte år blef sonen Johan intagen i Ulricehamns stadsskola, tre år sednare flyttad till Skara Trivialskola och efter andra trenne år till Gymnasium. Under sådane lärare, som Dr. Anders Ruös, gjorde han här en säker grundläggning af sina studier. Då han år 1768 afgick till Upsala Akademi, medförde han endast 120 daler smt, dem hans fader måst upplåna, och hvilkas återbetalning blef den tacksamme sonens företa ungdomsomsorg. Alltifrån början af gymnasiitiden hade han nödgats genom information bereda tillgångar till sitt uppehälle. Vid 1776 års Magisterpromotion mottog han lagerkransen. Tvenne år derefter undergick han Theol. Candidat-examen, och 4 år sednare Licentiat-examen. Sedan han i flera år lönlös hade bestridit nästan alla en Theol. Professor tillhörande embetsbefattningar, befordrades han först vid 49 års ålder till Ordin. Theol. Professor. Fastän sålunda länge saknande befordran egde dock W. trefnaden uti sitt trägna arbete och sina få begär, och fann den i ännu högre mått genom sitt 1788 ingångna äktenskap med *Catharina Afzelius*, dotter af Prosten i Larf Mag. Arvid Afzelius, syster till de tre namnkunnige bröderna Professorerna Adam, Johan och Pehr Afzelius. Deras hus blef ett mönster af ordning, frid och trefnad, ehuru de i flera år måste förtjena sitt uppehälle genom vården om främmande barn och ynglingar. År 1806 dog den älskade maken. Några år derefter borttrycktes genom olyckshändelse en tolfårig son med löftesrika anlag. Af sex barn återstodo endast tvenne att hugna sin faders ålderdom. Dessa voro äldste sonen, *Jonas Arvid*, om hvilken se nedan, och en dotter, *Catharina Beata*, gift 1816 med sedermera Kyrkoherden i Wiby af Strengnäs stift Dr. Nils Kellström.

Efter flera lärdomsprof, mångårig tjänstgöring, nya världigheter och åtskilliga offentliga uppdrag hade Dr. W. ändtligen fått emottaga en förtjent belöning, då han 1805 utnämndes till Domprost i Upsala*). Med nya pligter följde likasom ökad arbetsförmåga. Vid den ålder, då krafterna eljest aftaga, hade Domprosten W. nästan mera munterhet

*) Så väl 1801 som 1811 var Dr. W. af Storkyrkoförsamlingen i Stockholm kallad att afsläpa prof till Pastor Primarius, men emottog icke kallelsen.

i ungänet, mera liflighet i omsorgerna, mera lätthet i ärenders utförande, än i yngre åren. Hans deltagande hjerta kunde ej länge fördraga den husliga ensamheten. Han var lycklig nog att äfven för andra gången finna en värdig make i då varande enkefru *Christina Svanström* *), född Hernberg, som efter 17 års sammanlesnad 68 år gammal med döden bortgick 1824.

"Domprosten W.", säger den biograph, vi här följa, "hade ej den farliga gifvan af en inbildningskraft, som förvånar genom nya skapnader, men icke sällan sväfvande i rymderna; ej det slags genomträngande snille, som, genom upptäckten af förut okända begrepp eller sanningar, förändrar vetenskapers form, skapar nya metoder för forskningen och lemnar sitt minne att förvaras i häfderne. Men han var grundligt underbyggd både i sin hufvudsak, Theologien, och alla dess hjälpvetenskaper. I forntidens studier var han väl bevandrad, egde djupa kunskaper i de lärda språken och kände sin Bibel, den han studerade, icke som ett minnesverk, icke som ett blott föremål för tankens vettgiriga undersökningar, utan som en skatt för både förstånd och hjerta, en *Guds kraft till salighet*. Ett säkert minne, redig fattningsgåfva, klart framställningssätt utmärkte honom såsom Vetenskapsman och Lärare."

Ibland de för hans lefnadsyrke mera främmande kunskapsarterna hade W. redan i ungdomen fattat synnerlig håg för Naturalhistorien. Vid mognare år företog han resor genom rikets flesta provinser och en del af Danmark, särdeles för att studera Botanik och Entomologi, hvarunder han t. ex. i Lappmarkerna till fots genomtågade mer än 100 mil, stödd vid samma käpp som Linné nyttjat vid sina excursioner. Denna med sin gammaldags krycka blef ett räddningsmedel, då W. en gång vådligt halkat på en klippa, men, hängande öfver ett bråddjup, fasthölls genom kryckan, som tagit fäste i ett träd.

Till 1800 års riksdag kallades W. af Erkestiftets förtroende, och hans förhållande der**) var värdigt en fosterlandevän, älskare af lag och stadgad samhällsordning. Sådana voro ock de tänkesätt, han under sin embetsutöfning städse ådagalade. För alla nyttiga samhällsinrättningar och stiftelser visade han ett utomordentligt och uppoffrande nit.

*) Enka efter Theol. Adjuncten Mag. Nils Svanström.

**) Han var Ledamot i Bevillnings-Utskottet samt i Ständets Ecclesiastik-Utskott.

Ledamot af flera patriotiska och välgörande föreningar stiftade han sjelf Auxiliair-Bibelsällskaper i Upsala, Wäxå m. fl. st.; inrättade 1814 för handtverkslärlingar i Upsala en Söndagsskola, som följande året vann Kongl. Maj:ts stadfästelse; sökte med outtröttligt nit bereda det sedermera verkställda beslutet om en Sparbanks iurättning i Upsala; var ock synnerligen verksam för upprätthållande och utvidgande af Upsala stads Läse- och Arbets-skola. Till hvar och ett af dessa ändamål bidrog han äfven med frikostiga gifvor. Dessutom lemnade han betydliga summor till Uplands och Vestgötha Nationers byggnader samt till de fattiga i sin födelseort. Bland hans donationer må föröfrigt nämnas stipendii-stiftelser vid Upsala Cathedralskola och Skara Gymnasium samt för Uplands och Vestgötha Nationer. Dessa båda Nationer, hvilkas Inspector han var under nära tre decennier, visade honom den upprigtigaste vördnad och tillgifvenhet. Hans porträtt, genom Uplands Nations förestaltande graveradt, förvaras på båda Nationssalarne. Vestgötha Nation har öfver denne sin Inspector låtit prägla en skådepenning, på hvilken läses: Paterna benefacta adfectu, non munere rependens. Vestrogoth. juvent. Ups. MDCCCXVIII.

Under de sista lefnadsåren var Domprosten W:s syn mycket försvagad, hvarföre han hade ledighet från föreläsningar. Föröfrigt bibehöll han mycken vigeur ända till sista året.

Omgifven af dem bland sina närmaste, hvilka den ömma värden af hans sednaste ålderdoms bräcklighet blifvit af ödet förunnad, afsomnade den vördnadsvärde gamle d. 9 Oct. 1826 kl. 1 f. m., i samma stund han fyllt sitt 80:e lefnadsår, sedan han kort tid förut, likt Simeon, besökt templet och stödd af sin son framstapplat till kärlekens altare.

(Källor: Personalier af Erkebiskopen Dr. C. v. Rosenstein, jemte Likpredikan af Dr. C. G. Rogberg. Ups. 1827. — Annotationer af Prof. Kolmodin i Vestgötha Nations Matrikel.) A. F.

3. WINBOM, JONAS ARVID.

Son af Domprosten Dr. *Winbom* och hans första maka, född i Upsala d. 27 Sept. 1791. Uppväxte under fadrens närmaste vård och handleddes dels af honom, dels af enskilde utmärkte lärare, till dess han vid 14 års ålder inskrefs som student. Hans framsteg i studier voro mogna och grundliga, såsom under sådana förhållanden var att vänta. Tidigt utmärkte han sig för den mest ihärdiga flit

och arbetsförmåga, och då han tillika var begåfvad med ovanligt lätt uppfattningsgåfva, blef hans kunskapsförråd så vidsträckt, att han vid Magisterpromotionen 1815 erhöll första hedersrummet. Utnämndes s. å. till Docens i Allmänna Historien. Utgaf historiska dissertationer samt vann äfven 1818 för en historisk afhandling (Om Arabernas utvandring till Spanien) Svenska Akademiens andra pris i väl-taligheten. Likväl fann han sig af öfvervägande böjelse dragen till ett annat studium. Med högsta vitsord aflade han i Juni 1818 Theol. Candidat-examen och blef Docens i Exegetiken. I theologiska ämnen utgaf han åtskilliga skrifter, bestridde i flera terminer de akademiska föreläsningarna i Exegetik och Kyrkohistoria, och undfick 1828 Theol. Professors namn. Oaktadt denna fortgång och de ovanligt utmärkta vitsord han i lärdomsprof erhållit, var dock hans föresats orygglig att icke på den lärda, utan den rent presterliga vägen söka sin framtida verkningskrets. Blygsamt tänkande om sig sjelf såg han blott på hvarest han kunde mest verka och gagna. "Få torde ock så som han hafva varit danade med afgjord kallelse för embetsmannalifvet, och med den kraft, omtanka och ihärdighet, som han ådagalade, torde få på denna bana hafva verkat." Detta visade sig snart af det sätt hvarpå han (från 1823) förvaldade Notariatet vid Upsala Domcapitel, till Erkestiftets synnerliga tacksamhet och erkänsla. Denna mödosamma plats utbytte han 1831 mot den af Pastor i Tierp, af hvilken församling han blifvit med stor enhällighet vald. Exemplarisk var härstädes hans verka för gudsfruktan, sedlighet, ordning, allmänt och enskildt bästa. Med synnerlig omsorg vakade han öfver uppfostran och ungdomens undervisning. Då i denna vidsträckt församling barnundervisningen förut varit mycket bristfällig, blef socknen nu i enlighet med locala förhållanden indelad uti 23 skoldistrikter med särskilda lärare, flera och med egna skolhus. Det var bland Prof. W:s käraaste sysselsättningar att öfver den sålunda organiserade skolundervisningen hafva trägen tillsyn, meddela förmaningar och råd, samt af egna medel utdela belöningar. Bland det som han med nit och frikostighet här åvägabrakte hör äfven nämnas inrättandet (1839) af en särskild Sparbank för Tierps socken, hvars fond han grundlade med en betydligare gåfva. Oaktadt hans välgörenhet i de aldraflest fall var gömd i det tysta, skall den dock i offentliga stiftelser bibehålla hans minne. Dessa äro en fond af 2000 Rdr b:co till understöd för fattiga enkör och barn efter prester i Erkestiftet, samt en mindre dito för tvenne premier vid Upsala Cathedralskola.

"Professor W:s kärleksfulla sinnelag framträder såsom källan och roten till det hos honom rådande handlings- och tänkesättet. Denna kärleksfullhet var ett arf från hans fromme fader och af honom närd och utvecklad i sonens hjerta från dennes tidigaste ungdom. — Han var ock den mest trofaste vän. Egen för honom var den innerliga hjertlighet, med hvilken han öfverlemnade sig åt vänskapens känsla, den oinskränkta hängifvenhet, med hvilken han deltog i vänskapens glädje. Flärdfri, såsom han i alla förhållanden var, och obekymrad om världens omdömen, följde han häruti endast sin naturliga godlynthet. — I det ynglingasamfund han vid universitetet tillhörde, verkade han bland jemnåriga och yngre landsmän mycket godt, visade alla vänskap och välvilja och blef för mången en faderlig vän, en trofast rådgifvare, en räddare ur nöd och betryck."

Ett sedan flera år tillbaka oftare med tilltagande styrka återkommande sjukdomsanfall gaf anledning att befara ett alltför tidigt slut på denna adla verksamhet. Detta inträffade ock d. 18 Mars 1841. Han qvarlemnade efter ett 17-årigt äktenskap en huld maka, *Maria Sophia Florin* (dotter af Öfverste-Lient. J. Florin och dess maka J. S. Lindqvister) och tvenne döttrar, *Johanna Beata Mathilda* och *Sally Maria*.

Skrifter: *De recentioribus Numis Arabicis*. 1818. — *De migratione Arabum in Hispaniam*. 1818. — *De temp. Judæorum*. 1822. — *Möllers Kyrkohistoria*. 2:a uppl. 1821. — *Ecclesiastik Tidskrift till läning för Prester*. Ups. 1823—30. Häft. 1—8, hvilken han utgaf i förening med sin närmaste umgängesvän Dr. C. G. Rogberg. — *Upsala Erkestifts Matrikel* 1820 och 1830. — *Underrättelser om fromma Stiftelser i Upsala Erkestift*. Ups. 1823. Första Supplementet dertill. 1828.

(Källa: Likpred. med personalier af Dr. A. E. Knös. Ups. 1841.)

A. F.

WINGÅRD, JOHAN. — WINGÅRD, JOHAN DIDRIK AF. — WINGÅRD, CARL FREDRIK AF.

1. WINGÅRD, JOHAN.

I Bohuslänska skärgården, Qville socken, gården Bräcke föddes d. 19 April 1738 *Johan Wingård*. Föräldrarne, *Didrik Wingård* och *Inga Helena Qvildahl*, voro af bondestånd. Men farfadern hade varit prest (Comminister i Qville), dennes fader honde, dennes fader åter prest. Äfven modren härstammade från en gammal prestsläkt i Qville. Wingård-ska släkten är ifrån Danmark inkommen i Bohuslän under den tid då denna provins låg under danska väldet, och lærer

äfven vara utspridd i Tyskland med benämning Weisgardt. Johan W., den äldste af de nybenämndes sju barn, visade redan i sina lekar såsom barn tecken till presterlig kallelse: både stolar och spisar tjenade honom till predikstolar. Ännu visas på hafskusten en jordfast stor sten, från hvilken den spåde predikanten framkallade modrens glädjetårar och anhörigas undran. Efter fyllda 12 år insattes han uti Uddevalla skola, och omkring 3 år sednare förflyttades han derifrån till Götheborgs gymnasium. Denna der vettgirige sonens uppfostran föranleddes isynnerhet af den ömma modrens tidiga önskan, medan den allvarsammare fadren icke lika lifligt deltog i hennes förhoppningar. Det var hon, som icke utan uppoffringar förat förde denne sin älskling till skolan, och sedan mången gång med honom färdades en längre oländig väg från sitt hem till läroverket. Belönad af sjelfva omsorgen anade hon icke den glädje, som genom sonens framtida åra var henne beskärd.

Från Götheborg, hvaräst han i Biskop Georg Wallin funnit en oförgätlig välgörare, begaf sig den unge W. 1758 med de hederligaste vittnesbörd försedd till Upsala Akademi, och inskrefs i Götheborgs nation. Kort derefter fick han ett Kongl. stipendium, hvilket han med årlig tillökning åtnjöt i sju år; lyckades äfven genom akademiska conditioner komma i tillfälle att oafbrutet vistas i Upsala. Till år 1762 informerade han en son till Baron Maoklier på Johannisberg i Gottröra socken af Upland; emottog sedan Presidenten v. Höpkens tvenne söner Nils och Gustaf till undervisning. Inom Götheborgs nation utmärkte han sina kunskaper genom præsidium för theser och hållandet af en oration *De nexu inter Theologiam et Historiam Naturalem*. 1764 promoverades han till Philos. Magister. Påföljande året lemnade han Upsala och stannade i Stockholm fortsarande med informationen i Höpkenska huset, hvaräst han åtnjöt stort deltagande och mycken godhet. Samma år kallad af Baron Höpken att blifva dess Huspredikant blef han d. 18 Jan. 1766 ordinerad. På Höpkens underdåniga förord blef han, efter en lyckad profpredikan, genom fullmakt af d. 29 Apr. 1767 förordnad att vara extraordinarie tjenstgörande Hofpredikant hos dåvarande Kronprinsen sedan Kon. Gustaf III. I Juli s. å. blef han, efter företedt pastoral-examens-intyg från Domkapitlet i Upsala, uppförd på predikturen. Sedan Consistorium i Götheborg nekat honom tillstånd att i Upsala undergå pastoral-examen, måste han vinna det genom Kongl. Maj:ts tillåtelse. Hofpredikanten W:s sällsynta stora

predikogåfvor vunno snart allmänt bifall, och det bör såsom en särskild förtjenst hos honom anmärkas, att han erhöill ett lika bifall af personer af ofta skiljaktiga omdömen, så att Gustaf III och Sophia Magdalena och Lovisa Ulrika älskade lika att höra honom och förenade sig att kalla honom till tjenstgöring, då särskilda tillfällen fordrade ett val. Anbefald att vara Hofvet följaktig till riksdagen i Norrköping 1769 förrättade han der ensam gudstjensten i H. K. H. Kronprinsens Hof. Belöningar uteblefvo icke. Den ledigblifna ordn. Hofpredikants-sysslan hos Kronprinsen tillföll W. genom Konungens fullmakt af d. 14 Dec. 1769, hvarpå han, någon tid uppehållen af en competitor, d. 26 Sept. 1770 intog sitt rum som ledamot i K. Hof-Consistorium. Efter Kon. Adolf Fredriks hastigt inträffade död var W. den förste som hade nåden att i H. M. Enkedrottningens enskilda Cabinett predika. Detta skedde 2:a Sönd. i Fastan, då texten var om den Cananeiska Qvinnan, och i anledning af förberedelsespråket Ps. 77: 4 föreställes: En christens tankar till Gud, under sina bedröfvelses stunder. De hugsvälande tröstegrunder som härmed voro förenade, upptogos så nådigt, att Hennes Maj:t lät genom Hertig Carl förklara W. sitt nådigaste välbehag deröfver. Detta lade ofelbart grunden till den fortfarande nåd, hvarmed han sedermera af Hennes Maj:t omfattades. Den 6 Mars 1773 utnämndes han till H. M. Enkedrottningens Viktfader och Öfverhofpredikant. 1774 sökte och fick han förslag till Kyrkoherdesysslan i St. Jakobs och Johannis församlingar, hvarest han ock blef nära nog enhälligt vald samt erhöill Konungens fullmakt d. 8 Mars 1775. Introducerades i sysslan då han 9½ år förut i samma kyrka blifvit vigd till prest. Till råga på denna lycka blef han två år sednare, på Enkedrottningens begäran, af K. Maj:t utnämnd till Kyrkoherde i Lofö, såsom ett särskildt præbende-pastorat personelt för hans tid. År 1778 kallades han af Kyrkoherdarne i Stockholm till Riksdagsfullmäktig och valdes af Presteståndet att vara en af de nio af samma ståndes ledamöter, som skulle vittna vid Kronprinsen Gustaf Adolfs dop, och fick till åminnelse deraf, på H. M. Drottningens kyrkogångs dag, Kon. Gustaf III:s porträtt, att i en guldkedja bäras på bröstet. Var under samma riksdag ledamot i Stats-Deputationen och Ecclesiastik-Utskottet. Då med anledning af Kronprinsens födelse 53 Theol. Doctorer utnämndes, undfick W. såsom den andra i ordningen Doctorshatt vid promotionen 1779. Sedan, genom Biskop Lamberges död, Götheborgs stift blifvit ledigt, och Dr. W. der-

till erhållit nästan enhällig kallelse, blef han till Biskop derstädes utnämnd 1780 d. 1 Juni, och d. 11 Juni med utomordentlig högtidlighet i K. Slotts-Capellet invigd till embetet af Erkebiskop Mennander, i närvaro af Konungen och Hertigen af Södermanland. Äfvenledes detta år ännu ett förnyadt bevis af konungelig gunst, i det W. personelt för sin lifetid fick sig tillagdt Fjärås pastorat i Halland såsom ett nytt præbende till Biskopssysslan. Ej nog härmed. Den höge Gynsaren önskade honom ännu mera, och Domkyrkoförsamlingen i Götheborg, som eger en speciel s. k. jus præsentandi, förmåddes att (1785) "enhälligt" kalla Biskop W. att tillika vara Domprost derstädes. Att han blef utsedd att förrätta Likpredikan (d. 31 Juli 1782) öfver Eakedrottning Lovisa Ulrika, var icke att undra; ty ingen kunde vid detta beklagliga tillfälle med känslofullare rörelser tolka sorgen. Då Gustaf III 1786 instiftade Svenska Akademien och till en början sjelf nämnde 13 ledamöter, blef Biskopen Dr. W. en bland desse, med detta Konungens anförande, "att han på ett sällsamt sätt med all vältalighetens behaglighet tolkat de Himmelska Sanningar, och tjent språket och smaken, då han med ovanliga gåfvor uppfyllt det vigtiga kall han bekläder." Sitt rum i Sv. Akademien intog W. d. 27 Maj s. å., sedan han hållit ett lärdt och vittert tal "Om den Andeliga Vältalighetens olika Öden." I samma månad höll han predikan vid den då i Stockholm började riksdagen. Året 1787 vederfors honom ett nytt bevis af Konungens nåd, då han blef Andelig Ledamot af K. Nordstjerne-Orden. Det oroliga året 1788, då svenska troheten och nitet för Konung och fädernesland hade en så tvetydig utsigt, lönade Biskop W. af undersåttlig tro och tillgifvenhet de ypperligaste bevis. Danska arméen hade inbrutit i Bohuslän och hotade Götheborg. Biskop W:s åtgärder voro inskränkta inom embetets gränser, men han underlät intet af allt det som hjerta och pligt fordra af medborgaren. Konungen ankom som en skyddsengel d. 3 Oct. en Fredag om natten till Götheborg. Sällan torde en Konung hafva blifvit helsad med lifligare fröjdeskri. Påföljande Söndag bevistade H. Maj:t högmessogudstjensten i domkyrkan "med en synbar, allom uppbyggande andakt." Klädd i biskopskåpa uppträdde W. på predikstolen och höll en predikan, som mer än vanligt rörde åhörarne, öfver de orden: Frukta dig icke, ty Jag är med dig. I ett särskildt tal till Konungen tolkade han sina talrika åhörares trohet och fasta beslut att i det yttersta försvara denna deras stad.

"Det Svenska hjerta lifvades hela denna dag af en den lofligaste, den skyldigaste förtjusning." Följande dagen kom en Adjutant med två trumpetare att uppfordra staden, men blef tillsagd att genast förfoga sig bort. Då en bland Konungens första åtgärder var att öfvertala sina vänner och inflytelserikare personer att skicka sina hustrur och barn utur den med bombardement hotade staden, för att visa det man ämnade försvara sig, var Biskopen ibland dem som gäfvro ett godt exempel, i det att han inqvarterade sin familj hos en Prost i Halland. Under detta sitt vistande i Götheborg behagade äfven Konungen Söndagen d. 16 Nov. uti Domkyrkan vid den allmänna gudstjensten begå Herrans Nattvard, och lät sitt namn inskrifvas i den vanliga Communionboken ibland de öfriga nattvardsgästerna; vid hvilken act Biskopen officierade med skriftermål (enskildt i Haps Maj:ts rum), predikan och communion. Till belöning för dessa förtjenster blef Biskop W. d. 28 Apr. 1789 utnämnd till Commendeur af R. Nordstjerne-Orden, och blef samma dag af Konungen dubbad, då han tog till valspråk: *Omni-bus non placere*. På riksdagen i Gefle 1792 föredrog W. ett memorial, hvilket innehöll en hemställan, om icke, i den händelse H. K. H. Kronprinsen skulle fira dess Biläger innan Rikets Ständer nästa gång sammankallades, en Bröllopsgård i likhet med den sista af år 1766 i trenne år måtte uppbäras; ett förslag, som af Ständerna antogs. Vid hvarje riksmöte lemnade W. prof på sin oinskränkta underdåniga tillgifvenhet för konungahuset. Han bevistade äfven 1800 års riksdag; men 1809, då fråga möjligen kunnat uppstå om äktheten af Gustaf Adolfs börd, höll han sig hemma, såsom det troddes, efter erhållen vink. Så mycket torde öfverhufvud kunna sägas, att han vid Hofvet befunnit sig i en ömtålig ställning, måhända den mest grannliga i hvilken en religionens tjänare någonsin befunnit sig; men deröfver hvilat ännu ett mystiskt dunkel*).

Till de många nådebevisningar, för hvilka under Konungarne Adolf Fredrik och Gustaf III W. varit ett lyckligt föremål, lades nya af Gustaf IV Adolf och Carl XIII. Så blefvo år 1799 hans barn upptagna i adeligt stånd och värdighet, med namnet af *Wingård*; och vid stiftandet af Carl XIII:s Orden 1811 var Biskop W. den förste som utnäm-

*) Föröfrigt få vi hänvisa till De la Gard. Arch. 18 D. p. XIII samt till föreg. B. VII s. 315 ff. äfvensom till flera efter biographiens sättning från en medarbetare erhållna speciellare uppgifter, hvilka vid bandets slut införas.

des till Riddare af densamma. Föröfrigt må nämnas, att han var Ledamot af K. Landtbruks-Akademien, Uppfostrings-Sällskapet, Vetenskaps- och Vitterhets-Samh. i Götheborg, det Norske Videnskabers Selskab i Trondhiem m. fl.

Inom den krets, i hvilken W. i hufvudstaden lefde och verkade, bibehöll han en ostörd aktning, och hade lyckats genom sin nedlåtenhet och en den tiden ovanlig tolerans vinna sin församlings tillgifvenhet. Huru älskad han här var, visade sig vid skilsmessan, skildrad sålunda: "Konungen öfverhopade honom med nådebevis, och gaf, såsom ett städse närvarande minnesprof af ynnest, sin bild formad af Sergels hand. De högre ansågo sig gå i mistning af en älskvärd like. Embetsbröder beklagade förlusten af en verksam deltagare i Hofvets och hufvudstadens andliga vård. Det ringare folket fruktade, att icke alltid ega en lika tillgänglig, ömsint och förekommande lärare. Armodet begret sitt undanryckta stöd, honom, den gifmilde på rådet, trösten och brödet." De bemödanden och förtjenster, hvilka af en församlings lärare äfvensom ett stifts styresman nedläggas, äro ofta mindre märkbara och derföre svårare att beskrifva, men icke derföre mindre viktiga eller gagnande. Såsom Biskop behandlade Dr. W. som en hufvudsak läroverkens vård. Med egen erfarenhet af odlingens fordringar och fattigdomens behof var han outtröttlig att tillse undervisningens fortgång och lemna understöd åt behöfvande ynglingar. Vid nya lärars tillsättning, vare sig i skolan eller församlingen, iakttog han den noggrannaste pröfning. Han förenade med den fullkomligaste kännedom om sitt stift en manlig verksamhet, som den höga ålderdomen knappast märkbart kunde afbryta. Och få inom stiftet voro honom så aflägsne, att de icke kommo i något förhållande till hans oförgätligt goda hjerta. Genom årliga visitationer verkade han på aflägsnare ställen närvarande till ordning, genom lära, råd eller varning, och då slutligen årens tyngd hindrade resor, verkstälde han genom ombud denna sedvanliga tillsyn, samt underhöll sitt inflytande genom en vidsträckt brevvetling och samtal, som i alla åldrar stodo öppna för den rådsökande.

Ehuru nitisk och värdig styresman af sitt stift, synes Dr. W. hafva varit ännu mera utmärkt såsom religionslärare och talare. "Hans förrättningar i helgedomen, eller i det enskilda huset, voro mönster af värma, allvar och värdighet. De räknades för lika många högtider hvarhelst sinnet icke var slutet för det ädla. Bestrafningen var icke vredens, men visade deltagande. Rörelsen kom ur hjertat och gick

ill hjertat; och perlan, som glänste i predikantens åt himlen rända öga, framkallade tvillingstären i åhörarens. Klar lytte tanken genom det rena språket. Ur det manliga bröstet hvälfde än den starka stämman, än summo på talets melodiska ström de ljufva orden. Åthörden var född med uttrycket. Hela skicket bevittnade Sändebudet, genom hvilket Gud förmanar." Denna teckning är af smyckande sonlig hand, liksom följande totalbild. "Hans tanka var snabb, men icke flyktig. Sjelf nekade han sig snille, dock egde han det otvifvelaktigt; Talarens uppfinningsgåfva bevittnade dess närvaro. Omdömet var starkt och säkert, utan längre arbetsmöda; ty det träffade det passande i föreställning, ord och handling. Hjertats rörlighet hindrade det att lika skarpt stämpla personer, som andra föremål; hans väntan af menniskor felslog således ofta, och likväl ville godheten keldre missvisas, än oförrätta. Rikt på ideer var hans förnuft, och mensklighetens högre angelägenheter voro ledande stjernor för de betraktelser, dem en enkelt stor värtighet uppenbarade. Känslan lefde friskare, än inbildningskraften, och oftare kändes och utbröt rörelsen, än skapades och målades bilden. För nöjet var han icke tillsluten; men arbetsamheten höll glädjen i jemnvigt med högre åligganden. Skönhetssinnet hade utvecklat sig i ett förfinadt umgänge, och genom sitt förbund med den sedliga känslan omgaf det hela hans vareelse, i lugnet eller arbetet, med ett intagande behag. Detta behag, som upphars af manlighet i hans skapnad, röst och åtbörd, var det utmärkta i hans yttre, liksom godhet grundtonen i hans själ." "Propria illi erat", säger i loftalet hans landsman Thorsander, "vis gratiæ et caritatis, generosa quædam clementiæ vel in minimis expressa imago, ad juveniles utique animos permovendos efficacissima. Ne certe puerum ita cepit juvenemque tenuit et virum insignis illa cum dignitate affabilitas, simplex ille in summa vitæ cultioris magnificentia affectûs vere paterni candor, ut minem umquam viderim, qui plus mihi injiceret piæ et tenerabundæ admirationis."

År 1777 sammanvigdes dåvar. Kyrkoherden Hofpred. J. till äktenskap i Gottfrö sockenkyrka med fröken *Fredrika af Darelli*, yngsta dottern af Assessorn i R. Collegium ad. J. B. af Darelli och dess fru Johanna Marg. Faggot. Med henne hade han sönerne *Johan Didrik* och *Carl Fredrik*, hvilka se nedan, samt en dotter, *Johanna Helena*, född 1780, gift med sedermera Öfversten Gr. C. M. Wrangel, hvilas enda barn var Öfverste D. W. Silfverstolpes första fru.

Under ett, genom de oerhörda inkomsterne, stigande hushålligt välstånd njöt Biskop W. hugnad i en mer än 40-årig förening med en maka, "hvars ära bars på hans dagliga bön, att icke öfverlefva henne." "Hon hade dragit sig ganska tidsigt utur världen — som man säger — och gick nästan aldrig ut ur rummet oftare än i kyrkan; men den vackra älskade gumman saknade aldrig besök af både unga och gamla fruntimmer, hvilka nästan betraktade henne som ett helgon. Hennes uppfattning af lifvet — som jag" (här talar den äldre af sönerne) "skulle egentligen med godt samvete kunna kalla pietistisk eller methodistisk, om ej de allvarsammare grundsatserne i sednare tider under dessa benämningar blifvit vanställda — företedde ingen sjuklig beskaffenhet, ej heller någon omvändelse-ifver, tvärtom, en glad, fryntlig lefnadsvilhet." Om sin själsstyrka och resignation gaf hon bevis, då hon vid några och trettio års ålder för kräftan i bröstet genomgick den stränga Conii-kuren, hvilken sällan lär lyckas, emedan tålamodet förmycket pröfvas hos patienten. Hon uppnådde sedan 68 års ålder, dog 1820. — Det biskopliga huset med sitt religiösa allvar betraktades af ungdomen såsom tillika det gladaste och treffligaste, hvori man kunde umgås. Somrarne tillbragtes på pastorsbostället Björkeris i präbendet Tölö nära Kongsbacka. Här emottog i anhörigas och vänners krets Biskoparnes senior såsom sista utmärkelsetecknet den äfven för en aldrig tinning uppfriskande lagern, då han 1815 var Jubel-Magister. Midt under all jordisk framgång och välsignelse vände dock dessa makar med lugn sina tankar bort från lifvets flyktande fröjder. I närheten af sitt landtliga tjäll hade de sin graf färdig öfver tjugo år förr, än någon af dem i den inrymdes; och suto de som oftast, då de från Björkeris reste till Tölö kyrka, på sin gemensamma grafsten.

Biskop Wingårds lif företer en bild af lycka och framgång utan afbrott. Vål gick han miste om förslagsrum till Erkebiskop, men han var pastor på en gång öfver fyra stora gäll, med ej mindre än elfva kyrkosocknar. Hans begärlighet efter jordiska fördelar har varit föremål för klander: medgifvas måste dock, att han var frikostig att meddela af sina häfvor. Om han ock i mycket gynnades af lyckliga tillfälligheter, voro likväl många af de förmåner, han ernådde, af den art, att de icke utan verkliga förtjenster kunnat vinnas. Vid den tid, W. föddes, hade man redan erfarit den nya s. k. frihetens missbruk; såsom yngling hade han sett genom mångväldet landets krafter förlamas och nationen vanhedras; han

hade ändtligen på nära håll varit vittne till de kämpande partiernas yra: och han blef konungamakten orubbligt tillgifven, och i åtnjutande af sin Konungs bevägenhet och förtroende fick han se ordningen återföras och fäderneslandet räddas från anarki, men äfven från despotism. Med män, som delat hans mödor och åsigter, hade han knutit varaktigt vänskapsförbund; sjelf uppnådde han med helsa en högre lefnadsålder, än de utmärktaste samtida af hans stånd; inom kretsen af sina närmaste skonades han från smärtsamma förluster; sina föräldrar fick han såsom de främsta i sitt hus hugna på deras ålderdom; han var omgifven af barn och barnbarn samt gamla pålitliga tjenare; den ena af sina söner fick han se hedrad med Konungens förtroende att vara Styresman för ett län; den andra var honom, uti dagligt umgänge, ett stöd i embetsgöromålen, skicklig att öfvertaga dem; dottren hade han förenat med en i samma stad boende aktningevärd embetsman af hög ått.

Det är att beklaga, att en man af några uppskattad såsom sin tids förnämsta predikant icke i tryck lemnat något enda af sina andeliga tal. "Heldre ville han", heter det, "att de skulle förstöras, än blottställas för småsinnets härmning eller klander." Han hade till och med tidigt gjort den besynnerliga disposition, att om ingen af hans söner vore prest vid hans död, skulle han ligga i kistan på sina prediknings-concepter. Hans sista presterliga förrättning förändrade detta förordnande; ty dervid prestvigde han sin yngsta son och efterträdare i embetet. Denne fick nu se predikningarne med vilkor att dem dölja. Ett påstående att de voro plagierade, försedde med marginal-erinringar: "här gråtes", måste åtminstone innebära öfverdrift.

Biskop W. bibehöll en jemn och god helsa, ehuru behäftad med en långsamt afkyld hetsighet i temperamentet. "Lifligare man, med nästan förvånande physiska krafter, kunde man sällan se." Han t. ex. anlade icke pels förrän han var öfver femtio år, och till inemot det sjuttionde red han dagligen sin ystra häst. Den enda sjukdom, hvaraf han på sin ålderdom besvärades, var gikt, som periodiskt hemsökte honom. Han slutade sina dagar d. 12 Jan. 1818, till följe af en förkylning, då han en gång borta letade efter sina galoscher och, när han icke genast fann dem, sprang hem, hvarefter podagern slog upp i bröstet. Enligt den aflidnes testamentariska föreskrift blefvo hans jordiska kvarlefvor utan allsköns prakt, beledsagade af blott 3 eller 4 de närmaste släktingar, utförda till Tölö och af vice Pastor på stället jordfästade.

Skrifter: Diss. De perantiqua et solenni Librorum Dedications. Ups. 1762. — Diss. Grad. De Fertilitate ac Prærogativis Regni Sviogothici Naturalibus. Ib. 1763. — Företal till en Nattvardsbok. Tit. Heliga Betraktelser för en Nattvardsgäst. Sthm. 1780. — Om den andeliga Vältalighetens olika öden, Inträdestal i Sv. Akademien. Sv. Akad:s Handl. 1786 sid. 48.

(Källor: Sv. Hof-Clareciets Historia af Westén. — Inträdestal i Sv. Akad. af Gr. A. G. Mörner; Sv. Akad. Handl. från 1796. 9 del. — Aminnelsetal öfver Biskop J. Wingård hållet i Götheb. Vet. och Vitt.-Samhälle af C. F. af Wingård. Götheb. 1819. — Oratio Funebris in memoriam Episcopi etc. Johannis Wingård dicta Upsalæ die 14 Oct. 1818 a Johanne Thorsander. Ups. 1819. — Minnen af Händelser och Förh. under en lång lifstid af Johan af Wingård. Ups. 1846—50. — Boxells Herdaminna, — Skräkilda meddelanden) A. F.

2. WINGÅRD, JOHAN DIDRIK AF.

Såsom nästan uteslutande hemtat ur de nyligen i tolf häften utgifna *Minnen af Händelser och Förhållanden under en lång lifstid* är nedanstående teckning i sjelfva verket att anse som en autobiographi, såvida det lyckats referenten att uppfatta hufvudmomenterna af de under olikartade berättelsers och reflexioners skiftningar kringkastade lefnadsminnena samt att i citater framhålla det mest karakteristiska af författarens egna enkla och öppenhjertiga skildringar af sin person och verksamhet.

Fjorton dagar yngre än f. d. Kon. Gustaf Adolf, eller född d. 14 Nov. 1778, blef den unga *Janne Wingård*, som med sina föräldrar vistades på Lofön, under det hofvet tillbragte sommaren på Drottningholm, lekkamrat med Kronprinsen, med hvilken han till och med råkade i handgemäng, då han icke, i likhet med hofdamerna, ville kyssa den särdeles förbindligt räckta lilla handen. "Ett häftigt, oroligt lynne, mera utvecklade kropps- än själskrafter, gjorde mig", säger han om sig sjelf, "till en yr öfersittare till pojke. Jag lyckades icke uti annat under min första uppfostran, än uti kroppsöfningar, dans och sång; ty med ett halft dussin Instrumenter, på hvilka jag försökte mig, gick det icke så bra, och med läsningen nästan sämre, till fars och informatorers stora bekymmer. Jag ämnades visserligen från första början till prest; men min ringa håg för läsning förmädde min far att kasta mig i knekthopen, och min beskedliga, fromma och flitiga bror måste afstå sin dyrköpta Fändriksfullmakt till mig, sin äldre bror, Underofficeraren vid Bohusläns Dragoner. — Min far, som förmodligen insåg, att jag endast kunde hållas i spatsergången med lämpor och förtroende, uppgjorde med mig vissa villkor, som kommo mig rätt väl till pass för hela lifvet. Bland dessa var, att jag skulle få så mycket penningar jag ville hafva, blott jag uppriktigt uppgaf hvartill de skulle användas; att jag aldrig skulle skriva någon skuldsedel eller borga för någon; kunde

heldre få låna eller skänka till kamrater små summor, om jag tredde de behöfde dem, men aldrig mot någon sedel. Mina vänner fick jag alltid föra i föräldrarnas hus, det trefligaste i hela Götheborg; men för inträde deruti fordrades att vara sedlig och hyfsad: någon slusk kunde jag icke föra dit, och det hade sitt, af min far ganska väl beräknade, inflytande på beskaffenheten af mina liaisoner."

Vid 14 års ålder hade W. blifvit placerad uti en pensionsinrättning i Upsala och inskrifven (i Febr. 1793) som cautionsstudent uti Götheborgs nation, utan att ändock hafva fått någon lust för läsning, men så mycket mer för ritning och kroppsöfningar. Hemkommen 1795 tjänstgjorde han såsom Fändrik vid Kongl. Stedingkska Garnisons-regimentet i Götheborg. Hans håg vände sig uteslutande till exercis-reglementet och det glada sällskapslifvet i garnisonen. Dock studerade han något under de på landet tillbragte mellantiderna. Nu inträffade en ny period af hans lefnad. "Af en händelse", säger han, "fick jag tag uti Guiberts Oeuvres Militaires, och vid genomläsningen af inledningen till dess Essai Général de Tactique blef jag alldeles hänförd af kärlek till mitt yrke; och mina åsikter deraf, äfvensom i många andra ämnen, blefvo stämplade för lifatiden, samt derjemte något paradoxa. Mitt parti var någon tid derefter taget. Jag begärde tillstånd af min far att ännu en gång få resa till Upsala, fick det (1798) och arbetade der, utan distractioner, ganska ifrigt, isynnerhet uti matematik, algebra och litet fysik; men den saknade vetenskapliga bildningen från början gjorde, att jag på det hela icke kom längre, än till en temmeligen förävarlig cadettbildning, hvarmed jag sedermera utgått i verlden, ofta beklagande mig deröfver, att jag för tidigt lemnade boken för nöjen och garnisonstjänstgöringen, hvilken man på den tiden aldrig nog snart kunde börja för att få räkna tur." Efter fulländad permission återkommen sysselsatte han sig med kartritning och att recognoscera terrainen omkring Götheborg. Härigenom hade han dragit till sig sitt befäls uppmärksamhet och välvilja, och då hamnstängningen i afseende på Engelska flottans första besök i Sundet anbefalldes, blef han anställd vid Öfvercommandanten Carpelans stab. Stedingkska regimentet blef någon tid derefter anslaget till förstärkning af Götha Artilleri, med både befäl och manskap; och ingen af lägsta officersgraden, hvaruti W. befann sig, fick avancera utan att förut hafva tagit artilleri-examen. För att vinna hastigare befordran och komma på stabsvägen fram i graderna, beslöt han

att underkasta sig en strängare examen vid ett främmande regimente. Efter de ifrigaste studier aflade sålunda Lieutenant W. i Stockholm en lysande examen i Maj 1802, och blef efter några dagar utnämnd till Capitaine i Arméen och Stabs-Adjutant. Snart härefter återvänd till Götheborg, för att der under tjenstgöring förvärfva praktisk kännedom af det honom nu kärt blifna yrket, blef han af befälet ofta begagnad vid examina och uppsättandet af scientifika betänkanden. Innan kort fick Capit. W. ett besvärligt, men honom kärkommet uppdrag. Regimentets gamle och sjuklige Chef, Baron Silfverskjöld, blef — såsom det tycktes, för att förmås taga afsked — beordrad att "inspektera" det på spridda ställen i Finland förlagda artilleriet. En skicklig Adjutant skulle medtagas, som jemte Inspektören hade att undersöka det yngre befälets kunskaper uti yrket. Gubben, retad af tillställningen, lät icke afskräcka sig; W. utsågs till den medföljande Adjutanten. Det finska compagni, till hvilket de först anlände, hade ännu icke från Chefscancelliet fått nödig underrättelse om tiden för mönstringen. W., hvilken af befalet i Finland i början betraktades som en ung lycksökare, såsom vid några och tjugu års ålder varande Capitaine och Stabs-Adjutant, hvilket isynnerhet inom artilleriet var ovanligt, begagnade hvarje tillfälle att afrita lokalen, då han under resan varseblef något pass eller någon i krig användbar situation. Under den tid Chefen arbetade eller hvilade, medgaf han alltid W. att rida ut för att collationera kartan. Vid dylik undersökning i det bergiga Savolax förirrade han sig en gång vid ryska gränsen till en vild och aflägsen finnbygd, hvarifrån han dock med tillhjälp af ordbok lyckades finna vägvisare och återkom till sin Chef, som varit i stor oro.

Sedan W. genast efter fulländandet af finska resan fått semester, för att (sommaren 1804) hvila ut hos föräldrarne på Björkeris prestgård, blef han, en dag då han rest in till en bal i Götheborg, beordrad att medfölja commenderingen till Pommern. Den sena höstens stormar gjorde öfverresan från Malmö svår och långsam; men garnisonstjenstgöringen i Stralsund första vintern förflöt muntert under spel och dans. Ännu ett godt stycke inpå sommaren 1805 visste de icke hvilken fiende det gällde. Preussen och Ryssland handlade länge för sig sjelfva, och ingen frågade efter Sverige. "Emellertid", säger W., "lekte vi krig inom Pommern, trummade och trummetade inom våra gränсор, som om fienden varit oss in på lifvet, under det ingen låtsade höra oss,

utan alla marscherade oss förbi, föraktande oss och alla de ljungande noter och proclamationer, som troligen utgingo från vårt Cabinet och Konungens dåliga lynne."

Då omsider svenska arméen skulle tåga ned mot Elben för att tillötöta den allierade ryska, användes W. såsom *reconnosseur* och *intermediair* person mellan svenska generalerna och ryska befälhafvaren Toletoy; erhöll sedan Adjutants-beställning hos de vid Elben sammandragna svenska truppernas befälhafvare, Öfverste Morian och efter honom General G. Wachtmeister. "Jag hade visserligen", säger han, "just ingenting att beklaga mig öfver, ty jag hade allt fullt upp, var väl omfattad af mina generaler, fick se mig om och hade goda utsigter för framtiden; men jag ville hafva något befäl inom mitt vapen, och härmed dröjde som jag tyckte nog länge, under adjutantafjeskandet till höger och venster." Efter arméens återinryckande i Pommern fick han ändtligen sin önskan uppfylld, då Cardell tillbjöd honom befälet öfver andra ridande Batteriet, hvilket W. likväl själf hade att organisera sedan materiel öfverkommit från Sverige och ett tyskt fotartilleri-compagni blifvit härtill anslaget jemte arméens trosshästar. Medan W. jemte Chefen för första batteriet hade sitt exercisfält ute på landet, vid Horst, läto de af en disput mellan officerare förleda sig till ett mindre välbetänkt experiment, nemligen huruvida en ridande artilleri-division af tolf pjäser skulle kunna manövrera i mörkret och afslå ett supponerad anfall. Med sin kanonad mot ett pass råkade de att hullra något mycket midt i natten medan arméen befann sig i den sötaste sömn, och de fingo snart höra tutas i trumpeter från alla håll och larmtrummor ljuda nästan hela Pommern igenom. Från Konungens och Cardells vrede frälstes de genom Öfverste Mörners ädla mellankomst. Genom sitt lämpliga beteende mot förmän af det mest olika lynne stod eljest Capit. W. i särdeles godt förhållande så väl till den kinkige och våldsamme Cardell, som t. ex. den servilt-rojalistiske Morian och den glädtigt lättsinnige Armfelt. Till denne Generals stab öfvergick han nemligen i Sept. 1806, oaktadt Cardell med list och lockelse sökte qvarhålla honom vid artilleriet. Af Armfelt, som roade sig att "öfva honom uti repartier", var W. på väg att blifva bortskämd, tills han efter en förifring återfördes till besinning. Värre var det då han af Armfelt blottställdes genom den s. k. hemliga journalen, som han var ålagd att föra, och hvarutur utdrag hvarje fjortonde dag öfversändes till Konungen. Sedan Armfelt var bortrest och

disgracierad, befunnos "gemena tillägg" af honom rörande General-Gouverneuren Essen hafva influtit och utgått under W:s namn. Lyckligtvis kunde W. om rätta förhållandet öfvertyga H. Excellens, som nog kände Armsfelt. — Äfven af Armsfelt åtnjöt W. stort förtroende och erhöill vid inspections-resor och ordres-utdelningar vidsträckt fullmakt. Bland mera speciella uppdrag kan nämnas det att i artilleri-vetenskapen och svenska språket undervisa sedermera Gen.-Gouverneuren i Finland Furst Menschikow, då han vid franska arméens hastiga marsch på Berlin, hvarest han var attacherad vid ryska Legationen, tagit sin tillflykt till Armsfelt. Den unge mannen förärade vid afskedet W. bland andra böcker Lloyds Memoires Militaires, hvaruti han lagt ett märke vid det ställe, der den engelske Generalen, till stöd eller exempel för sina satser rörande operationslinier, visar att Ryssarne skulle taga Finland från Sverige. Då i början af 1807 Armsfelt som oftast gjorde små utfall mot den svaga franska armécorps, som med vedetter och smärre fältverk omgaf Stralsund, fick W. vid olika tillfällen merendels sin plats i ett af kyrktornen, för att med en god kikare se och beskrifva, hvad Fransoserne togo sig till, samt nedeläppa med snören sina berättelser att tillställas Armsfelt, som med denna af Essen uppfunna försigtighet måste leda operationerna för att ej blifva afskuren gemenskapen med fästningen. Genom onödiga piaferingar, som, oaktadt W:s varning från tornet, ofta företogos, framlockades fienden, hvilket hade den ledsamma följd, att Artilleri-Öfversten Norby blef skjuten. När den trupp aflöstes, som åstadkommit denna olycka, rigtade W., med sin noggranna kännedom af lokalen och en 24-pundig kanons porté, mot densamma ett det förfärligaste skott, hvilket hade en grufflig effekt, och äfven krossade den arm, som fällt Norby. Vid det olyckliga utfallet i början af April 1807 hade W. i Anklam så när blifvit lemnad i sticket af Armsfelt, och skattade sig lycklig att efter dennes afresa få återtaga sin tjänstgöring vid artilleriet. Missförhållandet till Exe. Essen ändades emellertid så, att W. hos honom snart blef emplejerad såsom E. O. Fältmätningsofficer, i hvilken egenskap han slutligen äfven tjänstgjorde hos Exe. Toll. Vid landtmätarebrädet ådrog han sig en ögonsjukdom, hvaraf han sedermera tid efter annan lidit. W:s ortkännedom och sorgfälliga aktgifvande på Fransosernas manövreringssätt, kom väl till pass bland annat då den chevalereska Konungen på ett för fienderna exponerad ställe stod färdig i kraghandskarne att med Carl XII:s högtidligt

laddade pistoler egenhändigt drifva franska arméen tillbaka och jaga en kula i Napoleons pannan. På Rügen anförträdde Toll åt "Weingartens sagacité" ett och annat uppdrag vid Cathcarts armécorps. Vid hemresan, efter tre års vistande i Tyskland, åtföljde W. Exc. Toll till Carlshamn och Beckaskog. "Återkommen till hemmet", säger han, "fann jag mig utesägligen lycklig. Det religiösa allvaret inom föräldrahuset ledde mig, vid granskningen af den förflutna tiden, till betraktelser öfver huru jag under min långa frånvaro lefvat och skött min själs angelägenheter samt öfver mitt hjertas tillstånd för tillfället: en redogörelse, som jag sedermera, hvarje gång jag infann mig inom den kära kretsen, böjdes till att göra mera allvarsamt än under verldsbullret och anbefalda sysselsättningar. Lycklig hvar och en, som har ett sådant hjertats hem att sucka ut uti."

Redan före Konungens sista afresa från Stralsund hade W. emottagit utnämningen till Artilleri-Stabsofficer med tjenstgöringsskyldighet i K. Krigs-Collegii Artilleri-Militärcontor; mot 10 Rdr i månaden utom lönen vid regimentet; en befordran, som han till en början icke visste om han skulle taga som en Kongl. nåd eller icke. Emellertid skulle han tills vidare stanna kvar hos H. Exc. Toll och behålla sitt fälttractamente. Med hopp att i Stockholm kunna "taga sin skada igen" öfvertog W. derstädes sin tjenstbefattning, och hade hans tjenstgöring hos Exc. Toll gifvit hans nya Chef ett stort begrepp om hans skicklighet. Sedermera blifven Chef för Artilleri-staben fann han sig likväl "icke vuxen högre functioner än secundära."

I Januari 1808 fick W. sig ålagdt att öfverfara till England för att beställa 12,000 gevär till det påtänkta landtvärnets armering och medtaga några angelägna documenter till ministern, innehållande en på förhand ratificerad subsidietractat; i afräkning på hvilka penningar gevären skulle tagas. Dessa skulle vara af General-Fälttygmästaren Helwigs nya modell, kortare än de äldre, och refflade till skarpskjutning på stort afstånd, men genom pipans tyngd fordrande ett främmande stöd vid noggrann skjutning — liksom skulle hela landtvärnet komma att bestå af öfvade fågelshyttar! W. råkade i förlägenhet, då en engelsk officer af admiration tillsporde honom om hela svenska arméen vore beväpnad med sådana gevär som det han medförde, men ännu mer då han i det engelska Krigs-Collegium erhöll den förklaring, att om alla Englands gevärsfabrikanter sammankallades, skulle de icke kunna åtaga sig en dylik stor leverans af ett så o-

vanligt gevär på mindre än tre år, och priset kunde omöjligen på förhand bestämmas. Departements-Chefen gaf dock välvillig hänvisning att i det stora gevärsförrådet på Tower, för en allierad makt's behof, uttaga till och med ett vida större parti och detta utan betalning. Sålunda fick W. af-sätta 55,000 gevär för att hållas svenska regeringen till-handa, i händelse den gjorde afseende på hvad som i rap-porten häröfver skulle komma att framställas. Förslaget blef ock omsider på cabinetsväg antaget, och regeringens ombud i London för penninge-affärerne fick bestyret med gevärens uttagning och öfversändning. W. fick till sitt syn-nerliga nöje qvarstanna i England nära till årets slut, an-stäld vid Legationen med ett månadtligt appointement af ej mindre än femtio pund sterling. "Tjenstgöringen bestod egentligen uti att äta en god middag hos Baron Adlerberg (Svenska Ministern) klockan fem."

Under vistandet i England fick W. förfärdigt, genom Adlerbergs inflytande bese de stora naval- och militär-eta-blissementerna, samt blef äfven använd vid underhandlingar om en engelsk armées landsättning i Norge. Någon tid uppe-höll han sig på landet hos en dissenter-prest, för att stu-dera språket samt engelska medelclassens lynnen och seder, och fick här göra bekantskap med åtskilliga sekteriaka ifrare. Tillfälligtvis kom han också en gång att besöka qvåkaren Lancasters skola, då föga bekant i London, och aldrig förr sedd eller känd af någon svensk. Efter hemkomsten angaf han i Stockholms-Posten upptäckten af denna undervisnings-method, vid hvars närmare utveckling Riddarhus-sekreteraren Silfverstolpe var honom behjelpig. Men 1809 hade man i Sverige annat att tänka på.

Genom att vid återkomsten från England prisa detta lands tillgångar och statsförfattning hade W. gjort sig Hans Maj:t mindre bevågen, hvadan han såsom "angliserad och jakobin" ej kunde få befordran, då Öfverste Helwig föreslog honom till Major och Öfveradjutant, utan måste hålla till godo att återgå till sin tjenstgöring i artilleri-militär-con-toret, hvarifrån han snart (Jultiden 1808) blef förpassad till en gevärsbesigtning i Norrtelge, der han hade den hjert-skakande synen af återvändande värnlösa landtvärnister. E-huru missnöjdt sinnad och seende statsskeppet drifva för vind och våg, undvek han likväl att deltaga uti revolutionen, hvartill han dock icke saknade vinkar: han förblef sin ärfda rojalism trogen, och hade i annat fall "icke kunnat sanningsenligt explicera sig för sin rojalistiska far, som han

förutsåg skulle ogilla alltsammans." Göromålen i Krigs-Collegium voro ock ett hinder. I riksdagsförhandlingarne deremot deltog W. lifligt, äfven såsom skriftställare. Hans anonyma brochyr "Militäriska Paradoxer" vann mångas bifall. Likväl blef han snart mätt på politiken och missnöjd med ställningar och förhållanden. Han hade också redan inlemnadt sitt afskedsmemorial då han sommaren 1810 reste ner till Götteborg för att gifta sig med *Fredrika Björnberg*, dotter af Commerce-Rådet N. Björnberg och dess aflidna fru Anna Maria Jönssen. Någon befordran kunde ej vara att påräkna under en väntad evig fred, hvarunder man föga hade tillfälle utmärka sig som militär. Då han nu genom giftermålet skulle blifva mycket rik*), var hans plan, att på en större egendom tillgodogöra hvad han lärt i ekonomisk väg under vistandet i England. Till fadren gaf han likväl vid sitt gifte det löfte, att aldrig taga afsked så länge svärfadern lefde, eller intrassla sig uti gårdköp. Härtill kom, att valriksdagen i Örebro öppnade bättre utsigter för militärer under en stor härförares befäl. W. återtog således afskedsansökan, och bosatte sig i Stockholm. Ledamot i Krigsvetenskaps-Akademien sedan 1808, Major i Arméen från d. 10 Juli 1809, blef han nu såsom tillförordnad, och i början af 1813 ordinarie Chef för Artilleristaben tjenstgörande i K. Krigs-Collegium, och såsom en slags förman på stället fick han i godan ro efter behag sysselsätta sig på lediga stunder. "Jag gaf hin politiken", yttrar han, "och egnade hela min uppmärksamhet till mitt yrke. Jag skref och hyltade i militärrännen samt fyllde sex terner med anteckningar

*) Björnberg ansågs då för den styfvaste penningkarlen i landet, var den tidens största importör af kolonialvaror, stor brännvinsbrännare och spanmålshandlare. Vid revolutionen, då han händelsevis var i Stockholm, försträckte han Adlercreutz en större penningssumma, för att heldre förekomma än förekommas. Genom statsfordringar (han hade inropat en mängd leveranser till kronan under krigen) samt icke så sällan påkommande penning-försträckningar troddes han ega ett stort inflytande på högre ort. Häraf uppkom en ovilja mot honom, som redan 1799 utbrutit i ett tumult i Götteborg.

W:s giftermål i den rika mannens hus blef emellertid icke i längden rätt lyckligt, hvarken i afseende på sjelfva äktenskapet eller ekonomin. Långt ifrån att få arf efter svärfadern († 1829) fick W. icke blott ensam betala dess skulder, utan äfven köpa dess obetalta grafställe, för det att han icke gjorde sig urarfva efter millionären. Dock säger han härom: "Trots många både välfärden och hjertat skakande händelser har jag varit för det mesta ganska lycklig, äfven genom föreningen med detta hus, hvarifrån jag funnit icke så få goda sidor att uppvända för mina betraktelser."

under läsningen af militära skrifter. Mitt förmodade rika gifte gaf mig en slags frimodighet eller sjelfständighet, som jag ibland missbrukade då jag skref, och jag var fåfång nog att tro mig icke behöfva tjensten, utan tjensten behöfva mig."

Straxt efter Carl Johans ankomst till Sverige författade W. — "mähända af lycksökeri eller för att af Kronprinsen blifva känd såsom tänkande militär" — ett förslag till svenska kusternas försvar genom torn och retrancherade läger, med idéer hemtade från de engelska s. k. Martello-tornen. Afhandlingen öfversattes på fransyska och framlemnades af en god vän, hvarefter W. ock fick audiens och uppmuntran att vidare arbeta i sin väg, oaktadt nämnde förslag icke öfverensstämde med Kronprinsens eget försvarssystem. Åtskilliga uppdrag blefvo ock en följd häraf. I den tidigt efter Carl Johans ankomst nedsatta brandrakets-comitéen utsågs W. till sekreterare. Vid vartiden 1812 blef han skickad till Norge, synnerligen Fredrikshall, för att bese och beskrifva lokalen deromkring samt i hvad skick norskarnes försvarsanstalter sig befunno. Han afgick såsom låtsad spekulant på det svärfadren tillhöriga Loviseholms jernbruk nära intill Fredrikshall, under det ej ens sjelfva Björnberg hade någon aning om verkliga orsaken till resan. Med fickorna falla af recommandationsbref från vänner i Götheborg till en mängd personer, som han kantänka behöfde besöka rörande bruksangelägenheter, samt försedd med vederbörligt pass såsom blifvande egare till Loviseholms bruk, reste Majoren obehindradt fram och tillbaka öfver gränsen. I Fredrikshall gjordes till och med åtskilliga middagshjudningar för den blifvande grannen, hvarvid han äfven fick göra bekantskap med den gamle Commendanten Ome, som likväl var ytterst jaloux om "Jungfrun i höjden", och då köpman Mammon (sic!) vid sitt bord uppmanade sällskapet att stående dricka första skålen för bemälda eminence, tackade General Ome för den uppmärksamhet, som visades det käraste han egde på jorden. W. märkte oråd, och då de åter satt sig, sade han, på att större delen af sällskapet kunde höra det: Sannerligen jag trodde Generalen vara katolik! Fan är katolik och icke jag — svarade krutgubben något argt — hur så? Jag trodde — blef W:s svar — att vi druckit Jungfru Marias skål, hvilken Generalen som god katolik tackade för.

Under kampanjen i Tyskland tjenstgjorde W. fortfarande hos Artilleribefälhafvaren General Suremain såsom dess förste Adjutant; en befattning som satte honom i tät berö-

ring med Cardell och alla öfriga af artilleribefälet, och hade han nu, såsom ofta annars, tillfällen att litet närmare titta i korten. Qvarteret på Sorgenfri, en half mil från Berlin, blef för W. särdeles gynnsamt för studerandet af utförliga kartor öfver den trakt, hvarupå Svenskarne hade att manövrera. Begärligt genomgick han ock den genast efter ankomsten till Stralsund köpta Jomini, för att i sammanhang få se Napoleons krigssätt och anfallsplaner, samt hur det skulle gå, då han fick annat än beundrare emot sig. Komraterna, som misstuckte W:s ständiga läsning, stundom snäsiga svar och föga deltagande i dagens nöjen, benämnde honom "spåmannen Fundelius", och hans General förebrädde honom ofta, att han alltid umgicks med paradoxiela åsigter. En sådan åsigt var, att de skulle få en eller två skarpa affärer framsför Berlin, hvilka skulle afgöra både Berlins öde och hela krigets rigtning, innan de skulle gå öfver Elben. Dyligt anfall vore öfverensstämmande med Napoleons förfaringssätt. Med sin omtänksambet och kännedom af personer och förhållanden lyckades äfven W. att i Berlin förskaffa de skönaste handritade situationskartor icke allenast innefattande trakten omkring denna stad, utan äfven på särskilda blad landet ända ner till Elbstranden. Ehuru Kronprinsens fältherreblick vid manövrerandet på fältet lättare kunde undvara kartor, ansåg han likväl detta fynd, som Generalerne skyndade att meddela honom, vara högst viktigt, då man förut blott egde gamla geographiska kartor. Utom de kartor, W. vid detta viktiga tillfälle skänkte till allmänt bästa, hade han likväl i hemlighet kvar en klistrad och viken, som innehöll ett nitidt sammandrag af de öfriga, medelst hvilken han vid hvarje ledig eller oobserverad stund studerade den terräng, de för dagen skulle begagna, innan han begaf sig dit och jeförde den med minnet från sin karta, hvarvid han stundom öfver den trakt, han från någon höjd kunde öfverskåda, med blyertspenna gjorde små utkast, hvilka till hans stora berömmelse ofta gingo i län inom det närmaste befälet, samt jemväl begagnades af en och annan ryss eller preussare. I striden var naturligtvis W:s göromål att med ordres fara af och an som en skottspole — han egde de snabbaste springare — under det åtskilliga franska kanonkulor dansade omkring benen på hans häst. Natten efter bataljen vid Dennewitz utförde W. det vanskliga uppdraget att såsom vägvisare för en mecklenburgisk prins i djupaste mörkret uppsöka Kronprinsen, för meddelandet af den glada underrättelsen, att Vandamme med

hela sin corps var afskuren och fången i böhmiska bergen. Genast fick han af Kronprinsen befallning att beordra General Boye att med sin s. k. flygande corps skyndsammast stöta till Preussarne, som förföljde Fransoserne öster om Wittenberg. Men att få rätt på dessa framskjutna trupper och deras anförare i det fullkomligaste mörker, var ytterst svårt. Ridande mol ensam inträffade han snart på det af fienden lemnade slagtfältet, och i stället att träffa lefvande varelser, stötte han oupphörligen på döda människor och hästar jemte hvarjehanda skräp, under det hans Pälle vädrade och frustade snafvande på de olyckligare kamraterna. Efter någon recreation vid en lyckligtvis påträffad svensk artilleri-division, och sedan han ridit i dagningen hit och dit på det ödelagda, nedblodade fältet, uppnådde han äntligen i en nästan förstörd by den sökta brigaden, och fann svenska soldaterna djupt sofvande bland döda Fransoser, och Baron Boye vid en kyrkomur med en hästbuk till hufvudgård. Under denna mödosamma dystra natt, "som vanligt, när jag slet ondt" — säger W. — "och ofta låg på logar eller bara backen i Tyskland, kom det för mig, att jag förhastat mig i löftet till min far, och jag tänkte som skeppspresten: hvad skulle min son på galejan; och jag förflyttade mig under den fredliga förgyllda örn, som höll i sina klor en krans af ekelöf, den civila verksamhetens attributer, hvarigenom mina vackra gröna sidengardiner voro dragna, hvilka betäckte min väl bäddade dubbelsäng af mahogny. Men se allt gick framåt under detta krig, ingengång baklänges; och då är man nöjd och icke ömtålig som knekt, ehuru man har ibland små åkommor och många besvärligheter, hvilka göra sig påmindas då gikten slutligen infinner sig, som dock på ett ganska verksamt sätt lindras genom tankan att hafva sett och erfårit något utom stugan."

Numera Öfverste-Lieutenant i Arméen och Riddare af R. Svärdsorden (för bevistandet af slaget vid Leipzig) åtföljde W. äfven vid norska expeditionen General Suremain, som förde befälet öfver trupperna kring Fredrikshall. På detta för W. sedan besöket två år förut välbekanta ställe uppdrog honom hans General att undersöka lokalen för anläggandet af fältverk till stadens och fästningens cernering. Sedan circumvallationslinien blifvit anlagd på sådant afstånd, att man kunde bombardera fästningen utan att skada staden, och skjutningen ifrån Fredrikssten begynt, skickade äfven W. några bullrande visitkort till den gamla aktningevärda Commendanten, hvilken han nyss såsom parlamentär icke

ett råka. Då kanonaden upphört och garnisonen gifvit sig, for W. hufvudstupa till höggvarteret Fredriksstad med denna bugneliga underrättelse, för hvilken han genast belönades med löftet om Landshöfdingeplatsen i Vermland. Oaktadt Cardell ännu en gång motarbetade hans skiljande från artilleriet, blef han, efter General Adlercreutz's recommendation, mot slutet af 1814 tillförordnad, och följande året verklig Landshöfding. Sin civila befattning beskriver han mera i förbigående och fragmentariskt, ehuru, såsom hans ord på ett ställe falla, "jag inom denna epok möjligtvis kunde finna mera näring för skrytet, än inom den militära, i hvilken jag endast egde en underlydandes pligter att observera"; — och torde efterföljande spridda yttranden här få stå till läns: "Vid min ankomst till Vermland var jag i flera afseenden en mäktig liberal karl och ganska sjelfsklok, likt mången annan medelålders man, som sett sig något omkring, samt umgicks med en mängd reformförlager, hemtade genom läsningen af isynnerhet engelska böcker uti landt-hushållningen och statsekonomien, jemte åtskilliga anteckningar under mina utländska resor — troende att verkställigheten af mina välvilliga förelager skulle gå som en dans. Men jag svindlade snart bland massan af åsigter, som jag hade föresatt mig tillgodogöra för ortens väl, och beslöt därför lyckligtvis att på stället orientera mig, innan jag gick vidare — hvarvid jag till min stora förvåning fann en mängd mötande hinder, samt att icke det var så lätt vara reformator, om ej tiden och sansade medmenniskor påräknades som stöd och hjälp uti äfven de välvilligaste bemödanden." — "Början af min civilbefattning var icke särdeles lofvande" (då han nemligen fick skarpa tillrättavisningar för det han, ålagd att förse de från Norge återvändande trupperne med deras behofver under marschen genom länet, användt riksgälds-contorets i ränteriet befintliga medel, emedan inga andra voro för handen), "och jag skulle kunna uppgifva en mängd exempel, från de 26 åren jag hade denna befattning, visande huru ofta en landshöfding är satt i nödvändighet att taga sitt parti i trots af alla betänkligheter och följer för både välfärd och anseende. Hela den delen af min lefnad var ett ständigt dansande på lina, mellan former och moraliska förbindelser; under det den hundraåriga drifvan, kallad landshöfdinge-instruktion, aldrig kunnat efter otaliga plåstringar och tillägg gifva de dock ej sällan fordrade attributerne till Landshöfdingen, att vara allvetande och allestädes närvarande." — "Sträng administrator blef

jag icke, ehuru ej så sällan mera bestämd man, än man ofta gillade." — "Några af mina åtgärder i Vermland hade fäst någon uppmärksamhet på min person äfven i hufvudstaden, ehuru jag nog sällan infann mig der; men af mina Femårs-Berättelser var jag fördelaktigt känd, synnerligen för det utrymme jag uti dem beredt mig inom det gamla formulärets trånga gränser, att något resonera om ortförhållandernas inflytande på hela rikets förkofran och välstånd. Måhända uti dem ingingo många paradoxer; men det var så min vana, och man påstod verkligen, att dessa mina två första berättelser skulle hafva föranledt formen för de sedermera annorstädes utgifna berättelserna, äfvensom tillkomsten af de nyare föreskrifterna i detta afseende." — "Skulle icke minnet af min person och mina välvilliga afsigter samt oftast lyckade åtgärder qvarvara uti orten; fäfängt blir det då alltid af en Landshöfding att sjelf göra sig påmind efter sin afflyttning."

I början af Maj 1840 reste Landshöfding af W. till Stockholm, emedan han från dåvarande Landtmarskalken Baron Otto Palmstierna fått bref om att han borde infinna sig vid riksdagen, och äfven af Brukspatroner blifvit uppmanad att bevaka deras angelägenheter uti Bevillnings-Utskottet. "Hade jag vetat hvad som förestod mig", säger han, "skulle jag aldrig rest från orten, der jag befann mig så väl och vunnit människors förtroende. Någon äregirighet fanns icke i min själ, och jag ansåg mig hafva fått utmärkelser nog, samt ville endast gagna med min erfarenhet, der jag trodde mig få stanna tills vår Herre behagade kalla mig." Redan i Nerike mötte han en emissarie, som skulle fortskynda hans resa. Vid anmälan på slottet mottog honom genast Konungen med dessa ord: "Ni kommer som från himmelen: nu skall ni blifva Stats-Råd — välkommen min vän!" Då inga invändningar hjälpte, svarade W. med ögonen vända mot höjden: "Nå! så må det då ske i Guds namn, och jag tager himmelen till vittne, som Eders Majestät först behagade nämna, det jag endast emottager detta höga förtroende för att samvetagrannt söka fästa Eders Maj:ts uppmärksamhet vid möjligheten för E. Maj:t af att kunna kompromettera sig genom sin liflighet och oftast billiga förtryksamhet, samt beder att mig medgifves vid sådana tillfällen få påminna om början af detta samtal, då jag tror det behöfvas." "Ja!" — blef svaret — "jag tycker om er uppriktighet, och vi äro ju bekanta från gammalt. Ni har både militäriskt och politiskt *courage*; vi skola åter göra en kampanj tillsammans; ni blir konsultativt Statsråd, emedan Palmstierna får finans-

portföljen." Då emellertid H. Exc. De Geer endast med förbehåll, att Ständerna skulle få blifva tillsammans för att avsluta hvad de påbörjat, ville öfvertaga landtmarskalksstafven, blef W. i den s. k. Ministären Poase-Stierneld "akuffad till finansportföljen tillsvidare", under det Palmstierda länge nog fick behålla sin käpp på Riddarhuset. "Jag hade visserligen icke den lättaste befattningen", säger W., "att inför Konung Carl Johan besörja de finansiella ärendernas svarsfulla föredragning under 1840 års riksdag, då oftast frågor förekommo, hvilka skulle väcka Konungen till motstånd och dermed förmodadt elakt lynne, med thy åtföljande skarpa svar. Jag bekänner, att jag i de flesta fall var inne på Konungens motstånd, såsom välgrundadt enligt min öfvertygelse; men icke så i svaren. — För att komma till oppskof med svarets afgifvande, bekänner jag, att jag begagnade mig af den listan att leda — icke missleda — min Konung, som oftast hedrade mig med benämningen *frère d'armes*, in på hans tyska kampanjer, der vi ofta kommo i en för finansiella målet ganska främmande vidlyftig disput om tyska lokaler, samt byars namn och belägenhet; intill dess jag vågade mig fram, i anseende till de flera mål, som funnos på listan, att föreslå ajourneringen, hvilket villigt bifölls, äfvensom nästan alla de följande målen; ty elaka lynnet var borta, och minnet af förflutna ärorika tider hade försonat hjelten med den närvarande tidens lumpna gnabb om Påfvens skägg, och dess alla andra tiders öfvervägande fraseologi. Sådant gick an på den tiden, då man hade Beredningar, hvaruti man kunde nöta kanterna af sig på hvarandra utan protokoller." — "Ministären af d. 16 Maj hade föresatt sig, att, äfven under faran att missbaga, söka i möjligaste måtto förekomma, att den vördnadsvärde monarken skulle i hettan, eller känslan af förolämpningarna, kompromettera sig." På ett annat ställe yttrar Statsrådet af W.: "En expression uti sjelfva konstitutions-utskottet vid granskningen af statsrådsprotokollerna har jag erfarit: nämligen, det man förundrat sig öfver att jag kunnat hålla tungan så rätt i munnen vid ganska kinkiga finansiella frågor — och hvarföre månne detta? Icke tillskrifver jag det en min egen högre skarpsinnighet; nej, det utgick från Brahes råd och min ädle Konungs egen skarpsinnighet och rätta uppfattning af det tillbörliga, då han fick tänka på saken i lugn och då det gifna rådet var godt och nyttigt."

Vid fyllda 65 år, och efter att sista året (då Statsrådet Munthe öfvertagit finansportföljen) hafva varit konsul-

tativt Statsråd, erhöill W. på begäran afsked med pension, d. 18 Dec. 1843, då Kon. Carl Johan till Statsrådsprotokollet behagade anförä, "det Kongl. Maj:t varit i tillfälle uppkatta Stats-Rådet af Wingårds redbara tänkesätt och egenskaper, ådagalagde vid utöfningen af de flere särskilda befattningar han, under Hans Maj:ts högsta inseende, innehaft icke allenast på den militära tjenstemannabanan, såsom anstald vid ett af de i vetenskapligt hänseende mest utbildade vapen, Artilleriet, utan ock sedermera i egenskap af Landshöfding, Stats-Råd och Chef för Finans-departementet samt slutligen såsom Consultativ Ledamot af Statsrådet. Hans Maj:t beviljade derföre Stats-Rådet af W:s nu gjorda anhållan under uttryck af saknad öfver hans bortgång och med erkännande af de förtjenster han ådagalagt mot fäderneslandet, hvilket han under ett halft århundrade troget tjenat."

Efter afskedstagandet har Herr Statsrådet ständigt varit boende i Stockholm.

Skrifter: Militäriska Paradoxer. Sthm 1809. (Omtryckta i Minnen af Händelser etc. H. VI). — Uppsats om Artilleriundervisningen i Krigsvet.-Akademiens Handl. för 1816. — Håkan Vestgöthe. Läsning för Menige man. Tillegnad svenska allmogen af en Anförvandt. Götth. 1828. 2:a uppl. Örebro 1839. 3:e uppl. Ups. 1850. (Tit. Gammaldags Socialistiska Åsigter. H. I). — Minnen af Händelser och Förhållanden under en lång lifstid. H. I—XII. Ups. 1846—1850. — En Pietists Resa till sin graf. Allegoriak imitation. Ups. 1881.

A. F.

3. WINGÅRD, CARL FREDRIK AF.

Innan utnämnde Biskopen *Johan Wingård* hade tillträdtt sitt nya embete i Götteborg, föddes i Stockholm den 26 Sept. 1781 sonen *Carl Fredrik*, yngst af de trenne barnen. Redan i sina spädaaste år, efter den tidens sed, inköpt till Fändrik vid ett i Götteborg förlagdt regimente, ämnades den yngre sonen åt den militära banan, hvaremot den äldre var bestämd åt studierna. Försynen begagnade likväl här, såsom ofta, en obetydlig händelse för att omintetgöra menskliga planer. Under en lek mellan de båda ännu späda bröderna mötte nemligen den yngre vid inspringandet genom en dörr en af husets tjenare, som bar ett fat kokhet soppa; barnets blottade bröst öfversköljdes deraf, och följden blef en lifsfarlig sjukdom, som betydligt försvagade hans fysiska utveckling. Medan den äldre sonen till sin icke ringa glädje fick intaga den yngres lemnade rum i ledet, röjde

snart denne genom en alltmer framträdande håg för studier sin sanna kallelse. Uppfostran i föräldrarnes hus var lika egnad att utveckla de intellectuella anlagen, som att bilda en sedlig karakter. Med erfarenhet af den offentliga undervisningens företråde insatte fadren sin unge son i Götheborgs Trivialskola, hvarest denne på knappa tvenne år genomgick de öfre classerne och blef vid femton års ålder, i Sept. 1796, från gymnasium dimitterad till Upsala Akademi, såsom en, enligt afgångsbetyget, "*optimæ indolis ac humanissimi animi Adolescens ... castus ac sanete cultus Filius ... verecundus ac Christianarum virtutum tenax ... virilem animi æquabilitatem in quacumque vitæ conditione servaturus.*" Begärlig efter alla kunskapsarter hade han hufvudsakligen vinnlagt sig om de gamla språkens studium. Vid universitetet utmärkte han sig tidigt för sitt goda hufvud, ljusa omdöme och sin synnerliga flit, medelst hvilken han inom få år vann en förtrolig bekantskap ej mindre med den grekiska och romerska fornålderns, än med den nyare bildningens förnämsta alster. Tjugetvå år gammal var han vid Magisterpromotionen 1803 en af de utmärktaste, så att blott några få och äldre kamrater stodo framför honom. Till gradualdisputationen *de grata simplicitate Anacreontis*, som han sjelf författat, skref Präses Prof. Dahl Inledningen, för att mildra några den unge författarens vågade æsthetiska omdömen. Efter promotionen qvarstannade han ännu tvenne läsesterminer vid universitetet, under hvilken tid han utgaf en dissertation *de poetica dictione Platonis*, bevitnande på en gång hans grundliga lärdom och varma beundran för en af forntidens och alla tiders snillrikaste tänkare. Med detta lärdomsprof sökte han likväl icke någon docentur; ty han kände sig lika mycket af egen håg, som af sin åldrige faders önskan, uppmanad att i hembygden egna sina krafter åt bildningens och religionens tjenst. Utnämnd redan 1803 till Bibliothekarie vid Götheborgs Gymnasii-Bibliothek docerade han der vid läroverket från början af höstterminen 1804, blef Gymnasii-Adjunct d. 19 Febr. 1805, Eloqu. et Poëses Lector d. 15 Maj s. å., med Professorstitel 1810. "Hvad han på denna plats i tretton år verkat, är ännu i liflig och vördnadsfull åminnelse hos tacksamma lärjungar, som i honom funno icke blott en utmärkt lärare, utan äfven en faderlig vän och rådgifvare. Med sällsynt lyckliga undervisningsgåfvor förenade han den varmaste kärlek för ungdomen, och en förmåga att genom en blandning af värdighet och godhet vinna och oafbrutet bibehålla lärjungarnes

aktning, kärlek och förtroende." Han egde ock den ännu ovanligare förmågan att på lärjungarne inympa sin egen kärlek till vetande och bildning. Såsom ett karakteristiskt exempel på, huru ädelt och kärleksrikt han uppfattat sitt förhållande till ungdomen, anföres följande anekdot. Ända till dess Lector Wingård blef prest (sedermera aldrig) spelade han gerna och väl, särdeles Wira. Landshöfdingen Gr. Rosen, jemte en tredje, utgjorde hans vanliga parti. Det föll honom då in att såsom spelfond aflägga en ej så obetydlig summa. Denna ökades ständigt, och under flera år fick han uppbära sina medspelares stickord för sitt oupphörliga "passande", hvarpå han alltid helt lugnt och leende svarade, att han icke hade rättighet att våga något, emedan det icke var hans egna pengar, utan hans gymnasisters. En dag, då han efter en lection sammanträffade med Gr. Rosen, sade han: "Grefven har ofta förebrått mig mitt försigtiga spelsätt, och grumSAT öfver mina gymnasister, hvilka rätt jag sagt mig förfäktat vid spelbordet; nåväl, det har ej varit så utan all nytta; jag har i dag delat ut mina spelpenningar, och skänkt 1000 Rdr B:co åt de flitigaste och fattigaste af mina gossar." Hans omvårdnad om gymnasii-alumnerne stannade sålunda icke inom lärareverksamhetens egentliga område, utan så långt hans förmåga möjligen medgaf, sökte han afhjelpa de obemedlades behof. Särdeles prisvärd är hans åtgärd rörande de Hvitfeldtska stipendii-godsen i Bohuslän, donerade till understöd för studerande vid Götheborgs gymnasium. W. ingaf till regeringen ett memorial om nödvändigheten att förändra hushållningen med dessa gods, och blef förordnad att med Lagmannen i länet och Härads-höfdingen i orten beresa desamma och göra förslag till förändringen. I anledning af detta befriades åboerne på mera än 150 hemman från arbetsskyldigheten under säterierna, mot en afgift i spanmål. Då förut årliga utdelningssumman till studerande borde blifva 1200 Rdr, blef nu efter Kongl. Maj:ts 1814 och 1815 vidtagna författningar inkomsten för stipendii-cassan mångdubblad *). Genom konglig utnämning blef W. 1814 en af Curatorerne för detta stipendium.

*) Till huru betydligt belopp dessa stipendier nu utgå, kan ses af det af A. T. Bruhn 1852 utfärdade Rectorsprogramm, enligt hvilket af Hvitfeldtska donationen under läsåret utdelats till studerande vid Götheborgs Elementarläroverk Rdr B:co 4,835, till studerande af Götheborgs Nation i Upsala 1,205: 16, till dito i Lund 1,163: 16, samt till bokinköp 42 Rdr.

Under en sådan verksamhet såsom Gymnasiilärare, och såsom ledamot af Domkapitlet i embetsförvaltningen bistående sin äldrige fader, beredde sig Lector W. att en dag blifva dennes värdige efterträdare. Prestvigd d. 18 Nov. 1817, disputerade han med theologiska theser för pastoral-examen d. 13, och undergick samma examen d. 30 Apr. 1818. Vid biskopsvalet i Maj månad s. å. blef han med 157 röster af 163 uppförd i första rummet på förslaget, hvarefter han d. 8 Juli utnämndes, och fick äfven han behålla extra-præbendet Fjärås. Samma år Primus vid Theol. Doctors-promotionen och Ledamot af K. N. O. I sitt trettiondesjunde år inträdd i denna vidsträcktare verkningskrets utvecklade han en beundransvärd kraft. "Det är allmänt erkänt, att han, såsom Styresman af sitt stift och vårdare af dess läroverk, af få svenska Biskopar varit upphunnen, af ännu färre, om ens af någon, öfverträffad. Med den noggrannaste uppmärksamhet och sorgfälligaste omvårdnad omfattade han alla de till hans embetsförvaltning hörande angelägenheter, det religiösa och sedliga lifvets utveckling, den vetenskapliga bildningens fortgång vid läroverken, folkundervisningen, fattigförsörjningen o. s. v. Alla prester och lärare inom stiftet kände han noga, följde deras tjenstgöring med en aldrig tröttnande uppmärksamhet, umgicks med dem på ett sätt, som förenade förmannens allvar med embetsbroderns vänlighet och hjertlighet, och utvidgade genom ofta upprepade embetersesor sin bekantskap med dem och med församlingarnas tillstånd. Alla stiftets undervisningsanstalter förkofrades under hans styrelse, isynnerhet Gymnasium och Lärdomsskolam i Götheborg, åt hvilka han äfven besörjde uppförandet af ett nytt prydligt och ändamålsenligt lärohus, hvilket han år 1826 hade den tillfredsställelsen att inviga till dess bestämmande. För lärjungare förblef han hvad han varit såsom lärare, en faderlig vän, som uppmuntrade och belönade deras flit, glädde sig åt deras framsteg, och afhjelpade deras behof genom ofta betydliga understöd, hvilka ej sällan fortforo äfven efter deras afgång till universitetet."

Missions-, Bibel- och Nykterhets-Sällskaper stiftades och tillväxte i Götheborg under hans vård. Prestmöten höll han åren 1822, 1831 och 1836. Hans tal och embetsberättelser vid dessa tillfällen äro tryckta, och i förening med de acter, han vid talrika kyrkovisitationer i detta stift kvarlemnadt, vittna de om en kraftfull verksamhet och noggrann kännedom af stiftets hela tillstånd.

Det anseende, W. vunnit såsom utmärkt lärare och nitisk ephorus föranledde hans kallande (1826) till ledamot af den Comité, som under H. K. H. Kronprinsens ordförande hade att granska behofven af förbättring i Rikets Läroverk. I dessa comité-öfverläggningar tog han verksam del, men påyrkade blott af verkligt behof påkallade och småningom fortgående förbättringar.

Adlad tillika med sina syskon 1790 intog han vid 1800 års riksdag plats på svenska Riddarhuset, såsom fullmäktig för ätten af Darelli (medan äldre brodern uppträdde såsom caput för den Wingårdska), och afgaf ett förslag till förändradt representationssätt. Utnämnd till Biskop tog han sitt inträde i Presteståndet under 1818 års riksdag, och förrättade vid dess kort derefter inträffade slut riksdagspredikan. Vid 1823 års riksdag ledamot af Ekonomi- och Expeditions-Utskotten, ledde han dessutom såsom ordförande Presteståndets Ecclesiastik-utskotts pastoral-afdelning, hvarest nya evangelii-bokens granskning förhades. Utomordentligt inflytande erhöll han vid de nästföljande riksdagarne 1828—30 samt 1834—35, dels såsom vice Talman, dels såsom ledamot af Constitutions-Utskottet, i hvilken egenskap han vid den sistnämnda riksdagen bekämpade den redan då väckta frågan om riksståndens utväljande genom samfälda val.

Känd såsom en af kyrkans och statens fastaste pelare, blef W., sedan han vid Erkebiskopsledigheten 1837, jemte Wallin och Franzén, blifvit uppförd i förslagens andra rum, efter Wallins död 1839 enhälligt uppförd i första rummet på förslaget*), och d. 28 Sept. utnämnd till Erkebiskop och Upsala Akad:s Pro-Canceller. Till Upsala ankom han med ett af politiska motståndare förkättrade namn, så att många, hvilka låtit tidningsförtal inverka på sina omdömen, voro på förhand intagne emot honom. Upphöjd öfver all popularitetsjagt var han för stolt och för samvetsgrann att någonsin använda smicker och förställning för att omstämma opinionen, oaktadt han i sitt ensamma lif väl kunde hafva behof af kärlek, och för ingen del var känslolös för beröm. Med tiden måste likväl den akademiska ungdomen i sin Pro-Canceller upptäcka och värdera en faderlig vän och välgörare. Af de hos en Svea Rikes Erkebiskop erforderliga flersaldiga egenskaper saknade han ingen. Hans vård af alla såväl Kyrkans som Läroverkens angelägenheter var ej min-

*) I Erkestiftet hade likväl Franzén och Butsch flera röster.

dre utmärkt, än förvaltningen af hans förra Biskopsembete. Ännu hade ålderdom och en aftagande helsa föga försvagat hans verksamhet. De årligen i det vidsträckta stiftet företagna embetsresorna, för att taga kännedom på stället af församlingarnas angelägenheter, voro, såsom han sjelf förklarade, de angenämaste af hans åligganden. Sin kännedom af stiftets tillstånd ådagalade han bland annat genom den framställning deraf, hvilken han gaf vid det år 1843 hållna Prestmötet. Äfven här upplifvade han Bibelsällskapet och föranstaltade Missionspredikningar och sammanskott för begge dessa ändamål. Genom förord hos Regeringen och Rikets Ständer främjade han Universitetets välgång. Cathedralskolan, som utgjorde hans ögonsten, upplomstrade under hans auspicier med allt större anseende samt ökad antal af lärare och lärjungar. Fördragsam mot de nyare undervisnings-metoderna, föredrog han den äldre, med inpassande af sednare förbättringar. Många af de studerande åtnjöto understöd af hans frikostighet, hvilken på samma sätt röjde sig i årligen förnyade gåfvor åt de utmärktare bland dem, som invigdes till prestembetet.

Alltid yttrande en vemodig olust, då riksdagekallelsen förestod, egnade han likväl äfven åt dessa pligter sitt vanliga allvar och nit, af naturen likasom kallad till politisk chef. Redan förut själen inom det parti, han tillhörde, kan han sägas under de fyra riksdagarne, som under hans Erkebiskopstid inträffade, såsom Talman i ordets hela bemärkelse hafva ledt förhandlingarne i Preståndet. Kanske har, under de sednaste, trenne decennierna, ingen bland landets lagstiftare på riksdagsärendenas gång utöfvat ett så vidsträckt och långvarigt inflytande, som han. "Hans riksdagsmannas verksamhet har blifvit ganska olika bedömd: högt berömd af dem, som i politiska åsikter med honom öfverensstämt, har den blifvit bittert tadlad af hans motståndare, hvilka betraktat honom såsom en af de mäktigaste och ihärdigaste försvarare af vårt ännu bestående samhällsskick, och en afgjord fiende till de af dem yrkade stora omskapningar. Obestridligt är det att han älskade en stark, men lagbunden, Konungamakt, och sökte motverka allt, som han trodde leda till dess försvagande; att han, med från barndomen bibehållna minnen af den stora franska statshvälfningsens blodiga uppträden, och med ytterligare varningar hemtade af efterföljande tidens i så många länder olycksbringande skakningar, lifligt fruktade alla våldsamma omstörtningar af vårt närvarande samhällstillstånd, och att han trodde dess ofull-

komligheter endast småningom, genom visa och varsamma förbättringar, kunna och höra afhjelpas. Huruvida han af denna sin fruktan för omstörtningar någon gång fördes till en alltför långt sträckt försigtighet, och till motstånd äfven mot en eller annan af tidens rätt förstådda kraf påkallad förändring, må här lemnas oafgjordt" (det är personalierna som citeras). "En oväldig, lugnt pröfvande efterverld må dömma härom. Men om den ock ej i allt skulle gilla hans åsigter, eller den af hans lifliga lynne föranledda polemiska skärpa, med hvilken han stundom framställde dem, skall den dock säkerligen göra rättvisa åt den ofta misskända renheten af hans åsigter, åt hans orubbliga trohet mot sin Konung, och hans varma kärlek till sitt fädernesland; äfvensom den skall erkänna, hvad äfven hans motståndare lemnat obestridt, den oafbrutna uppmärksamhet och omfattande sakkännedom, med hvilken han följde alla, och deribland äfven de för hans embete mest främmande ärendens gång, den klarhet och styrka, med hvilken han framställde och utvecklade sina tankar, det stora inflytande han derigenom utöfvade inom sitt Stånd, den öfverlägsna skicklighet, med hvilken han, såsom dess Ordförande, ledde öfverläggningarne, och ändtligen den karaktärsfasthet, consequens och ståndaktighet, med hvilken han försvarade hvad han ansåg för ledande till fäderneslandets välfärd, utan att genom smädelser, hån, hot, eller ens genom det yttre våld, för hvilket han mer än en gång var blottställd, låta förmå sig att en härsmån afvika ifrån sin öfvertygelse." "Hans mod", säger Palmblad, "sattes på hårda prof: under tvenne riksdagar vid vissa kriser, då tidningarne retat pöbeln mot honom, bestormades mer än en natt hans fönster med stenar, och om dagarna hörde han på gatorna hotelser riktas mot sin person; men han förändrade icke, i trots af alla böner och föreställningar, hvarken boning eller sofkkammare, och fortsatte i allt lugn, stundom åkande, stundom vandrande, sin väg fram. Detta mod väckte till och med fiendernas beundran: den publicistiska smädelser mildrades efterhand, så att anfallen under sista riksdagen blefvo temligen lindriga och mera sällsynta."

Uti mångsidig bildning och classisk lärdom anses Erkebiskop af W. hafva stått högre än någon af hans företrädare sedan Benzeliernas dagar. Den kärlek, han såsom barn och yngling fattat till vetenskaper, bibehöll han under hela sin lefnad, om ock embetsbefattningar hindrade honom att uteslutande eller företrädesvis öfverlemnna sig åt studierna. Han läste allt det förnämsta ej blott inom den theologiska,

utan äfven den historiska, statsvetenskapliga och esthetiska litteraturens område; egde en betydlig boksamling, och höll åtskilliga theologiska, isynnerhet engelska, tidskrifter. Med särdeles tillfredsställelse följde han christendomens spridning i främmande verldsdelar och redogjorde så väl för dessa, som för andra den gudomliga lärans framsteg dels i ett par egna skrifter, dels i journaler, som af andra utgäfvos. Föröfrigt utgöras hans skrifter af Embetsberättelser, Predikningar och Tal vid hvarjehanda offentliga tillfällen. Hans prestmöteshandlingar väckte allmännelig beundran och lära flerstädes hafva blifvit tagna till mönster. De innehöllo bland annat revyer öfver den nyare litteraturen, ej blott den theologiska och philosophiska, utan äfven i nästan alla öfriga vetenskaper. Talareförmågan egde han i ovanligt hög grad, ehuru mindre understödd af röstens styrka. I det improviserade föredraget var han stor mästare. Hans snart sagdt oemotståndliga öfvertalningsförmåga gjorde honom såsom motståndare fruktansvärd. Hvad han vid rikagarne eller vid högtidliga tillfällen muntligen anförde, väckte liflig uppmärksamhet. Äfven såsom latinsk orator var han utmärkt. Hans värtalighet var dock af en ganska egen och originell art, föga egnad att blifva populär. En hoppressad stil med stundom tvära antithetiska vändningar och ovanliga, om än ofta fyndiga, ordbildningar, kräfver åtminstone, för att klart fattas, en spänd eftertanke. På sina ställen visar sig hans skrifart till och med otydlig och ej alldeles fri från affectation. Öfverhufvud utmärka sig likväl hans Tal för ett rikt förråd af höga tankar och blixtrande idéer, uttryckta med sinnrikhet och classisk finhet.

"Med en eld i lynnet, som föga dämpades af ålderdomens snö, sjelf i sina tal lakoniskt energisk, mindre älskare af *sounds* än af *things*, var han i comitéer, consistorier och på riksdagar en fiende till ordrika discussioner, långa anföranden och parlamentariskt ordsvammel, och kunde icke alltid undertrycka denna otålighet, som var det enda fel man förebrädde honom som Ordförande. Hans utmärkta förmåga och klara uppfattning förnekade sig aldrig, då han såsom ordförande ledde öfverläggningarne. — Ytterst punktlig och ordentlig i allt infann han sig, så på embetsrummet som vid bjudningar, vanligen på klockslaget, ja till och med förut; åtminstone förgick en längre tid, innan han kunde vänja sig vid den akademiska qvarten, universiteternas privilegium."

Erkebiskop af W. har förrättat jordfästningen öfver K. Carl XIV Johan, krönt DD. MM. Kon. Oscar och Drott. Josephina, confirmerat DD. KK. HH. Kronprinsen, Hertigarne af Upland, Östergötthland och Dalarne samt Prinsessan Eugenia, och med vigsel förenat DD. KK. HH. Kronprinsen Carl och Kronprinsessan Lovisa.

W. blef Ledamot af K. Vet. och Vitt.-Samhället i Göteborg 1803, dess Ordf. 1811 och Sekreterare 1815; Sekreterare i Göteborgs Stifts Bibelsällsk. 1813; Ordf. 1818; Ordf. i Stiftets Vexelunderv.-sällsk. 1826; stiftade i förening med H. Exc. M. Rosenblad Svenska Missions-sällsk. 1835; corresp. Led. af K. Landthruks-Akad. 1815, samt af 10 Läns Hushållssällskaper; corresp. Led. af Samf. för utg. af Handl. rör. Skand. Hist. 1815; Hedersled. af K. Vitt. Hist. och Ant.-Akad. 1830, dess President 1834; Led. af Sällsk. Pro Patria, Linnéiska Sällsk. och Trädgårdsfören. 1833; Arbetande Led. af K. Oldskr.-Selsk. s. å.; En af de Aderton i Svenska Akad. 1837; Led. af K. Vet.-Akad. 1838; Medlem af K. Norske Vidensk.-Selsk. i Trondhiem s. å.; Hedersled. af Sv. Nykterhets-Sällsk. s. å.; d:o af K. Vet.-Societ. i Upsala 1839; af Konungen utnämnd till Ledamot i Bibel-Commissionen 1841, äfvensom 1844 till Ordf. i det Utekott, hvilket borde granska de Akad. Constitutionerna; Led. af Hist. Theol. Sällsk. i Leipzig 1845.

Commendeur af K. N. O. sedan 1824 utnämndes W. 1841 till ädelig Ledamot af Seraphimer-Orden, vid hvilket tillfälle han tog till valspråk *Constans Fiducia Veri*, hvilket, med en anspelning på initialerna till hans namn, antyder hans fasta förtröstan på det Sannas slutliga seger. Efter Kon. Oscars kröning, 1844, erhöll W. af H. Maj:t utmärkelsen af ett ytterst dyrbart Erkebiskops-kors i juveler.

År 1807 ingick dåvarande Lector af W. i äktenskap med *Anna Fredrika Åkerman*, en dotter af Landskamerraren F. M. Åkerman och Inga Otterdahl.

Hvad i öfrigt angår W:s enskilda lif och karakter såsom menniska, må den competente nekrolog-författaren, liksom flerstädes i det föregående, hafva ordet. "W. var ärelysten: — hvarför skulle vi icke erkänna det? — men icke ärelysten, på små själars vis, efter titlar och hopens handklappningar, utan efter de vettiges och godas aktning och bifall. Utan en sådan slags ärelystnad finnes, som vi tro, knapt någon stor man. Om han sträfvade efter högsta platsen i kyrkan, så var det mindre för glansens skull, än derför att den erbjöd det vidsträcktaste fältet för en

fraktbärande verksamhet. Då han med sin politiska bekän- nelse, under en sådan partiernas gäsningstid, som den när- varande, icke på en gång kunde vinna hopens och de upp- lystares beröm, tvekade han intet ögonblick i valet. — Samma person, hvilken såsom offentlig man var så bergfast, så jernstark, var dock inom sitt husliga område den mest milde och godhertade. Hans godhet mot betjening och tjenstefolk lærer, enligt ryktet, gått nära nog till flathet, så att husbondens vilja icke lærer varit den souveräna i "hvita huset." Men det är alldeles icke ovanligt att de con- servative inom sitt eget hus afvika från den monarchiska principen, liksom å andra sidan de ultra-liberale inom sin krets plåga bannlysa all opposition och sjelfva constituera sig som despoter. Det blef ej Erkebiskop af W. beskärdt, att i äktenskapet finna sällheten: hans öfverseende med den underliga makan lærer varit exemplariskt, så länge det var möjligt att behålla henne i huset, och en faders glädje blef honom icke heller förunnad. Hjertats varmaste känslor voro således egnade åt brodern, Statsrådet, och åt systern, enke- greffvinnan Wrangel, hvilken genom sin vistelse hos honom förljufvade hans sista år och gjorde huset mindre tomt."

"Det följer af sig sjelft, att den frikostige mannen, så- som Pastor i sitt präbende, var långt ifrån att vara sträng i "rättigheternas" uttagande: hans eftergifter under de tvenne svåra missväxtåren lära sammanräknade uppgått till en icke obetydlig summa. Hans egna lefnadsomkostnader voro icke stora: enkel, högst måttlig och återhållsam, för egen del "nykterhetsvän", men fördragsam mot svagare, var han i hvardagslifvet ingen vän af ståt, yppighet och öfverflöd; men när det i Erkebiskopshuset gäfvos fester och represen- tations-måltider, tillgick allt rundeligen. — Erkeb. af W:s största njutningar bestodo, jemte utöfvandet af pligter, i studier och umgänge med kunskapsrika män: dessa samtal kryddades å hans sida med skämt och qvicka och glättiga infall. Hans fiender upprepade ideligen, att han var "falsk", "ränkspinnare." Snarare var det hos honom ett fel att han dref upprigtigheten nog långt: han yttrade sig ej allenast oförbehållsamt, utan stötte någongång, ehuru ouppsåttligt, de med honom samspråkande genom ett infall, en skämtande anmärkning, hvilket han ej alltid kunde tillbakahålla, utan att dock vara en vän af satiren, åtminstone icke den föroläm- pande. Ehuru han icke egde sin broders jovialitet och mi- litäriska rättframhet, egde båda dock i sin karakter åtskil- ligt gemensamt: glättigheten, godhertigheten, lifligheten,

skämtet; men med allt detta hade den presterliga brodern i sitt väsende, sin hållning och i sina uttryck, någonting fint, förnämt, hvilket många tyckas hafva ansett för diplomatiskt." — "Ehuru han aldrig glömde sin värdighet" — skrifver en annan —, "och man i hans närvaro alltid fick erfara hans öfverlägsenhet, kändes detta likväl aldrig på ett tryckande sätt. Det låg en så enkel vänlighet, en så öppen förtrolighet, en stundom, om jag så får uttrycka mig, jollrande lekfullhet i hans väsen, att man kände sig tvingad att hålla af honom, på samma gång som man hänfördes af den snillrika lifligheten; den sprittande qvickheten i hans conversation. Af naturen gladlynt, skämtade han gerna, och en viss godmodig satir, framkallad af qvickheten, men förmildrad af det goda hjertat, lekte ofta på hans läppar, och detta var vanligen också det enda vapen, han använde mot dem, som i det offentliga uppträdde emot honom; — ja, till och med den mot honom upphetsade pöbelns anfall och hot kunde endast aflocka honom ett muntert skämt. I allmänhet mild och öfverseende, var det endast emot råheten, under hvilken drägt eller hvilken form den än visade sig, som han var oförsonlig. Han gisslade den ständigt, och hela hans offentliga lif företer äfven en oafbruten kamp emot densamma."

Alltifrån sin barndom hade W. icke njutit någon stark helse, men ändock länge bibehållit den genom ett alltid iakttaget måttligt lefnadssätt. Under sina sednare år beständigt mer eller mindre lidande, bar han denna plåga med en beundransvärd själskraft. Den mäktige anden visade sig segrande öfver kroppen. Helсотillståndet syntes ännu icke gifva anledning till någon synnerlig fruktan, då han afreste till det riksmöte, som för honom skulle blifva det sista. Under riksdagens fortgång började likväl hans krafter duka under vid ansträngningarne, och då han i Juni 1851 återkom till Upsala, för att bevista den förestående Magisterpromotionen, skönjdes af hans utseende, att han var betydligt försvagad, ehuru han icke mycket låtsade derom; med möda kunde han taga del i ungdomsfesten, och kort efter densamma nedlades han på sjuksängen. Efter några veckor förbättrades tillståndet; men i stället för att qvarstanna för att återställa sina krafter, trodde han sig åter böra öfra lugnet åt riksdagsbråket. Förnyade sjukdoms-anstötar gjorde snart afbrott i hans återbegynta verksamhet, och då han icke mer förmådde intaga den talmansstol, han i decennier prydt och försvarat, men genom några ord i slutet af för-

slaget till Cleri Comitialis circular, som för ståndet upplästes, tillkännagaf det sjukdomsförfall, som för honom inträffat, reste sig hans ståndsbröder alla, utan åtskillnad på politisk färg, afbröto sin plenarsession och begäfv sig till den vördade förmannens boning, för att gifva honom sitt varmaste farväl. Efter ett djupt rörande afsked från sitt älskade Prestestånd, då den halfdöde patriarchen, mera med tårar och åtbörder än med ord, gaf dem alla sitt hjertas varmaste välsignelse, och efter att äfven från thronen hafva blifvit hugnad med de utmärktaste bevis af ynnest och deltagande, afreste han d. 9 Aug. till sin nära Upsala belägna vackra landtegendom Sunnersta, der under sorgfällig läkarevård hans tillstånd i början något förbättrades; men snart återkommo efter en lindrig förkylning de oroande symptomen, och sista veckan anade han sitt nära förestående slut. Själskrafterna voro dock ännu så oförsvagade, att han låg läsande på sin sjukbädd nästan intill det ögonblick, då han genom en slemqväfning d. 19 Sept. 1851 kl. ½ 11 f. m. stilla hänslumrade till ett högre lif, då blott några dagar fattades i hans sjuttionde år.

Den 16 Jan. 1849 skänkte Erkeb. W. 4000 Rdr b:co, hvaraf årliga afkastningen fördelas i fyra lika stora stipendier för studerande af Erkestiftets trenne nationer och den Götheborgska. Genom sitt testamente förärade han till Upsala Akademi sitt dyrbara Bibliothek, och förordnade äfven, att penningvärdet af det briljanterade Erkebiskops-kors, hvilket han af Konungen erhållit, skall bilda ett capital, hvars årliga ränta skall användas till understöd åt skickliga ungdomlingar, som ingå i prest-embetet.

Statsrådet Joh. af Wingård tecknade 1846 i sina Minnen följande lefnads-öfversigt och jemförelse: "Genom det att min bror till mig afstod sin Fändriks-fullmakt, kom hvar och en af oss på sin bestämda väg, som i tidernas längd förde oss båda så långt vägadt var på embetsmannabanorna. Parallela gingo de utan att vi någonsin kunde komma i kontakt med hvarandra, blott fagna oss åt hvarandras framgång på sin bestämda bana. Besynnerligt nog inträffade det så, att då jag här i Stockholm tog min Artilleri-examen, från hvilken jag kan datera en stor del af den lycka jag gjort, fick han Magistergraden med utmärkelse i Upsala. På sin 36:te födelsedag anlände jag till Carlstad som Landshöfding, och på sin 36:te födelsedag biskopsvigdes han i Jakobs kyrka. Samma år, som han tillträdde Erkebiskops-embetet, blef jag Statsråd; och följas åt skola vi i döden: ty vid

foten af föräldrarnas graf på Tölö kyrkogård i norra Hal-
land ha vi byggt vår gemensamma, hvaruppå dödsdagarna
endast saknas å den stora stenen."

Skrifter: Disputationer (se ofvannf.), samt Theser vid Gymnasium i
Götheborg. — Af Rector till Gymnasii-Ungdomen vid läsårets
början 1811. Götheb. 1812. — Herdabref till Götheborgs Stifts Pre-
sterskap 1818, omtr. 1839. — Äminnelsetal i Götheborgs Vet.
och Vitt.-Sambälle öfver Biskopen Dr. Johan Wingård. 1818. —
Anförande vid Kyrkstämman d. 31 Oct. rör. Nya Psalmbokens an-
tagande vid Domkyrkoförsamlingen. Götheb. 1820. — Andliga Tal
H. 1. Ups. 1821. — Predikan vid Riksdagens slut 1824. Sthm
1825. — Tal vid Skolans i Mölndal Invigning 1824 (infördt i
Jenaische Litt.-Zeitung). — Tal vid Gymnasii- och Skolhusets In-
vigning i Götheborg 1826. — Tal vid Grundstenens läggande till
Carl Johans kyrka och sedan vid denna kyrkas invigning. — Tal
vid Altarprydnadernas invigning i Götheborgs Domkyrka. Götheb.
1827. — Predikan på Jubeldagen d. 28 Nov. 1830. Ib. 1831. —
Tal vid K. Gustaf II Adolphi Äminnelsefest d. 6 Nov. 1832. —
Tal vid den första Missionsbön i Stockholm 1833. — Äminnelse-
tal öfver Landsh. Gr. A. P. v. Rosen, Grosshandl. Erhard Luden-
dorff, Med. Dr. P. Dabb, Prosten Åstrand, Theol. Dr. Wieslan-
der, samt i Sv. Akad. öfver H. Exc. Gr. Gustaf Lagerbjelke (In-
trädestal 1838). — Tal och Berättelser vid Prestmötena i Göthe-
borg 1822, 1831 och 1836, i Handlingarne. — Latinska och
Svenska Tal vid Prästmötet i Upsala 1843. — Predikan på Christi
Förklaringsdag, hållen till afsked i Götheborgs Domkyrka 1841.
— Tal vid D. K. H. Prinsarnes första Nattvardsgång. — Tal, då
Pastor Primarius Dr. Hagberg i Storkyrkan, Kyrkoh. Lect. Lind-
gren i Solna, Kyrkoh. Holmgren i Haksta inställdes i embetet. —
Förmaningsord i Adelsö kyrka d. 3 Aug. 1840. Sthm s. å. —
Nyarshelsning till Erkestiftets vördige presterskap. Ups. 1842. —
Tal, då Seminarium för Erkestiftets Folkskollärare invigdes d. 6
Maj 1843. — Tal i Upsala Prestsällskap om *Missionerna* d. 24
Jan. 1844, och å samma Sällskaps vägnar på Luthers dödsdag d.
18 Febr. 1846. — Öfversigt af Christna Kyrkans sednare hän-
delser och nuvarande tillstånd. Ups. 1843, öfversatt på Engelska
under titel: Review of the latest events and present State of the
Church of Christ. London 1845. — Läsning i andliga ämnen. H.
1—3. Ups. 1846—49. Tal i Götheborgs och Upsala Stifts Bibel-
sällskapers Berättelser. — Afhandlingar, Lefnadsteckningar, Re-
censioner och Artiklar i flera Tidskrifter och Tidningar.

(Källor: Lefnadsteckning (af Statsrådet Grubbe) tryckt jemte Likpredikan af Dr.
Anjon. — Nekrologer i Tidn. Tiden (af Prof. Palmblad, med autobiogr. upp-
gifter), Post- och Inr.-Tidningar m. å. — "Norden", Skand. National-Kalender
för år 1852. — Matriklar och Herdaminnen.) A. F.

Tilläg.

VASSENIUS, BIRGER.

Hufvudkällan för denna mans lefvernesbeskrifning, Gothenii parentation, hvilken ej blifvit tryckt, var före biographiens författande förgäfvess efterspanad. Hr C. W. S. har nu uti Götheborgs Consistorii Archiv funnit ett dylikt manuscript in Fol., som synes vara af Gothenii hand, hvarur till de förut meddelade torftiga notiserna kan läggas följande såsom fyllnad.

Födelsedagen var d. 26 Sept., stället Mankärr. Fadren var drabant och "tjente i skånska ofriden" under Carl XI. Modren hette *Martha Thorstensdotter*. "Medellöshet höll V. i Venersborgs skola öfver tiden och tillfället", hvarefter han, uppgifne dag, intogs i 2:a classen af Skara Trivialskola. Såsom en ovanligt rask skolepilt flyttades han 1708 öfver 76 kamrater från nämnde class directe till den fjerdre, och åter 1707 öfver 37 andra till Gymnasium. Under hela gymnasitiden anförtröddes honom en mängd hederliga mäns barns undervisning. Biskop Svedberg och Consistorium pröfvade honom till och med värdig att läsa uti skolan i stället för Collegerna, här desse hade förfall. Biskopen gaf honom dessutom mer än en gång både penningar och böcker.

Såsom student blef han informator för en i Roslagen boende faderlös cousin, med hvilken han under terminerna fick vistas i Upsala, ehuru med klen penningelön. År 1713 upptäckte V. genom bref för Astron. Prof. Elvius sin lust från tidigare år för kunskapen "om planeternas och stjernornas art m. m." och erhöill Professorns uppmuntrande svar samt framdeles biträde. Nu började V. för allvar studera mathematiken. Under sitt vistande på landet gjorde han sig en himmelsglob af trä, ett urverk till prim- och secund-minuter, först af elgshorn, sedan af trä, en quadrant af samma materia m. m., "observerandes när andra sofvo, stjernornas och planeternas upp- och nedgång samt culminationer." 1714 gjorde han sig en barometer, och "ovisst är om Roslagen förut egt ett sådant instrument, som den tiden var sällsynt i sjelfva Upsala." Sedan blef det nog allmänt, "då curieuse män både i Roslagen, Upland, Södermanland och andra orter förskaffade sig af honom desse våderspåmän." Vassenii torftighet hade af barometerhandeln ej litet understöd, och Elvius fagnade sig deröfver ogément. I Nov. 1716 inlemnade V. till filosofiska faculteten uträkningar på några månförmörkelser, att vinna del af Stip. Reg., men lyckades

ej att vinna stipendiet förrän året derpå, sedan han, genom en exercitie-disputation *de Planeta Venere* hade gjort sig känd för sådan insigt i Astronomien, "som ingen bland den tidens studerande innehade." Flitig åhörare af de publika föreläsningarne i de matematiska vetenskaperna, gaf han sjelf sådana privatim för studerande af flera landskap, och genom Akad. Bibliothekarien E. Benzeli bemedling kom han äfven att gå "åtskilliga herrar af adeln tillhanda" med undervisning i arithmetik och geometri. B. lemnade honom jemväl sin af lärda skrivelser från de största mathematicens och physikens idkare uppfyllda breffbok att begagna, äfvensom den lilla astronomiska tuben, som då fanns på biblioteket, att eftersöka Bernouilli comet, "hvilken förgäfves väntades i Maj 1719." — År 1721 o. följ. voro förnämna herrars söner från Vestergöthland af Bonde- och Lillie-familjerna under V. handledning. Redan år 1722 tillföll honom den hedern att bli Led. af Vet.-Societeten i Upsala. Han ingaf der, utom annat, sina barometrisk observationer för 1721 och 1722, och följde Benzeli råd att förskrifva sig "ett par sköna tubglas" från England, med hvilka han "så många vid Akademien studerande sökte förnöja 1725 och 1726 uti *Physica coelesti cet.*" Erhöll 1722 stip. Piper. det han åtnjöt i fyra år. Hans privata collegier växte melkertid år för år "in till nog afund", och "sjelfve Professorerne förundrade sig öfver sådant tillopp, och en del af dem satte äfven sina söner hos honom privatim uti *physicis och mathematicis.*" Vid slutet af s. å. hugnades han med Akad.-Cancellerens Exc. Cronhjelm's löfte om befordran vid Akademien, "men en långsam väntan tycktes ge hoppet förloradt." Alltså lemnade V. Akademien 1726, och reste till sina gamla föräldrar vid Venersborg.

Då Benzelius på sin resa att mottaga Götheborgs stift upphunnit Skara, anmodades V. genom bref att vara honom till mötes i Romeled, eller Götheborg. Afsigten var att få V. bit vid Gymnasium i stället för den gamle Math. Lectora Ramzius, "som var orkeslös men ville ha halfva lönen." V. fann sig nöjd dermed, och skötte lectionen med sådan framgång, "under Benzelianska recommendationer hos hvar man, att orten tycktes på en gång liksom blifva matematisk." General M. Ribbings, Biskopens och andre förnämne mäns söner, studenter och flere inställde sig hos V. att privatim informeras. "Gymnasii ledamöterna likaledes." På stora Otterhälleberget lät han uppställa sin 20-fotiga tub, "att dermed på klara aftonstunder visa himmelens fägring"; men sedan

de der något oroades, blef stationen den mesta tiden på lilla Otterhällan. Vårtiderna tjente honom att uppå falten utom staden öfva sina discentes i landtmäteriet, "på det tillkommande hushållare på landet måtte vänjas att afmätta sina egor på egen hand." Han var föröfrigt mycket flitig att öfva ungdomen ej blott i matematik, fysik, gnomonik och Usus Globorum, utan ock i latinska språket. V. var ej prest, ej heller Consistorialis, men examinerade prester ex officio. Åren 1731 och 1738 var han Rector Gymnasii. "Efter E. Benzeli bortflyttning hade han skälmar och trolösa omkring sig, af hvilka han ingen satisfaction fick, och måste alltså gripa sig an till att bibehålla sig vid sin auctorité."

Mer än en gång hade V. anbud från Skara att der antaga vacante lectioner. Desslikes har han af höga gynnare blifvit uppmanad att söka lediga professorater vid universitetet, men föregifvit vid de förra anbuden sin belåtenhet med hvad han hade, och vid de sednare uppmaningarne sin ovärdighet.

Alltifrån 1714 hade V. blifvit ledd in på hypotesen om vattenminskningen "af den anledning då fann i Roslagen vid Östhammar och Sanddika. Han gaf sin förtrogne vän, sedermera Astron. Prof. A. Celsius sina tankar och observationer häröfver 1721 tillkänna. De båda beslitade sig efter den tiden, hvar på sin ort, att samla egna och andras iakttagelser (jfr. Sv. Vet. Akad. Handl. 1743), och lærer V. varit den förste bland våra mathematici, som sökt utröna Veneris stigande och fallande. V. upptäckte sina tankar om vattuminskningen för E. Benzelius först i Upsala 1722, men då utan bifall, och åter i Götheborg 1728 och följ. åren, då andragna observationer, gjorda vid Vesterhafvet, syntes gynna bemälda hypotes, dock ännu icke till fullkomligt nöje. Han brevexlade sedan härom med åtskilliga lärde män och försäkrade sig alldeles om hypotesens riktighet. — V. kunde på sin ålderdom ej nog förundra sig öfver dem, som ej kunde se, huru af vattnet flera slags täta kroppar årligen tillkomma, "hvilka antingen så förblifva eller omsider till jord förvandlas", som äfven af vattnet fått sin första upprinnelse "likmätigt Skriftens vittnesbörd." Han "hytte ock många andra stycken uti rebus naturalibus, hvilka nu syntes orimliga, men i framtiden torde bekräftas." V. var ock "den förste i Sverige, som utan annan anledning än blott lust för Astronomien uträknade Veneris gång under solen 1761, 26 Maj g. st. och samma märkvärdighet framgaf uti sin disputation de Plan. Venere 44 år förr än den

inföll och förrän Hallejus här var bekant hos någon mathematicus." — Rörande Vii almanachor vet man med säkerhet, att, särdeles af de sednaste, väl 8000 ex. årligen gingo till Norge.

V. säges hafva varit aldrig mycket glad oftare än då han anställde förmörkelse-observationer, ej heller bekymrad, utan alltid munter och jemn till sinnes. En annan uppgift är likväl, att han var "en melancholicus och hypochondriacus." Han var "nog flitig att läsa för sig sjelf, dock ej att alltid hänga näsan öfver boken, utan gick af och an på sin kammar eller om sommaren ut på fältet i nejden af Änggården, der han hade utvalt sig två ställen till att hvila eller roa sig med stenkastning till någon viss gräns, och certerade han på sådant sätt med den eller dem, som han hade med sig ut, ty alltid skulle han ha någon med sig." Rörande hans umgängeslif heter det: "han umgick ej med andra än sådana, som hade mycken pieté, alltså med ganska få." Sedan han blifvit gift, "kom han i mera, och ändock mycket inskränkt umgänge." Han var "snygg och ärbär utan att bry sig om modet", som han föraktade. "Liten till växten, gick något stupa, men red nästan supinus." I många år, alltifrån sin bästa ålder, var han nästan dagligen angripen af svindel, och "ofta visade sig 2 eller flera ringar af åtskilliga färgor för ögonen." En noggrann diet beredde honom dock en hög ålder.

Vassenius var tvenne gånger gift: 1) 1734 med *Charlotta Borg*, dotter af Öfver-Inspect. vid Sjötullen i Nyköping Vedich Borg och Anna B. Lindeflycht. Hade med henne fyra barn. 2) 1745 med *Ebba Regina Spaak*, dotter af en Postmästare och Tullnär i Uddevalla.

WEIDMAN, THURE.

Ur en handskrifven biographi af P. G. A. må följande meddelas:

Weidman hörde till den bekanta skolan af antedilavianska linguister, hvilka i sin höga uppskattning af hebreiska tungomålet, såsom hela mensklighetens urspråk, lade en synnerlig vikt vid sjelfva bokstafatecknen deruti. Denna åsigt hade i W:s ungdom vid Lunds Akademi ifriga bearbetare (Proff. Laurell, Sommelius, Bisk. Engeström m. fl.), och blef först genom Mathias Norbergs uddiga sarkasmer corrigerad och från detta lärosäte förafskedad. W. öfvade sin fyndighet på detta fält icke blott uti sin exercitie-disputation (*De pondere argumentorum quorundam contra hypothesis valoris litterarum Hebræarum interni*), utan ock i flera andra, dem

han från öfra cathedern försvarade. I sin *Dissertatio moralis de divisione legum divinarum* indelar han dessa *leges* uti *naturales et positivæ*, hvilka sednare åter sönderfalla uti *paradisiacæ, antediluvianæ, Noachidicæ* etc. — I ett omdöme öfver Theol. Prof. Dr. Weidmans dissertationer är något svårt att gifva minnestalaren full rätt. Visserligen är W. renlärig, men hjertlig är han icke; bestämda äro väl hans theologiska definitioner, men icke är det någon vetenskaplig systematik i hans demonstrationssätt. Sophist är han visst icke; men icke heller är han någon dialecticus. Väl är det möjligt att han i själ och hjerta var tolerant mot mysticismen, men icke framlyser särdeles fördragsamhet i hans disputationer. Tvärtom illustrerar han sina theologiska vedersakare med epitheter sådana som *infernalis, diabolicus, asinus, robosus, vesanus*.

WINGÅRD, JOHAN.

När Domprostembetet uti Götheborg i ledigheten efter Dr. Ekebom skulle 1783 tillsättas, anmälde sig eller anmälades ett temligen stort antal sökande, bland dem en och annan utmärkt man. Biskop Wingård sällade sig till dem först sedan en kunglig skrifvelse hunnit insöfväntas, som försäkrade vederbörande om K. Maj:ts bifall eller rättare önskan till förslaget att Biskops- och Domprost-embetena denna gång förenades i en person. Denna skrifvelse, från E. Schröderheim, till Commercerådet och Polisborgmästaren i Götheborg Petersson (Justitiæborgmäst. hette Brusewitz), är af så märkvärdig art, att derur ord för ord må följande anföras. Deri "förmäler Hr Statssekreteraren, huruom H. K. Maj:t blifvit underrättad, att vid nuvarande ledighet af Domprosteriet i Götheborg en stor del af stadens invånare torde af kärlek och tillgifvenhet för stiftets Biskop H. H. Wingård vilja kalla honom till Domprost och jemte Biskopsembetet såmedelst anförtro honom Domprostbeställningen, men att några deribland torde hysa den farhågan att på detta sättet dessa begge embeten skulle för alltid bli förenade och stadens privilegier vid Domprostembetet försvinna. Men som allt intrång i privilegier är vida skiljdt från H. Maj:ts nådiga afsigt och en sådan impression kunde betaga församlingen en fullkomlig frihet vid detta tillfälle att visa förtroende för en man, hvilken K. Maj:t med nåd och ynnest alltid omfattat och hvars förmån alltid är K. Maj:t behaglig, så har Hr Statssekreteraren undfått nådig befallning att

om K. Maj:ts tänkesätt både underrätta Hr Borgmästaren och jemväl uppdraga honom att derom förståndiga församlingens invånare, lärande K. Maj:t, om händelsen inträffar, sjelf gifva församlingen den försäkran, som för framtiden betager all fruktan och ovisshet i detta ämne." I kraft af denna kostliga skrifvelse tog Wingård sitt hittills hindrade men "länge påtänkta" steg, och, heter det, "som Hr Biskopen tror genom de från höjden undfångna krafter sig äfven kunna detta embete förestå, han alltså såsom sökande sig anmäler"; åstundande att få Långfredag till profdag, hvilket naturligtvis beviljades. Kom så den märkvärdiga valdagen den 22 April. Visst ha vid prestval hånliga gyckelspel ofta förekommit, men sällan har väl ett fullständigare blifvit uppfördt. Ordföranden, merbemälte Borgmästare, ansåg "underdånigaste pligtskyldighet fordra", att Schröderheims skrifvelse upplästes före valet, ehuru den förut på allt möjligt sätt blifvit kungjord och känd. Derpå tager han munnen full af förmaningar till den församlade menigheten, att låta valet försiggå "med inbördes vänlig, stilla och broderlig förening." Sedan han pathetiskt till och med yttrat: "Herren förträmpe saten under våra fötter", afstyrker han på det högsta val genom omröstning, hvilket skulle medföra den söndring, som skulle "förtörna Gud, misshaga vår nådige Konung och sätta en fläck på denna församling, som alltid tillförene så ställt sina val, att de vunnit en nådig öfverhets höga behag och stadfästelse." Ändtligen efter så mycken födslovända skall fostret fram. "Som jag är öfvertygad, att flere med mig hysa samma tänkesätt o. s. v. så vill jag på Magistratens vägnar föreslå någon person, hvilkens enhälliga utnämnannde kunde komma under öfverläggning och vid hvilken öfverläggning jag hoppas, att den enfaldigare låter sig af dem, som mera insigt ega, vänligen underrättas och upplysas. Samma person, som jag sålunda föreslå vill, blifver — H. H. Biskopen m. m. J. Wingård." Sedan Biskopens förtjenster blifvit vederbörligen, fast i korthet, upprepade, tilläges, att församlingen har allt skäl att gifva Biskopen sin enhälliga röst, och dymedelst, om jag så får tala, uppfylla en nådig Konungs vilja." Vidare är så tillställt, att Landshöfdingen Du Rietz, som var närvarande, framlemnar på uppmaning att först afgifva sin röst, ett långt skriftligt anförande, hvari andrages, att K. Maj:t icke allenast en gång skrifvit till honom såsom embetsman, utan äfven sedermera i ett handbref uttryckt detsamma som brefvet till Borgmästaren innehöll. "Låten nu se, hette det, att inga olofliga

egna afsigter styrt detta val." Om de fördenskull röstade på W. så "förvärfvade de sig Guds välsignelse, Konungens nåd, sina samvetens frid, sina sinnens lugh" m. m. Man ser af dessa ändlösa och osmakliga præludier, att fruktan var stor att icke så lätt vinna det höga spelet. Emellertid voro i choret ett antal med nämnde herrar liktänkande uppställda, som skulle åvägbringa den äskade acclamationen. Protokollet upptager, att på frågan, om församlingen ville ha Wingård till Domprost, "svarades med ett högt ja", och och på samma fråga förnyad, om valet var "enhälligt", svarades åter ja, och "hördes tillika utrop af: Gud välsigne Konungen!" Deremot nämner protokollet icke ett ord om huru hela den öfriga församlingen ropade öfverljudt nej. Urmakaren Lor. Simson med flera aktningäsvärda församlingsmedlemmar framträdde med förklarandet, att valet var olagligt, och yrkade, att det måtte gå om igen och ske genom omröstning. Detta vägrades envist. Oron blef stor och allmän, och det gäste i sinnena. Protokollet slutar med dessa ord, att Magistraten "fördenskull med flere af församlingen hastigt åtskildes." Det i protokollet, såsom det synes, först vid justeringen tillagda ordet "hastigt" är mycket betecknande. Förhållandet har verkligen varit sådant, att en del af den uppbragta menigheten visade hotande åtbörder och började med armstyrka söka upprättelse för våldet, begånget af "rättvisans tjänare." Desse funno då för godt att så skyndsamt som möjligt aflägsna sig, och en af dem, som var ärligare än de andre och synes ej ha samtyckt till deras råd, nemligen Rådmannen Butsch, då han qvarstannade med sitt bättre medvetande, fick till en del umgälla hvad kamraterna förskyllat. Till intrigspelets fulländning hörde, att ett ombud stod färdigt att med den bugneliga underrättelsen om "Wingårds enhälliga kallelse" genast begifva sig af till Stockholm. Den så snöpligt besvikna pluraliteten, som på förhand visste tillställningen, ehuru ej anande att skamlösheten skulle draga af med så stor seger, sände sedan sina deputerade. När desse fingo företräde för den "nådige Konungen", mottogos de af konom hastigt med det vänliga beskedet: "Jag vet, hvad J viljen, J kommen, för att tacka mig för det jag utnämnt Biskop Wingård till eder Domprost." Hvad hjälpte det då, att de hemmavarande inlade sina protester mot Magistratens beteende? Redan dagen efter valet inkom en förklaring med en massa underskrifter, protesterande mot valets olaglighet. Dagen derpå likaledes med ett ännu större antal röstegandes underskrifter, bland dessa de

för sin redbarhet allmänt aktade Handelemännen, G. B. Santesson, Jonas Kjellberg, T. B. Plank m. fl. Utí Kjellbergs särskildt inregistrerade memorial heter det, att "icke allenast hans eget bästa... utan tillika den myckna jämmer och klagolåt, som hördes, och de tusentals heta tårar, som fälles vid det tillfället", att Wingård blifvit förklarad vald mot all lag och rätt, bevekta honom att inlägga denna protest. Ännu några veckor derefter inkom en tredje förklaring, jemväl af många underskrifven. Alla dessa klagande hade begärt besvärshänvisning, och de sistnämnda yrkade, att Magistraten måtte dröja med ärendets expedition, så länge valet var omtvistadt. Den sednare begäran vägrades af lätt begripliga skäl, medan den förra bifölls, enär Magistraten väl visste hur pass mycket en besvärshänvisning i detta fall kunde uträtta. Så hängde det tillsammans med detta kyrkliga uppträde, som för den historiska märkvärdighet, hvilken icke gerna kan fränkännas densamme, kräfde utförlighet i framställningen, och hvarvid vi lätit bestyrkta facta tala. Vi nyttja härvid Hr J. af Wingårds ord i dess Minnen (VIII. 37): "Jag bör således hoppas, att sanningens språk icke skall sára någon, fastän det måhända icke smakar eller roar alla." — Hade icke våld gått för rätt, så hade otvifvelaktigt den utmärkte predikanten Dr. Kullberg blifvit den sannskyldige Domprosten (jfr. dennes biogr. i detta Lex.). Att Biskop W. kunde akta för rof att mottaga en så beskaffad befordran, dertill hade han nog sina skäl, och bland dem, enligt ena minnestalarens uppgift, biskopslönens otillräcklighet. Men den vunna segren blef genom sina följder dyrköpt nog. Den närmaste var den, som ock ännu fortfar, att en ganska stor del af Domkyrkoförsamlingens medlemmar gingo öfver till Christinæ församling. Biskopen och Domprosten Wingård försökte väl hvad i hans förmåga stod att förekomma det öfverlöpnigen blefve alltför stor. Men det hjälpte blott föga. Sinnesstämmningen var för mycket retad och uppbragt. En af dem, hos hvilka beslutsamheten var störst, en guldsmed Faust, vågade säga Biskopen-domprosten öppet i ansigtet ord, som voro en osminkad tillämpning af Joh. 10: 1 och svaret, han erhöll, sedan goda ord icke velat hjälpa, att "det vore bättre att bli af med ett skabbigt får än att hela hjorden skulle smittas", bevittnade endast den harmfulla förlägenheten. Med brödrasfolk i staden kom W. snarare till rätta, i det han lofvade att bereda dem åtskilliga friheter, som de icke kunde vänta sig af hvilken Domprost som helst. Redan inom ett halft år

efter valet hade Wingård åt dem utverkat ett hungabref, gedom hvilket de vunno en betydlig förmån och derjemte W. sjelf fick sin Rönungs pris för "ett upplyst nit."

Bland personer, som hörde till W:s omgifning, göra sig tvenne uti hans lefnadsteckning särskildt påminne, nemligen Consistorii-Notarien Lector Kullman och Domkyrko-Comministers-adj. Linderot. Hvem vet icke, att Biskop och Consist.-Notarie stå i det inbördes förhållande, att det någongång blir svårt att afgöra, hvilkendera är mest beroende af den andra? Någongång har man hört den eljest underordnade tjänstemannen, som en Consist.-Notarie är, tillägna sig ärad af att "draga omsorg om alla församlingar." Kullman synes alltför litet gittat dela denna omsorg med Biskop W., och gjorde honom i det stället åtskillig sorg och förtret dels genom sin försummelse i de consistoriella expeditionerna och såsom oduglig gymnasiilärare, dels genom sin bitande qvickhet, som icke sällan hade Biskopen till föremål. Ett annat var förhållandet till Linderot, och det talar mycket till W:s fördel, att han hörde den utmärkte straffpredikanten "i många stycken gerna." En del af L:s åhörare från stiftets gränsorter åt Vestgötha-sidan hade tagit sig före att besöka likartade vänner inom Skara stift och med dem pläga enskild gudstjensts-gemenskap, trots conventikel-placatets hotelser. Detta fick W. kunskap om och framställde för L. sin farhåga, att man fördenskull torde från Skara Consistorium få sig en process på halsen. "Var icke rädd", svarade L., "dertill äro de i Skara alltför lata och låta det nog gå som det vill." Bars der någongång till Biskopen en anklagelse, att L. hade haft för djerfva utlätelser i sin predikan, så förfor han med den tillkallade mildt och öfverskylande. L. var och den, som kunde försvara sig. Vid ett af de nyssnämnda tillfällena, då Biskopen sporde L., om det var möjligt ått han haft ett sådant talesätt på predikstolen, som det hvarför han enskildt blifvit anklagad, svarade L. att så varit. När nu Biskopen frågade, huru han det vågat, svarade L. helt enkelt: derföre att det igenfinnes uttryckligen i Bibeln, hvarpå han måste framleta stället. Den åktning, W. fortfor att hysa för L. härflöt till en del från eftergift för Biskopinnans önsksningar. Hon var af ett utmärkt fromt sinne och en af L:s flitigaste åhörare. Skämtvis brukade W. någongång beklaga sig för sina vänner, att han för sin hustru ej fick någon ro söndagsmorgnarne, utan så snart det ringde kl. 8 till Ottesången, då L. skulle predika, måste han upp för att göra sällskap till kyrkan.

Biskop W. höll icke mer än tvenne prästmöten, nemligen i början af sin embetstid (1783 och 1795), och det i en tid, då ännu lagen om dylika möten ej hunnit förbises så mycket som sedermera.

(Källor: Handlingar hörande till Göteborgs Consistorii Archiv. — Göteborgs Magistrats polisprotokoller för 1785. — Enskildt samlade underrätt.) C. W. S.

Sin hofmans-talang bör det erkännas att Wingård väl använde, der han trädde förmedlande fram under de nära intill skandal gående stridigheterna mellan den regeringslystna Lovisa Ulrika och den regerande Kon. Gustaf. 1780 började W. mycket anlitas af Kon. Gustaf III att försona Enkedrottningen och Konungen. Lördagen d. 23 Mars för Konungen tankfull till staden, der W. mötte och var flera timmar inne hos H. Maj:t. Bland Enkedrottningens anmärkningar var en, att hon ej egde någon trygghet å sin sida, så länge hennes fiender hade tillfälle göra henne otjenster. Konungen frågade om hon nämnt hvilka fienderne voro, sjelf frågande om hon mente Scheffarne, Munck, Taube eller andra. W. svarade att Hennes Maj:t, förutseende denna fråga, tillsagt honom att blott yttra: E. Maj:t känner dem bättre än Enkedrottningen; hon torde mena alla och torde mena ingen af dem alla. Konungen frågade slutligen, om i reconciliationen Kronprinsen och inginge. Högst märkvärdigt är, att W. ej dristade svara härpå förrän han rest åter till Fredrikshof, som väl bäst bevisar, att han kände Enkedrottningens orubbade opinion. Återkommen svarade han att Enkedrottningen ej begrep, huru hon kunde sluta fred med Konungen, men bibehålla krig mot ett tvåårigt barn — en ganska rimlig fråga, der Konungens ovisshet också antyder en annan visshet. Emellertid hade Enkedrottningen bedt W. försäkra, att Hans Maj:t borde kunna begå H. H. Nattvard, äfven såsom sakerna nu stodo. Se vidare Schröderheims biographi. Enkedrottningen vittnade och för Gr. Gyllenstolpe, att hennes Confesseur Wingård ofta i detta ämne med henne converserat och både på religionens och hennes gloires och intresses vägnar sökt öfvertela henne till några demarquer till lugnets återvinnande, om hvilka hon icke med honom varit ense, samt att ... Dr. W. gjort henne de vackraste förmaningar. De la Gard. Arch. 18 D. s. 154.

Bättelser.

ADERTONDE BANDET.

- Sid. 7 Tybeck 1:a stycket r. 9 *quam* läs *quem*.
 — 8 r. 13 nfr. läs: egenheter,
 — 18 näst sista raden i texten Chet läs: Chet (Keit).
 — 39 r. 14 läs: pluralitetens.
 — 41 r. 4 nfr. läs: Tandemström.
 — 308 r. 8 nfr. utom tillägg: konom.
 — 421 r. 11 som, läs: som icke.
 — 327 r. 9 nfr. han läs: den.
 — 329 r. 24 läs: af en presterlig..
 — 337 r. 3 T. afkastade, läs: Tartuffe afkastade.

NITTONDE BANDET.

- 12, 2:a stycket, r. 2 läs: slägter.
 — 29 r. 13 hon läs han.
 — 33 r. 11 ufr. fart läs: fast.
 — 37 r. 30 spioner läs: spiran.
 — 39 r. 9 stjert- läs: hjert-
 — 40 1:a stycket näst sista raden Bere läs: Bese
 — — — sista raden Plee läs: Pijk.
 — 42 Källor: ... läs: Lindbladskä.
 — 44 r. 4 läs: Buckwalds.
 — 49 r. 1 läs: Senators-anor.
 — — 2:a stycket r. 3 läs: possessors - -
 — — — r. 40 läs: Räbelöf — Scheinge.
 — 50, 2:a stycket r. 4 *lefva* läs: *lefde*.
 — — noten läs: Barnekows -- Possessors - Lindenower - Ackelejer.
 — 51 r. 3, 4 öktes — bearbetades läs: ökte — bearbetade.
 — — r. 12 Kiler läs: Eiler.
 — 53 r. 8 läs: förklarande..
 — 55 in medio: 1613 läs: 1643.
 — 56 r. 12 *W*iad läs: *W*ind.
 — — r. 21 *ervälde* läs: *envälde*.
 — — r. 8 nfr. *råd* läs: *nåd*.
 — 57 r. 6 läs: Lessö.
 — — noten r. 1 Dina utgår.
 — 62 r. 18 Joh. läs: Joach..
 — 65 r. 3 läs: Wibeke.
 — 67 r. 14 nfr. Om Ebbe U. utgår.
 — 69 r. 3 nfr. Akad.-Adj. läs: Skoladj.
 — 78 r. 8 läs: Känna; r. 14: 1703 läs: 1783; r. 15 Fagelin.
 — 87 r. 13 tillägg näst XVII D. samt Geijers Frihetstid.
 — 88 r. 7 nfr. *sin* läs: *den*.
 — 93 r. 9 nfr. läs: *hist*... r. 4 nfr. läs: benämningen.
 — 103 sista raden: bevarade läs: bevärade.
 — 107 r. 13 nfr. för läs: före.
 — 112 r. 8 *svar*et läs: *svar*at.
 — 146, 1:a stycket sista raden *eröfrad* läs: *oeröfrad*.
 — — 2:a stycket r. 4 *befattning* läs: *befolkning*.

- Sid. 250 r. 15 nfr. *förordnande* läs: *förordande*.
 — 258 r. 19, 20. Uppgiften om förf. till företalet till 1789 års riksdag är enligt Wallqvist i Gustav. Saml. Jfr. dock Høml. Handl. till Gustaf III:s regering. 2. s. 55.
 — — r. 3 nfr. *Pontén* läs: *Pontin*.
 — 259 r. 8 *den*. läs: *den*.
 — 265 r. 15 nfr. *Jonæ för* läs: *Jonæ blef för*.
 — 270 r. 11 *Erkebisk*... läs: *Enkebisk*...
 — 271 r. 16 *brorsonsson* läs: *sonsonsson*.
 — — r. 22 *bekant Som* läs: *Som bekant*.
 — 218 r. 15 *Dahlgren* läs: *Dillner*.
 — — r. 16 *ett annat läs: ett och annat*. På samma sida läs: *angående... (ej)... ej... tviflet*.
 — 328 nästf. r. i texten läs: *betrakta*.
 — 339 läs: *nådeligen*... *Paulinus*.

TJUGONDE BANDET.

- 3 r. 10 *Kamphs* läs: *Kemphs*...
 — — r. 15 1795 läs; 1785.
 — 5 r. 11 nfr. läs: *vore*.
 — 11 r. 19. Obs. Biskop Heurlin lemnade Vexjö Gymnasium först 1804, således efter Wallqvists död.
 — 12 r. 19 *pulcelle* läs: *Pucelle*.
 — — r. 25 *uppläm*. läs: *läsningen*.
 — 13 r. 8 nfr. läs: *Bergenercutz*.
 — 14 r. 9 nfr. *Herrarne* läs: *Herar* (provincialism).
 — 15 r. 12 *samt* läs: *snart*.
 — — r. 3 nfr. *Hesslin* läs: *Hesslén*.
 — 17 r. 7 *Hvitl*. läs: *Hvetlanda*.
 — 21 r. 5 läs: *Moldenhawer*.
 — 23 r. 3 läs: *Varelse*. Sid. 24 r. 11 läs: *läga*.
 — 32 r. 12 *jemte Hjerne* läs: och *Hjærne*.
 — 33 r. 6 nfr. läs: *politiske*; r. 7 läs: *efterträdd*.
 — 42 r. 23 *item* läs: *idem*.
 — 43 r. 26 och läs: *en*.
 — 60 r. 15 sedan det kunde, läs: sedan det ej kunde.
 — — r. 4 nfr. läs: *Nils Ketillsson till Björnö var son af en herre, som hette Ketill Carlsson*...
 — 62 r. 1 att *träffa* läs: att der *träffas*.
 — — r. 18, 19 står: *skölden* läs: *sköldmärket*.
 — — r. 22 läs: *Peringskjölds* i Riks-Archivet.
 — 64 r. 12 *Magnus* läs: *Magnas*.
 — — r. 12 nfr. läs: *Månssons*.
 — 65 r. 10 nfr. läs: *Stormvasar*.
 — 66 r. 7 *Sturetihellen* läs: *Sturefåhellen*.
 — 67 r. 13 står: *Ulofsson* läs: *Ulfsson*.
 — — r. 7 läs: *Agneholms*.
 — 69 r. 16 står: *egnade* läs: *egande*.
 — — r. 14 nfr. *omnändt* läs: *användt*.
 — 75 r. 11 nfr. *Erik* läs: *Eriks*.
 — — r. 8 nfr. *fråga* läs: *fänga*.
 — 76 r. 4 nfr. *Af dessa har* läs: *Af dessa herr Eriks någre anlag har*.
 — 77 r. 20 3 + 3 läs: 3 × 3.

- Sid. 77 r. 2 nfr. *stat* läs: *stut* (ett skelstraff).
 — 80 r. 3 nfr. *k.* läs: *kung Erik*.
 — 84 r. 4 nfr. läs: *informatör*.
 — 89 r. 15 nfr. läs: *betydliga*.
 — — r. 14 — läs: *motiverade*.
 — 94 r. 4 — står: *hafva* läs: *hade*.
 — 127 r. 13 — *sedan* utgår.
 — 167 in med. står: *Mars* läs: *Maro*.
 — 169 r. 7 nfr. står: *berätta* läs: *beräkna*.
 — — r. 4 nfr. läs: *Rugman*.
 — 170 stycket 2 r. 1 läs: *talentfull*.
 — — — r. 3 står: *än de* läs: *än bland de*.
 — — — r. 2 står: *än vår* läs: *än i vår*.
 — 171 r. 16 står: *sd* att läs: *ja*.
 — 176 r. 31 åter utgifven af A. Goeding. Rost. läs: utgifven af A. Goeding. Åter Rostock...
 — — i slutet: Sundelins tal --- 1830). Bör stå på sid. 177 r. 9 i slutet af *Källorna*.
 — 177 r. 3 nfr. *der* kan läs: *eller* han.
 — 183 r. 6 I. R. läs: *s(ä)* *k(allade)*.
 — 189 r. 15 nfr. Förlöf läs: Färlöf.
 — 194 r. 20 står: 1693 läs: 1593.
 — — r. 23 farbroderns läs: brorsonens.
 — 216 r. 13 och 14 nfr. N. N. etc. läs: Sophia Charlotta gift med f. d. v. Landshöfd. i Jemtland Hampus Mörner (se XX B. 2 h. s. 224. rad. 18 och 19 nerifrån).
 — 260 r. 3 följ. Att samma citation möter här, som sid. 158, kommer sig deraf, att art. Wiesel uppsändes 1850 (då C. F. Cavallius blott varit i 36 år i Wieslanda, se sid. 159, noten), och den sednare art. först skrefs på Red:s requisition 1852, då den förra citationen förgätits.
 — — r. 24 Jönsson läs: Jonsson.
 — — r. 33 Hörne läs: Höne --
 — 261 r. 22 *sam-* läs: *hem-*
 — 262 r. 6 står: 1810 läs: 1811.
 — 263 G. Alander läs: S. J. Alander.
 — 265 r. 6 nfr. *tappupp-* läs: *tapput-*
 — — r. 2 nfr. i noten E. C. E. läs: C. A. Eurenus.
 — 266 r. 10 märkte läs: *ej märkte*.
 — 268 r. 8 namn tillägg: "Läsare."
 — — r. 8 Den läs: Dem.
 — 269 r. 11 läs: Kronfogden.
 — — r. 17 *som* kan läs: *du* han.
 — — r. 2 nfr. slut läs: *stut...*
 — 270 r. 11 *Ruths* läs: *Rush's*.
 — 271 r. 11 läs: *fiender*.
 — — r. 30 läs: *behöfdes*.
 — — r. 35 med: läs: 1820 med..
 — 283 r. 6 C. F. läs: C. H.
 — 275 r. 14 denna läs: denna Cancellerna.
 — — r. 16 läs: *Adjunctur lön*.
 — — r. 7 nfr. E. och V. läs: E. O. V. (Extraord. Vice).
 — 276 r. 3 *som* gäfvor andra läs: *gäfvor* af andra.
 — 279 r. 7 *hvarför* läs: *samt huru*.

Sid. 279 r. 9 läs: församlingar.

— — r. 17 läs: Kelscr.

— 281 r. 18 nfr. läs: mot anmärk-

— 282 r. 21 nfr. 1840, 47 läs: 1840—47.

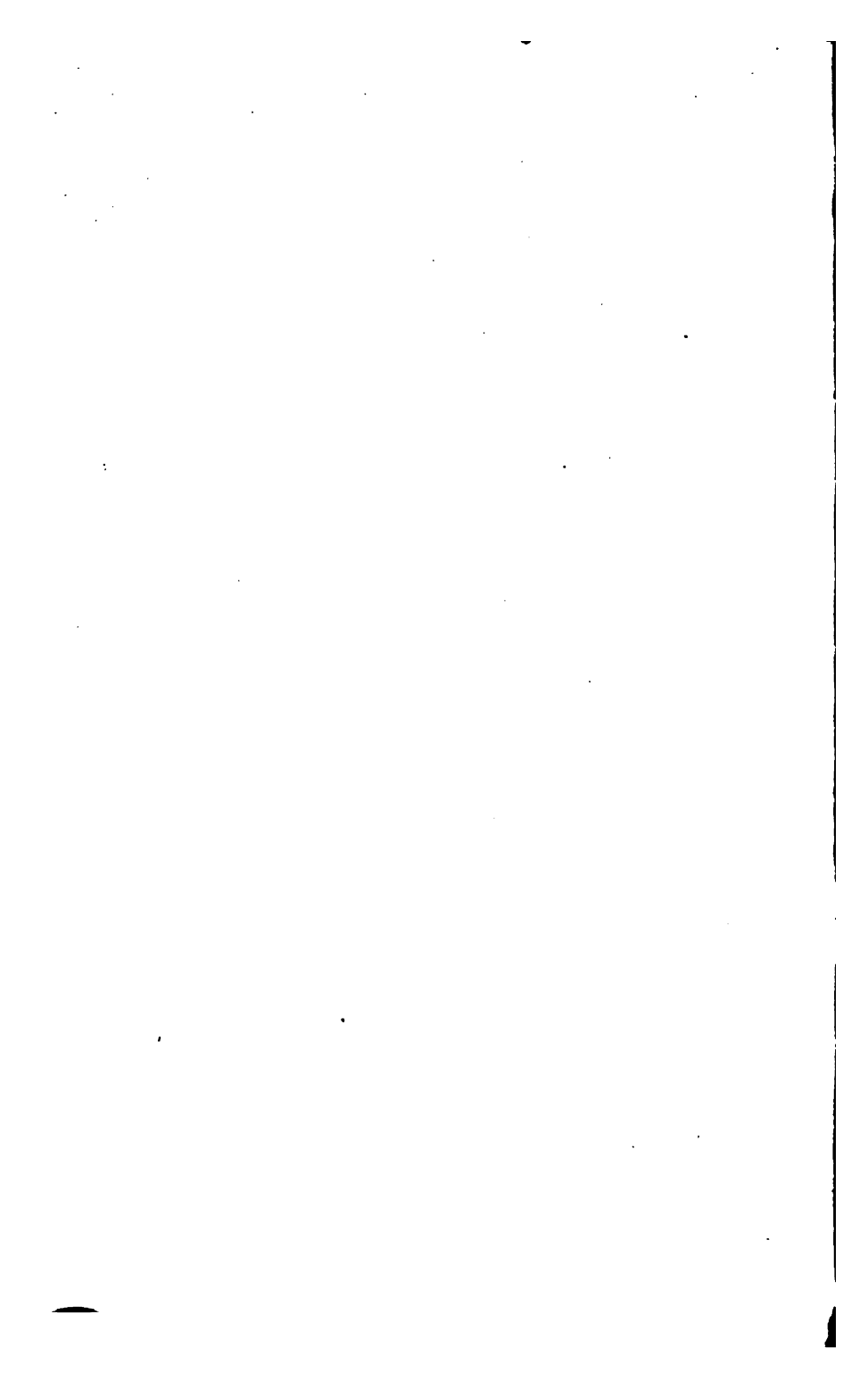
— 283 r. 3 läs: Marsh.

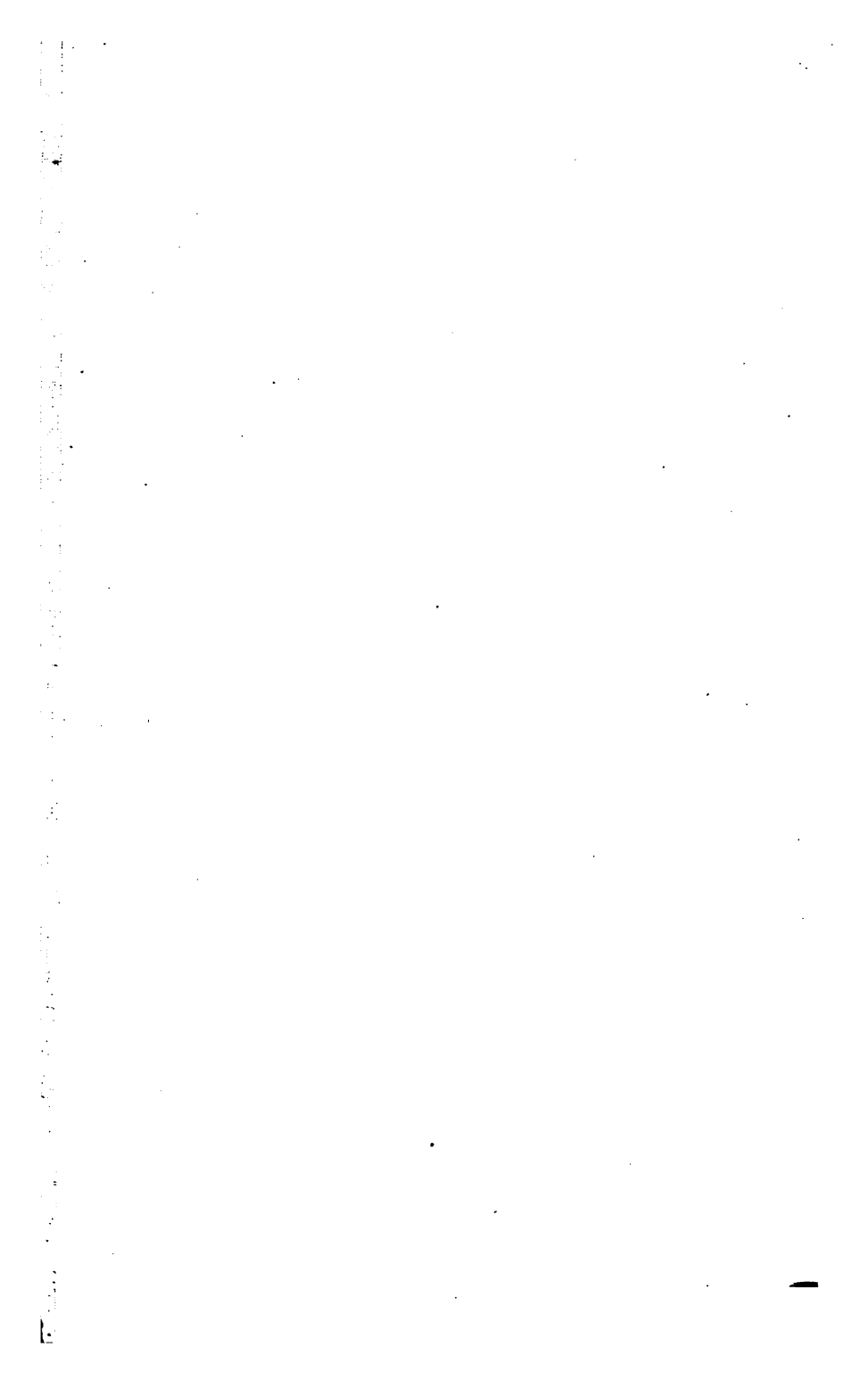

mJ

10
HS

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

**This book is under no circumstances to be
taken from the Building**

[illegible]